

DEVRİMLER
ANSİKLOPEDİSİ

italyan fasizmi

faşizm nedir?

Günümüzde faşizmin bir dar, öteki de geniş olmak üzere iki anlamı vardır. Geniş anlamda faşizm, kapitalizmin dönüştüğü bütün diktatörlükleri içermektedir. Dar anlamda ise sözkonusu olan, İtalya'nın iki dünya savaşı arasında yaşadığı deneydir. İngiliz yazarı Palme Dutt, faşistlerin kendi sistemlerini savunmak ve tanımlamak için başvurdukları «sınıf kavgaları üzerine yükselmiş bir devlet», «başkalarına karşı ödevler», «yüksek bir yurttaşlık duygusu», «kişi yararından önce kamunun yararı» gibi sloganların, faşizmin gerçek yüzünü örtmek için ortaya atıldıklarını ileri sürer. Dutt'a göre faşizm, ilk ortaya çıktığı sıralarda yığınların desteğini sağlamak için, karanlık bir biçimde anti-kapitalist propaganda yapmışsa da, gerçekte büyük burjuvazi, büyük toprak sahipleri, sermayedarlar ve sanayicilerce desteklenmiş ve beslenmiş bir rejimdir.

İtalyan Ansiklopedisi'ne azdığı maddede Mussolini faşizmi şöyle tanımlıyordu: *Faşist anlayış bir devlet biyeciliğidir. Faşist için her şey devlet içindir; devlet dışında asansal yada ruhsal hiçbir şey yoktur... Devlet dışında bireyler, ne de siyasal partiler, sendikalar, dernekler gibi gruplar vardır. Onun için faşizm, sınıfları tek ekonomik ve ahlâksal gerçeklikte birleştiren, devlet bütünlüğünü tanımayan ve sınıf mücadelesiyle tarihsel akışı sertleştiren sosyalizmin karşısındır. Faşizm sınıf çıkarları devlet birliğinde birleştiğinde korporasyonlar sistemine*

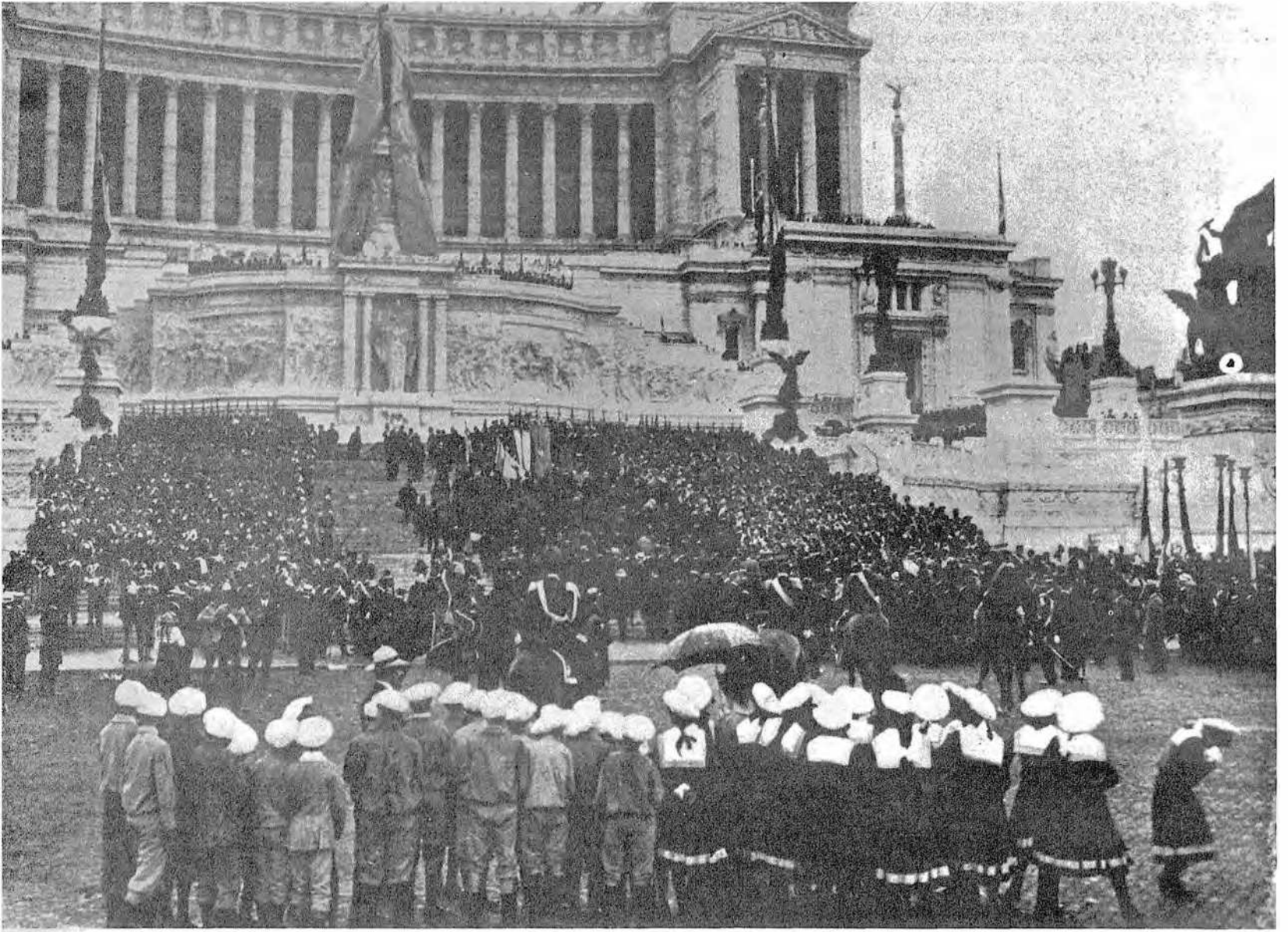
değer verir...» Böylece faşizm, ekonomik düzenin temellerini korurken katı ve mutlak bir devlet aygıtı ile bu düzenin sürmesini ve güvenliğini sağlar. Kısacası faşizm, siyasal demokrasinin kapitalizme karşı işlediği bir dönemde, kapitalizmi sürdürmek amacıyla siyasal demokrasiye son veren, katı bir diktatörlüktür. Bu olgunun üzerine ise, soyut bir devlet felsefesi kurulacak, yaşamın gerçeklikleri bu görkemli devlet sisyle örtülecektir. Kuram alanında faşizm, Machievelli'yi de benimseyecek, Mussolini Machievelli'nin yöntemlerinin doğruluğunu ve güncelliğini savunacaktı.

Faşizm'de her şey devletin içindedir. Devletin dışında ve devletten kök almayan hiçbir değer yoktur. Tüm değerlerin bileşimi olan faşist devlet, toplumun ve bireyin yaşantısını ayrıntılı olarak çözümler, geliştirir ve yönetir. Gentile'nin de belirttiği gibi, faşizmi tanımak için, her şeyden önce, bu felsefenin «totaliter» yönünü anlamak gerekir. Faşistlere göre, faşizm, sadece, bir «devlet felsefesi» değildir. Faşizm, ulusun tüm iradesini ve düşüncesini biçimlendirmeyi kendisine amaç edinmiştir.

Faşizm için uluslararası alanda da hukukun herhangi bir üstünlüğü söz konusu olamaz. Faşizm bu alanda Hegel'in düşüncelerini hemen hemen olduğu gibi benimsemektedir. Uluslararası sorunların çözüm yolu, savaştır. Devlet nasıl bireylere karşı kuvvet kullanarak iradesini geçerli kılıyorsa, öteki devletlere karşı da aynı yöntemi, başka bir deyişle bu kez sa-

İtalyan Birliği'nin kuruluşunun 50. yıldönümü, 1910 yılında büyük şenliklerle kutlandı. Bu şenlikler, İtalyan Risorgimento (Rönesans) tarihinin bütün özelliklerini taşır. İtalyan Milliyetçi Derneği de 1910 yılında kurulmuştu. Bu dernek, 1911 yılından başlayarak, emperyalist nitelikte bir milliyetçilik akımının savunucusuydu. (fotoğraf 1 1910 yılı ekim ayında Napoli'de düzenlenen kutlama törenleri için hazırlanmış bir afiş).

1

vaş yolunu kullanmalıdır. Mussolini bu görüşleri açıkça belirtmiştir: «Sadece savaş, bütün insansal enerjiyi en yüksek gerilimine getirir ve onu göze almak cesaretine sahip olan toplumlara bir soyluluk damgası vurur.» Mussolini'ye göre, «antlaşmalar ebedi değildir; bunlar, ölerinde çaresiz kalınacak şeyler değildir. Tarihin birer bölümüdürler, yoksa tarihin epilogları değildirler. (...) Faşizm için, ulusların imparatorluğa, yani topraklarını genişletmeğe yönelmeleri bir canlılık görüntüsüdür; bunun aksi, sınırlar içinde kalmak anlayışı, bir gerileme belirtisidir.»

İtalya'da faşizm'in başlıca dayanakları, bir sol devrim korkusu ve liberal demokrasinin dertlere çare olamayışydı. Faşizm'in yolunu bu iki ana fikir çizmiş, böylece faşizmin tutumu, düşmanlarına uyarlanmıştır. Faşist eylem, sürekli olarak anti - kapitalist

olduğunu da iddia etmiş, ancak bu iddia sözde kalmıştır. Nitekim Büyük Faşist Konseyi'nce 21 Nisan 1927'de kabul edilen Çalışma Bildirisi'nin (*Carta del Lavoro*) 7. maddesi, «özel girişimin ulusal çıkarların sağlanmasında en etkili ve yararlı araç» olduğunu belirtmiştir.

Çalışma Bildirisi 9. maddesiyle, devlet müdahalesinin hangi durumlarda söz konusu olabileceğini de ortaya koyar. Bu maddeye göre, «devletin üretime müdahalesi, ancak, özel girişimin olmadığı, yada, yetersiz kaldığı durumlarda, yada, özel girişimin devletin politik çıkarlarına karşı gelmesi halinde söz konusu» olacaktır.

Faşizm, sınıflar arasındaki bütün çelişmeleri ortadan kaldırdığını savunur. Faşizmin ekonomik ve sosyal görüşüne göre, devlet otoritesi bütün ekonomik grupların çıkarlarını uzlaştıracaktır. Toplumun bütün istekleri faşist

partisinde yansıyacak, bu istekler devletçe gerçekleştirilecektir. İş gücü ile sermaye, endüstri ile tarım, ulusu daha güçlü yapacak bir «ulusal uyum (armoni)» içinde gelişecektir. Faşizm'de işçi-patron, kapitalist-emekçi gibi ayrımların örtülmesi için, bunların hepsine birden «üreticiler» denilmiş ve bunlar «üreticiler birliği» içinde birleştirilmişlerdir. Bu birleştirmeyi gerçekleştirecek araç da, *korporasyonlar*'dır.

faşizmin yeşerdiği toprak

Faşizmin İtalya'da nasıl bir toprak üzerinde yeşerdiğine bakmak, Faşizmin doğuşunu kavramada yararlı olacaktır. Faşizm İtalya'da siyasal ve tarihsel bir gelişimin sonunda gerçekleşmiş olan bir sonuçtur. Giustino Fortunato'nun tarihçi yorumuna göre faşizm, «liberalizm cilâsı altında», İtalya'nın tarihinde vardır. Gobelti ise, faşizmi «ulusun otobi-

İtalyan milliyetçilik akımı, eski Roma İmparatorluğu'nun görkemli yüceliğini yeni İtalya'ya kazandırmaktan yanaydı. 1911 yılı haziran ayında, Roma'da açılışı yapılan Vittoriano Anıtı bu eğilimin simgesi oldu. Anıt, «yurdun babası» kral Vittorio Emanuele II'ye adanmıştı (fotoğraf 1, 2: Anıtın açılışından iki görünüm). Ama geçmişin görkemli yüceliğinin canlandırılması İtalyan halkının içinde bulunduğu korkunç durumu gizlemeye yetmedi: Sokak gösterileri, köylü ayaklanmaları, grevler almış yürümüşü. Daha da önemlisi, İtalyan halkının ülkeden kitleler halinde göç etmeye başlamasıydı. Göç, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda en yüksek noktasına ulaştı (fotoğraf 3: Napoli'de gemiye binmek için bekleşen göçmenler). Bazı varlıklı sınıflar dışında İtalya'nın bütün toplumsal kesimleri yoksul ve güç bir yaşama sürüklenmişlerdi (fotoğraf 4: 1913'lerde bir İtalyan köylüsü çifti; fotoğraf 5: Gene o yıllarda bir küçük burjuva karı - koca).

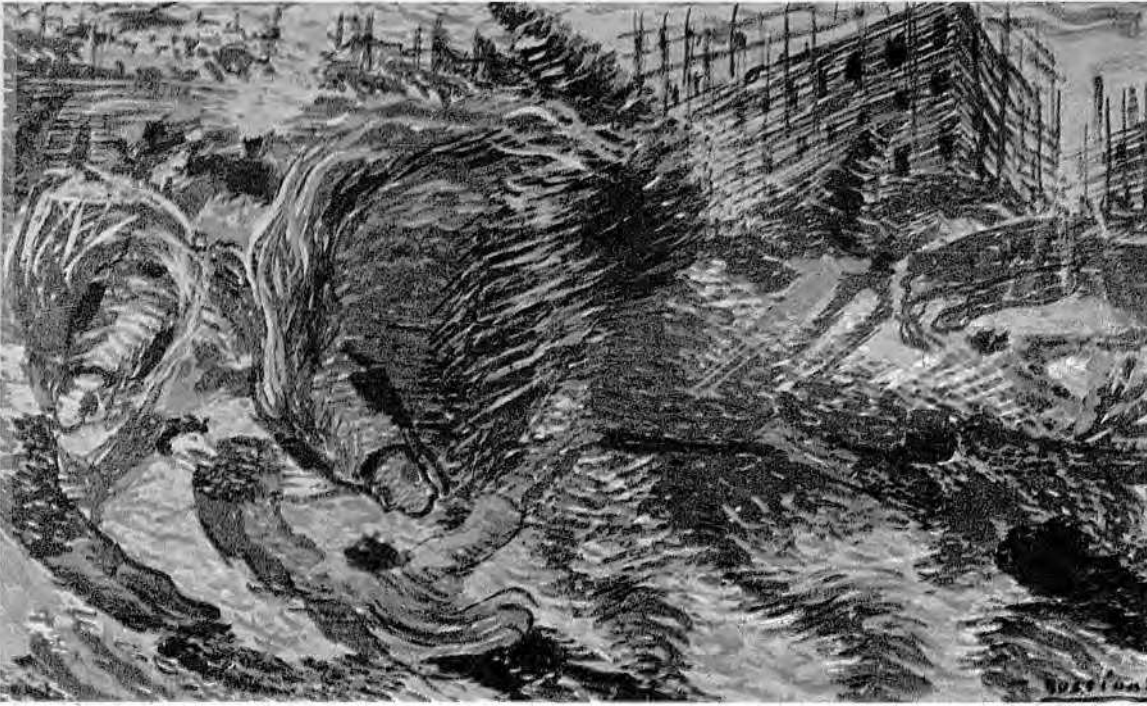
yografisi» olarak adlandırmaktır. «Faşizmden önceki rejim, özellikle Giolitti'nin tutumu, üstteki cilâyı silmiş ve faşizmi hazırlamış»tır.

Faşizmin köklerini İtalya'nın birleşmesinden bu yana ekonomik ve politik yapısında aramak ve bu kökleri daha sonraki gelişim içinde değerlendirmek gerekir. Özellikle, İtalyan birliğinin kuruluşundaki eksiklikler, demokratik ve özgür düzenin gelişimindeki sakatlıklar, ekonomik etkenler faşizmi sonuca erdirmiştir.

İtalya'nın ulusal bir devlet olarak birliğini sağlaması ge-

cikmişti. İtalyan kapitalizmi cılız ve başından beri devlet yardımına ihtiyaç göstermişti. İtalyan burjuvası, önceki ülkelerin burjuvalarından farklı olarak, ancak, devlet koruması ve desteği yolu ile zenginliğe ulaşacaktı. Devlet, İtalyan kapitalizminin koruyucu meleği olacak ve bu koruyuculuk devletin ana görevi, kuruluş amacı gibi anlaşıp, böyle gösterilecekti. Bu olgu, ulusal birliğini geç sağlayan bir başka ülkede, yani Almanya'da da görülür. İki devlet de 1848'deki halk eylemindeki başkaldırışın, bir daha yükselmek üzere yeni-

MUSSOLINI'NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ / I

İtalyan faşizminin hikâyesiyle, Mussolini'nin yaşantısı ayrılmaz biçimde içiçedir. İtalyan faşizmi Mussolini ile ortaya çıkmış, gelişmiş, iktidara gelmiş, gene onunla birlikte batmıştır.

Mussolini, 29 temmuz 1883'te, Romagno'nun Doula kasabasında doğdu. Anası Rosa Maltoni basit, koyu katolik bir kadındı. Babası Alessandro Mussolini ise, sosyalist bir demirciydi. Oğluna meksikalı devrimci Benito Juarez'in, Amilcare Cipriani adlı bir anarşistin ve Andrea Costa adlı romagnolu bir sosyalistin adlarını takacaktı. Böylece, Benito Amilcare Andrea gibi uzun bir adı olacaktı Mussolini'nin. Birçok kez hapse giren babası, ateistti; küçük yaşta, ona Bakunin'den Eugene Sue'ye kadar birçok yazarı okuttu. Yetiştirdiği ortamın etkisi ile Mussolini heyecanlı, kavgacı, şiddet tutkun biri oldu. 18 yaşında öğretmenliğe başladı, İsviçre'ye gitti. Bu dönemde Mussolini İtalyan sosyalist Serrati ve Lenin'in dostu Angelica Balanoff ile tanıştı. İsviçre'de, sahte pasaport taşımaktan ve «yıkıcı faaliyetler»de bulunmaktan ötürü birkaç kez tutuklandı ve sınır dışı edildi. İtalya'ya döndükten sonra, sosyalist basında yavaş yavaş yazıları çıkmaya başladı. Arturo Labriola'nın Avanguardia Socialista'sını (Sosyalist Öncü) destekledi ve kendini bir «devrimci» olarak niteledi. 1910'da Forli sosyalist federasyonunun genel sekreteri oldu. La Lotta di Classe (Sınıf Kavgası) adlı gazeteyi yönetmekte; yazılarında kiliseye, devlet yönetimine, milliyetçiliğe saldırmaktaydı.

Mussolini, 1911 Libya savaşına da karşı çıktı; genel grev çağrısında bulundu ve hapis cezasına çarptırıldı. Böylece ün kazandı. Uzlaşmaz bir politika savunan Mussolini, sosyalist partinin yayın organı olan Avanti'nin başyazarı oldu. 1913'ün büyük grevlerinden, 1914'de Ancone'deki «kızıl hafta»ya kadar, bütün sos-

yalist eylemlerde, örgütleyici olarak görev aldı.

Birinci Dünya Savaşı başladığında Mussolini, savaşı «Ne bir adam, ne de tek bir kuruş» sloganı ile karşıladı. Sosyalist partisinin savaş aleyhtarı politikasına bağlı kalarak, savaşa karşı kesin bir tavır aldı ve savaşın sorumluluğunu «kapitalistler»e yükledi. Ama bir süre sonra, yavaş yavaş kayma belirtileri göstermeğe başladı. Bir yazısında gönüllü olarak orduya katılan anti-militarist Gustave Herve'yi beklenmedik biçimde övdü.

Mussolini 27 Eylül'de, Lugano'da başlayan İtalyan - İsviçre sosyalist konferansına katılmadı. 18 ekimde de Avanti'de ünlü yazısı yayınlandı. Mussolini'nin yeni savı, «kesin tarafsızlıktan, «etkin tarafsızlığa» geçiş idi. Böylece Mussolini, interventismo eylemini destekleyenlerin yanına geçmiş oluyordu.

Sosyalist partisi üyeliğinin sürmesine rağmen Mussolini, Avanti gazetesi yöneticiliğinden uzaklaştırıldı. Kısa bir süre sonra Il Popolo d'Italia (İtalya Halkı) adlı yeni bir gazete çıkarmaya başladı. Mussolini, savaş yanlılarının emrine girerken, gene «devrimci» olduğunu ileri sürüyordu. Il Popolo d'Italia'da yazdığı ilk yazıda, «savaşı önlemek için, devleti devrim yoluyla yıkmak gereklidir» diyordu. 1914 güzünde Mussolini, Sosyalist Partisi'nden atıldı. Kendi deyişiyle «hergün kalabalıklar karşısında konuşmaya gereksinime duyan» bir insan için, sokağın ve halk kitlelerinin «milliyetçilik» yoluyla, geçici de olsa «ele geçirilmesi», Mussolini'nin sosyalizmden kopmasında en önemli etkenlerden biri oldu.

Savaş yanlısı eylem, bir süre sonra Sosyalist Parti'yi de ikiye böldü. 1 Ocak 1915'te Fasci d'Azione Rivoluzionaria'nın kuruluşu, Mussolini'ye, bir an için yitirdiği «sokağı» yeniden bulmak ve eski sosyalist

devamı s. 256' da

İtalyan milliyetçiliği, sanat alanında belirli bir iyimserliği de birlikte getiriyordu. Yoksul halk yığınlarının sorunları karşısında burjuva sanatçıları italyan kalkınmasını vurgulayan yapıtlar ortaya koymaktaydılar (fotoğraf 1: Umberto Boccini'nin «Yüksek Kent» adlı tablosu). Bu iyimserliği, kültür ve sanat alanında «Fütürizm» akımı temsil ediyordu. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte İtalya, gerçek bir bunalıma sürüklendi. İtalya'nın bu savaşa katılmasında direten müdahaleciler (interventismo'cular) ağır basmaya başlamıştı (fotoğraf 3, 4, 5: Milano, Bologna ve Roma'da müdahalecilerin gösterileri; fotoğraf 2: Carlo Carra'nın 1914 yılında yaptığı «Müdahalecilerin Gösterisi» adlı tablosu).

3

lişinden sonra, iki krallığın (Prusya ve Piemonte'nin) büyümesi sonucunda doğmuştu. İtalyan birliğini sağlayan siyasal ve düşünsel eyleme *Risorgimento* (yeniden doğuş) adı verilir. Risorgimento, hiçbir toplumsal değişime yönelmemişti. Daha sonra faşizm kendini «İkinci Risorgimento» olarak tanıtacak ve İtalyan birliği için çalışan, 1849'da Roma Cumhuriyeti'ni ilân eden Mazzini'nin mirasçısı sayacaktı. Kendini büyük gü-rültülerle devrimci ilân etmesine karşın, faşizm bir «restorasyon» yada bir karşı-devrimden başka bir şey olmayacaktı. Ancak Faşizmin belli bir kitleyi peşinden sürüklemesi ve bir ideoloji yaratmağa çalışması, onu klasik karşı-devrimlerden ve diktatörlüklerden (örneğin Macaristan'da Horthy; İspanya'da Primo ve Rivera yada Fransa'da Petain rejiminden) daha değişik kılacaktır.

İtalya'da 1848-49 yıllarında Avusturya orduları tarafından ezilen halk eylemi, daha sonraki süreçte bir ağırlık taşımadı. İtalyan birliği, döneme damgasını vuran ulusçu eylemlere sırtını dönecek, İtalyan birliğinin kurucularından Kont Kavur'un deyi-miyle, «devrimi diplomatize edecekti». Fransa ve İngiltere tarafından korunan ve yü-reklendirilen küçük Piemonte kralığı, İtalya'yı oluşturan öteki parçaları kendi topraklarına katacaktı.

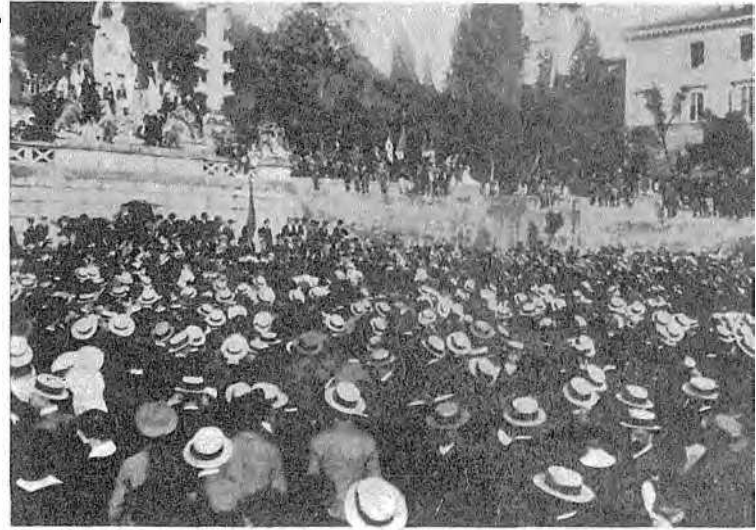
Bu, temel niteliği tutuculuk olan, varolan toplumsal

4

yapıyı korumayı amaçlayan bir fetihtir. Toprak reformu, onu uygulayacak güçlerin yetersizliği nedeniyle başarıl-mayacak ve yarı-feodal büyük toprak sahipleri, güney İtalya'da zenginliklerini sürdü-receklerdi. Bu «güney sorunu»nun doğuşuydu. Sorunu, aslında, «İtalya sorunu» olarak nitelemek daha doğru olacak. Çünkü toprak reformunun yapılamaması, sanayileşme sürecini de geniş ölçüde etkileyecek bir olguydu.

İtalyan kapitalizmi, gerçekte kendi gücünü aşan bir biçimde egemen olmak durumuna gelmiş, bunun ağırlığı

5

İtalyan faşizminin gelecekteki «duce»i Benito Mussolini'nin adı, işte bu sıralarda, Birinci Dünya Savaşı öncesinde duyulmaya başladı. Mussolini, önceleri aşırı bir solcuydu: sosyalist partisi saflarında bir «militan» olarak çalışmış, sosyalist «Avanti» gazetesinin yöneticisi olmuş, 1913 yılındaki büyük grevlerden 1914 yılı haziran ayındaki «Kızıl Hafta»ya kadar sosyalist partisinin bütün eylemlerine katılmıştı. Birinci Dünya Savaşı başlayınca, önceleri sosyalist partisinin «tarafsızlık» politikasını benimseyen Mussolini, daha sonra, savaşa girilmesinden yana olanlarla birleşti. Mussolini'nin yaşam öyküsü ilginçtir (fotoğraf 1: Mussolini'nin annesi; fotoğraf 2: babası Alessandro, solcu ve ateistti; fotoğraf 3: Mussolini'nin doğduğu ev). Önceleri öğretmenlik yaptı, sonra da askerlik hizmetinden kurtulmak için, 1902 yılında İsviçre'ye kaçtı. Orada solcu eylemlerinden ötürü cezaevine bile girdi. Daha sonra İtalya'ya dönüp askerliğini yaptı; Avusturya'ya gitti, Trento'da (bu kent, o sırada Avusturya'nın elindeydi) solcu Cesare Battisti ile birlikte çalıştı, sınır dışı edildi (fotoğraf 4: Avusturya'dan sınır dışı edilirken, sınırda arkadaşlarını selâmlarken). İtalya'ya dönünce önce katı bir sosyalizmden, sonra da aşırı milliyetçilikten yana oldu. 1915 yılı ocak ayında da «Fasci di Combattimento» adlı örgütü kurdu (fotoğraf 5: Mussolini, 1915 yılı mart ayında savaştan yana olanların gösterileri sırasında tutuklanırken). Mussolini, aşırı milliyetçiliğe kayınca İl Popolo d'Italia adlı bir gazete çıkarmaya başlayacaktır (fotoğraf 6: İl Popolo d'Italia gazetesinin İtalya'nın savaşa katıldığını bildiren, 24 Mayıs 1915 tarihli sayısının birinci sayfası).

omuzlarına yüklemişti. Öte yandan italyan kapitalizmi hiçbir şekilde kendi deneylerinden ve toplumuna uyan bir gelişimden yararlanmamış, yabancı çağdaş düşüncelerden ve deneylerden hız alarak gelişmişti. Siyasal sonuç olan İtalya'nın birleştirilmesi de o çağda Fransa'da ve Amerika'da görülen olayların itelemesi ile gerçekleşiyordu. Bu yabancı örnekler, İtalyan birliğinin ekonomik mutluluğu da getireceği kanısını yaratmıştı. Aynı örnekler, bu mutluluğun liberal bir sistem içinde gerçekleşeceği şeklinde bir inanca da yol açmıştı. Bu inançlar, İtalyan burjuvasını gerekli adımları atlamaya, devletin yapısını bir acelecilik içinde kurmağa sürüklemiştir. Bu koşullarda İtalyan burjuvası, hiç bir temel dayanağı olmadan büyük bir üretimin içine girdi ve kendini büyük bir devletin yöneticisi durumunda buldu. Bu gizli dengesizlik

gelecek günlerdeki bütün gelişimlerde, politik yapıda ve ekonomik durumda, kendisini gösterdi. İtalyan kapitalizmi büyük bir acelecilikle çeşitli alanlara el attı. İtalya'nın bütün gelirinin yarısı savaş sanayiine kayarken, ulusal gelirin yalnız % 20'si toplum yararına kullanılıyordu. Bu durum 1861 - 1940 yılları arasında sürekli böyle olmuştur. Geri kalmış bir ülke olan İtalya bütün yoksulluğa, bilgisizliğe, çözülmez sorunlara karşın ulusal gelirinin çoğunluğunu üretici olmayan bir alana kaydırıldığından temel yapıda bir gelişimi gerçekleştirememiştir. Silâhlanmanın yarattığı ölçsüz ve üretici olmayan harcamalar, üretici güçleri baltalamış, genel sanayileşmeyi önlemiş ve bu büyük kitlelerin yoksulluğunun artması sonucunu doğurmuştur.

İtalya'nın siyasal birliği, ağır masraflar doğurmaktan, emici bir bürokrasinin kurul-

masından başka bir şey getir-memişti. Ayrıca, gerçek eko-nomik birlik kurulamamış, iç pazarların ve alım gücü-nün genişletilmesi sağlana-mamış, kentleşme olanağı bulamayan köy ekonomisi yı-kılmıştı. Bir kapitalist pazar yaratılamamış; güçsüz kapi-talizm de, bir güvenlik supabı olarak devleti görmüş, ser-mayenin savunulmasını ve her türlü yardımı devletten ummuştu.

İtalya'da devletin kapita-list gelişmedeki bu konumu, düşünce alanına da yansımış, devlet kavramı ululaştırılmış, 'alman filozofu Hegel'in felse-fesi, bazı etkin İtalyan düşü-nürleri tarafından benimsen-miştir. İtalya'da başta gelen Hegelci'lerden biri olan Gio-vanni Gentile, daha sonra fa-şizmin baş kuramcılarından olacaktı.

İtalyan kapitalizminin do-ğuştan yetersizliği, cesaret ve girişkenlik eksikliği, onu, Fransa'da ve İngiltere'deki gibi, kendiliğinden gelme iş-çi eylemlerinden korkmağa, kuşkulamağa sürüklemiştir. Bunun sonucunda da, İtalyan kapitalizminde işçi eylemleri-ni önlemek için endüstrileş-meyi engelleme eğilimi baş-göstermiştir. Sanayileşmeyi kendisi için tehlikeli bulan kapitalizm, gerekli kârı sağ-layabilmek için, spekülasyon, vergi kaçırmak gibi büyük kâr sağlayan başka yollara başvurmuştur.

Başlangıçta, kitleler ara-sındaki siyasal katılma düze-yi çok düşüktü. Örneğin, 1913 yılına kadar Sicilya'nın bir-çok bölgelerinde seçimlere katılma oranı yüzde 2 ile 7 arasında değişiyordu. Gene de ülke, savaş-öncesi dönem-de, belirli bazı reformlara yö-neldi. Bu reform çabalarının genel adı, «Giolitticilik»ti. *Giolitti reformları*, ülkenin 19. yüzyıl sonlarında içine düştüğü bunalımları aşmayı amaçlamaktaydı. Bu buna-lımlar, liberal devletin, aynı zamanda da yasal işçi eylem-lerinin güçsüzlüğünü ortaya koymuştu. 1892'de Cenova'da kurulan sosyalist parti, bur-juva demokrasisini destekle-mekten başka bir şey yap-madı. Aslında, yüzyıl sonun-daki bunalımı aşmayı amaçla-

yan Giolitti reformları, bu bunalımı sadece erteliyordu, o kadar...

demokratlaşma deneyi

Savaş öncesinde, Giolitti tarafından dereceli ve dene-timli bir «demokratlaşma» deneyi gerçekleştirildi. 19. yüzyılın sonları ile Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yılları arasında, kuzeydeki işçilerin ve Orta İtalya'daki köylüle-rin ekonomik durumlarının düzeltilmesi ve seçimlere ka-tılma oranının yükseltilmesi konusunda yapılan çalışma-lar, gerçekte iki ayrı siyasal kampın hoşnut edilmesi ama-cını güdüyordu. Emekçiler-den yana olan sosyalist örgüt-lerin ve varolan düzene bağlı katoliklerin birlikte güçlendi-rilmesi düşünülmekteydi. Bu davranış, her şeyden önce Bi-rinci Dünya Savaşı'nın başla-ması ile başarı kazanamadı. Ama bunun dışında, toplum yapısındaki zıtlıklar kendile-

rini bütün ayrıntıları ile orta-ya koyuyorlardı ve bunun çö-zümlenmesi de kolay değildi. Gerçekten, Giolitti'nin, re-formcu ve kooperatifçi bir politika ile sosyalistlere, Gen-tiloni anlaşması ile katolikle-re, ve Libya savaşı ile de ırk-çılara yanaşma deneyleri, ge-rekli siyasal ve toplumsal dengeyi kurmaya yetmedi. Bu üç siyasal güç birbirlerine olağan ilişkiler içinde bağla-namadı. Özellikle Libya sava-şı, sosyalistlerin güçlenmele-rine, karşıt güçlere karşı hak-

lı bir propaganda aracı ka-zanmalarına ve Giolitti'ye karşı bir düşmanlık yaratma-larına yol açtı. Kısa bir süre sonra, Birinci Dünya Savaşı'nın İtalya'ya da sıçraması olası-lığı, Giolitti'nin gerçek-leşmesi güç siyasal denge de-neyini büsbütün parçaladı. Aslında Giolitticilik yönte-mi, daha 1911 Trablus buh-ranı sırasında sona ermişti. Birinci Dünya Savaşı'na kadar devlet, kapitalizme ye-terince güvenlik sağlayabil-diği gibi, kapitalizm güçlü

«Ella non fia, non deve avere ad questa villonia che abbiamo con noi su questo confine tirando. Vi fu in altri tempi chi le morzò le punte perché non più si partisse dalla sede della sua gente. E lei perché di qui non si parta, le tronchiamo anche le ali con l'ascia, senza pietà: e la vinciamo così mulidala sanguinosa contro l'invasore».

La villonia non l'abbiamo radicata in questa terra: e sta con noi senza crollo e senza baleno.

«Siamo certi, o combattenti, o socialisti, siamo certi che a un'Italia, come le fiendi di primavera, le insompe, ranno le ali nuove dalle cicatrici non chiuse e rivolte alla velocità, ma laggiù su le fiendi dei nostri morti che tutti l'attendevano in piedi, fuggiti fino all'ultima delle nostre repubbliche, e anche fino all'ultimo, dalle nostre croci di legno o di ferro e oltre, o più oltre. E quel che fu perduto per i giorni, sarà riacquistato per i secoli. Viva sempre l'Italia!»

GABRIELE D'ANNUNZIO

ka ve toprak işgalleri, büyük genel grevler v.b., işçi eyleminin burjuva siyasal iktidarını kökünden silip götürebileceği olasılığının somut örnekleri olarak belirdi. Bu somut örnekler, 1921 yılından sonra, kapitalizmin açık bir biçimde faşizmi desteklemesi ve onu iktidara getirmesi sonucunu doğurdu. Kapitalizmin, güvensizliğinin arttığı dönemlerde faşizmi desteklediği İtalyan deneyinde açıkça görülmektedir. İtalya'da 1920 seçimlerinde faşist parti 4 000 oy alabilmişti. Seçimleri izleyen işçi eylemleri ve işgaller büyük sermayeyi korkutmuş; sermaye, faşistleri desteklemek konusunda kesin kararını vermişti. Faşistler zenginleşip güçlenmiş, Mussolini de «büyük sermayeye karşı savaş» tezinden vazgeçmişti. 1922'de iktidara gelen faşistleri sermaye, ordu, aristokrasi ve kilise desteklerken, işçi eylemlerinden tedirginlik duyan küçük ve orta burjuvazi ile eski zenginliklerini kaybedip yoksullaşan ve iş olanakları bulamayıp işçilere düşman kesilen köylü kesimi de faşizmden yana oldular. Faşist hareket, görünüşte, yoksullaşan bu sınıflara sesleniyor, onlara «mutlu yarınlar» vaadediyordu.

savaşa katılma sorunu

İtalya'da ve Almanya'da parlamenter demokrasi pek gençti. Gerçi İtalya'da parlamenter hükümet biçimi eskiydi; ama parlamentonun genel ve eşit oy hakkı ilkesine uygun olarak seçilmesi, ancak 1913 yılında gerçekleşebilmişti. Birinci Dünya Savaşı başgösterdiğinde İtalya, önce tarafsız kaldı. Aylar boyu, İtalyan burjuvazisi içinde, İtalya'nın savaşa girip girmemesi konusunda amansız bir mücadele yürütülmüştü. Sosyalistler, katolikler, Giolitti tarafından yönetilen liberal burjuvazi ve bütün bu güçlerin desteği ile parlamentonun çoğunluğu, İtalya'nın tarafsızlığının korunması uğrunda mücadele verdiler. Buna karşılık, ağır sanayi ve

1

bir işçi eylemiyle de karşı karşıya değildi. Birinci Dünya Savaşı, İtalya'da erken gelen bir kapitalistleşmeye yol açmıştı. Gerçekten, savaş süresince uygulanan ekonomik politika büyük işletmelerin, anormal ve aşırı büyümelerine önayak olmuştu. Bu konuda birkaç örnek vermek yararlı olabilir. Dört yıllık savaş süresinde Ansaldo fabrikalarında çalışan işçilerin sayısı 4 000'den 56 000'e çıktı. Ansaldo'nun sermayesi ise 30 milyon lireden 500 milyon lireye yükseldi. İlva, bu süre içinde bütün maden üretimini eline geçirebilmiş, FIAT'ın yıllık araç üretim miktarı

1914-1917 arasında 4 646'dan 19 184'e çıkmıştı. Gerçekten Birinci Dünya Savaşı'na İtalya'nın katılması da sermayenin baskısının bir sonucuydu. İtalya'nın savaşa katılmasında etken olan «Interventismo» hareketi, Edison, Şeker Birliği, Fiat, Ansaldo gibi işletmelerin büyük desteğini buldular. Bu işletmeleri temsil eden Esterle, Bruzzone, Agnelli, Pio Perrone gibi kişiler, «Interventismo» hareketinin baş övgücüsü *Popolo D'Italia* gazetesinin mali destekçileriydi. Bu yolla kapitalizm, karşı karşıya olduğu krizi, savaşa girmekle bir süre için geciktirdi. Ama bu ka-

pitalist gelişim, olağan ekonomik koşulların bir sonucu olmadığı için, savaş sonrasında, işletmeler aynı üretim düzeyini korumayacak, savaş içinde bulabildikleri tüketim olanaklarını, pazarları olmadığı için, barış ekonomisi içinde sağlayamayacaklardı. Bu sonuç, büyük ekonomik krizlere, işsizliğe, iflâslara sürüklenen işletmeler arasındaydı.

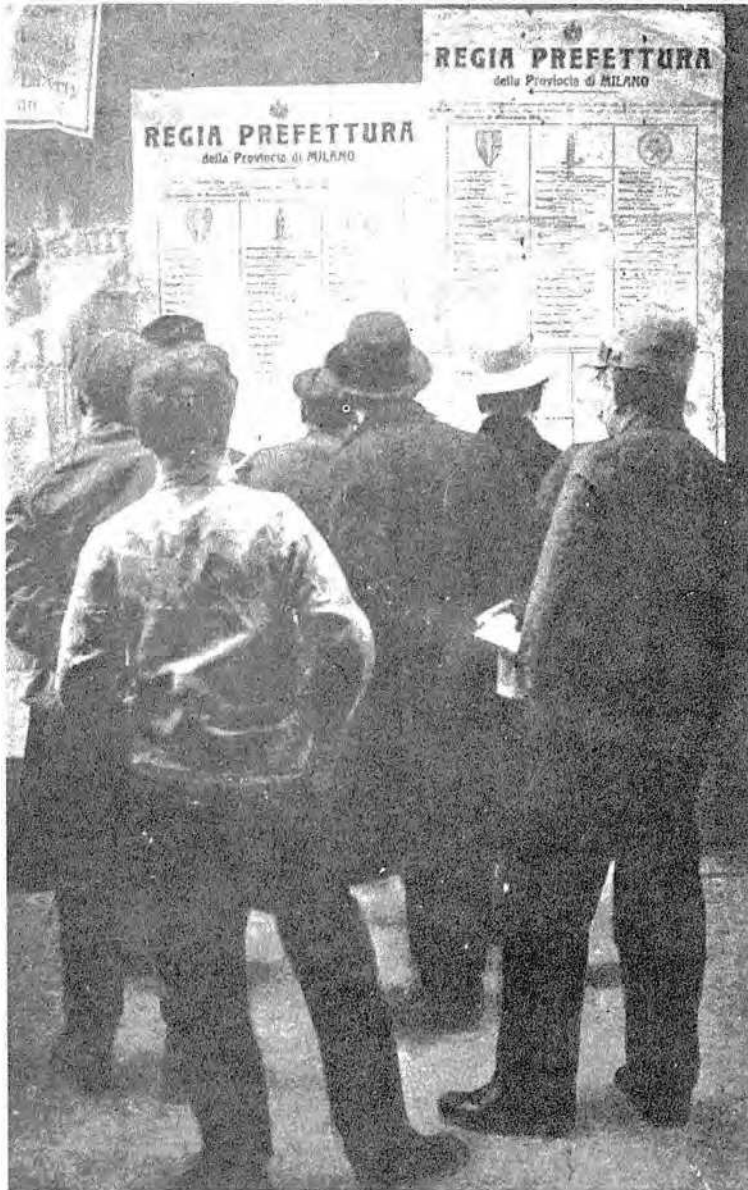
Bu olgu, İtalyan burjuvazisini, savaştan önce karşılaşmadığı bir tehlikeyle, işçi sınıfının siyasal iktidara yönelmesi olasılığı ile karşı karşıya bıraktı. Özellikle 1919-1921 yılları arasındaki fabri-

İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na katılması, milliyetçiler tarafından aşırı bir propaganda unsuru olarak kullanıldı (fotoğraf 1: Bu konuda hazırlanmış bir afiş-takvim). Ama savaş, İtalyan halkına fedakârlık, acı ve yoksulluktan başka birşey getirmedi. Savaş İtalya'yı gücünü aşan çabalara katlanmak zorunda bırakmıştı çünkü. (fotoğraf 3, 4: Birinci Dünya Savaşı'nda İtalyan mevzileri; fotoğraf 2: genel seferberlik emri alarak orduya katılmaya çağrılan bir ihtiyar).

4

küçük burjuvazisi ulusal gelir dağılımının kendi zararına alt üst olduğunu acıyla izliyordu. Enflasyon vurgunçularına kötü gözle bakıyor, ama isyankâr işçi sınıfından da düpedüz nefret ediyordu.

1919 yılında İtalya'vı büyük bir grev fırtınası kasıp kavurmuş ve işçiler işverenlerden önemli ödümler koparmışlardı. Bu grev dalgası, 1920 ağustosundaki silâhlı fabrika işgalinde doruk noktasına ulaştı. Giolitti'nin liberal hükümeti, sanayi işçilerini olduğu kadar, tarım işçilerini de kapsayan bu kitle eylemine karşı, devlet kuvvetlerini çıkarmaya cesaret edemiyordu. Hükümetin bütün çabaları bu kitle eylemini müzakereler, anlaşmalar, uzlaşmalar, ödümler yoluyla törpüleyip yumuşatma amacına yönelmişti. Parti çekişmeleriyle bölünmüş olan parlamento ise, sağlam ve güçlü bir hükümeti oluşturmamakta, ivedi çözüm bekleyen ekonomik sorunların hiçbirinin üstesinden gelememekteydi. Bu gelişmeler karşısında, İtalyan küçük burjuvazisinin geniş kesimleri, demokrasiden soğuyup uzaklaşmaya başladı. Bunların inancına göre, ancak «çelik bir önder irâdesi, işçi sınıfını boyun eğmeye» zorlayabilir, ekonomik yaşamı altüst eden «kıyasıya sınıf kavgalarına ve partilerin kısır çekişmelerine» son verebilir, «kökünden sarsılmış ekonomiyi yeniden işler duruma» getirebilirdi.

Savaş sonrasının ilk iki yılında, İtalya, gerçek bir tarım devrimi yaşadı. Büyük toprak sahiplerine karşı girişilen eylemler, İtalya'nın tarım düzenini baştan aşağı değiştirdi. Büyük toprak sahibinin, kiracısının devşirdiği ürünlerin üçte ikisi üzerindeki (*Terzeria*) hakkı kaldırıldı. Tohum ve gübrenin büyük toprak sahipleri tarafından verilmesi sağlandı. Kiracılık hakkına son verilebilmesi, kiracıların da temsil edildiği komisyonların kararlarına bağlandı. Pô ovasının gündelikçileri ücret zamları ve asgarî çalışma günü gibi haklara sahip oldular. Büyük top-

büyük toprak mülkiyetinin kanatları altında beslenip *Risorgimento* geleneği içinde eğitilmiş aydınlar, milliyetçi bir kitle eylemini başlattılar. Savaş sonrası bu eylemin oluşumu, savaş sonrası dönemde de varlığını duyuracaktı.

Savaşa katılmış devletlerin savaştan sonraki ekonomik ve sosyal gelişmelerini belirleyen unsur, enflasyon olmuştur. Paranın değerini büyük bir hızla yitirmesiyle küçük burjuvaların tasarrufları eksilmiş, küçük tacirlerin ve zanaatkarların işletme sermayesi eriyip gitmiş, küçük burjuvazinin geniş kesimleri yoksulluğa itilmişti. Paranın değerini yitirmesi, aynı zamanda, giderek kızışan ücret kavgalarına, bu kavgalar da ikide birde taşıt araçlarının ve kamu işletmelerinin felce uğramasına yol açıyordu. Tek başına para değerinin düşmesiyle baş edemeyen küçük burjuva katları, işçi sınıfının, aslında, paranın değerini yitirmesinin «sonucu» olarak büyük zorlukla sağladığı ücret artışlarını, paranın değerini yitirmesinin «nedeni» olarak görüyordu. İşçi sınıfı ücret artışlarıyla kendisini paranın değer düşüşüne karşı koruyabilirken, küçük burjuva kesimin gelirini bu düşüş ölçüsünde bir türlü artıramayışı, bu kesimi öfkeden köpürtmekteydi. İtalyan

Birinci Dünya Savaşı, italyanların katıldığı İtilâf devletlerinin zaferiyle sonuçlanmıştı ama, bu İtalya'da sınıflar arasındaki çelişkileri giderecek değildi. Ekonomik bunalım, bu çelişkileri daha da derinleştirmekteydi. Bütçe açıkları, lîretin değerinin büyük ölçüde düşmesi, enflasyon almış yürümüşü. 1919 yılında yapılan genel seçimlerde. Sosyalist Partisi 156 milletvekilliği kazanıyordu. Faşistler ise (Mussolini'nin Fasci di Combattimento'su, kendini bir «parti» değil, bir «eylem» olarak gösterme çabasıdaydı) seçimlerde büyük başarısızlığa uğradı (fotoğraf 3: Roma'da, 1919 seçimlerinden önce sosyalist partisince düzenlenen bir miting; fotoğraf 2: Milano'lu seçmenler, aday listelerini inceliyorlar; fotoğraf 5: Sosyalist milletvekillerinin parlamento grubu). Mussolini, daha sonra bu «eylem»i faşist partisine dönüştürecek (fotoğraf 1: Faşizmin doğuşunu sağlayan «tarihsel toplantı»nın yapıldığı Piazza San Sepulcro Sarayı; fotoğraf 4: Mussolini'nin *Il Popolo d'Italia* gazetesinin 10 kasım 1919 tarihli sayısının birinci sayfası).

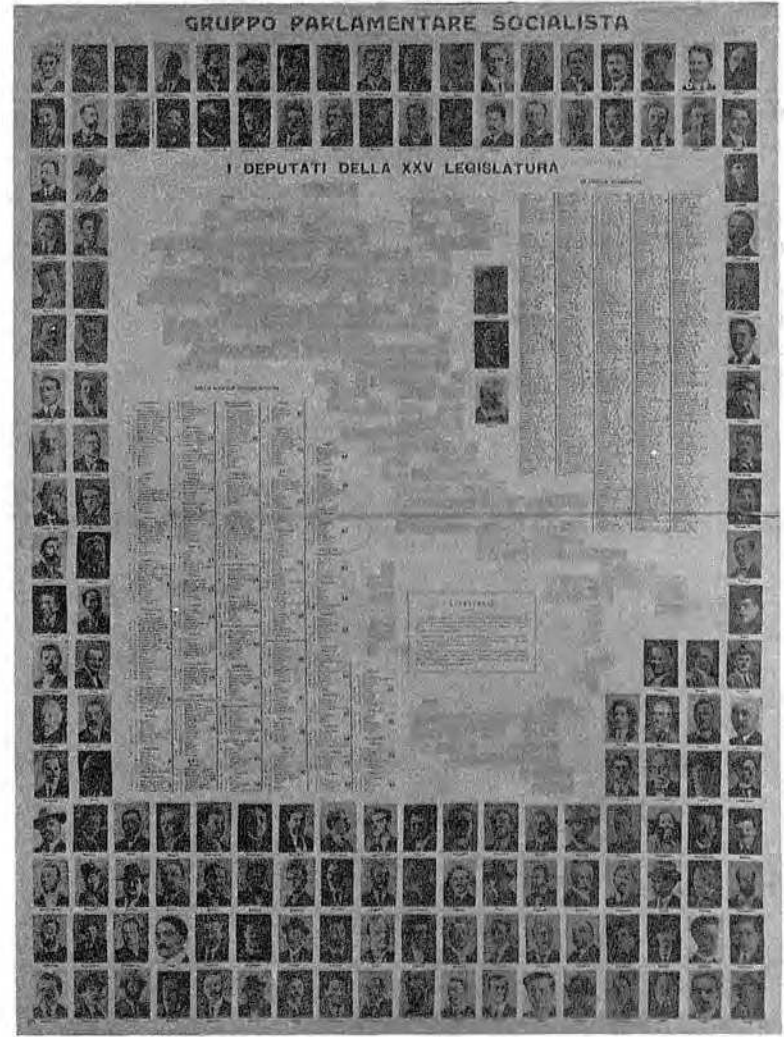
rak sahiplerinin çiftlikleri işgal edildi. Hükümet bu oldu bittiyi kararnamelerle kabul lenip yasallaştırdı. Sonunda, büyük toprak sahipleri karşı saldırıya geçtiler ve 1921 yılında faşizmi yardıma çağır dılar. Bir büyük toprak sahi bi, faşistleri göreve çağırınca, bunlar, köyü elde silâh bası yorlar, Belediye'yi ortadan kaldırıp kendi saflarından bi rini başkan yapıyorlar, gün delikçiler birliğinin konutu nu yakıp yıkıyorlar, onların önderlerini kovup, direnenle rini öldürüyorlardı.

Büyük toprak sahiplerinin yaptığı ve yaptırdığı işler kent burjuvazisi tarafından da örnek alındı. Kısa bir sü re sonra, kentlerde de faşist birlikler boy göstermeğe baş

ladı. Bunlar kentleri basıyor, sendika binalarını tahrip edi yor, işçi liderlerini kovuyor, öldürüyorlardı.

Baş kaldıran işçilere karşı seferber edilen «hücum küt a ları»nın korunması ve silâh landırılması için, kapitalistler faşistleri bol para ile bes lemekteydiler. Ayrıca, devlet güçlerinin de faşist eylemle re göz yumması sağlandı. Fa şistler, işçilere karşı bastır ma eylemlerine giriştiklerin de polis, çatışmaları önleme bahanesiyle işçi liderlerini tutuklamaya başladı.

Faşizmin doğuşuna yol açan ortamı ve gelişme çer çevesini kısaca özetledikten sonra, faşizmin İtalya'daki serüvenlerine artık geçebil iriz.

interventismo eylemi

Birinci Dünya Savaşı başla dığında, Mussolini, *Avanti* gazetesi başyazarı olarak sa vaşa karşı yazılar yazmakta, büyük bir harışçı ve tarafsızlık savunucusu olarak görün mekteydi. Bu davranış, Mus solini'nin Trablus savaşı na karşı olan tutumuna da uy gun düşmekteydi. Savaşa kar şı olan Sosyalist Partisi'nin Bologna'da yaptığı genel top lantıya, tarafsızlık politikası nın savunucusu olarak Mus solini gönderildi. Ama kon grede Mussolini'nin tutumu değişmişti. İtalya'nın Fransa ve öteki «itilâf» devletleri ile işbirliği yaparak savaşa gir mesini savunan Mussolini ol

du. Bu tutum Sosyalist Parti si içinde bir şok etkisi yaptı. Mussolini'ye karşı amansız bir karşı koyma başladı; Mussolini *Avanti'den* ayrıl mak zorunda kaldı ve *Popo lo D'Italia* adlı bir gündelik gazete çıkarmaya başladı. Gazete, aşırı biçimde savaşa katılma propagandası yapı yor ve savaşa karşı çıkan sosyalistlere çatıyordu. Bütün İtalya'daki siyasal güçler ve aydınlar «savaşa karşı» yada «savaş yanlısı» olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Savaşa katıl mayı savunanların yürüttüğü *Interventismo* eylemi, işte bu sırada doğdu.

Bir zamanlar solun, yani iş ç i partilerinin özelliği olan sokak gösterileri, artık sağ ta rafından düzenlenmeye baş

landı. Sonnino hükümeti, savaşa katılmamakta direniyordu. Ama interventismo, silâhlı bir eyleme dönüşmüş; sabotajlar başgöstermişti. 1914 yılı kasım ayında toplanan Sosyalist Parti kurultayı Mussolini'yi ihanetle suçladı ve partiden attı. Mussolini'nin tepkisi ise şu oldu: «Mussolini sorunu bitmedi, şimdi başlıyor.»

İtalya'da savaş yanlıları, siyasetin iki ucundan gelen unsurlardan oluşmaktaydı: milliyetçiler, fütüristler, d'Annunzio'cular, cumhuriyetçiler, demokratlar, sosyalistlerin bir bölümü, anarşistler. Bu eylemlerin sonucunda Sonnino hükümeti çekildi. Yerine sağcı Salandra hükümeti kuruldu. Savaş, giderek, kaçınılmaz bir hal alıyordu. Ama, parlamento, Giolitti'nin tutumuna uyarak, savaşa karşı durum takındı. Salandra hükümeti düştü. Interventista'cı sağcılar bu durum karşısında, «ya savaş, ya devrim» diyerek daha sert ve güçlü bir saldırıya giriştiler. Mussolini, Corridoni, Battisti, Gabriele D'Annunzio savaş öncüleri olarak, siyasal iktidarı devrimle ve parlamentoyu basmakla tehdit ediyorlardı. Yer yer silâhlı başkaldırıları gelişmekteydi. Bu durum karşısında

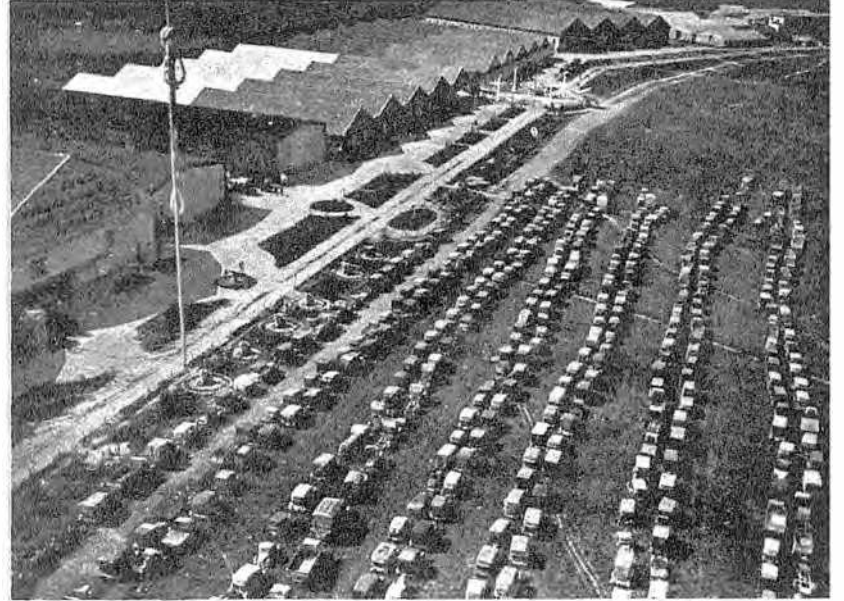
Kral, Salandra'nın istifasını reddetti ve Salandra da savaşa katıldığını açıkladı. Interventismo eylemi başarı kazanmıştı. Bu, faşizmin İtalya'da ilk başarısıdır denilse yerinde olur.

savaştan savaş sonrasına

600 000 ölü, 500 000 yaralı; büyük kazançlar ve görülmemiş savaş kârları; askerlik tarihinin eşini görmediği Caporetto bozgunu; şaşırtıcı yoğunlukta bir sanayileşme süreci; geride açlık ve yoksunluk, savaşa ayak uyduramamış bir ülke!.. Kötü hazırlanan, çoğu zaman yetersiz bir komuta; çok sayıda asker kaçağı, kurşuna dizme olayı; gösterişli, ama anlamsız davranışlar: D'Annunzio'nun Viyana üzerindeki uçuşu gibi!.. Kırılan umutlar, sonralara doğru birbiri ardına dizilen boş sözler, sansür edilmiş, ölü bir basın! İşte savaşın dökümü... İtalya'nın gözleri açık, kendi kendine acaba kurtulacak mıyım diye sorarak yaşadığı bir karabasan... Piyade askeri Mussolini de, herkes gibi, bu savaşta üzerine düşeni yapacak, onbaşı bile olacaktı. 23 şubat 1917'de

1

Sosyalistlerin 1919 seçimlerinde kazandıkları güce rağmen, siyasal iktidarı ellerinde tutan geleneksel yönetici sınıflar, ülkenin içinde bulunduğu bunalıma bir çözüm yolu getirmek durumunda değildiler. Bu kasıtlı beceriksizliğe karşı, halk yığınları grevler, protesto gösterileri düzenlemekten başka birşey yapamadı (fotoğraf: 4. Beltrame'nin «halk, bir genel grev girişimini, görkemli bir yurtseverlik gösterisine dönüştürüyor» adlı deseni; fotoğraf: 1. Milano'da çıkan kargaşalıklardan bir görüntü; fotoğraf 2: Milano'da kamu yetkililerinin el koyduğu arabalar; fotoğraf 3: Roma'da P.T.T'cilerin grevi).

Mussolini bir havan topunun patlamasıyla yaralanarak evine gönderildi. Mussolini, başta savaşı, İtalya'nın siyasal yönünü değiştirecek ve devrime yol açacak bir etken diye gördüğünden, ondan yana olmuştu. *Il Popolo d'Italia*'yı çıkarıp kendini savaş yanlılarının hizmetine verince, beklenmedik para yardımlarına kavuştu. Örneğin, monarşist *Resto del Carlino* dergisini yöneten Filippo Naldi'den gelen yardımlar yada Marcel Cachin'in verdiği «fransız altınları» gibi...

Savaş yanlısı sol, çok kısa sürede en değerli amaçlarının altüst olduğunu gördü. «Devrimci savaş», kısa zamanda emperyalist bir savaş olarak ortaya çıkmıştı. Arnavutluk ilhak edilmiş ve özellikle son yıl, sürekli biçimde ve gitgide daha açık yürütülen toprak ele geçirme girişimleriyle geçmişti: İtalya, Adriyatik'te ve Türkiye'de toprak ilhakı peşindeydi.

Dengesini bulamamış olan toplumsal ilişkiler, savaş sonrasında kuzeyin sanayileşmesi ve güneyin yarı-feodal ya-

pısını sürdürmesi ile daha da güçsüz bir yapıya ulaşmıştı. Savaş, kapitalizmi de etkilemişti. 1907 yılındaki ekonomik bunalımla başlayan büyük sanayiın güçlenme ve tekelleşme eğilimi, küçük girişimlerin büyükler tarafından silinmesi, savaştan sonra daha da gelişti. Özellikle, *Ilva* grubu, *Ansaldo*, *Fiat*, *Breda* ile bunları destekleyen büyük bankerler ve bankalar, savaş sonrasının tekelleşme olgusunu gerçekleştiriyordu. Özellikle, Banci Di Commerciale, Banca Di Sconto, Credito D'Italia, Il Credito D'Italia ve Banco Di Roma, savaş içinde ve savaş sonrasında ortaya çıkan ekonomik gidişi destekleyen kurumlardı.

Yapılan bütün araştırmalar göstermiştir ki, İtalya'nın savaş girmesini sağlayan *interventismo* eylemi, sadece milliyetçilerin eseri değildir. Eylemi, milliyetçiler gerçekleştirmişler, ama büyük sanayi ve büyük sermaye dürtüklemiş, milliyetçileri belirli yöne onlar sürüklemiştir.

Savaşa girişin gerekli kıldığı savaş ekonomisi de sermayenin tekelleşmesini hızlandırdı. Sermayelerin birbirinin içine girişi, bankaların güçlerini birleştirışı, ekonomik güçler arasında organik bir bağ yarattı. Ama savaş

ekonomisinden, barış üretimine geçiş büyük sermaye çevrelerini derin bir bunalımın içine sokacaktı.

Enflasyon, paranın satın alma gücünü azaltmıştı. 1913 yılında paranın satın alma gücü 100 olarak kabul edilirse, bu birim 1918 yılında 64'e düşmüştü. Sanayiın, savaş sonrası ekonomisi yüzünden düştüğü olumsuz durum, işçi ücretlerinin indirilmesi yolunun tutulması sonucunu doğuracaktı. Yağ, pamuk, tekstil vb. gibi endüstri kollarında ücretler % 25 - 45 oranında indirildi, bu durum 1922 yılına kadar devam etti. Ayrıca çalışma saatleri arttırıldı. Paranın değerinin düşüşü, buna karşılık ücretlerin de, artacağı yerde azalışı, tam bir yoksullaşma yaratma yolundaydı.

İtalyan sanayii iç pazarın darlığı ve dış pazarlara da açılmaması yüzünden savaştan sonra bir çember içinde sıkışıp kaldı. Öte yandan *Il Popolo d'Italia* ise, bazı sanayicilerin başta Ansaldo'nun, kendisine sağladığı ilân desteğiyle yaşayabilen bir yayım organı oldu. Ağustos 1918'den sonra, dergi, «sosyalist» etiketini bırakarak kendini «savaşanların ve üreticilerin gazetesi» olarak sunmaya başladı.

4

Mussolini'nin büyük düşüncelerinden biri, yani sınıfla ulusun sentezini gerçekleştirmek düşüncesi, ondan önce De Ambris tarafından ortaya atılmıştı. Aslında, savaş yarlıları darmadağındı ve bir süredir, bu dağınık güçleri toparlamak, onların birleştiricisi, önderi, beyni olmak gibi bir görüş belirmeğe başlamıştı. Sonunda *Il Popolo d'Italia*'nın yandaşları, 1919 martında, Milano'da, «*Fasci Italiani di combattimento* (İtalyan Savaş Birlikleri) örgütünü kurmağa çağrıldılar.

ilk faşist eylemler

Bu örgüt bir parti değil, bir eylemdi ve Mussolini bunu «anti-parti» olarak niteliyordu. Dalmine'de düzenlenen «üretici grevi», bu eylemin niteliğini ortaya koydu. İtalyan bayrağını diken küçük bir fabrika, milliyetçiler tarafından işgal edildi ve 3 gün boyunca, bir işçi konsevinin yönetimi altında çalıştı. Mussolini, daha sonra, bu devri «milliyetçi sosyalizm» açısından bir koz olarak kullanacaktı...

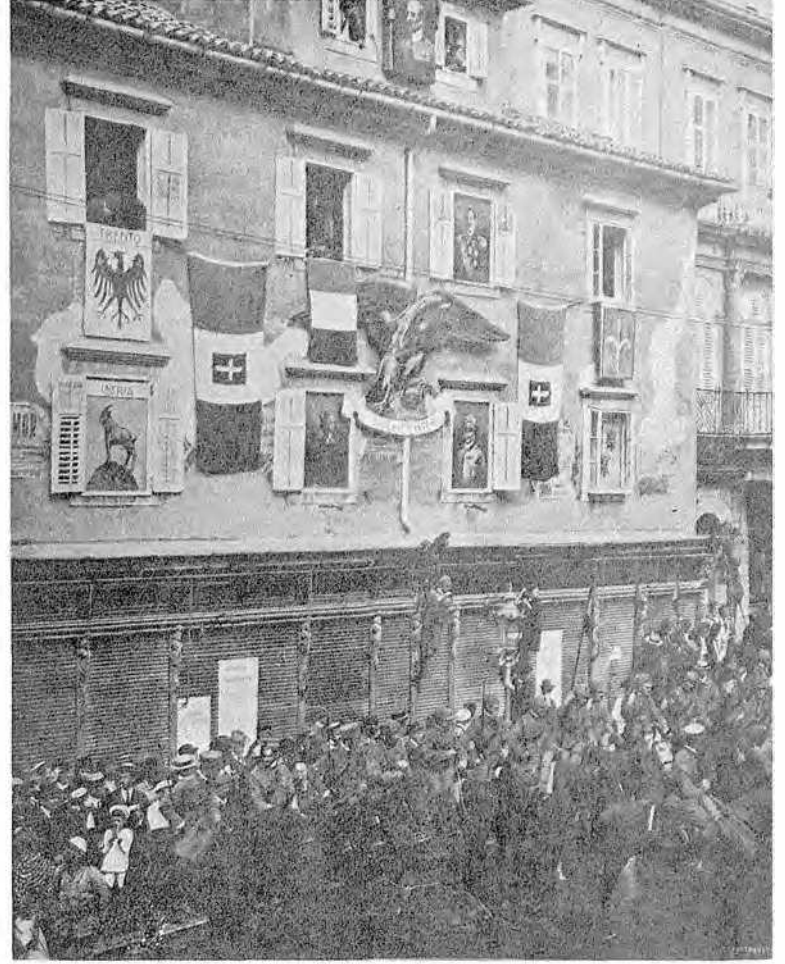
Fasci Italiani di Combattimento eylemi, (ki bu eylem, daha sonra *Kara Gömlekti-*

ler adını alacaktır) başlangıçta, eski savaşçılardan, savaş yanlısı solculardan, maceracılarından oluşan 150 kişilik bir topluluktu. Üreticilere gereken yerlerinin verilmesi, cumhuriyetin kurulması gibi, Mussolini düşüncesinin unsurlarını taşıyan istekleri savunuyordu.

23 Haziran 1919'da kurulan Nitti hükümeti, hayat pahalılığına karşı düzenlenen gösteriler, grevler, milliyetçi ve faşist çıkarlarla karşılaştı. Nitti hükümeti mecliste de sağın sert saldırıları, milliyetçilerin ve faşistlerin komplolarına maruz kaldı. Sonunda Meclis 29 Eylül'de, seçime gitme kararı alıp dağıldı.

Genel seçimler «fasci»lerin yerinde saydıklarını belirleyen sonuçlar verdi. Mussolini kendisiyle alay eden İtalyan Sosyalist Partisi'ndeki eski yoldaşlarının aldığı 17 000 oya karşılık, 15 kasım seçimlerinde çok güvendiği Milano'da sadece 4795 oy elde edebilmişti. Seçim sonunda geleneksel partiler gerilemiş, Mussolini yankılar uyanıran bir bozguna uğramış, yeni doğan İtalyan Halkçı Partisi (P.P.I) şaşırtıcı biçimde sahneye çıkmış; buna karşılık sosyalistler büyük bir başarı göstermişti. Bu sonucu, İtalyan Sosyalist Partisi'nin önde gelen kuramcısı

Bunalım, siyasal alanda da devam ediyordu. İtalyanlar için önem taşıyan Fiume sorunu çözümlenmemişti: bu, italyan halkı için Birinci Dünya Savaşı'nın kazanılmasını «eksik bir zafer» kılıyordu. Aslında, Londra anlaşmasıyla Fiume'nin İtalya'ya verileceği vaadedilmiş, ama Versailles'da Macaristan'a ait olan bu kentin Yugoslavya'ya bırakılması tasarlanmıştı. Versailles Konferansı'nda İtalya'nın Fiume üzerindeki talepleri reddedilince ünlü italyan şairi Gabriele D'Annunzio'nun gönüllü birlikleri Fiume'yi zaptedeceklerdi (fotoğraf 1: D'Annunzio'nun lejyonerleri Fiume'de binaları işgal ediyorlar; fotoğraf 2: D'Annunzio Fiume'de; fotoğraf 3: İtalyan bayrağı Fiume evlerinde dalgalanıyor). Bu durumun uluslararası bir gerginliğe dönüşebileceğini düşünen italyan hükümeti, Fiume'nin «açık şehir» ilân edilmesini kabul etti. D'Annunzio bu uzlaşmayı reddedince de italyan hükümeti askeri birlikler gönderdi (fotoğraf 4: İtalyan Birlikleri Fiume'ye giriyor). D'Annunzio teslim oldu.

Gramsci, *Avanti*'de, «İtalyan devrimi doğdu» diyerek karşılayacaktı. Giolitti ise, seçim sonuçlarından sonra, geniş halk kitlelerine dayanmayı öngören reform önerileri getirdi. Giolitti'ye göre bolşevizmi önlemenin tek yolu buydu. Ama bu öneriler, bütün siyasal gruplar tarafından tepkiyle yada soğuk bir şekilde karşılandı.

1919 bunalımı

15 Kasım 1919 seçimlerinin sonuçları, savaş sonrası İtalya'sının en önemli özelliklerinden biri olan sosyalist gelişmeyi göstermektedir: İtalyan Sosyalist Partisi 1 840 000 oy ile 156 milletvekilliği; 1919'da kurulan İtalyan Halkçı Partisi (*Il Partito Popolare Italiana*; P.P.I) ise 1 175 000 oy ile 100 milletvekilliği aldı. Sosyalist partilere yönelen bu büyük ilginin temelli sebepleri vardı. Bir kere savaşa toprak sahibi olmak isteğiyle giren ve bu konudaki sözlerle kanan köylü sınıfı bu topraklara kavuşamamışlardı. Savaştan dönen binlerce kişi işsiz ve kırgındı. Ücretler düşmüş, yaşam zorlaşmıştı. Özellikle İtalya'nın savaş dostlarının, İtalya'nın çıkarlarına aykırı bir barış an-

MUSSOLİNİ'NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ/II

yoldaşlarıyla, Alceste de Ambris, Filippo Corridoni, Pietro Nenni ile sıcak bir işbirliğine girmek olanağını verecekti.

Savaş sonrasında ise Mussolini, adı unutulmuş biriydi. Savaş yanlıları büyük tepkilerle karşılaşırken, savaş aleyhtarı Sosyalist Partisi 1919 seçimlerinden en güçlü parti olarak çıkacaktı. Savaş yanlıları (interventist'ler), sosyalistlere karşı çıkışın öncüsü oldular. Bunlar arasında savaş sonrasında sosyalistlerden yüz bulamayan Mussolini de vardı. 23 Mart 1919'da Mussolini, Milano'da, çoğunluğu eski asker olan 53 kişinin katıldığı bir toplantıda ilk Fasci di Combattimento'yu kurdu. Fascilerin programı, Mussolini'nin yapısına uygun çelişkiler içindeydi. İlk günden başlayarak Mussolini, belirli bir görüşün, düşüncenin savunucusu olmamış, gündelik olayların gelişimine göre tavır almıştı. Başlangıçta, Mussolini'nin deyişiyle, «iç savaşın ilk kahramanlığı» gerçekleşti; sosyalist Avanti gazetesi yakılıp yıkıldı.

Faşizm, İtalya'da fabrika işgalleri başlayıncaya kadar güç kazanamadı. Bu işgallerden sonradır ki, Mussolini sermaye çevrelerinden büyük bir para desteği görmeğe başlayacaktı. 1919 yılı kasım ayında yapılan seçimlerde faşistler, biri Mussolini olmak üzere iki aday göstermişlerdi. Bu adayların ikisi de seçilemedi.

1920 yılında Giolitti hükümeti Mussolini'yi sosyalist işçi eylemi karşısında destekleme kararı aldı. 1921 yılı mayıs ayında yapılan seçimlerde Mussolini «milli cephe»nin 35 faşist milletvekilinden biri olarak meclise girdi. Artık bütün İtalya'yı şiddet eylemleri kaplamıştı. Çatışmalarda iki bine yakın insan ölecekti.

Bu olaylar sırasında Mussolini, cumhuriyetçiliği bırakmış, krallığı desteklemeğe başlamıştı. 1921 kasım ayında Roma'da faşist kongresi toplandı ve burada partileşme kararı alındı. Mussolini bu kongrede ekonomik bakımdan tam bir liberalizmden yana olduğunu, devlet işletmelerinin özel sektöre bırakılması gerektiğini söyledi.

26 ekim 1922'de Mussolini, faşistler için genel seferberlik ilân etti. Birçok yerde posta merkezleri, özel idareler, istasyonlar ve yol kavşakları işgal edildi. Devlet örgütü, «Roma Üzerine Yürüyüş»ten çok önceleri, faşist güçlere teslim olmuşlardı...

30 ekim 1922'de kral, Mussolini'yi başbakan olarak atadı. Ordu birlikleri kışalarına döndü. Üç yıllık bir «geçiş» döneminden sonra, Mussolini, Sosyalist Mateotti'nin öldürülmesiyle doğan kargaşalıkların ardından, 1925 yılında, totaliter sistemini kurmağa girişti.

Mussolini sonuna kadar saldırgan bir dış politika

izledi. 1923'te yugoslavlardan Fiume kentini geri aldı; 1927'de Arnavutluk İtalya'nın himayesi altına girdi. 1929'da ise Vatikan ile Laterano anlaşmasını imzaladı. Bu başarılar, faşizmin ülke içinde sağladığı desteği daha da arttırdı.

Mussolini bütün dünyayı saran 1930 ekonomik bunalımı sırasında geniş bir bayındırlık politikası izledi. Sanayi bunalımı karşısında güçsüz düşünce, «liberal» ekonomi politikasını bıraktı ve büyük sermayeyi koruyan «müdahaleci» bir politika izlemeğe başladı. Ekonomik bunalımla birlikte silâhlanma yoğunlaştı. Artık dış maceralar yolu açılmıştı.

Mussolini sürekli barışın insan toplumları için zararlı olduğuna inanıyordu. Savaş ise, ona göre, soylu bir nitelik taşımaktaydı. Faşizmin kendi de bir savaş ürünü idi.

1931'de üniversite öğretim üyeleri Mussolini'ye bağlılık yeminleri etmek zorunda bırakıldılar. 1933'lerde İtalya, Avusturya sorunundan ötürü Almanya ile çatışmaya girdi. Bundan başarı sağlayamayan Mussolini Afrika'da Habeşistan'ı işgale girişti. Bu savaş Almanya ile İtalya'yı yakınlaştırdı.

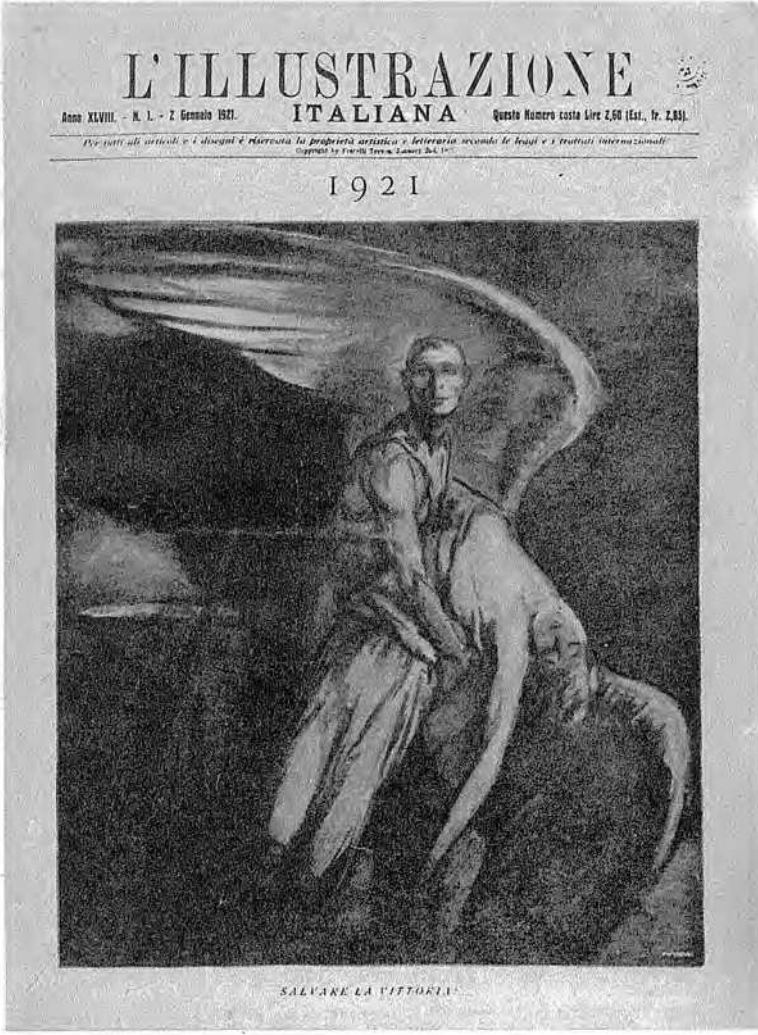
1936'da İspanya'da, «Halk Cephesi» seçimleri kazandı. Halk Cephesi karşısında Almanya ve Japonya'nın kurduğu «Antikomintern» pakta, Mussolini de katıldı. İspanya'da iç savaş çıkınca, Mussolini Franco'yu destekledi ve İtalyan askerleri İspanya'ya gönderildi.

Mussolini 1938 mayısında Hitler'le Roma'da buluştu. Bundan sonra İtalyan faşizmi de ırkçılığa yöneldi. 21 mayıs 1939'da Berlin'de İtalya - Almanya pakta imzalandı. İkinci Dünya Savaşı gündemdeydi. Mussolini, Arnavutluk'u işgal etti; ama Yunanistan karşısında büyük bir bozguna uğradı. Mussolini, artık, Hitler'in peşinde koşuşan bir kukla, bir gölgeydi sadece.

9 temmuz 1943'te müttefik ordusu Sicilya'ya çıktı. Büyük Faşist Konseyi Mussolini'ye güvensizlik oyu veriyor ve Mussolini, yirmi yıl önce kendini başbakanlığa atayan kral tarafından görevinden alınıp tutuklanıyordu. Başbakanlığa Mareşal Badoglio atandı. 3 eylülde ise İtalya, müttefiklerle barış anlaşması imzaladı.

9 eylül 1943'de almanlar İtalya'yı işgale başladı. 11 eylülde ise Mussolini tutuklu olduğu Appenino'dan alman paraşütçüleri tarafından kaçırıldı. 23 eylülde Mussolini Monaco'da «Faşist İtalyan Cumhuriyeti»ni kurduğunu açıkladı. Bu sırada Roma hükümeti de Almanya'ya karşı savaş açmıştı.

28 nisan 1945'te Mussolini, partizanlar tarafından ele geçirilerek öldürüldü. Böylece İtalya'da faşist yönetim, kesin olarak, sona ermiş oluyordu.

laşmasını kabul ettirmeleri, savaşın boşa gittiği düşüncesini toplumda iyice yaymıştı. Savaşın İtalyan halkına hiç bir şey sağlamayı, savaşa daha başından karşı koymuş olan Sosyalist Partisini doğrulamış oluyordu. İtalya'da 1914'de 58 000 olan ve 1918'de 22 000'e düşen İtalyan Sosyalist Partisinin üye sayısı, 1919'da 87 000'e, 1920'de ise 216 000'e yükselmişti. Sosyalist gazete *Avanti*'nin tirajı ise 300 000 civarındaydı. Sosyalistlerin yönetimindeki *Confederazione Generale del Lavoro*'nun (Genel Emek Konfederasyonu; C.G.L.) üye sayısında da benzer gelişim görülmekteydi. 1915'de 320 000 olan üye sayısı, 1919'da 1 150 000'e, 1920'de ise 2 220 000'e yükselecekti. Devrimci eğilimli Demiryolcular Sendikası, aynı dönemde 200 000 üyeye, anarşist eğilimli İtalyan Sendikalar Birliği işi 300 000 üyeye sahipti. Katolik sendikaların üye sayısı ise 1 200 000 civarındaydı.

Başlangıçta 55 000 üyesi olan İtalyan Halkçı Partisi, köylü sınıfına sesleniyordu. Kimileri bu partiyi, Rusya'daki Sosyalist Devrimci Parti'nin İtalya'daki bir benzeri saymaktaydı. 1917'den sonra

Torino'da gerçekleşen halk ayaklanması, savaş sırasında bir ölçüde sağlanmış olan burjuvazinin işçi sınıfını el altında tutma ve «düzenle bütünleştirme» derneğinin sürdürülemediğini göstermeye yetmişti.

Ancak bir yandan Rus örneğinin canlı etkisi, öte yandan savaşı izleyen çatışma ve bunalımlar, işçi direnişinin genel bir ayaklanmaya dönüşmesini önledi. 10 nisanda genel grev, yalnız Mayıs içinde 316 grev olayı, madencilerin nisandan hazirana kadar süren uzun grevleri, Napoli'de 7 hazirandaki genel grev, öğretmenlerin 11 hazirandaki genel grevi, La Spezia, Milano, Carrare ve Cenova'daki eylemler, Torino'da 13 haziranda Rosa Luxemburg'un anısına yapılan grev ve özellikle, temmuzun ilk günlerinde İtalya'da hayat pahalılığına karşı girişilen eylemler, karışıklıklar, yönetime el koymalar; «sovyet»lerin görülmesi ve hatta Floransa yakınlarında geçici bir «Sovyetler Cumhuriyeti»nin kurulması gibi sonuçlarla süren protesto eylemleri başgösterdi. 20-21 temmuzda rus ve macar devrimlerini destekleme amacıyla girişilen

Milliyetçilik, ekonomik bunalım, toplumsal uyuşmazlıklar: İşte 1920'lerin İtalya'sının durumunu ortaya koyan temel karakteristikler...

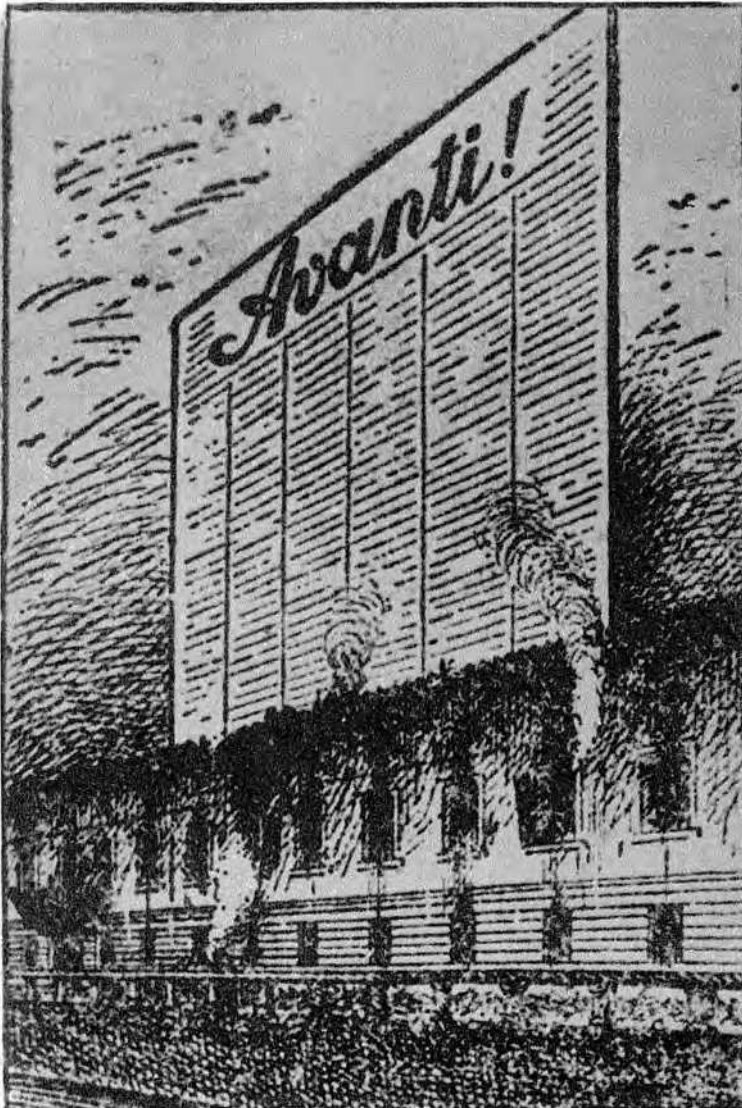
O yıllarda, gerçekçi bir biçimde üzerinde durulması gereken sorunlar bunlardı. Oysa, sürekli olarak «eksik zafer» teması üzerinde duruldu.

İtalyan halkı, bu caşcaşlı sözlerin arkasında gizlenmek istenen gerçeği, daha sonraları, bütün ağırlığıyla duyacaktır (fotoğraf 1: *Illustrazione Italiana* dergisinin kapağında Sacchetti'nin «eksik zafer» temasını körükleyen deseni). İtalyan Sosyalist Partisi'nin 1919 seçimlerinde gösterdiği büyük ilerleme, yavaş yavaş, hızını kaybetmeye başladı. Daha önce III. Enternasyonal'e katılmış olan bu partinin bazı üyeleri Antonio Gramsci ve Palmiro Togliatti'nin önderliğinde İtalyan Komünist Partisi'ni kuracaklardı. Bu «kopma», 1921 yılı aralık ayında toplanan Livorno Kongresi'nde gerçekleşti (fotoğraf 2: İtalyan Sosyalist Partisi'nin 1922 yılbaşı için hazırladığı yılbaşı kartı).

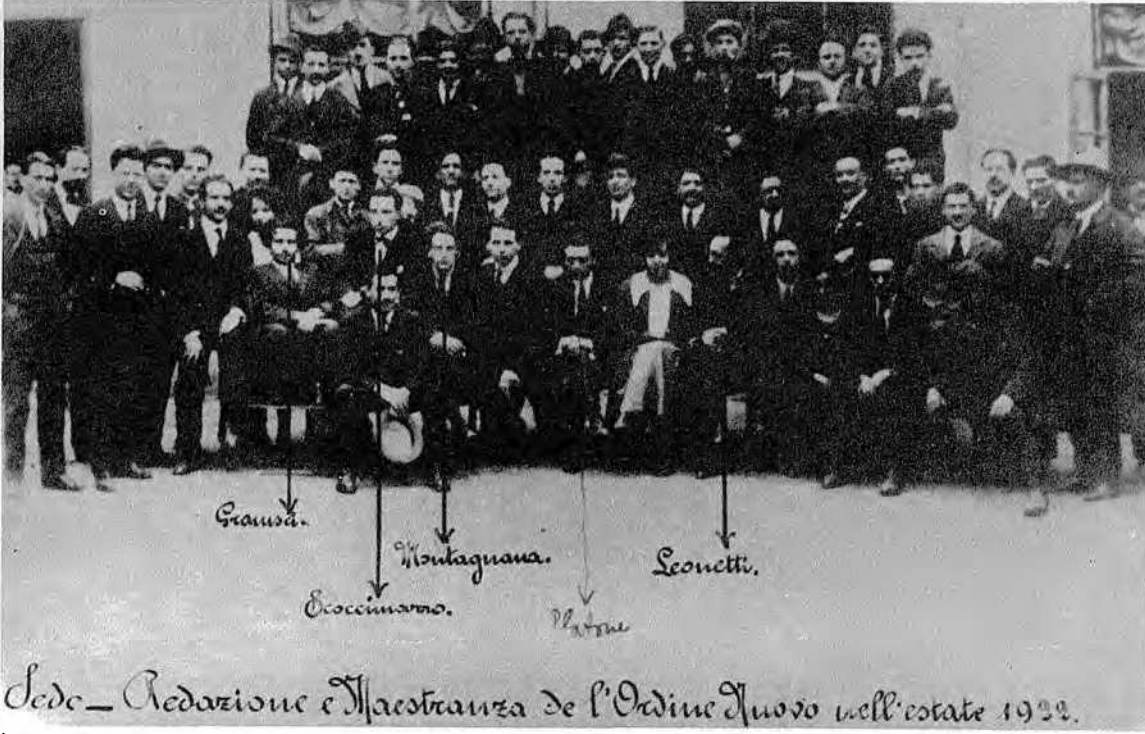
Faşistler, 1919 nisanından başlayarak tedhiş ve yıldırma politikasını uygulamaya koyuldular. Sosyalist «Avanti» gazetesinin (bir zamanlar Mussolini'nin başyazarını yazdığı gazeteydi «Avanti») binası faşist saldırısına uğrayan yerlerin başında geliyordu (fotoğraf 1: «Avanti» gazetesi binasında faşistlerce çıkarılan yangınla ilgili bir illüstrasyon). Faşistlerin organı *Il Popolo d'Italia*, inanılmaz bir ikiyüzlülükle, bu eylemlerin «işçi sınıfına karşı değil, bolşevizme yönelik olduğunu» yazmaktaydı (fotoğraf: 3). Sosyalistlerin bu konuda pasif bir tavır takınmaları, yeni kurulan komünist partisinin işine yarayacaktı. Parti, Gramsci'nin yönetiminde «Ordine Nuovo» (Yeni Düzen) adlı bir yayın organına da sahipti. (fotoğraf 4: aralarında Gramsci'nin de bulunduğu «Ordine Nuovo» kadrosu toplu halde, fotoğraf5: «Ordine Nuovo»nun mürettepleri gazete binası önünde Antonio Gramsci, sosyalist kültür alanındaki teorik çalışmalarıyla çağımızın en özgün düşünürlerinden biri olacaktı (fotoğraf 6: Gramsci, Torino'da, üniversitede okuduğu yıllarda).

siyasal genel grevin uğradığı başarısızlık, işçi eylemlerinde beliren bir ilk düşüş, Mussolini'nin devamlı sömüreceği «sosyalizmin bunalımı» olayının bir ön belirtisi oldu.

Savaş sonrası bunalım, toplumun her kesiminde özellikle de ekonomideydi. Ülke de enflasyon büyük bir hızla artmış, ocak 1919'da 81 sını altın olan İtalyan lirası, haziranda 61'e, 1920'de ise 18 sm.'e düşmüştü. Fiyatlar da aynı eğriyi izlemekteydi. 1914'te 100 olarak alınacak fiyatlar, 1918'de 248'e, 1919'da ise 300'e yükselmişti. Kamu borçları 85 milyar liraya ulaşmış, tarımda üretim azalmıştı. 1914'de 50 milyon kental olan buğday üretimi savaş sonunda 38 milyona düşmüştü. Ücretler ise 1913'teki düzeylerinde donmuş bulunmak-

taydı. Savaşta deniz ticaret filosunun % 60'ı kaybedilmiş ve ülkede besin ve yakacak maddeleri kıtlığı vardı. Bu yüzden de mart 1920'de, bir yıl yürürlükte kalacak olan yiyecek karneleri dağıtıldı. En büyük sorunlar, savaşın yıkıntıları içinde bıraktığı bölgelerin yeniden kurulması ve özellikle de, genişleyen ve yoğunlaşan bir sanayi ve finans sistemini geliştirmek zorunluluğuydu. Yıllık çelik üretimi 1914 ile 1918 yılları arasında 200 000 tondan bir milyon tona çıkmış, 300 milyon liralık sermayeli *Ilva* veya 500 milyon sermayeli *Ansaldo* gibi sanayi grupları, gerçek imparatorluklara dönüşmüş, 1918'lerden sonra bir kartel içinde birleşen 4 banka, İtalya'nın mali yaşamını hemen hemen bütünüyle de-

4

netim altına almıştı.

Bunalım, siyasal alanda da sürmekteydi. Savaş sırasında politikacılar bir «kutsal ittifak» içinde birleşmişlerdi. Ama savaşın bitmesiyle birlikte bölünmeler başlamış, savaşı istemiş olanlar (Salandra, Sonnino, Orlando) ve istemeden benimsemek zorunda kalanlar (özellikle Giolitti) ayrı kamplar oluşturmuşlardı.

Genel oyun benimsenmesi üzerine yapılan tartışmalar, sansürün sürmesi, barış konferansının doyurucu olmayan sonuçları, toplumsal bunalımın büyümesi, milliyetçilerin sürekli olarak yaptığı kışkırtmalar ve nihayet, D'Annunzio'nun Dalmaçya'daki Fiume kentini ele geçirme girişimleri, siyasal ortamı iyice karmaşık duruma sokmuştu. Aslında, bütün İtalyan toplumu, savaş sonrası bunalımın içinde kıvrılmaktaydı. Büyük bir umut kırıklığı, kötümserlik ve tedirginlik hüküm sürüyordu. Bu, yeniden fabrikalarına, topraklarına, bürolarına dönen ezilmiş, yavaş yavaş kişilerin bıkkınlığı ve sıkıntısıydı. Bazı sokaklara, semtlere uğramayan bu insanlar alay, hakaret ve kinle karşılaşmaktan çekiniyordu. Bu nedenle, onları faşist örgütle-

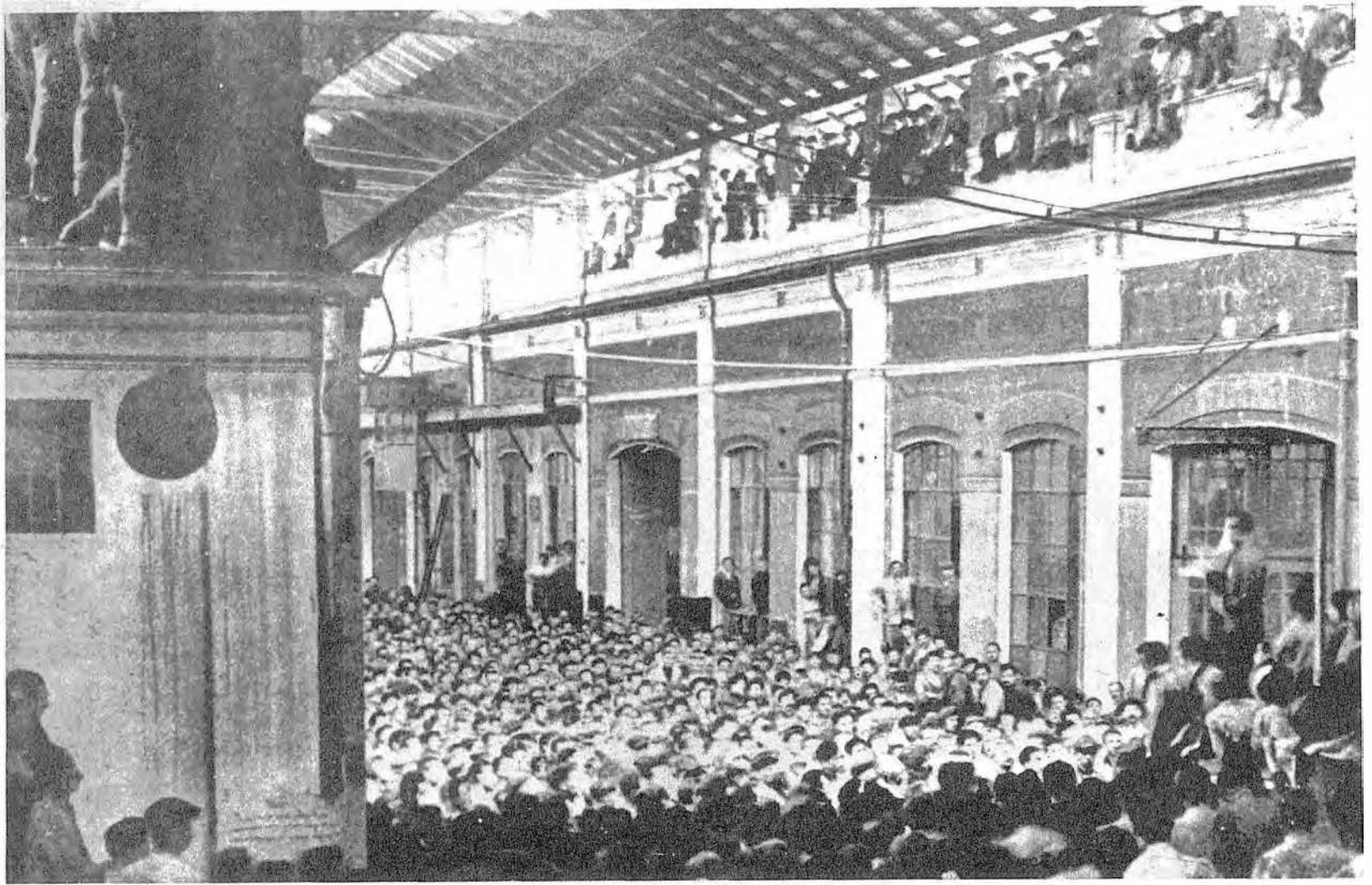
re yada milliyetçi grüplaşmalara kazanmak hiç de zor olmadı.

Bu bunalım ortamında «sakatlanan zafer» mitosu doğdu. İtalya, savaştan yeterince kazançlı çıkmamıştı. Paris Konferansı'nda Arnavutluk, ve Anadolu üzerinde bazı «haklar» elde edebildi ancak. Ama Anadolu'daki İtalyan «hakları» kısa süre sonra Türkiye'nin ulusal bağımsızlık savaşını kazanmasıyla Mustafa Kemal Paşa'dan gereken cevabı alacaktı.

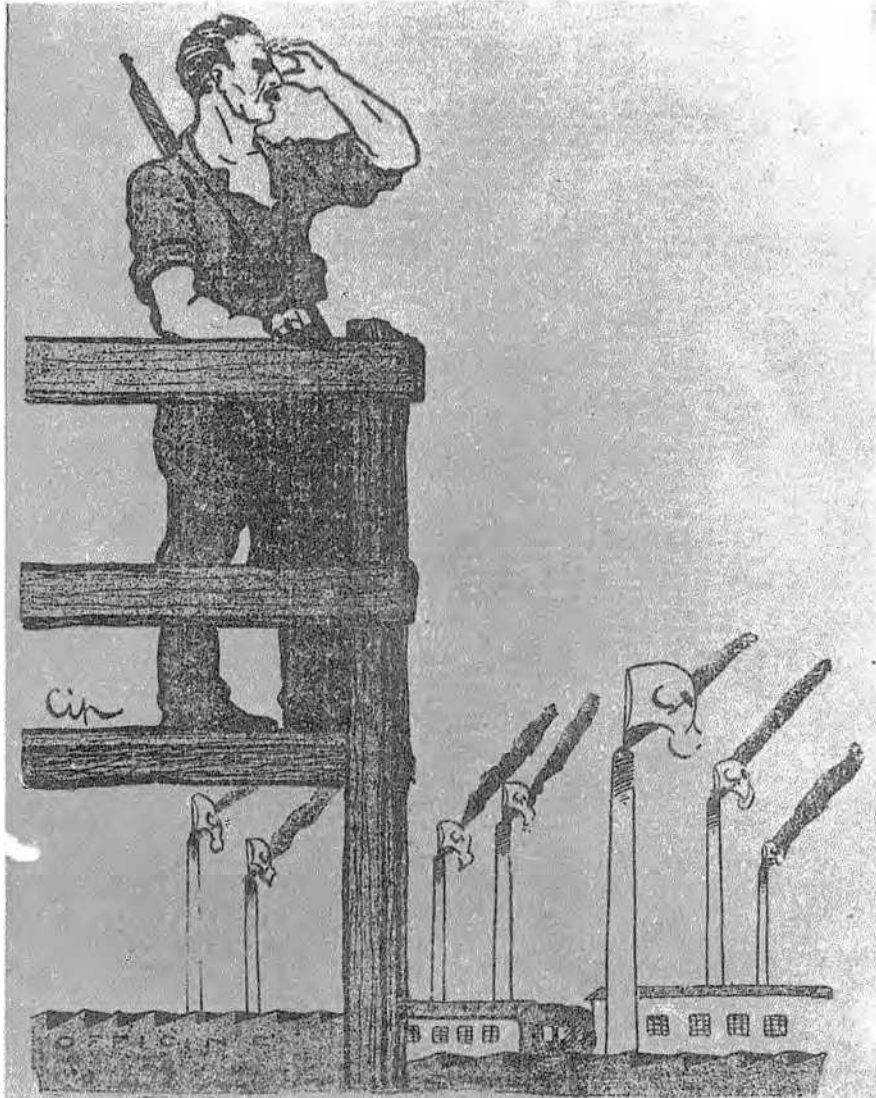
«sakatlanan zafer»

«Sakatlanan Zafer» mitosu, bu kere Yugoslavya'nın doğusuna karşı yöneldi. 1915 Londra anlaşması, Dalmaçya'daki Fiume kentini, Yugoslavya'ya bırakmıştı. Milliyetçi kışkırtmalar ve faşist propaganda, sonunda Fiume sorununa da el attı. Mayıs 1919'da sorun bir ara çözülür gibi olursa da, beklenmedik bir çıkış, Fiume'yi siyasal bunalımın ağırlık merkezi durumuna getirdi. Bu olayın, 1919 sonbaharında İtalyan toplu-

1

Il fucile sulla testa dell'onore è la sola garanzia "leale" contro il terrore bianco e la disoccupazione

3

munun temel yapısının nasıl
çözöldüğünü göstermesi ba-
kımından üzerinde durulma-
ya değır. 12 Eylül günü, ün-
lü italyan şairi Gabriele
D'Annunzio, komutasında bin
sözde gönüllü «lejyoner»den
oluşan bir birlik, Fiume'nin
yeniden İtalya'ya bağlanma-
sını istemek amacıyla Fiu-
me'ye girdi. Girişim olumlu
sonuçlanmadı gerçı, ama çe-
şitli destekler ve beklenme-
dik sevgi gösterileri kazanan
«Fiume Üzerine Yürüyüş», kı-
sa zamanda, bir «Roma Üze-
rine Yürüyüş» hayali yarattı.
(Faşizm, Fiume'de uygulanan

yönetim ilkelerine, lejyoner-
lerin gösteri yürüyüşlerine,
D'Annunzio'nun özenle düzen-
lediğı törenlere öykünecek ve
daha sonra bunları uygulaya-
caktır.)

D'Annunzio'nun eylemi, sa-
vaşçı akımın simgesi oldu;
Mussolini de, Fiume eylemini
ilk günden destekledi. 1919
yılıının 25 eylölünde yayınladığı
bir bildiride Mussolini
1 — Trieste üzerine yürüme-
yi; 2 — Monarşinin kaldırıl-
masını; 3 — D'Annunzio'nun
başkanlığında bir hükümetin
kurulmasını; 4 — Kurucu
Meclis için seçim yapılması-

O yılların en önemli olaylarından biri de, kuşkusuz, işçilerin fabrika işgalleriydi. 1920 yılı eylül ayı, fabrika işgallerinin en yoğun olduğu dönemdi (fotoğraf 1: Fiat fabrikasını işgal eden işçilerin toplantısı; fotoğraf 3: İşçilerin Fiat fabrikasına el koymalarından sonra oluşturdukları yönetim kurulu; fotoğraf 4: Milano'da işçiler tarafından işgal edilen bir metalürji fabrikası; fotoğraf 5, 6: Milano'da işçilerce yönetime el konulan fabrikaların kapısında, kimileri silâhlı, nöbetçiler). Aslında, italyan büyük sermayesini «kızıl tehlike» korkusuyla faşistleri desteklemeye iten de bu işgal olaylarıydı. Faşist «manga»lar bütün işçi örgütlerine karşı, ardarda saldırılar düzenlemeye başlamışlardı bile... Gramsci'nin yönetimindeki «Ordine Nuovo» gazetesi, bir «beyaz terör»den (fotoğraf: 2) söz ediyor, fabrika işgallerinden vazgeçilmesini öğütüyordu.

nı; 5 — Fiume'nin İtalya'ya katılmasını; 6 — Cumhuriyetçilerin ayaklanmasına yardım için Romagna, Marche ve Abruzzi'ye asker çıkartılmasını istedi. Bu sırada Mussolini, D'Annunzio'nun Roma üzerine yürüyeceğine inanıyor ve kendisinin de onunla birlikte olacağını açıklıyordu.

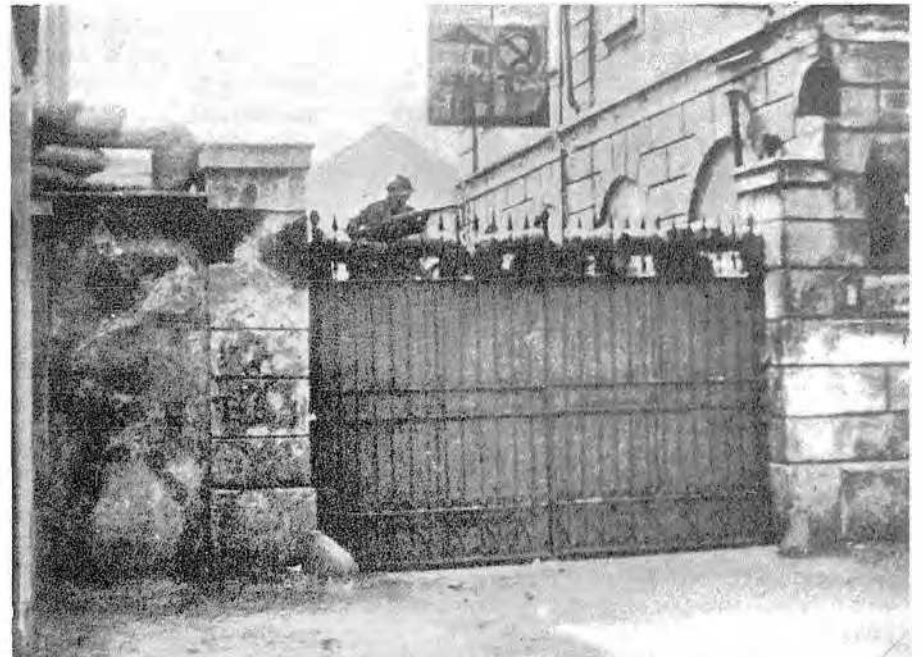
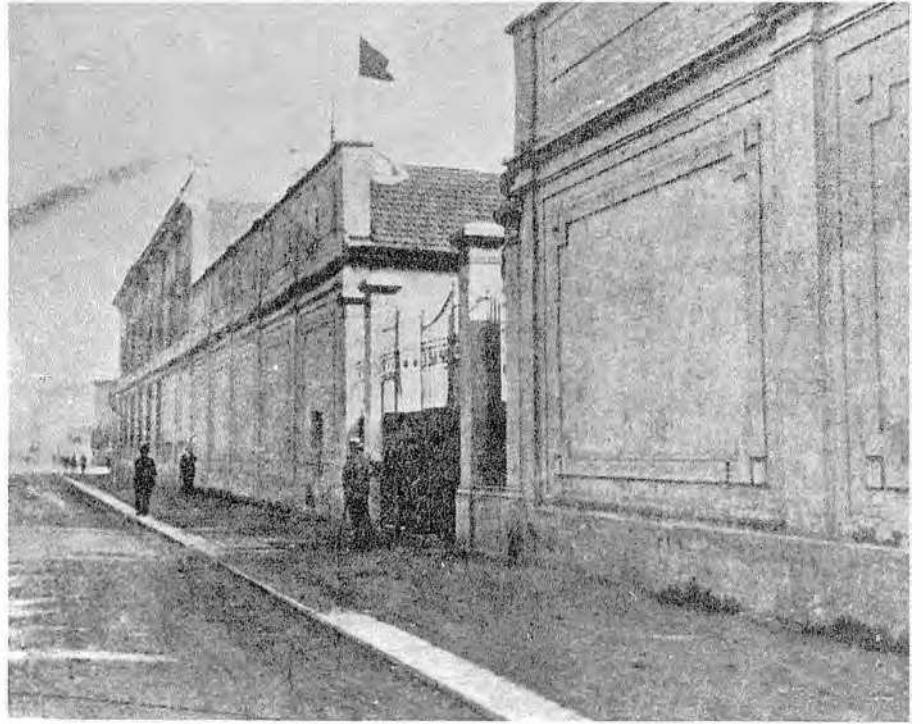
İtalya'nın Fiume üzerinde hak iddiasında bulunmasının nedeni, Londra antlaşmasıyla kendisine verilen Dalmaçya'dan mahrum kalmasıydı. D'Annunzio'nun «gönüllü birlikler»le Fiume'yi işgali Yugoslavya ile İtalya'nın arasını açtı. İtilâf devletleri de, Fiume anlaşmazlığında İtalya ile Yugoslavya'yı karşıkışıya bıraktılar. Görüşmeler uzun sürdü. İki ülke arasında, 12 kasım 1930'da Rapallo'da bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma ile Fiume bir «açık şehir» oluyordu. D'Annunzio bu antlaşmayı tanımadı ve İtalyan hükümetine karşı tavrı olarak silâhlı direnmeye girişti. Bunun üzerine italyan savaş gemileri gönderildi. Noel öncesinde Fiume'de kuşatılan D'Annunzio, ilk top ateşinden sonra teslim olup kenti boşaltma emri vermek zorunda kaldı. Faşistler bu olaya «Kanlı Noel» adını takacaklardı... Gerçi D'Annunzio'nun bu girişimi başarı sağlayamamış, italyan hükümeti onu durdurmayı başarmıştı ama, italyan halkı, bu olayda, bütünüyle şairin tarafını tuttu. Fiume elden kaçırıldığı için hükümetin halkın arasındaki itibarı çok düşmüştü. Mussolini, bu düş kırıklığından yararlanmasını bilecekti. Buna benzer bir başka durum da Arnavutluk sorunu dolayısıyla meydana

geldi.

Seçim sonrasında hükümet bunalımları birbirini izlemiş ve sonunda Giolitti yeniden hükümeti kurmağa çağırılmıştı. Son kez iktidara gelen «ihtiyar» Giolitti, yönetici sınıfların «parçalanmış uzuvları»nı birleştirmeye ve bunalımın tehlikeli yanlarını etkisiz kılmaya çalışacak ve geçici bir süre için de, bunu başaracaktı. Son Giolitti kabinesi, sosyalistlerin dışında, Croce veya Sforza gibi liberallerden Meda gibi katoliklere kadar mecliste temsil edilen bütün siyasal eğilimleri bünyesinde toplamıştı. Koalisyon hükümeti, kurulur kurulmaz, Ancone'de, 26 Haziran 1920'de başgösteren ayaklanma ile karşı karşıya kaldı. 11. Piyade taburu, tam Arnavutluk'a hareket edeceği sırada başkaldırmış, bunu 1914 haziranında olduğu gibi, bir genel grev izlemişti. Hükümet, bu nedenle Arnavutluk sorununa eğilmek zorunda kaldı. Arnavutluk sorunu, içte genel bir hoşnutsuzluk yarattığı gibi, italyan diplomasisi için de gerçek bir başbelâsıydı. Giolitti, 3 Ağustos 1920'de Arnavutluk'a bağımsızlık tanıyarak boşaltılmasını emretti. Hükümetin bu konuda da, tıpkı Fiume sorununda olduğu gibi, gösterdiği zaafı Mussolini, daha sonraları, ustaca kullanacaktı...

sosyalist eylemde bunalım

1920 ağustos ve eylülünde İtalya'da yaygın bir fabrika işgalleri eylemi başladı. Bu iş-

İtalyan halkı, yavaş yavaş, faşistlerin «dayağına» alışmaya başlamıştı. Karikatürist Masaccio'nun 1921'de yaptığı bir karikatür (fotoğraf: 3), Mussolini'nin görüşlerine katılmayanlara karşı kullanılan yöntemleri göstermekteydi. Faşist mangalar bütün İtalya'ya dehşet saçmaya başlamışlardı (fotoğraf 1: Bir faşist manga; fotoğraf 2: faşist önderlerden Dino Grandi'nin Romagna «faşist» mangası; fotoğraf4 «kara gömlekli» üniformaları içinde, eli sopalı bir faşist manga; fotoğraf 5: faşist önderlerden İtalo Balbo yönetiminde bir «cezalandırma seferi»ne çıkan, Ferrara fascio merkezi faşistleri; Balbo, ön planda, ağzında sigara olandır; fotoğraf 6: bir faşist manga, kamyonla «sefere» çıkıyor).

galler italyan sosyalizminin içine düştüğü bunalımda önemli bir aşama olacaktı. Sosyalist Parti'nin bağrında uzun zamandır vatan bunalım, parti yöneticileri tarafından sessiz bir anlaşma ile parti dışına çıkarılmıyordu. «Devrimciler» ile «reformcular» arasındaki *statu quo*'nun, ne pahasına olursa olsun, korunması gerekliydi. 1912'lerde kurulmuş olan bu *statu quo*, savaş süresince korunmuştu. Sosyalistler, savaşa karşı tarafsız bir tutum takındılar. Bazı reformcular hükümette yer aldığı ve Amadeo Borgia çevresinde bir «komünist sol» olduğu halde, İtalyan Sosyalist Partisi, tarafsızlık ilkesini sonuna kadar savundu. Halk kitlelerinin, özellikle, Torino'daki ağustos 1917 avaklanması sırasında artan baskılarına ve sovyet devriminin büyük etkisine rağmen, bu siyaset değişmedi. «Komünist sol» ise ilk kez, 1917 kasımında, Fransa'da bir arava gelip, sa-

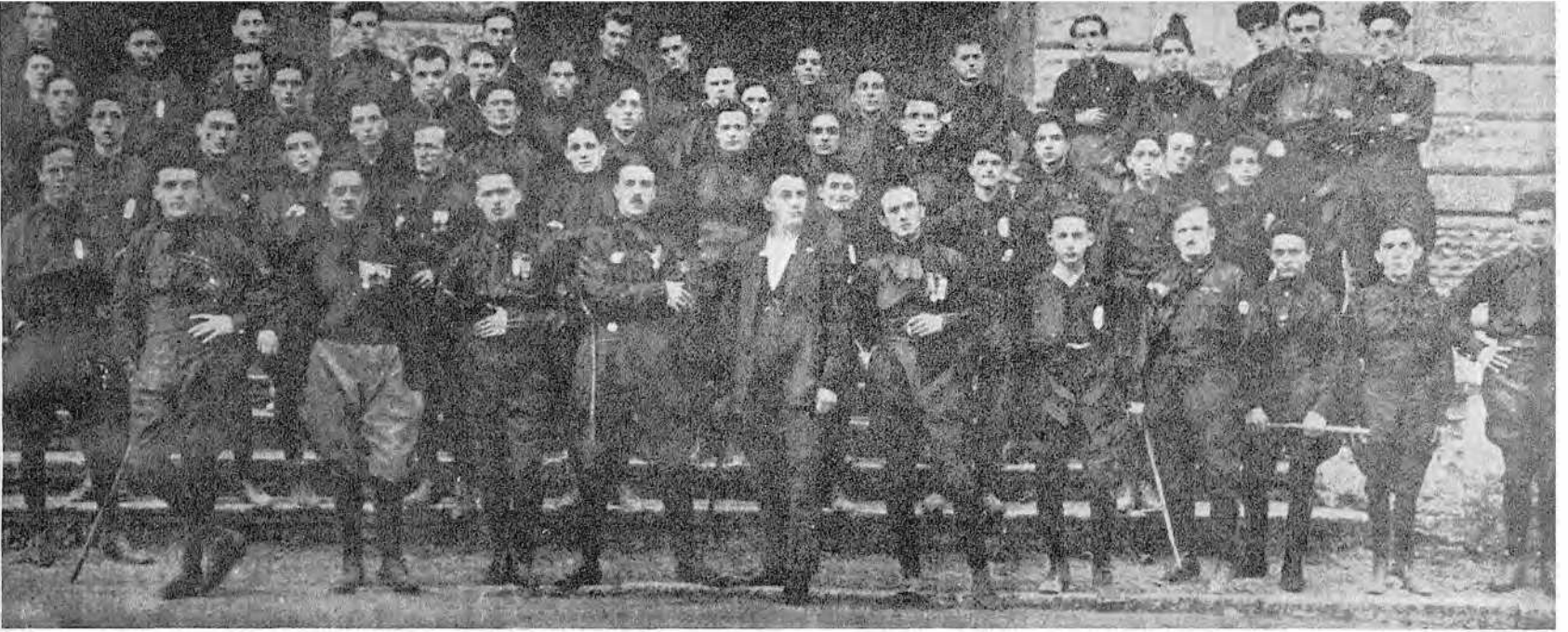
vaşın birdevrime dönüştürülmesi yolunda karar almıştı. Ama, gene de Sosyalist Partisi yöneticileri Lenin'in savaşın sona erdirilmesi yolundaki önerilerini benimsemediler.

Bu belirsiz durum, iki yıl daha sürdü. 1918 eylülünde düzenlenen Roma Kongresi'nde biçimlenmekte olan sol, merkezin geliştirdiği birleştirici davranışlara son kez katıldı. Rus devriminin etkisi bile, burada, «ayırıcı» işlevini yerine getirememişti. *Critica Sociale*'de Turati veya Rodolfo Mondolfo tarafından işlenen aşırı eleştirel tezler bir yana bırakılırsa, İtalyan Sosyalist Partisi, büyük çoğunluğuyla, rus devrimine ve bolşevik deneye yandaştı. Devrimci coşku, sosyalistleri aşırı anarşist eğilimli kuruluşlara bile bulaşmıştı. Parti, savaş karşısındaki tutumu ve Zimmerwald ile Kienthal konferanslarına olan katkısı yüzünden, kendisini Moskova'da hazırlanan «devrimci

enternasyonal»e doğal üye sayıyordu. Parti yönetimi, mart 1919'dan sonra Komünist Enternasyonal'e katıldı. Partinin daha sonraki aylarda Bolonya'da yapılan kongresinde, Enternasyonal'e katılma kararı, alkışlar arasında onaylandı. Şerati ve arkadaşları bu seçimi yaptıkları sırada, bir grup karagömlü faşist, *Avanti* dergisinde yangın çı-

karıyorlardı. Sosyalist partinin yöneticileri, *Avanti* yangınına 24 saatlik bir genel grev ve *Avanti* için açılan bir abone kampanyası ile karşılık verdiler. Sosyalist Parti, bundan sonra, bir anayasa meclisi toplanması vb. gibi ılımlı sloganlarından, doğrudan doğruya «sovyet» örneğini benimsemeye geçti. Ancak, partinin bir kanadı için ve

4

5

6

doğrusunu söylemek gerekirse yöneticilerin de çoğu için hâlâ büyük önem taşıyan parlamenter yollar da, bütünüyle dışta bırakılmıyordu. Sosyalist Parti bu gruplaşmalar içinde 1919 seçimlerindeki zafere ulaşmıştı.

Gene de bu seçim zaferinin sınırları çabucak ortaya çıktı. 17 Kasım'da faşistler tarafından Milano'da sosyalist

bir gösteriye atılan bomba 9 kişiyi yaraladı. Birkaç gün sonra, 1 Aralık'ta, Roma'nın göbeğinde, parlamentodan çıkan sosyalist milletvekilleri, faşistlerle eski subaylardan oluşan bir grubun saldırısına uğrayıp tartaklandılar. Hemen düzenlenen iki günlük bir genel grev, bu saldırılara karşılık verdi. Ama hâlâ zafer sarhoşluğundan kurtula-

mayan parti, bu «haber verici» olayları gözönüne almadı. Seçim zaferinin rahatlığıyla, italyan solu, kendisi için olduğu kadar, başkaları için de büyük önem taşıyacak olan 1920 yılına kararsız girdi. Yeni yılın eşiğinde, sol iktidar, ilk amaç olarak, bahardan önce bütün İtalya'yı İşçi Konseyleri'yle örgütlemeyi seçti.

Sosyalist Parti içindeki yenilikçi akım, daha çok Antonio Gramsci'nin yayınladığı *Ordine Nuovo* (Yeni Düzen) dergisi çevresinde toplanan küçük bir gruptan oluşmaktaydı. Torino'da, 7 Haziran 1919'dan sonra yayımlanmaya başlanan bu dergi, savaş sonrası İtalya'sının en ilginç dergisiydi. Henüz bolşevik önerilerden uzak olmakla birlikte, iç deneylere dayanarak, tabandan kurulacak bir sosyalizmin özel organları olarak, işçi konseyleri kurulmasını örgütlemekteydi.

İğne grevi

1920 yılı ocak ayında, Sosyalist Parti'nin kitle eylemlerine öncülük etmede yetersiz kaldığını gösteren posta ve demiryolu grevlerini, bir dizi grev izledi. Bu grevlere fabrika ve toprak işgalleri eşlik ediyordu. «İğne grevi» ile sosyalist eylemdeki bunalım, doruğa çıktı. Fiat fabrikalarında başlayan grev, bütün Piemonte'ye ve taşraya yayıldı. Ama İtalyan Sosyalist Partisi'nin aynı tarihlerde, Milano'da toplanan ulusal konseyinin onaylamadığı bu grevler genel bir kayıtsızlık ve valnızlık içinde sönüp gitti. Mi-

lano'daki Konsey'de, Gramsci'nin daha sonra «*Nisan bölünmesi*» diye adlandıracağı olay meydana geldi. Ordine Nuovo dergisi yanlıları ile çekimserler parti yönetimine karşı birleşti.

1920 Eylül'ünde bütün fabrikaların işgaline gidildi. İtalya'da devrim öncesi bir hava esmekteydi. Sendikalarla sanayiciler arasında uzun süren pazarlıkların sonucunda olgunlaşan ve Milano'daki Romeo fabrikalarının uyguladığı bir «lokavt» sonunda başlayan olaylar, bütün İtalya'ya yayılmış, alevlenerek genişlemişti. Fabrikalar işgal ediliyor, kızıl ve siyah bavraklarla donatılıyor, silâhlı işçiler, kendi denetimleri altındaki üretim aygıtına el koyuyorlardı. Bütün ülke, nefesi kesilmiş bir halde, olup bitenleri izlemekteydi. Giolitti susuyordu. En küçük karışma herşeyi altüst edebilir, tam bir kargaşayı getirebilirdi. Anarşistler tetikte bekliyordu. Reformcular ve sosyalist meclis grubu, parti yönetimindeki Massimilisti'ler, çekimserler ve Bordiga'cılar hatta «*ordinoviste*»ler, kendilerini olayların akışına bırakmışlardı.

Sonunda herşey yatıştı. Sorun, «hür teşebbüs» üzerinde sendikal denetimin kabul edilmesi biçiminde saptanıp çözümlendi. Giolitti'nin istediği de buydu. Hemen Sendikal denetim yasasını hazırlamakla görevli bir komisyon kuruldu; ancak bu yasa tasarısı meclislere gelme olanağını bile bulamadı. İşçiler, yeniden işlerinin başına dönüşmüşlerdi.

MATTEOTTİ OLAYI

Sosyalist milletvekili Giacomo Matteotti'nin öldürülmesi, başlangıçta faşizmi önemli ölçüde tehdit eder görüldüğü halde, aslında rejimin faşizme mutlak bir biçimde dönüşmesine yol açan bir olaydı. İtalya'daki 6 nisan 1924 seçimleri faşistler tarafından yürütülen tedhiş ve baskı eylemleri arasında yapılmış, parlamento açıldığında muhalif partiler Mussolini'yi, «anayasaya aykırı» davranmakla ve seçimleri baskı altında yürütmekle suçlamışlardı. 29 mayısta sosyalist milletvekili Matteotti çok sert bir konuşma yapmış, seçimlerde yapılan yolsuzlukları bir bir açıklamıştı. Matteotti, Meclisin «yasa dışı» olduğunu ilân ediyor ve seçimlerin yenilenmesini istiyordu. Matteotti, bir sosyalist toplantısında da şöyle diyecekti: «İtalyan deneyinin dışında, faşizmin, uluslararası bir yanı vardır. Savaşın zararlarını kendi ödemek zorunda kaldığını görünce, burjuvazi baş kaldırmış, korunma yolunu faşist diktatörlüklerde bulmuştur. Özgürlüklerinizi bütün gücünüzle savununuz!»

Mussolini hükümetinin güven oyu almasından üç gün sonra, 10 haziran 1924'te evinden çıkan Matteotti, faşistler tarafından kaçırıldı. Zorla bir otomobile bindirilmek istenen Matteotti, bu kaçırmaya karşı çıkınca öldürüldü.

Matteotti'nin öldürülmesi, faşizmin karşılaştığı en büyük bunalımı doğurmuş, faşist iktidarın düşmesi beklenmeye başlamıştı. Faşist partisi içinde bile bölünmeler oluyordu. Uzun süre Matteotti'nin cesedinin bulunamayışı bu bunalımı daha da arttırdı. Sonunda kaatiller yakalandı ve bunlarla ilişkide olan faşist partisinin ileri gelenlerinden Marinelli ve Cesare Rossi tutuklandı. Faşizm yanlısı gazeteler bile faşizme saldırıyordu. Bunun üzerine Roma dışındaki faşist milisler eyleme geçirildi ve Bologna'da büyük bir toplantı yapılarak faşist ruh canlandırılmağa çalışıldı. Dışardan Roma'ya faşist birlikler getirildi. Bu sırada Matteotti'nin cesedi Quartarella'da bulunmuştu. (Bu nedenle bu bunalım dönemine Quartarellista adı verilir.) Matteotti cinayeti, parlamentoda da söz konusu edildi ve faşizmin tarihinde karşılaştığı en büyük muhalefet eylemine yol açtı. 13 haziran tarihli meclis toplantısına, olayı protesto için katılmayan muhalefet, 24 - 25 haziran günü tartışmaya katıldı. Albertini, Abbiate, Carlo Sforza sert bir biçimde cinayeti eleştirdiler; cinayetten, hükümeti ve Mussolini'yi sorumlu tuttular. Mussolini ise, cinayeti faşizm düşmanlarının hazırladığını ve kendisinin olayla bir ilgisinin bulunmadığını (!) ileri sürüyordu.

Matteotti'nin kaatillerinin duruşması, komik bir biçimde sonuçlandı: Mussolini temize çıkartıldı. Karara göre, öldürme olayında bir kasıt yoktu!.. Matteotti, karşılıklı dövüş sırasında öldürülmüştü!.. Kaatileri, Fa-

sist Partisi sekreteri Farinacci savunmuş ve hafif bir ceza ile kurtulmuşlardı.

Bu arada senatodaki iktidar grubu Mussolini'yi kurtarmak için güven oylaması istemiş ve Mussolini güven oyu alarak iktidarda kalmıştı. Kral da Mussolini'yi desteklediğini bildiriyordu. Mussolini, bu arada, iki liberali ve milliyetçilerin önderi Federzoni'yi kabinesine alarak durumunu güçlendirdi. Muhalefet ise Federzoni'nin Mussolini'yi yıkarak iktidarı ele geçireceğini ummaktaydı. Bu durum karşısında komünistlerin dışında kalan muhalifler, parlamentonun yasal hukuk düzeninin dışına çıktığını ve faşist milisler dağılıp yasal anayasa düzeni işletilinceye kadar, parlamentoya katılmayacaklarını belirterek «Avertino'ya çekildiler». Bu eylem ile bir hükümet bunalımı yaratılabileceği umulmuştu. Avertino eyleminden önce Torino'da, 18 haziranda, Piero Gobetti yönetimindeki bir grup, muhalefetin birleşmesini ve birlikte eyleme geçilmesini önermişti. Bu grup, «Avertino davranışı» gibi kişiliksiz ve pasif bir politikanın tersine, aktif ve savaşçı bir davranış istemekteydi.

Matteotti olayının yarattığı hava, bazı başkaldırıları da birlikte getirdi. Örneğin, haziran ayının sonlarına doğru, Floransa'da, faşizme karşı gizli bir dernek kuruldu. «Italia Libera» diye anılan bu dernek, 16 haziranda yayınladığı bir bildiri ile faşizmin iktidardan ayrılmasını istedi. Bildiride faşizm, cinayetle suçlanıyor ve faşistleri paraca besleyenler ağır bir dille suçlanıyordu. Bu bildiri üzerine öteki muhalif çevreleri bu derneği desteklemeye karar verdi. Dernekte çeşitli düşüncelere bağlı kişiler vardı. Hepsinin ortak amacı, İtalya'yı faşizmden kurtarmaktı. Bu maksatla çeşitli gösteriler ve toplantılar düzenlendi. Özellikle 4 kasımda Milano'da yapılan gösteriler çok parlak oldu; ama gösteriler, faşistler tarafından sayısız insanın yaralanması ve dövülmesi ile sonuçlanacaktı. Bütün çabalara rağmen bu örnek, faşizme karşı silik bir başkaldırıdan öteye gidemedi.

Olayların sonunda sistem bir sarsıntı geçirdiyse de muhalefet, protesto eylemlerinden öteye gidemedi ve anti - faşist bir cephe birliği oluşturulamadı. Ayrıca muhalefetin parlamentodan çekilmesiyle, Mussolini parlamentoda her istediğini yapabilecek duruma gelmiş, faşizme kendini toplama ve yeniden saldırıya geçme olanağı verilmişti. Sokak çeteleri yeniden başkaldırıyor, bir an için kazanılan üstünlük, yeniden faşizme geçiyordu.

Mussolini birkaç ay sonra, 22 haziran 1925'te, Augusteo'da toplanan faşist kongre önünde «faşizmin yırtıcı totaliter iradesinin erişmek istediği Devleti» şöyle tanımlayacaktı: «Ulus faşistleştirmek istiyoruz... tüm iktidarı faşistlere vermek istiyoruz».

Kırsal kesimlerde faşizm

Bu olayın etkileri büyük oldu. Giolitti, bunalıma son vermekle birlikte, korkuyu ve en kötüsü, sağcı tepkiyi oluşturan bir korkuyu önleyemedi. İtalyan sanayicileri için (*confindustria*) sendikal denetim son derece istenmeyen, dayanılmayacak bir şeydi. 7 Mart 1920'deki ilk ulusal konferanslarında, *Confindustria*'nın yönetimi altında üretimi arttırma ve girişimlerde disiplini sağlama amacıyla savaşma kararı almışlardı. Giolitti'nin simgelediği liberal devlet, her ne kadar bunalımı çözömlenmeyi bilmişse de, bu bunalımı önlemeyi, yada haber vermeyi bilememişti. Sanayiciler açısından durum şuydu: demek ki, gelecek için, bu tür olayların yenilenmesini önleyebilecek araçlarla donanmak gerekiyordu! Bunun için de, yetersiz liberal devletin yerine, henüz kendilerinin de ne olduğunu bilmediği başka bir şey geçirmek gerekliydi.

Faşizmin saati henüz çalmamıştı. Daha uzun aylar veya birkaç yıl gerekliydi. Düzeni yıkma, altüst etme eğilimi başgösterebilirdi. Fabrika işgalleri sırasında bunun örneği görölmüş, *Il Popolo d'Italia* bazı sınırlar içinde de olsa, madencilerin isteklerine yatkın görünmüştü. Ama bütün bunlara rağmen, Mussolini'nin saati yaklaşıyordu artık... Zaman gitgide daha hızlı ilerlemekteydi. 23 Mart 1920'de, faşist eylemin ilk yıldönümünü anarken Mussolini, yarı acı, yarı yazgısına boyun eğmiş bir tonla, «faşistlerin hâlâ yaşadıklarını ve yaşamaya da kararlı bulunduklarını» belirtiyordu. 1920 ağustosunda İtalya'da yalnızca 108 faşist vardı. Aynı yılın ekim ayında sayıları iki misline çıkıyor, yıl sonunda 800'e yükselirken, yandaşların sayısı 20 000'e ulaşıyordu. Mayıs 1921'de faşistlerin sayısı 1 500'e kasım 1921'de ise 2 200'e ulaşırken, eylemin yurt çapındaki yandaşları da 320 000 olacaktı. İktidarın,

faşistlere karşı olan davranışı da, birkaç ay içinde, değişmişti. 24 Mayıs 1920'de Roma'da bir milliyetçi-faşist gösteri, güvenlik kuvvetlerinin sert tepkisiyle karşılaşmış, büyük çatışmalar olmuştu. Buna karşılık, Trieste, Bologna ve Ferrare'de, aynı yılın sonbaharında ortaya çıkan faşist gösterilere karşı ise güvenlik kuvvetleri anlamlı bir biçimde seyirci kaldılar.

24 Eylül 1920'de, savaş bakanı olan İvano Bonomi'nin ünlü bildirisi genelkurmay «faşistlerle ilişki kurmayı» emrediyordu. Ancak bu, bir söylentiye göre, yanlış yorumlanmış ve sayısız subayı faşist faaliyetlere tam bir destek olmaya itmişti. Giolitti'nin adalet bakanlığının 7 Nisan 1921 tarihli bir bildirisi ise, yargıçlardan, «faşistler hakkında açılan bütün kovuşturmaları durdurmaları» istenmekteydi. Bu, yaklaşan seçimlerde, faşistlerin de «milliyetçi cephe» içinde yer alacakları düşüncesiyle verilmiş bir karardı. Faşizmin güçlenmesinin bir belirtisi de, örgüte «para verenler»in ortaya çıkmasıydı. Gerçekten de varlığının ilk iki yılında faşizm, para kaynağı bulamadığından, sefil koşullar içinde yaşamaya çalışmıştı. 1921'de ise, tersine, örgüte para akmaya başladı. Bunlar, bağışlar yada düzenli yardımlar biçiminde oluyor ve önemli bir mali güç sağlıyordu. 1920 sonunda, fabrika işgallerinin başarısızlığa uğramasından sonra, büyük iş adamları ve toprak sahiplerinin yardımları, faşizmi paraya boğmuştu. Faşizm, artık, 1919'da kullanıkları taktikleri yaygın bir alanda geliştirmek için gerekli parasal olanaklara sahipti. Silâh satın alabilir, genç askerlerine ve bunları yetiştiren eski subaylara para verebilirdi. «Devrimci Eylem Mangaları», işte böyle doğdu. Bunlar ilkin, emekçilerin birbirlerinden kopuk ve ayrı olarak çalıştıkları ve bu yüzden de ezilmelerinin daha kolay olabildiği kırkık alanlarda yetişip ustalaştılar.

Po vadisinin bütün köylerinde bu «eylem mangaları»

sahneve çıktı. Başlarında, büyük toprak sahiplerinin oğulları vardı. Toprak sahipleri tarafından silâhlendirilmiş olan ve bunların sağladığı otomobillerle gezen bu birlikler, köylere karşı «cezalandırma akınları»na giriştiler. Bunlar, kırkık alanlarda elde ettikleri başarının verdiği cesaretle, daha sonra, kentlere karşı da saldırıya geçtiler. 1921 başlarından itibaren, Trieste, Modena, Floransa vb., de faşist çeteler, işçi sendikalarının toplandıkları yerleri,

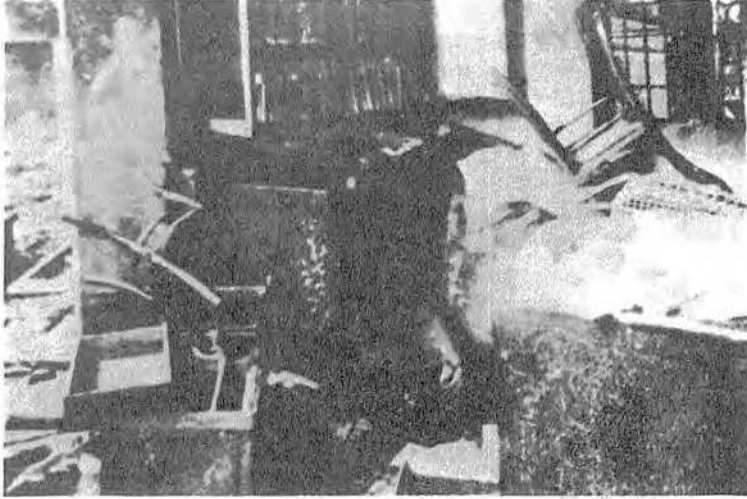
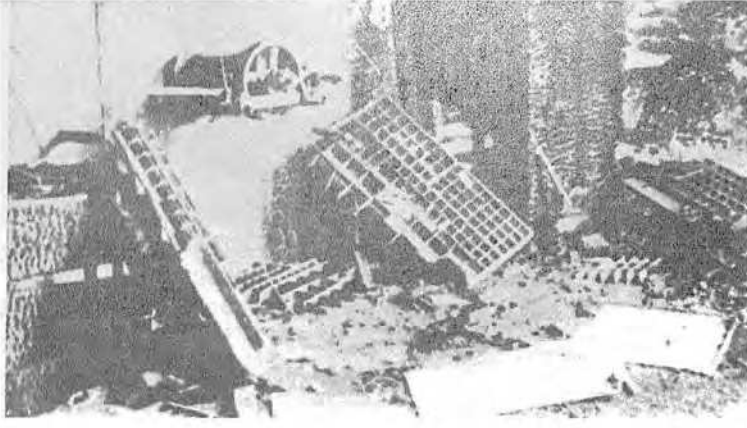
kooperatif ve işçi gazeteleri binalarını basıp yıktılar

Daha sonra, faşist mangalar, artık sadece para babalarının mali desteğinden değil, polis, jandarma, ordu gibi devletin maddi ve manevi baskı güçlerinin desteğinden de yararlanmaya başladılar. Bizzat polis faşist kıtalar için adam toplayıp, kanun kaçaklarını bu mangalara katılmaya teşvik etti, onlara her türlü hoşgörü ve kolaylığı göstereceğine söz verdi.

1921 kasımında, General

Bir iç savaş tehlikesi giderek göze çarpar bir biçimde ortaya çıkarken, İtalyan halkına sayısız çağrılar yapılıyor, İtalya için karar saati yaklaşıyordu (üstteki fotoğraf: Cenova'dlı kadınların İtalyan halkına hitaben yaptıkları bir çağrı).

Faşistler, bütün İtalya'da gemi azya almışlardı artık: «kızıl tehlike»yi bahane ederek yapmadıklarını bırakmıyorlardı: özellikle solculara saldırılıyor, sendika önderleri, solcu milletvekilleri sokak ortasında dövülüyor, solcu gazete binaları tahrip ediliyor, evler yakılıp yıkılıyordu (fotoğraf 5: bir komünist milletvekili olan Franco Missiano'yu, Roma sokaklarında, güpegündüz yakalayıp döverek «teşhir» eden bir faşist manga. Missiano'nun kafası kazınmış; boynuna da faşistlerin «idam hükmü» asılmıştır; fotoğraf 4: Bagnara'da faşistler bir kızıl bayrağı yakıyorlar; fotoğraf 3: Trieste'de sosyalistlerin buluşma yeri olan bir bina, faşistler tarafından ateşe verildikten sonra; fotoğraf 1, 2: «La Guistizia» gazetesi binası, faşist mangalarca tahrip edildikten sonra).

Gandolfi'nin yardımıyla, faşist «mangalar» gerçek bir askerî örgüt biçiminde birleştiler. En savaşçı ve en güvenilir unsurlar olan *principi*ler, müfrezeler, takımlar, bölük ve alaylar halinde gruplara ayrıldı, bunlara özel üniformalar giydirildi.

Sayısız güçleri artan *principi*'ler, egemen olmak istedikleri bölgeleri sistemli bir biçimde işgale kovuldular. İtalyan yazarı Curzio Malaparte'nin anlattığı gibi, «sayıları bazen 15 bine, 20 bine ulaşan, binlerce silâhlı adam, bir il-den öbürüne kamyonlarla hızla taşınarak, bir kente yada köylere akın akın boşalıyorlar her yerde, işçi sendikaları merkezlerini, kooperatif ve işçi gazeteleri binalarına saldırıyorlardı.»

avanti yangını

Benimsenen yöntem, önceki, 15 nisan 1919'daki *Avanti* yangını yada 17 kasım 1919'daki Milano bomba olayı çizgisinin devamı sayılabilir. 14 ekim 1920'de Trieste sosyalist örgütünün organı *Il Lavatore*'nin yakılması, 4 kasım 1920'de Bologna borsasına karşı girişilen ve sonuçsuz

kalan bu tür saldırı olayları, başlangıçta, birbirinden kopuktu. 21 kasım 1921'de Bologna'da Palazzo d'Accursio olayıyla girişim, gerçek boyutlarına ulaştı. Bunlar bir stratejinin, hem de uzun erimli, büyük bir stratejinin aşamalarıydı. Artık ilk kez hedef, bir «özel örgüt» değil, «siyasal toplum»un bir unsuru oldu: demokratik yollardan işbaşına gelmiş bir resmi kuruluş, Bologna kenti belediye meclisi hedef alınmıştı. Olay, bir pazar günü oldu. Yeni seçilmiş olan sosyalist meclis üyeleri, Palazzo d'Accursio'nun balkonunda toplanmış, faşist militanların arasından geçerek gelen kalabalık seçmen kitlesine, yeni Belediye başkanı Ennio Gnudi'yi sunmaya hazırlanıyorlardı. Alanın karşı köşesinden faşistler, apansız, ateş etmeye ve halkın içine el bombaları atmaya başladılar. Sosyalistler karşılık verdiler. Kanlı çatışma, 12 ölü ve 100 kadar yaralı ile sonuçlandı. Ölümler arasında, Cumhuriyetçi bir belediye meclisi üyesi, eski savaşçı avukat Giulio Giordani de vardı. Faşist basın bu olayı «kızıl»ların ülkeyi kana ve teröre bulamak isteklerinin bir delili olarak gösterdi. En iyi niyetli gazeteler bile, olayda sosyalistlerin yönetme yetersizliğinin canlı bir örneği-

ANTONIO GRAMSCI'NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ/I

Antonio Gramsci yirminci yüzyılın yetiştirdiği en özgün düşünür, politikacı ve işçi sınıfı önderlerindenidir. Yaşamı, inanılan siyasal, felsefi düşünceler uğruna verilen bir kavganın örneğidir.

Gramsci 23 ocak 1891 yılında, Sardinya'nın küçük bir kasabası olan Ales'de doğdu. Babası Francesco Gramsci, kadastrada küçük bir memurdu. Yedi kardeşi vardı Gramsci'nin; dördü erkek üçü kız... 1897 yılında babası, bir yolsuzluktan dolayı tutuklanıp işinden atılınca aile geçim sıkıntısı çekmeye başladı. Oysa babasının gerçek suçu iktidar partisine karşı olmaktı.

1898 yılında okula gitmeye başlayan Gramsci, bir süre sonra öğrenimine ara vermek zorunda kaldı. Kardeşlerine bakmak için çalışmaya başladı. Gramsci bir mektubunda o günlerini şöyle anlatır: «... çok küçük bir kazanç karşılığı günde on saat çalışırdım. Kendimden ağır sicil kütükleri taşırdım. Çoğu geceler, her yamım ağrılar içinde kıvrılır, sessiz sessiz ağlardım. Hayat daima böyle acı ve sert yanlarıyla çıktı karşıma. Ama hiçbir zaman yılmadım ve acının üstesinden geldim hep...»

Bir süre sonra öğrenimine tekrar başladı; 1908 yılında Gagliari lisesine yazıldı. Gramsci'nin siyasal düşüncelerinin ilk biçimlenişi lise yıllarında başlar. Sanayileşmiş Kuzey ile geri bırakılmış Güney arasındaki ekonomik çatışma, henüz o sıralarda sınıfsal bir görünüm kazanmamış, ama Güney'de, güçlü bir milliyetçi ve bölgeci akımın doğmasına sebep olmuştu. Gaetano Salvemini'nin sözcülüğünü yaptığı bu «Güneycilik»,

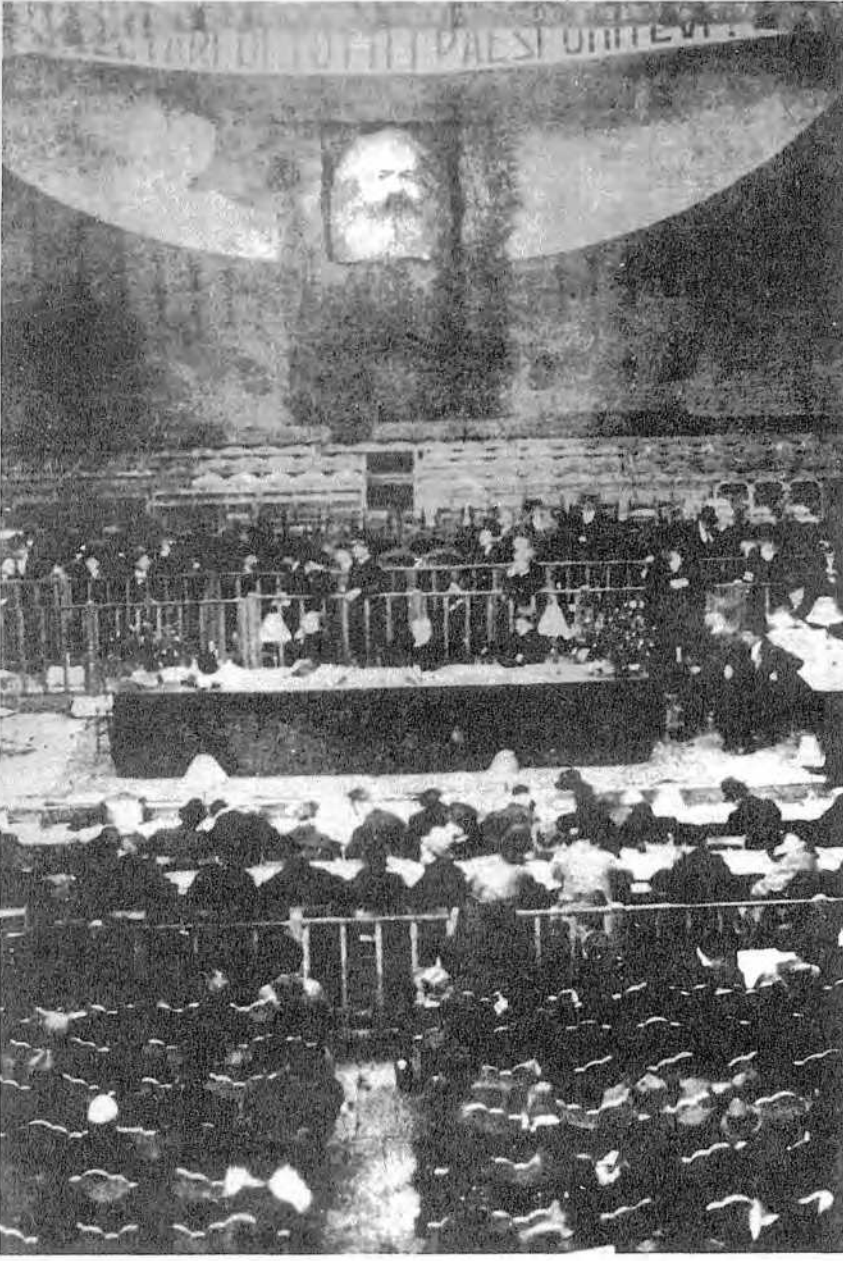
Gramsci'nin başlangıçtaki ilk siyasal görüşüdür.

Liseyi başarıyla bitirdikten sonra Gramsci, 1911 yılında, yoksul öğrenciler için açılan bir burs sınavını kazanıp Torino Üniversitesi'ne yazıldı. Bundan sonrası Gramsci için yeni bir dönemdir. İşçi sınıfını ve sosyalist düşünceyi ilk kez Torino'da tanıdı. Yurt sorunlarını, artık, farklı bir yöntemle düşünmekteydi. «İtalya'nın öteki bölgeleri ilerlediği halde, güney neden bu kadar yoksul?» sorusunu tartıştığı arkadaşlarına «bunun nedenini, oturduğunuz yerde istediğiniz kadar düşünün, bulamazsınız; küçük tarlalarınızın çevresinden çıkıp, suyun geldiği dağa kadar uzanmalısınız... Kilometrelerce uzaklarda, topraklarınızı besleyen su damarlarını hangi bencil ve düşman ellerin kestiğini görür, herşeyi anlarsınız» diyordu.

Gramsci'nin üniversite yılları büyük yoksulluklar, acılar, içinde geçti. Maddî sıkıntılar zayıf olan bedenini daha da güçsüz kıldı. Sonunda, derslerinde başarılı, sevilen bir öğrenci olmasına rağmen, öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kaldı.

1914 - 1915 yıllarında İtalya'da tek sorun, Birinci Dünya Savaşı'ydı. İtalyan burjuvazisi savaşa girmekte kararlıydı. O sırada Sosyalist Parti üyesi olan Mussolini başlangıçta savaşa karşıyken, sonraları savaştan yana olmuştu. Sosyalist Partisi yöneticileri de, bütün karşı görüşlere rağmen, sonunda savaşa «evet» diyorlardı. Savaşa karşı yürütülen büyük işçi grevleri, gösteriler sonuçsuz kalmış, İtalya 24 Mayıs 1915'te Fransa, İngiltere ve Rusya'nın yanında savaşa katılmıştı.

devamı s. 274'te

İtalya'da faşist zorbalığı almış yürümüştü. Buna karşı sosyalistler hâlâ, kendi iç sorunlarıyla uğraşmaktaydılar. Bu sorunlar, italyan sosyalistlerinin bölünmesiyle sonuçlanacaktı. 1921 yılında Livorno'da düzenlenen XVII. kongrede, Gramsci ve arkadaşları sosyalist partisinden ayrılarak İtalyan komünist partisini kuracaklardı. Sosyalistler arasındaki bu hizipleşmeler, kuşkusuz, anti-faşist cephenin zayıflaması demekti (fotoğraf 3: «Ordine Nuovo»da yayımlanan «kongreden portreler». Yukarıdan aşağıya Serrati, Menotti, Turati, Gramsci ve Bordiga; fotoğraf 1: Livorno kongresinden bir görünüm; fotoğraf 2: Livorno kongresinin yapıldığı bina).

ni bulmakla yetindiler. Bu görüş, hükümetçe de benimsendi ve 2 nisan 1921 tarihli bir bildiri ile Bologna'nın sosyalist belediye meclisi dağıtıldı. Bunu, Modena, Ferrare, Perugia ve 100 kadar sosyalist belediyenin dağıtılması izledi. Çünkü bütün bunlar faşist gösterilere hedef olmuşlardı, yada bu olasılık vardı. Bundan ötürü de sosyalistler, «kamu düzeni için tehlike yaratıyorlar»dı!... Bologna'da, bir ay sonra da Ferrare'deki sosyalist belediyeye üyelerine karşı girişilip ce-

zasız kalan iki kıyımın sonucu, Po vâdisinin zengin kırsal kesimlerinde ve orta İtalya'da «squadristissimo» örgütünün yaygın biçimde birden gelişmesi oldu.

İtalyan sanayicilerini birleştiren *confindustria* örgütüne öykünen büyük toprak sahiplerinin kurduğu *confagricultura*'nın desteği ile faşizm, kırsal kesimde, kentlerde gösteremediği atılımı gösterdi. *Confagricultura*, fabrika işgalleri döneminde, birçok yerde gerçek köylü sovyetleri olan «*consigli di cascina*» adlı «kızıl» yada «beyaz» köylü örgütlerinin gelişimini desteklemek amacıyla kurulmuştu. «Beyaz» köylü örgütlerini, katoliklerin partisi olan İtalyan Halkçı Partisi'nin sol kanadı desteklemekteydi. Bunlar kendilerine, «beyaz bolşevikler» adını takmıştı.

Birkaç ay içinde, Emilia, Romania, Toscana, Umbria, Venedik, herbiri kendi «şef»lerinin yönetimi altında iş gören faşist grupların eylem alanı oldu. Faşist gruplar Ferrare'de eski savaşçı, Cumhuriyetçi kökenli İtalo Balbo'nun, Bologna'da yine bir «eski savaşçı», avukat Dino Grandi'nin önderliğinde faaliyet gösteriyorlardı. Bologna'daki faşist örgütlenme ise eski bir devrimci sendikalist olan Leandro Arpinati tarafından gerçekleştirilmişti. Faşist eylemi Bari'de Giuseppe Caradonna, Milano'da Mario Giampoli, Floransa'da Dino Perrone Compagni, Venedik'te Piero Marsich, Trente'de

ise Achille Strace ve Roberto Farinacci yönetmekteydi. Görüldüğü gibi, Güney İtalya'da faşizmin ortaya çıktığı tek bölge, Pouilles bölgesidir, yani Apenin dağları ile Adriyatik denizi arasında kalan bölge... Bu örgütlerin amaçları, taşrada veya kentlerde «yıkıcı» izlenimi veren herşeyi yoketmekti. Saldırı alanı, kuşkusuz, çok geniş tutuluyor, giderek «beyaz» katoliklere kadar uzanıyordu. Kurumları kırmak baş amaçtı: böylece ittifaklar, sendikalar, birlikler, kooperatifler, iş borsaları, belediyeler çalışmaktan alıkonacak, ateşe verilecek yada yıkılacaktı. Daha çok da sol militanları ezme yada yoketmek, cesaretlerini kırmak gerekiyordu. Her türlü hakaret, aşağılama, işkence, giderek öldürme, ve en etkilisi terörün özenli biçimde uygulandığı olaylardı bunlar... Örneğin geceleyin, karanlıkta, silâhlı adamlar tarafından kuşatılan evler, kırılan kapılar, ateşlenen silâhlar, yarı uykuda erkeklerin, karılarının, çocuklarının umutsuz bakışları altında bilinmeyen bir yöne doğru alınıp götürülmeleri... ve çok kere de, bu korkunç sahneyi tamamlamak üzere ateşe verilen evlerden göğe yükselen yangınlar... Faşizmin terörü almış yürümüştü.

Birkaç ayda, fabrika işgallerinden 1921 yazına değin, kara çeteler, Venedik ve Venedik Julyen bölgelerini, Kremona ve Parma dışında bütün Po vâdisini, Toskana, Ombrira ve Pouilles bölgelerini dehşete verdiler. Tek dayanan Torino - Genova - Milano arasındaki «sanayi üçgeni» ve değişik nedenlerle, güney İtalya idi. «Kızıl zorbalık»tan «kurtarılan» bölgelerde, büyük toprak sahipleri tarımsal anlaşmaları bozmak ve birliklere katılan işçileri çalıştırmayı reddetme haklarını elde ediyorlardı. Öte yandan, tarım işçileri, eğer iş bulmak istiyorlarsa, faşist tarım sendikalarına girmek zorundaydılar. Bu faşist tarım sendikalarının ilki Ferrare eyaletinde, Zosco yöresinin San Bartolomeo kasabasında 25 Şubat 1921'de kurulmuştu. Bazı yeni katılanların. zorba-

lık ve vahşette, eskileri geçtikleri oluyordu.

Faşizm, bir yıldan kısa bir süre içinde «düzen yıkıcı» kökenleriyle bütün ilişkisini kopardı. Bu, aslında, savaş yanlısı solculardan yada faşizme bağlanan eski D'Annunzio'cu lejyonerlerden oluşan üyeler arasında tepkilere yol açmıyor değildi.

Ama Mussolini, cumhuriyetçiliği bıraktığını hâlâ açıklamamıştı. Ayrıca faşist eylemin, siyasal yeterliliğini de kanıtlaması gerekiyordu. Faşizm, sadece iktidara ulaşmak için değil, yönetebilmek, hükümet edebilmek konusunda da güçlü olduğunu göstermekteydi. Ne var ki bu sorunlar, güncel değildi. O an için yeterli olan, faşist eylemin genel bir tepki özellikle de sosyalizme karşı bir tepki eylemi olarak kalmasıydı. Hükümetin başında olan Giolitti'ye göre, faşizmin işlevi yalnızca bu olacaktı: sosyalistlere «tövbe ettirmek». Yani, savaş - öncesi «toplumsal monarşi»yi veniden canlandıracak biçimde, sınıflararası işbirliğini kurarak, Giolitti'ciliğin parlak günlerini geri getirmek...

livorno bölünmesi ve faşizm

1921 yılında olaylar çok hızlı gelişti. Yılın ilk siyasal olayı, Sosyalist Partisi'nin parçalanması oldu. 21 ocak 1921'de Sosyalist Partisi'nin Ulusal Kongresi, sosyalistler arasındaki bölünmeye kesinlik kazandırmıştı. 1920 seçimlerinden önce baş gösteren ayrılık, böylelikle kesin bir sonuca ulaşmış olmaktaydı.

Gerçekte bu gecikmiş bir bölünmedir. Uzun zaman Sosyalist Partisi içinde birliği savunan Antonio Gramsci bile, bu bölünmenin bir yıl önce olması gerektiğini belirtmişti. Livorno kongresinde, özellikle, fabrika işgallerinin başarısızlığı üzerinde duruldu. Bunun dışında III. Enternasyonal'in 2. Kongresinde saptadığı ünlü «21 koşul» da, reformcu unsurlara karşı çıkılmasını kesinleştirmiş-

ti. «21 koşul» III. Enternasyonal'e üye olabilecek partilerin ne gibi nitelikler taşıması gerektiğini saptamaktaydı. Bunlar daha önce 21 Eylül 1920'de, *Avanti*'de yayınlanmıştı.

Sosyalist Partisi yönetimi büyük ölçüde ilerici aydınlardan oluşuyordu; parti yönetimi de, çoğunlukla, avukatların ve profesörlerin elindeydi. Örneğin, 1920 yılında 152 milletvekilinin 47'si avukat, 8'i profesördü. Parti toplumsal ve barışçı bir politika izlemekteydi. 1919-1921 yıllarında görülen işçi eylemleri, gerçekte işçi örgütlerinin ve bazı önderlerin partiden bağımsız girişimleri çalışmalardan doğmuştu.

Sosyalist Partisi, savaşın doğurduğu bunalımın, kendisi için yarattığı ürünleri toplayabilmek yeteneğini gösteremedi. Savaşa karşı oluşları, savaş sonrasında Sosyalist Partisi'ne büyük güç sağlamıştı. Ama fabrikaların ve tarlaların boşaltılması konusunda verilen karar, sosyalist güçlerin bölünmesinde ilk adım oldu. 1920 yılının nisan ayında, Torino'daki ulusal greve katılan işçiler, partiden atıldılar. Fabrikalar işgal edilmişken, boş bir denetim düzeni yaratılarak, işçi eylemi durduruldu. Pietro Nenni'nin deyişi ile, parti yöneticileri «kavgayı kaybetmek» istiyorlardı. Parti ve sendika yöneticileri işçilere gerçekleştirilecek vaatlerde bulunuyordu. İşçiler arasında bir referandum yapıldı, bunun sonunda işverenlerle ücret sözleşmeleri imzalandı. Sosyalistler böylelikle amaçlarına erdiklerini sanıyorlardı. Gerçekte ise, bu geri çekiliş, kapitalizmi bir dayanışma içine soktu ve faşizmin yanına çekti. Ayrıca, Sosyalist Partisi içinde var olan çatlaklar genişleyerek bir parçalanma doğurdu.

Sosyalist Partisi, büyük bir çoğunluğu, geniş bir örgütü elinde bulundurmasına rağmen, bünyesinde iki ayrı düşüncedeki grubu bağdaştırmaya çalışmaktaydı. Bu bölünme de onun çöküşünü hazırladı. «Massimilisti» diye adlandırılan birinci grup, köklü bir devrimin gerçek-

Figure del Congresso

Incominciamo dai «capi». Purtroppo l'educazione politica del nostro Partito non è ancora riuscita a far cadere in disuso questa parola, purtroppo anche nell'attuale dibattito tra le tendenze, quantunque la questione sostanziale fosse di principio, i nomi dei «capi» troppo spesso hanno preso il posto della designazione dei principii. Cosa naturale del resto, quando vi è una frazione che ha parlato di accettare i punti di Mosca con certe riserve, e ha dichiarato di voler fare anche essa la spazzatura, con certe modalità, ma fino ad oggi, che siamo al Congresso, non ha comunicato in modo preciso quali sono le riserve e soprattutto quali sono quelle

leşmesini istiyordu. «Reformist» diye adlandırılan ikinci grup ise, burjuva sistemi içindeki gelişimlerden vanavdı ve devrimi «önlenmesi gereken bir yıkım» olarak görüyordu.

Massimilisti'lerin tezleri, 1919 ekimindeki Bologna Kongresi'nde üstünlük sağladı. Turati, Treve, Modigliani yönetimindeki reformistler 1'e 4 oranında azınlıkta kalmalarına rağmen, partinin en önemli organlarının yönetimi, reformistlerin elindeydi. Bu durumda, devrimle sonuçlanabilecek en büyük sorunlarda parti yöneticileri, Massimilisti'lerin çabalarına karşı çıktı ve yığın eylemlerini sabote eden bir tutum ortaya koydu. Bunu, reformistlerin ileri gelenlerinden Luigi Salvatorelli, şu sözlerle açıklar: «Biz, gerçek bir devrimin doğması yolunda girişimlerde bulunan sosyalistlerin yanında değiliz; tam tersine, fren olmayı seçiyoruz.» Bu grup, fabrikaların ve tarlaların işgali, Torino genel grevi gibi kitle eylemleri için

de de benzer bir tavrı ortaya koydu.

Sosyalist Partisi yöneticilerinin bu davranışları, karşıt tavırları doğurmakta gecikmedi. Gramsci, Togliatti, Tasca ve Terracini gibi genç sosyalistlerin yönetimindeki *Ordine Nuovo* grubu Bordiga, Bobbacci grupları ile birleşti; sonunda 21 Ocak Livorno Kongresi'nde Sosyalist Partisi'nden ayrılan bu grup, Komünist Partisi'ni kurdu.

Komünistlerin Sosyalist Partisi'nden ayrılmasına rağmen, bütün Massimilisti'ler bu örgütü bırakmadı.

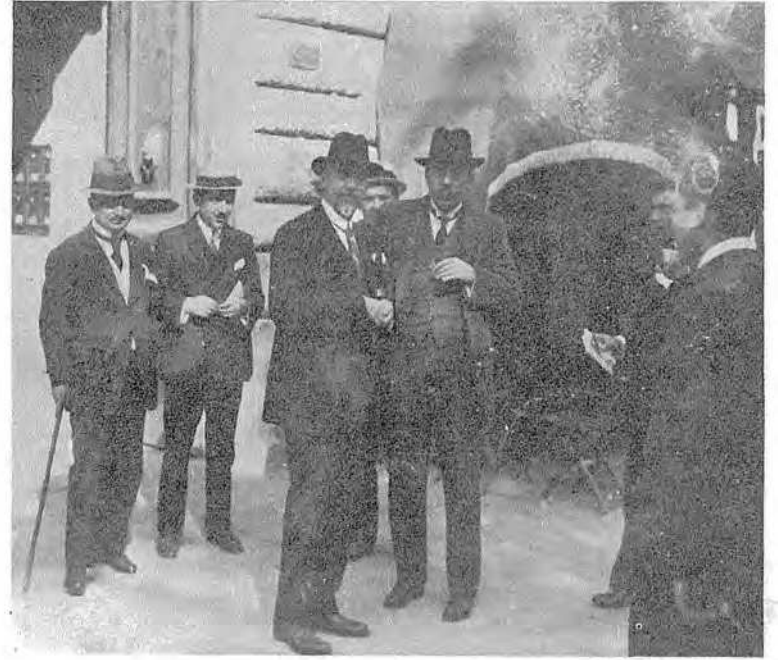
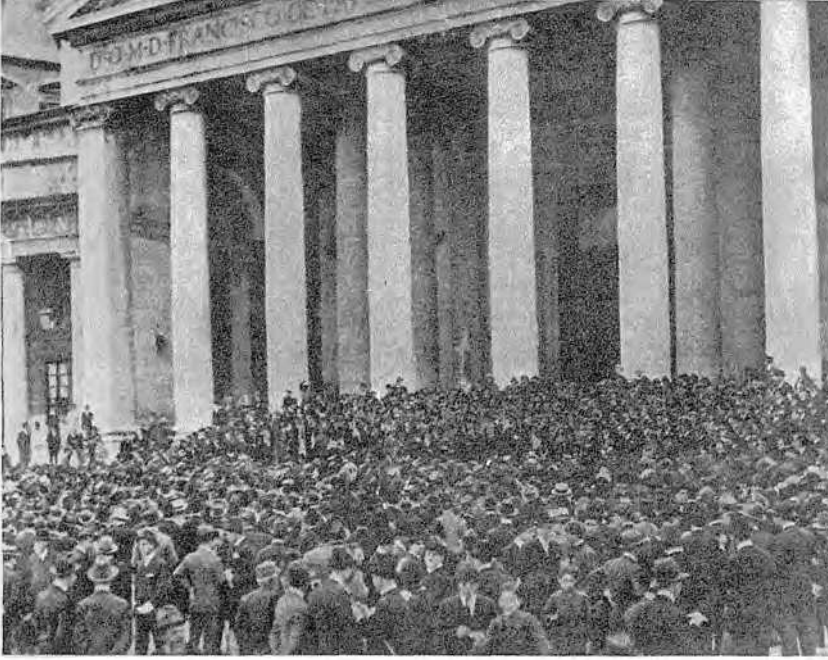
sosyalistler bölünüyor

Böylece Sosyalist Parti üçlü bir bölünmeye uğrayacaktı: reformcular, Massimilisti'ler ve komünistler. Gramsci, üç yıl kadar sonra olayı inceleyen, bu aşırı bölünmeyi «gerici tepkinin en büyük za-

1921 ilkbaharında başbakan Giolitti, parlamentoyu dağıtıyor ve yeni seçimlere gidilmesine karar veriyordu. Giolitti, ayrıca faşistlerin «millî cephe»ye girmelerine de imkân sağlamıştı. Faşist adaylar, böylece, bütün İtalya'da hükümet desteğinden yararlanacaklardı. Genel seçimler sonucunda, aralarında Mussolini'nin de bulunduğu 35 faşist, milletvekili seçiliyordu. Bonomi'nin (fotoğraf: 4) başbakan olması, hiçbir şeyi çözünlemedi. İtalya hızla faşist diktatörlüğe doğru kayıyordu (fotoğraf 1: «millî cephe» adayı Bardanzella, Torino'da seçim konuşması yaparken; fotoğraf 3: Napoli'de bir açık hava toplantısı; fotoğraf 2: oy kullanmak üzere sıra bekleyen seçmenler; fotoğraf 5: Giuseppe Scallari'nin hazırladığı bir seçim afişi. Afişte, «Millî cephe» bir canavara benzetilmiştir; altında da şu yazı dikkati çekiyor: «işçiler, dikkatli olun, sizi yutmak istiyorlar!»).

3

4

feri» olarak niteleyecekti.

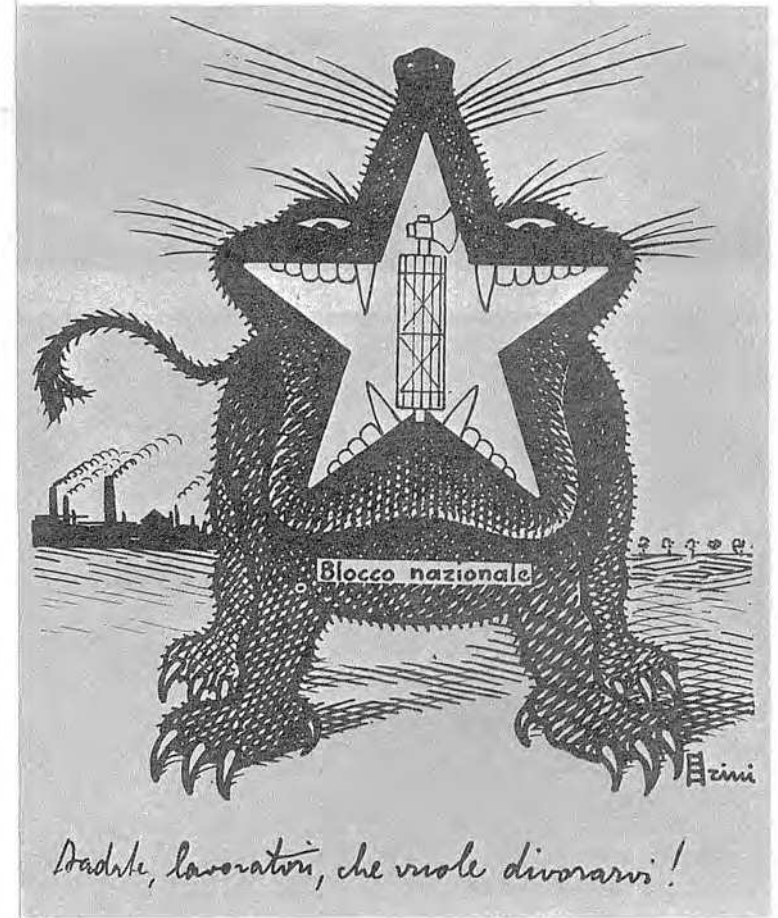
Gramsci'nin görüşlerine göre, İtalya'daki sınıf savaşının sosyalistler açısından o günkü durumu, geçmişteki durumla aynıdır: siyasal iktidarı kazanmak ve proleterya devrimini gerçekleştirmek, yada kapitalist sınıfın (yönetici sınıfın) korkunç tepkisine katlanmak! Kapitalizm sonuna kadar işçi sınıfının siyasal örgütünü parçalamak yollarını arıyacaktır.

Siyasal tartışmalar, artık, bu iki alternatif üzerine otuyordu. Sosyalistler, bölünmekle kapitalistlerin ekmeğine yağ sürmüş olmaktadır. Yani, sorun, reformcuları partiden atmak yada atılmamak sorunu olmaktan çıkmıştı artık... Gerçi Livorno kongresinde Serrati komünistlere saldırırken, reformcuların partiden atılmalarını, «partiye devrimci bir güç kazandıracağı» yolundaki düşüncüyü reddetmişti ama, o ve Massimilisti'ler, bir yıl sonra, Marcia'da, reformcuları, «gerici burjuvalar»la işbirliği yaptıkları gerekçesiyle

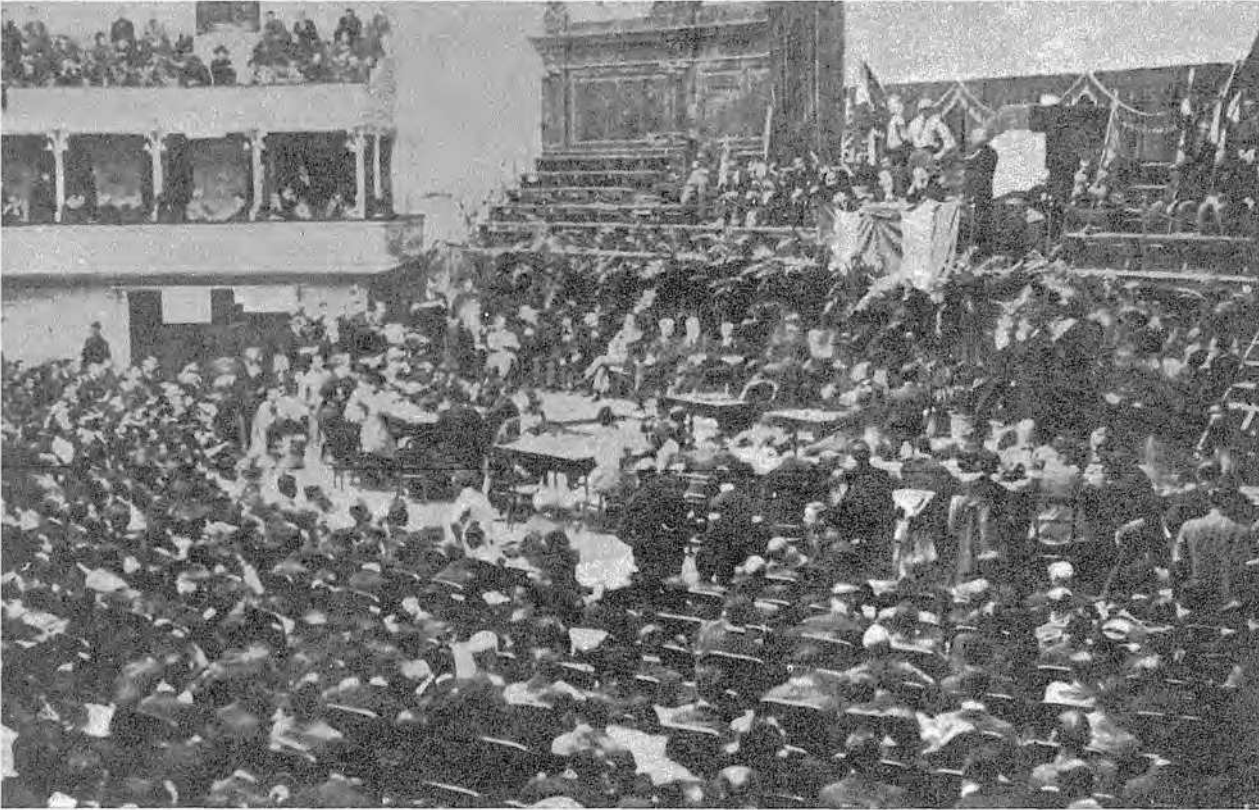
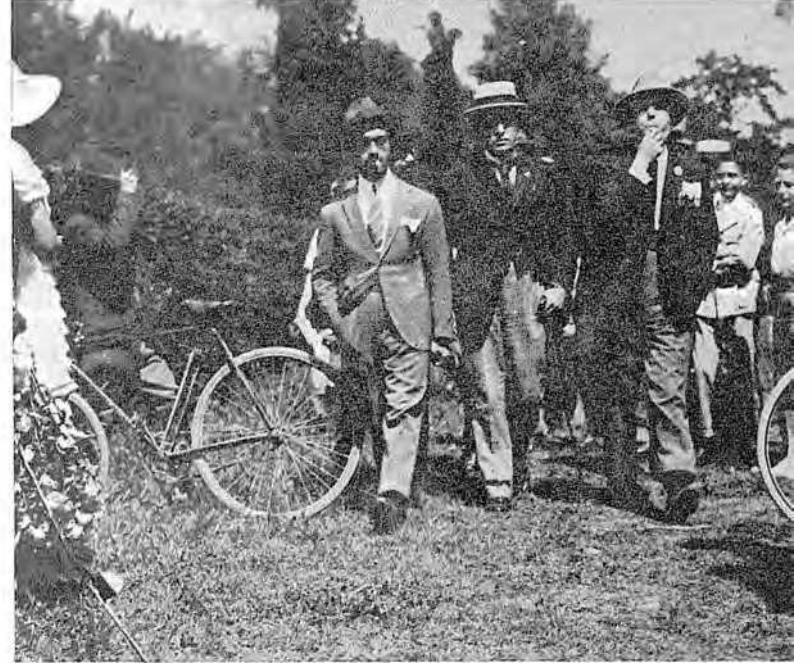
le partiden atmak zorunda kaldılar. İki yıl sonra da, 1924 yılı ağustosunda, Serrati ve III. Enternasyonalci'ler Sosyalist Partisi'nden ayrılarak Komünist Partisi'ne gireceklerdi.

Sosyalist güçlerin, «reformistler», «massimilisti'ler» ve «komünistler» olarak üçe bölünüşü, gerçekten de, işçi eylemlerini kırmış, faşizmi güçlendirmiş ve kapitalistleri faşizmi desteklemeye itmiştir. Kısacası, sosyalist güçler gittikçe yenilgiye uğramış, zayıflamıştır. Bunun delilini genel işçi sendikaları konfederasyonunun üye sayısının azalması ile göstermek mümkündür. Gerçekten, 1920 yılında 2 000 000 civarında olan konfederasyon üyeleri, 1921 yılında 1 200 000'e düşmüş, 1922 yılında 400 000'e ve 1923-1925 yıllarında ise 200 000'e inmiştir. Bunda, faşist saldırılar karşısındaki pasif tutumun etkisi büyüktü, elbette...

Gerçekten de, 1921 baharı, bu pasif tutumun tanığı olacaktı. Bunun en çarpıcı örneği Fiat fabrikalarında nisan

Milletvekili seçildikten sonra Mussolini (fotoğraf: 1) şöyle düşünecekti: «faşizm, artık bütün ülkede gerçek bir güç haline gelmiştir». Bonomi'nin faşistler ve sosyalistler arasında imzalattığı «Barış Paktı»nı Mussolini 1921 yılı kasım ayında toplanan Roma Kongresi'nde (fotoğraf: 2) bozmakta tereddüt etmedi. «Barış Paktı», yeteri kadar yürürlükte kalmış, bu süre içinde de Mussolini, faşist eylemi derleyip toparlayarak disipline sokmak imkânını bulmuştu (fotoğraf: 3). Faşistlere karşı ilk örgütlü direniş, Arditi del Popolo adlı anti-faşist milislerden geldi. 1921 yılında Mingrino adında bir anti-faşistin kurduğu bu örgüt, sendikalar ve sosyalist parti tarafından benimsenmedi (fotoğraf 4: Bir Arditi del Popolo milisi, faşist bir saldırıyı önlemeye çalışıyor; fotoğraf 5: Civitavecchia bölgesi Arditi del Popolo örgütünün sancağı).

ve mayıs aylarında uzatılan lokavtın daha birkaç ay önce düşünülemeyecek çapta bir yenilgiyle son bulmasıdır. İşçiler, Gramsci'nin deyişiyle «etten kemikten yapılmış bu insanlar», şantaj ve tehditler karşısında sinmişler ve işbasi yapmışlardı. Öte yandan savaş sonrasında işçi sınıfı açısından önemli bir yasal güvence sayılan sendikal denetim hakkı yasasının en ateşli vandaşları ve giderek hazırlavıcıları olan reformcular, bu girişime karşı ilgilerini tümüyle yitirmişlerdi. Bu bozgun, daha sonraki aylarda gitgide daha da belirginleşecekti. Bu önemli bir olaydır; çünkü bu arada, faşizm kendini İtalya'da bolşevizmin

tepkisi olarak göstermekte direnmekteydi. Oysa, faşistlerin «bolşevizm» diye gösterdikleri, işçilerin yasal haklarıydı ve sosyalistler bu yasal haklara sahip çıkmaktan çekinir olmuşlardı.

1921 seçimleri ve faşist bunalım

1921 baharında, Giolitti'nin bir yıla yaklaşan yönetiminden sonra, İtalya nispi bir dengeye kavuşur gibi oldu. Bu gecikmiş Giolitti'ciliğin sonucu, bir kez daha oldukça olumlu sonuçlar getirmişti. Dışta, Arnavutluk, Fiu-

me, İtalyan Yugoslav ilişkileri sorunu çözümlenmiş ya da çözüm yoluna girmişti. Dünya bunalımı, kaçınılmaz buğday ithalinin getirdiği sürekli açığı önlemiş, enflasyonu durdurmuştu. İtalyan Lirisi'nin değeri denge kazanmıştı. Livorno kongresi de, sosyalizmin iç bunalımını çözmüş görünüyordu. «Devrimciler»inden kurtulan Sosyalist Parti, Matteotti'nin yönetimi altında, Giolitti'ci girişimlere ağırlığını koyabiliyordu. Bu, en azından Giolitti'nin umut ettiği şeydi.

Tek sorun, Piemonte'li «ihtiyar»a (yani, Giolitti'ye) her zamanki gibi düşman olan Halkçı Parti ile, faşistlerin iç savaş kışkırtmalarıydı. Bu

son noktada, 15 Mayıs 1921 seçimleri bir çözüm getirir gibi oldu. «Milliyetçi cephe» içinden 35 faşist milletvekili seçtirmek yoluyla Giolitti, ateşli ortaklarının aşırılıklarını ortadan kaldırmaya bile, yumuşatmayı düşünüyordu.

Seçim sonuçları ilginç bir tablo koydu ortaya: iki parti, yani sosyalist ve komünist partiler 138 milletvekilliği (122 sosyalist ve 16 komünist) kazanmışlardı. Seçime ayrı ayrı katılmalarına rağmen bir zamanların 156 milletvekiline erişemeseler de, sonuç sol cephe açısından hiç de kötü değildi. Çünkü bu sonuç faşist teröre ve Livorno bölünmesinin getirdiği belli durgunluğa rağmen gerçekleşmişti. Kesin sayılara başvurulduğunda, Sosyalist ve Komünist partiler, birlikte, gene 1919'daki toplam oy sayısını sağlamış oluyorlardı. Geçmişte bu sayı 1 840 593, şimdi ise 1 861 485 idi. Ama sonuçların şaşırtıcı yanı oyların komünistlerle sosyalistler arasındaki dağılımıydı. Sosyalistler, 1 569 533 oyla büyük fark yapmışlardı. Oysa Livorno'da iki parti arasındaki oyların oranı bire ikiydi; komünistlerin 58 573 oyu na karşı, sosyalist parti içinde kalanlar 112 723'ü almıştı. Seçimlerde komünistlerin aldığı 291 952 oy ise, sosyalistlerin aldığı oyun, sadece beşte birini karşılamaktaydı.

Demek ki işçi sınıfı, bu seçimlerde eski yöneticileri izlemeyi yeğlemiş; ve seçimler, Bordiga ve Gramsci'nin umduğu gibi, «sosyalist partinin hesabının kesinlikle görülmesi» sonucunu vermemişti. Sosyalistlere giden 1,5 milyon oy, yalnızca reformcular-

la «işçi aristokrasisi»nden gelmiş değildi. Önemli bir devrimci kesim de eski parti için oy kullanmıştı. Bu noktada, Giolitti'nin umutları da pek gerçekleşmiş sayılmazdı. Mecliste, sosyalistler hâlâ en önemli gruptu. Sosyalist parti, halk ve özellikle işçi yığınları üzerindeki büyük saygınlığını korumak istediğinden, Giolitti ile uzlaşmak için daha gereği kadar olgun yada gereği kadar zayıflamış görünmüyordu.

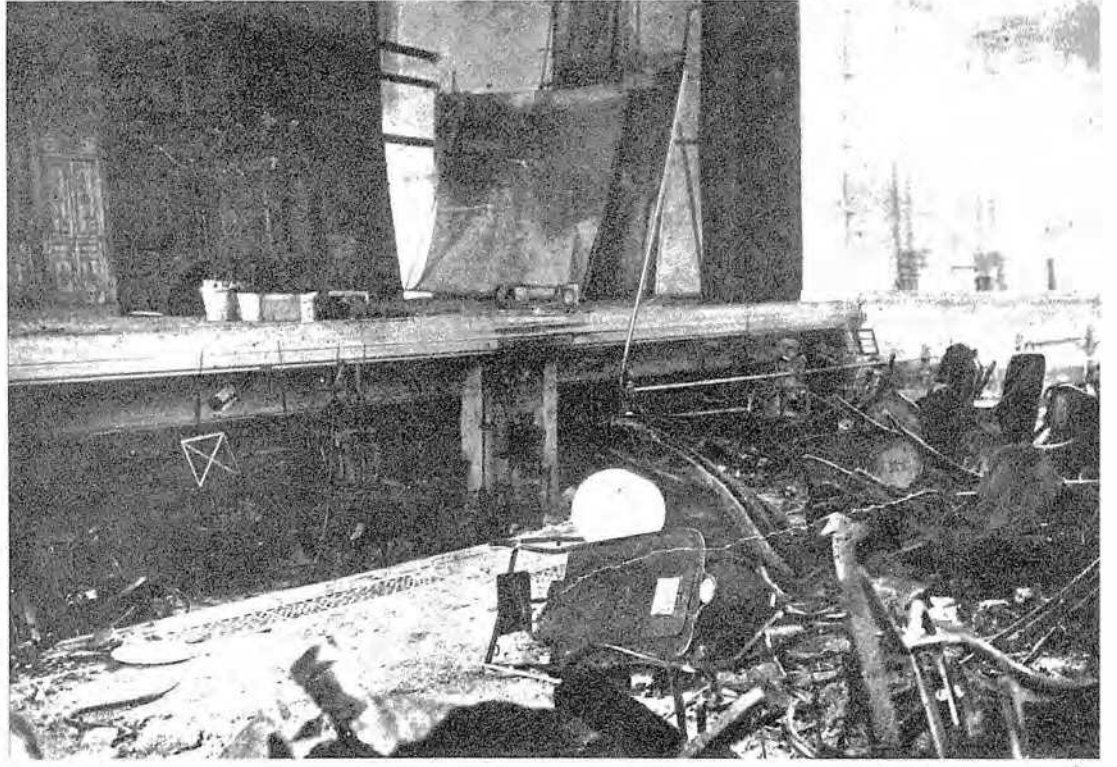
mussolini'nin görüşleri

Ancak, çelişkili de gözükse, seçim sonuçlarının en önemli etkisi faşistler üzerinde hissedildi. Daha baharda, örgütün en siyasal yetkilileri, «*squadrismo*» eylemi, eğer uzun erimli bir çerçeve içinde bir siyasal çıkış noktasına ulaşamazsa, bunun faşizmin sonu anlamına geleceğini belirtmişlerdi. Faşizmin oldukça başarılı biçimde gerçekleştirdiği, kentlerin kırlar tarafından kuşatılması olayı, siyasal başarıyı sağlamaya, iktidarı elde etmeye yeterli değildi. Nasıl fabrikaların işgali, iktidarı almadıkça sosyalistlere birşey kazandırmamışsa, «Devlet yerine taşrayı ele geçirmek de faşizme birşey kazandırmayacak»tı. 28 Nisan 1921'den sonra faşistlerin «milliyetçi cephe»ye katılmakla meclise girebilecekleri kesinleşir kesinleşmez, Mussolini bir yazısında, faşizmi «sınırlarının bilinci»ni korumaya çağırdı. Haziran başında, Faşist Ulusal Konseyi, eylemin «Cumhuriyetçi

eğilimli» niteliğini onaylayan bir öneriyi benimsedi. Ama bu, Mussolini'yi birkaç gün sonra meclisteki geleneksel krallık törenine katılmaktan alıkoymadı. 21 haziranda meclisteki ilk konuşmasında, Mussolini, sosyalistleri barışa çağıran bir konuşma yaptı ve şöyle dedi: «Şiddet, bizim için bir sistem değildir... zorunlu olarak sürüklendiğimiz acı bir gerekliliktir... Silâhları bırakmaya hazır olduğumuzu bildiririm, eğer siz de bırakmaya hazırsanız! Öncelikle kafalarımızı silâhtan arındırmalıyız». Böylece, küçük imâlarla, yıkıcı geçmişiyle ilişkilerini koparmadan, kafalarda «sola açılış» için uygun ortam oluşturan bir fa-

ANTONIO GRAMSCI'NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ/II

Gramsci, sosyalist partide savaşa karşı olan grubun içindeydi. 1915 yılında, partinin yayın organı *Il Grido del Popolo*'nun yazı kuruluna katıldı. Artık bir gazeteciymiş Gramsci... Yazılarında Torino'nun sosyal ve siyasal hayatını ve sorunlarını ortaya koymaya çalıştı. Partinin günlük gazetesi *Avanti*'de tiyatro eleştirmenliği yaptı; Pirendello'yu İtalyan okuyucusuna tanıttı.

Gramsci, 1919'da Togliatti ve Terracini ile birlikte, haftalık, *Ordine Nuovo* (Yeni Düzen) adlı gazeteyi çıkarmaya başladı. Gazetede «Fabrika Konseyleri» görüşünü geliştirdi. Bu konseylerin amacı, sadece kapitalist üretim düzenini denetlemek değil, aynı zamanda üretim ve yönetim işlerinde teknik bir örgüt kurmaktır. İşçiler bu konseylerde, fabrikadan başlayarak Devlet'i, giderek bütün bir toplumu yönetmesini öğreneceklerdi. Bir yazısında Gramsci, «... bir sosyalist olarak iktidar sorunun koşullarını üretici organizma içinde kavramak zorundayız» der. Gramsci'nin bu görüşleri bazı sosyalist çevrelerde eleştirilere uğrayacaktı.

Savaşın sona İtalya'da sağ ve sol güçler, hızla yeni görünüm kazandı. Faşist örgütler, kısa zamanda, büyük gelişmeler gösterdi. İşçi eylemlerinin, grevlerin 1920 yılında hep başarısızlıkla sonuçlanması, sosyalist partide ve sosyalist çevrelerde görüş ayrılıklarının doğmasına sebep oldu. 1921 yılında Sosyalist Partisi'nin Livorno Ulusal Kongresi toplandı; toplantıya her gruptan delegeler katıldı. Kongre'nin sonunda Bordiga'nın liderliğinde İtalyan Komünist Partisi (PCI) kuruldu. Aynı yıl Gramsci, partinin temsilcisi olarak Moskova'daki Komintern yürütme kuruluna katıldı. Bir yıl kaldığı Moskova'da 'ulia Schutç'la tanıştı, evlendi.

1922 ekiminde faşizm İtalya'da iktidara geldi. Bu yeni siyasal gelişim onu iyi değerlendirmeyen komü-

nist partisinde de sarsıntılara yol açacaktı.

Gramsci, 1923'te Komintern'e bağlı Viyana'daki anti-faşist büronun başına geçti. Bir yandan da, parti içinde ve Bordiga dışında bir grup oluşturmaya girişti. Parti'ye yeni bir strateji önerdi. Gramsci'nin önerisinin temeli, partiye sağlam bir «kitle tabanı» sağlamak ve kitleleri partiye kazanmaktır. Gramsci, bu görüşlerini daha sonra «Hapishane Defterleri»nde derinlemesine geliştirmiştir.

1924 yılı mayısında Gramsci İtalya'ya döndü ve seçimlere katıldı. Komünist Partisi bu seçimlerde Gramsci'yle birlikte on dokuz üyelik kazandı. Gramsci için bir yandan partide, bir yandan parlamentoda çetin mücadele yılları başlamıştı. Parti içinde, faşizmi basit bir yönetim değişikliği sayıp, gerisinde yatan tehlikeleri görmeyenlere şiddetle karşı çıktı. Parlamentoda Mussolini'ye «Bir devleti ele geçirebilir, yasaları değiştirebilir, örgütlerin bugüne kadarki biçimleriyle çalışmalarını engelleyebilirsiniz. Ama sizin de uyup gittiğiniz nesnel koşulları değiştiremezsiniz. (...) İtalyan devrim güçleri kendilerini ezdiremeyeceklerdir; sizin o uğursuz düşünüş gerçekleşmeyecektir» dedi.

Kasım 1926'da Mussolini'ye karşı uydurma bir komplo bahane edilerek ülkede sert bir baskı rejimi uygulanmaya başlandı. Bütün anti-faşist gazete ve dergiler, örgütler kapatıldı. Özel mahkemeler kuruldu. Geniş tutuklamalara gidildi. Gramsci, kendisini bu baskı rejiminden İsviçre'ye kaçırmak isteyen arkadaşlarının önerilerine yanaşmadı. 8 kasım 1926 günü, Roma'da tutuklandı. Sicilya'nın kuzeyindeki Ustica adasına gönderildi.

Gramsci ve arkadaşlarının 1928 mayısında başlayan yargılanmasını faşist yönetim, bir siyasal güç gösterisi olarak kullandı. Gramsci ve arkadaşları halkı is-

devamı s.276 da

1921 yılı, son anti-faşist direnişlere tanıklık eder. Aralarında Enrico Malatesta (fotoğraf: 1) gibi bazı ünlü kişilerin de bulunduğu anarşistler, faşist toplantılarına saldırılar düzenlediler. Bunlardan en önemlisi, Diana Tiyatrosu'nda yapılan faşist toplantısına yöneltilen saldırdır (fotoğraf 2: anarşistlerin koyduğu bir patlayıcı maddenin infilâk etmesinden sonra Diana tiyatrosunun sahnesi. Buna karşılık faşistler de sosyalist «Avanti» gazetesini işgal edecek (fotoğraf: 3) ve daha sonra da ateşe vereceklerdi.

şizm imgesi yaratılmak isteniyor, Halkçı Parti ve sosyalistlerin de katılacağı bir «üçlü koalisyon» için olanak hazırlanmaya çalışılıyordu. Mussolini'nin bu konudaki planları, oldukça hayalî düşüncelere dayanmaktaydı; ne var ki bazı olaylar, bu tasarımlara belirli belli bir inandırıcılık da kazandırmıyor değildi...

Bu sırada, hepsi de eski savaşçı olan bir grup sosyalist ve faşist milletvekili, faşistlerle sosyalistler arasındaki düşmanlığa son vermek amacıyla, bir «barış anlaşması» yapılması düşüncesini ortaya attılar. Böyle bir girişime katılmayacak olan komünistler, daha baştan bu pazarlığın dışında bırakılmışlardı. Mussolini'nin 21 Haziran'daki söylevinde de belirttiği gibi, komünistlerle faşistler arasında «sadece savaş olabilir». Böyle bir «barış», Mussolini stratejisinin önemli bir parçasıydı. Faşistler, faşist teröre karşı bir halk tepkisinden de korkmaktaydılar. Nitekim, kısa bir süre sonra «Arditi del Popolo» «Halkın Yiğitleri» adlı gruplar görülmeye başlamış; Viterbo ve Sarzana'da Faşist teröre karşı olaylar başgöstermişti. «Arditi del Popolo»lar, ilk çıkışlarını, «İşçi Savunması Komitesi» adı altında, Roma'da, 6 temmuz 1921'de yaptılar. Bunlar sosyalist, anarşist, komünist ve partisiz diye ayrılmaksızın, herkesi bünyesinde toparlayan sol savunma gruplarıydı ve 1921 ilkbaharında kendiliklerinden örgüt-

lenmeye başlamışlardı. 1922 Ekim'inde «Roma Üzerine Yürüyüş»e karşı çıkmaya çalışacak tek işçi gücü de bu *Arditi del Popolo*'lar olacaktı. 6 Temmuz 1921'deki gösterileri, silâh olarak yalnızca sopa ve yumrukları olan 50 000 kişiyi biraraya toplayacaktı. *Arditi del Popolo*'lar savaşıma ve «kara gömlekçiler»e karşı koymaya kararlıydılar. Bu da, Mussolini ve Cesare Rosi'yi düşündürmeye yetti; çünkü, aslında onlar, kendi adamlarının gerçek değerini ve gücünü iyi bilmekteydiler. Nitekim, 9 temmuzda Toscana'da Giuseppe Bottai'nin birlikleri, Viterbo üzerine yürürken halkın karşı koymasıyla karşılaştı ve dağıldı. 21 temmuzda Sarzana olayı meydana geldi. 500 kişilik bir «kara gömlekçiler» kolu, Amerigo Dumuni'nin yönetimi altında ilerlerken, 12 kişilik bir *Arditi* grubu tarafından dağıtıldı. Halk kaçanları izlemeye ve yakaladıklarının işini görmeye başladı. 18 kişi öldü, 40 kişi de yaralandı.

3 Ağustos 1921'de sosyalistlerle faşistler, bir «barış anlaşması» imzaladılar. Bu anlaşma, Mussolini'ye göre, faşizmin «siyasal unsurunun, askeri unsuru üzerindeki egemenliğini tescil» edecekti. Ama tersine, anlaşma faşist eylem içinde aylardır pusuda bekleyen «otorite bunalımı»nı çabuklaştırmaktan başka bir şeye yaramadı. Barış anlaşmasının duyulmasıyla birlikte, eyalet faşistleri arasında bir isyan havası esmeye

başladı. Kırsal bölgelerdeki faşistler anlaşmaya karşı çıkıyor, buna asla uymayacaklarını söylüyorlardı. Faşistler arasındaki anlaşmazlıklar acı eleştirilere, giderek Mussolini'ye karşı bir başkaldırıya dönüştü. Dino Grandi başta olmak üzere, İtalo Balbo, Alfredo Misuri, Giuseppe Caradonna, Roberto Farinacci'nin örgütlediği Emilia ve Romana faşistleri, 17 Ağustos'ta Bologna'da toplanıp Mussolini'yi eleştirdiler. Ferrare ve Todi'deki «muhalifet konferansları»nda Mussolini yargılanıp «ihamet»le suçlandı. Mussolini bütün bunlara ayrılmak, yerini başkalarına bırakmak tehdidiyle karşılık verdi. Bu arada, faşizmin iki kanadını bağdaştırabilecek bir düşünce ortaya atılmıştı: kasım ayı içinde Roma'da yapılacak olan ikinci Ulusal Faşist Kongresinde «anti parti»yi bir partiye dönüştürmek ve ona bir program hazırlamak! Kongrenin yapıldığı günlerin siyasal ortamı Mussolini'nin işine yaradı. «*Arditi del Popolo*»larla, kongre için Roma'ya gelen 30 000 faşist arasında çatışmalar oldu. Bu çatışma, faşizmin içindeki «askerî unsur»un siyasal unsur yanında daha zayıf olduğunu gösterdi. Bu patırdı arasında Michele Bianchi tarafından hazırlanan bir bildiri, 9 Kasım'da kongrece benimsendi ve faşist eylemin siyasal partiye dönüştürülmesine karar verildi: Ulusal Faşist Parti!..

İşçi sınıfının bölünmesi dışında sosyalistler, faşistlerin

tersine, toplumun öteki katlarıyla olan ilişkilerini de viltirmişti. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, ezilmiş orta sınıfların oldukça önemli bir kesimi, umudunu sosyalizme bağlamıştı. 1919 seçimlerinde küçük burjuvazinin oyları, eskisinden çok daha fazla oranda, emekçi oylarıyla birleşti. 1920'de metalürji işçileri fabrikaları işgal ettiğinde, küçük burjuvazinin önemli bir kesimi bu olayı sempatiyle karşılamıştı. Ama sosyalist parti, kitlelerin devrimci etkinliğini yönetmekte yetersiz kaldı. Onların başına geçmek yerine, kuyruğunda sürüklendi durdu: Mussolini'nin devimiyle «tarihte eşine rastlanmadık bir devrimci durumdan yararlanmayı bilemedi.»

1914-1918 savaşı sırasında sosyalizm, kalabalık küçük köylüler tabakasını kendi safına çekebilir, en azından bunları tarafsızlaştırabilirdi. Gerçekten de küçük mülk sahipleri, çiftçiler mallarını çoğaltmak ya da toprak sahibi olmak için can atıyorlardı. Bunlar, İtalya'da «toprakların paylaşılması»nı istemekle, doğrudan doğruya büyük toprak mülkiyetine karşı çıkmış oluyorlardı. Ama Sosyalist Parti, büyük toprak mülkiyetine karşı savaşmayı göze alamıyor, bu pasifliğini de, keskin sol bir gevezelik maskesi arkasında gözlerden kaçırma-ya çalışıyordu. Sonuç, köylülerin sosyalist partiden yüz çevirmesi oldu. En yoksulları, eylemlerini ustaca yönelip onları faşizme teslim etmeye çalışan katolik Halkçı

1

(Fotoğraf 1: Asino adlı mizah dergisine göre «Avanti» yangını. Fotoğraf 2: faşist mangaların eylemlerini kınayan bir afiş).
Faşist saldırı dönemini, şimdi devletin ele geçirilmesi dönemi izleyecekti.
Faşizmin yirmi yıldan fazla bir süre iktidarda, kalmasını sağlayacak olan eylem, «Roma Üzerine Yürüyüş»te noktalanıyordu.
Bundan sonra herşey faşizm için olacak, bütün iktidar faşistlere ve onların liderlerine geçecekti (fotoğraf 3, Mussolini'nin faşist «silâhşörleri» için hazırlanmış bir propaganda afişi).

ANTONIO GRAMSCI'NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ/III

yana kıskırtmak, silâhlı ayaklanma düzenlemekle suçlanıyorlardı. Oysa ortada hiçbir hukukî delil yoktu. Ama 1925'ten beri gittikçe güçlenen faşist yönetim, Gramsci'yi mahkûm etmekte kararlıydı. Savcı, Gramsci'yi göstererek «Bu beynin çalışmasını yirmi yıl durdurmaliyiz» diyordu.

Gramsci, temmuz 1928'de, yirmi yıl hüküm yedi. Bundan sonraki yaşamı, Bari Eyaleti'ndeki Turi hapis-hanesinin 7077 no'lu hücresinde geçecekti.

Cezaevi koşuları, Gramsci'nin çocukluğundan beri kötü olan sağlığını daha da bozdu: çeşitli hastalıklara yakalanmış, dişleri dökülmüştü. Gramsci'nin salıverilmesi için, arkadaşı Pietro Sraffa yönetimindeki anti-faşist çevreler harekete geçmiş, çeşitli ülkelerden de gelen baskılar sonunda Gramsci ağustos 1935'de, Roma'da bir kliniğe kaldırılmıştı. Ama artık çok geçti; kurtarılması olanaksızdı. Gramsci 27 nisan 1937'de bu klinikte öldü.

Gramsci'nin cezaevi yılları, içinde bulunduğu bütün kötü koşullara rağmen, sonuna kadar yoğun bir çalışmayla geçti. 33 defter tutan yazıları (Hapishane Defterleri), batıda felsefi ve siyasal alanda, sosyalist bir yöntemle yazılmış en yoğun çalışmalardandır.

Gramsci'nin cezaevi yılları için, parti arkadaşları Togliatti bir konuşmasında: «... insanların tarihinde, son nefesine kadar kendi yetileri ile amansız kader arasında çalışmak, savaşmak, öğrenmek isteyen insanla, onu yavaş yavaş yiyip tüketen kaba güç arasında geçmiş, böylesine trajik bir savaş örneği yoktur» diyordu.

Parti'ye (P.P.I) bağlandı. Ötekiler de, doğrudan doğruya, büyük toprak sahiplerinin safına geçtiler.

Sosyalist önderler ve sendika önderleri, inatçı bir biçimde, faşizme gereken karşılığı vermeyi reddettiler. *Battaglia Sindicale* dengesi, «Faşizm asla, silâhlı eylemle altedilemez. Onu yenmenin tek yolu, yasal mücadeledir.» diyordu. Sosyalist parti yöneticilerinden Matteotti ve işçi sendikaları çevreleri ise, Rovigo eyaletinde, antifaşistlere şu öğüdünü vermekteydiler: «Evlerinizde kalın ve provokasyonlara cevap vermeyin. Sırasında, suskunluk da, korkaklık da bir kahramanlıktır.» Bununla birlikte antifaşistler, faşizme karşı örgütlü bir direnme gösterdikleri, nadir durumlarda, geçici olarak üstünlüğü ele almayı başardılar. Nitekim, Parma'da, birkaç bin kişilik bir faşist topluluğunun saldırısına rağmen, işçiler bu saldırıyı geri püskürttüler. Parma'nın işçi mahallelerinin savunması, *Arditi del Popolo*ların yönetimi altında düzenlenmişti çünkü...

İktidarın faşistlerce ele geçirilmesi

26 eylül 1921'de sosyalist milletvekili Di Vagno, Bari'de öldürüldü; aynı gün, Modena'da, faşistleri kamu güçleriyle karşı karşıya getiren kanlı çatışmalar çıktı. Birkaç gün sonra *Il Popolo d'Italia*, eğer Devlet «ulusun yasal hakları» üzerine eğilmekteki güçsüzlüğünü sürdürürse, «faşizmin onun yerine geçmeye kararlı olduğunu» yazacaktı. 15 kasım 1921'de Ulusal Faşist Parti'nin merkezi komitesi, yaptığı açıklama ile «barış anlaşması»nı kınıyor ve İtalo Balbo ve general Aschepio Gandolfo'ya «faşist ordu»yu örgütleme görevini veriyordu. Merkez Komitesi, ayrıca, parti ile silâhlı faşist grupların birleştirilmesini de onayladı. Söz konusu birleşme, 15 aralıkta açıklandı. Bu

Sözde «düzeni sağlamak» için girilen faşist terör eylemleri, 1922 yılı boyunca devam etti. İtalo Balbo komutasındaki faşist «manga»lar (fotoğraf 3: Balbo, ortada, 1922 temmuzunda Ravenna «seferi»nde) kentleri altüst ediyorlar, zorbalık ve yıldırma eylemlerini bütün şiddetiyle sürdürüyorlardı (fotoğraf 2: Balbo'nun faşist birlikleri Ravenna'da; Başbakan Facta'nın (fotoğraf: 1) başkanlığındaki İtalyan hükümeti, faşist teröre karşı, belki de bilerek, hiçbir şey yapmamaktaydı.

arada Bonomi, İtalya'daki silâhlı örgütleri yasaklayan bir yasa tasarısı hazırlamıştı; ama bu tasarı, ancak 23 aralıkta meclislere sunulabildi. Bu durumda faşist militanların «squadro»larını (manga) durdurmak için, bundan böyle Ulusal Faşist Parti'yi de kapatmak gerekecekti. Oysa, doğal olarak, liberal devletten böyle bir şey beklemek olanaksızdı...

27 aralıkta *Il Popolo d'Italia*, partinin yeni programını yayınladı: 1919 faşist programının çok ilerisinde olan bu programda, özellikle, o zamana kadar İtalyan Nasyonalist Birliği'nin tekelinde bulunan ideolojik unsurlara sahip çıkılmıştı: devletin egemenliği; ulusal devletin saygınlığı; ulusalcılık geleneği; ulusal duygu; ulusal irade; İtalya'nın Akdeniz'deki rolü; Lâtin uygarlığının kalesi olarak İtalya gibi. Programda partinin, ülkenin geleceğini eline almak görevi de hatırlatılıyordu: «parti, ülkeyi yönetmenin çok yüksek onurunu istemekteydi. Üyeler, katılış törenlerinde bundan böyle «faşist devrim» için kan dökmeye hazır olduklarına yemin edeceklerdi! Böylece faşizm, iktidara giden yolu tutmuş bulunuyordu: yol da açıktı zaten..

1922 yılı boyunca, çözülme süreci büyük bir hız kazandı. Yeni kurumlar şimdiden toplumdaki yerlerini alıyorlardı. 25 ocak 1922'de Bologna'da bir Sendikal Kuruluşlar Ulusal Konfederasyonu kuruldu. Bu, gelecekteki «*korporatif Devlet*»in bir modeliydi. Mussolini, «Gerarchia» (hiyerarşi) isimli yeni bir dergi yayımlamaya başladı. Milano'da 10 - 14 ekimde 18 kongreleri için toplanmış olan sosyalistlerin ise, partinin gücünün trajik gerilemesini belirtmekten, reformistlerin güçlenmesini gözlemekten başka yapacak birşeyleri kalmamıştı. Kayıtlı üye sayısının 80 000'in altına düşmesiyle, ocak ayından beri parti, gücünün üçte birinden çoğunu kaybetmiş bulunuyordu. Buna karşılık parti içindeki reformcu kanat gücünü iki kat daha artırmıştı.

26. kasım 1921'den sonra Nitti'ci ve Giolotti'ciler, eski düşmanlarını unutarak, «demokratik» adı altında birleşmiş bir parlamenter grup oluşturdular. «Roma Üzerine Yürüyüş»ten bir ay kadar önce, 8 ekim 1922'de liberaller de Salandra'nın liderliği altında aynı adımı atacak ve bir liberal parti kuracaktı. Bu partinin de kendi liberal «squadro»ları (manga) vardı.

işçi cephesi

6 şubat 1922'de, Papa XI. Pius'un seçilmesiyle Halkçı Parti de, sosyalistler kadar zor duruma düştü. Milano başpiskoposu olduğu dönemden bu yana, faşizme beslediği sevgiyi saklamayan yeni Papa, Halkçı Parti ile faşistler arasında bir yakınlaşma sağlamaya çalışan kardinal Boggiani ve marki Cornaggia'yı bu girişimlerinde destekliyordu. Halkçı ve Sosyalist Partilerin yakınlaşması, böylece, gitgide daha olanaksızlaştı. Komünist Partisi ise, bu arada özellikle, «burjuvazinin sol kanadı» olarak tanımladığı sosyal demokrasiye karşı giriştiği polemikle uğraşıyordu. Sosyalist ve fa-

şistler arasında imzalanan «barış anlaşması» da bu savı güçlendirmek için kullanılmıştı. Komünistlerin uğraştığı bir başka konu da, «birleşik işçi cephesi» konusunda, Enternasyonal'le arasında doğmak üzere olan sürtüşmeydi. Parti konuyu kısıtlı, bütünüyle sendikal anlamda ele almıştı. «*Arditi del Popolo*»yu «burjuvazinin bir manevrası» olarak niteleyen parti, 1921 temmuzundan sonra, bütünüyle komünistlerden oluşan savunma grupları kurdu. Yalnızca sendikal temel üzerinde bir «birleşik işçi cephesi» kurulması amacıyla Komünist Sendika Komitesi'nin, 14 ağustos 1921'de, anarko-sendikalist demiryolu işçileri sendikası başta olmak üzere sosyalist ve anarşist

İTALYA'DA FAŞİZME KARŞI DİRENİŞ/I

İtalya'da faşizme karşı ilk direniş, Matteotti'nin öldürülmesinden sonra, komünist partisi dışında bütün muhalefetin meclisi bırakarak Aventino'ya çekilmesi olmuş, bunun ötesinde bir eyleme girişilmemişti.

Bu sırada komünist partisi'nin bir önerisi oldu. 20 ekim 1924'te, Antonio Gramsci, komünist partisi adına, bütün öteki partilere ve özellikle Aventino'lulara ayrı bir muhalefet parlamentosu kurmayı öneriyordu. Aventino'luların önderi Amendola ise, bu öneriye şöyle cevap vermekteydi: «Peki ama, topluluğu kim yönetecek, eylem içine sokacak? Siz mi?» Gramsci'nin yanıtı, «evet»ti. Komünist partisi, parlamentoda kalan tek muhalefet partisi idi. Öteki sol partiler ise Komünist Partisi'ne yaklaşmak istemiyorlar ve bir birleşme durumunda ülkenin komünistleşmesinden korkuyorlardı. Örneğin, o günlerde La Giustizia gazetesi, «Biz kitale eylemi içine girmek istemiyoruz, çünkü, böyle bir duruma girince Kerenski'de kalabileceğimize güvenemiyoruz» diyordu. Bu davranış, komünist partisi'nin istediğinin gerçekleşmemesine yol açtı. Aventino muhalefeti, kralın işe karışmasını ve faşizmin düşmesini bekliyordu. Komünist Partisi'nin önerisi benimsenmedi. Sonunda Aventino muhalefeti de bir birliğin gerekliliğini kavramıştı. Bu nedenle 8 kasım 1924 tarihinde Amendola'nın başkanlığında, «L'Unione Nazionale delle Forze Liberali e Democratiche» (Liberal ve Demokratik Güçlerin Ulusal Birliği) adlı birlik kuruldu. Amendola, yaptığı ilk konuşmada, siyasal güçlerin parçalanmasını ve moral çöküntüyü eleştiriyordu. Faşist güç-

lerin dağıtılmasını istiyor, bu güçleri iç savaşın ve toplum barışının bozulmasının tek sebebi olarak görüyordu. Faşizmin bir bütün olarak iş başına geldiğinin farkında değildi. Amendola, hâlâ krala bağlıydı ve ondan birşeyler umuyordu. Bütün bu başarısız başkaldırıları, gerçekte, faşizme güç kazandırmaktan başka bir işe yaramadı. Muhalefetin parlamentodan çekilişi Mussolini'nin işine yaramış ve ona parlamentoda istediğini yaptırabilmek olanağını kazandırmıştı.

Çeşitli siyasal güçler arasında, faşizme karşı direnmede izleyecekleri yol açısından görüş birliği yoktu. Komünistler, 1926 Lione Kongresi'nde, faşizmin gelişimini incelemiş ve faşizme karşı çıkışın yollarını tespit etmişlerdi. Komünistler, sorumlu kişilerin yurt dışına kaçarak faşizme karşı oralarda çalışmalarından yana değildiler. Ülke içindeki gizli örgütlerde muhalefetin sürdürülmesi ve zorunlu olmadıkça yurt dışına çıkılmaması gerektiği düşüncesindeydiler. Eione Kongresi'ndeki şu sözler benimsenmişti: «İşçi sınıfı İtalya'dadır ve göçemez; köylüler İtalya'dadırlar ve yurt dışına çıkamamaktadırlar; o zaman partimizin yeri de İtalya'dadır.»

Bölünmüş olan Sosyalist Partisi'nin tutumu ise değişti. İl Partito Socialista Unitario ve İl Partito Socialista Massimilista ile sol eğilimli İl Partito Repubblicano dış ülkelere göçten yanaydılar ve yurt dışında «Concentrazione repubblicano antifascista» adlı bir örgüt oluşturmuşlardı. Bu birlikte, Turati, Treves, Facchinetti, Cina ve Nenni gibi önemli sosyalistler ça-

devamı s. 286'da

sendikalara yaptığı çağrılar karşılıksız kaldı. Buna rağmen Ligurya'da, 17-21 kasımında ücretlerin indirilmesine karşı düzenlenen genel grev başarıyla sonuçlandı. Bu ve Torino'daki 5 aralık grevi, işçi sınıfının gücünü bütünüyle yitirmediğini göstermekteydi.

Bir işçi cephesi ancak, 20 şubat 1922'de kurulabildi; ama komünist partisi, girişimin «bürokratik» niteliği nedeniyle birliğe katılmadı. Cephe, «*Alleanza del Lavoro*» adını taşıyordu. Malatesta'nın da desteğini almış olan girişimin öncülüğü, anarko sendikalizmden ve liberal çevrelerden gelmekteydi. Aslında siyasal olmayan düşünceleriyle anarşistler, siyasal bunalıma bir çözüm getiremezlerdi; zaten böyle bir şey de istemiyorlardı.

Anarşistler, özellikle fabrika işgali döneminde, eyleme büyük ölçüde katılmışlar; 23 mart 1921'de Milano'daki Diana tiyatrosuna yapılan saldırıdan sonra daha da artan «anarşist avı»na rağmen eylemlerini sürdürmüşlerdi. Uydurma sebeplerle tutuklanan Malatesta ve Borghi'nin 29

temmuz 1921'de serbest bırakılmalarından sonra, *Umanita Nova* (Yeni İnsanlık) isimli etkin bir dergi yayınlamaya başlamışlardı. Bir yıl sonra Lenin, 10 nisan - 19 Mayıs 1922'de toplanan Cenevre konferansına gönderilen anarşist bolşevik Herman Sandomirski ve Çiçerin'in de bulunduğu Sovyet delegasyonu aracılığıyla, İtalyan Sosyalist Birliği ve İtalyan anarşistleri ile son bir yaklaşma denemesine girişecekti.

Ansaldo'nun denetimi altında bulunan «Eskont Bankası»nın yıkılışı da, İtalya'daki

siyasal bunalımı hızlandıran sebeplerden biri oldu. 29 aralık 1921'de başbakan Bonomi, bir «erteleme bildirisi» yayımlayarak, bankanın iflasını duyurmasını ve borçlarını ertelemesini sağladı. Bu yön-tem, kimseyi hoşnut etmedi. Küçük ve orta tasarruf sahipleri yanında, sanayiciler de hoşnutsuzluklarını gizlemediler ve «Devlet Hazinesi»nin, bankanın borçlarını kendi kefaleti altına almasını yeğlediklerini açıkladılar. Bonomi, 2 şubatta krala istifasını sundu; ama bu istifa kabul edilmedi. Ancak iki hafta son-

ra Bonomi hükümeti düştü. Üstelik bu düşüş, hükümetin dış politikasını onaylamayan sağın; «Eskont Bankası» olayı dolayısıyla liberal ve demokratların; faşizme karşı yumuşaklığı dolayısıyla ise aşırı solun, sosyalist ve komünist partilerin hakaretleri, aşağılamaları altında oldu. Bazıları, bir kez daha Giolitti'yi işbaşına çağırmayı bile düşündü. Ama, Halkçı Parti'nin bu konudaki veto'su hazır. Hükümeti kurmak için önerilen Meclis başkanı Enciro de Nicola ile yaşlı politikacı Orlando da, Halkçılar tarafından kabul edilmediler. «Laik» bir kişi olarak tanınan De Nicola, katoliklerce sevilmemekteydi ve ünlü «barış anlaşması»nın da isim babasıydı. Bunalım, bu kez çözülmüş görünüyordu. Mussolini bile iki kez konuşmak için kralın yanına çağırılmıştı. Bazıları, ordunun iktidarı almasını istemekteydi. Birkaç ay önce, ilk kez Mussolini tarafından ortaya atılan, bunalına son verecek bir askerî diktatörlük fikri, kırala yakın çevrelere hiç de ters gelmiyordu. Barış anlaşmasının yıldönümü olan 4 kasım 1921'de yapılması tasarlanan bir hükümet darbesinin, D'Annunzio'nun son dakikada vazgeçmesi yüzünden gerçekleşmediği söyleniyordu. Ama, Cenevre'deki uluslararası konferansın yaklaşması, yönetici sınıfın tam bir kargaşa içine düşmesini önledi. Böylece 25 şubatta, Giolitti yanlısı, iyimser Luigi Facta'nın başkanlığında bir geçiş hükümeti kurulabildi. Bu, son liberal İtalyan hükümeti olacaktı: hükümet üç Halkçı bakana ve en önemlisi, faşistlerin desteğine sahipti.

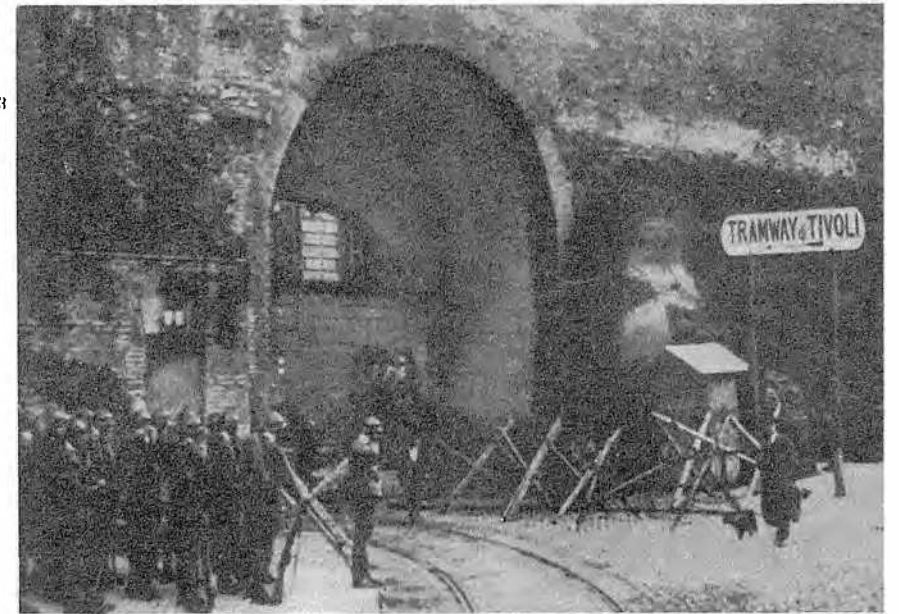
sert çıkışlar

Cenevre konferansı, 1 mayısa kadar süren bir sessizlik ortamı getirdi. Faşist demiryolcular birliğinin düzenlediği gösteriler dışında, 1 Mayıs işçi bayramı, her yerde çatışmalar ve şiddet olaylarıyla geçti. Faşizm, saldırıya

başlamıştı. Birkaç gün içinde, İtalo Balbo'nun «squadro»ları 12 mayısta Ferrare'yi, 29 mayısta Rovigo'yu, mayısta Bologna'yı işgal ettiler. Bologna'nın 5 gün süren işgali, ancak hükümet faşizme boyun eğip, valiyi değiştirince sona erdi. Bu 5 gün içinde meydana gelen terör, İtalya içinde ve dışında öyle büyük protestolara yol açtı ki, Mussolini, bir süre, birliklerinin eylemini ılımlı bir çizgide tutmak zorunda kaldı; temmuz kadar çatışma olmadı. Temmuz ayında Andria, Viterbo, Alatri, Tolentino, Ancone, Novare, Magenta, Ravenna, Rimini, Pavia, Biella ve Kremona kentleri, üstüste faşizmin saldırısına uğradı. 19 temmuzda yapılan bir genel grev, yalnızca «sanayi üçgeni» bölgesinde ve Roma'da uygulandığı için etkisiz kaldı ve işçi örgütlerinin zayıflığını bir kez daha ortaya koymaktan başka işe yaramadı.

Kremona'nın da işgal olunduğu haberi, Facta hükümetinin düşüşünü hızlandırdı. Faşistler, her yerde olduğu gibi işçi örgütlerini yıkmakla yetinmemişler, iki milletvekilinin, (Halkçı Parti'den Guido Miglioli ile Sosyalistlerden Giuseppe Garibotti'nin) evlerini de yakıp yıkmışlar, valinin görevden alınmasını hükümete kabul ettirmişlerdi. Bu yeni boyun eğiş ve milletvekillerine kadar uzanan yasal koruma yetersizliği, Facta hükümetinin sonu oldu. 19 temmuzda ülke, yeniden hükümeteşsizdi. Mussolini, anti-faşist bir hükümet kurmaya kalkışacak olanlara tehditler yağdırıyor, bu arada, Giolitti, Orlando, Nitti, Bonomi gibi liberal politikacılar son çabalarını harcıyordu. Turati, 19 temmuzda kendi isteğiyle kralla görüştü. Mussolini, bütün bunlara karşı şöyle diyordu: «Kendi barikatlarını kuramayanlar, soluğu kral sarayında alıyor.» 9 ağustosta meclis, Facta hükümetinin yeniden işbaşına gelmesine karar verdi: tek değişiklik, içişleri bakanlığına güçlü bir yöneticinin, valilikten gelen Carlo Taddie'nin atanmasıydı. 1 ağustos 1922'de, «Alleanza del Lavoro» (İşçi birliği), herkesi «yasalara

24 Ekim 1922'de faşistler, Napoli'de büyük bir toplantı düzenlediler 30 bin «kara gömlekli», 20 bin faşist «sendika» üyesi işçi, atlı ve bisikletli birlikler Napoli'de toplanarak Mussolini'nin testişinden geçtiler. 26 ekimde de faşist lejyonerlere gizlice «seferberlik» emri verildi. Mussolini, hükümet darbesini yürürlüğe koymaya hazırdı artık. 28 ekim günü «Roma Üzerine Yürüyüş» başladı (fotoğraf: 2); Milano'da öteki faşist liderlerle buluştu. Bunlar, daha 16 ekimde Mussolini tarafından hükümet darbesini yönetmekle görevlendirilen quandrumvir'liğin (dörtlü yönetimin) üyeleri: Bianchi, de Vecchi, general de Bono ve İtalo Balbo (fotoğraf 1: Mussolini, Milano garında, solunda Balbo, sağında da Bono ile). Başbakan Facta, faşist hükümet darbesine karşı sıkıyönetim ilân edecek (fotoğraf 3: ordu birlikleri Roma sokaklarında), ama bunun bir yararı olmayacaktı.

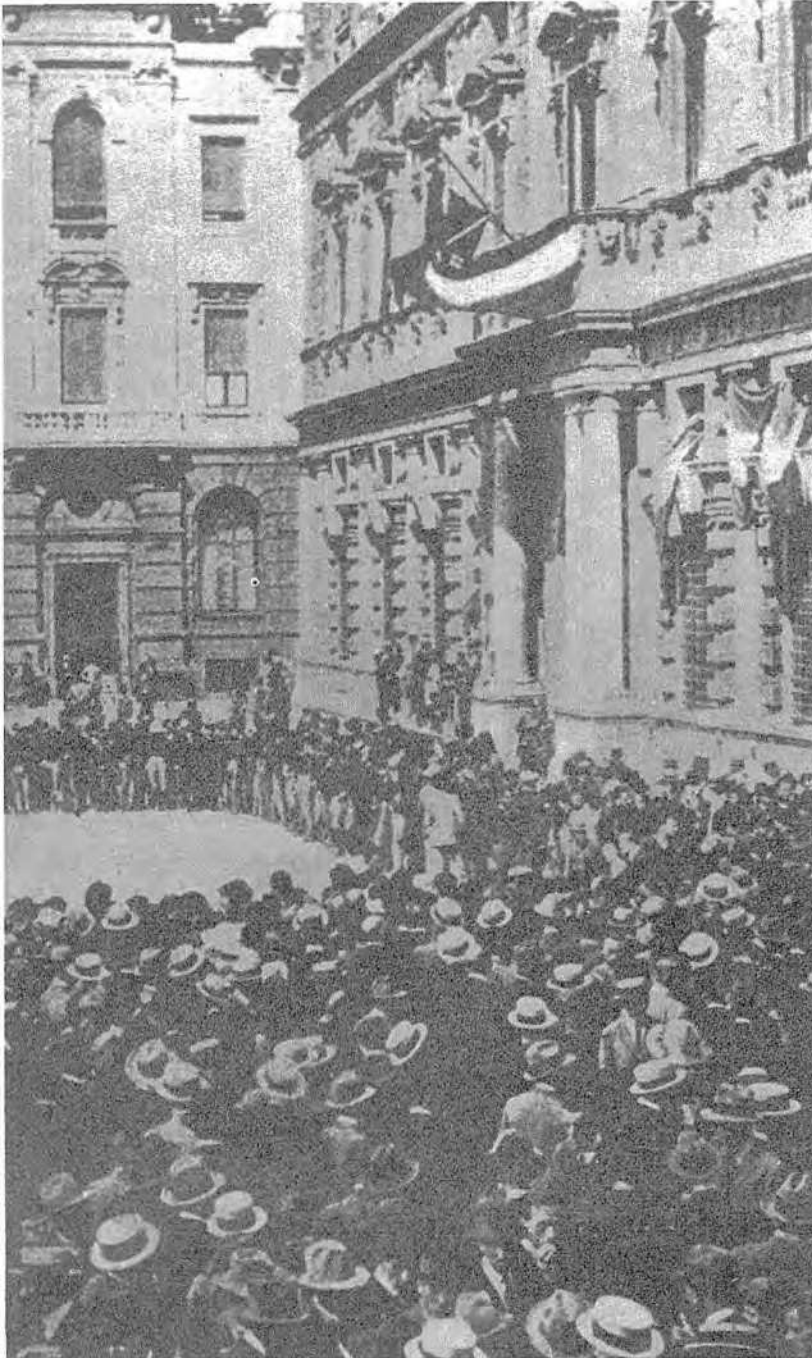
1

lunuyorlardı. Faşizm, küçük rütbeli subayların da bir hayli sempatisini toplamıştı. Askerler arasında birçok «faşist» hücre kurulmuştu.

Faşizm, kamuoyunun geniş kesimleriyle de uzlaşma gereksinimi duymaktaydı. Bu yüzden Mussolini, «bütün bölgelere, en önemli komünler başta olmak üzere bütün komünlere, sürekli ve gittikçe daha fazla sızmayı, ülke çapında ezici bir çoğunluk sağlamayı, seçim yasasını değiştirip mecliste ve hükümette üstünlük elde ederek iktidarı yasal yoldan ele geçirmeyi» kuruyordu.

Ashında Mussolini'ye yasal yolu, 1921 ilkbaharında meclisi dağıtan ve faşistleri «milliyetçi cephe»ye alan Giolitti açmıştı. Böylece faşistler meclise ilk kez girme olanağı buldular. Daha sonra sosyalistlerce yapılan «barış anlaşması» ile faşizme derlenip toparlanma, daha iyi örgütlenme olanağı yaratıldı.

Faşistlerin iki yıldır süren teröründen yorgun ve bitkin düşen işçi sınıfı, yaklaşan fırtına karşısında başını eğmiş, toparlanmaya çalışıyordu. Böylece, dramın son perdesi, oyuncuların bazılarının yokluğunda oynanacaktı. Bundan böyle, faşizmin karşısında krallık ve ordudan başka güç kalmıyordu. Balbo, De Bono ve De Vecchi, hızla faşist milis birliklerini örgütlemekteydiler. Gelecekteki «yürüyüş»ün vurucu gücünü oluşturacak olan bu birliklerin kurulması, 3 ekimde saptanmıştı. «Yasalara uymaya çağıran» grevden sonraki üç ay, son engelleri ortadan kaldırmak ve son devrimci direnişleri kırmak için kullanıldı. Krallık sorunu da, Mussolini'nin 20 eylülde Udino'da verdiği söylevle çözümlenmeye çalışıldı. Burada, Mussolini, faşizmin Cumhuriyetçi eğilimlerle hiçbir ilişkisi olmadığını belirtiyor, «monarşist olmak yürekliliğini göstermek zorundayız» diyordu. Aynı konuşmada, bir taşla iki kuş vurarak, «özel girişim»e olan inancını da ifade ediyordu: «Demiryolcu devletten, postacı-devletten, sigortacı-devletten usandık artık!» Bir ay dolmadan, ana kraliçe

uymaya çağıran bir grev» ilân etti. Grev başarısızlıkla sonuçlandı. Bir «baskın» etkisi yaratmayı tasarlayan eylem, karşısında, bir boşboğazlık sonucunda girişimi duyan ve bir gün önceden örgütlenerek taşraya dağılan faşist çeteleri buldu. Bütün İtalya'da faşizm bir kez daha saldırıya geçmişti: demiryollarının kilit noktaları, limanlar işgal ediliyor, Cenova, Savona, Alessandria, Livunna, Bari, Reggio Emilia, ve özellikle de Milano gibi sosyalist belediyeler yakıp yıkılıyordu. Bu, bütün orta ve kuzey İtalya'nın oyuna katıldığı büyük bir genel prova idi. Faşistlere karşı direnen kent Parma oldu: İtalo Balbo'nun faşist birlikleri beş günlük bir kuşatmadan sonra Parma'dan geri çekilmek zorunda kaldı. 11 ağustosta da Mussolini, «Roma üzerine yürüyüş başlanmıştır» diyordu.

roma üzerine yürüyüş

Sanayiciler ve büyük toprak sahipleri, daha 1922 yılı başlarında Halga'da faşizmi iktidara getirmek konusunda anlaşmışlardı. Faşizm, ordu ve polis şeflerini elde etmişti. 1922 yılında, temmuz ve eylül ayları arasında, 11 general açık bir biçimde faşist eyleme katıldı. Fara ve Ceccherini adındaki iki general de, «Roma Üzerine Yürüyüş»ün hazırlandığı 18 ekim tarihli Savaş Konseyi'nde hazır bu-

3

Faşistler, halkın sempatisini kazanma konusunda propagandaya büyük önem veriyorlardı. 1922 yılı ağustos ayındaki genel grev sırasında sokakları süpürüyor (fotoğraf: 1), tramvay vatmanlığı yapıyorlardı. Ama, faşistler kirli yüzlerini göstermekle de gecikmeyeceklerdi: Marino Sarayı'nın işgalinde (fotoğraf: 2) olduğu gibi... Ne var ki faşist terör, bütünüyle de karşılıksız kalmamaktaydı. Parma halkı direnişinin başında Arditi del Popolo'ların komutanı Guido Picelli (fotoğraf: 3) bulunmaktaydı.

Marguerite de Savoie'yla buluşan De Bono, Balbo ve De Vecchi, kraliçenin ağzından Saray'ın destek ve onayını aldılar. Ordu sorunu da 15 ekimde Badoglio'nin bizzat kendisi tarafından çözümlendi: «Ordu hiçbir biçimde faşizme karşı çıkmayı düşünmüyor»du. Bundan böyle, faşizm için ortada tek bir tehlike kalmamaktaydı: burjuvazinin birçok kesiminin istediği gibi, kurulacak olağan bir «düzen hükümeti» içinde, faşizmin birkaç koltukla yetinmeye zorlanması... Giolitti'nin yeniden dönüşü düşünülemezdi; Vatikan'ın vetosu sürüyordu. Ancak, ekim ayı başlarında, Bolzano ve Trento'deki faşist eylem, kusursuz bir «düzen adamı» olan Salandra'ya adaylığını ortaya koymak olanağını verdi. O günlerde, tutucu liberaller de bir parti halinde birleşmişlerdi. Bu da, bir Salandra hükümetine giden yolu açıyordu. Bir milliyetçi-faşist ortak komitesine katıldıkları halde, dikbaşlılıklarını sürdüren milliyetçiler, Salandra hükümetini destekleyebilir, faşistler de bu hükümette birkaç sandalye elde edebilirlerdi. 24 ekimdeki faşist kongrenin öncesinde, bu çözüm yolu geçerliliğini koruyordu. Napoli'ye giderken Mussolini Roma'da, Salandra ile konuşarak bir anlaşmaya vardı. Yeni hükümet, içişleri bakanının dışında beş faşist bakana yer verecek; Mussolini hükümete katılmayacaktı.

Buna rağmen, daha ertesi gün, «kara gömlekliler»in önünde yaptığı konuşmada

Mussolini, iktidara gelmek konusunda Salandra hükümeti gibi bir «arka kapı» kullanmaya hiç niyetli olmadığını belirtecek ve şöyle diyecekti: «Ya iktidarı bize veriler, yada biz onu, Roma'ya yürüyerek alırsak.» O gece bütün birlikleri harekete geçirmek ve saldırıyı başlatmak kararı alındı. Perugia'daki karargâhlarından Balbo, De Bono, De Vecchi ve Bianchi'den oluşan «quadrumvira» (dörtlü yönetim), Roma'nın faşist birlikler tarafından kuşatılmasını düzenleyecekti. 24 eylülde 30 000 «karagömlerli», 20 000 faşist sendika üyesi işçi, atlı ve bisikletli birlikler, Napoli'de toplanarak Mussolini tarafından tefiş edildiler. 25 ekimde, Michele Bianchi, faşizmin kesin kararlılığını şu deyişle belirtiyordu: «Faşistler, Napoli'de yağmur yağıyor... Neye kalıyorsunuz orada?»

Oyun bir blöfle başladı: «Roma Üzerine Yürüyüş» blöfüyle... 27 ekimde, Salandra'nın dostu olan bir bakanın, Vincenzo Riccio'nun istifası, Facta hükümetinin düşmesine sebep oldu. Buna rağmen 27'yi 28'e bağlayan gece toplanan hükümet, sıkıyönetim ilân etmeye ve general Pugliese'ye Roma'yı savunma görevi vermeye karar verdi. Milano'da vali Alfredo Lusignoli, Mussolini'ye dostça haber yollayarak, onu tutuklamak zorunda kalacağını bildirdi. Böylece, 28'i sabahında, herşey, «yürüyüş» tasarılarının, dolayısıyla de faşizmin sonunun geldiğini gösterir gibiydi.

Ama birden, beklenmedik birşey oldu: kral, sıkıyönetim kararını imzalamayı reddetti. Böylece, ilk baştaki çözüme gelinmiş oluyordu: bir Salandra hükümeti, ve faşistlerin bu hükümete katılması... Ancak, aynı gün öğleden sonra, Confindustria, Confagricoltura, Associazione Bancaria (Bankalar Birliği) ve çeşitli sanayi sektörleri Salandra'ya, sadece, «Mussolini çözümü»nü onaylayacaklarını bildiriyorlardı. Bütün Kuzey İtalya'da askerî makamlar «kara gömlekliler»in devlet binalarını işgal etmelerine ve kışlalara girmelerine izin verdiler. Ertesi gün, kralın bir telgrafı, Mussolini'yi, iktidarı almaya, Roma'ya çağırıyordu.

29 ekim günü Mussolini, kral tarafından davet edildiği Roma'ya konforlu bir yataklı vagonla gitti; parlament kurallara göre, kendisine «kabinayı kurma» görevi verildi. Ancak her şey olup bitikten sonradır ki, «Roma Üzerine Yürüyüş» adı verilen gösteri başladı. 50 bin «kara gömlekliler», özel trenlerle başkente taşındı ve burada geçit töreni yaptı. «Roma Üzerine Yürüyüş», kralın sıkıyönetimi imzalamaktan kaçınması ile gerçekleşiyordu. Aslında, ağır hava koşulları ve düzensizlik içinde yapılan yürüyüşten sonra Roma'ya varan faşist sayısı 5 000'in üzerinde değildi, ve bunların kolaylıkla dağıtılması mümkündü. Çünkü Roma içinde, hükümete bağlı 25 000 kişilik bir güç vardı. Mussolini de, bu yürüyüşün başarıya ulaşacağından güvenli değildi; ba-

şarısızlıkla karşılaşırsa soluğu İsviçre'de almak üzere Milano'da bekliyordu...

faşizme geçiş dönemi

Mussolini iktidara geldiğinde, liberal bir tutumla işe başlamak zorunda kaldı; kabinesine sol kanat üyelerini aldı; faşist yazarlar tarafından yeni liberalizmin kurucusu olarak ilân edildi. Mussolini, düzeni birden yok edip, yeni faşist düzeni kurabilmek olanağına sahip değildi çünkü...

Başlangıçta, işler yasal bir görünümle yürütüldü. Mussolini yasal yoldan iktidara gelmişti. Krallık müessesesine, senato ve meclise karşı sesini yükseltmedi. İlk Mussolini hükümetinde faşist olmayan 10 bakan vardı. Kısaca, Mussolini ihtiyatlı davrandı. Diktatörlüğün erken geliş, işçi sınıfının olsun, demokratik ve liberal partilerin olsun, tehlikeli bir biçimde tepki göstermelerine sebep olabilirdi. Öyleyse işçi sınıfını uyutmak, ötekilere de güvence vermek gerekiyordu. Kurt, kuzu postuna bürünmüştü!

31 ekim 1922'den sonra yeni hükümet başkanı, memurlarına şu telgrafı çekiyordu: «Disiplini ve başkasına karşı saygıyı korumalıyız. Hiç bir durumda, kişi özgürlüklerini çiğnememeliyiz.» 9 kasımda, özgürlüğü sağlamaya, sendika merkezlerini yeniden açmaya v.b. kararlı olduğunu açıkla-

1924 seçimleri faşist terör ve hilekârlığın egemenliği altında geçti. Sonunda demokrasi maskesi düşüyor, diktatörlüğün gerçek kirli yüzü belirliyordu (fotoğraf 1,2: nisan 1924 seçimlerinde Ulusal Faşist Partisi'nin propaganda afişleri). Sosyalist milletvekili Giacomo Matteotti (fotoğraf: 3), parlamento kürsüsünden seçim kampanyası sırasında faşistlerce girilen terör, hile ve yıldırma yöntemlerini kınayan bir konuşma yapacak, Mussolini'nin cevabı ise, Matteotti'yi güpegündüz kaçırıp öldürtmek olacaktı. Bu politik cinayet, bütün İtalya'da faşizme karşı büyük bir nefret dalgası yarattı (fotoğraf 4: Matteotti'nin cesedi, bir süre sonra Quartarella ormanında bulunduktan sonra götürülürken; fotoğraf 5: Roma halkı, Matteotti'nin faşistler tarafından kaçırıldığı yerde).

kutucu sözleri, sokaklarda gezen faşist milis güçleri, faşist hükümet başkanının parlamentoda azınlıkta olmasına rağmen, güven oyu alabilmesini sağladı. Faşist milislerin, ulusal güvenliğin korunmasında kullanılacak «gönüllü güçler» olduklarına karar verildi.

Böylece, «faşist karşı - devrim»in en gösterişli ilk evresi, basit bir hükümet bunalımı (bir komünist yöneticinin deyişiyle, «biraz çalkantılı bir kabine bunalımı») gibi aşılmıştı. Ortaya çıkan, soluk, güçsüz bir koalisyon hükümetiydi. Milliyetçilerden halkçılara kadar uzanan bu hükümette Mussolini, hükümet başkanlığının dışında, içişleri ve dışişleri bakanlığını da üstlenmişti. Bu, «tutucu» bir hükümetti kuşkusuz; italyan siyaset çizgisi doğrultusunda «tutucu», hattâ gerici, bir hükümet... Kesin olan, bu hükümetin «faşist» nitelikte olmadığıydı. Bazı «yıkıcı» gazete ve dergilerin (*Avanti*; *La Giustizia*; *Paese*; *Epoca*; *Il Comunista*; *Il Libertario*) binalarının tahrip edilmesi «karşı - devrim»in doruk noktasını meydana getiriyordu. Ancak, düzenin «normalleştirilmesi» gibi deyimler sık sık kullanılmaktaydı. Paranın değerinin düşmesi durmuş, giderek artmaya bile başlamıştı. Ama bu «normalleştirme» madalyonunun bir de öteki yüzü vardı: Torino'daki 18 aralık 1922 günü meydana gelen kıyım (bu kıyım, 11 ölü, 20 yaralı ile sonuçlanmıştı); 23 ağustos 1923'te faşist milislerinin örgütlenmesi ve 15 aralık 1922'de, işlevi pek açık belirlenmeyen bir Faşist Büyük

Konseyi'nin kurulması gibi hükümet girişimleri, olayların hangi doğrultuda gelişeceğini göstergeleri oldu.

Mussolini, 7 mart 1923'te şöyle diyordu: «Devleti ola-bildiğince fazla yurttaşın oyuyla yönetmek istiyorum»... Gerçekten de, hükümete gelmiş olmasına rağmen faşizm, gerçek iktidardan henüz uzakta bulunmaktaydı.

Mussolini, 1923 yılı temmuz ayında parlamentodan yeni bir seçim yasası çıkartmayı becerdi. Bundan böyle parlamentodaki sandalyaların 2/3'ü, oyların çoğunluğunu toplayan partiye verilecekti. Yeter ki bu partinin aldığı oylar, toplam oyların yüzde 25'inden aşağı olmasın! Liberaller bu yasayı kabul etmekle kalmadılar; işi 6 nisan 1924 seçimlerinde faşistlerle «ortak liste» hazırlamaya kadar vardırıdılar. Mecliste sadece 35 sandalyesi olan faşizm, bu yolla 286 sandalye kazanacak ve mutlak çoğunluğu elde edecekti...

totaliter devlet

Anayasal oyun kurallarına uyar görünen Mussolini, el altından yasaları çiğniyor ve diktatörlüğünü hazırlıyordu. Mahallî faşist şeflerin, sosyalist, liberal yada katolik (halkçı) belediyeleri ele geçirmelerine ve birer zorba gibi davranmalarına göz yumdu. Faşist grupları işçi sınıfına karşı giriştikleri kanlı saldırıya devam etmeleri için, el altından destekledi. Yasal olarak çıkan gazetelere bile el kon-

yan bir bildiri yayınladı. Gene o günlerde Mussolini «demokratik bir programa bağlı kalma» yolundaki niyetini de açıklıyordu. Bu taktik amacına ulaşacak ve Mussolini, liberalleri kendi yanına çekmeyi başaracaktı. Bazı safdiller, faşizmin «daha da güçlendirilmiş bir liberalizm» olduğunu inanmaktaydılar. Bunlara göre, faşizmin tek iddiası, demokratik rejime iki noktada çeki düzen vermektir: yürütmenin güçlendirilmesi; otorite ile özgürlüğün uzlaştırılması. Mussolini'nin niyeti ise açıktı: liberallerin desteğiyle parlamentoda mutlak çoğunluk sağlamak!

Mussolini'nin hükümet programı 16 kasım günü parlamentoda okundu. Başbakan açıkça şunları söylüyordu: «İstesem bu pis ve sağırsalONU, bir avuç askerin kışlası haline getirebilirim. Yapabilirim, ana hiç değilse bir zaman için bunu yapmıyorum.» Mussolini'nin bu kor-

du; basımevleri yağmalandı; işçi sendikaları merkezleri ve kooperatifler ateşe verildi. Mussolini iktidarının birinci yılında gazeteler 166 antifaşist militanın öldürülmüş olduğunu saptadılar. 1924 seçimleri, tam bir tedhiş ve hile ortamı içinde geçti: Sonunda, maske yavaş yavaş düşüyor ve diktatörlüğün yüzü beliriyordu.

Bütün bunlara rağmen, 6 nisan 1924 seçimlerinde, faşistlerin tam bir başarı elde ettiği söylenemez. Seçmenlerin % 37'si oy kullanmamıştı; muhalefet ise oyların % 35'ini almış durumdaydı. Ama, gene de faşistler zafer türkülleri okumaktan geri kalmadı-

lar. 10 nisan'da Mussolini, sayıları şişirerek şöyle diyordu: «5 milyon italyan yurttaşı, tam anlamıyla özgür ve bilinçli bir seçimle faşizmin simgesi çevresinde toplanmışlardır». Görünüş, böylece kurtarılmış oluyordu. 29 mayıs günü ise, sosyalist milletvekili Giacomo Matteotti, mecliste yaptığı bir konuşmada, seçimlere hile karıştırıldığını belirterek seçim sonuçlarının tümüyle iptalini istedi. 10 haziranda Matteotti, Roma'nın göbeğinde kaçırılıp öldürüldü.

Bu cinayet, bütün İtalya'da büyük bir nefret dalgasının kabarmasına yol açtı. Basın da buna katıldı. Sonunda, ku-

runtularından kurtulabilen liberaller, faşizmin gerçek yüzünü seçmeye başlamışlardı. Altı ay süreyle, daha susturulmamış olan muhalefet, elindeki bütün anayasal silâhları hükümete karşı kullandı. İtalyan sosyalistleri ise, hâlâ, yasalığa ve Anayasaya bağlı kalmakta kararlıydılar. Matteotti olayına karşı muhalefetin mecliste yaptığı, sadece parlamentoyu boykot ederek oturumlara katılmamak oldu. Muhalefet, tıpkı eski çağın pleb'leri gibi «Aventino'ya çekildi». Mussolini, alayla, «Rakiplerimiz ne hal-deler, ne yaparlar?» diyordu: «Genel grev, hatta mahallî grevler mi düzenliyorlar? Ordu içinde isyan çıkarmaya mı çalışıyorlar? Hiçbiri değil; basın kampanyalarıyla yetiniyorlar!»

Buna karşı sosyalistler şu üçlü yasal öneriyi ortaya attılar: hükümetin istifası, milislerin kaldırılması ve yeni seçimlere gidilmesi. Sosyalistler hâlâ, krala güven besliyorlar, onu Mussolini'den uzak durmaya teşvik ediyorlar, kendisini aydınlatmak için yazı üstüne vazı vavınlıyorlardı! Ama kral, sosyalistlerin umutlarını bir kez daha boşa çıkaracaktı...

Diktatörlüğe gitmenin tam zamanı olduğunu anlayan Mussolini, 3 ocak 1925'te mecliste verdiği ünlü söylevinde, suratındaki maskeyi bütün bütüne attı ve gerçek niyetlerini açığa vurdu. Polis, Mussolini'ye karşı bir dizi uydurma suikastler düzenliyor, bu suikast girişimlerine dayanarak da Mussolini, «olağanüstü durum» yasaları çıkararak muhaliflerini ezme, demokratik partileri, sendikal ör-

İTALYA'DA FAŞİZME KARŞI DİRENİŞ/II

lışıyordu. Özellikle Nenni, muhalefetin, anti-faşist çalışmayı ülke dışında sürdürmesinden yanaydı. Turati'nin de «İtalya'da yapacak bir şey kalmadı» şeklindeki sözleri geniş yankılar uyandırmıştı. Yabancı ülkelerde faaliyet göstermekten yana olanların düşüncesine göre yabancı ülkelerin sorumlularına faşizmin cinayetlerini anlatarak, İtalya'ya karşı bir boykotu sağlamak, böylece Mussolini'yi zor duruma sokup düşürmek mümkündü. İtalya'yı Avrupa'da yalnız bırakmaktı amaçları.

Sosyalistlerle komünistler arasındaki bütün temel davranış ayrılıklarına rağmen, faşizme silâhlı mücadele ile, partizan gruplar örgütleyerek karşı koyanlar, sosyalistler ve komünistler olmuşlardır. Buna karşılık, katoliklerin ve liberallerin, faşizme karşı koyuşları, yasal kurallar içinde gerçekleşti. Faşistlerin açık bıraktıkları yasa olanaklarından yararlanarak çalışan bu gruplar, faşistlerin yasalarını ve tutumlarını beğenmezken, kendilerini onların koyduğu kurallarla sınırlı saymışlardır. Liberaller de, Benedetto Croce, Luigi Albertini, Torretta gibi ünlü kişilerin önderliğinde yasal bir karşı koyuşu gerçekleştirdiler. Croce, faşizme karşı olan gençlere, bu mücadelelerinde başarının, kültürel kalkınma ile olabileceğini söylemekteydi. Bu yüzden, liberal muhalefete «salon muhalefeti» adı verilmişti.

1930'lardan sonra muhalefetin birleşmesi yolunda adımlar atılmağa başlandı. Örneğin, 20 - 21 temmuz 1930'da, sürgündeki İtalyan sosyalistlerinin Paris'te toplandıkları «Congresso dell'unità socialista», reformcu ve birlikçi sosyalistlerin birleşmelerine ve birlikte eyleme girişmelerine karar verdi. 30 ekim 1930'da gizli bir sosyalist eylem olan «Giustizia e Libertà» grubunun yöneticileri tutuklandı. 12 - 13 kasım 1932'de de Paris'te bütün anti-faşist gruplar «Concentrazione anti-fascista» adlı bir kongre topladı. 29 şubat 1933'te Sosyalist Enternasyonal Cenevre'de toplanmış ve faşist-nazi uygulanmasında karşı bir program açıklamıştı.

17 ağustos 1934 önemli bir tarih oldu. Komünist Partisi ile Sosyalist Partisi, birlikte hareket etme konusunda bir anlaşmaya vardılar. Böylelikle, İtalya'nın kurtuluşunda büyük rol oynayacak olan «il Partito d'Azione» kuruldu. 1935 yılının temmuz-öğustos aylarında Komünintern'in VII. kongresinde, «anti-faşist halk cephesi» çalışmaları benimsendi ve faşizme karşı komünist, sosyalist, sosyal demokrat ve ulusal burjuva gruplarının, bir arada ve bir cephe halinde savaşmaları önerildi. Gerçekten de «Halk Cephesi» 1936 yılının şubat ayında İspanya'da; Fransa'da da 1936 yılı-

nın 3 mayısında seçimleri kazanacaktı.

Bu temel üzerinde 1936'dan sonra İtalya'da da muhalefet birleşmiş, silâhlı mücadele yolu denenmeye başlamıştır. Böylece, Movimento di Unità Proletaria, Autonomi, Giustizia e Libertà, Comitato di Liberazione Nazionale gibi çeşitli birlikler kurulmuş; Emilo Lussu, «Teria dell'insurrezione» adlı kitabıyla, karşı koyuşun kuramını çizmiştir. Bu birlikler, direnme savaşını gerçekleştirecek ve savaş sonrasında yeni demokrasiyi yaratacaktır.

Faşizmin gelişinden sonra ilk kez 5 mart 1943'de İtalya'da geniş bir grev hareketi görüldü. Torino'da Fiat fabrikalarında başlayan savaşa karşı, grev dalga dalga bütün kuzey İtalya'ya yayıldı. Bu siyasal grev Mussolini'nin gücünü sarsacaktı.

30 ekim 1943'te Moskova'da toplanan Amerika, Rusya, İngiltere yayınladıkları bir bildiri ile, italyanların yeniden özgürlüğe kavuşmağa hakları olduğunu ve italyan kurtuluş eylemini destekleyeceklerini açıkladılar. Kasım ve aralık aylarında da Torino, Milano ve Cenevra'da, Mussolini'nin Salo Cumhuriyeti'ne karşı grevler ve işçi eylemleri başgösterdi. Mussolini'nin Farnacci ve Preziosi gibi yordakçıları, bu eylemleri, sert davranışları önlemeğe çalıştılar. Gene de 1944 yılının nisan ayları, büyük grevlere sahne oldu. Faşist Cumhuriyet ve Alman Kuvvetleri, hızlanan ve güçlenen partizan eylemi karşısında dayanaksız kalıyordu. Bologna, Torino, Cenevra ve Milano'da faşist cumhuriyetine karşı ayaklanmalar başgösterdi.

Faşist cumhuriyete ve alman işgaline karşı direnen gruplar yavaş yavaş örgütlenmeğe başladılar. Bütün savaş boyunca parti biçimini yitirmeyen tek örgüt Komünist Partisi'ydi. 1943'te ise De Gasperi ve Gronchi «Democrazia Cristiana»yı (hristiyan demokrat partisi'ni) kurdular. Bu, eski halkçı partinin (P.P.I) yeniden biçimlenişiydi. Çeşitli katolik ve demokrat grupları içinde toparlayan hristiyan demokratlar, almanlara ve faşist cumhuriyete karşı katolik bir direnme eylemi yarattı.

Savaş yıllarında dağılmış bulunan sosyalist güçler de «Movimento di unità proletaria» adlı bir birlik kurdular. 10 ocak 1943'te kurulan bu birlik, 1943 yılının aralık ayında Sosyalist Partisi ile birleşerek, «Partito Socialista Italiano di Unità Proletaria»yı (İtalyan Birleşik Proleter Sosyalist Partisi) adını aldı.

Faşizmi iş başına getiren ve yaşatan politik çekişmeler, böylece bir kadro içinde birleşiyor ve faşizmi yıkan bir güç doğuruyordu. Savaşın sonra, 10 aralık 1945'te De Gasperi başkanlığında, bütün antifaşist partilerin katıldığı bir hükümet kuruldu.

gütleri kapatma, bütün özgürlükleri ortadan kaldırma ve diktatörlük yetkileriyle yasa gücünde kararname çıkarma olağanağını elde ediyordu.

faşizmin yerleşmesi

Faşizm, bir «kitle eylemi» olduğu savını ileri sürerken, bir yandan da kitleleri hor görmüştür. Mussolini'nin «halk» anlayışı şuydu: «Kitleler, her yerde kadınlar gibidir. Kendilerine aşılana dışında, kendiliklerinden herhangi bir düşünceye sahip olabilmeye yetenekleri yoktur. Bunları yönetmek, saf kuramsal bilgi üzerine kurulu kurallarla değil, kitleleri etkileyip çelebilecek olan ne ise, onu arayıp bulmakla olabilir. Kitleler, sadece basit ve aşırı duyguları bilir. Onları, sadece, simgeler etkiler». Faşizmin gelişimi, işte bu hava içinde sürecekti.

1925-1926 yıllarında, faşist parti dışındaki bütün partiler

Yirmi yıl süreyle faşizm, 'Avrupa'daki sağcı düşünceyi de derinden etkiledi. Sağcı düşünce, İtalyan faşizminde benimseyeceği en iyi eylem örneğini buluyordu (fotoğraf 1: Fransız faşist eyleminin bir afişi önünde klasik faşist selâmını veren Fransız faşistleri; fotoğraf 2: Hırvat faşistlerinin lideri Ante Paveliç; fotoğraf 3: Romen faşistlerinin lideri general Antonescu; fotoğraf 4: Fransız komünist partisi militanlarından Jacques Doriot, komünist partisinden ayrılarak faşistlere katıldığını açıklarken). Bunlar ve öteki faşistler, 1945 yılında, İtalyan ve Alman faşizminin bozguna uğraması sonucunda yok olacaktı.

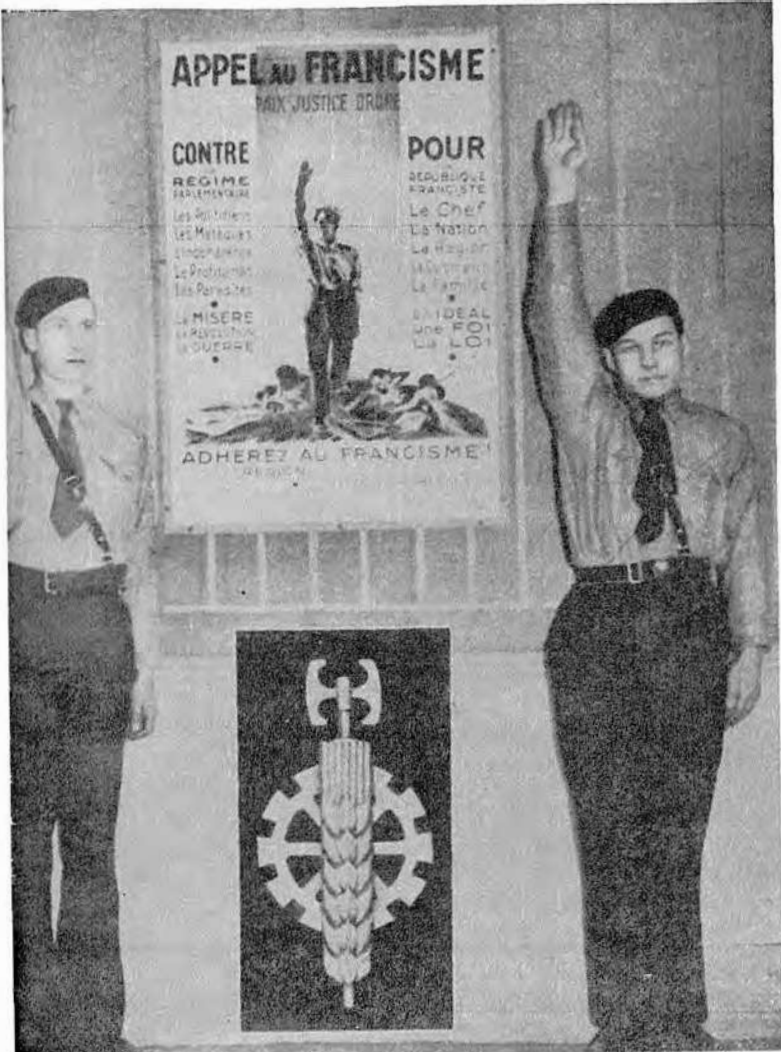
silinip yok oldular. Faşizm, sadece işçi örgütlerine ve partilerine değil, burjuva partilerine, burjuvazinin eski siyasal kişilerine de dış biliyordu. Volpe'nin yazdığı gibi, «liberaller, ya faşist oldular, ya da siyasal hayatın dışına düştüler. Pek çok kararlı muhalif ya kendiliklerinden yurt dışına, gönüllü sürgüne gittiler ya da buna mecbur edildiler.» Malaparte, bir yazısında bu durumu şöyle saptayacaktır: «Kara gömlekliler, cumhuriyetçi ve katolik örgütlerini tedhiş yoluyla yok ettikten sonra liberallere, demokratlara ve masonlara karşı eyleme koyuldular». 1925'

ten sonra hükümet, bütünüyle faşistlerden kurulu duruma geldi; Federzoni ve Gentile gibi, burjuvazinin eski siyasal kişileri ancak, faşizme «imân ederlerse» bağışlanıyorlardı.

5 Kasım 1926'da bütün muhalefet gazeteleri ve bütün siyasal partiler kapatıldı; faşizmi benimsemeyen bütün siyasal örgütler dağıtıldı. 9 Kasım'da ise 120 muhalif milletvekilinin seçim belgeleri geri alındı. 25 Kasım'da çıkarılan özel bir yasayla, *Tribunale Speciale per la Difesa dello Stato* (Devlet Savunmakla Görevli Özel Mahkemeler) kuruldu. Bu mahkemeler, hiçbir yasal güvenceyi geçerli saymıyordu.

Totaliter devletin kurulması işi, 9 Aralık tarihli bir yasayla son biçimi aldı. Bu yasayla Faşist büyük Konsey, «rejimin bütün çalışmalarını düzenlemekle görevli en yüksek organ» oluyordu. Büyük Konsey, bütün hükümet sorunlarını sadece bir «uygulama organı» görevi yapan bakanlar kurulundan önce ele alıp görüşüyordu. Kralın rolü bile, bir imza atıcı duruma düşmüştü. Gene 1926 yılında ülkelere göç yasağı kondu: bütün pasaport istekleri geri çevrildi; izinsiz olarak sınırı geçmeğe kalkışacak olanlar için de, faşist milis kuvvetlerine «Vur» emri verildi.

Bu son dönem içinde kararlı bir başkaldırı olarak, sadece Komünist Partisi'nin davranışlarını ve bu parti tarafından yönetilen bazı işçi eylemlerini görüyoruz. Sosyalistlerin ve öteki liberal güçlerin büyük ölçüde pasif tutumları yanında, 1926 yılının 21 Ocak'ta Lione'de toplanan Komünist Partisi Üçün-

cü Ulusal Kongresi, Bordigia'nın sert ve katı politikasına son vererek Gramsci ile Togliatti'yi işbaşına getirdi ve «aktif» bir politikanın uygulanmasını istedi. Sosyalistler de Nenni, Lelio Basso ve Carlo Rodelli'nin yönetiminde, geçmişteki hatalarını görmeğe ve düzeltmeğe başlamışlardı. Bu iki sol parti, daha sonraki yıllarda faşizme karşı en büyük başkaldırıyı gerçekleştirecek örgütler olarak ortaya çıkacaklardır.

İtalyan parasının yeniden değerlendirilmesinden sonra iktisat ciddi bir bunalım geçirdi. 1927'de ortaya çıkan ve 1928'e kadar sanayi kesiminde görülen huzursuzluğun temelinde, paranın yeniden değerlendirilmesi yatmaktaydı.

21 aralık 1927'de liretin istikrara kavuşturulmasında, özellikle prestij nedenlerinden ötürü, para biriminin değeri çok yüksek tutuldu. Fransa parasını bir dolar karşılığı 25 frank olarak saptarken, İtalya 1 dolar karşılığı 19 liret olarak saptamıştı.

Paranın yeniden değerlendirilmesi, birçok işletmede gelirin düşmesine yol açtı. Sosyal pasifin, sabit miktarları olarak, yazılı anlaşmaları temsil eden kısmı değişmeden kalırken, sosyal aktifin değerlendirme değeri, fiyatların düşmesiyle alçalan kısmı (gayrimenkuller, ticaret malları v.b.) azalıyordu. Bu zararların bir kısmı, daha sağlam işletmelerin yedek sermayeleriyle kapatıldı. Ama birçok işletme de tasfiyeye gitmek zorunda kaldı.

Bunun sonucunda halkın hayat seviyesinde genel bir düşme görülür. İşsizlik artmıştır. Sanayideki işsiz sayısı, 1926 aralığında 123 000'ken, 1927 aralığında 274 000'i bulur.

Paranın yeniden değerlendirilmesi döneminde korporasyon örgütü ücretlerde dolayısıyla da, işçilerin hayat seviyesinde apansız bir düşme olmasının önlenmesine bir katkıda bulunduysa da, sonradan, ücretlerde grevlere yol açmaksızın önemli indirimler yapılmasını (oysa sendika özgürlüğü olan bir rejimde bu mutlaka grevlere

yol açardı) sağladı.

Bu yıllarda işçi eylemleri de sönük ve etkisiz geçti. Son yasal grev, 1925 yılının şubat ve mart aylarında, çelik işçilerinin grevi oldu; 1926 yılının nisan ayında da grev hakkı ve sendikalar yasaklanınca işçiler gizli örgütler içinde kümelandiler. Aslında, sendikalar ve faşist olmayan işçi örgütleri, zaten yasaklamadan önce, faşistlerin baskıları ile zayıflamışlardı. Örneğin, 1920 yılında 2 000 000 olan Genel Konfederasyon üyeleri, 1925 yılında 200 000 aşağıya düşmüştü.

1930'lara kadar faşist İtalya, kendi türünde tek olarak kalacaktır. Gerçi bu dönemde Avrupa'da klasik askeri diktatörlükler görülür. Ama bunlar faşizm türünden bir siyasallaşmaya ve mutlak bir totaliterliğe yönelmezler. Macaristan'da 1919'da kurulan Horty, İspanya'da 1923'deki Miguel Primo de Rivera, Litvanya'da 1927'deki Prof. Valdemaras, Portekiz'de 1926'daki Salazar, Polonya'da 1926'daki Pilsudski yada Arjantin'de 1930'daki Uriburu diktatörlükleri, Mussolini faşizminden bu açıdan farklıdır. Ancak 1929 ekonomik bunalımı ve nazizmin ilk başarılarından sonra, faşizme yeni bir gençlik aşılandı. Hemen her yerde, İtalyan deneyinden yararlanan rejimler ortaya çıktı: Portekiz'de 1933'de «Estado Novo»; Brezilya'da 1937'de «Estado Novo»; 1936'da Yunanistan'da İoannis Metaxas'ın diktatörlüğü; 1934'te Letonya'da Karlis Ulmanis'in «korporalist rejimi» 1940'da Romanya'da Mareşal Antonescu'nun «Ulusal Lejyoner Devleti»; 1938'de İspanya'da Francisco Franco'nun «Estado Espanyol'u; 1938'de Slovakya'da Tiso'nun diktatörlüğü gibi...

1932'lerden sonra, Mussolini, faşizmin uluslararası düzeyde örgütlenmesi gereğinden söz etmeye başladı. Bunun üzerine, Asvero Gravilli'nin yöneticiliği altında, Montreux konferansı düzenlendi. Buradan da, Faşist Enternasyonal doğdu. Ancak, «çirak»lardan en önemlisi olan nazilerin, Almanya'da elde etti-

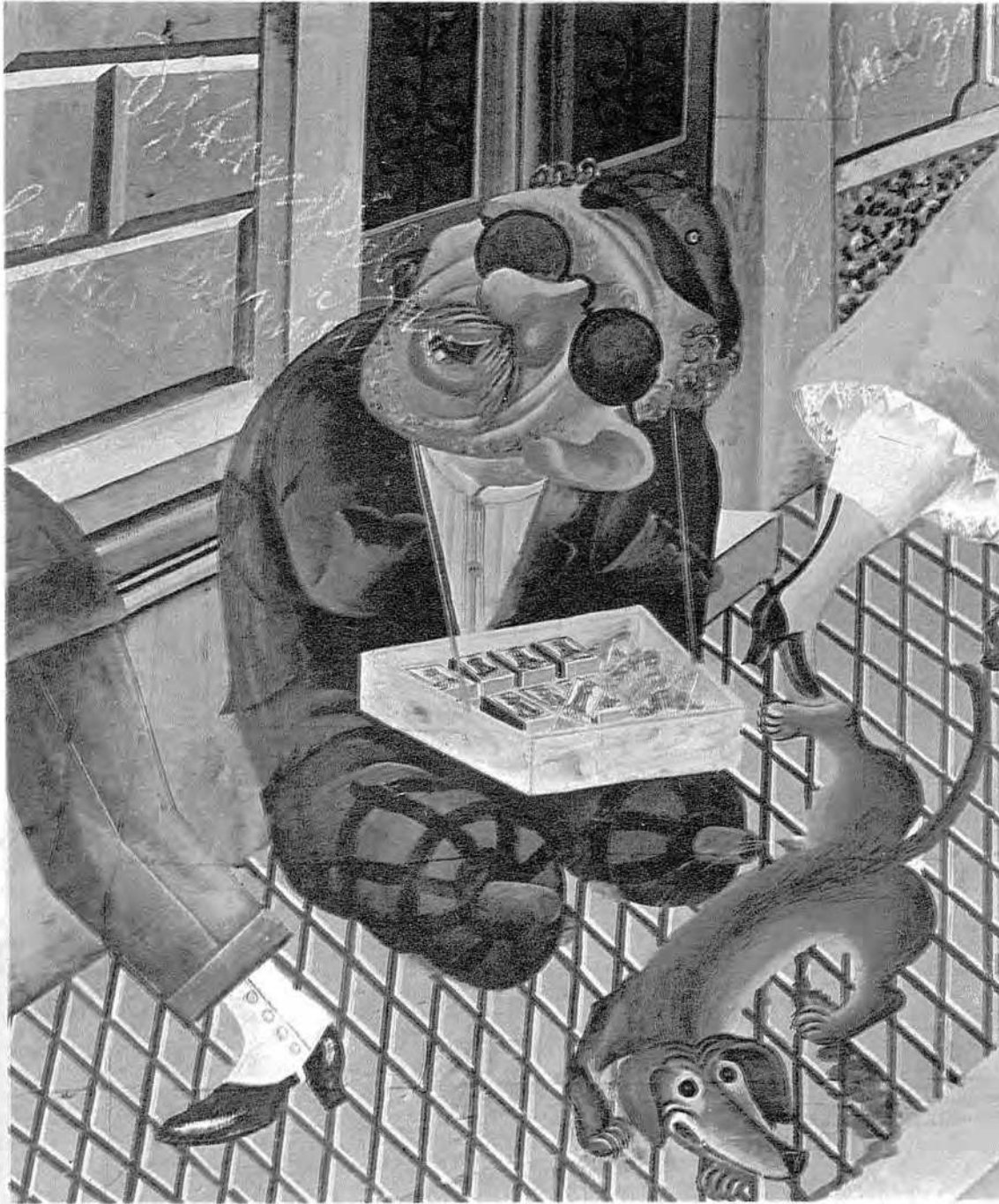
ği büyük başarılar üzerine, yeni örgütler örnek olarak İtalyan faşist partisini değil Alman nazi partisini almaya başladılar. Hollanda'da Anton Adrian Mussert'in 1933'de kurduğu «National Socialistische Beweging», Bulgaristan'da Kristo Kuntçev'in 1933'de kurduğu «Bulgar Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi», Alman nazi partisi örneğine göre biçimlenmişlerdi. Macaristan'da 1932'de, üç nazi partisi birden kuruldu. Zoltan Mesko'nun «Nasyonal Sosyalist Parti'si, Zoltan Bözörmeny'nin «Nasyonal Sosyalist İşçi

Partisi, Frenc Szalasi'nin «Ulusal İrade Partisi».

Avusturya'da ve Almanca konuşan öteki bölgelerde de, kısa zamanda sayısız benzer kuruluşlar ve örgütler yeşerdi. Bunlardan bazıları yine de Roma'yı merkez olarak aldılar. Ama faşizm bundan böyle yaşamak istiyorsa, nazi modelini kopya etmek, giderek 3. Reich'in koruyuculuğu ve kanatları altına sığınmak zorundaydı. Başka yapacak şey yoktu. Bunu İtalyan faşizmi de, Mussolini'nin kendi de sırası geldiğinde öğrenecekti.

1883	Mussolini'nin doğumu.
1891	Antonio Gramsci'nin doğumu.
1892	Sosyalist partinin Cenova'da kuruluşu.
1893	Sicilya'da faşist nitelikli ilk eylem.
1915	(mayıs) İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girişi.
1917	(ağustos) Torino'da büyük işçi eylemi.
1919	(mart) İlk faşist eylem grubunun kuruluşu.
	(nisan) Avanti gazetesine yapılan faşist saldırı.
	(eylül) D'Annunzio'nun Fiume'yi işgali.
	(kasım) Seçimlerde sosyalistlerin büyük başarısı.
1920	(ağustos - eylül) Büyük fabrika işgalleri.
	Toprak işgalleri.
	(ekim) Il Lavoro gazetesine yapılan faşist saldırı.
1921	(ocak) İtalyan Komünist Partisi'nin kuruluşu.
	(mayıs) Seçimlerde faşistlerin milliyetçi cephe içinde meclise girişi.
	(ağustos) Faşistlerle sosyalistler arasında barış.
	(kasım) Bologna sosyalist belediyesine yapılan faşist saldırı.
	(kasım) Faşist örgütlerin partileşme kararı alması.
1922	(ekim) Mussolini'nin başbakan olması ve «Roma Üzerine Yürüyüş».
	(kasım) Liberal partinin kuruluşu.
1923	Fiume'nin yugoslavlardan alınması.
	(temmuz) Mussolini'nin yeni bir seçim yasası çıkarması.
1924	(nisan) Faşistlerin baskı ile seçimleri alması.
	(haziran) Matteotti'nin faşistlerce öldürülmesi.
1926	Mussolini'ye karşı yapılan düzmece suikast.
	Muhallif gazete ve partilerin kapatılması.
	(kasım) Gramsci'nin tutuklanması.
1927	Arnavutluk'un himaye altına alınması.
1928	Gramsci ve arkadaşlarının yargılanması.
1929	Vatikan ile yapılan Laterano anlaşması.
1932	İtalya'daki bütün anti-faşist grupların birleşmesi.
1933	Avusturya konusunda Alman - İtalyan anlaşmazlığı.
1934	Komünistlerle sosyalist partinin işbirliği kararı.
1935	İtalya'nın Habeşistan'a saldırması.
1936	İtalya'da faşizme karşı silahlı eylemlerin başlaması.
1937	(nisan) Gramsci'nin ölümü.
	(kasım) İtalya'nın anti-komintern pakta katılması.
1940	(haziran) İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı'na katılması.
	(kasım) İtalya'nın Yunanistan karşısındaki yenilgisi.
1943	(temmuz) Müttefiklerin Sicilya'ya çıkışı.
	(eylül) Kuzey İtalya'da faşist cumhuriyet kurulması.
1944	Kuzey İtalya'da anti-faşist grevler.
1945	(nisan) Mussolini'nin öldürülmesi.

alman nazizmi

tedhiş diktatörlüğü

Alman nasyonal sosyalizmi, italyan faşizminden daha sonra ortaya çıkmış, ama her bakımdan faşizmin bu ilk örneğini aşmıştır. Kuramsal açıdan, genel olarak «faşizm» diye nitelenen olgunun, Almanya'daki örneği olan alman nasyonal sosyalizminin kökenini alman toplumunun geçmişinde aramak gerekir. Ama bu, alman nazizminin, alman büyük sermaye çevrelerinin gerçekleştirdiği ve kullandığı totaliter bir diktatörya olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Kısacası nazizm de italyan örneği gibi malî sermayenin en gerici, en ırkçı, en emperyalist unsurlarının kurduğu, şiddete dayalı açık bir diktatörlük oldu.

Almanya'da nazizmi yeşerten karmaşık ortamın tarihsel kökenleri, belki de, 1500'lerdeki Luther'cilik akımına kadar indirilebilir. Almanya tarihinde boyutları açısından tek olan köylü ayaklanmaları 1500'lerde gerçekleşti. Protestanlığın kurucusu olan Luther, bu ayaklanmalar sı-

1919'da Birinci Dünya Savaşı bittiğinde, Almanya her bakımdan yıkılmıştı. Büyük savaştan dönenler yurtlarında ne anlayış bulabildiler, ne sığınak! Ülkenin içine yuvarlandığı uçurumu en iyi anlatan belge, belki de, Otto Dix'in 1920'de yaptığı «Kibritçi» adlı tablosudur (yanda).

Savaşı kazanan devletlerin zorla kabul ettirdikleri çetin barış koşulları yüzünden Almanya'da yaşamak olanaksızlaşmıştı: enflasyon öylesine baş döndürücü bir hızla almış yürümüşü ki (fotoğraf 2: üzerine «3 milyon» damgası basılmış olan 1 000 marklık bir banknot; 50 milyonluk bir banknot; fotoğraf 1: banknotlarını sepetlere doldurarak alışverişe çıkan berlinliler), bu iğreti, yapay ve rastlantıların eline bırakılmış dünyaya ayak uyduramayanlar, yaşayamayacaklardı. Direnme, başkaldırma, ve ayaklanmalar almış yürümüşü (fotoğraf 3: berlinli işçilerin bir gösterisi). Bu gösteriler kanlı bir biçimde bastırılmaktaydı. 1919 Almanya'sında en önemli devrimci eylem Spartaküsçü'lerinki olmuştu. Ama bu eylem, çok geçmeden bastırılacak, tasfiye edilecekti (fotoğraf 4: Spartaküsçüler Berlin'de bir barikadı koruyorlar).

rasında köylülere karşı prensleri destekledi.

Ortak bir siyaset ve hanedan yoksurluğuna, XVI. ve XVII. yüzyıllarda bir de Reform'un yarattığı din ayrılıkları eklenmişti. Luther'in, kendisine büyük bir esin kaynağı olan köylü ayaklanmalarında prensleri desteklemesi ve siyasette otokrasiden yana olması, kırlarda feodalitenin yeniden yerleşmesine sebep olmuş, alman halkının büyük bir bölümü, bu yüzden, yoksulluğa, korkunç bir uyusukluğa gömülmüş ve köle durumuna düşmüştü. Daha kötüsü, bu durum, sadece sınıflar arasında değil, çeşitli hanedanlar ve alman halkı içindeki siyasal gruplar arasında da, büyük ayrılıkların yaşayıp genişlemesine neden oldu, Almanya'nın birleşmesini yüzyıllar boyunca önledi.

Otuz Yıl Savaşları ve bu savaşa son veren 1648 Westphalia Barış Antlaşması, Almanya'ya bir daha altından kalkamayacağı büyük bir darbe

indirdi. Avrupa'nın büyük din savaşlarının sonuncusuydu bu. Ama savaş bitmeden önce bu çatışmalar bir protestan - katolik çatışması olmaktan çıkmış, bir yanda avusturyalı katolik Habsburg'lar, öte yanda Fransa'nın katolik Bourbon'ları ve protestan İsveç hanedanı arasında karışık bir taht kavgasına dönüp yozlaşmıştı. Bu çatışmalar sırasında Almanya'nın altı üstüne geldi. Almanya'da taş üstünde taş kalmadı; kentler ve köyler boşaldı; halk kırıldı. Bu barbarca savaşta alman halkının üçte birinin öldüğü sanılır.

Westphalia barışı, Almanya için savaş kadar büyük bir yı-

kım oldu. Fransa ile İsveç'i tutan Alman prenslerinin, ellerinde bulunan küçük toprakların mutlak sahipleri oldukları onaylandı. Bu prenslerin sayısı 350 kadardı. İmparator, ülke işlerinde, bunların başında yalnızca bir koruluktu. XV. yüzyılın sonunda ve XVI. yüzyılın başında Almanya'yı saran «reform» ve uyanış dalgası böylece boğuldu. Bu dönemde büyük özgür kentler, gerçek bir bağımsızlık kazanmıştı. Derebeyler kovulmuş, sanat ve ticaret gelişmişti, Alman köylüleri ingiliz ve fransız köylülerinden daha büyük özgürlüklere sahipti. XVI. yüzyılın başında Almanya, gerçekten

Avrupa uygarlığının önemli kaynaklarından biri durumuna gelmişti.

Ama Westphalia barışından sonra almanlar, yeniden geri bir düzene döndüler. Serf'lik (toprak köleliği) yeniden kuruldu. O zamana kadar serf'liğin bilinmediği yerlerde bile bu düzen uygulanmaya başladı. Kentler bağımsızlıklarını yitirdiler. Köylüler, işçiler, orta sınıf burjuvaları prenslerin baskısı altında birer uşak durumuna geldiler. Almanya'da uygarlığın gelişmesi durmuştu. Bir tarihçinin dediği gibi, alman imparatorluğu «zorla bir Orta Çağ karışıklığı ve zayıflığı düzeyinde tutuluyor»du.

Luther'in yahudi düşmanlığı

Martin Luther, hem koyu bir yahudi düşmanıydı, hem de siyasal yönetime bağlılığın en ateşli yandaşıydı. Almanya'nın «yahudilerden kurtulmasını» istiyordu. Üstelik yahudiler ülkeden kovulurken «bütün paralarına, mücevherlerine, gümüşlerine ve altınlarına» el konulmalıydı. Luther, «Sinagoglarıyla, okulları ateşe verilmeli, evleri yıkılmalı... ve çingeneler gibi çergilere yada ahırlara tıkmalıdır... bu sefalet içinde durmadan ağlayıp sızlayarak bizi Tanrı'ya şikâyet etsinler», diyordu. Luther'in bu öğütlerini Hitler, Göring ve Himmler, dört yüzyıl sonra, harfi harfine yerine getireceklerdi.

Alman tarihinin, belki de tek halk ayaklanması olan 1525 köylü ayaklanması sırasında Luther, «kudurmuş kö-

pekler» dediği «pis ve bayağı» köylülere karşı, prenslere en şiddetli tedbirleri almaları öğüdünü veriyordu. Luther, yahudiler üzerine yazdığı yazılarda alman tarihinde o güne kadar işitilmemiş ölçüde kaba ve sert bir dil kullanmaktaydı. Bu dili nazilere gelinceye kadar, başka hiç kimse kullanmamıştır.

Almanya'nın bu siyasal bölünmüşlüğü, Napolyon savaşlarını izleyen 1815 Viyana anlaşmasından sonra da değişmedi. Bu kez irili ufaklı 36 devlete bölünmüştü Almanya... Avusturya'yı saymazsak, Almanya'nın tek siyasal gücü, Prusya krallığıydı.

Prusya, Elbe nehrinin doğusundaydı. XIX. yüzyılda karışık kafalı, korkak liberalerin Frankfurt'ta bir çeşit demokratik, birleşmiş Almanya yaratmak amacıyla kalkıştıkları girişimin 1848 - 49'da başarısızlığa uğramasından sonra, yüzyılın sonuna doğru Prusya, Almanya'nın geleceğini eline aldı. Bu alman devleti Almanya'daki tarihsel geli-

şimin ve kültürün yüzyıllar boyunca dışında kalmıştı. Sanki bir tarih garibesiydi. Prusya'nın sınırları uzak Brandenburg devletinin, Elbe doğusundaki kumlu ve boş topraklarından başlıyordu. Buralara XII. yüzyıldan sonra, yavaş yavaş, slavlar yayılmıştı. Serüvenci askerlerden başka bir şey olmayan Brandenburg prensleri (Hohenzollern'ler), çoğu polonyalı olan slavları yavaş yavaş Baltık kıyılarına sürdüler. Karşıko-yanlar ya yokedildiler, yada topraksız birer «serf» oldular. Alman imparatorluk yasası, prenslerin krala ait unvanları almalarını yasakladığı halde, 1701'de İmparator, Prusya'da Königsberg'de Seçici Prens Frederick III'ün kral olarak taç giymesini kabul etti.

Prusya, o gündenberi, de yim yerindeyse, çizmesini ayağına geçirdi ve Avrupa'nın büyük militarist devletlerinden biri olmaya başladı. Başkalarında olan kaynaklar onda yoktu. Toprağı çoraktı ve

madenden de yoksundu; nüfusu azdı; büyük kentleri, sanayi yoktu; kültürü dardı. Soyluları bile yoksuldu Prusya'nın... Topraksız köylü hayvanlar gibi yaşıyordu. Ama, gene de, Hohenzollern'ler askerî bir devlet yaratmayı başardılar. Prusya'nın yetişmiş ordusu büyük zaferler kazandı. Güçlü devletlerle yaptığı geçici ittifaklara dayanarak toprağına durmadan yeni topraklar kattı.

devleti olan bir ordu

Böylece, «yayılma»dan başka bir güce, hiçbir halk gücüne, hiçbir düşünceye dayanmayan, baştağının mutlak iktidarıyla onun verdiği emri körükörüne yerine getiren darkafalı bir bürokrasinin ve acımasız disiplinli bir ordunun zoruyla temellenmiş, çok

yapay bir devlet çıktı ortaya. Devletin yıllık gelirinin üçte ikisi ve bazan da altıda beşi orduya harcanıyordu. Başta kral olmak üzere ordu, devletin kendisiydi. Mirabeau, «Prusya», demiştir, «ordusu olan bir devlet değil, devleti olan bir ordudur». Devlet, her şey olmuştu. Halk bu makinenin dişlilerinden başka bir şey değildi.

Yunker'ler de Prusya'nın garip bir ürünüydüler. Kendi söylediklerine göre, «üstün bir ırktı»lar. Toprağı slavların elinden alan, bu topraklar üzerinde batıda yaşayan köylülerden bütünüyle farklı bir sınıfsal niteliğe sahip slavları çalıştıran, çiftçilik yapan onlardı. Prusya'daki toprak işletme sistemi ile Batı Almanya ve Batı Avrupa'daki sistem arasında, temelli ayrılıklar vardı.

Bütün Avrupa'yı sarsan 1848 Devrimleri, Almanya'da da başgösterdi. Köylüler topraklara el koydu; kentlerde halk ayaklanmaları başladı ve başarıya ulaştı. Ama Almanya'nın siyasal bölünmüşlüğü ve liberal burjuvazinin, önderliği üstlenmede gösterdiği korkaklık, bu halk eylemlerinin birer birer ezilmesine yol açtı. Ama 1848 Devrimi, gene de, alman birliği sorununu

3

(Fotoğraf 2: Ruhr havzasında tutuklanan bir Spartaküsçü; fotoğraf 3: bir Spartaküsçü'nün «Freikorps» bağımsız birlikleri tarafından tutuklanması). İç durum bu kadar karışık ve gerginken (fotoğraf 1: Georg Grosz'un «Savaş Sakatlarının Emeklilik İşlerine Bakan Memur» adlı tablosu) Almanya'nın savaşı kazanan ülkelerle olan ilişkileri de çok bozuktur; özellikle Fransa, Almanya'dan, bütünüyle gerçekleştirilmesine olanak bulunmayan Versailles anlaşmasının olduğu gibi uygulanmasını istiyordu (fotoğraf 4: «Petit Journal»ın, 1923 yılında yayınlanan bir sayısında çıkan bu resim fransız birliklerinin Ruhr'u işgalini gösteriyor).

4

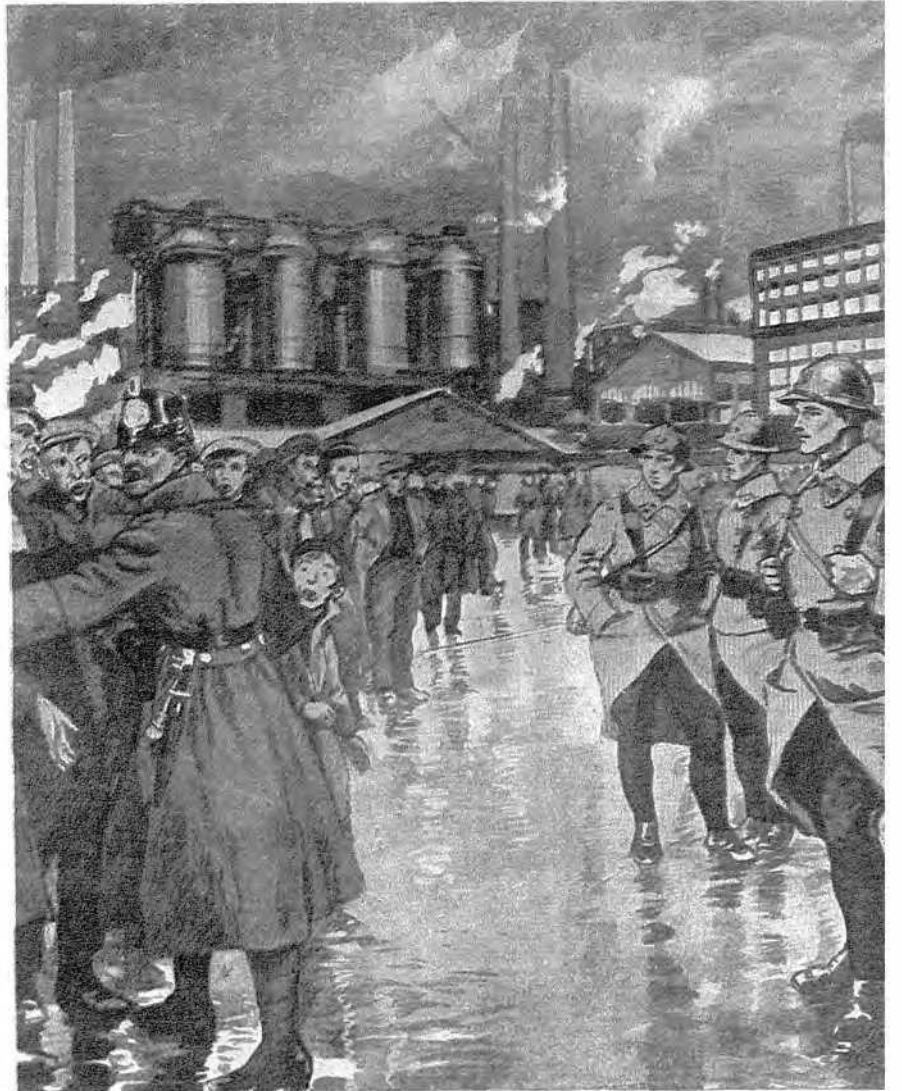
gündeme getirmeyi başarmıştı. Bu gündemi uygulayan ise, halk eyleminin yenilmesi sonucunda, Almanya'nın biricik örgütlü gücü, Prusya oldu. Almanya'da halk eylemi 1500'lerin büyük köylü savaşından sonra, ikinci kez 1848'de büyük bir şiddet kullanılarak eziliyordu. Böylece alman birliği sağlanmış oluyor, ama burjuva demokrasisi alman siyasal geleneğine nüfuz edebilme olanağını bulamıyordu.

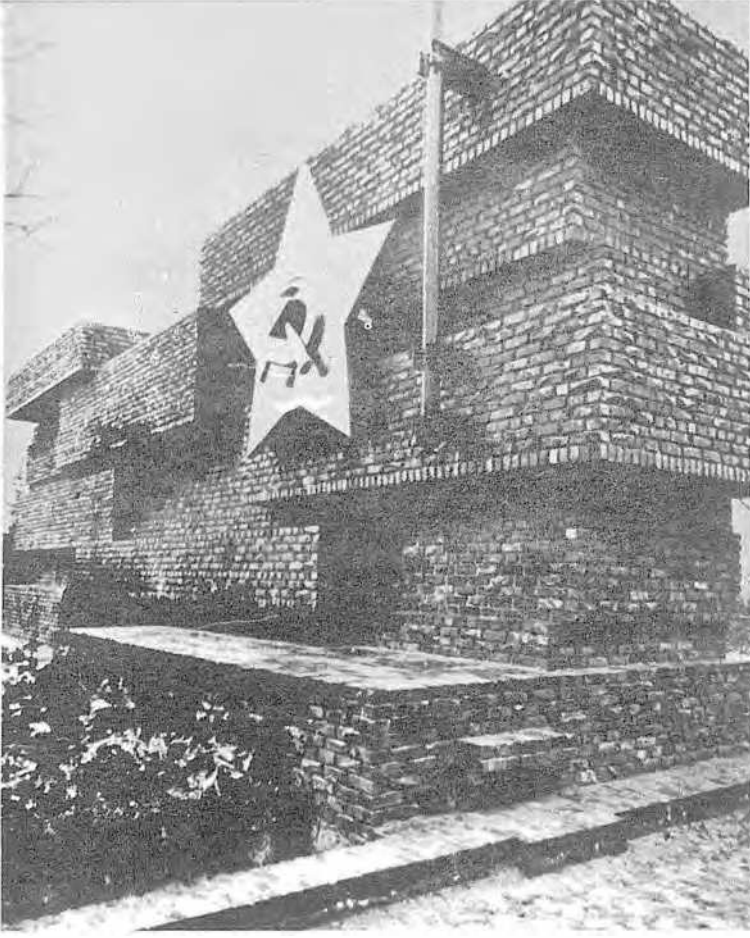
Bismarck 1862'de Prusya başbakanı olurken şöyle demişti: «günün büyük sorunları, kararlar ve çoğunluk oylarıyla çözülmeyecektir. 1848 ve 1849'dakiler bu hataya düşmüşlerdi. Büyük sorunlar, ancak kan ve demirle çözülür.» Gerçekten de Bismarck, bütün sorunları böyle çözmeye başladı. Ama bunlara, çoğu zaman büyük düzensizliklere kaçan diplomatik bir incelelik vermeyi de unutmadı. Bismarck'ın amacı liberalizmi yıkmak, tutuculuğu - yani Yunker'leri, orduyu ve tahtı desteklemek ve Avusturya yerine Prusya'yı sadece almanlar arasında değil, Avrupa'da da egemen bir güç yapmaktır. Prusya parlamentosundaki milletvekillerine «Almanya» demişti «Prusya'nın liberalizmine değil, gücüne hayrandır.»

alman imparatorluğu

Bismarck'ın en büyük başarısı olan İkinci Alman İmparatorluğu, 18 Ocak 1871 tarihinde Versailles'in aynalı salonunda, Prusya kralı I. Wilhelm'in Almanya İmparatoru ilân edilmesiyle başlar. Almanya, Prusya'nın silâh zoruyla birleştirilmiş, Avrupa'nın en büyük devleti olmuştu.

Reichstag'ın (imparatorluk meclisi) kurulmasıyla demokratik bir maske takınmasına rağmen Alman imparatorluğu, gerçekte, Prusya kralının egemen olduğu askerî bir otokrasiydi. Kral, aynı zamanda, imparatordu. Reichstag'ın pek az yetkisi vardı; bir tartışma kulübünden farklı değildi. Milletvekilleri orada ya içlerini dökerler, ya da temsil ettikleri sınıfların günlük çıkarları üzerinde pazarlığa girişirlerdi. Bütün iktidar kralın elindeydi. 1910'da bile II. Wilhelm, krallık tâcının kendisine «parlamentolarca, halk toplulukları ve halkın kararıyla değil, yalnız Tanrı tarafından verilmiş olduğunu» söylemiş, «kendimi Tanrı'nın elçisi sayarak kendi seçtiğim yoldan

Almanya, bir yandan tarihinin en çetin dönemlerinden birini yaşarken, olağanüstü bir güçte bir kültürü de geliştiriyordu: mimari, heykel ve resim alanında büyük atılımları gerçekleştiren Weimar kültürü, bir süre sonra Hitler'in eliyle son bulacaktı (fotoğraf 1: L. Mies Van Der Rohe'nin, 1919'da vahşice öldürülen Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in anısına yaptığı anıt; fotoğraf 2: Bauhaus'un heykel atölyesi; fotoğraf 3: Otto Dix'in «Büyük Kent» adlı tablosu).

gidiyorum» demişti.

Parlamento da kendisine zorluk çıkarmadı. Atadığı şansölye (Başbakan), Reichstag'a karşı değil, krala karşı sorumluydu. Parlamento başbakanı ne atabilir, ne de yerinde tutabilirdi. Bu, krala tanınan bir ayrıcalıktı. Görülüyor ki demokrasi, halk egemenliği, parlamentonun üstünlüğü düşüncesi, yirminci yüzyıl başladıktan sonra bile Almanya'da henüz yerleşmemişti. Gerçi Bismarck ve imparator tarafından yıllarca kovuşturmaya uğramış olan sosyal demokratlar, 1912'de Reichstag'ın tek büyük partisi olmuşlardı ve parlamenter bir demokrasinin kurulmasını durmadan istiyorlardı, ama aslında etkin bir güç değillerdi.

Bismarck sosyalizm ile savaşmak için 1883 ile 1889 yılları arasında başka ülkelerde çözümlenmemiş bir «sosyal güvenlik» programı uyguladı. İşçileri ihtiyarlığa, hastalığa, kazaya, sakatlığa karşı sigortaladı. Bu örgüt devlet tarafından kurulduğu halde, parasını işçiler ve işverenler ödüyorlardı. Bunun, sosyal demokratların yada sendikaların gelişmesini önlediği söylenemez, ama işçi sınıfı üzerinde geniş etkisi oldu. İşçiler, yavaş yavaş, siyasal özgürlükten çok, sosyal güvenliğe önem vermeye ve ne ka-

dar tutucu olursa olsun devleti bir iyiliksever, bir koruyucu olarak görmeye başladılar. (Hitler, ileride, işçilerin bu durumundan çok yararlanacaktı. Başka alanlarda olduğu gibi bu alanda da Hitler, Bismarck'tan çok şeyler öğrenecek ve *Mein Kampf*'da (Kavgam) şöyle diyecekti:

«Bismarck'ın sosyalist yasalarını inceledim. Amacını, savaşını anladım.»)

“doğuya doğru ilerleme”

Alman Birliği'nin kurulmasıyla birlikte alman kapitalizminin gelişmesinde hızlı adımlar atıldı. Artık alman kapitalizmi, «güneşte yerini almak» için savaş veriyordu. Bu yayılmanın baş sloganı ise «*Drang nach Osten*» (doğuya doğru ilerleme) idi. Geç de olsa Almanya, sömürgelerin paylaşılmasına katılıyor, Afrika'da birkaç sömürgeyi, en barbar yöntemlerle ele geçiriyordu. Bu arada Almanya'da dev şirketler doğmuş, sermaye ihracı başlamıştı. Alman sermayesinin başlıca yayılma alanları, Orta ve Doğu Avrupa ile Ortadoğu'ydu. Zaten 1200'lerdeki tötön şövalyelerinden bu yana doğudaki slav toprakları almanların iştahını kabartmaktaydı. Tarihin

garip bir oyunu olarak da, doğudaki slav topraklarının almanlaştırılmasında ve buralardaki üretim ve ticaret işlerinin ele geçirilmesinde, alman yahudileri baş rolü oynayacaktı...

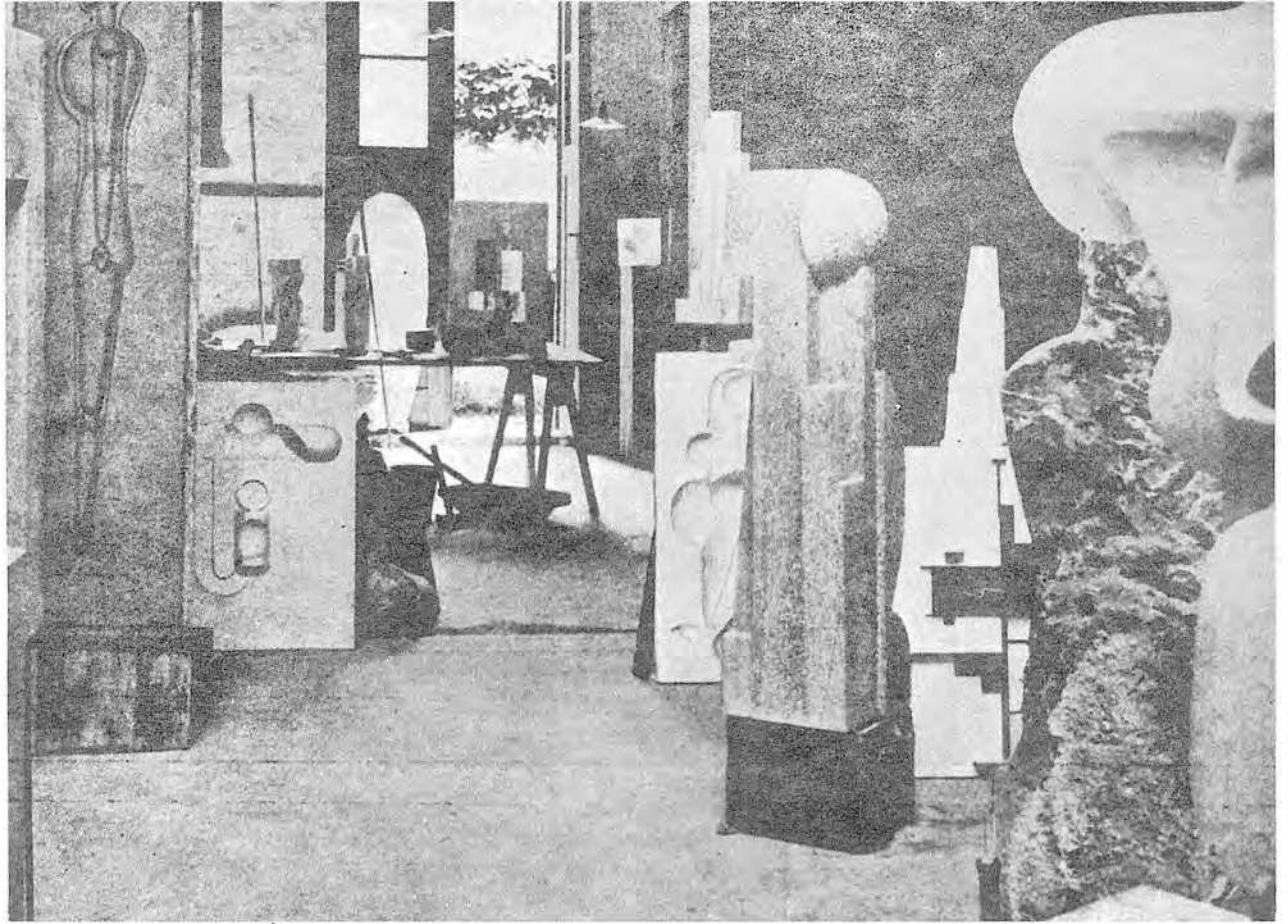
Tekelci evreye varan alman kapitalizmi, 1900'lerle birlikte, sömürgelerin yeniden paylaşılması amacıyla, İngiltere, Fransa ve Rusya karşısında kavgaya vermeye başladı. Eski üst yapı kurumlarının, kültürel alandaki gericiliğin, tutuculuğun kapitalist üretimin bu hızlı gelişimi ile birleşip garip bir ucube yaratması, kaba güçle sağlanan Alman Birliği'nin altında süregelen parçalayıcı unsurlar, Birinci Dünya Savaşı sonrasında etkilerini teker teker göstereceklerdi.

Sonuç olarak, insanlık tarihinin yaşadığı bu en inanılmaz barbarlığın kökeninde, alman kapitalizminin gelişmesindeki çarpıcılık yer alıyordu.

Alman kapitalizminin bu hızlı ve çarpık gelişim sonucu içine düştüğü bunalımla, alman tarihinin derinlerinden gelen hastalıklı düşüncelerin, yönelimlerin, çarpık inanışların bileşkesi olacaktı Hitlerci eylem...

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya'da yenilginin öfkesini duyan bir halk yığını Versailles anlaş-

masının imzalanmasıyla daha da huzursuzlaşırken, ekonomik bunalımlar birbirini izlemiş, düzenli bir siyasal yapı kurulamamıştı. Ekonomik çöküntü, işsizlik, sol güçleri geliştirirken, yenilginin onur kırıcılığının yarattığı şovenizm ve işçi eylemlerinin gelişmesinden doğan te.firginlik, sağcı tepkiyi yaratmıştı. Savaş yenilgisinin ve parçalanmanın en büyük acısını duyan ordu da, genellikle, sağcı eylemin yanında yer almaktaydı. Bir yandan 30 ekim 1918'de, Kiel'deki sosyalist ayaklanmasıyla, Liebknecht'in sosyalist «*Spartakistler Birliği*», Rusya'daki gibi «Sovyet Cumhuriyeti» kurulmasına yönelirken, öte yandan Luttwitz, 1920 yılının mart ayında, bir «sağcı darbe» girişiminde bulunacaktı. Sosyalist bir devrim, sosyal demokratların yancizmesiyle başarısızlığa uğrarken, sağcı darbeler ordunun desteğini görmekte ve ancak işçi sınıfının genel grevi, sağcı darbenin başarısızlığına yol açmaktaydı. Savaş sonrası, genel çizgisi ile, sol güçlerin gelişimine paralel bir sağcı örgütlenme ve saldırganlık ortaya çıkartmıştı. Sık sık gerçekleşen grevler ve işçi ayaklanmaları, gittikçe sağın toplanmasına ve küçük burjuvazinin yeni bir kurtarıcı aramasına yol açıyordu.

spartaküs'çülerin yok edilmesi

Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra şansölye Friedrich Ebert'in (1871-1925) başkanlığındaki sosyal-demokrat ileri gelenleri, işçilerin ve cepheden dönen askerlerin, 1917'de Rusya'da bolşevik devrimine toplumun onayını sağlayan «sovyetler»i Almanya'da da kurma denemesini kanla boğdu. Bir denizci isyanı bastırıldıktan sonra sol kanattaki sosyal-demokratlar hükümetten ayrıldı ve bir ulusal meclis toplanmasını istedi. 1919 ocağında, berlinli işçilerin Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in Spartaküsçü Örgü-

tü'nce (*Die Spartakistenaufrüstung*) desteklenen ayaklanması, sosyal demokrat savunma bakanı Noske tarafından gönderilen askeri birlikler ve milliyetçi gönüllü alayları (*Freikorps*) tarafından kanlı bir biçimde bastırıldı. Luxemburg ve Liebknecht yakalanıp bir grup sağcı subay ve astsubay tarafından barbarca öldürüldüler.

Aynı yılın şubatında Weimar'da, Ebert'in 1925'e kadar başkanlık edeceği Ulusal Meclis açıldı. Sosyal demokratlardan, demokratlardan ve katoliklerden oluşan hükümetin başında Philipp Scheidemann bulunuyor, adına ise «Weimar koalisyonu» deniyordu. Versailles barış antlaşmasının (28 haziran 1919)

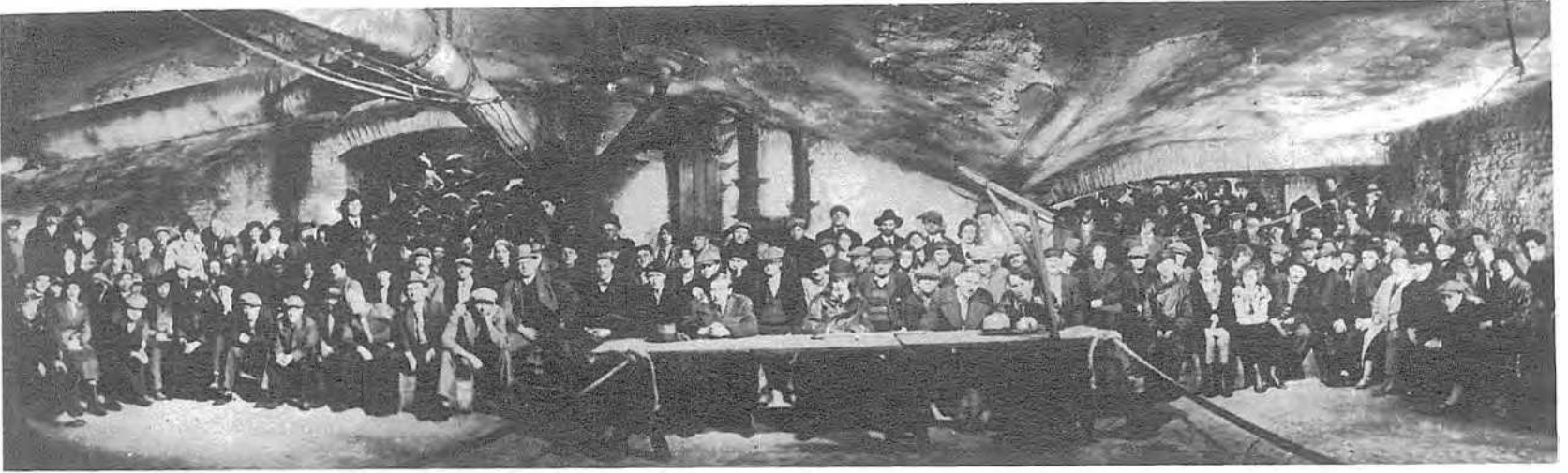
onaylanmasından doğan çatışmalar aşıldıktan sonra 11 ağustos 1919'da, Weimar Anayasası oylanıp kamuoyuna açıklandı. Almanya artık parlamentoya dayalı, federal yönetimli bir «demokratik cumhuriyet» olmuştu. Halk temsilcileri, halk tarafından seçilen milletvekillerinin toplandıkları *Reichstag*'dan seslerini duyuracaklardı artık. Her yedi yılda bir doğrudan oylamayla seçilen cumhurbaşkanı, yürütme gücüne başkanlık eden başbakanı görevlendirecekti. Olağanüstü durumlarla ilgili 48. madde, cumhurbaşkanına geniş yetkiler veriyordu. (Devlet gücünün böyle baskıcı biçimde tek elde toplanması geleneği, daha sonra, Hitler'in çok işine ya-

rayacaktır.) Seçimle iş başına getirilen ilk cumhurbaşkanı da, sosyal demokrat çoğunluğa dayanan, tutucu eğilimli Friedrich Ebert oldu.

İşçi kesimi, Ekim devriminden örnek alarak «sovyetler»in, yani devlet kurumuna karşı ilk kez, devrimci bir alternatif olarak çıkan, kendi kendini yöneten «bağımsız işçi konseyleri»nin kurulması yolunda çalışmaktan vazgeçmiyordu. Öte yandan, yeni kurulan cumhuriyet kendini, gerçekleşmesi olanaksız bir kan dâvâsı hayalinin ardında koşan milliyetçilerden ve askerlerden korumak zorundaydı. Dışişleri bakanı Walther Rathemann'in öldürülüşü özellikle yankı yapmıştı; Rathemann, *Freikorps*ta (gönüllü alaylar) vuruşan aşırı sağcıların düşmanlığını kazanmıştı; çünkü hem yahudiydi, hem de Versailles antlaşmasının bazı koşullarını yerine getirme yolunda ıçtenlikle çalışıyordu. Siyasal cinayetler ve hükümeti devirme girişimleri, Weimar cumhuriyetinin korunması için özel yasaların hazırlanmasına yol açtı.

versailles anlaşması

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan alman toplu-

munun, içine yuvarlandığı büyük bunalımı açıklamadan, Adolf Hitler'in başarısının nedenlerini kavramak mümkün değildir. Savaş sonrası'nın kargaşası en fazla orta sınıfların sırtına yüklenmişti, onları ezip paramparça etmekteydi. Kredilerin kısıtlanmasıyla geniş bir toplum sınıfının değerleri ölümün eşğine sürüklenmişti. İtilâf devletleri ile Almanya 28 haziran 1919'da Versailles kasabasında, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren barış antlaşmasını imzalamışlardı. Bu antlaşmayla Almanya, Alsas-Loren topraklarını ve Saar havzasındaki maden yataklarının onbeş yıllık işletme hakkını. Fransa'ya bırakıyordu; Eupen ve Malmedy bölgeleri Belçika'nın, Schleswig'in bir bölümü Danimarka'nın, Silezya'nın bir kesimi Çekoslovakya'nın eline geçiyordu. Yeniden kurulan Polonya devleti ise, Poznan eyaleti ile bu yeni ulusun «serbestçe ve güvenlik içinde denize açılmasını» sağlayacak olan ve adına «polonya koridoru» denilen kesimi alıyordu. Danzig ise «Açık şehir» statüsü kazanarak koridorun geri kalan kısmından dışarda bırakılıyor ve Saar gibi o da, yeni doğmuş olan Milletler Cemiyeti'nin denetimine veriliyordu. Bu uluslararası topluluk, Birinci Dünya Savaşı gibi trajedilerin bir kez daha yaşanmasını önlemek amacıyla ve A.B.D başkanı Wilson'un girişimleri üzerine kurulmuştu.

Alman kamuoyu, barış ant-

laşmasının gerektirdiği ödemelerin yapılışını, savaş onarımları yüzünden Danimarka'ya bırakılmış olan Schleswig'in elden çıkarılışını, yine 1920'de Belçika'ya verilen Eupen ve Malmedy'nin ülkeden kopuşunu öfkeyle izlemekteydi. Dayandıkları çoğunlukları yitirme tehlikesi içinde bulunan hükümetlerin iğretiliği de kamuoyunda ayrıca burukluk yaratıyordu. 1922 yılında alman markı'nın değeri düşünce, ekonomik bunalım başladı. Bir somun ekmek alabilmek için milyonlarca mark gerekiyordu... Alacaklı devletler de alman ekonomisinin acılı serüvenlerini kaygıyla izliyorlardı. Ruhr'daki dev maden yataklarına el koymaya niyetlenen büyük sermaye çevreleri, fransızların ve belçikalıların alacaklarını güvence altına almak üzere havzayı işgal etmeleri için baskı yapmaktaydılar.

nazi partisi doğuyor

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra terhis edilen onbaşı Adolf Hitler kabına sığamıyordu: Versailles barış antlaşmasını ülkesinin çöküşü olarak görüyor, bu antlaşmaya karşı halk kitlelerinde zaten varolan düşmanca duyguları körüklemeyi, coşturmayı tasarlıyordu. Nasyonal sosyalist eyleme bir başlangıç tarihi saptanabilir: 1919 eylülü... Hitler, bu tarihte *Deutsche*

Brecht gibi yazarlarla tiyatro (fotoğraf 5: Bertolt Brecht'in, soldan ikinci, Karl Valentin orkestrasında çalıştığı yıllarda çekilmiş, seyrek rastlanan eski fotoğraflarından biri) yeni boyutlar kazanırken sinema alanında çok değerli yapıtlar ortaya çıkıyor.

Buna örnek olarak, Robert Wiene'nin «Doktor Caligari'nin Muayenehanesi» (fotoğraf 3, 4: «Dr. Kaligari'nin Muayenehanesi»nden bir fotoğraf ve bir afiş) ve «M» ile (fotoğraf 1: «M»den bir sahne), Fritz Lang'ın «Metropolis» (fotoğraf 2: Fritz Lang'ın bu filmde kullanılan robot, filmin afişi önünde) adlı filmlerini gösterebiliriz. Bu filmlerin üçü de, sinema tarihinde büyük klasik yapıtlar olarak geçtiler ve Almanya üzerine çökecek olan nazi terörünü açık seçik bir anlatımla, çok önceden ortaya koydular.

Arbeiterpartei (Alman İşçi Partisi) adlı küçük bir siyasal gruba katılmıştı ve bu partinin yedinci üyesiydi. Grup Münih'te, sıvaları dökülmüş bir kahvehanede toplanmaktaydı. Eğer Hitler ortaya çıkmasaydı, belki de, etkisiz bir tartışma grubu olarak kalacak olan bu eylem Hitler'in işe karışmasıyla, Bavyera'nın taşkentinde zaten hazır bekleyen bunalımdan yararlanarak gelişti. Bu arada Hitler, ordudan maaş ve tayin almaya devam ediyordu. Çünkü, sosyalist ve komünist askerleri ele vermek ve milliyetçi fikirler yaymakla görevli ordu propaganda servisinde çalışıyordu. Hitler grupta, kendisinden daha ülkücü inanışta olan ve işçi kökeninden bütünüyle kopmamış olan demirci Anton Drexler ile gazeteci Karl Harrer ve eyleme para sağlayan Dietrich Eckart ile yakın ilişki kurmuştu.

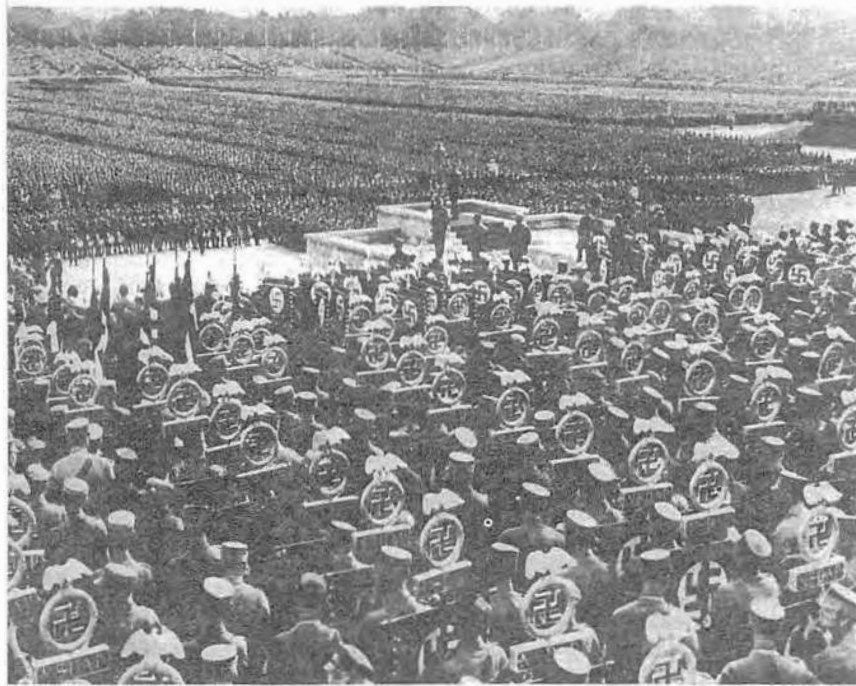
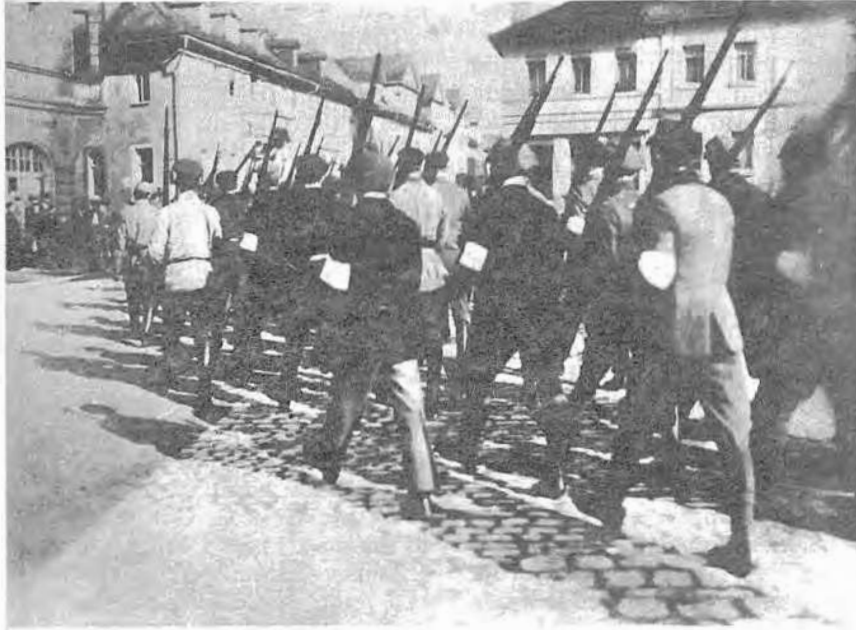
Hitler, daha sonra, eylemin kuramcısı Alfred Rosenberg'le ve ordunun Münih'teki karargâh komutanlığında görevli genelkurmay subayı Ernest Röhm'le tanıştı; ve Harrer ile Drexler'in öyle pek önemsenerek kişiler olmadıklarını anlayıp onları terketti. İlk konuşmasını da 1919 ekiminde Münih'in ünlü birahanesi *Hofbrauhaus Keller*'inde 111 kişilik bir kalabalık önünde yaptı, 1920 başlarında ise partinin propaganda işini üstüne almıştı. Toplantılar Bavyera göreneklerine uyarak, geniş birahanelerde, herkes bir yandan içki içerken yapı-

lıyordu.

İlk kitle toplantısı 24 şubat 1920'de, gene Münih'in *Hofbrauhaus*'unda yapıldı: aşağı yukarı iki bin kişi önünde Hitler, milliyetçi ve ırkçı programının yirmi beş maddesini okudu. 1920 nisanında Hitler partiye yeni, daha tam ve daha belirgin bir ad seçti: *Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi* (*National - Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei*); kısaltılmış adıyla *Nazi partisi*... Zengin sermayecilerin desteğiyle Hitler partiyi ele geçirdi, hayalcileri, düş peşinde koşanları kovdu, çevresine Hess ve Göring gibi amansız kişileri topladı.

Alman kapitalizmi, Hitler faşizmini yaratan, destekleyen ve iktidarını yaşatan bir unsur olarak görülür. Ordula da ilişkileri yakın olan Hitler, sol akımlar ve işçi eylemleri geliştiği ölçüde, sermayeye güven verdi ve onu kendi yanına çekti. Hitler'in iş adamlarıyla ilgisini kuran Wather Funk'tur. Kömür Kralı Kirdorf, Vereinigte Stahlwerke çelik tröstünün başkanı Fritz Thyssen ve Vögler, kimya tröstünün önde gelenlerinden Georg Schmitzler, potas endüstri gruptan August Rostberg ve August Dichn, deniz işletmelerinden Cuno, banker Kurt von Schröder, Hitler'i destekleyen sermaye temsilcilerinden bazılarıydı. Kapitalizm, bir yandan Hitler'i, sol gelişime karşı bir güvenlik kaynağı olarak görürken, öte yandan da savaş yenilgisinin kapitalizme getirdiği ekonomik

(Fotoğraf 3: 1921 yılında Münih'te yapılan bir nazi gösterisi); ilk naziler gezintiye çıkmış sevimli bavyeralılar gibi, mahalli giysilerini giiyorlardı; oysa bunların ardında, 1923'deki Münih Darbesi'ne katılacak olan silâhlı gruplar belirecekti (fotoğraf 1). Bu kendi halinde, küçük ve basit toplantılar, giderek, dev açık hava gösterilerine (fotoğraf 2) dönüşecekti.

yıkımların Hitler'in emperyalist ve saldırgan politikası yoluyla giderilebileceği kanısındaydı. Bu yüzden Hitler, saldırgan çetelerini sermayenin desteğiyle geliştirip güçlendirirken, iktidara geldikten sonra sermayenin desteğini daha geniş bir biçimde elde edebilecekti.

“mücadele birlikleri”

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde, Almanya'da terhis edilen eski subaylardan, serüven düşkünü ve onun bunun yardakçılığını yapmaya hazır insanlardan oluşan işçi düşmanı birliklerin, pıtrak gibi çoğaldığı görülür. Ocak 1919 Berlin Komünü'nün, nisan 1919 Münih Komünü'nün ezilmesine yardımcı olan, 1919 yazında, Pomeranya tarım işçilerini, 1920 baharında da Ruhr işçilerini yıldırımlar işte bu «mücadele birlikleri»ydi. 1919-1923 arasında, birçok solcu siyaset adamının ölümüne yol açan suikastleri düzenleyenler de, gene bunlardı.

İlk başlarda, bu bir sürü «mücadele birlikleri»nden biri olan Nasyonal-Sosyalist Parti, sonradan, tıpkı İtalya'da olduğu gibi, bütün öteki birlikleri kendi içinde toplamayı bildi. Burada başvuru olan taktik, İtalyan faşizminin kenden kaçmadı. Aşağı yukarı Mussolini'nin «kara göm-

lekliler»inin işçi yığınlarına saldırmaya başladıkları bir dönemde, Hitler de, bir «dövüş birliği» kurmuştu. «Düzen kolları» adını taktığı bu birliği, rakiplerinin düzenlediği açık toplantılarda karışıklık çıkarmak için kullanmaktaydı. Hitler, 4 ocak 1921'de, Münih'teki bir birahane-
de toplanan kalabalık önünde, «Nasyonal-Sosyalist eylemin ilerde, zararlı etkiler yaratabilecek bütün toplantı ve konferansları, gerektiğinde kaba güce de başvurarak, önleyeceği»ni duyuruyordu.

Hitler'in de taktiği, tıpkı «kara gömlekliler»inki gibi, temel olarak, saldırıya dayanan bir taktikti. Bir avuç gözüpek ve herşeyi yapmaya hazır insan, birdenbire bir işçi topluluğu içinde ortaya çıkıyor; hareketlerinin çabukluğu ve kabalığı sayesinde de, duruma hemen hâkim olabiliyorlardı. Hitler şöyle anlatıyor: «Pek çok defa, bir avuç arkadaşımız, bağırıp çağıran büyük bir kızıl kitlesinin karşısına kahramanca dikildi. Pek tabii ki, eninde sonunda, bu on beş, yirmi adamımızın hakkından gelinebilirdi. Ama karşılarındakiler, buna giriştiklerinde, kendi partizanlarından en az iki ya da üç misli insanın kafasının dağıtıldığını biliyorlardı(...). İşte, çocuklarımız bu kalabalığın içine böyle dalıyorlar! Tıpkı bir arı bulutu gibi, karşılarındakiler sayıca ezici bir üstünlüğe sahip olsalar bile, gözlerini kırpmadan, yarala-

NASYONAL SOSYALİZM NEDİR?/I

Nasyonal sosyalizm, siyasal olarak faşizmin Almanya'daki uygulamasıdır. Kuramsal alanda ise, ana çizgileriyle, ondokuzuncu yüzyılda gelişen Tarihçi Hukuk Okulu'nun «ırkçılık» anlayışıyla değişikliğe uğramış biçimdir. Ondokuzuncu yüzyıl düşünürü Fichte'de gelişmeye başlayan aşırı ulusçuluk, Hegel'de, artık, alman ulusunun dünyayı yönetmesi gerektiğinin savunulmasına kadar varır; nazilere de, bu üstün ırk görüşünü uygulamak düşer.

Çoğu kez hem italyan faşizmi, hem de alman nasyonal sosyalizmi, tek bir ad altında toplanarak, ikisine birden «faşizm» denilmektedir. Temel uygulama bakımından doğru sayılabilecek bu adlandırış, kuramsal alanda elverişsizdir. Ayrılık, nasyonal sosyalizme göre devletin bir amaç olmayıp (doğal olarak yalnız kuramsal alanda) sadece bir «araç» olmasına karşılık, faşizmde devletin «en yüksek amaç» olması ile başlamaktadır. Nasyonal sosyalizmde en yüksek değer, ırk'tır. Oysa İtalyan faşizminde bu değer, devlet'tir. Faşizmde ulus, ancak devlet içinde, devlet aracılığı ile gerçekleşebilir, varlık kazanır. Nasyonal sosyalizmde ise devlet, ulus çerçevesi içinde gerçekleşir. Demek ki birinde temel kavram devlet, ötekisinde ise ulus, yada ırktır.

Faşizm ve nasyonal sosyalizm kaba güce dayalı devlet düşüncesinin en belirgin örnekleridir. Çünkü faşizm ve nasyonal sosyalizm italyan ve alman kapitalist çevrelerinin, demokratik kurumları, burjuva hukuk üstünlüğü anlayışını ve gene batı burjuvazisinin geliştirdiği bireysel özgürlük ve insan değeri kavramını bir yana iterek doğrudan doğruya kaba güce başvurularından başka bir şey değildir.

Nasyonal sosyalistlerin savına göre parlamenter

demokrasi Almanya için yalnızca bir yıkım olmuştur. Demokratik kurumlar, nasyonal sosyalist devletin serbestliğini kısıtlar, bu nedenle de demokrasi ırkçı devletin çalışmasını engelleyen bir siyasal düzendir.

Nasyonal sosyalizm, demokrasiyi olduğu kadar halk kitlelerini de hor görür. Hitler'e göre «çoğunluk, sadece cehaleti değil, aynı zamanda korkaklığı da yansıtır. Yüz budala bir akıllı kişiye eşit olamaz.» Yığınlara olan bu düşmanlığının doğal sonucu olarak nasyonal sosyalizm genel seçimlere de karşıdır.

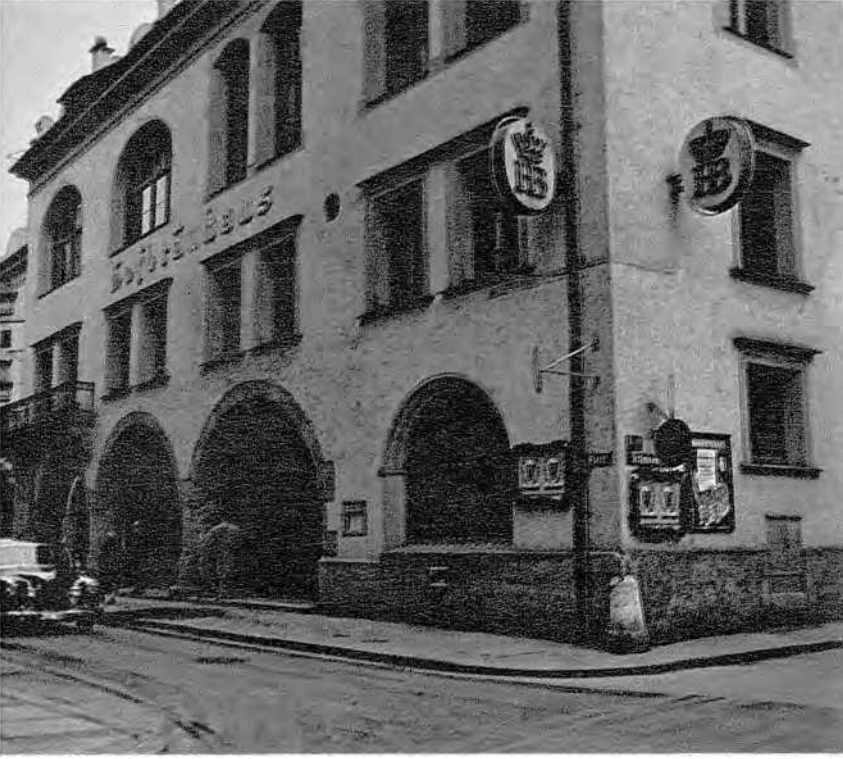
Devlet kavramı konusunda nasyonal sosyalizmde Tarihçi Hukuk Okulu'nun etkisini görmekteyiz.

1924'de Hitler, Mein Kampf'da (Kavgam) şöyle yazıyordu: «Devlet, bir amaç değil, bir araçtır. Büyük bir uygarlığın kurulması için devlet, en önde gelen koşullardan biridir. Fakat bu yüksek uygarlığın doğrudan olarak ilk koşulu değildir. Çünkü, uygarlık, özellikle uygarlık kurma yeteneği olan bir ırkın varlığında saklıdır». «Biz nasyonal sosyalistler için devlet... bir biçimden ibarettir. Devletin daha doğrusu bu topluluğun içeriği millettir. Bundan dolayı bütün çıkarlar, ulusun hâkim ve yüksek çıkarlarına bağlı ve boyun eğmiş olmalıdır.»

Nasyonal sosyalist kuramcılardan Alfred Rosenberg, daha sonra 1930'da, devletin artık önünde boyun eğilmesi gereken başına buyruk bir tanrı olmadığını, hatta devletin bir amaç bile değil, yalnız «volk»un (halk, ulus) varlığının gelişimi için bir araç olduğunu yazıyordu. Rosenberg'e göre devletler ve yasalar gelip geçerler, ama ulus varlığını hep sürdürür. Bu da gösterir ki, ilk ve en yüksek değer, ulustur.

Tarihçi Hukuk Okulu'nun her ulusun kendine özgü bir ruhu bulunduğu ve hukuku bu halk ruhunun yarat-

devamı s. 301'de

1

Almanya'da dumanlı bir Münih birahanesinde (fotoğraf 1: Hofbrauhaus Birahanesi), Adolf Hitler birkaç yandaşıyla birlikte devlete karşı komplolar kuruyordu. Başlangıçta, barışçı gösterilerdi bunlar (fotoğraf 2: 1938'de, Hitler, Hofbrauhaus Birahanesi'nde, 1923 Münih darbesinin XV yıldönümünü kutluyor).

nacaklarından, kanlarının akacağından korkmadan, bu düzen bozucuların üzerine atılıyorlardı.»

Daha sonra, «düzen kolları»na daha anlamlı bir ad takıldı: «hücum birlikleri» (*Sturm abteilung*), kısaca, S.A'lar... 1923 ağustosunda Hitler, özel bir muhafız birliği kurdu. Bunlar, Hitler'in «dövüş birlikleri»ydi. «Muhafız kolları» (*Schutz staffeln*), yada kısaca S.S'ler, bu dövüş birlikleri çekirdeğinden doğacaklardı.

Eğer işin başından itibaren, hitler'ci çeteler daha güçsüzken bunların her saldırısına karşı konsaydı, bu çetelerin gelişimi de engellenmiş olurdu. Bu konuda, Nasyonal Sosyalist şeflerin sözlerine başvurulabilir. Hitler, geçmişle ilgili şu itirafta bulunacaktır: «Bizim gelişmemizi önleyebilecek bir tek tehlike vardı: hasmımızın bu gelişmenin ilkesini, özünü kavraması; ve daha ilk günden itibaren, en gaddar bir şekilde, yeni hareketimizin çekirdeğini kırması». Göbbels de şöyle der: «Eğer rakibimiz, ne kadar zayıf olduğumuzu bilebilseydi, bizi herhalde un ufak ederdi (...). Çalışmalarımızı daha başında, kana boğup ezerdi.»

Ama Nasyonal Sosyalizm, işin başlangıcında ezilip yok edilemedi; böylece, önemli bir güç haline geldi. Bu güce karşı koymak için de, alman sosyalistlerinin bir tek taktiği vardı: Devlete bel bağlamak, devletin yardım ve ko-

rumasını istemek. Slogan şuydu: «Devlet, duruma el koy!». Kendilerine, kitlelerin dövuşkenliğine güvenmiyor, Prusya polisine, Reichswehr'e (alman ordusu), Başkan Hindenburg'a bel bağlıyorlar; kamu güçlerinden «hücum birlikleri»ni kaldırmalarını bekliyorlardı.

Sosyalistlerin elinde, 1924'ten beri, sayıca önemli bir güç ifade eden antifaşist bir milis vardı: *Reichsbanner*. Bu milisi, büyük geçit törenlerinde gösterişli üniformalar giydirecek yürütüyorlar; ancak, eyleme sokmaktan sistemli olarak kaçınıyorlardı. Faşist çetelerle boy ölçüşebileceği her durumda, sosyalistler bu örgütü eylem alanından çekiyorlardı.

orta sınıfların tepkisi

Savaş dönemi ve savaş sonrası dönem, bütün Avrupa'da kapitalist üretimin birikim ve rasyonelleşme sürecini hızlandırmış ve süreçle bağlantılı olarak orta sınıfların zayıflamalarına, onların bunalımının ilk kurbanları olmalarına yol açmıştı. Orta sınıfların bu proleterleşmesi, savaş sonrası Avrupa'sında, özellikle yenik düşen ülkelerde, en fazla da Almanya'da göze çarpan bir olguydu. Proleterleşme o güne kadar hiç görülmemiş ölçülere varmıştı. XX. yüzyıl Almanyası gibi güçlü bir sa-

nayi ülkesinde toplumsal çatışma, patronlar oligarşisi ile geniş işçi kitlelerinin gücünü eyleme sokan işçi sendikaları arasında belirliyordu. Orta sınıflar bu iki karşıt güç arasında ezilip gittiklerini görüyorlardı. Yaşamlarının değişik gerekleri ve isteklerinin çeşitliliği yüzünden kendi içlerinde çok bölünmüşlerdi. Başka bir deyişle, parasal ayarlama politikasının yükünü çeken sınıf, az varlıklı öteki sınıflarla birlikte, küçük burjuvazi oluyordu. Avrupa'nın başka ülkelerinde olduğu gibi Almanya'da da, hayat pahalılığının artışı, çalışma hızının yavaşlaması, ve kâr oranlarının azalması, orta burjuvazinin birçok kesimlerini güç durumda bırakmıştı. Bütün dünyada olduğu gibi, Almanya'da da kapitalizmin evrimi, orta sınıfları boğmaya yönelmişti; üstelik Almanya'da liberal gelenekler bu evrime, başka yerlerde olduğundan çok daha az direniyorlardı; bu gelenekler, sadece aydınlar arasında ve sosyal-demokrasinin yaygın olduğu bölgelerde görülüyordu çünkü...

Ayrıca, belli çıkarlara hizmet eden bir yoğun kampanya, bu hırpalanmış orta sınıfları, enflasyonun ve ekonomik bunalımın öteki kurbanlarına karşı kıskırtmaya, yıkımın sorumluluğunu işçi eylemine ve demagoji yoluyla uluslararası nitelikteki yahu di ekonomisine yüklemeye başladı.

Aslında işçiler ve köylüler, Weimar cumhuriyeti içinde önemli siyasal ve ekonomik haklar elde etmişlerdi: kadınlara oy hakkı tanınması, 8 saatlik iş günü, toplu sözleşmelerin genelleştirilmesi, işsizlik sigortası, «işyeri konseyleri»nin seçimle oluşturulması v.b. Doğunun büyük toprak sahiplerinin hizmetinde çalışan gündelikçi köylüler de, örgütlenme hakkını elde ederek, kitleler halinde sendikalaşmışlardı. Toprak Emekçileri Federasyonu'nun üye sayısı 1918 ortalarında 10 000 iken 1920'de 700 000'i buluyordu. Bunlar da, daha iyi çalışma koşulları, toplu sözleşme hakkı, işsizlik sigortası, «işyeri konseyleri»ni seçme hakkı gibi olanaklar elde etmişlerdi. Ama, alman kapitalist çevreleri bu durumdan hiç memnun değillerdi. Alman sanayicilerinin en koda-manlarından biri olan çelik tröstü başkanı Fritz Thyssen, 1924 yılında kapitalist çevrelerdeki bu eğilimi demokrasi düşmanlığıyla bütünleştirerek şöyle diyecekti: «Bizdeki demokrasinin hiçbir varlık nedeni yoktur». Büyük sanayicilerin sözcülüğünü üstlenmiş eski bakanlardan biri, Dernburg da şunları söyleyecekti: «Sekiz saatlik iş günü, Almanya'nın içine yerleştirildiği tabutun çivileridir». Alman sanayicileri, ayrıca, «işyeri konseyleri»ne dış biliyorlardı. Oysa bu konseyler, aslında, 1918 kasımının gerçek «konseyleri»nin soluk ve kari-

NASYONAL SOSYALİZM NEDİR ?/II

tığı düşüncesi, nasyonal sosyalizm tarafından olduğu gibi benimsenmiş; yalnız bu kavrama iki yeni nitelik daha tanınmıştır: halk kavramının «saf bir ırk» gerektirdiği, başka bir deyişle, halk ruhunun ancak saf bir ırktan temel alabileceği ve almanların en saf ırk oldukları!

Nasyonal sosyalizme göre, halk ruhunun oluşumu, ırkın biyolojik yapısına bağlıdır. Devlet ve hukuk da ırkın, halk ruhunun hizmetinde olduğuna göre, amaçları ırkın saflığının korunmasıdır. İşte devlet ve hukukun tek görevi, ırkı geliştirmektir.

Şu halde her alanda en yüksek ırkın saflığıdır. ırkın bütünlüğü, saflığı, geliştirilmesi herşeyden önce gelir. Her şey ve bütün bireysel değerler, bu amaç uğruna feda edilmelidir. Devlet ve hukuk da, bu uğurda birer araçlardır.

Devletin ve hukukun önünde sorumlu olduğu tek varlık, ırktır.

Nasyonal sosyalizmin «halk» kavramı, tümüyle ırk çerçevesi içindedir. Halk, bir devletin uyrukları demek değildir. Halk, ırkın ortak bilince, ruha ulaşmış biçimidir, aşamasıdır.

Devlet demek, ırka hizmet edecek güç demektir. Bu nedenle devlet kavramı, güçlü olmayı gerektirir. Bunun birinci yolu ise, devletin önünde onu engelleyecek hiçbir şey bulunmamasıdır.

Hukuk bir araçtır, kendisinin bir değeri yoktur. Bu nedenle hukuka saygı da burjuva liberalizminin modası geçmiş hurafelerinden biridir.

Gestapo şefi Heydrich 1936'da «Deutsches Recht»e yazdığı bir yazıda nasyonal sosyalist devletin bu niteliğini şöyle yansıtıyordu: «Başlangıçtan beri herhangi bir yasa maddesi ile faaliyetimiz arasında bir

uyuşmazlık olup olmadığı konusunun beni asla ilgilendirmeyeceği görüşünü benimsemiş bulunuyorum. Yalnız Führer'e ve ulusa cevap verip veremeyeceğime bakarım».

Bir alman mahkemesi Hitler'in cezalandırılmasını istediği bir sanığı suçsuz bulduğunda, Hitler de, şöyle demişti: «Benim suçlu diye ilân ettiğim bir kimseyi bir alman mahkemesinin suçsuz çıkarması olayı bir daha görülmeyecektir.»

Nasyonal sosyalizm insanlığı ikiye ayırır: Üstün ve aşağı nitelikte ırklar. Zafer daha iyi, daha güçlüdür. Bağımlı olma zayıf ve aşağı ırklara düşer.

Parti ve ulusun yanında Führer (lider), nasyonal sosyalizmin üçüncü ve en temel unsurudur.

Hitler, daha muhalefettyken «führung» (liderlik) kurumunu önermişti.

«Yalnız bir adam otorite, emir ve iktidar hakkı ile birlikte ulusuna karşı sorumluluğu omuzlarına alacaktır. Bu, böyle olmalıdır.»

Führer, halk iradesinin temsilcisidir. Führer, kendi kişisel iradesini açıkladığında, toplumun iradesini de açıklamış olur. Her olayda ve hukukla ilgili konuda son söz, Führer'indir. Yasalar Führer'in sözlerine göre yorumlanır, mahkemeler Führer'in buyruklarına göre karar verir.

Führer seçimle işbaşına gelmez, o halkın bağrından doğar. Hitler de Almanyayı yeni baştan kurma görevinin kendisine verildiğine fanatik bir şekilde inanmıştı.

Nasyonal sosyalizm, savaşın zorunlu olduğunu söyler. Hitler'in deyişiyle «İnsanlık sürekli bir mücadele içinde büyümüş ve ilerlemiştir. Sürekli barış insanlığın mezarını hazırlar.»

1

Nazi devleti, kendisine simge olarak «kartal»ı seçmişti (fotoğraf 1: Almanya'da yayınlanan «Leipziger Illustrierten» dergisinin ocak 1939 tarihli sayısının kapağında, «Büyük Alman Reich»ini simgeleyen kartal). Nazi devletinin «ırkçı» ideolojisini yaymak için bir propaganda aracı olarak, özellikle gösterişli afişlerden yararlanılmaktaydı (fotoğraf 2: «Saf kan» genç nazilerin bütün engelleri aşabilecek güçte olduklarını göstermeyi amaçlayan bir nazi propaganda afişi).

katürümsü birer kopyasından başka bir şey değildi.

Doğu Elbe'deki büyük toprak sahiplerinin anlayışı ise daha da beterdi. İtalya'da olduğu gibi Almanya'da da eski aristokrasi hep toprak sahibi kalmış, otoritesini, bir ortaçağ anlayışıyla sürdürmüştü. Bunlar, boğaz tokluna çalışan gündelikçilerine her türlü haktan yoksun serfler gibi davranmaya alışıktilar. Öyle ki, bu zavallılar ya beyleri ve efendileri gibi, tutucu partiye oy vermek, ya da «taşı tarağı toplayıp gitmek» zorundaydılar. Fakat ne sanayi burjuvazisi, ne de toprak feodalitesi, örgütlü sanayi ve kır proleteryasına karşı mücadelelerini tek başlarına yürütemezlerdi. Bu görevi, «antibolşevizm»de uzmanlaşmış «mücadele birlikleri»ne verdiler. Böylece, «mücadele birlikleri», profesör Gumbel'in deyişle «sermayenin muhafız güçleri» haline geldi. Bunlar şehir ve kır proleteryasıyla savaşa girmek, onları yıpratmak ve yenmek için kurulmuştu.

Alman sosyal demokrasisi, köylülüğün desteğini sağlamada yetersiz kaldı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında sos-

yalizm, alman köylülüğünü kendi saflarına çekebilir, en azından bunları tarafsızlaştırabilirdi. Ocak 1919'da, küçük köylülerin epey geniş bir kesimi sosyal-demokrasiye o veriyor, «işçi ve asker konseyleri» tipinde «köylü konseyleri» kuruyordu. Başlıca talepleri, tıpkı İtalya'daki gibi, büyük toprakların paylaşılması idi. Ama sosyal demokrasi, toprak sahiplerine karşı mücadeleye girişmekten kaçındı. Komünizmi ezmek tutkusuyla, sırtını gericiiliğin bütün güçlerine, özellikle orduya yani aristokratik kast'a dayadı.

weimar cumhuriyeti

Tutucular ne Versailles barış antlaşmasını, ne de bu antlaşmayı onaylayan cumhuriyeti benimsiyordu. Sanayi, büyük malikaneler ve ülkedeki sermayenin çoğu onlarındı. Bundan böyle zenginliklerini, cumhuriyeti yok etmek için kullanacak benimsedikleri siyasal parti ve başını bu amaçla besleyeceklerdi.

Ordu, eski prusya geleneğini sürdürmekle kalmıyor, aynı zamanda, yeni Almanya'da siyasal gücün merkezi durumuna da geliyordu. General Hans von Seeckt'in yarattığı 100 000 kişilik *Reichwehr* (alman ordusu) küçük olmasına rağmen, devlet içinde bir devlet oldu; iç ve dış politikada etkisini arttırdı. Sonunda cumhuriyetin varlığı, yalnız bir subay kesiminin isteğine bağlı oldu. Ordu kadrosu kralcı ve cumhuriyet düşmanı tavrından vazgeçmedi. Scheidemann ve Grzesinski gibi birkaç sosyalist önder silâhlı güçlerin «demokratlaştırılmasını» istediler. Bunlar ordunun, eski otoriter, emperyalist geleneğe bağlı subayların eline bırakılmasındaki tehlikeyi görüyorlardı. Ama bu görüşte olanlara yalnız generaller değil, başta savunma bakanı Noske olmak üzere, sosyalist arkadaşları da karşıkoymadılar.

Adalet mekanizmasının arındırılmaması da büyük bir yanlışlıktı. Bu mekanizmanın yöneticileri sonradan, karşıdevrimin elebaşları olmuşlar, adaleti kendi siyasal amaçları için kullanmışlardır. 1920'de, Kapp darbesinden sonra,

hükümet 705 kişiyi vatana ihanet suçuyla mahkemeye göndermişti. (Kapp-Luttwitz darbesi, aşırı milliyetçi subayların Weimar cumhuriyetine karşı yaptıkları bir hükümet darbesi girişimiydi). Bunların içinde yalnız biri ceza giydi: Berlin polis müdürü... Hem de beş yıl «onur kırmayan göz hapsi»ne... Prusya hükümeti mahkûm olan müdürün emeklilik hakkını kaldırdığı halde, Yüksek Mahkeme bu hakkı ona yeniden verdi. 1926 aralık ayında bir alman mahkemesi, Kapp darbesinin yöneticisi General von Luttwitz'e, hükümete karşı ayaklandığı ve kaçarak Macaristan'da yaşadığı beş yıl içinde işleyen emeklilik hakkını tanıdı.

Oysa yüzlerce alman liberali, yazı yada sözle ordunun Versailles antlaşmasını durmadan nasıl bozduğunu açıkladıkları, yada bu davranışı kötüledikleri için vatana ihanet suçuyla ağır hapse mahkûm edilmekteydi. Cumhuriyeti destekleyenlere yasalar acımasızca uygulanıyordu! Cumhuriyeti yıkmak isteyenlerse, özgürce geziyorlar, yada küçük cezalara çarptırılıyorlardı. Kaatiller bile, sağcı

oldukları ve demokratları öldürdükleri takdirde, subayların ve sağcılarının yardımıyla mahkemelerden yakayı sıyırmaktaydılar.

Böylece doğuşundan başlayarak Weimar cumhuriyeti, varlıklarını eski konumlarıyla sürdürebilen kurumların saldırısıyla karşılaştı.

fransa'nın ruhr havzasını işgali

Almanya'nın Fransa'ya karşı olan yükümlülüklerini yerine getirememesi fransız birliklerinin 1923 yılı başlarında Ruhr havzasını işgal etmesine yol açtı. Böylece Yukarı Silezya'nın Polonya'ya verilmesinden sonra, Almanya'nın elde ettiği kömür ve çeliğin dörtte üçünü sağlayan bu can alıcı bölge, Almanya'nın elinden çıkmış oluyordu.

Alman ekonomisine indirilen bu darbe, halkı 1914'den beri görülmemiş bir biçimde bir araya getirdi. Ruhr işçileri genel greve gittiler; pasif direniş kampanyası açan Berlin hükümetinden para yardımını gördüler. Ordunun yardı-

mıyla sabotaj ve çete savaşları düzenlendi. Fransız hükümeti bu eyleme tutuklamalar, sürgünler, hattâ ölüm cezalarıyla karşılık verdi, ama Ruhr'da bir tek çark bile dönmedi!

Alman ekonomisi bu kadar sıkışık duruma girince markın düşüşü de hızlandı. 1923 yılı ocak ayında, Ruhr'un işgalinde bir dolar, 18 000 marka yükselmisti. Haziranda 160 000 marka, ağustosta ise 1 milyon marka yükseldi. Alman devletinin kasalarında banknot para karşılığı bulunan altın azalmaktaydı; mark sterlin, dolar ve frank karşısında, giderek, değer kaybediyordu. 1923 sonlarında bir doların karşılığı 4 milyon mark'ı aşmaktaydı: Alman hükümetinin başlattığı pasif direnme gerçi Ruhr havzasındaki üretimi durdurmuştu ama, aynı zamanda Reich'in zaten çok sarsılmış bulunan ekonomisini daha da zayıflatıyordu.

Bankalar, özellikle de büyük bankalar, devlet hazinesinden çekmeye devam ediyorlar, böylelikle kendilerine bağlı bir yığın büyük endüstri kuruluşunu ayakta tutabiliyorlardı; ama bankalara

bağlı olmayan orta ve küçük ölçüdeki kuruluşların durumu umutsuzdu. Bu son enflasyonist baskı küçük burjuva sınıfı arasında panik yaratıyor ve onu saldırgan gruplar içinde yer almaya itiyordu.

Hükümet, halk kitlelerinin düşeceği yoksulluğu gözönünde tutmadan, büyük sanayicilerin kışkırtmasıyla, kamu borçlarından kurtulmak, savaşa ilişkin onarım borçlarını ödemekten kaçmak ve fransızları Ruhr'da sabote etmek amacıyla markın düşmesine bile bile göz yumdu. Bundan başka, paranın değerini kaybetmesinden yararlanarak ağır sanayi borçlarını değersiz marklarla ödeyip borçlardan kurtuldu. Barış antlaşmasının yasağından kaçmak için o sırada *Truppenamt* (Asker Bürosu) adı altında gizlenen Genelkurmay, Almanya'nın böylelikle savaş borçlarından kurtulacağını ve Almanya'yı malî bakımdan yeni bir savaşa hazırlayacağını umuyordu.

Oysa halk kitleleri, paranın değerini yitirmesi sonucunda, sanayi krallarının, ordunun ve devletin ne kadar kazançlı çıktığını anlamadılar. Onların bütün bildikleri şey, koskoca bir banka hesabıyla birkaç havucun, bir kilo patatesin bir iki kilo şekerin ve yarım kilo unun bile satın alınmadığıydı. Teker teker batmış olduklarını biliyorlardı. Bu umutsuz durumda olup bitenlerden Weimar cumhuriyetini sorumlu tutuyorlardı. Kısacası Hitler'in serüvenine başlayacağı günler, yavaş yavaş, gelip çatmaktaydı.

Hem kaybettikleri pazarları yeniden ele geçirmek, hem de kendilerini önemli bir kâr kaynağından yoksun bırakan silâhsızlanma koşulundan, maliyetlerini etkileyen ve kârlarını düşüren savaş tazminatı yükünden kurtulmak isteyen ağır sanayiciler, Almanya'yı saldırgan ve milliyetçi bir dış siyasete sürüklediler. Maceracı kimselerden oluşan gezici ve silâhlı çeteleri paraca desteklediler. 1919 haziranında, «Baltikum» adında 50 000 kişilik bir paralı asker ordusu kurarak, bunları sovyet ordularına karşı

savaşmak üzere Letonya'ya saldırdılar. 1923'te, pek çok «başbozruk kolu» ve «mücadele birliği»nden, Ruhr'daki Fransız işgaline karşı direnmek için yararlandılar. Bütün bu örgütlerin birliğini ifade eden «*Kara Reich'in Savunulması Hareketi*»nin görevi de, resmî «pasif direnme»yi «aktif direnme»ye dönüştürmekti. 25 eylül 1923'te bütün bu «mücadele birlikleri» tek bir örgüt halinde birleştiler; başlarına da Adolf Hitler geçti.

münih birahane ayaklanması ve sonrası

Almanya 1923'te büyük bir bunalım içindeydi. Bir yandan Fransa'nın Ruhr'u işgali, öte yandan da korkunç bir hızla gelişen enflasyon, halk kitlelerindeki kaynaşmayı en üst noktaya çıkarmıştı. Bu koşullara rağmen sosyal demokratların varolan düzenle kavnaşmayı seçmesi herhangi bir direnmeyi etkisiz kılıyordu.

Bu dönemde Hitler Münih'teydi ve bu bunalımdan yararlanmak istiyordu. Aslında, amaçladığı Mussolini'nin «*Roma Üzerine Yürüyüşü*»nün bir benzerini, yani Berlin üzerine yürüyüşü gerçekleştir-mekti. Ama Hitler'in bu yürüyüş girişimini, bir polis mangası önleyecekti.

Hitler, Nasyonal sosyalist karşı-devriminin başladığını bir birahane ilan etti. Daha sonra savaş kahramanlarından General Ludendorff ile birlikte, ayaklanmacıların başında yürüdü. Ludendorff, tutuklanıncaya kadar, dimdik ve korkusuzca yürüdüğü halde, Hitler korkup saklanacak delik aramıştı. Polisin açtığı ateş sonucunda onaltı nazi öldü. Hitler sırta kadem basmış, ama yakalanmıştı. Bir manga polis tarafından durdurulan Hitler'in «*Berlin Üzerine Yürüyüşü*» sonucunda, Nasyonal Sosyalist Parti kapatılacak, mallarına el konacaktı. Hitler Avusturya vatanı dışı edilmiyor, yapılan duruşması sonucunda beş yıl hapis cezasına çarptırılıyordu.

1

"kara reich ordusu"

Almanya'da da faşist eylem, daha savaş sonrasının ilk yıllarında oluşmuş, enflasyon dönemindeyse basbayağı güçlenmiştir. 1923 yılında Ruhr savaşı, milliyetçi duyguları körüklediğinde, paranın değerini büsbütün yitirmesi halk kitlelerini yoksullaştırdığında ve nihayet, askerî birlikler Bavyera'nın kuzey sınırlarından yürüyüşe geçip Berlin üzerine de yürüme tehdidini savurduklarında, Almanya, faşizmin eline düşme tehlikesine çoktan girmiş bulunuyordu. Ne varki, burjuva demokrasisi, faşizmin saldırısını uzun süre başarıyla püskürtebildi. Ruhr savaşı, savaşı kazanan güçlere karşı direnişin ne denli anlamsız olduğunu kanıtlamıştı. Almanya markı güçlendirebilmek, savaş tazminatlarında ılımlı bir anlaşmaya varabilmek ve özellikle alman işletmelerinin yeniden kurulabilmesi için gerekli kredileri elde edebilmek için, sermayesi güçlü batılı devletlerin yardımına muhtaçtı. Bu yüzden, bir milliyetçi-faşist serüveni göze alacak durumda değildi. Mark'ın güçlenmesinden, alman mallarının fiyatlarındaki süratli artıştan ve dış kredilerin dalga dalga akışından sonra faşist akım büsbütün duruldu. Küçük burjuvalar ve köylüler, gene, liberal demokratik partileri desteklemeye başladılar. Bu dönemde Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partisi, etkisiz bir topluluktan başka bir şey değildi.

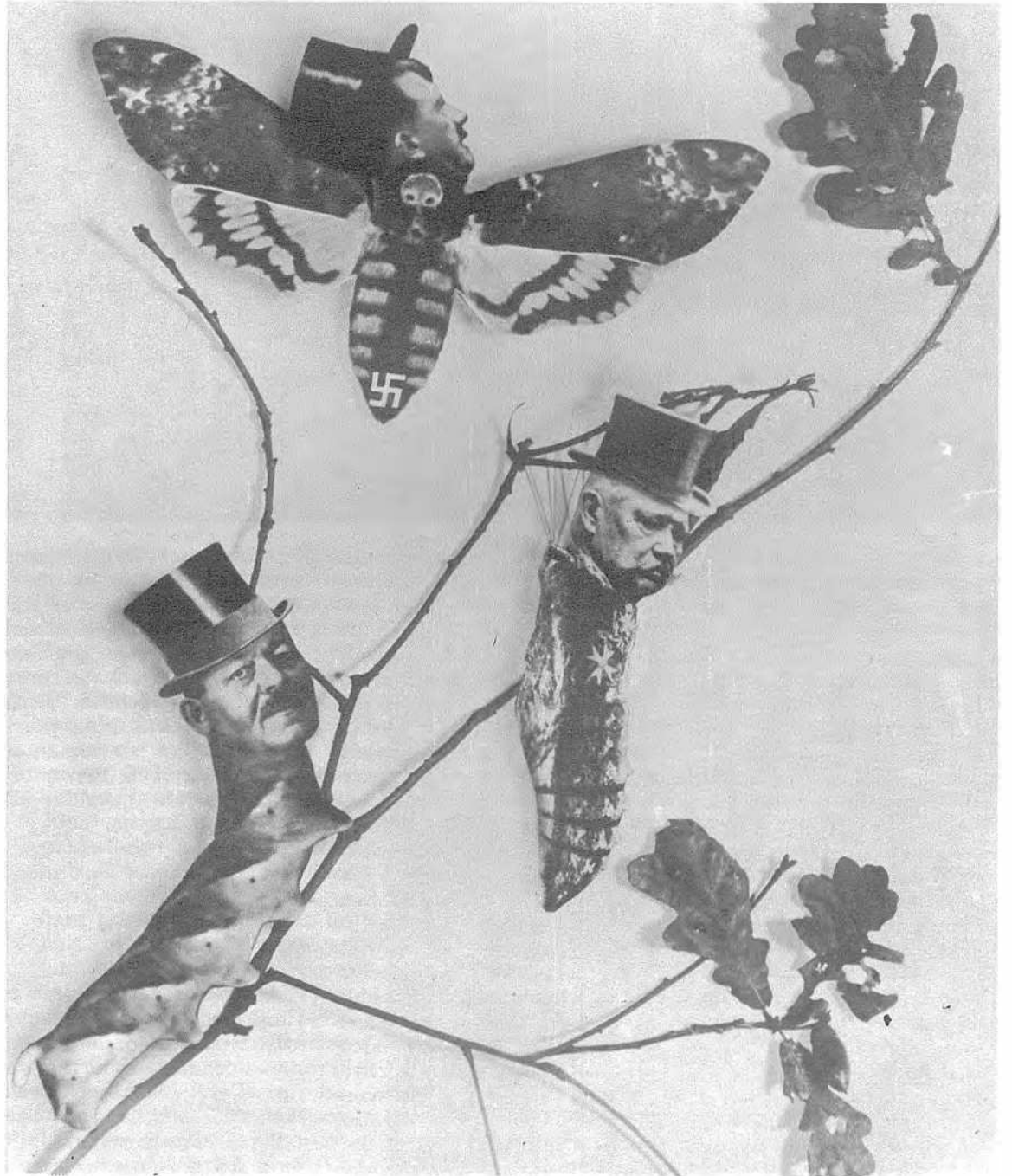

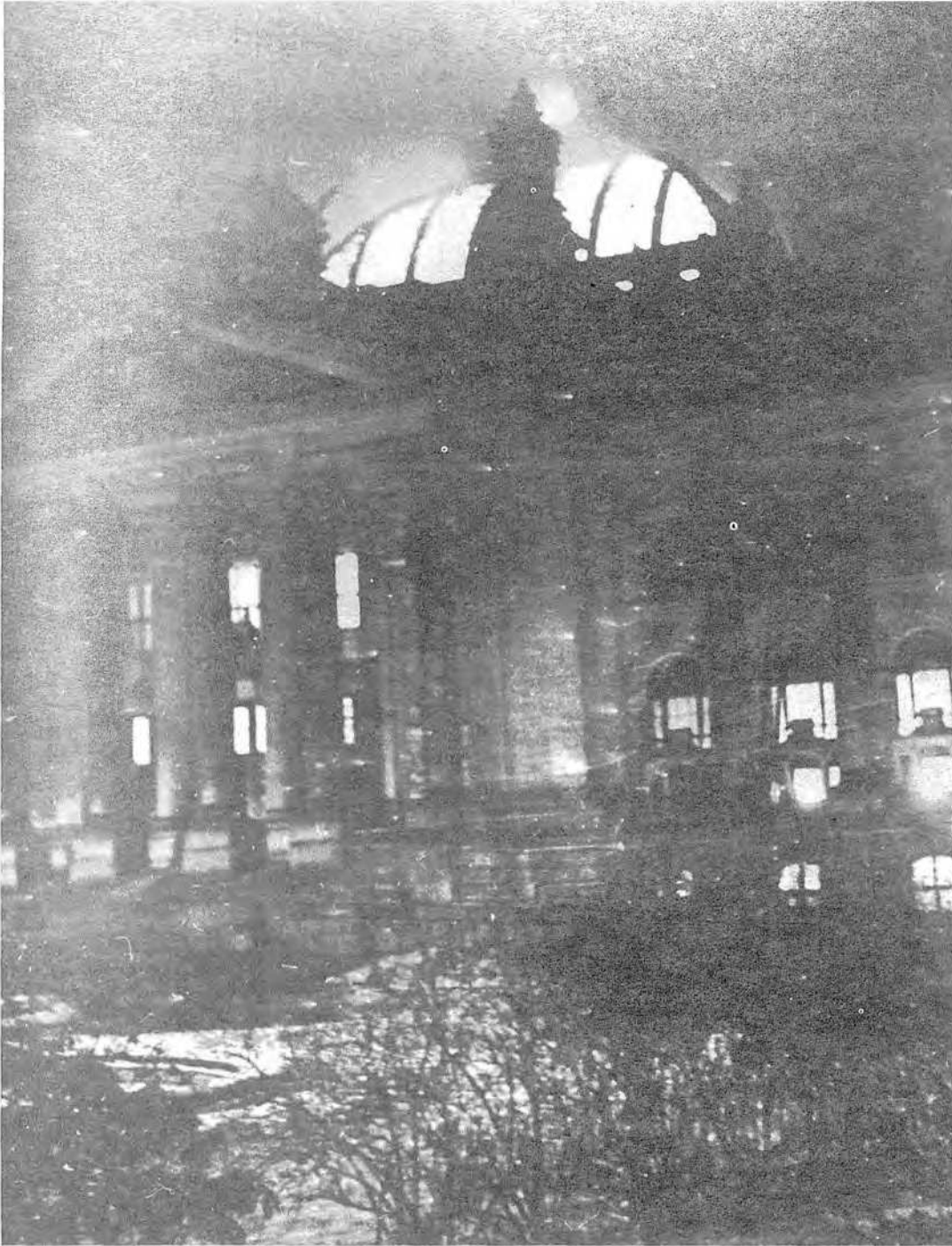
Weimar Cumhuriyeti can çekişiyordu, «cumhuriyet ömrünü tamamlamıştı». Naziler, ulusun bayrağını halkın önünde parçalamaktan çekinmiyorlardı artık (fotoğraf: 2). Gerçi bir bildiri «Mareşal Hindenburg ile atadığı kişi, yani Hitler, barış ve hak eşitliği için çarpışıyorlar» diyordu (fotoğraf: 3) ama, çok geçmeden ülkeye korkunç bir terör egemen olacaktı. Hitler'e, artık devleti ele geçirmek kalıyordu (fotoğraf 4: J. Heartfield'in «Alman Doğa Tarihi» başlığını taşıyan, 1934 tarihli bu fotomontajı, Weimar cumhuriyeti tarihinin, Ebert'den Hindenburg'a ve Hitler'e kadar geçirdiği evreleri gösteriyor: sonuç, sırtında kafatası taşıyan bir kelebeğdir). Hindenburg, Hitler'i Alman şansölyeliğine atayacak, böylece Almanya'yı nazilere teslim edecekti (fotoğraf 1: 1 Mayıs 1933'te, Hindenburg ve Hitler, işçi bayramı törenlerine katılıyorlar).

Almanya'da faşizm, daha paranın değerini yitirmesi döneminde burjuvazi ve devletçe korunup desteklendi. Yunker'ler, Baltık'tan ve Kuzey Silezya'dan dönen gönüllüleri çiftliklerinde barındırdılar. Ağır sanayi, «hücum kitalarını» (Sturm Abteilung) besledi; devlet de bunlardan «Kara Reich Ordusu»nu oluşturdu. Gelgelelim, sermaye ile faşizm arasındaki bu birleşme, Ruhr savaşının sona ermesiyle kesilecekti. Alman burjuvazisi, Ruhr savaşının bitmesinden sonra geniş dış kredilere ve bu yüzden de uzlaştırıcı bir politikaya muhtaçtı. Bu yüzden de, faşist eylemlerden desteğini çekiverdi. Ancak 1929 büyük ekonomik bunalımından sonradır ki kapitalistler ve yunker'ler yeniden faşizme yanaşmaya başlayacaklardı.

Hükümet çevrelerinde Hitler'i tutanlar, onun Landsberg kalesinde rahatça sekiz ay geçirmesini sağladılar; daha sonra da serbest bıraktılar. Hitler bu tutukluluğu sırasında Mein Kampf'ı (Kavgam) yazmağa başladı: gelecekteki insan kırımlarının bir programıydı bu...

Hitler'de bir inanca körü körüne bağlananların cesareti vardı ama, aynı zamanda devlet gücünü ardında duyanların dokunulmazlığı da eksik değildi. Bunalımdan ve yeni bir yaşam biçimini kurmaya, gittikçe daha kesinlikle yönelen işçi kesiminden ürkmüş olan sanayiciler ordu içinde, okullarda ve üniversitelerde dallanıp budaklanan nazi eylemini paraca destekli-

yorlardı. Hitler'de, hâlâ, bi-
rahanelerde elini tabancasına
atıp sözünü dinletmek için
tavana ateş etmeye alışık ki-
şilerin pervasızlığı vardı; ama
bunun yanısıra, Wagner mü-
ziği dinliyor, kendini sanayi-
cilere tanıstırıyor, sosyete sa-
lonlarına girip çıkıyordu.

Alman generalleri de Hit-
ler'den pek hoşnuttular. Lu-
dendorff kendisini «bir evlât-
tan fazla seviyor»du; general
Von Lossow ise şöyle diye-
cekti: «Hitler'in geliştirdiği
eylemde sağlam bir yan bu-
lunduğunu anlamıştık: emek-
çileri kitle halinde bizim mil-
liyetçilik davamıza inandırabi-
lirdi (...). Hitler'in düşünce-
lerimizin siyasal alandaki sa-
vunucusu olmasını iyi karşılı-
yorum».

Güvenilir adamı Hess'e,
Mein Kampf'ın karmakarışık,
kanlı, küstah atıp tutmaları-

nı yazdırdıktan sonra Lands-
berg kalesinden çıkan Hitler
büyük endüstricilerin de göz-
desi oldu: petrol kralı Henri
Deterding ile potasyum kralı
Arnold Rechberg, Hitler'e bü-
yük paralar bağışlayan ilk ki-
şiler oldular. Gerçi Hitler'in
kadınlarla yakın ilişkileri
yoktu; ama çevresine delice
bir tutku yayan kişiliği gene-
rallerin ve endüstricilerin
geçkin hanımlarını büyüle-
mişti bile. Nazi Partisinin ön-
de gelenlerinden Rauschning,
o yılları şöyle anlatıyor: «Hit-
ler'i kadınlar buldular, büyük
savaş sonrasında onu ileriye
süren sosyete hanımları oldu.
Büyük endüstricilerin eşleri
yardıma kocalarından önce
girişmiştiler; gizliiden gizliye
paralar yolladılar, enflasyon
zamanında da değerli eşyalar
gönderdiler. Ve Hitler, bu
parayla tutulan propaganda-

cı, bir grup kültürlü kadının
eşliğinde, giderek bir politi-
ka peygamberine dönüştü...
Kadınlar, kendisine, vaktin-
den önce defne çelenkleri
yağdırarak o boş gururunu
yok yere beslediler. Bütün
kentlerde, kitle toplantılarında
ilk sıraları her zaman evli
yada bekâr, ama hep o belli
tipteki geçkin bayanlar dol-
duruyorlardı.»

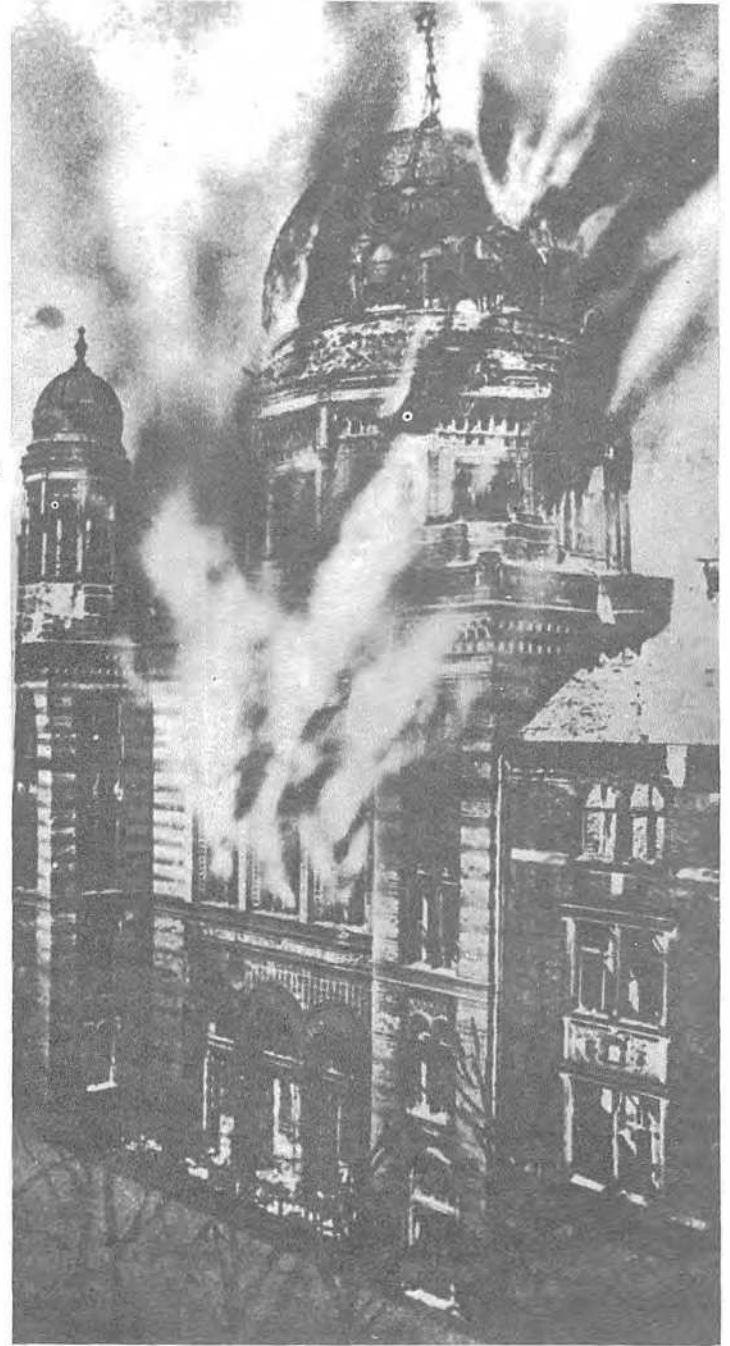
“para gerek bana”

Adolf Hitler'e gelince, o pa-
ranın değerini hiç bir zaman
küçümsememiştir, en beğen-
diği sloganlardan biri de şuy-
du: «*Geld! Ich brauche geld!
Ohne geld nichts zu machen!*»
(«Para! Para gerek bana! Pa-
raksız bir şeycik yapılmaz!»).

Birleşik Çelik Kurumları'nın,
daha başka madenlerin, fab-
rikaların, bankaların başkanı,
Prusya devletinin danışmanı,
Reichstag milletvekili, Al-
manya'nın en güçlü adamları-
ndan biri olan Fritz von
Thyssen, anılarında şöyle
yazacaktı: «Weimar cumhuri-
yetinin ilk yıllarında devrim-
cilerle ve anarşist eğilimlerle
savaşmak üzere askerî nite-
likte çeşitli kuruluşları des-
tekledim, bunların arasında
Nasyonal Sosyalist Partisi de
vardı. Başka birçok sağcı gi-
bi ben de, Hitler'in Almanya'-
nın kalkınmasında aktif bir
etken olacağı kanısındaydım;
kendisine gittikçe artan bir
destek sağlayışım bundan
ötürüydü (...). Sonunda al-
man halkının otoriteye karşı
duyduğu geleneksel saygısına
çok iyi uyan bir devlet biçimi,
yani monarşiyi yeniden

Hitler, nazi diktatoryasını eksiksiz kurabilmek için şiddet yolunu tutacak ve 1933 yılının 27 şubatını 28'e bağlayan gece, Alman parlamentosu Reichstag yakılacaktı (fotoğraf 1: Reichstag'dan yükselen alevler; fotoğraf 2: J. Heartfield'in bir fotomontajı: Reichstag yangını fonu üzerinde «Üçüncü Reich'in cellâdı Göring»). Hitler ve adamları bütün iktidarı elde etmişlerdi artık: bu, ırkçı bir iktidar olacak, yahudilerin sistemli tasfiyesi başlayacaktı. Bunun bir örneği, 1938 yılının 9 kasımını 10'a bağlayan gece görüldü (fotoğraf 4: 9 kasım gecesi ateşe verilen Berlin sinagogu alevler içinde; fotoğraf 3: O gece tahrip ve yağma edilen yahudilere ait dükkânların 10 kasım sabahındaki durumu).

kuracağını kuvvetle umuyordum. Böylelikle bu devrimci bunalımı atlattığımız olacaktık.»

Hitler, 1924 noelinden beş gün önce Landsberg cezaevinde çıktığı sırada nazi partisi kapatılmıştı. Eski nazi liderleri birbirlerini yiyorlardı. Hitler'in halk önünde konuşması yasaklanmıştı; en kötüsü, her an anayurdu Avusturya'ya sürülebilirdi.

Weimar cumhuriyeti, fırtınaları atlattı, kendine gelmeye başlıyordu. Hitler hapisteyken, Dr. Hjalmar Schacht adında bir maliyeci parayı yeniden düzenlemek üzere Reichsbank (Merkez Bankası) başkanlığına atanmış ve bu işte başarı kazanmıştı: korkunç enflasyon durmuş, Dawes Planı onarım borcu yükünü hafifletmiş, Amerika'dan da sermaye akmaya başlamıştı. Ekonomi, hızla

kalkınıyordu. Dışişleri bakanı Stresemann İtilâf devletleriyle uzlaşma politikasında başarı kazanıyor, fransızlar Ruhr'dan çıkıyordu. Bir güvenlik paktı konuşulmaktaydı. Böylelikle Avrupa'da genel bir anlaşmaya varılacak (Lokarno Antlaşması) ve Almanya, Milletler Cemiyeti'ne alınacaktı. Alman halkı, altı yıllık gerginlik, karışıklık ve çöküntüden sonra, ilk kez, normal yaşama dönmeye başlamaktaydı. Hitler Landsberg kalesinden çıkmadan iki hafta önce, Sosyal Demokratlar, 1924 Mayısındaki genel seçimde oyların yüzde 30'unu alarak (aşağı yukarı sekiz milyon) Weimar Cumhuriyeti'nin en güçlü siyasal partisi olmuşlardı. Nazilerin ise, Nasyonal Sosyalist Alman Hürriyet Hareketi adı altında, kuzeydeki ırkçı gruplarla

Nazilerin çılgın öfkesi her çeşit muhalefeti acımasız ezmekteydi (fotoğraf 1: yahudiler ve nazi aleyhtarı almanlar S.A kıtalarının denetimi altında duvarları kaplayan yazıları siliyorlar). En büyük tedhiş aracı olan toplama kampları yahudiler, komünistler, sosyal demokratlar, liberaller, yani kısaca Führer'in yolunu izlemeyenler için kurulmaktaydı (fotoğraf 2: Hitler'in 1933'te kurduğu ilk toplama kampı olan Oranienburg kampının girişi). Alman tarihinde uğursuz bir sayfa açılmıştı artık. «Hitlerci devlet» kurulmuştu. (fotoğraf 3:

Magnus Zeller'in fırçasından «Hitlerci Devlet», bir misir firavununun köle emeğine dayanan zorbalığına benzetilmiştir). Bu devlet, «tek ulus, tek devlet, tek şef» sloganını benimseyecek; bütün Avrupa'yı bir yıkıntıya çevirecekti.

birlikte aldıkları oy sayısı, 1924 Mayısındaki genel seçimlerde iki milyonken, 1924 Aralıkındaki genel seçimlerde 309 000'e (% 3) düştü. Nazi Partisi, topu topu, 12 milletvekilliği kazanabilmişti. Nazilik, çökmekteymiş gibi görünüyordu.

1924'te Stresemann'ın başlattığı batıya karışma politikası, anglo-amerikan kredilerinin elde edilmesiyle Almanya'ya refah yeniden yayıldı. İşsizlik kayboldu; Hitler de kendisi için daha elverişli zamanların gelmesini bekleyerek gölgeye çekildi. Gene aynı dönemde büyük endüstri kesiminde, değişik endüstri kuruluşlarında, savaş sırasında başlayarak daha sonraları kesintisiz sürmüş bulunan dikey ve yatay yoğunlaşma yolunda büyük adımlar atıldı. Böylece, 1922'den sonra o güne kadar hiç görülmedik güçte birleşik sanayi kurumları doğdu; yönetimlerine de Fritz von Thyssen, Gustav Krupp, Albert Vögl, Hugo Stinnes, Otto Wolf, Hösch gibi kişiler getirildi. 1926'da Karl Duisberg'in ve Karl Bosch'un girişimleriyle yeni bir tekel doğdu. Boya, eczacılık ürünleri, fotoğraf malzemesi, benzin ve sentetik lastik, kimyasal gübre ve patlayıcı madde alanlarındaki belli başlı kimya endüstrilerini her türlü rekabet olasılığından koruyacak olan bu yeni canavarın adı, I. G. Farben'di.

örgütlenme yılları

Weimar cumhuriyeti, yavaş yavaş belini doğrultmakta, büyük bir kalkınma atılımını gerçekleştirmeye hazırlanmaktaydı. 1923 yılında, 1913 yılındaki sayının yüzde 55'ine düşen sanayi üretimi, 1927'de yüzde 122'ye çıkmış, işsizlerin sayısı savaştan beri ilk kez,

ADOLF HITLER'İN YAŞAM ÖYKÜSÜ/I

Adolf Hitler 20 nisan 1886'da Bavyera sınır boyunca Braunan kasabasının Gasthof zum Pommer köyünde doğdu. Babası, evlilik dışı doğmuştu; bütün o yöre halkı gibi kaba, zevklerine düşkün, karanlık yaşıantılı biriydi. Adolf Hitler dengesiz ve karanlık bir ailenin içinden büyüüp yetişecekti.

Hitler'in okul yaşamı da başarısız geçti, onaltı yaşında okulu bırakmak zorunda kaldı. Ailesi zor durumda olduğu halde çalışmaktan kaçındı. Ressam olmaya çalıştı, ama çok yeteneksizdi. 1907'de Güzel Sanatlar Akademisi sınavlarına girdiyse de, başaramadı. 1909 - 1913 yılları, yoksulluk içinde geçen serserilik yılları oldu Hitler için; Viyana'nın karmaşık ortamı içinde yahudi düşmanı, aşırı milliyetçi düşünceler edindi. 1913 yılında Almanya'ya geçti; yirmidört yaşındaydı ve hiçbir şey olamamıştı, ne ressam, ne de mimar. 1914'te, savaşa gönüllü olarak katıldı. Savaşın yitirilmesi Hitler'e göre, Almanya'nın hainler, yahudiler ve marksistlerce «arkadan vurulması» sonucunda gerçekleşmişti.

Kasım 1918'de Hitler Münih'e döndü. Ordunun, sol eylemleri izlemek amacıyla kurduğu bir komitenin emrinde ajan olarak çalıştı. Daha sonra Münih alayında eğitimci olarak görevlendirildi. Başlıca görevi, «tehlikeli düşünceler»le, yani barışçılıkla, sosyalizmle ve demokrasiyle savaşmaktı.

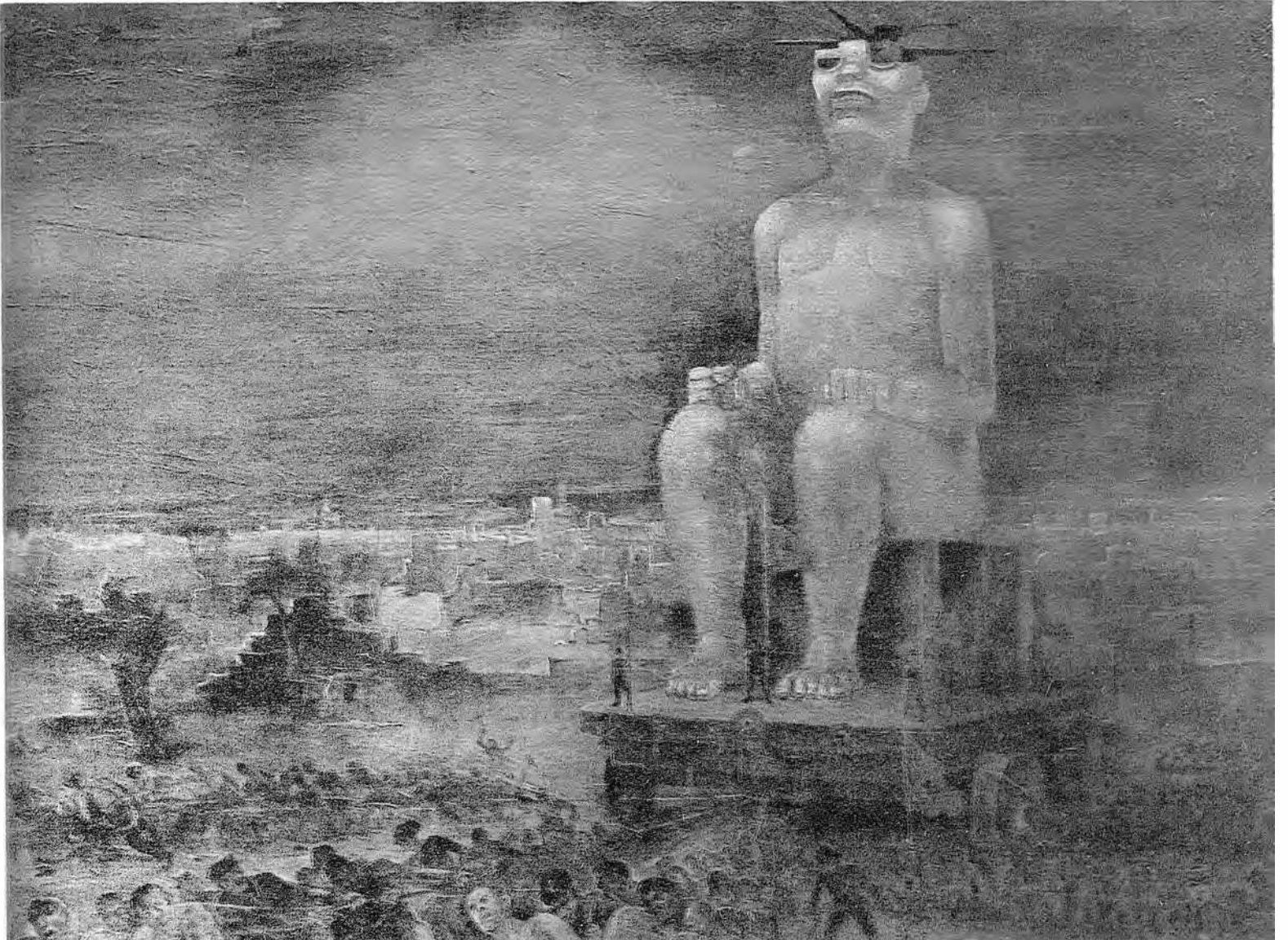
1919 eylülünde Hitler, Münih'de alman işçi partisi adlı küçük bir grubu izlemekle görevlendirildi. Bu

grup bir yandan da milliyetçi bir düşüncüyü savunuyordu. 1920 yılında Hitler, bu partinin propagandasını üstlendi, partinin adını Alman Nasyonal Sosyalist işçi partisi olarak değiştirdi. Bazı eski askerleri gruplar halinde örgütledi. 1921 yılında Hitler, partinin tartışmasız önderi olmuştu.

Parti içindeki durumunu güçlendiren Hitler, bundan sonra, hızla partiyi örgütlemeye koyuldu. Parti, 1920 aralık ayında, Völkischer Beobachter adında borca batmış, kötü durumda bir gazeteyi satın almıştı. Haftada iki kere çıkan, yahudi düşmanı, dedikodularla dolu küçük bir gazeteydi bu. (Gazetenin satın alınmasında kullanılan paranın, ordunun gizli ödeneklerinden verilmiş olması ihtimali çok büyüktür).

1923 yılının başlangıcında Völkischer Beobachter, günlük gazete oldu. Böylece Hitler'in eline bir propaganda aracı, partinin görüşlerini yayan günlük bir gazete geçmiş oluyordu. Bu arada, ilerde Hitler'in en yakın arkadaşları olacak kimselerin çoğu ya partiye girmişlerdi, yada girmek üzereydiler. Rudolf Hess 1920'de partiye girmişti; az sonra da Hitler'in yakın arkadaşı, sadık bir adamı ve sekreteri oldu. Alfred Rosenberg, 1919'un sonunda partiye katıldı. Hitler, Rosenberg'i Völkischer Beobachter'in başyazarı yaptı. Hermann Göring de, 1921'de partiye girdi. Bu arada bir sürü karanlık, kirli işlerle uğraşan insanları da çevresine toplamıştı Hitler. Kaatil, sapık, kabadayı, onun için hepsi

devamı s.311'de

Adolf Hitler, son derece başarısız bir okul yaşamından sonra ressam olmaya karar vererek okulu bıraktı. Ondan sonraki ilk gençlik yılları, serseriliklerle dolu yıllarıdır.

1928'de, bir milyonun altına (650 000'e) düşmüştü. Aynı yıl, perakende satışlar 1925 yılının yüzde 20 üstündeydi. Ertesi yıl gerçek ücretler, dört yıl öncesine oranla, yüzde 10 artmıştı. Hitler'in güç alacağı orta sınıfların aşağı katları, milyonlarca esnaf ve az gelirli halk, bu genel refahtan paylarına düşeni almaktaydılar.

Almanya'nın iyi zamanları, kendi gücüne değil, başkalarının ve herşeyden önce Amerika'nın gücüne dayanıyordu. Amerika Almanya'yı kalkındırmak için kesenin ağzını açmıştı. Almanya'nın 1924 ile 1930 yılları arasında dışarıdan aldığı borç, yedi milyarı bulmuştu.

1924 yılının sonunda, Hitler cezaevinden çıktıktan on beş gün sonra, Bavyera Başbakanı ve Bavyera Katolik Halk Partisi lideri Dr. Heinrich Held'i görmeye gitti. Kefaletle tahliye olunan Hitler rahat duracağına söz verdiği için Held, Nazi Partisi'yle gazetesi üzerine konulan yasağı kaldırdı.

Bavyera hükümeti daha sonra Hitler'in halk önünde konuşmasını, bir kez daha yasakladı. Bu yasak iki yıl sürdü. Öteki eyaletler de Bavyera'nın kararına uydular. Halk önünde konuşması yasak edilince Hitler, büyük bir hızla, alman nasyonal sosyalist partisini yeniden örgütlemeye girişmişti. Parti, bir ordu gibi olacaktı; devlet içinde devlet gibi. İlk iş ödenti verecek üyeler toplamaktı. 1925'in sonuna doğru üyelerin sayısı yalnızca 27 000'di. Bu sayı yavaş yükseliyordu; ama her yıl biraz ilerleme vardı: üye sayısı 1926'da 49 000; 1927'de 72 000; 1928'de 108 000 1929'da 178 000 olmuştu. En önemli iş alman toplumuna uyan bir parti yapısı kurmaktı.

Nazi Partisi'nin siyasal örgütü iki kesime bölünmüştü: P.O.I ve P.O.II. P.O.I'in görevi hükümete saldırmak ve onu yıkmaktı. P.O.II'nin gö-

revi ise devlet içinde devlet olmaktı. Hitler az sonra kadın ve çocuklar için de örgütler kurdu. *Hitler Gençliği* adlı örgüt on beş ile on sekiz yaşları arasındaki delikanlılardan oluşmaktaydı. Bu örgütlerin de kendilerine göre kültür daireleri, okulları, basını, propagandası, «savunma sporları» v.b. gibi örgütleri vardı. On ile on beş yaş arasındakiler *Deutsches Jungvolk*'a alınıyorlardı. Genç kızlar için *Bund Deutscher Mädel*, kadınlar için de *N.S. Fraenschaften* adlı örgütler vardı. Öğrenciler, öğretmenler, memurlar, doktorlar, avukatlar yargıçlar için ayrı ayrı örgütler kurulmuştu. Ayrıca aydınları ve sanatçıları çekmek için de Nazi *Kulturbund* örgütlenmişti. Bir hayli zorluk çekildikten sonra S.A da yeniden örgütlendi ve birkaç bin kişilik bir ordu haline getirildi. Bunların görevi nazi toplantılarını korumak, başkalarının toplantılarını bozmak ve genellikle Hitler'e karşı gelenleri korkutmaktı.

Hitler, elinde daha güvenilir bir kuvvet bulundurmak amacıyla S.S'leri (Schutz staffeln'i) kurdu; bunlara italyan faşistlerininkine benzeyen kara üniformalar giydirdi; kendisine bağlı kalacaklarına yemin ettirdi.

Hitler ve naziler, alay konusuydu. Hele, ünlü *Birahane Darbesi*'ni alaya almayan hemen hemen yok gibiydi. Nazi partisi 20 mayıs 1928 seçimlerinde otuz bir milyon oydan, ancak 810 000'ini alabildi; Reichstag'da 491 milletvekilliğinden ancak 12'sini kapabildi. Tutucu milliyetçiler de çok kaybetmişlerdi. 1924'te altı milyon oy aldıkları halde bu sayı dört milyona düşmüş, Reichstag'daki milletvekili sayısı 103'ten 73'e inmişti. Buna karşılık sosyal demokratların 1928'de aldıkları bütün oy sayısını dokuz milyonun üzerindeydi ve Reichstag'da 153 sandalye elde ederek, Almanya'nın en güçlü partisi olmuşlardı.

ADOLF HITLER'İN YAŞAM ÖYKÜSÜ/II

birdi; yeter ki kendi amacı için çalışsınlar!

1 nisan günü, Hitler kendi isteğiyle ordudan ayrıldı. Artık bundan böyle zamanının hepsini nazi partisine verecekti.

1921 - 1923 yılları, Hitler için yoğun siyasal çalışmalarla geçti. Bavyera'daki öteki sağcı kuruluşlar karşısında alman nasyonal sosyalist işçi partisini (N.S.D. A.P) güçlendirmek zorundaydı. Ülke ekonomik olarak güç koşullar altındaydı. Siyasal cinayetler başlamıştı. 1921 ağustosunda ateşkes antlaşmasını imzalayan katolik politikacı Erzberger öldürüldü. Cumhuriyeti ilân eden Philipp Scheidemann'a 1922 haziranında bir suikast yapıldı. 24 haziranda, dışişleri bakanı Rathenau, sokak ortasında vurulup öldürüldü. Her üç olayda da kaatillerin aşırı sağcı oldukları meydana çıktı.

Nazi partisi, gerçi sayıca hergün artıyordu ama, Bavyera'da bile önemli bir parti olmaktan uzaktı. Bavyera'nın dışında ise hiç tanınmıyordu Hitler. Bavyera'daki bütün cumhuriyet düşmanı, milliyetçi güçleri kendi önderliği altında toplamayı düşünüyordu. Sonra, Bavyera hükümetinin, Bavyera'daki silâhlı derneklerin ve Reichswehr'in yardımıyla, bir yıl önce Mussolini'nin yaptığı gibi, Berlin üzerine bir yürüyüşe geçebilir ve Weimar Cumhuriyeti'ni alaşağı edebilirdi. Mussolini'nin elde ettiği kolay başarının onda bu düşüncüyü yaratmış olduğu kesindir. Hitler, 1923'teki anarşik şartların cumhuriyeti devirmek için bir daha ele geçmeyecek bir fırsat yarattığını düşünüyordu.

1923 yılının ilk aylarında, daha çok Röhn'ün örgütçü yeteneği sayesinde, Bavyera'nın silâhlı dört «yurtsever derneği» nazilerle birleşti ve Hitler'in siyasal önderliğinde Arbeitsgemeinschaft der Vaterlaendischen Kampfverbaende (Anayurt için Döğüşen Derneklerin Çalışan Birliği) adında bir örgüt kuruldu. Eylülde Deutscher Kamfbund (Alman Dövüş Birliği) adı altında, daha güçlü bir grup kuruldu. Hitler grubun üç önderinden biriydi Bu örgütün amacı Cumhuriyeti ortadan kaldırmak ve Versailles Antlaşmasını yırtmaktır.

8 kasım 1923'te Hitler, Bavyera'da bir darbe girişiminde bulundu. Hükümet güçleriyle naziler arasında çıkan çatışmada, onaltı nazi ve üç polis öldü. Hitler ve canlarını kurtaran naziler kaçtılar. Hattâ, kimi tanıklara göre ilk kaçan, Hitler'di... Birkaç gün içinde, Göring ile Hess hariç, bütün âsi liderleri toplandı ve hapse atıldı. Nazi darbesi böylece fiyasko ile bitti, parti dağıldı. Hitler yargıçların önünde partisinin propagandasını şöyle yapıyordu: «sorumluluğu yalnız ben üstüme alıyorum. Ama ben bu yüzden suçlu değilim. Eğer ben burada bir devrimci olarak bulunuyorsam, devrime karşı çıkan bir devrimci olarak bulunuyorum. 1918 hainle-

rine karşı, vatana ihanet diye bir suç olamaz. (...) Ben marksizmi dünya yüzünden kaldıracak biri olmak istedim. Bu görevi başarmak istiyorum». Cezaevinde duruşmaları beklerken darbenin başarısızlığa uğrama nedenlerini çözümlüyor, ileride aynı yanlışları yapmak istemiyordu.

Duruşmaların sonunda Hitler'le öteki sanıklar suçlu bulundular. Alman Ceza Kanununun 81'inci maddesi «Almanya'nın yada herhangi bir Alman devletinin anayasasını kuvvet zoruyla değiştirmek isteyen bir kimse hayatı boyunca hapisle cezalandırılır,» dediği halde, Hitler yalnızca beş yıl hapse mahkûm edildi. Yargıçlar, bu mahkûmiyetten sonra onun, kefaletle serbest bırakılabilmesini sağlayacaklardı. Hitler, daha dokuz ay geçmeden, 20 aralıkta hapisten çıkarıldı.

1925'ten 1929 bunalımının başlamasına kadarki yıllar, Hitler için de nazizm için de silik yıllar olarak geçti. Ama bu yıllar aynı zamanda, yoğun bir örgütlenme dönemi oldu. 1929'da 178 bin parti üyesi vardı.

1930 seçimlerinden umduğundan çok daha başarılı çıkan Hitler, ordu ve sanayicilerin mutlak desteğini sağlamak için çalışmaya başladı; 1931 yılının ikinci yarısında iş dünyasının başlıca kişileriyle görüşmek için Almanya'yı bir uçtan bir uca dolaştı. Bütün bu ilişkiler basından gizli yürütüldü. Reichsbank müdürlüğünden ayrılan Dr. Schacht, Hitler'le büyük bankerleri ve iş adamlarını tanıştıyordu.

Hitler, cumhurbaşkanı Hindenburg ile ilk görüşmesini 1931 sonlarında yaptı. Hindenburg bu ilk görüşmede, kendi deyimiyle «Bohemyalı onbaşı»dan olumlu bir izlenim edinemedi ve Schleicher'e, Hitler gibi birinin Posta bakanı olabileceğini, ama hiçbir zaman başbakan olamayacağını söyledi.

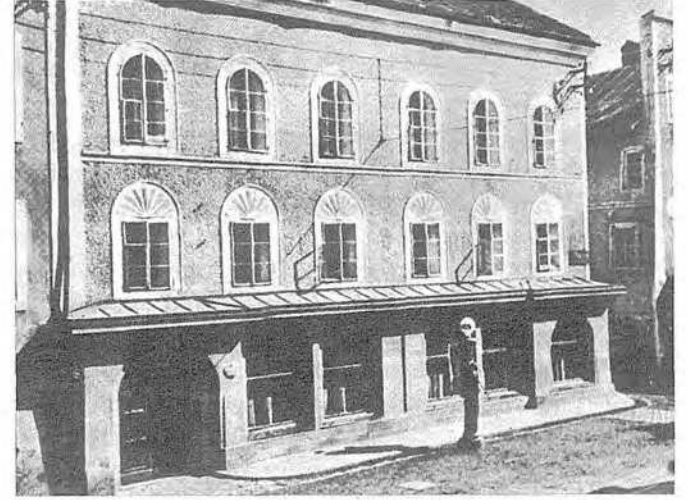
1932 yılında Hitler alman vatandaşı oldu ve cumhurbaşkanlığı seçimlerine katıldı, ama oyların ancak % 36'sını alabildi.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri arasında Brüning hükümeti, Hitlerin özel ordusu S.A'ları yasa dışı ilân etti ve dağıtılmasını istedi. Hitler parti içinden gelen tepkilere karşın, hemen uydu bu karara. Bu karara karşı General Schleicher'le birlikte perde arkası oyunlarına girişti. General Schleicher Brüning'in istifasını, Von Papen kabinesi ise Hitler'in özel ordusunun özgürlüğünü yeniden sağladı. Bütün ülkeyi yavaş yavaş, sokak çatışmaları sarmaktaydı.

31 temmuz 1932 seçimlerindeki başarıdan sonra Hitler başbakanlık istemeye başladı; Hindenburg buna yanaşmadı ve Hitler'in taleplerini bildiri ile kamuoyuna açıkladı.

6 kasım 1932'de yapılan erken seçimde nazi oyla-

devamı s.312'de

Hitler, bir deli miydi? Aslında sorun, elbette bu kadar basit değil. Gerçi bazı ruhbilimciler Führer'in düpedüz bir kaçıktı olduğunu öne sürmüşlerse de, bu bütün bir zorbalık, kıyım ve vahşet döneminin toplu çılgınlığının sorumluluğu elbette bir tek kişinin sırtına yüklenemez. (fotoğraf 1: Hitler'in bu anlamda tipik bir fotoğrafı). Adolf Hitler kimdi? Hitler 20 nisan 1889'da, Avusturya'nın Braunau kasabasında doğmuştu (fotoğraf 4: Hitler'in doğduğu ev); babası Alois Hitler (fotoğraf: 2), annesi Klara Poetzl'di (fotoğraf:3).

ADOLF HİTLER'İN YAŞAM ÖYKÜSÜ/III

nı geriledi. Bu dönemde Hitler parti içindeki rakibi Georg Strasser ile çatışmaya girdi. Strasser partiden ayrıldı. Von Papen, Schleicher'e karşı Hitler'le birlikte entrikalara girişti. Bu çalışmaların sonunda Schleicher istifa etmek zorunda bırakıldı ve 1933 başında Hitler başbakan atandı. Ancak parlamentoda yeterli çoğunluğu sağlayamadı.

Hitler bu arada, işadamlarının kesin desteğini sağlamış ve Reichstag yangınından sonra, büyük şiddet uygulamaları içinde muhalefeti yok ederek seçimlere gitmişti.

Nazi milislerinin kuşatması altında meclis, Hitler'e olağanüstü yetkiler verdi. Bunu ülkenin nazileştirilmesi izledi.

1934 yılı içinde Hitler, S.A'ları, S.S'lerin yardımıyla ortadan kaldırdı. Bu kıyım başkalarına da yöneldi. Öldürülenler arasında S.A'nın başında bulunan Röhm'den başka, general Schleicher, Hitler'in rakibi olan Strasser, Katolik Hareket önderi Wausener de vardı. Hitler 13 temmuzda 61 kişinin öldürüldüğünü açıkladı. Oysa başka kaynaklar 400 - 1 000 kişinin öldürüldüğünü belirtmekteydiler.

Hitler başa geçtiği zaman nasıl bir Almanya yaratacağı ve alman ordularına dayanarak nasıl bir dün-

ya kuracağını ilk kez 1925'te çıkan, Mein Kampf (Kavgam) adlı kitabında açıkça anlatmıştı. Hitler saldırganlığının «yeni düzen» ve «yaşama alanı» adı altında savunduğu bütün görüşler, bu kitapta yer alıyordu. Yani Hitler'in başa geçince ne yapacağını bilmediği söylenemez. Hitler açıkça şöyle der: «Almanya daha çok Rusya'nın zararına olarak, doğuya doğru genişlemelidir...» «Bu topraklar onu alacak güçteki halk içindir...» Alman sanayicileri ve yunkerleri tarafından desteklenen Hitler, bütün bu delice görüşlerini birer birer uygulayacaktı. Nazizme aleyhtar olanlardan ve yahudilerden 12 milyon insan ölecek, Hitler ordularının istila ettiği ülkelerde ise, asker sivil, 30 milyona yakın insan temizlenecekti. Açıkça ve planlı bir biçimde yürütülen kıyımda Sovyetler Birliği'nin kaybı ise 20 milyon olacaktı. II. Dünya Savaşı'na dünya nüfusunun dörtte üçü katılacak, bütün Avrupa yıkılacaktı.

Kısacası tekelleşimin ve yunkerlerinin donattığı Hitler, tarihin bir yıl gerisinden fırlayan bir hortlak gibi, geçmişin bütün yozlaşmış kör inanç ve gelenekleriyle Avrupa'nın üzerinden geçecekti.

Hitler, 29 nisan 1945'te 22 gün önce evlendiği metresiyle birlikte, Sovyet ordularının Berlin'e girdiği bir sırada, intihar etti ve cesedi S.S'lerce yakıldı.

büyük bunalım: iktidar yolları çılıyor

1929 yılı ekim ayında baş gösteren büyük ekonomik bunalım Almanya'ya çok hızlı ve çok ağır olarak yansdı: dış krediler kesildi, borçların derhal ödenmesi istendi, ihracat duruverdi. 1929'dan 1932'ye kadar üretim yarıya inecek, işsizlik artacak (açık işsizlerin sayısı 6 milyonu bulmuştu), binlerce küçük kuruluş iflasa sürüklenecek, bankalar kapanacaktı. Hitler ise şöyle yazıyordu: «Bütün yaşamım boyunca kendimi, hiç bugünlerde olduğu kadar olumlu ve içten içe kıvançlı duymamıştım».

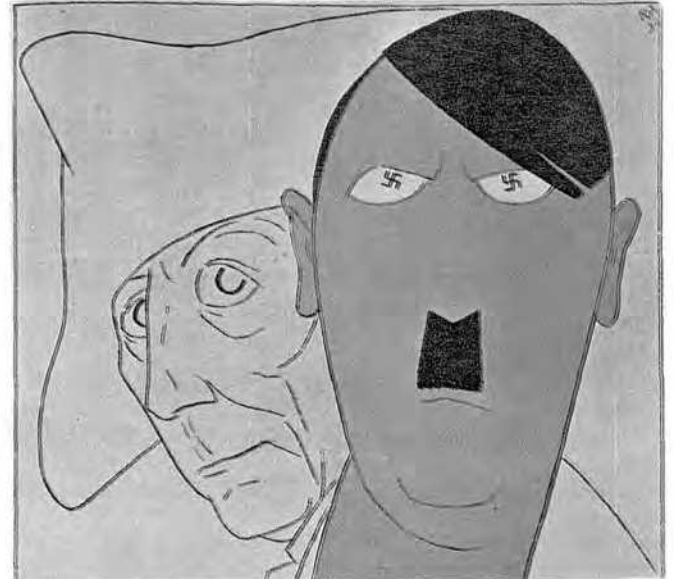
Hitler'e yeniden başarı yolunu açan da, 1929 bunalımı oldu. Hitler ise kendisine iktidar yollarını açan halkının yoksulluğuna gülüyordu. Kapitalizmin son döneminin ağır bir toplumsal bunalımdı bu; aynı zamanda da üretim fazlalığıyla birlikte gelen bir yapısal bunalımdı ve konjonktüre bağlı bir dalgalanmadan çok daha geniş kapsamlıydı.

Ekonomi uzmanları bu bunalımı, doğrudan doğruya üretim koşullarına ve artı-değer oluşumuna bağlıyordu. Dünya piyasasının ortaya çıkardığı rekabet koşulları içerisinde sermayenin doğal birikimini sürdürme olanaksızlaşmıştı. Hitler'in ise, ekono-

mik yasalar konusunda, hiç bir bilgisi yoktu; ama büyük alman sanayiinin kendisine ihtiyacı olduğunu biliyordu. Çok kısa süre içinde nazizm, durumu tekelci sermayenin karar grupları lehinde, beklenmedik ve şiddetli biçimde değiştirecekti. 24 şubat 1930'da büyük ve kalabalık bir Münih birahanesinde, Hitler'in bizzat okuduğu nasyonal sosyalist programın 17. maddesinde «bizim ulusal gereklere uyarlı bir toprak reformu, kamu yararı için toprakların bedelsiz olarak sahiplerinin ellerinden alınmalarını sağlayacak bir yasanın çıkarılması, tarımsal faizin kaldırılması ve her türlü toprak spekülasyonunun yasaklanması» önerilmişti. Milliyetçi ve ırkçı nitelikteki ilkelere arasına kabaca sokuşturulmuş toplumcu nitelikte yargılardı bunlar, demagojik yollardan kitlelerin desteğini sağlamaya yöneliktiler. Ama 13 nisan 1928'de Hitler, ağız değiştirecek ve şu düzeltmeyi yapacaktı: «Bizim programımız, özel mülkiyet ilkesine dayandığından şu «bedelsiz olarak sahibinin elinden alınma» deyimini, elbette ki, ancak yasa dışı yollardan ele geçirilmiş, yada halk yasalarına aykırı biçimde yönetilen toprakların, bunlara el koymuş olan kişilerden geri alınmasını sağlayacak yasal araçların yaratılmasına ilişkindi. Bu yüzden niyetimiz her şeyden önce büyük çapta toprak

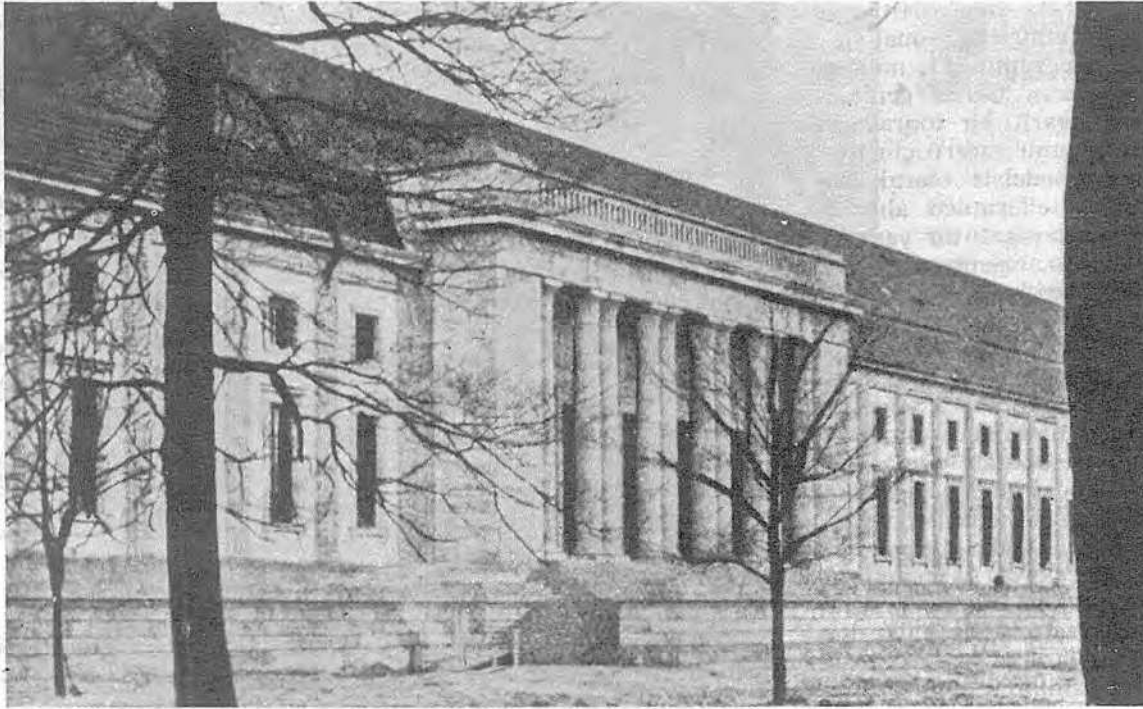

Birçok sanatçı, yapıtlarında Hitler'i çok değişik biçimlerde yorumladılar. Bazı ressamlar Hitler'i insan kılıfına giren «yedi kötülük»ten biri (fotoğraf 1: Otto Dix'in 1933'te yaptığı tablo), yada Büyük Frederik'in hortlamış hali (fotoğraf 3: K. Arnol'un karikatürü), yada hain bir çocuk olarak yorumluyorlardı (fotoğraf 2: Paul Klee'nin 1931'de yaptığı desen).

1

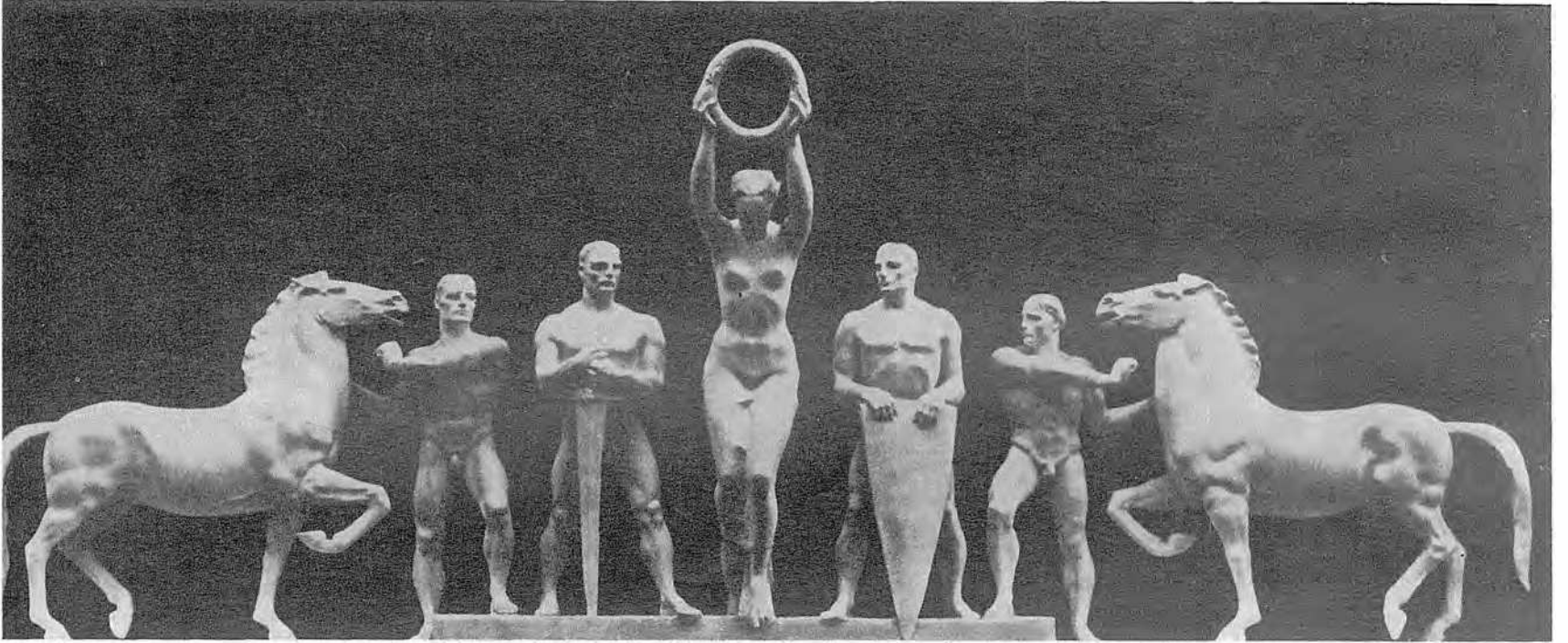

3

spekülasyonunu amaçlayan yahudi girişimlerini baltalamaktır». Yunker'ler Hitler'e inandılar; o da sözünün eri olduğunu hemen kanıtladı.

Öte yandan küçük ve orta köylüler de ekonomik bunalımın etkisiyle, büyük bir yıkım içine girmişlerdi. Kriz, büyük toprak sahiplerinden çok, küçük ve orta köylüleri etkiledi. Alman tarımının bir özelliği vardı: hububat ve yem üretiminin büyük toprak sahiplerinin elinde olmasına karşılık, küçük köylüler yağ, yumurta, süt, peynir vs. gibi ikincil maddelerin üretimi ile geçinmekteydiler. Büyük toprak sahipleri, özellikle 1930'dan sonra, hububat alanında, kurların düşmesini engelleyici bir gümrük himayesi elde etmeyi başardılar. Buna karşılık, hayvancılıkla uğraşan küçük yetiştiriciler himayesiz kaldı. Çünkü sanayi kesimi, öteki devletlerin de misilleme yapmalarından çekinerek, ikincil ürünlerden alınan gümrük vergisinin artırılmasına yanaşmıyordu. Küçük yetiştiriciler büyük toprak sahipleri yanında sadece iktisaden zayıf bir kesim olarak kalmıyorlar, aynı zamanda, hayvanları için gerekli yem ve hububatı da yüksek fiyatla bunlardan satın alıyorlardı. Nihayet, küçük köylülerin kendi kara talihleriyle başbaşa bırakılmış olmalarına karşılık, büyük toprak sahipleri her türlü devlet sübvansiyonundan yararlanı-

Hitler'in eşine güç rastlanan iktidar hırsı ile yanıp tutuşan karmaşık bir kişiliği vardı. Hitler'in karakterini yorumlamak için sanata karşı olan tutumunu araştırmak iyi bir ölçü olabilir. Ressam olmaya heveslendiği gençlik yıllarında yaptığı bu tablo (fotoğraf 1: Hitler'in »Roma harabeleriyle peysaj» adlı tablosu), onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıl resim okullarının çok kötü bir taklididir. Ama bu tabloda Hitler'in iktidarı eline geçirdikten sonra Almanya'ya zorla kabul ettireceği mimari üslubunun kökenlerini görmek mümkündür (fotoğraf 2: Berlin'de, Reich Şansölyeliği'nin ön cephesi, Albert Speer'in yapıtı; fotoğraf 3: Reich Şansölyeliği'nin mermer galerisi; fotoğraf 4: Nürnberg Luitpoldhain'ındaki dev anıtlardan biri; Hitler bu kenti nasyonal sosyalist partisinin tantanalı toplantıları ve gösterileri için merkez olarak seçmişti; fotoğraf 5: nazi partisinin Nürnberg'deki genel merkezinin cephesi için yapılan ve yarım kalan heykeller).

yordu. 1929'da 750 milyon mark iken, 1932'de bir milyar marka çıkan tarım vergileri, hemen hemen sadece küçük ve orta köylüleri etkilemişti. Bu yüzden, alman köylüleri kelimenin tam anlamında perişan bir durumdaydılar.

Köylüler sefaletlerinin sorumlusu olarak sosyal demokrasiyi, «sistem»i, «sosyal harcamalar»ı görüyorlardı. Maliyenin, vergilerin ve mecburi satış sisteminin nefes aldırmadığı bu kitle, sonunda, mevcut düzene karşı çıktı; 1928'den itibaren Schleswig-Holstein'de bir çeşit köylü isyanı gelişti. Kara bayrak ta-

şıyan öncüler, devlet örgütüne, tahsildar ve icra memuru-na karşı ayaklandılar. İlk başta pasif direnme, «işbirliği yapmama» silâhını kullandılar. Vergi grevi Schleswig'den, Silezya ve Doğu Prusya'ya kadar bütün kuzey Almanya'ya yayıldı. Prusya'daki sosyal demokrat hükümet buna, isyancıların başlıca yöneticilerini tutuklayarak cevap verdi. Bunun üzerine başkaldırı, terörist nitelik kazandı; vergi dairelerine saldırıldı, bombalar atıldı.

Almanya'nın son sosyal demokrat başbakanı Herman Müller, 1930 yılı martında

istifa etti; yerine katolik merkez partisinin parlamento lideri olan Heinrich Brüning geçti. Temmuzdaki hükümet bunalımı sonunda seçimlere gidildi.

Halk, içinde bulunduğu zor durumdan bir an önce kurtulmayı bekliyor, milyonlarca işsiz iş istiyordu. Esnafın yardıma ihtiyacı vardı. Son seçimden beri milletvekili seçme yaşına girmiş dört milyon kadar genç, kendilerine hiç olmazsa geçim olanağı sağlayacak bir gelecek beklemekteydi. Bu sırada gürültülü bir seçim kampanyasına girişen Hitler, sefil durumda

olan bu milyonlarca hoşnutsuz insana bir umut gibi göründü. Hitler, Almanya'yı yeniden güçlendirecek, onarım borçlarını vermeyecek, Versailles Antlaşmasını yırtacak, kötülükleri ortadan kaldıracak, para krallarını, özellikle yahudileri, dize getirecek, her almana iş ve ekmek sağlayacaktı. Bu çağrı, sadece durumlarını düzeltmek değil, aynı zamanda yeni bir inanca bağlanmak isteyen, kendilerine «yeni tanrılar» arayan umutsuz, aç insanlar üzerinde etkisiz kalmadı.

14 eylül 1930 akşamı, seçim sonuçları alındığında Hit-

1

Hitler'in siyasal uğraşı, başlangıçta, basit bir serüven olarak kalacağa benziyordu. 1923'teki Münih birahane darbesi denemesi, tutukevinde sön bulmuştu (fotoğraf 1: Hitler, Landsberg tutukevinde; fotoğraf 2: «Küçük Gazete»deki bu temsili resim, Hitler'i birahane darbesinden sonra yargılanırken gösteriyor). Landsberg tutukevinde geçireceği süre içinde Hitler, nazi eyleminin «kuramsal» temelini oluşturan «Mein Kampf» (Kavgam) adlı kitabını yazmak için gerekli zamanı ve sükuneti bulacaktı (fotoğraf 4: «Mein Kampf»ın 1925'teki ilk baskısının kapağı; fotoğraf 3 bir alman dergisinde çıkan temsili resim: Hitler, «Mein Kampf»ı kendi eliyle satıyor). Tutukeviden çıkınca Hitler, finans ve sanayi çevrelerinden ve varlıklı burjuvalardan anlayış ve destek görecektir.

2

ler birden şaşırdı: çok şey bekliyordu, ama bu kadarını ummamıştı! İki yıl önce partisi 810 000 oy almış ve 12 milletvekili çıkarmıştı. Oysa bu seçimde nazi partisi (N.S.D.A.P) 6 409 600 oy alıyor (yüzde 18.3) ve parti Reichstag'a 107 milletvekili gönderme hakkını kazanıyordu. Parlamento da dokuzuncu sırada gelen en küçük partiyken, şimdi büyük bir parti olmuştu.

Karşı uçta, komünistler vardı. 1928'de, 3 265 000 oy alan komünistlerin bu seçimde topladığı oy sayısı, 4 592 000'e çıkmıştı. Reichstag'da 54 milletvekilleri varken, şimdi 77 milletvekili bulunduracaklardı. Katolik Merkez Partisi dışında, bütün ılımlı orta sınıf partileri, seçime katılanların sayısı dört milyon daha artmış olduğu halde, bir milyondan fazla oy kaybetmişlerdi. Sosyal demokratlar da bir o kadar kaybetmişlerdi. Hugenberg'in sağcı milliyetçilerinin aldığı oy dört milyondan iki milyona düşmüştü. Nazilerin, önceki orta sınıf partilerinin milyonlarca taraftarını elde ettiği belliydi.

1927'de ordu, nazilerin 100 000 kişilik Reichswehr'e (alman ordusuna) alınmalarını, hatta askerî donatım ve malzeme depolarında sivil olarak çalıştırılmalarını ya-

saklamıştı. Ama 1930 yılının başlangıcında nazi propagandasının orduda, özellikle genç subaylar arasında yayılmakta olduğu apaçık bir gerçektir...

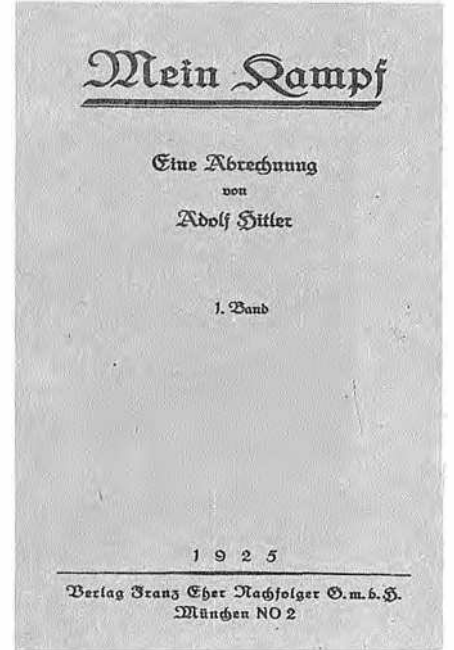
Hitler de, tıpkı Mussolini gibi, devlet güçleriyle sürtüşmeye girmeksizin, iktidarı ele alabileceğinden emindi. Ama hükümet olmadan önce, kamuoyunun çoğunluğunu kendi safına çekmek istiyordu. Bu yüzden 1930'da parlak bir seçim kampanyası yürüttü. 1930 eylülü almanları nazi imparatorluğuna götüren yolun dönüm noktası oldu. Nazi partisinin 1930 genel seçimlerinde kazandığı şaşırtıcı başarı, sadece milyonlarca basit almanı değil, aynı zamanda iş hayatındaki ve ordudaki

liderlerin bir çoğunu da, bunun durdurulamayacak bir eylem olduğuna inandırmıştı.

cumhuriyetin son günleri

Weimar cumhuriyeti sürekli siyasal bunalımlardan kurtulamıyordu. Birçok siyasal parti vardı. 1930 seçimlerinde küçük siyasal partilerden onu toplam bir milyonu aşkın oy almıştı. Hepsi de 1930 yılının başlangıcında ülkenin karşılaştığı ekonomik buhranı önleyecek sürekli bir hükümeti Reichstag'da destekleyemeyecek ve devamlı bir çoğunluk kurmak için biraraya ge-

lemeyecek kadar kendi yansıttıkları özel ekonomik ve toplumsal çıkarlara bağlıydılar. Parlamento hükümeti, partileri seçen grupların özel çıkarları için pazarlık konusu, almanların deyimi ile bir *Kuhhandel* (davar pazarı) olmuştu. Bu bakımdan, Brüning'in 28 mart 1930'da Başbakan olduğu sırada -sol, merkez yada sağdan- herhangi bir uygulama için çoğunluk sağlayamama durumunda hükümete ülkeyi bir süre yasa gücünde kararnamelerle yönetme yetkisi veren anayasanın 48'inci maddesine başvurmadan kaçınmamış olması doğaldı. Böylece yasa gücünde kararnamelere dayanan partiler-üstü hükümet

modelinin ilk örneği veriliyordu. Brüning hükümeti, parlamentoya değil, cumhurbaşkanının ve ordunun desteğine dayanarak kurulmuştu.

1931 yılı mart ayında cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. 1925 seçimlerinde Hindenburg'u destekleyen tutucu güçler, bu kez Hitler'i destekliyordu. Tarihin garip görüntülerinden biriydi bu. Sınıfların ve partilerin bütün geleneksel bağlılıkları bu kargaşalığın ve seçim savaşı heyecanının içinde altüst olmuştu: Sosyalistler, sendikalar, Brüning'in Merkez Partisi katolikleri ile liberal, demokratik orta sınıf partilerinin kalıntıları, bir protestan, bir prusyalı, bir tutucu ve bir kralcı olan Hindenburg'u destekliyorlardı. Nazilerin kendi partizanlarından başka, kuzeydeki yüksek sınıf protestanları, tutucu yunker çiftçileriyle birtakım kralcılar, bir katolik, bir avusturyalı, bir eski serseri, bir «nasyonal sosyalist» ve aşağı orta sınıfların lideri olan Adolf Hitler'in çevresinde toplanmışlardı. Seçime iki adayın daha katılması durumu büsbütün karıştırdı. Bu iki adaydan hiç birinin kazanmayacağını herkes biliyordu, ama iki büyük rakibin seçilmek için gereken salt çoğunluğu sağlamalarını önleyebilirlerdi. Milliyetçiler Theodor Düstenberg'i aday

1

gösterdiler. Eski bir binbaşı olan bu adayın bir yahudinin torunu olduğunu naziler, az sonra sevinçle buldular. Sosyal demokratların Hindenburg'u desteklemekle «işçilere ihanet» ettiklerini açıklayan komünistler, partilerinin lideri Ernest Thaelmann'ı aday gösterdiler.

Naziler kentlerin ve kasabaların duvarlarını milyonlarca çiğ renkli afişlerle donattılar; sekiz milyon broşür ile parti gazetelerinden on iki milyon ek baskı yaparak dağıttılar; üç bin miting düzenlediler ve alman seçimlerinde ilk olarak, filmlerden gramofon plâklarından yararlandılar; kamyonların üzerine hoparlör koyarak propaganda yaptılar.

Seçim sonuçları, kimse için sürpriz olmadı: Hindenburg'un 18 651 497 (toplam oyların yüzde 49.6'sı) almasına karşılık Hitler, 11 339 446 oy aldı; (toplam oyların yüzde 30.1'i). Komünist partisi adayı Thaelmann ise 4 983 341 oy alabilmişti. Hindenburg, bu seçimlerde oyların salt çoğunluğunu alamadığından, bir ay sonra yeniden seçim yapılması gerekti. Bu kez mareşal Hindenburg, 19 359 983 oyla cumhurbaşkanı seçildi; Hindenburg, toplam oyların yüzde 53'ünü almıştı. Hitler, seçilememiş olmasına rağmen, mart ayındaki ilk seçimlere göre iki milyon fazla oy almış ve toplam oyların yüzde 35.8'ini sağlamıştı.

Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Hindenburg'un ilk işi, başbakan Brüning'in de isteği üzerine, bir kararname çıkarak nazi partisinin S.S. ve S.A örgütlerini kapattı. Alman hükümetiyle mahallî hükümetlerin eline bazı nazi önderlerinin, özellikle S.A örgütünde bulunanların Almanya'yı zorla ele geçirmeye hazırlanıklarını gösteren belgeler geçmişti. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda o günlerde 400 000 kişiye çıkmış olan S.A'lar iyice seferber edilmiş ve Berlin'i kordon altına almışlardı.

Hem ulusal hükümet ve hem de mahallî devletlerin hükümetleri heyecanlanmıştı. 5 nisan başta en büyük iki devlet, Prusya ve Bav-

yera olmak üzere, birkaç devletin temsilcileri merkezî hükümetten S.A'nın kapatılmasını istediler; yoksa kendi topraklarında bu işi kendileri yapacaklardı...

Kabine, 10 nisan'da toplandı ve Hitler'in özel ordularını hemen dağıtmaya karar verdi: Hindenburg'a kararnamayı imzalatmak biraz zor olmuştu.

Ordunun başında bulunan General Schleicher, bir süredir nazilerle gizli görüşmeler yürütmekteydi ve Schleicher'in Başkan Hindenburg üzerinde büyük bir etkinliği vardı. Schleicher S.A'ları yasaklama kararını savunan savunma bakanı general Gröner'i istifa etmek zorunda bıraktı. Ordunun kendine beslediği güveni yitirdiğini, istifa etmesi gerektiğini söylemişti. Başbakan Brüning ile Hindenburg'un ilişkileri de soğuklaşmaktaydı. İkisi arasındaki soğukluk, Brüning Doğu Prusya'da topraksız köylüye toprak dağıtılmasını önerince daha da arttı. Aslında Brüning çok dar kapsamlı bir toprak reformu düşünüyordu. Ama Hindenburg'a bir malikane hediye eden Yunkerler, ona Brüning'in bir «toprak dolşeviği» olduğunu söylediler. Generaller de Brüning'in ayrılmasını istemekteydiler.

Yeni hükümeti kurmakla von Papen görevlendirildi. Papen'in hiç bir siyasal desteği yoktu; Reichstag üyesi bile değildi. Prusya Landtag'ında (eyalet meclisi) milletvekiliydi. Üyesi bulunduğu Merkez Partisi, Papen'in Brüning'e oynadığı oyuna kızarak, başbakan tayin edilir edilmez, onu oybirliğiyle üyelikten attı. Cumhurbaşkanı, Papen'den partiler-üstü bir hükümet kurmasını istemişti. O da bunu hemen yerine getirdi; kabinenin listesi Schleicher'in elinde hazırdu çünkü!

Von Papen'in kurduğu partiler-üstü kabineye, sonradan «Baronlar Kabinesi» adı verildi. Üyelerden beşi, soylu ailelerdendi; ikisi de büyük şirket yöneticisiydi. Adalet bakanı Franz Gürtner ise Bira-hane Darbesi'nden önce ve onu izleyen gürültülü günlerde Hitler'i korumuştur. Papen,

Hitler iktidarının ilk yılları o kadar kolay geçmedi; demokratik partiler hâlâ direniyorlardı (fotoğraf 1: Berlin'de 1 Mayıs 1929'da yapılan sosyalist gösterisi; fotoğraf 3: Berlin'de 1932 temmuzunda yer alan bir komünist gösterisi). Ama naziler, giderek, tedhiş eylemlerini arttıracaklardı (fotoğraf 4: nazi kıtaları Berlin sokaklarından geçiyor). Polis örgütü, nazizme karşı koyan güçleri ezmeye başlamıştı (fotoğraf 2: komünist grevcilerin tutuklanması). Böylece 1933 seçimlerine bir gerilim ve korku havası içinde gelindi (fotoğraf 6: nazilerin komünist partisi genel merkezi önündeki gösterisi: oysa hükümet o gün her türlü şiddet gösterisini şiddetle yasaklamıştı). Karışıklığın gerçek yaratıcısı olanlar, ortaya «düzen yanlısı» olarak çıkıyorlardı: bu durumda Hitler'in, kendisini alman halkının «son umudu» olarak ilân etmesi hiç de güç olmadı (fotoğraf 5: 1933 seçimleri için hazırlanan «son umudumuz Hitler» afişi).

general von Schleicher'i perde arkasından çıkarttı ve savunma bakanı yaptı.

«Baronlar Kabinesi» bütün Almanya'da alayla karşılandı. Papen'in ilk işi, Schleicher'in Hitler'e verdiği sözü yerine getirmek oldu. 4 haziranda Reichstag'ı dağıttı ve 31 temmuzda yeni seçimler yapılacağını ilân etti. Kendisinden kuşkulanan nazilerin sürekli zorlamasından sonra, 15 haziranda S.A'lar üzerine konulmuş olan yasağı kaldırdı. Bu yasak kalkar kalkmaz da Almanya'da görülmemiş bir si-

yasal zorbalık ve cinayet dalgası başgösterdi. Kavga ve kan arayan S.A'lar (hücum taburları), sokaklarda başıboş geziyor, genellikle komünistlerle çarpışıyorlardı. Yalnız Prusya'da, 1 haziranla 20 haziran arasında, 461 büyük sokak kavgası oldu; bu kavgalarda seksen iki kişi öldü ve dört yüz kişi ağır biçimde yaralandı. Haziran ayında çarpışmalarda öldürülen seksen altı kişiden otuz sekizi nazi, otuzu ise komünistti. Yalnız 10 haziran pazar günü sokak saldırılarında on sekiz

kişi öldürüldü. Bunu izleyen pazar günü naziler, Hamburg'un işçi mahallesi olan Altona'da, polisin koruyuculuğu altında bir yürüyüş düzenlediler. Bu yürüyüş sırasında on dokuz kişi öldürüldü, 285 kişi yaralandı. «Baronlar Kabinesi»nin durduracağını söylediği iç savaş daha da büyümekteydi...

Von Papen bütün siyasal gösterileri yasakladıktan sonra, Prusya'daki sosyal demokrat hükümeti dağıttı. Berlin'de sıkıyönetim ilân edildi.

31 temmuz seçimi nasyonal

sosyalist partisi için büyük bir zafer oldu. Naziler 13 745 000 oy kazanmış, 608 üyeli Reichstag'da 230 sandalye ele geçirmişler, ama parlamentoda, gene de, çoğunluğu tutturamamışlardı. Sosyal demokratlar ise, Prusya'daki önderlerinin korkaklığı yüzünden, on sandalye kaybetmişler, üye sayıları 183'e düşmüştü. İşçi sınıfı, komünistlere kayıyordu. Komünistler, 12 sandalye kazanmışlar, 89 üyeye Reichstag'ın üçüncü büyük partisi durumuna gelmişlerdi. Katolik-

1

Nazi Almanyası'nın gerçek kimliğini sezen bilinçli aydınlar da çıkmadı değil. Bunların arasında nazizmi en iyi açıklayanlardan biri de 1935 - 1938 yılları arasında, yukarıda gördüğümüz diziyi, «Bin yıllık Reich Üçlemesi»ni yaratan Hans Grundig'di: nazizmi «Karnaval»ın (soldaki tablo) maskeli balolarından, geçit resimlerinden, şenliklerinden sonra bir savaş, ölüm ve yıkıntı «Görüntü»sü (sağdaki tablo), ardından da kaçınılmaz bir «Kaos» dönemi (alttaki tablo) ile simgesel bir anlatımla ortaya koymaktaydı.

NAZİZM VE BÜYÜK SERMAYE/I

Nasyonal sosyalizm, kuruluşundan başlayarak, sanayici ve bankacılardan yardım gördü. O dönemde işadamlarının kitleleri kandırabilecek, hem de tekeli sermaye çıkarlarını yansıtabilecek bir öndere ihtiyacı vardı; geleneksel partiler bu işlevi yeterince üstlenemiyordu.

Hitler'e iş çevrelerinde ilk büyük para yardımını yapanlardan biri olan madenciler kralı Emil Kirdorf, daha 1926'da, partiyi desteklemeğe başlamıştı. Batı alman maden sahiplerince toplanan ve «Ruhr hazinesi» adıyla bilinen gizli bir siyasal fonu yönetiyordu.

Çelik tröstü başkanı Fritz Thyssen, Hitler'e daha da önce yardımda bulunanlar arasındaydı. Nazi liderine 1923'te, Münih'te rastlamış, o zaman daha pek tanınmayan nazi partisine, Ludendorff kanalıyla, ilk bağış olarak 100 000 altın mark (25 000 dolar) vermişti. Birleşik Çelik Kurumları'nda nüfuzlu bir adam olan Albert Vögl de Thyssen'e katılmıştı. Hitler'in 1930 ile 1933 yılları arasında iktidara geçmek için yaptığı son çalışmalar sırasında, sanayicilerden gelen paraların bellibaşlı kaynağı, kömür ve çelik krallarıydı.

Nürnberg'de ifade veren Walter Funk, 1931 yılında «sanayici dostlarım ve ben, nazi partisinin çok

uzak olmayan bir gelecekte iktidara geleceğine inanmıştık» diyordu.

Hitler'i destekleyen sanayicileri Funk, Nürnberg Mahkemeleri'nde şöyle açıklamıştı: Dev kimya karteli I.G. Farben müdürlerinden Georg von Schnitzler; potasyum sanayiinden August Rosterg ve August Diehn; Hamburg-Amerika denizyollarından Cuno; merkezi Almanya linyit sanayii; Conti lâstik fabrikaları; Köln'ün büyük sanayicilerinden Otto Wolf; Hitler'in iktidara geçmesinde önemli rol oynamış olan Köln Bankası'ndan Baron Kurt von Schröder; başlıca bankalar (bunlar arasında Deutsche Bank, Commerz und Privat Bank, Dresden' Bank, Deutsche Kredit Gessellschaft ve Almanya'nın en büyük sigorta şirketi, Allianz, vardı).

Hitler Reichstag yangınından önce sanayicilerle yaptığı bir toplantıda şöyle diyordu: «Özel girişim, demokrasi çağında sürdürülemez; ancak halk sağlam bir otorite ve kişilik anlayışına vardığı zaman özel girişim yaşayabilir... Elimizdeki dünya nimetlerinin hepsini seçkinlerin savaşına borçluyuz... Bütün kültür nimetlerinin demir bir yumrukla yaratılması gerektiğini unutmamalıyız». İş adamlarına karşı, marksistleri «ortadan kaldıracığına» ve Wehrmacht'ı (alman ordusu) yeni-

devamı s.322'de

Merkezciler de biraz güçlenmişler, 68'den 73 sandalyeye çıkmışlardı. Papen'i seçimde desteklemeyen tek parti, Hugenberg'in alman milliyetçi partisiyle, öteki orta sınıf partileri başarı kazanamadı. Katolikler dışında, bütün orta sınıfın ve yüksek sınıfların nazilere kaydığı anlaşıyordu.

Bu dönemde işçi sınıfı sosyal demokratlarla, komünistler arasında ikiye bölünmüştü. Sosyal demokratlar birçok kereler, komünistlerin ezilmesinde düzen kurumlarıyla işbirliği yaptığı için, iki parti arasında uzlaşmaz bir uçurum vardı. Faşizm karşısında iki kanat da, ısrarla, güçbirliğinden kaçındı, ancak güçleriyle birbirlerine saldırdı. Komünistler, sosyal demokratları, «sosyal faşist» olarak niteliyorlardı. Sosyal demokratlar da sokaklarda ve basında, hem, nazilerle, hem de komünistlerle çarpışmağa başladılar. Sosyal demokratlar bütün yozlaşmalarına rağmen, işçilerden, hâlâ, önemli bir destek alıyorlardı. Nazizmin yolunu kesebilecek tek güç olan anti-faşist birlik, ne işçi sınıfı arasında, ne de demokratik güçler arasında sağlanabildi. Meydan, böylece Hitler'e bırakılmış oluyordu.

1932 ağustosunda Berlin, S.A'lar tarafından kuşatıldı. Hitler cumhurbaşkanından iktidarın kendine devredilmesini istedi; Hindenburg ise bu isteğe karşı koydu, bir bildiriyle durumu kamuoyuna açıkladı. Naziler ağır bir darbe yemişlerdi. Ama parlamento başkanlığını katolik merkezi partisinin desteğiyle Göring'un alması, naziler açısından önemli bir adım sayılmıyordu.

6 kasımda yeniden seçimlere gidildi. Naziler iki milyon oy kaybettiler. Reichstag'daki sayıları 34 azalarak 196'ya düştü. Komünistlerin milletvekili sayısı 89'dan 100'e çıktı; sosyalistlerin üye sayısı ise 133'den 121'e düştü. Hükümeti destekleyen tek parti, alman milliyetçi partisi, aşağı yukarı bir milyon fazla oy kazandı. Bu oyları nazilerden almış, milletvekillerinin sayısı da 37'den 52'ye çıkmıştı.

3

2

Nasyonal sosyalistler, her ne kadar ülkenin gene en büyük partisi olarak kaldılarsa da, iki milyon oy kaybı onlar için önemli bir gerileme oldu. Büyük nazi dalgası ilk olarak geriliyordu; yenilmezlik masalı yıkılmıştı.

Alman sosyalistleriyle komünistler, nasyonal sosyalizmin bir zafer kazanabileceğine inanmadılar; üstelik sürekli olarak çökmekte olduğunu ileri sürdüler. Her olaydan sonra, zafer çıgıkları atıldılar; 1932 ağustosunda Başkan Hindenburg Hitler'in taleplerini reddetti diye, 6 kasım seçimlerinden sonra da nazi oyları gerileme gösterdi diye, umutlara kapıldılar. Bu

tarihte *Vorwärts* şöyle yazıyordu: «Biz, nasyonal sosyalizmin iflasını 10 yıl önce görmüştük. Bunu gazetemizde açıkça yazmıştık.» Hitler'in iktidara gelmesinden önce, sosyalist, önderlerden biri, Schiffrin, şunu yazıyordu: «Burnumuza şimdi yalnız, kokmaya başlayan bir ceseğin kokusu geliyor. Faşizm, kesin olarak yıkılmıştır. Bir daha ayağa kalkamayacaktır!»

Komünistler de daha farklı biçimde davranmadı. 14 eylül 1930 seçimlerinden sonra *Rote Fahne* adlı parti gazetesi şunları yazıyordu: «14 eylül, alman nasyonal sosyalist eylemin en yüksek nokta-

NAZİZM VE BÜYÜK SERMAYE/II

den kuracağına söz verdi. Yeniden silâhlanmada en çok kazancı olan Krupp, Birleşik Çelik ve I.G. Farben gibi sanayi korporasyonları, Wehrmacht özel bir ilgi gösteriyorlardı. Hitler, «Şimdi önümüzde son seçim var», diye sözlerini bitirirken dinleyicilerine, «sonuç ne olursa olsun, artık dönüş yok», dedi; eğer kazanmayacak olursa, «başka yoldan... başka silâhlar kullanarak» iktidarda kalacaktı.

Amerikalı gazeteci William I. Shirer'in, Üçüncü Reich'in Yükselişi ve Batışı'na göre Dr. Schacht, Nürnberg mahkemelerinde, o gün şapkasını açıp, sanayicilerden üç milyon mark topladığını söylemiştir. Bu dev bağışın ilk 400 bin markı da I.G. Farben'den geliyordu. Sonra Alfred Krupp'in teşvikleriyle sanayiciler Hitler-Spende'yi, (yani Hitler'in istediği zaman yararlanabileceği özel Hitler-harcama fonu'nu) kurdular.

Hitler bu para destekleri sonucu iktidara geldi. Çeşitli nazi önderleri Nürnberg mahkemelerinde ölüm mahkûm olurken, onları para ve silâhla besleyenler ya beraat ettiler yada çok hafif cezalar yediler. Örneğin, Krupp 5 yıl hapse mahkûm oldu, mahkeme Krupp işletmelerine el konulması kararı aldığı halde, bu hiçbir zaman uygulanamadı. Dr. Schacht ile von Papen ise beraat edenler arasındaydılar.

Nazi yönetiminin Reichsbank başkanı ve iktisat bakanı Dr. Schacht'ın anlattığına göre, Hitler Almanya'da para sahibi olanlarla görüşmeye başlıyor ve onlara aşağı yukarı istedikleri şeyleri söylüyordu: partinin seçim kampanyalarını beslemek, geniş ve yoğun propaganda masraflarını ödemek, partide çalışan yüzlerce devamlı memurun maaş bordrolarını karşılamak ve

1930'un sonunda yüz bin kişiden fazla, yani Reichswehr'den (alman ordusundan) daha büyük olan özel S.A ve S.S ordularını yaşatabilmek için, çok büyük miktarda paraya ihtiyacı vardı. En büyük kaynak da, iş adamlarıyla bankacıları.

Hitler 1931 yılının son yarısında Almanya'yı baştan başa gezdi; iş çevrelerinin bellibaşlı kişileriyle konuştu. Bu konuşmaların bir bölümü çok gizli geçiyor, dağ başlarında, تنها yerlerde yapılıyordu. Dietrich, «gizlilik esastır» der; «basının herhangi bir falsosuna fırsat verilmemeliydi. Bu tedbirler sayesinde, sonunda başarı kazanıldı.»

1930 sonbaharında Strasser, Feder ve Frick, Reichstag'a Nazi Partisi adına bir yasa tasarısı sundular. Tasarıda, faiz haddinin en fazla yüzde 4 olması, «banka ve borsa krallarının» ve bütün «doğu yahudilerinin» ellerinde bulunan hisse senetlerinin karşılık ödenmeden müsadere edilmesi, büyük bankaların millileştirilmesi isteniyordu. Hitler'in ödü koptu. Bu partinin paraca intiharı demektir. Tasarının geri alınmasını şiddetle emretti. Bunun üzerine komünistler tek sözcüğünü bile değiştirmeden tasarıyı yeniden Reichstag'a getirdiler. Hitler, partisine tasarıya karşı oy kullandırdı.

Hitler'in Reichstag yangınından önce büyük iş adamları ile yaptığı toplantı, bugün bütün ayrıntılarıyla bilinmektedir. Yalnız o günkü toplantıda, en az üç milyon mark toplandığı belirtilmiştir. 20 ocak 1933'te yapılan bu toplantıyı Göring yönetti. Bu toplantıda bir gün içinde nazi olan Krupp, I.G. Farben'den Bossh ve Schnitzler, Birleşik Çelik kurumundan Vögler vardı.

Hitler'in, 30 ocak 1933'te kurmakla görevlendirildiği ilk hükümette, sadece üç tane nazi bakan vardı. Geriye kalan bakanlıkların tümü, öteki sağcı partilerin elindeydi ve bunlar, nazileri kendi amaçlarına yarayacak biçimde yola getireceklerini sanıyorlardı. Hitler hükümetinde savunma bakanlığı, mareşal Werner Von Blomberg'in (fotoğraf: 1) uhdesine verilmişti. Hitler'in, ordu ile anlaşmasında önemli katkıları olan Von Blomberg, daha sonra, acımasız nazi gizli servislerinin kurbanı olacak, ve tasfiye edilecekti. Bu tasfiye mekanizmasının yürütücüsü Gestapo, onun şefi ise Himmler'di (fotoğraf: 2). Joseph Göbbels'in (fotoğraf: 6) ustalıkla yönettiği propaganda kampanyasının, özellikle 5 mart 1933 genel seçimlerinde büyük etkinliği oldu (fotoğraf 3: Hitler'i Hindenburg'la birlikte gösteren bu afişte «eğer nasyonal sosyalistlere oy verirsen, Reich hiçbir zaman yok olmayacaktır» denilmektedir; (fotoğraf 4: bir başka nazi propaganda afişi: «tarım, okul ve işgal sorunlarının çözümü için oyunu nasyonal sosyalistlere ver»). Ama, nazizm aleyhtarları da, son çabalarını gösteriyorlardı (fotoğraf 5: nazi aleyhtarı bir afişte ölümü simgeleyen bir iskeletin yanına şunlar yazılmıştır: «eğer bu III. Reich ise, hayır!»).

sı oldu. Bundan sonra olacaklar ise, bu eylemin zayıflaması ve çökmesidir». 1932'de Thaelmann, «Hitler faşizminin oportünist bir biçimde abartılması»na karşı çıkıyor, 6 ekim seçimlerinden sonra Rote Fahne şunları yazıyordu: «Her yerde birçok S.A Hitler'in saflarını terk edip komünist bayrak altında toplanıyor. Hitler, kendi eylemi içinde bile, artık dikiş tutturamıyor». Faşizmin iktidara gelişinin hemen öncesinde, Thaelmann da «sınıflararası güçler dengesinin proletarya lehine değiştiği»nden söz etmekteydi!

1932 yılı aralık ayında von Papen'in yerine, general Schleicher başbakan oldu. Sokak çatışmaları yayılıyor, kahverengi gömlekli milisler, halka açık yerlerde solcu işçileri öldürmeye devam ediyorlardı. Devletin kolluk kuvvetleri de, faşist çeteleri destekliyor, silâhlendiriyordu. General von Schleicher, S.A'ların şefi Röhm ile çok dostça bir görüşme yaptı. Reichswehr'in (Alman Ordusu) yetkililerine tecavüz etmemeleri koşuluyla, S.A hücum takımlarının eylemlerine göz yumacağını bildirdi. Genelkurmay, genç milislerin askerî bölgelerde eğitim görmelerine izin verdi, askerî öğretmenleri bunların eğitimiyle görevlendirdi.

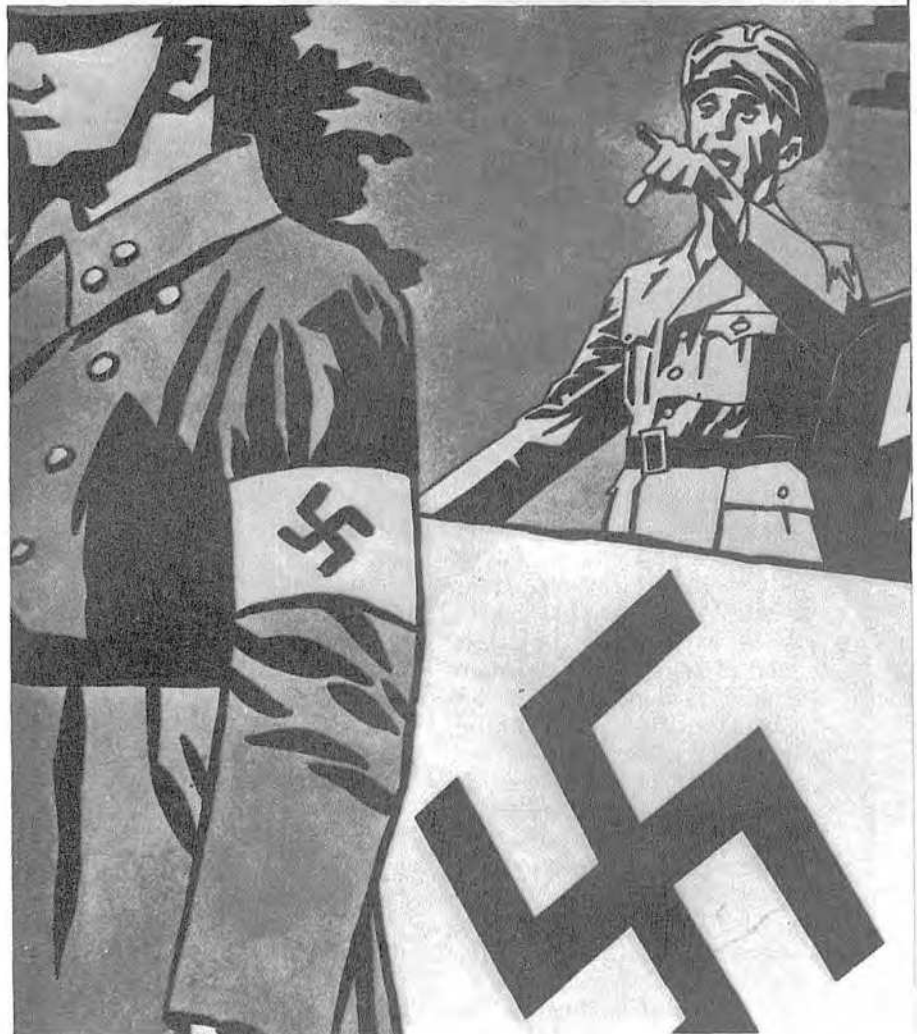
Sonuçta, başbakan General Schleicher gene de nazileri yanına çekmeyi, yada onları bölmeyi başaramadı. Mil-

liyetçilerden, merkezden, ve sosyal demokratlardan da destek sağlayamayınca, 23 ocak 1933'te cumhurbaşkanı Hindenburg'u görmeye gitti ve Reichstag'da çoğunluk elde edemediğini belirterek parlamentonun feshini istedi. Başbakana göre, ülkenin, anayasanın 48. maddesi gereğince olağanüstü kararnamelerle yönetilmesi zorunlu duruma gelmişti. Eski başbakan von Papen ise Schleicher'e karşı nazilerle birlikte, çeşitli dolaplar çeviriyordu. Papen, sürekli olarak Hindenburg'u, Reichstag'da çoğunluğun desteğini alabilecek bir hükümeti, ancak, Adolf Hitler'in kurabileceğine inandırmaya çalışmaktaydı.

Bu sırada, nasyonal sosyalizm kaba güç gösterilerine açıkça devam ediyor, düzenli birlikler içinde militanlarını örgütlüyor, özel kışlalarında bir ordu besleyip yetiştiriyor, dev geçit törenleri yaptırıyor, havalarda özel uçak filoları uçurtuyordu. Ama, gene de «kahverengi gömlekliler», göstermelik bir orduyd.

hitler, şansölye oluyor

Sonunda devlet, teslim oldu. Schleicher, askerî birlikleri nazilere karşı kullanmadı. 30 ocak 1933'te mareşal Hindenburg, yasal bir biçimde «Herr Adolf Hitler'i», Al-

1

man Reich'inin yeni hükümetini kurmakla görevlendirdi.

O gün, yani 1933 yılının 30 ocak pazartesi günü, şansölyeliğin (başbakanlığın) kapısından çıkan Hitler gülümsüyor, yüzünden güven okunuyordu. Kararsız ve şaşkın halkın arasından arabayla otele döndü, arkadaşlarını kucakladı. Sonunda iktidara ulaşmıştı: Von Papen'in beklenmedik yardımı ile, yıkmak istediğini söylediği eski yönetici sınıfla anlaşarak iktidara geliyordu... Alman halkının kendisine oy vermeyen yüzde 63'ü Hitler'e karşı birleşememişti. Komünistlerle sosyal demokratlar, nazilerden çok, birbirleriyle çarpışıyorlardı; ortacılar Hitler'in ne ölçüde tehlikeli olduğunu, asla anlayamamışlardı; sağcılar ise Weimar cumhuriyetinden, kurulduğu günden beri nefret etmekteydiler. 30 ocak 1933

akşamı, «kahverengi gömlekçiler», büyük meşalelerin ışığında, bir bayram havası içinde geçit yaptılar.

Gene o gece, Berlin sokaklarını ve meydanlarını aydınlatan başka meşaleler de vardı; naziler birtakım kitap yığınlarını ateşe vermiş, yakıyorlardı.

«Yozlaşmış burjuva kültürü» olarak afaroz edilen yapıtlardı bunlar: Sigmund Freud'ün psikanaliz metinleri, Thomas Mann'ın, Alfred Döblin'in, Jack London'un, Ernest Hemingway'in, Dos Passos'un, Erich Maria Remarque'ın, Henri Barbusse'ün, Maksim Gorki'nin romanları; Marx'ın, Engels'in, Alfred Adler'in, Albert Einstein'ın ve daha birçok yazarın, incelemecinin çalışmaları... O alevlerle birlikte Almanya'nın en iyi döneminin, klasik çağının yapıtları Weimar

Nazi barbarlığına karşı alman kültürü direnmedeydi. Nazizm, aydınları kazanamayacağını biliyordu. Hitlerciliğin yapabileceği tek şey, onların yapıtlarını ateşe vermekti (fotoğraf 1: Berlin'de kitap yığınlarının yakılışı). Bu uğursuz törenlere partinin en yetkili ileri gelenleri başkanlık ediyorlardı. (fotoğraf 2: Goebbels ve Göring, kitapların yakılışını izliyorlar). Bu baskı yalnız kitaplara değil, onları yazanlara da karşıydı; sürgüne zorlananların başında ünlü alman yazarı Thomas Mann geliyordu (fotoğraf 4: Thomas Mann'a 1936'da, çekoslovak hükümeti tarafından verilen pasaport). Mann, «Buddenbrooklar» adlı romanın (fotoğraf 5: «Buddenbrooklar»ların kapağında Wilhelm Schulz'un deseni) ünlü yazarıydı. Birçok yazar da toplama kamplarına gönderilecekti (fotoğraf 3: 1933 yılında tutuklanarak Esterwegen kamplarına gönderilen yazar Carl von Ossietzky. Ossietzky'e ilk Nobel Barış Ödülü bu kamptayken verilmişti; yazar 1938'de, gene bu kampta ölecekti).

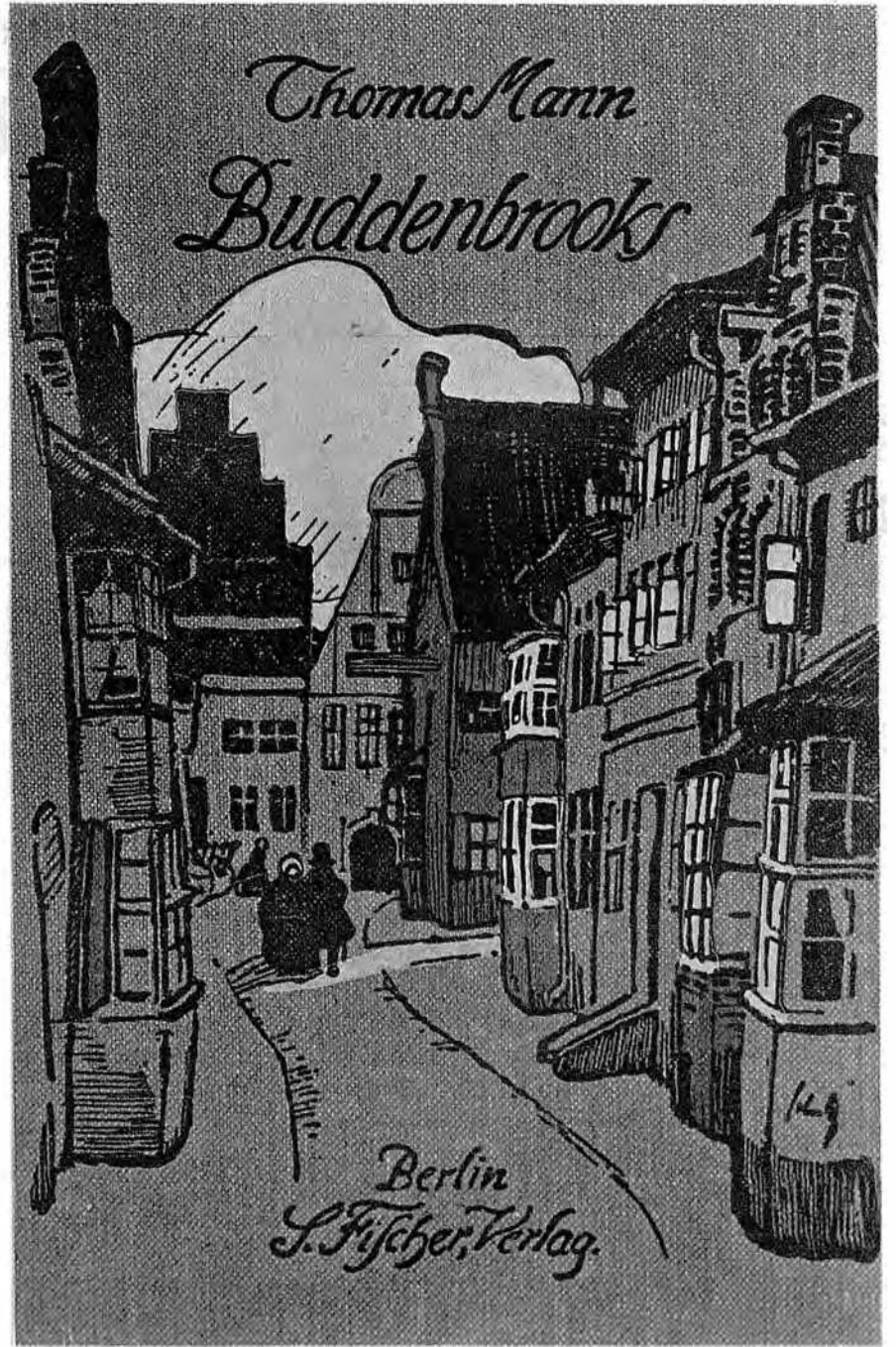

cumhuriyeti ile birlikte yanıp kül oluyordu; kitaplar yanarken nazizm yanlısı gençler alkış tutuyorlar, gülüyorlar ve garip haykırırlarla Führer'lerini selamlıyorlardı.

Büyük pazarlıklar sonucunda Hitler başkanlığındaki yeni hükümet kuruldu. Nasyonal sosyalistler hükümette azınlıktaydılar; kabinedeki on bir bakanlıktan yalnız üçü ellerine geçmişti, bu bakanlıklar, başbakanlık dışında kilit yerler de değillerdi: Frick, içişleri bakanıydı, ama polis, birçok Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, bu bakanlığın emrinde değildi; polisi; ayrı ayrı eyaletler yönetiyordu. Üçüncü nazi bakanı da Göring'di, ama kendisine belirli bir bakanlık bulunamamıştı; sandalyesiz bakandı; Almanya hava gücüne sahip olur olmaz da, hava bakanı olacağı düşünülüyordu. Gö-

ring'in, aynı zamanda Prusya içişleri bakanı olması pek az dikkati çekti; ama o, bundan yararlanarak prusya polisini yönetebilecekti.

Önemli bakanlıklar tutucuların elindeydi. Onlar, nazileri kendi amaçlarına yarayacak biçimde yola getireceklerini sanıyorlardı: Neurath, gene dışişleri bakanı kalmıştı; Blomberg, savunma bakanıydı; Hugenberg, birleştirilen ekonomi ve tarım bakanlıklarını almıştı; Seldte, çalışma bakanı olmuştu; öteki bakanlıklar Papen'in sekiz ay önce atamış olduğu partisiz «uzmanlar»a bırakılmıştı. Papen, Almanya başbakan yardımcısı ve Prusya başbakanıydı. Hindenburg, von Papen'in bulunamayacağı bir Hitler kabinesini onaylamaya-
cağını söylemişti. İhtiyar cumhurbaşkanı, bundan yararlanarak Hitler'i dizginleye-

ceğini sanıyordu. Bu hükümet, Papen'e göre, kendi eseri idi: dostu, hayranı ve koruyucusu, namuslu ihtiyar cumhurbaşkanının yardımı ve ele avuca sığmayan nazilere karşı üçe karşı sekiz çoğunlukta olan tutucu arkadaşlarının desteğiyle, hükümete egemen olacağına inanmaktaydı. Hitler'i başbakanlığa iten gücü kavrayamamıştı. O günkü kurumların (ordunun, kiliselerin, sendikaların, siyasal partilerin yada nazileşmiş büyük bir orta sınıfla, sonradan Papen'in «savaşız teslim» olmasından acı acı yakındığı

geniş çapta örgütlenmiş proletaryanın) hemen hemen felce uğramış, anlaşılabilir güçsüzlüğünü, ne Papen ne de başka biri tam olarak kavrayamadı. Nazizme karşı olan alınanların yaptıkları en büyük yanlışlık bu tehlikeye karşı birleşmemeleri olmuştu.

Almanya'daki reformcu önderler görevlerini yapmaları, iktidarı Hitler'e bırakmalarını için Hindenburg ve Reichswehr'e başvurdular. Papen, Prusya sosyalist hükümetini azlettiğinde (20 temmuz 1932), sosyal demokrat-

lar bu «anayasayı çiğneme» işlemini protesto etmekle, Leipzig Yüksek Mahkemesine başvurmakla yetinmişlerdi. Hitler'in iktidara gelmesinden 10 gün önce, Genel Alman Sendikalar Bürosu, Başkan Hindenburg'u ziyaret etti. Sendika önderleri Reich Başkanı Hindenburg'un yardımına bel bağlamışlardı. Hitler'in hükümeti kurduğu gün (30 ocak 1933), *Vorwärts* özel sayısında şunları yazmaktaydı: «Hükümet darbesi tehdidi altında bulunan hükümet karşısında sosyal demokrasi, bir ayağı Ana-

yasa'da, öbür ayağı da legalitede olmak üzere dimdik duruyor.»

almanya nazileştiriliyor

Kabine kuran iki parti (yani nazilerle milliyetçiler) parlamentoda çoğunlukta değildiler. Merkezçilerin desteği sağlanamayınca, seçime gitme kararı alındı. Yeni seçimler için saptanan tarih ise, 5 mart 1933'tü. Nazi partisi, bu seçimde, hükümetin geniş

REICHSTAG YANGINI / I

Alman mitolojisinde Walhalla, ateşe verilerek eski tanrılar öldürülür.

Nasyonal sosyalist mitolojisinde, Reichstag (Parlamento) ateşe verilerek eski partililer öldürülecektir.

30 ocak 1933'te başbakan olan Hitler huzursuzdur; genel seçimlere bir kaç ay vardır. Rejim için büyük tehlike olan Thaelmann'ın komünist partisi, her ne pahasına olursa olsun, ezilmelidir. Hitler, «işçi sınıfının gücünü kırmak, onu başsız bırakmak ve partisini yıkmak gerek» demektedir.

Bundan sonra Hitler marksist canavarı yenen Aziz Jorj rolünde ortaya çıkacaktır. Naziler, sadece alman burjuvazisine değil, bütün dünya burjuvazisine, komünizme karşı girişilen «kutsal savaş»ta yetkili ve kaçınılmaz önderler olarak kendilerini kabul ettireceklerdir. Gerçekten de «Reichstag Yangını» taktiğini, faşistler sonuna kadar hep uyguladılar: kendi çıkardıkları her yangında sosyalistleri kundakçılıkla suçlamak, kendi işledikleri yada hazırladıkları her cinayeti onların üstüne atmak, kendilerini, küçük mülkiyetten tutun da avrupa uygarlığına kadar, yıkmaya karar verdikleri her şeyin kurtarıcıları olarak ilân etmek!.. «Dünya bolşevik komplosu» aleyhindeki sağır edici yaygaralarıyla, dikkatleri özgürlük ve dünya barışı aleyhindeki kendi komplolarından uzaklaştırmak!..

Hitler'in başbakan olduğunun ertesi günü, 31 ocak 1933'te Göbbels güncesine şunları yazdı: «Führer ile olan konuşmamızda sosyalistlere karşı açılacak mücadelenin ana hatlarını çizdik. Şimdilik doğrudan doğruya karşı - tedbirler almaktan kaçınacağız. Devrim girişimi bundan önce alevlenmelidir. Uygun bir anda darbemizi indireceğiz.» Nazilerin gittikçe artan kışkırtmalarına rağmen, seçim kampanyası sırasında ne komünistlerin, ne de sosyalistlerin herhangi bir girişimi görülmüdü. Hitler sosyal demokratların toplantılarını ya

yasak ediyor, yada S.A kabadayıları aracılığıyla dağıtıyordu. Bellibaşlı sosyalist gazeteler de kapatılmıştı. Katolik Merkez Partisi bile nazi teröründen kendini kurtaramadı. Katolik sendikaların lideri Stegerwald, bir toplantıda söze başlayacağı sırada «kahverengi gömlekliler» tarafından dövüldü; Brüning de başka bir toplantıda, bir çok yandaşı S.A kıtaları tarafından dövüldüğü için polise başvurmak zorunda kaldı.

Bütün bu teröre rağmen, Hitler, Göbbels ve Göring'in bekledikleri «devrim» bir türlü «alevlenemedi». Mademki bu işi kışkırtmayla yaptırıyorlardı, böyle bir şey uyduramazlar mıydı acaba?

27 şubat günü, akşamın saat 9'unda Reichstag, alev alev yanmaktaydı, Van der Lubbe adında bir hollandalı, suç üstü yakalanmıştı. Lubbe «komünist» diye damgalandı; cebinden komünist partisinin kartı (!) çıkmıştı! Kundakçılık suçu solculara yüklenince, yangın bir «komünist ayaklanmasının ilk işareti» olarak gösterildi. Böyle bir ayaklanmayı da ancak faşist diktatörlüğün önleyebileceği (!) besbelliydi!..

Birkaç dakika içinde olayı duyan nazi liderleri yangın yerindeydi. Alman Reich'ının başbakanı şöyle bağırıyordu: «bu tanrısal bir belirtidir! Şimdi artık sosyalistleri demir yumrukla yok etmemize kimse engel olmayacak!» Sonra bir ingiliz gazetecisine dönerek ekliyordu: siz, Almanya tarihinde yüce ve yeni bir dönemin tanığısiniz. Bu yangın onun başlangıcıdır.» Göring «bu, komünistlerin yeni hükümete karşı işledikleri bir cinayettir!» diye haykırıyor, Göbbels «işte komünist ihtilâli başlıyor! Bir dakika bile bekleyemeyiz. Acımak yok. Her komünist bulunduğu yerde öldürülecek» diyor.

Bu yangın, gerçekten bir işaret olmuştu: faşist terörün işareti, nazi yağmasının başlama işareti!

Yangının ertesi günü, 28 şubatta, Hitler Hindenburg'u öldürdü.

devamı s. 328'de

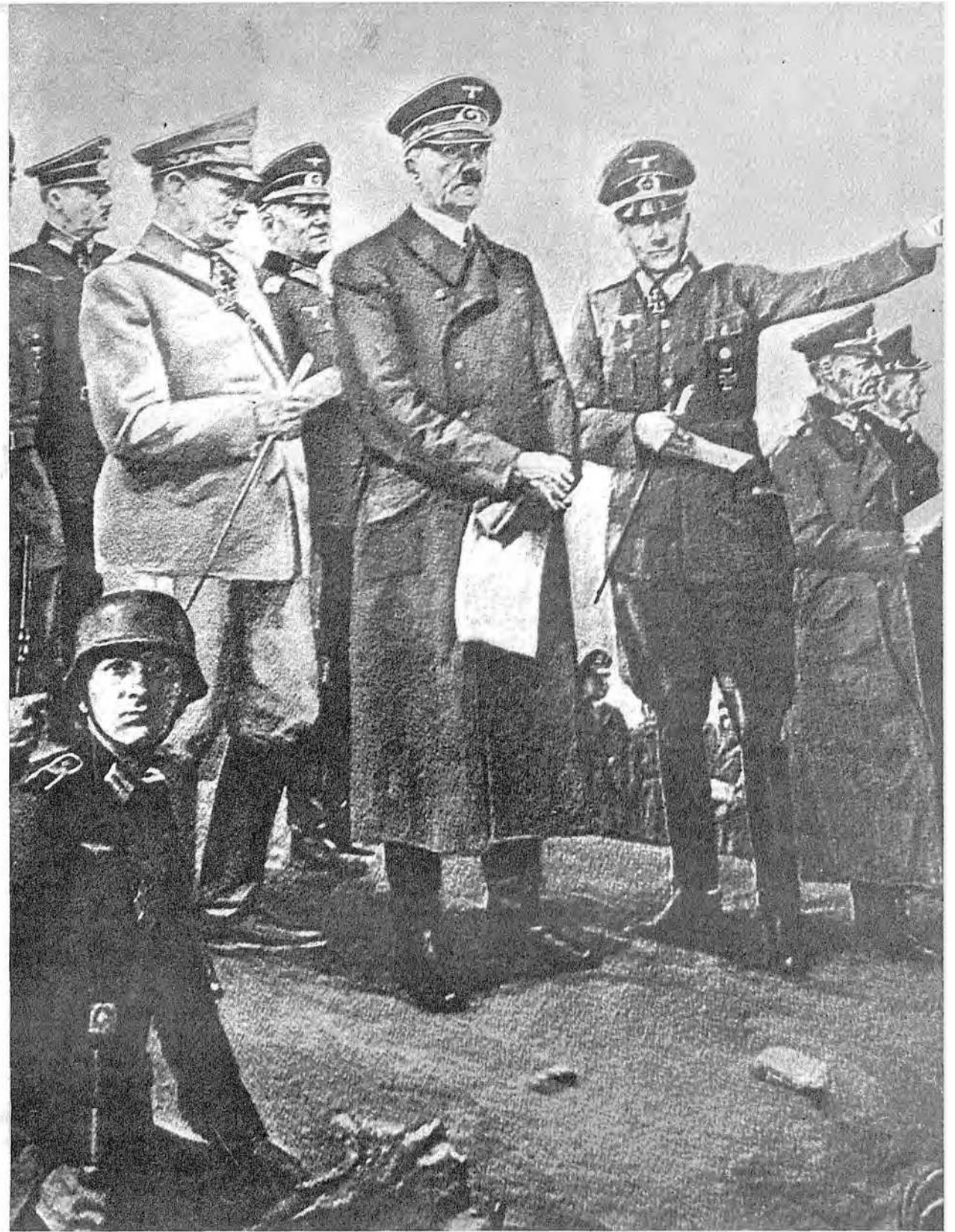
*Hitler ve
Göring'i alman
ordusunun yüksek
rütbeli subaylarıyla
gösteren temsili bir
resim).*

kaynaklarını oy kazanmak için kullanabilecekti! Göbbels sevinçten yerinde duramıyordu. 3 şubat tarihli gıncesine şunları yazacaktı: «Artık savaşmak kolay! çünkü devletin bütün kaynaklarından yararlanabiliriz. Radyo ile basın elimizde... Ortaya bir propaganda şaheseri çıkarcacağız. Ve bu sefer parasızlık çekilmeyecek.»

Nitekim Hitler hükümetinin politikasından çok memnun olan iş adamlarına başvuruldu, para vermeleri istendi. Göring'in Reichstag Başkanlığı sarayında, 20 ocakta yapılan bir toplantıda bu konuda anlaşmaya varılmıştı; bu toplantıya Dr. Schacht başkanlık etmekteydi. Hitler'le Göring, Almanya'nın birçok para ve sanayi kralına politikalarını açıkladılar. Toplantıda bulunanlar arasında, bir gün içinde nazi oluveren Krupp ile I.G Farben'den Bosch ve Schnitzler, Birleşik Çelik Kurumundan da Vögler vardı.

Nazi programına kitleleri kandırmak amacıyla konan toplumsal nitelikteki hükümler, çarçabuk hasıraltı edildi, yada amaçlarından saptırıldı. Hitler devlet yönetimini ele geçirir geçirmez, bedeli ödenmeksizin topraklara el koymaktan söz etmez oldu; hatâ daha 1933 martında bir Reichstag oturumunda nazizmin özel girişime elinden geldiğince yol açacağını, özel mülkiyeti destekleyeceğini açıkladı; 2 mayısta tarım sendikalarını kapattıracak; 29 eylülde büyük toprak sahiplerinin gücünü arttırmaya, miras yoluyla elde edilen aile topraklarına dokunulmazlık sağlayarak parçalanmalarını önlemeye ve tarım kesimindeki el emeğini en düşük ücretlerle toprak ağalarının amansız ellerine bırakmaya yönelik bir dizi yasa çıkarcaktı. İşte Hitler'in «devrim»i buydu...

Hitler ve bakanları nazi partisine para döken bu sanayicileri, temsil ettikleri sanayi kuruluşlarına silâhlanma alanında, yada büyük kamu hizmetleri planına bağlı dev siparişler vererek ödüllendirdiler; bu kamu hizmetlerinin çoğu gerçekte hiç bir

yarar sağlayamayacaktı.

Hitler'in kitlelerin onayına da ihtiyacı vardı. Orta sınıfların hâlâ kararsız kalan kesimlerini nazi partisinin çevresine toplayacak bir şeyler yapmalıydı. Böylece Hitler'in başyapıtı olan «Reischtag Yangını» düzenlendi. 27 şubat 1933'te şansölye Adolf Hitler'in buyruğuyla gerçekleştirilen bir yangın, devlet eliyle işlenen bir suçtu. Alman parlamentosunun yakılması buyruğunu verirken Hitler, önce, kamuoyunda birtakım karışık ve karmaşık

duygular uyandırmak, sonra suçu komünistlere yüklemek ve bundan politik yarar sağlamak niyetindeydi. 5 mart seçimleri yaklaşmıştı; terazinin kefesini bütünüyle yeni gruplardan yana eğmek gerekiyordu. Şiddet yöntemleri, şimdilik, eski demokratik gelenekleri henüz unutmamış olan alman burjuvazisinde kuşku uyandırmaktaydı.

Hitler ve propagandacısı Göbbels, çoğunlukların bilinçaltında kımıldanan hayalleri iyi sezinlemişlerdi: ateş gecenin karanlıkları için

de yükselecek ve kurulu düzenin en büyük simgesini, Reichstag'ı, yutuverecekti. Sonra da Hitler, demokratik düzenin koruyucusu rolüne çıkacaktı. «Suçu yükleyecek biri» gerekiyordu, «hemen» oracıkta, yangın yerinde, Van der Lubbe adında, zavallı bir hollandalı delikanlı yakalandı; bu tutuklama da Hitler'in kitlelere aktarmak istediği «mesajın» kapsamına giriyordu: suçu işleyenler komünistlerdi! İşe bakın ki Lubbe bir yabancıydı, üstelik elinden hiç bir iş gelemeyen biriydi;

Nazi yönetiminin ilk işi, sözde bir «komünist ayaklanması»nı önlemek amacıyla, gerekli tedbirleri (!) almak oldu. Seçim propagandası sırasında naziler var güçleriyle bir komünist darbe umacısı uydurmuşlardı; şimdi de, bu umacı'yı yaratmak gerekiyordu. Göring ve özellikle Göbbels (fotoğraf 1: 1932 yılında, Berlin Spor Sarayı'nda düzenlenen bir nazi toplantısında Göbbels, Hitler'in elini sıkıyor) buna bir çözüm yolu buldular: Alman parlamentosunu (Reichstag) yakmak, sonra da suçu komünistlere yüklemek!.. Bu iş, Karl Ernst yönetiminde bir S.A komando birliğine verildi; 27 şubat 1933 gecesi de parlamento yandı (fotoğraf 2: Reichstag yangını ile ilgili bir afiş). Suçlunun (!) suçüstü yakalanması şarttı: bu nedenle Van der Lubbe adında yarı deli ve kundakçı bir hollandalı bulundu; suç, onun üzerine yüklendi; ilk ağızda 4 000 kadar solcu tutuklandı. Bunların arasında Bulgar devrimcisi Dimitrov da vardı.

REICHSTAG YANGINI/I

burg'a «halkın ve Devlet'in korunmasını» öngören bir kararname imzalattı. Böylece Anayasa'nın kişi ve toplumun hak ve özgürlüklerini güvence altına alan yedi bölümü, toptan ortadan kaldırılmış oluyordu. Hitler bununla, sadece siyasal düşmanlarını «resmen» susturmakla ve onları dilediğinde tutuklama hakkını elde etmekle kalmıyor, halkta bir hafta sonra yapılacak seçimlerde nasyonal sosyalizme oy vermedikleri takdirde, sosyalistlerin iktidarı ele alacakları korkusunu yaratıyordu. İnsan avı başlamıştı: Cezaevleri, kışlalar, toplama kampları, en amansız işkencelere uğratılan rehinelerle dolmaktaydı. İnsanı insanlıktan çıkarma makinesi, ölüm mekanizması işlemeye başlamıştı artık.

Reichstag yangını davası kısa zamanda, alman komünist partisinin davası durumuna getirildi. Göring'in yangını çıkarmakla suçladığı, komünistlerin parlamento lideri Ernst Torgler polise teslim oldu. Ama naziler bununla da yetinmeyip dava alanını daha da genişlettiler. Birkaç gün sonra polis, Berlin'de, üç bulgar komünistini yakaladı: daha sonra bulgar başbakanı olacak olan bulgar komünist partisinin yöneticisi Georgi Dimitrov, Blagoy Popov ve Vasil Tanev.

Hitlerci yönetim ve alman sanayicileri, Dimitrov ve arkadaşlarının üzerine yıkılmaya çalışılan bu komploya büyük umutlar bağladılar. Bu dâvâ nazizmin, kesin zaferiyle sonuçlanmalıydı. Dimitrov'un deyişiyle, davanın amacı açıktı: «Dâvâ, faşist Alman hükümeti-

nin dünya komünizmine karşı başarı ile savaştığını ve kapitalist Avrupa'yı komünist tehlikeden tam zamanında kurtardığını kanıtlayacak»tı.

Oysa Leipzig Yüksek Mahkemesi'nde yapılan duruşmalar, naziler için tam fiyasko oldu. Georgi Dimitrov, nazi zindanlarında yapılan işkencelere ve baskılara yılmayan direnciyle karşı koyup, yöneltilen ithamların hepsini, ve faşist dünya görüşünü kamuoyu önünde çürüttü.

16 aralık 1933'te Dimitrov mahkemede, ünlü savunmasını okudu. Savunmada ithamın özü, yani Reichstag'ın kundaklamasının, alman komünist partisinin ve dünya komünist hareketinin işi olduğu iddiası kökünden çürütüldü. 23 aralık 1933'te duruşma, sonuca bağlandı: yüksek mahkeme, üç bulgarı suçsuz bulmuştu. Beraat kararına rağmen, faşistler Dimitrov ve arkadaşlarını iki ay daha cezaevinde tuttular. Bütün dünyada anti-faşist güçler «Dimitrov ve arkadaşlarına özgürlük verin!» sloganı altında büyük protesto gösterilerinin bulundular.

Şubat 1934'te nazi yönetimi Dimitrov ve arkadaşlarını serbest bırakmak zorunda kaldı. Torgler ise İkinci Dünya Savaşı sırasında, ölünceye kadar, toplama kampında kalacaktı.

Alman nazi yönetimi, «Reichstag Yangını»yla, on yıl boyunca sürdürecekleri cinayetlerin «sinyal ateşi»ni sağlamış, ama Leipzig'deki bu sonla da ilk yenilgiyi tatmıştı.

oysa, Hitler'e bakılırsa, Lubbe yangın çıkarmakta usta bir kundakçıydı! Ürken halk yığınları, Hitler'in yalanına kanacak, «yurdun babası» olan şansölyenin, gerçekte bir yalancı olduğunu düşünmeye kimse cesaret edemeyecekti...

Reichstag yangınından hemen sonra Hindenburg'a bütün temel özgürlükleri kaldırarak, «olağanüstü hâl» ilân eden bir kararname imzalatıldı; kırk sekiz saat içinde bütün yetkiler, polisin eline verildi. «Yardımcı polis» haline gelen nazi milisleri militan işçileri dövmeye, işkence-den geçirmeye ve öldürmeye koyuldular. Anti-faşist partilerin seçim toplantıları yasaklandı, komünist milletvekilleri tutuklandı.

Düzenlenen bu oyun ve yaratılan teröre rağmen, naziler 5 mart seçimlerinde mutlak bir zafer kazanamadılar. Mecliste 288 sandalye elde ettiler. Mutlak çoğunluğu sağlamaları için, komünist partisini yasa dışı ilân etmeleri ve belli sayıda sosyalist milletvekilini de toplama kamplarına göndermeleri yetecekti.

5 mart 1933'de halk, seçim sandıklarının başına koştu. Hitler'in yaşadığı sürece görüp görecekları son demokratik seçimdi bu. Bütün teröre ve bütün korkutmalara rağmen halk çoğunluğu Hitler'i istemedi. Naziler 17 277 180 oyla başta geliyordu. Kazandıkları oy sayısı beş buçuk milyon artmıştı, ama genel oy sayısının sadece yüzde 44'ünü elde etmişlerdi; açık bir çoğunluk Hitler'den hâlâ uzaktaydı. Merkez Partisi'nin kazandığı oy sayısı 4 230 600'den 4 424 900'e çıkmıştı; böy-

iece Merkez Partisi müttefiki Katolik Bavyera, Halk Partisi'yle birlikte beş buçuk milyon oy elde etmiş oluyordu. Seçimden önce yapılan bütün kovuşturma ve baskılara rağmen Sosyal demokratlar bile ikinci büyük parti durumlarını korumuşlar, 7 181 058 oy sağlamışlardı. Papen ile Hugenberg'in milliyetçileri büyük bir düş kırıklığına uğradılar; 3 136 760 oy aldılar: genel oyların, sadece yüzde 8'i idi bu!

Parlamentoda 52 sandalyeleri olan milliyetçiler, nazilerin 288 milletvekili ile birlikte, Reichstag'da 16 sandalyelik bir çoğunluk sağlamışlardı. Bu çoğunluk hükümetin günlük işlerini yürütmek için belki yeterdi ama, Hitler'in parlamentonun onayı ile bir diktatörlük kurabilmesi için gereken üçte iki çoğunluk, henüz ortalarda yoktu.

diktatörlüğün temelleri atılıyor

Diktatörlüğün temellerini sağlamlaştırmak gerekiyordu. 24 martta, toplantı salonu silâhlı milislerin işgali altında bulunan Reichstag, 94'e karşı 441 oyla bir «tam yetki» yasasını çıkardı. Bu yasa ile Hitler, bundan böyle, «Anayasanın öngördüğü yöntemle bağlı kalmadan», kararnamele yoluyla, yasa çıkarabilecekti.

Böylece Hitler, Reichstag'dan tam yetki almasının üzerinden henüz on beş gün bile

geçmeden, Bismarck ile II. Wilhelm'in ve Weimar cumhuriyetinin hiçbir zaman gözlerine kestiremedikleri bir şeyi başarmış oluyordu: tarihten kalma eyalet devletlerin ayrı ayrı yetkilerini ortadan kaldırmış, onları Almanya'nın merkezi otoritesine bağlamıştı; merkezi otorite ise kendi elindeydi. Hitler, tarihinde ilk olarak, Almanya'nın çok eski zamanlardan kalma federal özelliğini yıkmış, ve Almanya'yı bu kez gerçekten birleştirmişti.

Naziler 1932'den sonra sendika eylemini soldan koparmağa, onlarla uzlaşmağa çalıştılar. Başarı kazandılar da.. Hitler iktidara geldiğinde de, Sendikalar Birliği, «hükümetin uygulamasını görmek için bekleyeceği»ni bildirdi. A.D. G.B (Genel Alman Sendikalar Birliği) işe, Sosyalist Partiyle olan ilişkisini kesmekle başladı. 20 martta yayınladığı bir bildiride de şöyle deniyordu: «Sendikal örgütler, reddedilmez bir toplumsal gerekliliğin göstergesi, toplumsal düzenin zorunlu bir parçasıdır (...). Doğal olarak, bunlar gittikçe daha büyük ölçüde devletin yapısına katılmışlardır, devletin rejiminin niteliği ne olursa olsun, sendikaların toplumsal görevi yerine getirilmelidir (...) Sendikal örgütler, devlet politikasını doğrudan etkilemek savında değiller. Bunların bu yöndeki çabası, bu alanda elde edilen bilgi ve deneyleri, hükümet ve parlamentonun kullanımına sunmaktan başka bir şey olamaz.»

7 nisanı sendika önderlerinden Leipart, bu açık artır-

mada daha da ileri gitti; sendikaların «hükümetle aynı yüce amaç peşinde koştuklarını; bunun da, ulusun iç ve dış özgürlüğünü bütün halkın üretici gücü üzerine oturtmak»olduğunu söyledi. 20 nisanı naziler sendikaları, işçi sınıfının nasyonal sosyalist devlet yapısına sokulmasının simgesi olarak sunulan 1 mayıs şenliklerinde hazır bulunmaya çağırdılar. Ama bunu izleyen gün, yani 2 mayıs 1933'te, sendikalar dağıtıldı, malları komünist partisinin-kiler gibi nazi partisine aktarıldı. El konulan bu mallar arasında 184 tane sosyalist ve komünist gazete de vardı. Muhalefet ileri gelenleri ya öldürülüyor, yada toplama kamplarına sürülüyorlardı. 1933 haziranında Münih'e 20 km. uzaklıkta Dachau'da, ilk büyük toplama ve sistemli yoketme kampı açıldı (bunu Almanya'da, Avusturya'da ve işgal edilen diğer ülkelerde 1187 tane daha kamp izleyecektir). Toplama kamplarının kapkara gecesinde milyonlarca nazi aleyhtarı sosyalist ve yahudi, açlığı, işkenceyi, zorunlu çalışmayı ve ölümü tanıyacaktı. Hitler'in karşı devrimi tamamlanmış, Alman Devleti'nin, III. Reich'in alınyazısıyla kaynaşmıştı artık...

14 temmuzda şöyle bir yasa çıkarıldı: «nasyonal sosyalist alman işçi partisi, Almanya'nın tek siyasal partisidir Başka herhangi bir partinin örgütünü sürdürmeye yada yeni bir parti kurmaya kalkışanlar üç yıla kadar ağır hapis yada, eğer suç başka yasalara göre daha büyük bir cezayı gerektirmiyorsa, altı aydan üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılırlar.» Reichstag'ın demokratik sorumluluğunu bırakmasının üzerinden henüz dört ay bile geçmemişken, en küçük bir direnmeyle karşılaşmadan Almanya'da tek partili totaliter devlet kurulmuştu.

ayak takımının yok edilmesi

Nazi partisinin içinde, bu karşı-devrimin komünizme ol-

TOPLAMA KAMPLARI/I

Alman nazizminin başa geçer geçmez uygulamaya başladığı yöntemlerden biri de, nazizme karşı çıkanları ve yahudileri toplama kampları içinde toplamak ve onları sistemli biçimde yok etmek olmuştur. Başlangıçta komünistlerle yahudilerin toplandığı ilk kampa, birbiri ardınca sosyal demokratlar, katolikler, merkeziler, hattâ nazizmin iktidara geçmesine yardımcı olup da, sonradan Hitler'le çatışan kişiler de doluşmaya başladı. Savaşla birlikte bu kamplara, zorla ele geçirilen ülkelerin yurtseverleri, aydınları, direnişçileri, yahudileri ve savaş esirleri dolduruldu. Yeni yeni toplama kampları açıldı.

Toplama kamplarının özelliği, nazizme karşı olanların birden değil, ama sistemli biçimde ve yavaş yavaş yok edilmesi, insan emeğinin en kabâ biçimde sömürülmesi, bu kamplarda toplanan kölelere en akla gelmeyecek işlemlerin uygulanmasıydı. Kısacası, iki savaş arasında alman toplumunun tutulduğu «toplu çılgınlık»ın en çarpıcı ürünlerinden biri olmuştur toplama kampları...

Hitler iktidarının ilk yılında toplama kampları mantar gibi ülkenin her yanında bitti. 1933 yılının sonunda elli kadar toplama kampı vardı.

Hitler toplama kamplarının yönetimini S.S'lere bırakmıştı; bunlar, gerçekten kendilerinden umulan büyük bir beceriklilik ve merhametsizlikle kampları örgütlediler. Kampların yönetimi «Ölü Başlılar»ın (Totenkopfverbaende) elindeydi. «Ölü Başlılar», on iki yıl gönüllü askerlik yapmış en sert naziler arasından seçilmişlerdi. Giydikleri siyah ceketlerin üzerinde kuru kafa ile ölü kemikleri vardı. Ölü Başlılar'ın ve Dachau kampının ilk komutanı Theodor Eicke, daha sonra bütün toplama kamplarının yöneticisi olacaktı.

Bu kampların en büyüğü (savaşta işgal edilen yerlerde yenileri kurulmadan önce), Weimar yakınlarındaki Sachsenhausen'de kurulmuş olan, Dachau kampıydı. 1938'de Avusturya'nın işgalinden sonra, Linz yakınlarında, Mauthausen kampı kuruldu. Polonya'nın işgalinden sonra, Linz yakınlarında, Mauthausen kampı kuruldu. Polonya'nın işgalinden sonra kurulan Auschwitz, Belsen ve Treblinka kamplarıyla birlikte bütün bu kamplar dünyanın dört bir yanına ün saldılar.

Nazilere son ölüm darbesi indirilinceye kadar, milyonlarca insan bu kamplarda öldürüldü ve milyonlarca insan da, aklın alamayacağı işkencelere uğratıldı. Ama başlangıçta -savaş başlamadan önce- Almanya'daki toplama kamplarında bulunanların sayısı, yirmi yada otuz bin kişiyi geçmiyor, Himmler'in emrindeki adamların sonradan icat ettikleri korkunç işlemler de henüz bilinmiyordu. İnsanların, nazi «tıp araştırmaları» (!) için birer kobay gibi kullanıldıkları

«imha kampları», ancak savaş başladıktan sonra ortaya çıktı.

Savaşın sonunda, Almanya'da kitle halinde yapılan bu cinayetlerin genellikle birkaç bağınaz S.S liderinin eseri olduğuna inanılıyordu. Ama Nürnberg duruşmalarının tutanakları, yalnız Krupp'un ve İ.G. Farben kimya tröstü müdürlerinin değil, dışardan çok kibar ve kendi halinde insanlar gibi görünen iş adamlarının ve birçok küçük girişim sahibinin de bu işe katılmış olduklarını ortaya koymuştur.

Eldaki kayıtlar, bu ölüm mekanizmalarını kurmak ve öldürücü mavi kristal siparişleri alabilmek için, alman iş adamları arasında şiddetli bir rekabet bulunduğunu gösteriyor. Auschwitz'deki krematoryum (insan yakma fırını) ihalesini Erfurt'da ısıtma cihazları yapan I.A. Topf ve Oğulları adında bir firma kazanmıştı.

Alman özel girişimcilerinin bütün geceli gündüzlü çalışmasına, en iyi malzeme ve en iyi işçilik kullanmasına rağmen, yapılan teslimat cesetlerin yakılmasına gene de, yetmedi. Çok üstün kalitede yapılan krematoryum'lar, birçok kampların ihtiyacını karşılayamadı. Özellikle Auschwitz'de günde 6 000 cesedin yakılması gerekiyordu. Örneğin 1943 yazının kırk altı gününde bu kampta yalnız 250 000 ile 300 000 arasında macar yahudisi öldürülmüştü. Gaz odalarında bile istenilen verim alınamıyor, Einsatzkommando yöntemiyle kitle halinde kurşuna dizme işlemini uygulamak gerekiyordu. Öldürülenler hendeklere atılıyor, yakılıyor, kimileri kısmen yanıyor, sonra üstlerinden buldozerler geçiriliyordu.

Cesetler yakılıyordu, ama dışlardaki altın kronlar kalıyordu. Toplanan altınlar eritiliyor ve yahudilerden alınan öteki değerli eşyalarla birlikte Reichsbank'a gönderiliyordu. Banka, Himmler ile bankanın başkanı Dr. Walter Funk arasında varılan gizli bir anlaşma gereğince, bunları »Max Heiliger« uydurma adı altında, ayrı bir hesapta S.S örgütü adına saklamaktaydı. İmha kamplarından gelen bu yağma malları arasında, yalnız dışlardan çıkarılan altınlar değil altın saatler, küpeler, bilezikler, yüzükler, gerdanlıklar, altın gözlük çerçeveleri de vardı. Çünkü yahudilere «yeniden yerleştirilecekleri» yerlere giderlerken, değerli şeylerini de yanlarına almaları söyleniyordu. Oldukça çok sayıda mücevher, özellikle elmas ve gümüş eşya da birikmişti. Tomar tomar paralar da vardı.

Auschwitz Toplama kampı, 14 haziran 1940'da, polonyalı siyasal tutuklular için kurulmuştur. Sonradan daha da korkunç bir yer oldu. Bu arada büyük Alman kimya tröstü İ.G. Farben, Auschwitz'in, yeni kurulacak sentetik kömür petrol ve kauçuk fabrikası için «elverişli» bir yer olacağını düşünmüştü. Hem yeni binala-

devamı s. 335'de

Alman toplama kamplarında açlık ve işkence yüzünden can çekişen bir yahudi.

30 haziran günü Hitler, en eski çalışma arkadaşlarını öldürterek «temizledi». Öldürülenler arasında Röhm ve Gregor Strasser de vardı. Kurbanlardan birincisi için uygun bulunan bahane, «kötü huyları» yani cinsel sapıklığıydı. Bütün Almanya'da «ikinci-devrim» yandaşı yüzlerce insan öldürüldü. Reichswehr, perde arkasındaydı ama, Münih'te olduğu gibi, her an karışmağa hazır beklemekteydi. Kıyımı izleyen gün, general von Blomberg, «alarm durumunu» kaldırdı ve Führer'i «hain ve asileri tepeleyip ezmiş olması»ndan dolayı kutladı. Nazi tarihine «Uzun Bıçaklar Gecesi» diye geçen bu «tasfiye» işlemini gerçekleştiren S.S'ler olmuştu.

duğu kadar, kapitalizme de karşı olduğuna inanan kişiler de vardı. Bunlar 1933'te iktidarın ele geçmesinden sonra, «ikinci-devrim» sloganını ortaya attılar. Bu unsurların başında Röhm yönetimindeki S.A (hücum taburları) örgütü içinde, iki milyona yakın adamı olan Röhm vardı. Nasyonal sosyalist sloganlara kendini kaptıran milyonlarca küçük burjuva ve işsiz «Antikapitalist» vaadlerin yerine getirilmesini istemekteydiler. Hücum taburlarından gelme, gözü aç gençler, nasyonal-sosyalist «işyeri hücreleri»ne üye işçiler, patronların masasına yumruk indirip ücret arttırmı, işyerini denetleme hakkı ve hatta işyerinin millileştirilmesini istiyorlardı. Her biri, kendi peşine takılmış kalabalıkların sayısını arttırmak zorunda olan ayak takımı önderleri de, partinin, hücum taburlarının, «işyeri hücreleri»nin kapılarını ağızına ka-

dar açıyorlardı. Böylece, ister hatasını kavramış ve doğru yola gelmiş, ister görevi gereği «sızmış» militan olsun, birçok eski marksist «kahverengi ordu» saflarını genişletmekteydi.

Bu kaynaşma günlerinde Hitler, sürekli olarak, «ikinci-devrim» aleyhtarı konuşmalar yaptı. Ordudan, sanayicilerden Röhm'ün ayak takımının ezilmesi için sürekli baskılar gelmekteydi.

Reichswehr (Alman Ordusu) şefleri, nasyonal sosyalizme karşı değildiler. Hatta tam tersine, ona yandaşlar; Almanya'nın askerî gücünü yeniden sağlama amacı peşinde koşan Hitler'den çok hoşnutlardı. Hattâ ilke olarak, ordu ile rejimin birbirine kaynaşmasını bile benimsemişlerdi. Ama tek bir koşul: bu kaynaşma ayak takımındaki aşırılara yaramamalı, Hitler bir an önce bu aşırılarını dizginlemeliydi. İlkba-

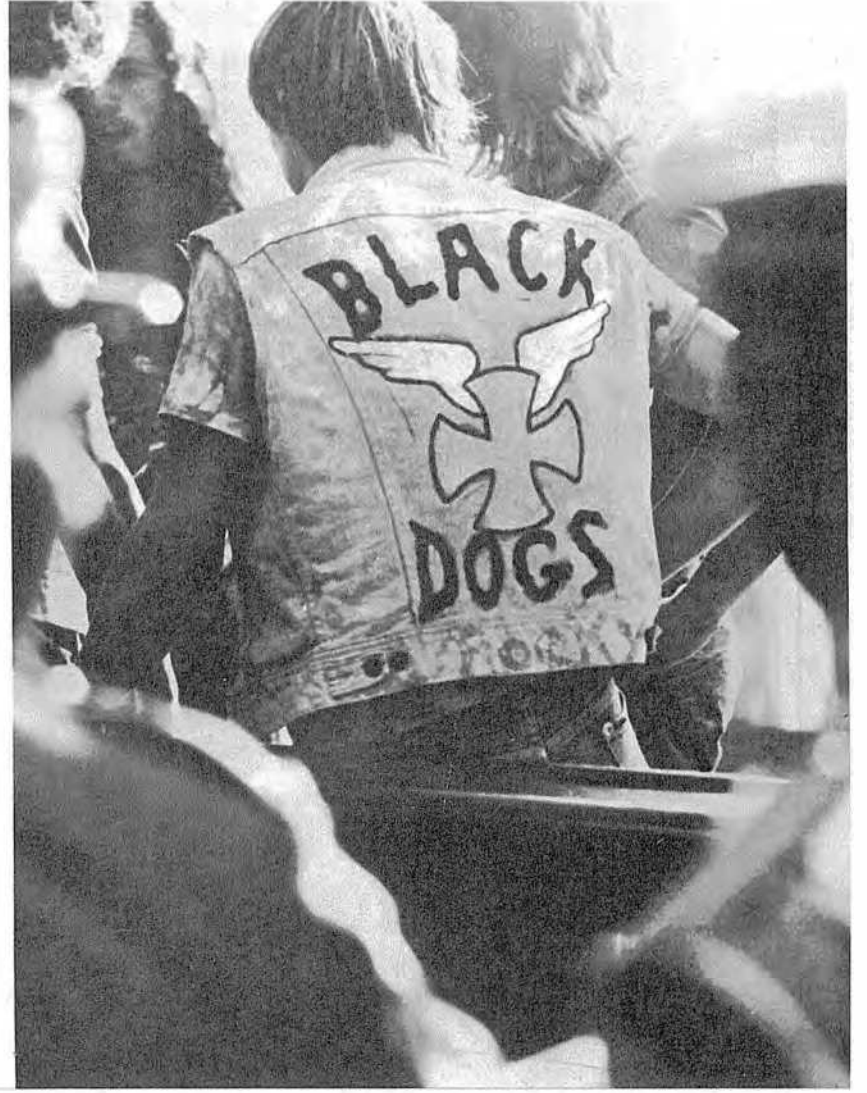
har başlarında Baltık'ta yapılan kısa bir donanma gezisinde Hitler, bu isteklere boyun eğdi: Röhm, subay derneklerinden çıkarıldı. 1934 haziranı başlarında da, birkaç haftalığına, kendisine «mecburi izin» verildi. S.A'lar (hücum takımları) da, 1 temmuzdan başlamak üzere, bir aylığına «izine gönderilmiş»lerdi. Bu süre boyunca, S.A'ların üniforma giyme hakkı olmayacaktı.

Bu tedbirlerin sonucu, kaynaşmanın durulması değil, daha da artması oldu. Büyük kapitalistler gittikçe daha büyük bir korkuya kapıldılar. 28 haziranda Hitler, görüşmek üzere Krupp'u ziyarete, Essen'e gitti. 29 haziran tarihli *Völkischer Beobachter* gazetesinde çıkan demecinde, savunma bakanı general von Blomberg, Şansölye'ye sonsuz destek için söz verdi ve aynı anda, Reichswehr'i «alarm durumu»na geçirdi.

nasyonal sosyalist toplumda yaşam

Hitler, 24 mart 1933'ten (o gün, tevkif edilen komünist ve sosyalist milletvekillerinin bulunmadığı parlamentodan olağanüstü yetkiler almıştı) 1945 yılına kadar, nazi diktatörlüğünün tek lideri oldu. Nazi Almanyası'na Hitler III. Reich adını vermişti. Hitler'e göre Mukaddes Roma - Germen imparatorluğu, I. Reich, Bismarck'ın 1871'den 1919 yılına kadar süren Almanyası ise II. Reich'di.

Hitler diktatörlüğü, dış politika alanındaki saldırgan politikasını *Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer* (bir ulus, bir devlet, bir önder) sloga-

3
Son yıllarda nazi eğilimli akımlar dünyanın her yanında yeniden ortaya çıkıyor (fotoğraf 1: 1970 yıllarında, Tokyo'da gamalı haçlı bayrak; fotoğraf 2: 1972'de, Varese'de çekilmiş bu fotoğraflarda yeni-nazi örgütü olan Kara Köpekler'e bağlı isviçreli gençler; fotoğraf 3: ingiliz nazi partisi lideri Colin Jordan, 6 ekim 1963'te parti merkezine giderken; fotoğraf 4: Amerikalı yeni-nazilerin gösterisinden bir resim).

nına dayandırdı. Bu slogan Almanya'nın sınırları dışında yaşayan bütün almanları bir tek devlette toplama anlamına geliyordu. Ama bu da yetmeyecek ve Hitler, *Lebensraum* (hayat alanı) sloganıyla, almanların bulunduğu birçok ülkeyi de ilhak etme yoluna gidecekti.

Hitler Almanyası'nın ekonomi politikasına gelince, önce şunu belirtmek gerekir ki bir «faşist» yada «nasyonal sosyalist» ekonomi sözkonusu değildir. Faşist ekonomi ilk kez, 1914 - 1918 savaşı sırasında Almanya'da *Kriegswirtschaft* (savaş ekonomisi) adı altında uygulanan ve «güdümlü» kapitalist ekonomi adı verilen sistemin daha değişik bir biçimidir.

Ekonomideki tekelleşme eğilimini naziler vargüçleriyle destekledi. 15 temmuz 1933 tarihli bir yasayla, Reich ekonomi bakanı, «birleşme yada kaynaşmanın işletmenin, üre-

timin ve topluluğun tümünün yararları bakımından gerekli görüldüğü durumlarda, pazarı düzenlemek amacıyla işletmeleri sendikalar, karteller, konvansiyonlar yada benzeri anlaşmalarla birleştirebilme, yada bunları zaten var olan işletme ortaklıklarına katma» yetkisini aldı.

Bu yasa, hızla uygulanmaya kondu. Yoğunlaşmanın adamakıllı ileri bir düzeyde olduğu sanayi dallarında, 1933 temmuzu ile kasımı arasında, zaten var olan 30 kartel yeniden örgütlendirildi, karşı gruplar da bu örgütlenme içine alındı, her üyeye kendi payına düşen üretim niteliğini gerçekleştirme mükellefiyeti yüklendi. Yoğunlaşmanın daha düşük bir düzeyde yada kartelleşmenin daha zor olduğu sanayi dallarında da, 38 yeni kartel kuruldu: dokumacılık, kâğıt sanayii, gıda sanayii vb.

Nasyonal sosyalist parti,

iktidara gelir gelmez, «son yıllarda girilen bütün devletleştirme denemelerine son verileceğini de» açıkladı. Devlet işletmeleri yeniden özel işletmeler haline getirildi. 1931'deki banka iflaslarından sonra devlet denetimi altına giren bankalar, yeniden özelleştirildi. Gemi yapımı ve işletme şirketleri de özel girişime devredildi, belediye işletmeleri dağıtıldı.

Nasyonal sosyalist devletin, güçsüz düşmüş sanayi ve banka işletmelerini besleyip desteklemesi gerekmedi. Kendinden önce gelen hükümetler bu işle zaten ilgilenmişlerdi. Nasyonal sosyalist devlet, hisse senetlerini yarısından fazlasına sahip bulunduğu bu işletmeleri millileştirmek için, varolan koşullardan yararlanma yoluna da gitmedi. Tam tersine, olanak bulur bulmaz, bu senetleri eski sahiplerine geri verdi. Reich ancak, başka türlü davranma-

sına olanak yoksa, özel girişimin yerini aldı: örneğin, özel sermayenin yatırım yapmaya yanaşmadığı verimsiz alanlarda işletme kurmak gibi... Devlet bu işletmelere, karma ekonomi ortaklıkları biçimini verdi: yatırılan sermaye için belli miktar temettü garanti etti, bütün zararları ise üzerine aldı. Sonuçta devletle büyük sermaye iyice içiçe geçti. Devletle özel sanayiın sıkı bir biçimde içiçe geçmeleri konusunda Göring Werke'ler bünyesine katılan dev *Rheinmetall Börsig* şirketinin denetleme kurulu, iyi bir örnektir. Bu kurulda yer alan büyük sanayi temsilcisi dört kişiden ikisi I.G Farben'den (Börsig ve Karl Bosch), biri Deutsche Bank'tan, öbürü de Dresden Bank'tandı. Öteki üyeler arasında ise şunlar vardı: nasyonal sosyalizme yanaşan eski aristokrasinin temsilcisi Saxe Cobourg Gotha Dükü; iş çevreleriyle olan sıkı ilişkileriyle tanınan iki devlet temsilcisi (devlet bakanı Trendelenburg ile maliye bakanlığından bir temsilci); ordu temsilcisi olarak savaş bakanlığındaki savaş ekonomisi bürosu başkanı olan emekli albay Thomas. Nihayet, Göring - Werke'lerin iki, kamusal nitelikli bir kredi kuruluşu olan *Reichskreditgesellschaft*'in da bir temsilcisi.

Büyük yol yapımı gibi bayındırlık yatırımları ile bir yandan işsizler çok az bir ücret karşılığı çalıştırılırken, öte yandan ekonomik bunalım aşılmağa çalışıldı. Ama bunalımın aşılması, ancak yeni pazarların ele geçirilmesiyle mümkün olabilecekti. Nasyonal sosyalizm, iktidarı ele alırsa, yeniden silâhlanma işine milyarlar ayırdı. Tüketim malları sanayii durgunluk içinde yüzmeye devam ederken, ağır sanayi tam randa çalışıyordu. Bir örnek vermek gerekirse; 1931'den beri üç yüksek fırını sönmüş durumda olan Krupp şirketi, 1935 kışında, bunları yeniden yakmak durumuna geldi; 1935 yılı 1 mayısında da Krupp, personeline yüksek fırınların, çelikhanelerin, hadde makinelerinin, mekanik imalat atölyelerinin, üretim kapasitelerinin son sını-

rına kadar zorlanarak çalıştırıldıklarını açıkladı. (*The Banker* adlı İngiliz dergisi, 1933-1934 ile 1936-1937 mali yılları arasındaki silâhlanma harcamalarını 30 milyar markın üzerinde tahmin etmektedir). Maliye Bakanı Reinhardt, Almanya'nın «iktisadi kalkınmasının», ülkeyi 40 milyarlık bir borç altına soktuğunu açıkça belirtti. Ağır endüstri patronları büyük kârlar sağladı. Mark'ın tedavülü arttı, lüks tüketim gelişti. *Völkischer Beobachter*, «yeniden silâhlanma bütün ekonomiye, büyük çapta, devletin ihtiyaçlarını karşılamak hizmetine koştur» diye yazmaktaydı: «ordu ihtiyaçları için alımlar, ekonomi için bir Tanrı lütfudur.»

Bayındırlık ve silâhlanma harcamaları ülkede gizli bir enflasyonun egemen olmasına yol açtı. Halk tasarruflarını devlet senetlerine yatırıma zorlandı. Böylece gerçekte, halkın birikimleri, zorla, büyük sanayi emrine verilmiş oluyordu.

Gerçekte, Hitler yönetimi alman tröstlerinin bir kuklası olmaktan öteye gidememiştir. «Çok dar bir alana sıkıştırılmış bulunuyoruz. Öteki devletler gibi biz de sömürge istiyoruz. Almanya güneşteki yerini almalıdır» denilir ve «Alman Bayrağı'nın Okyanuslarda dalgalanacağı» ileri sürülürken, gerçekte büyük kömür, çelik ve öteki ağır endüstri tröstlerinin yönelimleri dile getirilmiştir. Alman faşizmi döneminde, hükümetin ekonomik danışmanlar kurulunda Vögler, Reusch, Thyssen, Krupp, von Bohlen, Bosch, K.F Siemens, Frowein, Cuno gibi banker ve tröst krallarının bulunması, basit bir rastlantı değildir. Devletin daha birçok makamlarına büyük sermayenin temsilcileri yerleşmiştir. Almanya'nın savaşçı, emperyalist politikası gelişip faşizm, işçi sınıfını ezen, her türlü demokratik hak ve eylemini yasaklayan bir nitelik aldı. Çoğu da, sermayenin naziliğe olan güveni ve desteği artmıştır. Sermaye, alman faşizmine yardımının karşılığını, sadece 1933-1936 yılları arasında net kârını % 433 ora-

nında artırarak almıştır.

Ekonominin bu çarpık yapısı içinde dış ticaret açığı büyümeğe başladı, kapalı ekonomiye yönelindi. Gıda maddeleri kıtlığı kendini iyice duyurdu. Göring şöyle diyordu: «Yeni silâhlanma bize dev bir çalışmaya mal oldu. Dışardan satın almak zorunda olduğumuz ham maddelere gereksinmemiz vardı. Sorun, dövizlerimizi maden cevheri mi, yoksa başka şeyler mi satın almak yolunda kullanacağımıza karar vermek noktasında düğümleniyordu. Ya tereyağı satın alacaktık, ve o zaman da özgürlüğümüzden vaz geçecektik; yada oyumuzu özgürlüğü seçme yolunda kullanıp tereyağından vazgeçecektik.» Kısacası, sıkıntı çeken tüketiciye Göbbels şu öğütte bulunuyordu: «Kemerlerimizi sıkalım. Bize bundan yarar var!»

Öte yandan kırılık kesimde de, bütün tarım sendikaları kapatıldı, işsizlik sigortası uygulanmadı, feodal işletme yöntemleri uygulanmağa başlandı; ücretler asgari düzeyin altına düşürüldü. İşsizler ve gençler zorla büyük toprak sahipleri emrinde çalıştırıldı. Tarım işçilerinin malikâneleri bırakması yasaklandı. Nasyonal sosyalizm, tarım proletaryasını toprağa daha sıkıca bağlamak için nakdi ücretin yerine, aynı ücreti koydu. Yalnız birkaç bölgede uygulanan eski *Heuerlinge* sistemi yeniden canlandırıldı (*Heuerlinge*, büyük toprak sahibinin, kendisine bir parça toprak verdiği, karşılığında da efendisine günlerce bedava çalışmak zorunda olan bir tarım işçisiydi). Oldenburg köylülerinin önderine göre *Heuerlinge* sisteminin yayılması «köylerden kentlere göçenleri durdurmanın ve tarım emekçisini toprağa bağlamanın en etkin yolu» ydu... Hitler hükümeti tarım kesimini kartelleşmiş sanayilerle çepeçevre kuşatmış ve böylece pazarları ve köylülerin üretimini, sanayi kartellerinin olduğu kadar ticaret tekellerin de boyunduruğu altına sokmuş oluyordu.

İşte nasyonal sosyalist karşı-devrimin alman halkına öğördüğü yaşam bu olmuştu.

Nazi yönetiminin en belirgin özelliklerinden biri de, ırkçılığa dayalı bir yahudi düşmanlığıydı (fotoğraf 1: «ölümsüz yahudi» başlıklı bu afiş, 1937'de Münih'te düzenlenen bir nazi toplantısı münasebetiyle hazırlanmıştı). Önceleri, Almanya'da başlayan kıyım, giderek nazi işgali altındaki ülkelerde de acımasız bir zorbalıkla yürürlüğe konuldu. Toplama kampları kurulmuştu artık! (fotoğraf 3: S.S'ler tarafından toplama kamplarına sevk edilmek üzere bekleyen polonyalı yahudiler). Yahudi kıyımının Hitler'den sonraki sorumlusu S.S şefi Heinrich Himmler'di (fotoğraf 2: Himmler'i ve yahudi kıyımını gösteren bir afiş).

TOPLAMA KAMPLARI/II

rın yapımında, hem de yeni fabrikaların işletilmesinde buradaki ucuz esir işçilerden yararlanılabilecekti. Yeni kampı yönetmek ve I.G. Farben'e gerekli esir işçileri sağlamak için, 1940 ilkbaharında Auschwitz'e S.S'lerden seçme bir çete gönderildi. Bunların arasında, sonradan «Belsen Kasabı» diye adlandırılacak olan Josef Kramer ile beş yıl cinayetten hapis yatmış Rudolf Franz Höss adında iki kişi vardı. Auschwitz, sonradan imha kampları'nın (Vernichtungslager) en ünlüsü oldu. Kampın dört kocaman gaz odası ve birçok krematoryumu (ceset yakma fırınları) vardı. Bu sayede kampta, Polonya'daki Treblinka, Belsen, Sibibor ve Chelmno kamplarındakinden çok daha fazla insan öldürülüyor ve gömülüyordu. Auschwitz kampında, sona doğru, gazla günde 6 000 kişinin öldürüldüğü bilinmektedir.

Kampta öldürülenlerin kesin sayısı ise, bilinmiyor. Höss'in Nürnberg'deki yeminli ifadesine göre, «gazla boğulmak ve yakılmak suretiyle 2 500 000 insan idam ve imha edilmiştir, ve en az da yarım milyon insan açlıktan ve hastalıktan ölmüştür ki ikisinin tutarı aşağı yukarı 3 000 000 eder». Daha sonra burada inceleme yapan sovyet hükümeti bu sayının dört milyon olduğunu bildirdi.

Weimar yakınlarındaki Sachsenhausen'de kurulan Dachau toplama kampı, ilk kurulanların en büyüğüydü. Bu kampta da milyonlarca insan ölmüş, işkenceye uğramış üzerlerinde akıl almaz deneyler yapılmıştır. Nazi liderlerinin merakları, sadist tıp deneylerine konu olmuştur. Örneğin, insan vücudunun ölmeden önce ne kadar soğuğa dayanabileceği, yada aşırı soğuğa bırakıldıktan sonra, daha yaşarken bir insanın ne ile yeniden ısınabileceği araştırılıyordu. Bunun için de esirler ya buzlu suya atılıyor yada kışın çırılçıplak kara gömülüyordu. Kuzey Okyanusunun buzlu sularına düşecek, yada Norveç'te, Finlandiya'da yada Kuzey Rusya'da, kutup kuşağının üzerinde donmuş bir araziye incek alman pilotları ve denizcileri, için bu deneylerin sonuçları önemliydi. Nürnberg Mahkemeleri'nde görülen «Doktorlar Davası»nda ortaya çıkan delillere göre üç

yüz kişi üzerinde, dört yüz kadar «donma» deneyi yapılmıştır. Bunlardan seksen — doksanı doğrudan doğruya bu deneylerin sonunda ölmüşlerdir. Geri kalanlar da, birkaçı hariç, vurulup öldürülmüştür; bazıları da çıldırmıştır.

Varşova'dan 60 km. uzaklıkta kurulmuş olan Treblinka'da 1 no.lu kamp, 1941 yılı sonbaharında açıldı. 1942 yılında almanlar 1 no.lu kamptan 3 km. uzakta bir «ölüm fabrikası» yaptılar. Bu kampın varlığı son derece gizli tutulacaktı; Himmler böyle emretmişti. Oraya giren hiç bir insan sağ olarak dışarıya çıkamayacaktı. Hiç kimsenin kampa yaklaşmasına göz yumulmuyor, bir kilometre açıktan tesadüfen geçen herhangi bir kimse üzerine ihtarsız ateş açılıyordu. Treblinka, Himmler'in en büyük eseri idi: Onüç ay içinde bu ölüm odalarında üç milyon insan can verdi. Treblinka'da yaşamaya mahkûm olmak, orada ölmekten daha korkunçtu. 2 ağustos 1943'te tutuklular isyan edecek, kampı ateşe verip ormana kaçacaklardı. Kamplarda nazilerin vahşetine karşı direniş başlamıştı. Treblinka bunların ilki oldu. 14 ekim 1943'te de, Sobibor Ölüm kampında isyan çıktı.

Tuna kenarında, Ens yakınlarında bulunan Mauthausen'de de 1938 yılında çok büyük bir toplama kampı kurulmuştu. Mauthausen kampı, Doğu'daki yoketme kampları hariç, alman kampları içinde öldürülenlerin sayısı bakımından en önde gelendi.

1939 yılında Hitler'in ele geçirdiği topraklar üzerinde on milyon kadar yahudi yaşıyordu. Hitler'e göre yahudi kavmi yerleştiği ulusu kısa zamanda çökerten, yaşama hakkı olmayan bir kavimdi; o halde onlar Almanya'yı çökertmeden almanlar onları yok etmeliydi.

Nürnberg'de hazırlanan iddianameye göre Treblinka, Auschwitz, Dachau, Mauthausen, Buchenwald, Sachsenhausen gibi ölüm kamplarında 5 700 000 yahudi yok edilmiştir. Bir o kadar da, nazilerin düşmanı olan devrimciler, demokratlar kısaca toplu deliliğe katılmayan milyonlarca insan, bilgin, aydın, ve emekçi, bu kamplarda akıl almaz işkencelere uğrayıp öldürüldü.

Oysa dünyanın, şu yan tarafta verdiğimiz haritayı asla unutmaması gerekir. Adına rahatlıkla «dehşet ve ölüm coğrafyası» diyebileceğimiz bu harita, alman topraklarına saçılmış büyük küçüklü toplama ve yoketme kamplarını gösteriyor. Nazizmin bıraktığı tek miras, iste bu...

- 1889 20 nisan.** Adolf Hitler'in doğumu.
- 1918 3 kasım.** Alman Deniz Kuvvetleri'nin Kiel'deki deniz üsünde ayaklanma; Alman devriminin başlaması.
- 9 kasım.** Berlin'de cumhuriyetin ilân edilmesi. Sosyal demokrat Friedrich Ebert'in hükümet başkanı olması.
- 1919 ocak.** Spartaküsçü işçilerin Berlin'de ayaklanması. Spartaküs'çü Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht'in öldürülmesi.
- Şubat.** Weimar'da Ulusal Kurucu Meclis'in açılması.
- 28 haziran.** Almanya'nın Versailles'da barış anlaşmasını imzalaması.
- 11 ağustos.** Weimar Anayasası'nın oylanarak yürürlüğe girmesi.
- Eylül.** Adolf Hitler'in Alman İşçi Partisi'ne katılması.
- 1920 24 şubat.** Bir Münih birahanesinde Hitler'in kendi politik programının 25 maddesini okuması.
- 1923 Kasım.** Hitler ile Ludendorff'un Münih'te bir hükümet darbesine kalkışması.
- 1924 Aralık.** Hitler'in hapisten çıkışı.
- 1925** Cumhurbaşkanı Ebert'in ölümü, yerine mareşal Hindenburg'un seçilmesi.
- 1929 24 ekim.** Wall Street borsasının çökmesi. Ekonomik bunalımın alman ekonomisine yansımaları.
- 1930** Seçimlerde nazi partisinin ilk büyük başarısı: 107 milletvekili. Sokak çatışmalarının Almanya'nın her yanına yayılması.
- 1932 şubat.** Hitler'in alman vatandaşı olması.
- Mart.** Hindenburg'un ikinci kez başkan seçilmesi.

- Temmuz.** S.A'lar üzerine konan yasağın kalkması. Seçimlerden, nazilerin birinci parti olarak çıkması.
- Kasım.** Seçimlerde nazilerin aldığı oyların azalması.
- 1933 30 ocak.** Hindenburg'un kabineyi kurma görevini Hitler'e vermesi. Nazilerin, Marx'ın, Freud'un, Mann'ın vb.nin kitaplarını meydanlarda ateşe vermesi.
- 27 şubat.** Reichstag'ın yakılması. Komünist ve sosyalistlerin tutuklanması.
- 24 mart.** Hitler'in meclisten olağanüstü yetkiler alması.
- Mayıs.** Sendikaların kapatılması; 184 sosyalist ve komünist gazeteye nazi partisince el konması.
- Haziran.** Büyük toplama ve yoketme kamplarından ilkinin Dachau'da açılması.
- 1934 Hindenburg'un ölümüyle Hitler'in gerek şansölyelik, gerekse cumhurbaşkanlığı görevlerini kendi kişiliğinde toplaması.**
- Nazi partisi içinde temizlik. S.A'ların dağıtılması.
- Almanya'nın yoğun biçimde silâhlanması.
- 1936 kasım.** Japonya ile Almanya arasında Anti - komünintern paktın kurulması.
- 1938 mart.** Almanya'nın Avusturya'yı ilhakı.
- Eylül.** Çekoslovakya'nın parçalanması.
- 1939 mart.** Çekoslovakya'nın işgali.
- Eylül.** Almanların Polonya'ya girmesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması.
- 1945 29 nisan.** Hitler'in intihar etmesi, cesedinin yakılması.

ispanyol falanjizmi

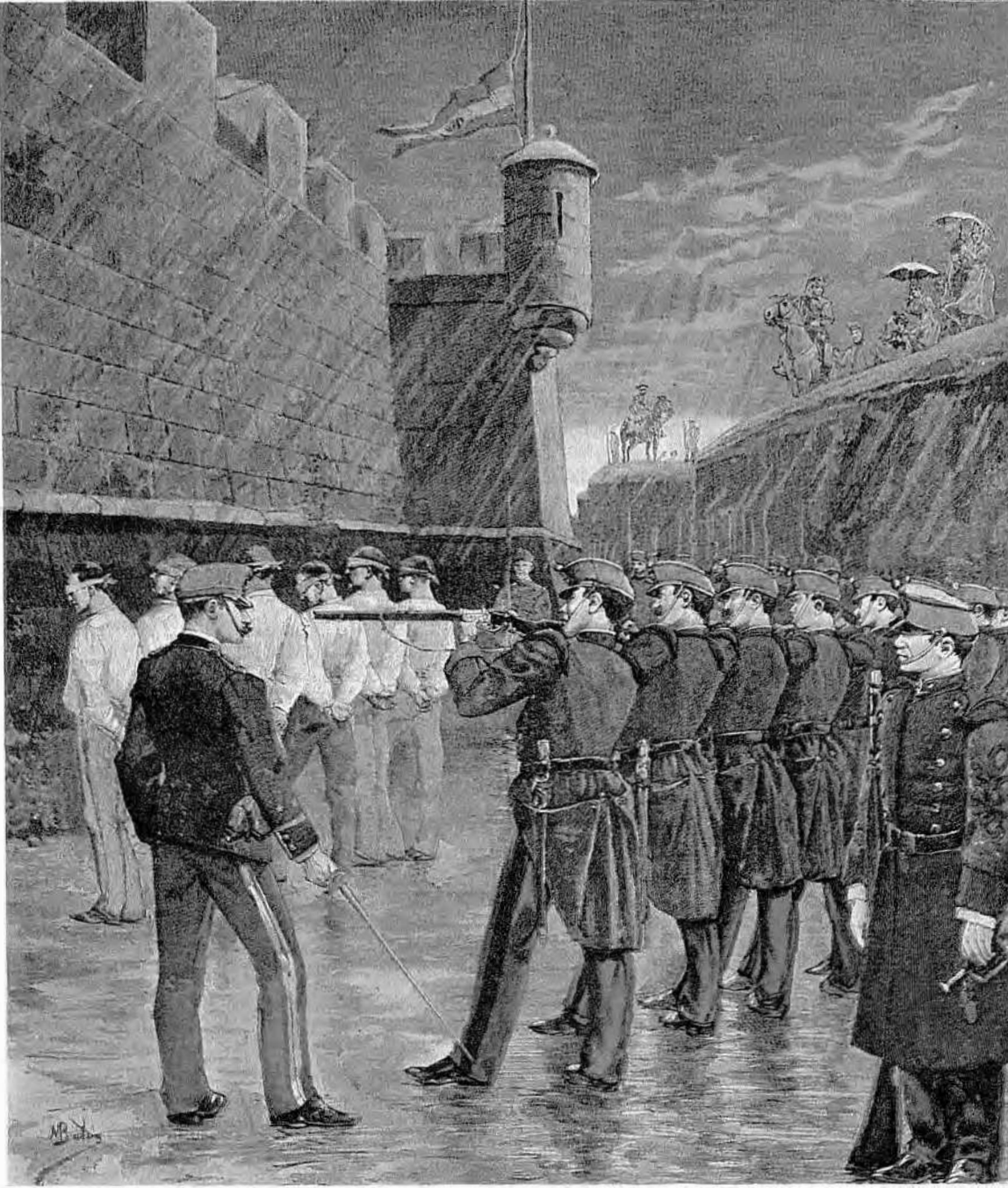
*Ayaklanmalar,
başkaldırmalar,
kargaşalıklar XIX. yüzyıl
ispanyol tarihini
noktalarlar (altta:
haziran 1894'te,
Barselona'da kurşuna
dizilen ispanyol
anarşistleri).*

büyük bir imparatorluktan yarımadaya dönüş

Haritadan ilk silinen sömürge imparatorluğu, hepsinin en eskisi ve en geniş olan İspanyol İmparatorluğudur.

İspanyol monarşisinin maddî temeli Aragon, Kastil ve Gırnata krallıklarının birleşmesi sonucu, 15. yüzyılda Katolik Ferdinand ve Kraliçe İzabel I döneminde gerçekleşmişti. Bu birleşme, yüzyıllardır bu ülkede süren arap egemenliğine son vermiş, bütün Güney Avrupa'nın ispanyolların eline geçmesini sağlamıştı. Araplardan geri alınan toprakların büyük çoğunluğu, akıncılara, derebeylerine ve kiliseye kaldı. Gelecekte, İspanya'da başgösterecek büyük ve acılı iç savaşın başlıca ana nedenlerinden biri durumuna gelecek olan derebeyliğin maddî temelleri; özellikle, bu dönemde atılmıştır.

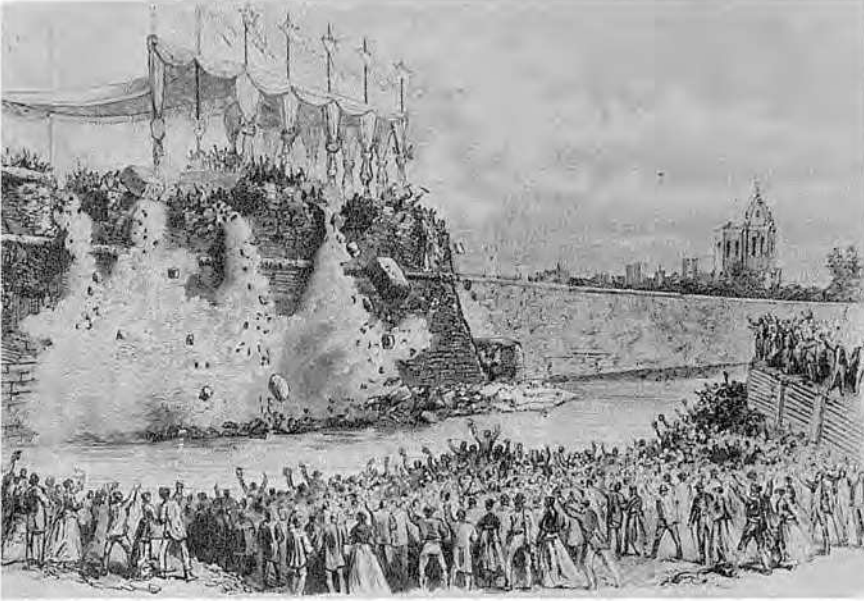
Artık dünyayı ele geçirmek İspanya'nın hakkıydı; ve 1492'de Kristof Kolomb, İspanya adına Amerika'yı keşfetti. Meksika kıyılarından Antil adalarına kadar bütün o yöre ispanyolların egemenliğine geçti. İspanya kralı Carlos I, yavaş yavaş, hâlâ feodal olan ispanyol monarşisine mutlakiyetçi bir nitelik kazandırmaya çalışıyor, 1519'da da Karl V adıyla Alman İmparatoru oluyordu. Onun döneminde bütün Meksika, Orta Amerika, Venezuela ve

1868 yılında derin bir çalkantı bütün ülkeyi sarstı (fotoğraf 1: Cadiz'de isyancılar, limanda demirleyen gemileri ele geçirmek için kıyıya iniyor; fotoğraf 2: Barselona'da kalenin yıkılmasından önce yapılan tören; fotoğraf 3: 1866'da kurşuna dizilen siyasal tutukluların anısına Madrid'de düzenlenen cenaze töreni). Bunun dışında başka eylemler de yürümekteydi. İlk Karlist savaştan (1833 - 1839) üçüncüsüne dek (1872 - 1876) birçok çatışmalar oldu (fotoğraf 4: Burbon'lu Don Carlos'un çevresinde toplanan karlist subay ve askerlerin karargâhı; Don Carlos ortada, başı açık).

1

Güney Amerika'nın Okyanus sahilleri ele geçirildi. Bütün bunlarla hristiyan İspanya'nın en parlak politik güç ve egemenlik dönemi başlamış bulunuyordu. En büyük ve en güçlü hristiyan devleti, artık İspanya idi.

2

Ama bu politik güç, ülkenin kendi maddi kaynaklarına dayanmıyor, asıl gücünü Yeni Dünya'nın yağmalanmasında ve oradan da İspanya'ya akan altınlarda buluyordu. Bu yağma adına, tarihin en büyük kıyımını yapan ispanyollar, bu yörelerde yaşayan 20 milyon kızıl deriliyi acımasızca öldüreceklerdi...

Ancak ülkede, daha ileri bir ekonomik düzene, kapitalizme geçişin koşulları var olmadığından, üçyüzyıllık sömürgeye rağmen İspanya sömürge imparatorluğu, 18. yüzyılla birlikte Avrupa'da iyice gelişen siyasal ve ekonomik güçlenmeler karşısında çözülmeye başladı.

Neydi koca sömürge imparatorluğunu yıkan? Önce batı Avrupa'da, özellikle İngiltere'de 17. yüzyılla birlikte kapitalizm hızla gelişirken, İspanya'nın hâlâ, ilkel bir tarım ülkesi olarak kalması; ikincisi, kapitalizmle birlikte doğan yeni sınıfın, burjuvazinin, bütün Avrupa'ya, Yeni Dünya'ya yaydığı özgürlükçü düşünceler ve bağımsızlık eylemleri.

19. yüzyılın ilk yirmi beş yılında, kuzey Amerika'daki bağımsızlık savaşları sonun-

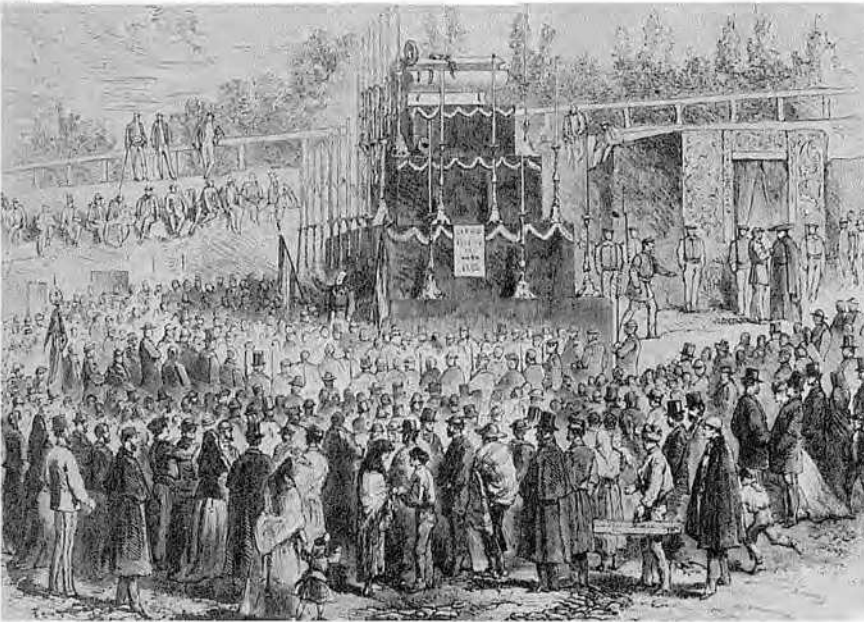
da İspanya, Kuzey ve Güney Amerika'daki sömürgelerinin büyük bir kısmını kaybetti. 1898'deki Amerika İspanya savaşı da Küba, Filipinler gibi elde kalan son sömürgelerin kaybedilmesiyle sonuçlandı. Geriye, bir tek İspanyol Fas'ı kalmıştı. Gerçekte, İspanyol Fas'ının kaybedilmesi de işten değildi; ama, İngiliz imparatorluğu, Cebelitarık için çok önemli olan bu yerin, -kendi çıkarlarına da yararlı bulduğundan - özellikle, İspanya gibi güçsüz bir devlette kalmasını istemişti.

Sonunda koca sömürge imparatorluğu dağılmış; İspanya kendi yarımadasında bir başına kalmıştı.

1874 restorasyonu

1873 yılında İspanya'da I. Cumhuriyet kuruldu. Cumhuriyet, ülke sorunlarının daha belirgin olarak ortaya çıkmasına yol açtı. Bask ve Katalonya bölgesindeki ekonomik gelişme, bu yörelerde dil ve kültür bilincinin de güçlenmesine önayak oldu. Bir süre sonra da bu iki bölgede, özerklik isteyen eylemler görülmeye başladı. Bütün bu bölgeci akımların yanında, gün geçtikçe hızla artan sosyal yapıdaki çalkantılar, siyaset adamlarını yeni bir formüle itmekteydi: «Bütün ispanyolların birlik içinde yaşamaları». Böylece Canovas del Castillo sistemi doğdu

3

Canovas, yüzyıl sonlarının en etkili politikacılarından. Canovas sisteminin temeli şöyle özetlenebilir: genel oyla seçilen iki partinin (muhafazakâr ve liberal) sırayla iktidara geçtiği monarşik bir devlet... Dış görünüşüyle sistem, İngiliz parlamento sistemine benziyordu. Gerçekte ise bu iki parti, orta ve güneyin toprak ağalarına, Bask ve Katalon burjuvazisine sımsıkı bağlı bir oligarşinin simgesi idi. Canovas sisteminin temel unsurları olan bürokrasi, ordu ve katolik kilisesi valiler, generaller ve piskoposlar aracılığıyla ülkeyi yönetmekteydi.

Yüzyılın sonunda üst üste uğradığı askeri yenilgilerden sonra ordu, iç düzeni sağlamayı üstlendi ve kritik anlarda siyasal iktidarı ele geçirme eğilimleri gösterdi. 1900'de ordu, 471 general, 24 705 subay, 110 926 assubay ve erden oluşuyor ve devlet bütçesinin yarısından yararlanıyordu. Uğranılan yenilgilerden sonra, deniz kuvvetlerinde donanma denilen birkaç gemiye karşılık, 142 amiral vardı.

Yeni siyasal durumla birlikte, geniş halk kitlelerine bütününü sırt çeviren kilise, bundan sonraki bütün devrimci eylemlerde ve halk ayaklanmalarında boy hedefi olacaktı. 1936'ya kadar süren kilise ve manastırların yakılması türünden eylemlere, ilk kez 1835'te başlamıştı.

Egemen güçlerin çeşitli kesimleri arasında kurulan denge sonucunda 1874 restarosyonu, temelde, bürokratik devleti koruyarak, varolan düzeni sürdürmeyi amaçlıyordu. Düzeni ayakta tutan da, sürekli polis baskısı ve sıkıyönetim idi.

yenileşme girişimleri

1898 yılında İspanya'nın Amerika karşısında uğradığı yenilgi, yaşlı sömürge İmparatorluğunun da sonu oldu. Bu yeni durumla birlikte, toplumun yenileşmesi ve avrupalılaşmasını amaçlayan görüşler, akımlar doğdu. Joaquín Costa, Ramiro de Maeztu, Angel Ganivet, Miguel de Unamuno'nun öncülük ettiği «98 kuşağı», İspanya'nın gerilemesi sorunu üzerinde tartışan bu tür bir akımdı. Toplumsal kargaşa, çeşitli cumhuriyetçi radikal grupların eylemlerine, işçilerin, köylülerin ayaklanmasına yol açtı. İdarî yapıda alınan kısa erimli tedbirler, soruna bir çözüm getirmedi. 1909 yılında, Fas'taki kabilelere hücum eden hükümetin bu sömürgeci tutumuna karşı çıkan cumhuriyetçi gruplar, solcular ve işçiler direnişe geçti. 26 Temmuz günü genel grev ilân edildi.

Hükümetin karşılığı çok sert oldu: 100'den fazla dire-

nişçi öldürüldü, beş kişi de idam edildi. «Trajik Hafta» denilen bu olay, direnişçilerle oligarşi temsilcileri arasındaki çatışmayı daha da artırdı. Öte yandan başka siyasal gelişimlere de yol açtı: sosyalistlerle cumhuriyetçiler arasında 1919'a kadar sürecek olan bir Seçim Anlaşması Örgütü'nün kurulması; Katolik İşçi Korporasyonları Ulusal Konseyi'nin (*Consejo Nacional de las Corporaciones Catolicas Obreras*) gerçekleştirilmesi gibi. Bu ikinci örgüt 1919 yılında Katolik Sendikaları Konfederasyonu (*Confederacion de Sindicatos Catolicos*) adını aldı.

18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl boyunca Avrupa, arka arkaya burjuva devrimlerine tanık olurken, İspanya derin bir uykudaydı. Bu tür bir uyanışı sağlayacak sınıflar ve sınıf bilinci ise, İspanya'da yoktu: belki vardı da kendini gösteremeyecek kadar güçsüzdü henüz.

İspanya'nın egemen sınıfları, sömürgeler elden çıkınca, tek gelir kaynağı olarak ülke halkını soymaya, başka bir deyişle, iç talana başlamışlardı. Bu durum, İspanyol zenginlerinin ülke içindeki üretici güçlerin gelişmesine karşı olan eski davranışlarını bırakmalarına yol açtı. Geçmişte İspanya'ya oluk oluk altın akıyordu. İspanyollar ülke içinde sanayii geliştirmekle uğraşacaklarına, gerekli eşyayı dış ülkelerden getirtiyor-

lardı. Bu, onlarca daha kolay bir yoldu. Ama dışardan akan altınların kökü kuruyunca, İspanyol kapitalistleri yurt içindeki üretici güçleri geliştirme zorunluluğunu duymaya başladılar.

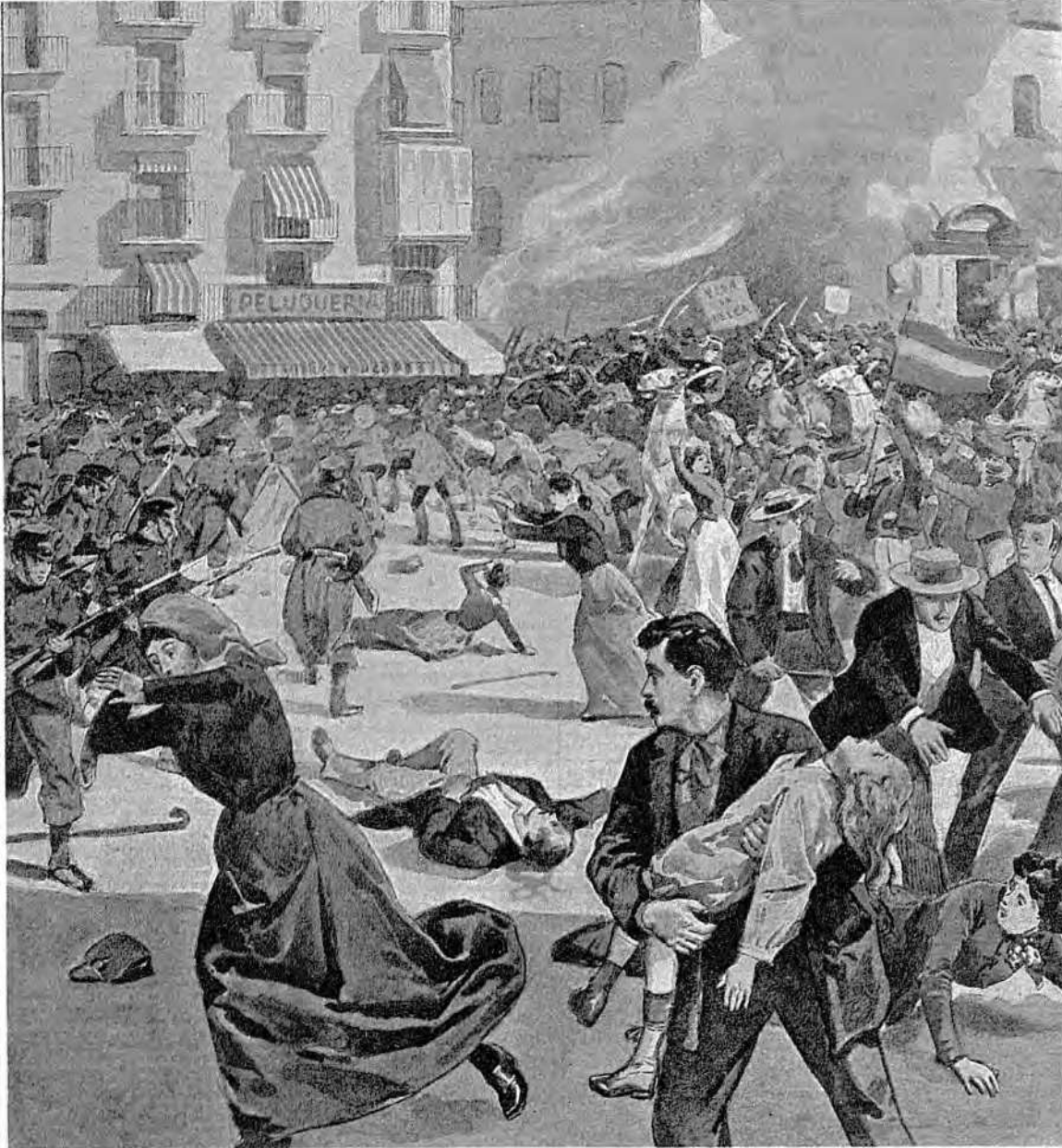
19. yüzyılın ortalarında doküma sanayiinde, özellikle Katalonya bölgesinde, bir canlanma başladı. Ancak İspanya'da, tarım kesimindeki geri kalmışlık nedeniyle, bu sanayi gelişmesi çok yavaş olmaktaydı. 1898 yılından sonra, metal ve demir sanayiinde, bankacılıkta bir atılım görüldü. Ama bu alanda büyük yabancı kuruluşların rekabeti, cılız İspanyol şirketlerinin gelişmesini engelliyordu. Madencilik ve bankacılığın merkezi, Bask bölgesiydi. Katalonya'da olduğu gibi Bask'da da burjuvazi, tarımdaki geriliğin yarattığı durumlardan hoşnutsuzluk duymaktaydı. Yüzyılın ortalarında, kilise ve komünlere ait toprakların devredilmesi (*desamortizacion*), ülkedeki toprak rejiminde temel bir değişiklik yaratmadı. Tersine, özellikle ülkenin merkezinde ve güneyinde, yeni tip bir toprak ağalığı sistemine (*neolatifondismo*) yol açtı.

1900'de, toprak sahiplerinin % 1.1'i, toprakların % 42'sini ellerinde bulunduruyorlardı. Tarımsal alanda, hâlâ, eski, geleneksel ilişkilerin sürmesi, sanayide büyümeyi engelliyor, ve kırsal yapının çözülmesini geciktiriyordu. 19. yüz-

1

(Fotoğraf 1: 1892'de, Jerez de la Frontera'da anarşistlerin idam edilmeleri). 1901'de Barselona'daki çatışmaları gösteren temsili bir resim (fotoğraf: 2).

yılın sonlarında bile, bölgesel ve yerel topluluklar, kendi içlerine kapanık birimler hâlindeydi. Ne alman kökenli Habsburg hanedanı, ne de fransız kökenli Bourbon hanedanı, İspanya'yı merkezileştirmeyi gerçekleştirememişlerdi. Karl Marx, mutlak monarşinin, Avrupa'daki öteki feodal devletlerin hepsinden önce, en köklü şekilde yerleştiği İspanya'da merkezileşmenin asla kök salamayışını nasıl açıklamalı? sorusuna şu yanıtı veriyor: «Avrupa'nın öteki büyük devletlerinde mutlak monarşi, sosyal birliği bağrında taşıyan bir uygarlık merkezi olarak ortaya çıkar. Onun teknesinde toplumun çeşitli unsurları o kadar karışmış ve yoğrulmuştur ki, kentler Ortaçağ'dan kalan yerel bağımsızlık ve kendine yeterliklerini, burjuvazinin genel egemenliği ve burjuva toplumunun egemenliği ile değişmek olanağını bulmuşlardır. İspanya'da ise, bunun tersine, aristokrasi, en büyük ayrıcalıkları elinde tuttuğu halde, kötüleşmiş; kentlere gelince, onlar da, Ortaçağ'dan kalan güçlerini kaybetmişler, ama bunun karşılığında çağdaş bir güç ve önem kazanamamışlardır.»

ispanyol kapitalizmi

İspanya'da kapitalizmin güçlenerek belli bir sermaye piyasasının doğması Birinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşti; ülkenin ihracatı savaş yıllarında olağanüstü arttı; toplumsal yapıda yeni biçimlenmeler belirdi: İşçi sınıfının hızla büyümesi gibi.

FRANKO'NUN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Fransisko Franko Bahamonde, 1892 yılında Galiçya bölgesindeki El Ferrol'da doğdu. 1910'da Toledo Pi-yade Okulu'nu bitirdi. 1912'de Fas'a gönderildi. 1917'de Asturia genel grevlerinin bastırılışı sırasında topçu birliklerini, 1923'te yabancı lejyonunu ve Fas'ta İspanyollara ayaklanan Abdülkerim'e karşı açılan seferi yönetti. 1926'da tuğgeneral oldu. Özellikle sömürge savaşları sırasında kendini gösterdi. Franko «bir anda birden fazla tugay yönetme yeteneği bulunmayan küçük bir sömürge generali» sayılırdı. 1898 İspanyol-Amerikan savaşından sonra gelişen asker kuşağının temel özelliklerini taşıyordu. Olağanüstü ihtiyatlılık, kesin bağlantılara girmemek, bir işe, ancak kesin başarı şansı görüldüğü zaman girmek vb. gibi özelliklerdi bunlar...

Primo de Rivera, 1927'de, Franko'yu Zaragoza Askeri Akademisi'nin başına getirdi. Aralık 1930'da ayaklanan Cumhuriyetçi topluluğuna karşı harekete geçecek, ama 1931'de Cumhuriyete bağlılık yemini edecek-ti. 1933'te Balear adalarına gönderildi. Aynı yıl genelkurmay başkanlığına getirildi. 1934'te Asturia ayaklanmasını bastırmakla görevlendirildi. Bu dönemde Gil Robles savunma bakanıydı ve ordu içindeki Cumhuriyetçi unsurlar önemli ölçüde ayıklanmıştı.

Halk Cephesi'nin 1936'da sağladığı seçim başarısından sonra Franko, bu kez Kanarya Adalarına gönderildi. Hükümet darbesinin plânları, gözden uzak olan bu adalarda hazırlandı. Franko, Kanarya adalarından İspanyol Afrika'sına bir İngiliz uçağıyla geçti. Franko'nun rakibi olabilecek general Sanjurjo'nun Amerika'dan falanjistlere katılmak üzere gelirken, uçağının düşmesi sonucu ölümü Franko için beklenmedik bir nimet oldu; General Mola'nın da bir kaza sonucu ölmesiyle de karşı-devrimin tek yöneticisi Franko olacaktı.

Franko, Burgos cuntası tarafından başkomutanlığa getirildi. 30 ocak 1938'de devlet ve hükümet başkanı oldu. Üç yıl süren iç savaşın sonunda, 1939 eki-

minde Madrid'e yerleşti. «Caudillo» (lider) unvanını alarak, falanjist sistemi yerleştirme çabasına girişti. İç savaş sırasında kendine her türlü yardımı yapan, 1936'da Frankocu hükümeti derhal tanıyan İtalya ve Almanya ile nisan 1939'da kominterne (komünist enternasyonale) karşı yapılan antlaşmayı imzaladı. 1939'da İkinci Dünya Savaşı patladığında «tarafsız» olduğunu ilân etti. 1940'da Hendungen'de Hitler'le görüştü, daha sonra da Tanca'yı işgal etti. Öte yandan Cebelitarık'a saldırmak için ayrılan Hitlerci birliklerin İspanya'dan geçmesi konusundaki Alman isteklerini ustalıkla savuşturdu. 1941 şubatında, Montpellier'de, mareşal Pétain'le görüştü. 1941'de «tarafsızlık» görüntüsü arkasında Alman ordusu saflarında, Sovyet Rusya'da çarpışmak üzere bir «Mavi tümen» gönderdi ve Kuzey Afrika'ya ulaşmak amacıyla İspanya'ya geçen tüm Fransızları İspanya'da göz altına aldırdı. Almanların gerilemeğe başlamasıyla birlikte, Franko da müttefiklere yanaşmaya koyuldu. Amerikalıların Fas'a yaptıkları çıkartma sırasında, amerikan cumhurbaşkanı Roosevelt'e «dostluk mesajı» gönderdi, 1945'teki alman yenilgisinden sonra, Tanca'yı boşalttı.

1942'de üyeleri hükümetçe belirlenen yada korporasyonlarca seçilen Cortez meclisi kurdu. 1947'de «katolik ve sosyal» devlet İspanya'ya, veraset yoluyla hükümdarlık getiren yasayı yayınlattı ve taht üzerine hak ileri süren Don Juan Carlos'la yapılan görüşmelerin başarısız kalması sonucunda, devletin ömür boyunca koruyucu ve kral naibi olarak atandı. Savaş sonu başlayan Amerika'ya yanaşma politikası 1953'te Amerika ile yapılan ekonomik ve askerî antlaşmalarla sonuçlandı: İspanya Amerika'ya askerî üsler sağladı ve İspanya 1955'te Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'na alındı. Franko'dan sonra iktidarı kimin alacağı 22 kasım 1966'da yayınlanan özel bir yasayla düzenlendi. 1970 yılında Franko'nun ardılı olarak Veliht Prens Don Carlos seçildi.

Aslında İspanya'da kapitalizm, ülkenin her yerinde aynı gelişmeyi göstermedi. Katalonya ve Bask bölgelerinde kapitalizmin gelişimi, öteki bölgelerden çok daha vızundu. Örneğin 1918 yılındaki 368 anonim şirketten 294'ü Katalonya'da, 50'si de Bask'ta kurulmuştu.

İspanyol kapitalizminde kilisenin önemli bir yeri vardır. Çok eski çağlardan beri kilise, İspanyol halkını haraca

kesen, soyup soğana çeviren, din aracılığıyla onları sömüren bir kurum olmuştur. Kapitalizmin ilerlemesiyle birlikte kilise de sömürü yöntemlerini değiştirecek, alabil-diğine geniş topraklara sahip bu kurum, sermaye bakımından da gelişme yollarını deneyecektir (örneğin, 125 milyon peseta sermayeli Madrid Uriquio Bankası'nın asıl sahibi, kilise'dir. Ayrıca bu banka, İspanya'nın çeşitli eyalet-

lerindeki kendinden daha küçük ve sermayelerinin toplamı 85 milyon tutan dört bankayı da denetimi altında tutmaktadır. Bunun dışında Madrid Tramvay Şirketi, İspanya'nın güney Amerika'ya sefer yapan en büyük vapur işletmeciliği şirketi «Transatlantica» ve daha bir sürü maden şirketlerinde de kilise hisse sahibidir. Eğitim de kilisenin elindedir. Derebeylik, böylece, İspanya'da kapitalist

üretim sistemine göre kendine yeniden bir biçim vermiştir.)

1919 yıllarında, İspanya'da iki sınıf, burjuva ile işçi sınıfları, birbirlerine düşman iki kesimde yerlerini alıyorlardı: bir yanda işçiler, öbür yanda da burjuvazi ve derebeylik artıkları. Ülkede, bu iki kesim arasında kalan orta sınıfın önemsenecek herhangi bir rolü yoktu; ekonomik ve siyasal yaşamda kendi varlık-

1

XIX. yüzyıl boyunca büyüyen gerilim en en dolaysız anlatımını anarşinin son derece yaygın olmasında buldu. Anarşistler arasında en ünlüleri, 1906'da kral Alfonso XIII'e karşı suikast düzenleyen Mateo Moral ile Francisco Ferrer'di. (Fotoğraf 2: tam patlama anında çekilen bir resim; krallık arabası dumanlar içinde yarı yarıya kaybolmuş; fotoğraf 1: Mateo Moral'ın halka gösterilen cesedi; fotoğraf 3, 4: Ferrer'in anısına Milano ve Paris'te düzenlenen gösteriler).

larını duyuracak bir güçte değillerdi.

İspanyol halkının yaşama düzeyi, öteki kapitalist ülkelerden çok daha düşüktü. Büyük kapitalistler ve toprak ağaları, yüksek kâr yüzdeleri sağlarken, kent ve köy orta sınıflarının durumları günden güne kötüleşiyordu. 1918 yılından, yani Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İspanyol toplumunda, egemen sınıflarla kent ve köy küçük burjuvazisi, yoksul köylü ve işçi sınıflarının ilişkileri bütün bütüne gerginleşmişti. Burjuvazi ve derebeylik artıkları, o zamana kadar elde ettikleri kârı sürdürmek amacıyla işçi sınıfı üzerindeki baskılarını yoğunlaştırıyorlardı.

diktatörlüğe doğru

İspanya, Birinci Dünya Savaşı'nda tarafsız olmayı seçti. Ancak bu durum, ülkede bir yandan büyük sermaye birikiminin gerçekleşmesine yol açarken bir yandan da ekonomide derin krizler yarattı. Hızla artan enflasyon ve yükselen fiyatlar, toplumda, geniş kitleler arasında huzursuzlukların çoğalmasına neden oldu. 1916 yılı temmuzunda Sosyalist Genel İşçi Birliği (U.G.T) ve Ulusal İşçi Konfederasyonu (C.N.T), genel grev ilân ettiler. Kurucu Meclis'in derhal toplanmasını, kiliseye ve ruhban sınıfına ait mallara el konulmasını, ordunun dağıtılıp yerine halk milislerinin kurulmasını öneren bir bildiri yayınladılar. Karı-

şıklıklar 1917'nin başında, bürokrat kesime ve orduya da sıçradı. Ağustos ayında C.N.T ve U.G.T birlikte genel grev ilân ettiler. Ancak belli bir eylem planları olmadığı için etkili olamadılar. Ordu, hükümet adına, bu eylemi sert bir şekilde bastırdı. Bu tür devrimci direnişler karşısında, bir süre önce özerklik isteyen Katalon burjuvazisi, bu isteklerinden vazgeçip hükümeti destekleme kararı aldı.

1917 Sovyet Devrimi, etkilerini, kısa zamanda İspanya Solu'nda da gösterdi. Sosyalist Parti ve C.N.T, Enternasyonal'e girmeyi kabul etmediler. Kasım 1921'de Sosyalist Parti içindeki bir kısım muhalif sosyalistlerle bazı küçük devrimci gruplar birleşip İspanyol komünist partisi'ni (Partido Comunista de España; P.C.E) kurdular. 1932 yılına kadar P.C.E'nin ülkenin siyasal yaşamında büyük bir etkinliği görülmedi.

Ülkede bir türlü durulmayan karışıklıklar, yeniden çıkan Fas savaşıyla, bir kez daha bir siyasal bunalıma yol açtı. Afrika'daki birliklerin komutanı General Silvestre, 1921 yılında, İspanya kralı Alfonso XIII'ün buyruğuyla, Fas ordusuna karşı saldırıya geçti. Savaşın sonunda İspanyollar büyük kayıplar verdi. Bu yenilgi üzerine parlamento, bir soruşturma açılmasını istedi. 1923 yılına kadar süren soruşturma sonunda, bu yenilgide kral kadar ordunun güçsüzlüğünün de payı olduğu anlaşıldı. Bu sonuç, ordu saflarında kıpırdanmalara yol açtı. Eylül 1923'te,

Katalonya Ordusu komutanı General Primo de Rivera, ordu içindeki askerî cuntalarca iktidara getirildi. Aslında ordunun bu tutumu, krala ve rejime karşı yapılmış bir başkaldırı değildi. Ordu, bu tutumuyla Fas yenilgisiyle tümüyle yokolan saygınlığını kazanmağa çalışmıştı.

General Primo de Rivera iktidara geldiğinde, bütün amacının ülkede demokrasiyi sağlamak olduğunu söylemişti, ama kısa bir sürede katı bir diktatörlük kurdu. Mussolini ile yakın ilişkileri vardı ve kral Alfonso XIII'ün de onayı ile, Mussolini'nin faşist düzenini İspanya'ya yerleştirmek istemekteydi. General Primo de Rivera bu amaçla krallık anayasasını bir yana atıp parlamentoyu

kapattı, İtalyan örneği bir «Korporatif Devleti» kurmaya kalktı. Generalin, «Vatanseverler Birliği» adlı faşist bir parti kurma çabası ise, bir sonuç vermedi. General, 1925 yılına kadar İspanya'yı beşli bir askerî direktuvar idaresiyle yönetti. Sorunlara çözüm bulamadıkça yeni yollar denedi. 1925'te askerî direktuvarlığı sivil bir beşli yönetim biçimine dönüştürdü. Ama bu da bir sonuç vermedi.

Bütün dünyayı sarsan 1929 ekonomik bunalımı, İspanya'da da olanca şiddetiyle duyulmaktaydı. General Primo de Rivera'nın yönetimi 1930'da, artık, kral, ordu ve halk önündeki bütün saygınlığını yitirmişti. En başından beri generali destekleyen kral, so-

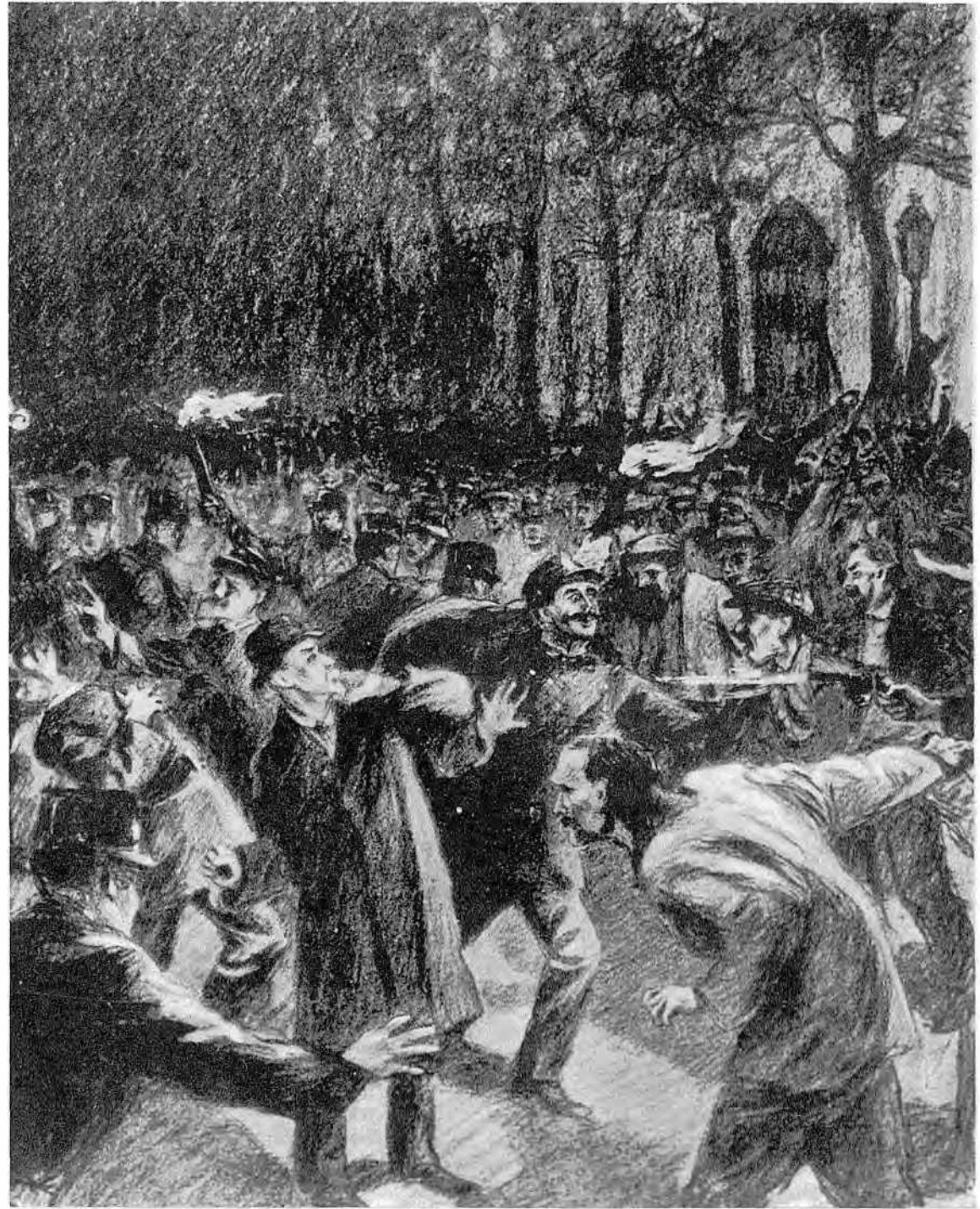
nunda, 28 ocak 1930'da general Primo de Rivera'dan iktidarı devretmesini istedi ve hükümeti kurmakla bir başka askeri, General Domasa Berenguer'i görevlendirdi.

cumhuriyetin yolları: san sebastian paktı

Yıllardır sürüp giden ekonomik ve siyasal bunalımlar, uğranılan yenilgiler, ve general Primo de Rivera diktatörlüğünün başarısızlığı, yaşlı ispanyol monarşisinde büyük gedikler açmıştı. Monarşiye karşı çıkan siyasal akımlar, hızla güçlenmekteydiler.

17 ağustos 1930'da, cumhuriyetçi gruplar, San Sebastian'da, kendi aralarında birleştiler. San Sebastian Paktı, monarşiye karşı mücadelede ortak eyleme geçebilmek için bir «Kurucu Meclis» kurulmasını, bölgesel özerkliklerin tanınmasını, C.N.T ve U.G.T ile de anlaşarak cumhuriyetçi eylemin tabanını genişletmeyi önermekteydi. Cumhuriyetçi grupların ilk eylemi, aralık ayında bazı subayların ve sendika örgütlerinin de katılmasıyla bir ayaklanma girişiminde bulunmak oldu. Ancak eylem hükümet güçlerince bastırıldı, katılan subaylar sıkıyönetim mahkemelerince ölüme mahkûm edilip kurşuna dizildi.

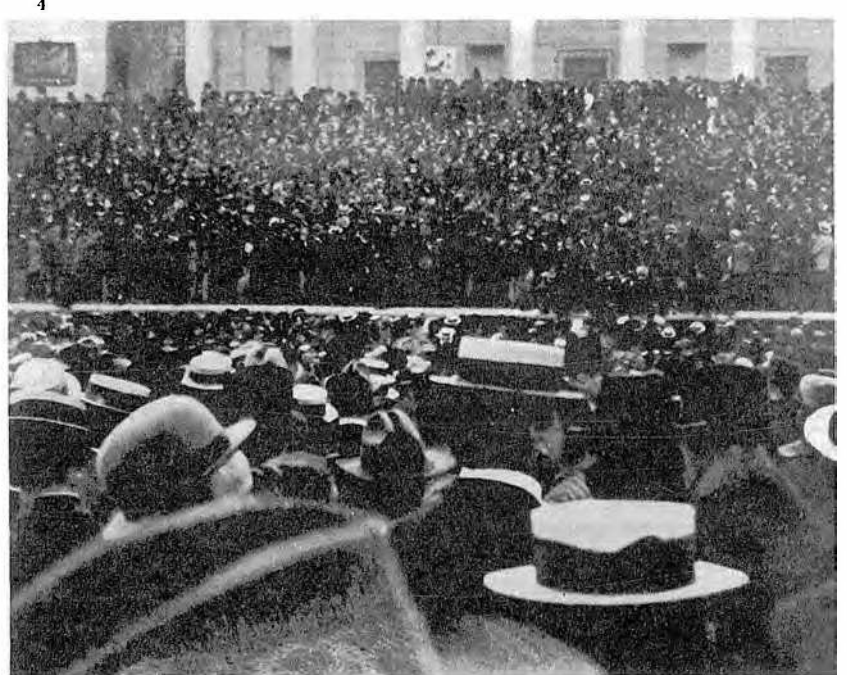
Bütün bu teröre rağmen, monarşiye karşı cumhuriyetçi direnişler sürdü. Alfonso XIII, şubat 1931'de, Beren-

guer'in yerine amiral Juan Bantista Aznar'ı atadı.

Monarşinin bu son hükümeti, siyasal durumu açıklığa kavuşturmak için 12 nisan 1931'de belediye seçimlerini yaptı: halk bu seçimleri monarşi aleyhine bir plebisite dönüştürdü. Seçim zaferinden cesaret alan halk sokağa döküldü ve 14 nisan 1931'de Cumhuriyeti ilân etti; kral ve ailesi İspanya'dan ayrılmak zorunda kaldı. 1930 devrimi, iktidarı, yarım yüzyıldır İspanya'yı yönetmekte olan toprak aristokrasisinin ve büyük burjuvazinin elinden aldı.

Aslında 14 nisan, devrim adına İspanya'da kaçırılmış ilk fırsattır. Cumhuriyet yöneticileri, ellerinde bütün olanaklar varken, gerici yöneti-

1

XIX. yüzyıl, İspanya'nın Amerika kıtasındaki son sömürgesini, yani Küba'yı yitirmekle, çöküşünün son aşamasına varışına tanık oldu. Yeni yüzyılın başlangıcında, tahtta Alfonso XIII (fotoğraf: 1) geçti; reformcu bir politika izledi. Bu politikanın en önemli kişilerinden biri de Antonio Manza'dır (fotoğraf: 2). Ne var ki, bu reformcu politika pek kısa sürdü; çünkü, kral askerlerin ve ispanyol oligarşisinin baskısı sonucunda Manza'yı tasfiye etmek ve her alanda tutucu bir politikaya dönmek zorunda kalacaktı. (Fotoğraf 3: 1909'da, Madrid'de Manza hükümetinin düşüşünü protesto eden halk). Bu dönüş 1909'da, Barcelona'da geçen «trajik hafta» ile en üst düzeye ulaşan yeni gerilimler yarattı (fotoğraf: 4. İspanyol ordusunun açtığı top ateşiyle yıkılan evler; fotoğraf:5 Barcelona'da yere devrilmiş bir tramvay). Sert bastırma hareketi huzuru sağlayamadı, karışıklıklar sonraki yıllarda da sürdü (fotoğraf 6: 1917'de Madrid'de ayaklanma).

3

2

mi, bir daha dirilmemek üzere ezemediler. Azana gibi Cumhuriyetçi liderler, Robespierre'den Danton'dan, Saint-Just'ten söz ediyorlar, ama sözden başka bir şey de yapmıyorlardı. İş eyleme gelince, birer Jacobin olmaktan, 1931 İspanya'sında burjuva-demokratik devrime önderlik etmekten çok uzaktılar.

Yeni kurulan hükümette sosyalistlerle cumhuriyetçiler de görev aldı. Ancak bunlar 1931 devrimine kesin bir dönüşüm kazandıracak yerde, ispanyol burjuvazisiyle işbirliğine girdiler.

Krallıktan cumhuriyete bu kansız dönüşüm, eski rejimin üç temel unsurunun, kilise, ordu, toprak sahiplerinin tepkisiyle karşılaşmakta gecikmedi. Kaldı ki, 1931 1933 cumhuriyetçi - sosyalist hükümet dönemi boyunca, siyasal biçim değişimlerine gidilmesine rağmen, toplumsal yapı değişimlerine gidilememişti. 28 haziranda kurucu meclis (cortez) seçildi, 9 aralıkta da Anayasa kabul edildi. En önemli sorun olan toprak re-

formu ise, tam olarak gerçekleştirilemedi. Oysa o dönemde, Avrupa'da, ekilebilir toprağın en büyük bölümünün, hâlâ aristokrasinin elinde bulunduğu tek ülke, İspanya'ydı.

Cumhuriyetçi başkan Alcala Zamora, toprak reformuna karşı çıkarken, bir kısım sosyalistler de burjuva düzeninin savunusunu yaptılar. Sosyalist lider Indalecio Prieto, 22 nisan 1931 tarihinde «El Socialista»da yayınlanan yazısında, «demokratik düzenin gerçekleşmesini burjuva eko-

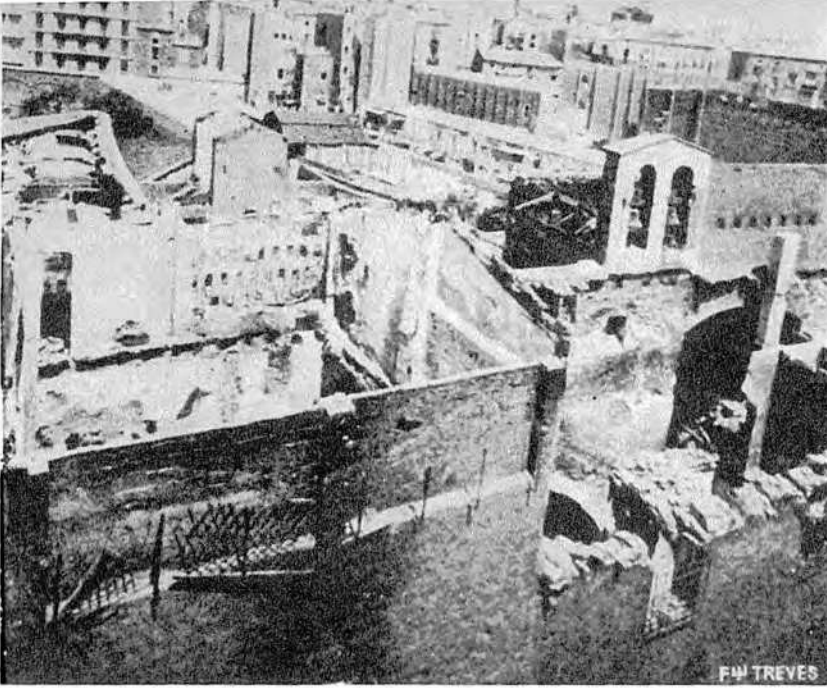
nomisinin gelişmesine» bağladığını açıkça belirtiyordu.

Gericici güçler, devrimci kesimdeki kavnaşmalardan yararlanıp kısa zamanda örgütlenmeye gittiler. Mart 1933'te, Antonio Goicoechea'nın önderliğinde kral Alfonso yanlısı monarşistler İspanyol Yenilenme Partisi'ni (Partida Renovacion Espanola) kurdular. Gene o sıralarda, ilk kongresini ekim 1932'de yapan ve yarım milyon kayıtlı üyesi olan Accion Popular (Halk Eylemi) da, öteki küçük gruplarla birleşip Özerk Sağcı İs-

panyol Konfederasyonu'nu (Confederacion Espanola de Derechas Autonomas; C.E.D.A) oluşturdu. Gil Robles'in önderliğindeki bu Konfederasyon «anti kollektivist», «anti-marksist» ve bölgesel özerklikten yana olduğunu belirtiyordu.

hitler'in zaferi ve ispanya sağ

1933'te Hitler'in Almanya'daki zaferi ispanyol gericiliğinin saldırganlık eğilimlerini

cesaretlendirdi. Hitler'in korku rejimi ve naziliğin kanlı yöntemleri, ispanyol gerici kast'larının zorbalığı ve vahşetine tam bir uyum gösteriyordu. Diktatör General Primo de Rivera'nın oğlunun 1933'te kurduğu *Falanj Partisi*, bu yüzden kısa zamanda büyük güç topladı. Generalin oğlu, bir süre sonra İspanya'da uygulanacak olan nazi örgütlenme düzeni ve şiddet yöntemlerini incelemek üzere Almanya'ya gitti. Sloganı şuydu: «Bizim anladığımız tek dil, silâh dilidir.» Ama, ne demagoji ne de kaba güç Falanj'ı bir *kitle partisi* durumuna getiremedi. İspanyol gericiliğinin ana güçleri sözümona yasal yollarla, iktidarı ele geçirmeye çalışıyorlardı. Bunun için de, avukat Gil Robles'in lideri olduğu dinsel faşist bir parti olan Confederacion Espanola de Derechas Autonomas'a (C.E.D.A) bel bağlamışlardı.

Cumhuriyet'e ilk silâhlı karşı çıkış, 10 ağustos 1932'de oldu. Eski sivil güvenlik komutanı General Sanjurjo, Sevilla'da bir ayaklanma düzenledi. Bazı monarşi yanlısı gruplar ve ordunun bir bölümünün de desteklediği ayaklanmanın amacı «İspanya'yı tehlike ortamından uzaklaştırmak» ve «sınıf kavgasının yarattığı nefreti sevgiye dönüştürmek»ti. Ayaklanma başarısızlıkla sonuçlandı. General önce ölüme mahkûm edildiye de daha sonra bağışlanıp sürgüne gönderildi.

Cumhuriyet'e ikinci tepki, 11 ocak 1933'te Andalusia'da, Medina Sidonia dükünün topraklarının işgali sırasında oldu. Polis güçleriyle köylüler

arasında çıkan çatışma sonunda iki polis ve bir ailenin bütün bireyleri öldürüldü. Bu olay ülke çapında yankılar uyandırdı. Cumhuriyet'e karşı olan güçler olayı sömürme olanağını kaçırmadılar.

1933 yılı mayıs ayında, Anayasa'nın 26. maddesi uyarınca, dinsel öğretim yapan okulların kapatılması da, gerici dinsel çevrelerin tepkilerine yol açtı.

1933 dönemeci

Faşizme karşı birleşen sosyalistler, sadece siyasal alan-

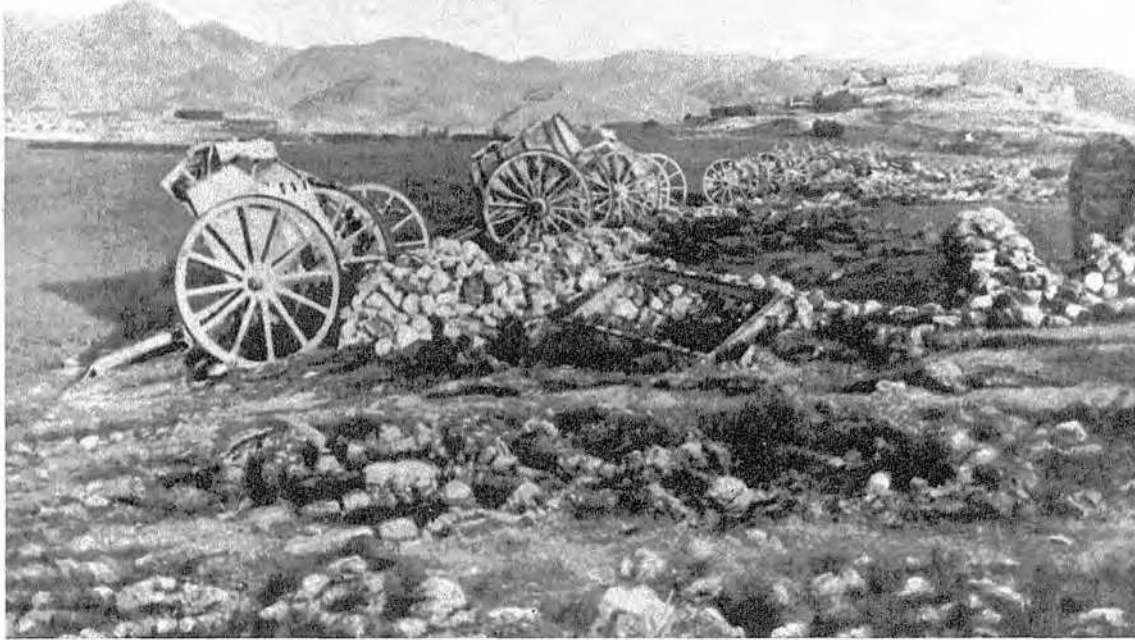
daki biçim değişimleriyle ve tindikleri için, bir süre sonra burjuvazinin, yeni düzenin «egemen sınıfı» olmasına sebep oldular: Geleneksel yapı sürdürülüp, karşı -devrimcilere karşı suskun kalınıp, ekonomik ve siyasal tek bir tedbir alınmayınca, faşist güçler gittikçe etkinlik kazanma olanağı buldular. Bankalar küçük çiftçilere krediyi kesti; ordu, açık bir biçimde cumhuriyete karşı çıkarken, kilise faşizmden yana bir propaganda organı olarak çalıştı. Hükümetin ise, cumhuriyeti

kurtarmak için köklü bir reform programı yoktu. Tersine, devrimci olarak tarih sahnesine çıkan «cephe», ekonomik nedenlerle başkaldıran işçilere karşı silâh kullanıyor, birbirini izleyen grevler, çatışmalar küçük burjuvazide bıkınlık yaratıyordu.

Bütün bu olaylar Azana kabinesinin çöküşünü hızlandırdı. Radikal Parti, Alejandro Lerroux başkanlığında geçici bir hükümet kurdu ve hemen seçimlere gidildi. 19 kasım 3 aralık 1933'te yapılan seçimlerde cumhuriyetçi sosyalist

1

koalisyon yenilgiye uğradı. Gelenekçi parti ve Don Carlos'cular (Karlistler) ile monarşi yanlısı Renovacion Española 40 sandalye, C.E.D.A 113 sandalye, radikaller 80 sandalye, cumhuriyetçi sol parti 7 sandalye, sosyalistler 58 sandalye, komünistler de 1 sandalye kazandılar. Hükümeti kurma görevi merkez sağcılara verildi, radikal Lerroux başbakanlığa atandı, C.E.D.A'nın dışardan desteği

ile bir hükümet kuruldu. Bu olay, İspanya'da faşist bir diktatörlüğün kuruluşuna giden ilk adımdı.

31 mart 1934'te iktidardaki hükümet, faşist italyan hükümetiyle bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma uyarınca Mussolini «ülkedeki rejime (cumhuriyet rejimine) karşı mücadele ve bu rejimin yıkılarak, yerine monarşiyi canlandırmakla görevli bir naipliğin geçirilmesi için gerekli yardı-

mı yapmaya hazır olduğunu» belirtiyordu. Anlaşmadan sonra karlist gençler, askerî eğitim görmek üzere İtalya'ya gitmeye başladılar.

yaklaşan iç savaş

Siyasal yapının kazandığı bu yeni boyutlar karşısında, ispanyol solu da kendi içinde yeni atılımlara girişti.

Largo Caballero ve Louis Araquistian, Sosyalist Parti (P.S.O.E) içinde bir «yeni sol» oluşturdular. Bu grup, başkan Indalecio Prieto'nun merkezci görüşüne, Julian Besteiro'nun da sağcı ve reformcu görüşlerine karşı olduklarını belirtti. Largo Caballero'nun sloganı şuydu: «bütün iktidar sosyalistlere...»

1934 yılı şubat ayında Sosyalist Genel İşçi Birliği (U.G.T), İşçi ve Köylü Bloku (Bloque Obrero y Campesino) ve Komünist Sol (Izquierda Comunista) adlı sol gruplarla birleşerek İşçi İttifakı'nı (Allianza Obrero) gerçekleştirdiler.

1934 ekim ayının ilk günlerinde C.E.D.A, katoliklerin doğrudan katılacağı bir hükümetin kurulmasını sağlamak amacıyla, radikalleri desteklemekten vazgeçti. 4 ekimde Cumhurbaşkanı Alcalá Zamora, hükümeti kurmakla yine Lerroux'yu görevlendirdi. O da C.E.D.A'dan üç üye olarak kabinesini oluşturdu.

Cumhuriyetçi Sol ve Cumhuriyetçi Birlik partileri, cumhuriyetin «cumhuriyet düşmanlarına emanet edilmesine» karşı çıktılar. C.N.T ve U.G.T bütün ülkede genel grev ilân etti. Bu eylem, Ka-

talonya ve Asturia'da ayaklanmaya dönüştü. Katalon Sol'unun başkanı Louis Companys, *Özerk Katalon Devleti*'nin kurulduğunu açıkladıysa da 7 ekim günü, askerî güçler kenti denetim altına aldılar.

Asturia'da, maden ocaklarının bulunduğu yörelerde gelişen eylemleri, sosyalist ve komünist partilerden ve sendikalardan oluşan bir devrim komitesi yönetmekteydi. 6 ekimde Asturia'daki devrimciler yönetimi ele geçirip, Oviedo'da *Asturia İşçi ve Köylü Cumhuriyeti*'ni kurdular. Hükümet Fas'ta bulunan yabancı Lejyon'un, derhal yurda dönüp duruma el koymasını emretti. Lejyonun iki komutanı vardı: General Goded ve General Franko. Lejyon emre uyararak, yurda döndü. İşçiler yabancı lejyon askerlerine karşı iki hafta kadar dayandı. Bu çarpışmalarda ölü sayısı, 3 000 civarındaydı.

1934'teki bu halk ayaklanması ve onun kanlı bir şekilde bastırılması, iki yıl sonraki iç savaşın ilk habercileriydi.

Devrim'i gerçekleştirilmeme pahasına da olsa cumhuriyet bir kere daha kurtarılmış, faşist yönetim engellenmişti.

1935 yılında kurulan Valladris hükümeti, bağımsızlar-

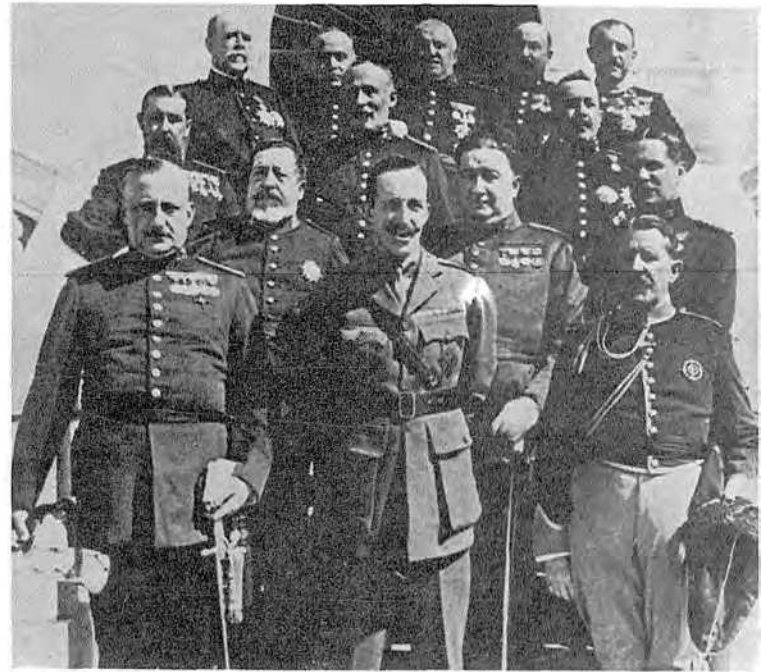
dan ve sosyalistlerden oluşuyordu. Bu hükümet, 1936'da seçimlerin yapılmasına karar verdi.

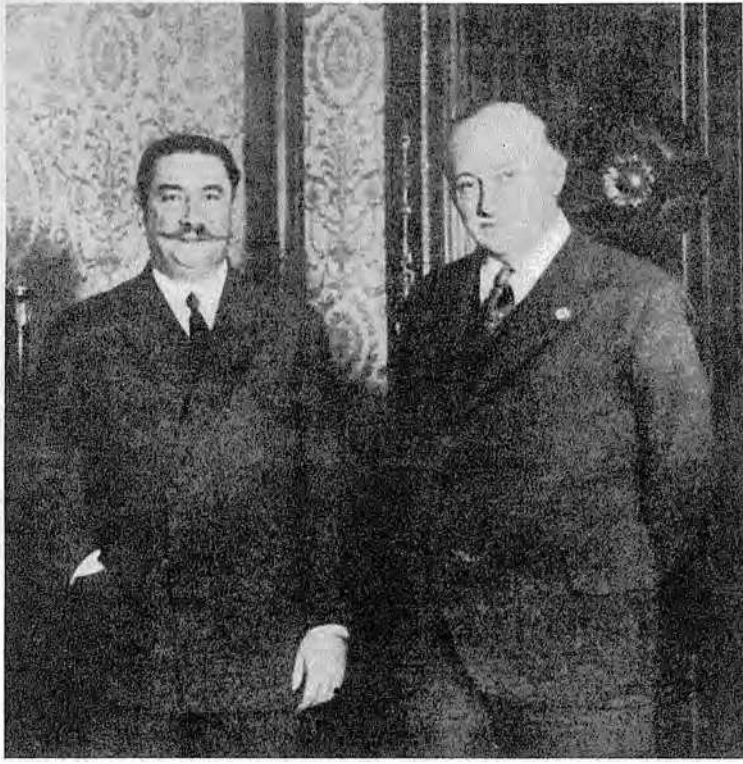
halk cephesi'nin kurulması

1936 yılı ocak ayında, Manuel Azana liderliğindeki *Cumhuriyetçi*'ler ile Barrio liderliğindeki *Cumhuriyetçi Birlik*, komünist ve sosyalistlerin ve öteki sol politik grupların birleşmesiyle Halk Cephesi (*Frente Popular*) kuruldu.

Halk Cephesi'nin sağ kanadı dört partiden oluşuyordu: Cumhuriyetçi Sol, Cumhuriyetçi Birlik, solcu Katalonya Partisi (*Esquerra*) ve Federal Cumhuriyetçi Parti. Sol kanat ise eşit güçte olmayan dört işçi partisine dayanmaktaydı: zengin deney dolu geleneğinin ve halk arasına kök salmış örgütünün yanı sıra, *U.G.T* ile yaptığı işbirliğiyle daha da güç kazanan Sosyalist Parti; az üyesi ama sağlam bir kadrosu olan komünist partisi; küçük çaptaki Sendikalist Parti ve Marksist Birlik Partisi. Sol güçlerin durumunu tam anlamıyla ortaya koymak için şu noktayı belirt-

İçteki gerginlikler, ayaklanan Faslılara karşı açılan savaş yüzünden daha da keskinleşti (fotoğraf 2: isyancıların, temmuz 1921'de ele geçirdikleri Annual ıspanyol kampı; fotoğraf 1: Faslılarca ele geçirilen toprakların geri alınışı: Arruit dağı yakınındaki bir bölgede din subayı asker ölülerini kutsuyor). Askerî harekât çok kötü yürütüldü; yüksek rütbeli subaylar, kralı sıkıyönetim ilânı için teşvik ediyorlardı. Sıkıyönetim dışında, bir de askerî Direktuvar kurulmuş ve başına general Primo de Rivera getirilmişti (fotoğraf 3: Direktuvar'ın kurulmasından önce önderler bir arada; fotoğraf 4: kral Direktuvar üyeleriyle).

1

mek gerekir: *Halk Cephesi*'nin (Frente Popular) dışında olmasına rağmen, güçlü iki anarşist örgüt, yani İspanya Anarşist Federasyonu (*Federacion Anarquista Iberica*) ve C.N.T, Halk Cephesi'ni geniş ölçüde desteklediler.

16 şubat 1936 seçimleri, Cumhuriyetçilerin ezici bir çoğunluk kazanmalarıyla sonuçlandı. Sağcılar, sadece 147 milletvekili çıkarabilmişlerdi. Oysa Halk Cephesi 277 milletvekili ile başı çekiyordu. Bunun da 89'u sosyalist, 16'sı komünistti.

Seçimlerden sonra, Azana başkanlığında yeni hükümet kuruldu. Azana, hükümetine bir tek komünist üye alma-

mış olmasına—karşılık, İtalyan ve Alman faşist önderler, İspanya'ya komünistlerin ege-men olduklarını ve iktidarı ellerine geçirdiklerini iddia ediyorlardı; konuyla ilgili olarak, Amerika'nın Madrid büyükelçisi Bowers'in düşüncesi de bunlardan pek ayrı değildi. Seçimler sonunda iş başına gelen hükümet, faşist yönetim sırasında hapse atılan ne kadar ilerici varsa, hepsini serbest bıraktı. Seçimleri kazanan ve işbaşına gelen Halk Cephesi, seçmenlere sunduğu programını ağır ağır gerçekleştirme yolundaydı. Bu programa göre, 1933 yılından, yani faşistlerin iktidara geçişinden sonra işlenen

İSPANYA'DA FAŞİST ÖRGÜTLER

Mart 1931'de Ramiro Ledesma Ramos adlı bir genç «La conquista del estado» gazetesini yayınlamaya başladı. Amacı parlamenter rejimi ortadan kaldırmaya, kırsal alanlarda mülkiyet ilişkilerini ve endüstri merkezlerindeki çalışma koşullarını değiştirmeye ve son olarak nasyonal - sendikalist devlet kurmaya yönelik bir ulusal ve toplumsal devrim için «gözüpek ve değerli azınlıkları» biraraya getirmekti. Ledesma, ekim 1931'de Onesimo Redondo Ortega ile birlikte Juntas de Ofensiva nazional sindicalista'yı (JONS) kurdu. Programındaki en önemli noktalar şunlardı: ıspanya birliği ve bölgeciliğin kaldırılması, ülkenin katolik geleneğine saygı, imparatorluğun genişlemesi, nasyonal-sendikalist milisler oluşturulması, «marksist partilerin kapatılması ve kökünün kazınması». JONS, başlangıçta, pek az taraftar buldu ve cumhuriyetin ilk iki yılında İspanya'nın siyasal yaşamında bir ağırlığı olmadı. Ancak 1933'te umutları arttı. Aynı yıl Falange Espanola (ıspanyol falanji) adlı ve JONS benzeri bir grup doğdu. Grubu, Jolio Ruiz de Alda ile, diktatör General Primo de Rivera'nın oğlu ve üçüncü Estella markisi Jose Antonio Primo de Rivera yönetiyordu.

Bu kuruluşun amacı Rivera'nın 1933'te «Madrid Daily Ahora» gazetesine verdiği demecinde şöyle açıklanıyordu: «Dünya, belli başlı üç-dört ırk tarafından yönetilmektedir. İspanyollar, işte, bu üç dört ırktan biridir. Yurdumuz dünyanın kilit noktasında bulunmakta ve tarihsel gelenekleri yönünden buna hak kazanmaktadır. İspanya, dünyayı yönetici durumuna dönmek zorundadır.»

1903 yılında doğan ve hukuk mezunu olan Primo de Rivera 1930'da Union Monarquica Nacional'in sek-

reter yardımcısıydı ve 1931'de Cortez'e girmek için adaylığını koyduysa da seçilememişti. İspanya'nın bü-yüz yazarı, kuramcısı Orgeta y Gasset'in hayranıydı. Tarihin «az sayıda seçkin kişinin» etkinliklerinin ürünü olduğu kuramını ondan öğrenmişti.

Rivera, monarşiden sonra İspanya'yı kaplayan yıkıntılar üzerinde «yeni bir devlet»in kurulmasını zorunlu görüyordu. 1933 yılında yayımladığı «El Fascio» adlı gazetenin ilk ve tek sayısındaki yazısında «kendilerinin faşist oldukları ve temellerini Mussolini'nin koyduğu kurallarda bulduklarını» övünçle belirtmekteydi. Bunun yanı sıra da «her şeyden önce İspanyol olduklarını, kurmak istedikleri düzenin totaliter, korporatif ve millî sendikalist bir devlet olduğunu» da, özellikle ifadeden çekinmiyordu.

Rivera faşizmi şöyle tanımlıyordu: «Faşizm bir taktik yada şiddet değildir; bir düşüncedir, Marksizm ve liberalizm karşısında faşizm, partilerin ve sınıfların üstünde, vatan denilen tarihsel ve yüce birliktir».

13 şubat 1934'te JONS ile Falange Espanol birleşerek Falange Espanole de las JONS'u kurdular. Örgütün yönetimi Primo de Rivera, Ruiz Alda ve Ledesma Remos'dan oluşan bir üçlünün elindeydi; yaklaşık olarak 5 000 üyesi vardı. (Örgütün başlangıçta, İspanya'nın siyasal yaşamında güçlü bir etkinliği olamamıştır. Daha çok işçilerin, devrimcilerin eylemlerini bastırma-da; olay ve kargaşa çıkarmada «vurucu güç» olarak kullanılmışlardır).

İç savaş sırasında bu örgüt muhafazakâr ve öteki sağcı partilerle birleşerek, Franko'nun başkanlığında Falange Espanola Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista adını aldı. Bugün İspanya'da tek siyasal örgüt, işte bu parti, kısa adıyla, Falanj Partisidir.

siyasal suçlar için genel af ilân edilecek, hapishanelerdeki 30 000 sosyalist serbest bırakılacaktı. Gene aynı tarihte işlerine son verilen ilerici belediye üyeleri yeniden görevlerine dönecekler; 1934 Asturias ayaklanması nedeniyle işlerinden çıkarılan çok sayıda grevci işçilerin ve memurların işlerine dönmeleri sağlanacak; iş günü 8 saat ve iş haftası 40 saat olarak kabul edilecek; işsizliğe son vermek için bayındırlık işlerine girilecek; çalışanlar için asgarî bir ücret tespit edilecek; tarım vergileri indirilecek; toprak sahipleriyle tarım işçileri arasındaki iş ilişkilerini düzenleyen yasa yeni baştan ele alınacak; küçük ve orta köylüye kredi açılacak; din ve devlet işleri birbirinden ayrılacak; eğitim bütününle laikleştirilecekti.

tek umut iç savaş

Halk Cephesi'nin zaferi, İspanya Cumhuriyeti'nin demokratik gelişmesine büyük olanak sağladı. İspanya tarihinin akışını geriye çevirmek isteyen gerici güçler, bu sonu kabul etmek istemediler.

Kendi hedeflerine varmak için her silâhı kullanmaya hazırıldılar; bu, bir iç savaşa ve ülkelerinin kapısını yabancı askerî müdahaleye açmak demek olsa bile!..

Gerici güçler, yeniden yönetimi ele geçirebilmenin ancak, bir «karşı-devrim»le gerçekleştirilebileceğini anlamışlardı.

Seçim sonuçları ilân edilir edilmez General Franko, derhal, başbakan yardımcısı Valladares'e koştı. Valladares'e, İspanya'da sağ cephenin ancak şu çok kısa bir iki saatlik süre içinde kurtarılabilceğini anlattı. Hükümet henüz işbaşındayken, Meclisler dağıtılmamışken, yani, yeni seçimin işbaşına getirdiği solcular henüz iktidara el koymamışken, hemen duruma hâkim olup sol cepheyi ezmeyi önerdi. Ne var ki Valladares ılımlı bir merkezîyetçiydi, azılı bir sağcı değildi. Bu öneri onu korkuttu ve General Franko'yu dinlemedi.

Ama para ve toprak sahibi oligarşi, seçimlerdeki yenilgisi nedeni ile C.E.D.A'yı bir yana atıp Cumhuriyete karşı komplolarında kullanmak üzere «Afrikalı» generaller grubu ile anlaşmakta gecikmedi. Kaldı ki, ordu içinde yıllardan beri bir hükümet

Askerî Direktuvar'ın kurulması, daha sonraki hükümet biçimine doğru atılmış bir adım oldu. Ama, ordunun içinde bile durum son derece gergindi. Sonunda 1930 bunalımına gelindi. Hükümeti general Damaso Berenguer'e bırakarak durumun düzeltilmesi için bir girişimde bulunuldu. (Fotoğraf 1: Berenguer, sağda, Primo de Rivera'yla yanyana). Ama ok artık yaydan çıkmıştı, ordudaki genç subaylar monarşi kurumlarını ve askerî şefleri açıkça eleştirmeye başlamışlardı. Jaca kalesinde pailak veren ayaklanma girişimiyle bu eleştiri somutluk kazandı. Bu ayaklanma derhal bastırılacak, elebaşları yargılanarak ölüme mahkûm edilecekti; ama eski monarşik devletin parçalanma süresi artık, son noktasına ulaşmıştı (fotoğraf 2: Jaca garnizonu tutsak alınarak Huesca askerî cezaevine götürülüyor; fotoğraf 3: ayaklanmacı subaylar yargılanma sırasında).

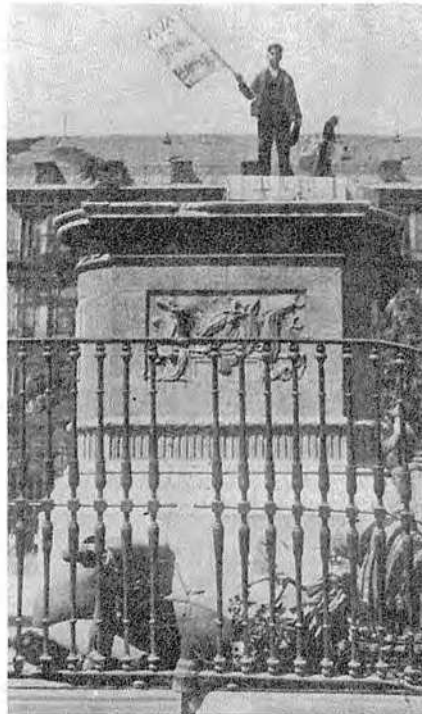
3

2

3

1

darbesi fikri oluşturulmaktaydı. Subaylar arasında «Ordu Eylemi» adlı gizli bir örgüt kurulmuştu. Bunlar Don Carlos'culardan (Karlist'lerden) da yardım görmekteydiler.

Halk Cephesi zaferinden sonra kurulan hükümete sosyalist ve komünistler katılmadılar. Hükümeti kuran Azana ile Casares Quiroga gibi cumhuriyetçi liderlerin gösterdikleri duraksamalar, bir kere daha faşist güçlerin bütünüyle ezilmesini önledi. Böylelikle de iç savaşı başlayacak ve bunu başarıyla sonuçlandıracak olan faşist potansiyelin varlığını sürdürmesine olanak sağlanmış oldu.

Yeni yönetim, ordunun kilit noktalarında bulunan faşist generallere dokunmadı. Franko, Fas'a çok yakın Kanarya Adaları askerî komutanlığına atandı; Mola, koyu katolik ve mutlak monarji yanlısı Karlistlerin kalesi olan Pamplona, Godeu ise Balear Adaları komutanı oldu. *Falanj* ve *Renovacion Española* gibi faşist siyasal gruplarla ilişkileri olan bu generaller, böylece, bir isyan için gerekli hazırlıklarını hızlandırma olanağını buldular.

Kısa bir Cumhuriyet denemesi, para ve toprak sahibi oligarşi ile «Afrikalı» generallerin, tek başlarına ispanyol demokrasisini yıkamayacaklarını ortaya koymuştu. Ulusal düzeyde demokrasi, oligarşiden ve faşizmden çok daha güçlüydü. Ama ispanyol oligarşisi yalnız başına hareket etmiyordu: Mussolini ve Hitler ile yakın bağlar kurulmuş, daha 1934'te, Roma'da imzalanan ilk anlaşma ile Mussolini, ispanyol aşırı sağcılarını silâh ve para yardımı yapmayı kabul etmişti.

Bu dönemde faşist liderlerin Berlin ve Roma ziyaretleri sıklaştı. 1936 martında, Halk Cephesi'nin zaferinden

1931 yılı monarşinin sonunu bildiriyordu: kral sürgüne gitti, cumhuriyet ilân edildi (fotoğraf 1: cumhuriyet bayrağı Madrid caddelerinde dolaştırılıyor; fotoğraf 3: Filippo II'nin devrilen heykeli; fotoğraf 2: bir kız, bayrak rengi giysi içinde; fotoğraf 4: 14 nisan 1931'de cumhuriyetin ilânını kutlayan gösteriler). Alcala Zamora başkanlığındaki yeni cumhuriyet hükümeti (fotoğraf 5: Bakanlar kurulunun ilk toplantısı) İspanya'nın yüzyıllık sorunlarını çözmeyi amaçlıyordu; ama, halkın coşkunu ve cumhuriyetçi yöneticilerin inancına rağmen, ağır tehditler gene de varlığını sürdürüyordu.

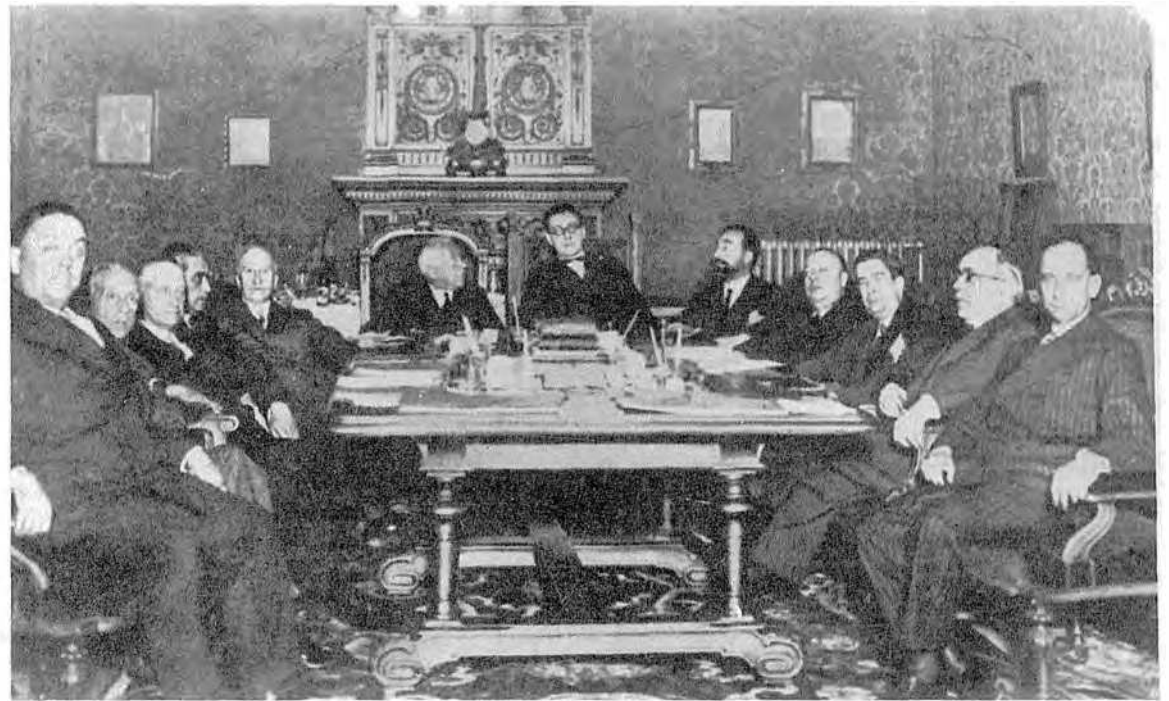
4

sonra, General Sanjurjo ile Falanj Partisi'nin lideri Jose Antonio Primo de Rivera, Cumhuriyete karşı bir yabancı silâhlı müdahalenin ayrıntılarını görüşmek üzere Berlin'e gittiler. Avrupa ve Akdeniz'de genişleme siyasetini başlatan Hitler ve Mussolini'nin İspanya'da kendi isteklerine boyun eğecek bir hükümetin kurulmasında elde edecekleri çıkarlar çoktu. İspanyol kıyı ve adalarından İngiltere ve Fransa'yı sömürgelelerine bağlayan deniz ulaşım yollarını tehdit etmek ve kesmek mümkün olabilecekti. Pirene'lere yerleşen bir Almanya, Fransa'yı arkadan vurabilecek ve bu ülkeyi karadan hemen hemen bütünüyle, kısıpca almış olacaktı. İspanya'daki alman sermayesinin çıkarlarını sağlamak, ispanyol ticaret ve ekonomisini tekel altına almak ve Hitler'in deyimi ile «Almanya'nın can düşmanı Fransa'yı kuşatmak» gerekti! Çünkü, Alman milyonerleri, geçen savaşta elden kaçırdıkları fransız maden kaynaklarını bir türlü unutmamışlardı. Ayrıca Hitler'in silâh sanayiinin eksiklerini giderebilmesi için, İspanya'nın madenlerine ihtiyacı vardı.

Öte yandan Halk Cephesi, Fransa ve İspanya'da gerçekten ayakta kalır yıkılmazsa bu, Güneybatı Avrupa'da faşizme karşı sağlam bir barış ve demokrasi duvarı meydana getirecek ve Avrupa kuvvet dengesi, barış ve demokrasi lehine bozulacaktı. Hitler ve Mussolini neye malolursa olsun, bunu önlemek zorunluğunu duymaktaydılar. Kaldı ki, faşist komploculara yardım edenler, yalnızca bu iki devlet değildi. Amerikan, ingiliz ve fransız hükümetleri de, faşist saldırının Sovyetler Birliği'ni hedef tutacağı umuyla, Hitler'in savaşçı planlarını desteklemekteydiler. İngiliz petrol kralı Sir Henry Deterding'in Franko'ya bü-

5

1

Ordu, İspanya'nın yaşamında temel bir unsur olarak kalmaya devam ediyordu (fotoğraf 1: Barselona garnizonu yeni cumhuriyetin bayrağını alıyor). Ordu kendisini, gelecekteki olayların tam ortasında bulacaktı. Halkın bunca coşkununla karşıladığı cumhuriyet, bütün sorunları kitlelerin umduğu çabuklukla çözmeyi, bütün uyuşmazlıkları yok etmeyi başaramıyor, kargaşa yeniden başlıyordu (üstte: Asturia'da, 1934'te ayaklananlar fotoğraf 2: tutuklanıyor).

yük paralar verdiği söyleniyordu. Telefonica'nın (amerikan sermayesi ile kurulmuş ve Amerika'nın tekelinde bulunan Ulusal Telefon Şirketi) amerikali müdürü Albay Sosthenes T. Behn'in, 1934 yılından beri Franko ile ilişkisi vardı ve daha o yıllardan Cumhuriyet'e karşı hazırlanacak bir komplo için kendisine para yardımı teklif etmişti. Amerikan petrol şirketleri de geleceğin isyancıları ile yakın ilişkiler içindeydiler.

Görüldüğü gibi İspanya Cumhuriyeti'ne karşı hazırlanan askerî faşist komplo, yalnızca İspanyol oligarşisinin işi değildi. Bu, öteki uluslarla savaşmaya hazırlanan alman ve italyan faşistlerinin planlarının gerekli bir bölümü olduğu kadar, uluslararası emperyalizmin, Fransa ve İspanya'daki Halk Cephesi'ne, bütün demokratik güçlere ve barışa karşı giriştikleri bir eylemdi.

1936 seçimlerinde bir varlık gösteremeyen Falanjistler, askerî darbenin hazırlık evreleri boyunca önemli roller oynadılar. Boğa güreşlerinde boğayı kızdırmak ve kışkırtmak için ona alevli şişler atan boğa güreşçileri gibi davrandılar

16 şubattan 19 temmuz 1936'ya kadar Falanjistler, birçok silâhlı saldırıya giriştiler. Çıkan olaylarda 58 kişi öldü, 86 kişi yaralandı. Siyaset adamlarına, örneğin, sosyalist milletvekili, profesör Jimenes de Asua'ya, Sosyalist Parti'nin lideri ve Genel İşçi Birliği Sekreteri Largo Caballero'ya; kürsüsünden «*Delenda est monarchia!*» (kahrolsun monarşi) diye bağırarak yazar ve düşünür Ortega y Gasset'ye suikastlar düzenlediler. Faşist «*Pistolero*»lar öylesine azmışlardı ki, 14 nisan 1936'da, Cumhuriyet'in yıldönümü şerefine düzenlenen geçit töreni sırasında, halka ateş açmayı bile göze aldılar. Oviedo'da, sosyalist bir gazetenin bürosunda büyük bir bomba patladı. Valencia'da falanj faşistleri radyoevini bastılar ve binayı bir süre işgal ettiler; Alcalá'da subaylar, halkı faşist selâmı vermeye zorladılar.

2

NİSAN 1936'DA CORTEZ'DE (MİLLET MECLİSİ) DURUM

SAĞCI PARTİLER		Federalistler	1
C.E.D.A (Özerk Sağcı İspanyol konfederasyonu)	86		
Renovacion Espanola	11		31
Gelenekçiler	8	SOLCU PARTİLER	
Katalan Birlik Partisi	12	Cumhuriyetçi Birlik	37
Agraryen'ler (Tarımcılar)	13	Cumhuriyetçi Sol	80
Bağımsız monarşistler	2	Sosyalistler	90
Milliyetçiler	1	Katalan Sol'u	38
Sağcı bağımsızlar	9	Sendikalistler	2
		Komünistler	16
		Bağımsız solcular	8
MERKEZ PARTİLERİ	142		
Muhafazakâr Cumhuriyetçiler	3		271
Radikaller	6	Bask Milliyetçileri	9
İlericiler	6		
Portella Valadares Merkez Partisi	14		
Liberal Demokratlar	1		453

Cumhuriyet, ülkenin yapısal niteliğini değiştirmiş de olsa, yönetici sınıfın niteliğinde gerçek bir değişim sağlayamamıştı. Bu sınıfın kişileri değişse bile, temelde, gene tutucu kalıyorlardı. 1931 seçimleri ülkenin gerçek ve köklü gereklerini yansıtan sınırlı sayıda kişiyi Cortez'e (İspanyol parlamentosu) soktu. Hoşnutsuzluk, yasa dışı grevlerle, sokaklara döküldü; hükümet, grevleri sert biçimde bastırdı (fotoğraf 2: ağustos 1931'de, Barselona'da grevcilerin tutuklanması). Toplumsal güvensizlik ve gerginlik ortamı içinde, aralık 1931'de cumhurbaşkanı and içti (fotoğraf 3: Salvador Dalí'nin bir tablosu, «İç Savaş Haberi»; fotoğraf 4: Cumhurbaşkanı'nın tören için Cortez sarayına gelişi).

“afrikalı” generaller

Falanjistlerin sokak saldırılarının yanısıra toprak ağaları ve patronlar da, sosyal hakları hiçe sayıyor, sendika ve fabrika temsilcileri ile görüşmeyi reddederek işçileri ve köylüleri isyana iten provokasyon planlarını geliştiriyorlardı. Papazlar ve generaller de, açık açık karşı-devrim hazırlıkları içindeyken halkı «kızılar»la mücadeleye çağırırmaktaydılar.

Faşist ve gerici güçlerin geliştirdiği karşı-devrimi engelleme konusunda tutarlı bir çaba gösterilmedi. Komünistler her gün düzenledikleri toplantılarda, basında, parlamentoda ve hattâ cumhuriyetçi yetkililere doğrudan doğruya başvurarak, başta

Franko olmak üzere komplocu generallerin adlarını açıklıyorlar, bunların bulundukları görevlerden alınmalarını ve faşist kuruluşların yasaklanmasını istiyorlardı.

Hükümet bu uyarımları gözönüne almadı. Sermaye ve toprak sahibi oligarşi ile «Afrikalı» generaller iç savaş, tarihin sonradan gösterdiği gibi, bir bakıma İkinci Dünya Savaşı'nın bu birinci perdesini, istedikleri gibi hazırlarken meydanı boş bulmuşlardı. Halk Cephesi'ne basit bir seçim anlaştıması gözü ile bakan, seçimler sona erdiği ne göre de Cephe'nin tasfiye edilmesi gerektiğini ileri süren sosyalist ve Cumhuriyetçi liderlere karşı komünist partisi, Halk Cephesi'nin, geniş bir halk kitlesi içinde, güçlü ve etkin bir birlik oluşturmamasını istemekteydi. Komünist

partisi'nin «Halk Cephesi olmayan tek köy kalmamalı!» sloganı, benimsenmeye ve gerçekleştirilmeye başlanmıştı. Komünist partisi'nin 1936 şubatında 30 000 üyesi varken, temmuzda bu sayı 107 000'e yükselmisti.

Ama ne Azana hükümeti, ne de ondan sonra kurulan Quiroga hükümetleri, olayların önünü alamadı. Siyasal cinayetler, çatışmalar, toprak işgalleri sürüp gidiyordu. Her şey, İspanya'nın bir kardeş kavgasının eşiğinde olduğunu göstermekteydi. Yer yer karışıklıklar çıkıyor; cumhuriyetçiler öldürülüyor, yangınlar, kundaklamalar birbirini izliyordu. Sağcı partiler giriştikleri saldırılarla kamuoyunu bir ayaklanmaya hazırlıyor, meclis kürsüsünden adetâ ayaklanma propagandası yapıyorlardı.

1936 yılı nisan ayı içinde hükümete bağlı muhafız askerleri olan Altos'lardan biri, bir falanj muhafızı öldürdü. Cenaze töreninde, falanjistler büyük gösterilere giriştiler, mezarlık ana baba gününe döndü, korkunç bir de arbede koptu. Altos'lar duruma müdahale edip falanjistlere karşı koydular. Karşılıklı, silâhlar çekildi, ateş açıldı ve arada birkaç kişi de kim vurduya gitti. Altos'ların komutanı genç teğmen Jose Castillo, Falanj partisi lideri Primo de Rivera'nın yakın akrabası Heredia Markisi'ni vurdu. Falanjistler bunu unutamayacaklardı. 12 temmuz günü de teğmen Castillo, kışlasına dönerken tabanca kurşunuyla öldürüldü.

16 haziran 1936'da, Cortez'-de (İspanya Meclisi), sağcı lider Calvo Sotelo, şu konuşmayı yapmaktaydı: «Bu kıstır, bu işlemez devlete karşı, bütünüleşmiş bir devlet teklif ediyorum. Birçokları ona, faşist devlet diyecekler, biliyorum. Ama faşist devlet, grevlerin, kargaşalığın, mülkiyete karşı saldırganlığın sonu demekse; faşistim ben. Bunu hepinizin önünde, övünerek ilân ederim.» Bundan üç hafta sonra monarşist bir muhafazakâr olan Calvo Sotelo öldürüldü... Böylece sağcı ayaklanma için bahane bulunmuş oluyordu.

14 temmuz günü, büyük Batı mezarlığında birbirini izleyen iki olağanüstü cenaze töreni yapıldı. Birincisi solcuların sıkılmış yumruklarıyla selâmlanan teğmen Castillo'nunki; öbürü de Sotelo'nun cenazesiydi... O gün Cortez, acele toplantıya çağırıldı. Bu, barış için son umuttu. Ama, bu toplantıdan bir sonuç alınamadı, Cortez dağıldı. Aynı gün, general Mola da karşı-devrim için hareket tarihi olarak, 17 temmuzu ve saat 17'yi kararlaştırıyordu.

C.A.F.E darbe başlıyor

Sağcı darbenin Fas'ta başlaması ve bu eylemin başına General Franko'nun geçirilmesi kesinleşmişti. Afrika or-

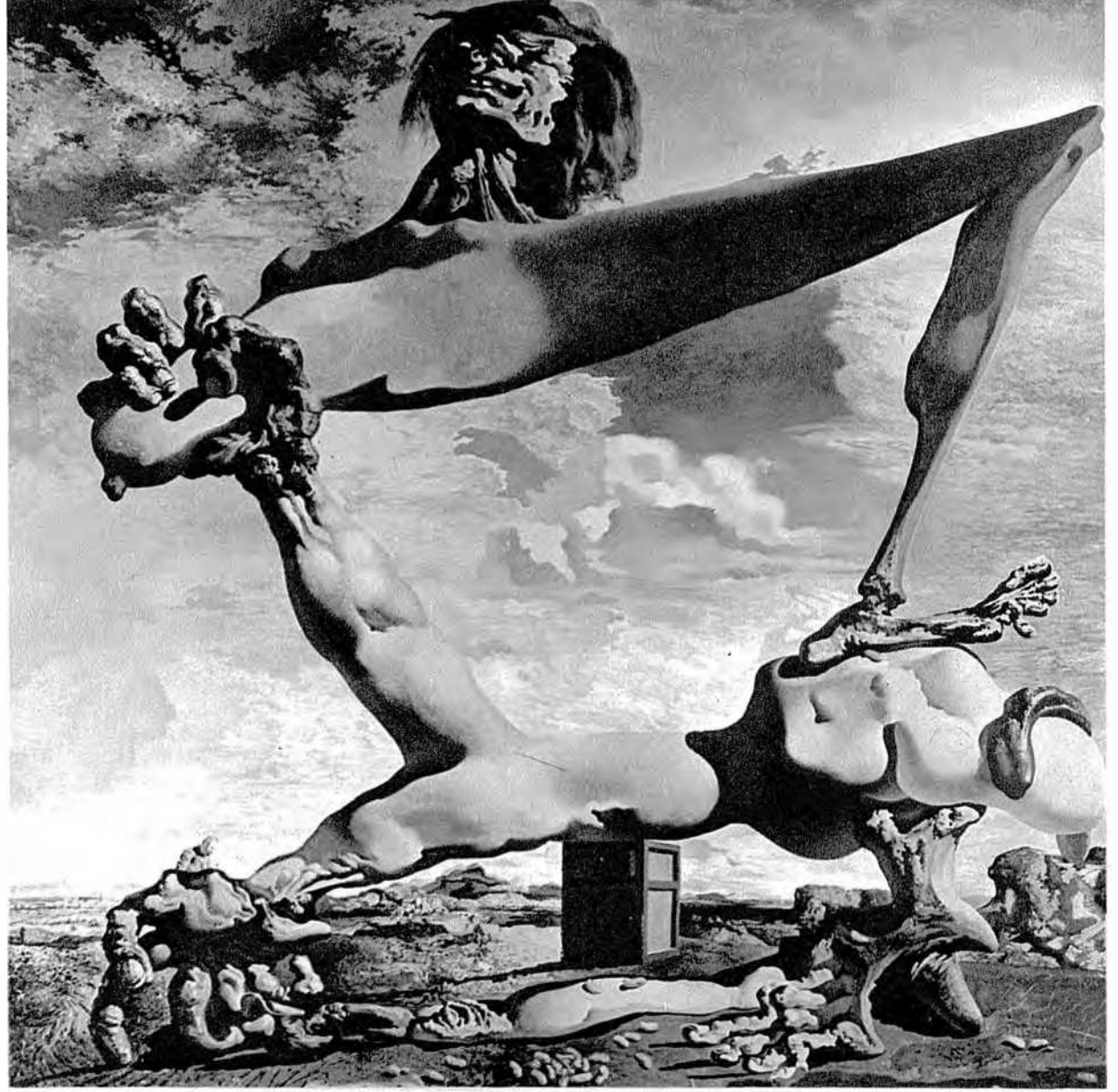
dusundaki yıllık büyük manevralar, darbe girişimi için bulunmaz bir fırsattı. Yüksek Komiser Buylla ve Afrika ordularının iki Komutanı Morato ve Romerales'in sağcı darbe girişimiyle bir ilgileri yoktu. Manevra sona erdikten sonra, bir şölen düzenlendi. Yemek sırasında Yüksek Komiser Buylla, subayların hep bir ağızdan: «Cafe!» diye bağdıkları hayretle izledi. Cafe, yani ispanyolca kahve! Halbuki sofrada henüz balık yeniyordu ve sıra kahveye gelmemişti. C.A.F.E, hazırlanan komponun işaretiydi ve şu sözlerin ilk harflerinden oluşmaktaydı: «Camarades! Arriba Fallange Espanola!» (Arkadaşlar! İspanyol Falanji Geliyor!).

17 temmuz günü, Londra'da bulunan İspanyol monarşistlerinin sağladığı bir uçak, Franko'yu Kanarya adalarından ispanyol Afrikası'na götürmekteydi.

18 temmuz günü saat 5.15'te, general Franko, İspanyol Fası'ndaki radyo verici merkezlerinden bir resmî bildiri yayınladı: «Ordu, İspanya'da düzeni sağlamaya karar vermiştir. General Franko hareketin başındadır ve bütün yurtsever, namuslu ispanyolları kendisi ile birlikte mücadeleye çağırılmaktadır.» Bildirinin radyolarda okundu günün ertesinde, yani 19 temmuzda, general Franko, Tetuan'a geldi. Tedbirli davranmış ve Afrika'ya gelişini bilecek geciktirmişti. Önce Fransız Fası'na inmiş, orada gerekli istihbaratını yapmış, durumun kendi lehine olduğunu öğrendikten sonra, İspanyol Fası'na geçmeye karar vermişti. Eylem, biçimi ve oluşması nasıl olursa olsun, gerçek anlamında bir «Proclamamiento», yani hükümet darbesiydi.

nazilerle anlaşma

General Franko, ayaklanmadan çok önceleri, nazilerle anlaşmaya vardı ve darbeyi onların çizdiği planlara uy-

gun olarak yürüttü. Daha ayaklanmanın başında A.P ajansı muhabirlerinden birine verdiği bir demecinde, Franko şunları söylüyordu: «Bizim giriştiğimiz mücadele, İspanya sorunu olmaktan çok, uluslararası bir sorundur. Ben Almanya ile İtalya'nın bu mücadelemizde bize yakınlık göstereceklerinden eminim». Madrid'deki hükümet, general Franko'nun yayınladığı radyo bildirisine karşılık, bir bildiri yayınladı. Bildiride şöyle deniyordu: «Madrid hükümeti duruma hâkimdir. Hükümet, bu ayaklanma eyleminin sömürge topraklarının sınırlı bir bölümünü ilgilendirdiğini ve anavatan toprakları içinde aklı başında ve yurtsever tek bir ispanyolun, bu denli hain ve sonuçsuz bir çılgınlığa göz yummayacağını bildirir.»

1

İspanya tarihinin değişmez özelliği olan toprak sorunu, cumhuriyetin sarsak ve ağır biçimde aldığı tedbirlerle dindirilemedi. Kargaşalık köylere de yayıldı: Estremadura yakınındaki Castilblanco'da, 1932 yılı ocak ayında köylüler Sivil Muhafızlar kışlasına saldırarak dört muhafızı öldürdüler (fotoğraf 4: kışlanın girişi; fotoğraf 2: bir grup isyancı yakalandıktan hemen sonra). Ayaklanmacılarla birlikte kışkırtıcı oldukları sanılan yargıç ve belediye temsilcisi de (fotoğraf: 1) tutuklandı. (Fotoğraf 3: Yues Alix, «Teslim olma»).

2

Karşı-devrim, hızla bütün İspanya'da yayılırken, Quiroga hükümeti buna karşı koymak için halkı, işçileri silâhlandırmaya bir türlü yanaşmadı. Başbakan Quiroga'nın tutumu şöyle açıklanabilirdi: hükümetin liberal üyeleri, ayaklanma eylemini yasal yollardan bastırmayı yeğliyordu. Sağcı bir başkaldırmayı bastırmak amacıyla, bu kez kendileri için ayrı bir tehlike sayılacak bir başka cepheyi silâhlandırmak, sosyalist hattâ komünist işçi çoğunluğunun eline silâh vermek, işlerine pek gelmemektedir. Franko'nun darbe girişimini, hükümetin kendi olanaklarıyla bastırabileceklerini sanıyorlar, durumun korkunçluğunu sezemiyorlardı. Olayı iyice kavramaktan da uzaktılar. Oysa ispanyol ordusunun Fas'ta Cumhuriyet'e karşı isyan ettiğinin öğrenildiği andan itibaren Madrid'ten, Valencia'dan, Barselona'dan, Bilbao'dan, Ovidéo'dan ve Dijon'dan bir tek ses yükseldi: «silâh verin bize». Sonunda hükümet çekilmek zorunda kaldı; cumhurbaşkanı Azana,

3

Martinez Barrio'yu yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi. Barrio 19 temmuzda bu görevi üstlenemeyeceğini bildirince bu kez hükümeti Jose Giral kurdu. Giral da bir liberaldi ama, Franko eylemini bastırmaya kararlıydı.

19 temmuzda hükümet bütün işçilere silâh dağıtılması emrini verdi ve yurt içindeki bütün işçiler, hükümetçe silâhlendirilip Franko eyleminin karşısında yerlerini aldılar. 986 gün sürece iç savaş başlıyordu. Ayaklanma, 18 temmuz ile 20 temmuz arasında, olanca hızıyla bütün İspanya'ya yayıldı. O arada ayaklanmacılar, aşırı solcularla anarşistlerin ünlü sanayi ve işçi bölgesi Ovideo da, falanjistlerin elindeydi. Başkent Madrid ise Cumhuriyete bağlı kalmıştı.

Tarihçi Hugh Thomas o günleri şöyle anlatır: «İspanya'yı bir fırtına bulutu kaplamıştı. Bu felâketli loşlukta yüzyıllar ve kuşaklar boyu birikmiş kinler, anlaşmazlıklar, kavgalar doğal bir âfet gibi kaynıyordu. Bir kentin öbür kentten haberi yoktu.

Her kent kendi kavgasını, kendi alınyazısını yaşıyordu. Şimdi sözkonusu olan; yalnızca iki İspanya değil, belki de iki bin İspanya idi.»

İspanya'nın en büyük gücü kilise, Franko'cu ayaklanmanın yanında yer aldı. Franko «Katoliğiz biz. Ya katolik olunur İspanya'da ya hiçbir şey» diye haykırırken, İspanya Ruhani Meclisi'nin başı kardinal Goma Y Toma: «Olaylar ancak silâh gücüyle yatıştır. Bu kokuşmuş laik hukuk düzenini kökünden söküp atmak caizdir» diye fetvalar veriyordu.

Madrid'den bir kadın bu fetvaya cevap verdi, Cumhuriyet'e karşı yükselen bu seslere, «Sürünerek yaşamaktan başı dik ölmek yeğdir! Cumhuriyetin düşmanları ayaklanmanın meşalesini yakmayı başardılarsa, bu, yalnızca Cumhuriyet onlara fazla geniş yürekli davrandığı içindir» diye karşılık veriyordu. Dolores İbarurri'ydi konuşan; bir zamanların kadın maden işçisi ve Halk Cephesi milletvekili!.. Dolores İbarurri ya da, «La passionaria»!..

4

1

Bir yandan işçiler ve köylüler hoşnutsuzluklarını gösterirken, öte yandan da ordu harekete geçti: general Sanjurjo (fotoğraf 1: soldan ikinci) Sevilla'da ayaklanma girişiminde bulundu. Eylem, başarısızlıkla sonuçlandı; ama bu silâhlı kuvvetlerin bir bölümünde olgunlaşan eğilimi dile getirmiş oldu (fotoğraf 2: Sevilla eylemine karşı gösteri yürüyüşü). Bu arada, İspanya'nın bazı bölgelerindeki özerklik eğilimleri açığa çıktı. 9 eylül 1932'de Katalonya «İspanya devleti içinde özerk bir bölge» oldu. (Fotoğraf 3: 1933'te Katalan Generalitat başkanı seçilen Luis Companys). Bu özerklik, ocak 1932'de Katalonya'da görülen toplumsal gerginliğin azalmasını sağlayabilirdi (fotoğraf 4: tutuklanan Katalan isyancılar).

3

cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen işler

Giral'in eylül başında istifa etmesinden sonra yeni kabine kuruldu. Bu kabinenin başbakanı, aynı zamanda savaş bakanı da olan Largo Caballero'ydu. Kabine beş sosyalist, üç cumhuriyetçi, bir Katalan milliyetçisi, bir Bask milliyetçisi, ve iki de komünist bakandan oluşmaktaydı. Komünist partisi, cumhuriyet hükümetinde ilk kez görev alıyordu.

Öncelikle bir program oluşturuldu.

Bu programın başlıca nok-

taları şunlardı: çeşitli partilerin ve kuruluşların milislerinin birleştirilmesi ve bir *Halk Ordusu* kurulması, gerçek bir tarım reformu, çalışan insanların yaşam düzeylerinin yükseltilmesi, inanç özgürlüğüne saygı, Bask Ülkesi ve Galiçya'ya otonom yönetim (Katalonya bu sırada otonom bir yönetime kavuşmuştu). Aslında, 1936 eylülünde Largo Caballero hükümetinin kurulması, Cumhuriyetin siyasal hayatında yeni bir evrenin başlangıcı oldu. Kendinden önceki hükümetlerin küçük burjuva niteliklerine karşılık bu yeni hükümet, işçi sınıfının önemli rol oynadığı, gerçek bir *Halk Cephesi* hükümetiydi. Bütün İspanya'da, demokratik devrimin temel

taleplerinden biri olan tarım reformunun, savaşın kazanılması açısından doğrudan doğruya, ivedi olarak ele alınması gerektiği apaçık görülüyordu. 7 kasım 1936'da, tarım bakanı Vicente Uribe, İspanya tarihinde ilk kez, toprak sorununu, toprağı kullananların yararına çözen tarihî bir kararı imzaladı. Bu kararname, devletin hiçbir tazminat ödemedi, faşist güçleri doğrudan doğruya yada dolaylı olarak destekleyen kimselere (yada bunların ailelerine) ait bütün topraklara, el koyabilmesini öngörüyordu. Bu yolla 5 milyon hektar toprağı el konulmuş ve bu toprak 350 000 tarım işçi ve ailesine dağıtılmıştı. Tarım reformundan faydalananların üçte

İSPANYA'DA GERİLLA SAVAŞI

Daha iç savaş sona ermeden, Franko cephesi gerisinde güçlü bir gerilla eylemi temellendirme olanağı vardı. Franko faşistlerinin eline düşmüş bölgelerin dağlarında üslenmiş binlerce yurtsever, eylem halindeydi. Ama, ardarda gelen Cumhuriyet hükümetleri ve savaş bakanları bu fırsatı bir türlü değerlendiremediler.

Kendiliğinden örgütlenen gerilla birlikleri, Galiçya, Leon, Zamora, Endülüs, Estremadura, Asturyas ve öteki bölgelerde savaşımaya başladı. Gerek bunların gerekse Cumhuriyet bölgesindeki 14. Gerilla Kolordusu'nun eylemleri, Franko'yu, haberleşme hatlarıyla silâh fabrikalarını korumak üzere, onbinlerce insanı görevlendirmeye zorladı.

1939 yılında, Cumhuriyetin yenilmesinden sonraki dönem, dağlara sığınmış binlerce anti-faşist için büyük güçlükler getirdi. Cumhuriyetin yenilgiye uğramasından sonra, bir süre, gerçek bir gerilla savaşı olmadı. Gerillacılar, bir yandan, kendilerini Franko'nun kana susamış birliklerine karşı savunmağa çalışırken, bir yandan da yiyecek ve giyecek sıkıntısına bir çare arıyorlardı.

Komünistler, dağlara sığınmış bu binlerce insanın mücadelesine bir yön verme çabasında idiler. Sonunda, gerilla eylemi yeniden savaşı gücünü kazandı. Halkın özgürlüğüne yeniden kavuşacağı inancını tazeyen bu eylem, Franko'nun, İspanya'yı Hitler'in ardından savaşa sürüklemesini de, geniş ölçüde, engelliyordu.

İkinci Dünya Savaşı içinde olsun, ondan sonra gelen birkaç yıl boyunca olsun, Asturyas-Santander, Galiçya-Leon, Endülüs, Katalonya, Levant, Aragon, Estremadura ve Kastilla bölgelerindeki gerilla birlikleri, hükümet birlikleriyle ve kamu düzenini koruma güçleriyle durmadan savaştılar. Kışlalara, levâzım trenlerine baskınlar yaptılar. Levant ve Aragon bölgelerindeki 500 gerillacı yüzünden Franko, Valencia, Kuenca, Cas-

tellon de la Plana ve Teruel illerinde 40 000 kişilik bir askeri birlik bulundurmak zorunda kalıyordu.

1945 - 1948 yılları arasında, gerilla eylemi örgütlenme, askerlik ve siyasal bilinç yönlerinden doruğuna erişmiş bulunuyordu.

Bazı bölgelerde gerillacılar işçilerin tam desteğini sağladılar. Sayısı pek de fazla olmayan bu bölgelerde faşistler köylüleri kuşatıp bazılarını öldürmek, bazılarını sürmek suretiyle göz korkutmaya çalışıyorlardı. Bu yüzden, bu gibi bölgelerde gerillalar, köylünün desteğinden yoksun bırakılmış oldular.

Parti, bazı şehirlerde de gerilla birlikleri kurdu. Hatta bazı şehirlerde eylemlere bile girişti. Ne var ki, bu çeşit mücadele bir türlü yaygınlık kazanamadı.

Sonra, gerilla birliklerini silâh ve gereçlerle donatmak, gündün güne zorlaştı; denetim sıkılaştı, cezalar artmıştı. 1944'ten 1950'ye kadar faşist yönetim sınırı boylarındaki birliklerini durmadan takviye etti. 60 kilometre derinliğinde bir bölgeyi tutan bu birliklerde Sivil Muhafızlar'a ve polis birliklerine ek olarak, 450 000 kişi görev almıştı.

1948 yılı ekiminde, İspanya komünist partisi Siyasî Bürosu ile Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi Yürütme Kurulu, bazı siyasiler ve gerilla önderleriyle bir toplantı yaptı. Toplantıda, son yılların deneyleri, geleceğin görünüşü gibi konular değerlendirildi ve taktiklerin değiştirilmesi karar altına alındı. Yeni taktikler, özellikle, yeraltı işçi sendikalarının dağıtılmasını, çalışmaların resmî işçi sendikaları içinde yürütülmesini, (zaten her işçi bunlara üye olmak zorundaydı), gerilla savaşı son verilmesini, dağlarda parti eylemlerini yöneten dağ komitelerinin güvenliğini sağlayacak sağlam ve etkili örgütlerin sayıca artırılmasını öngörmektedir. Öteki örgütler dağılacaktı.

Enrique Lister
(İspanyol Gerilla Savaşının
Verdiği Ders'ten)

1

birinin zaten toprağı vardı; bunlara topraklarını 15 hektara çıkaracak kadar bir miktar verilmiş ve topraksız köylülere de 15'er hektar toprak dağıtılmıştı. Toprak reformuyla ilgili bu 7 kısım kararname çok önemliydi. Gerçekten, Cumhuriyetçi bölgedeki büyük toprak sahiplerinin topraklarına el konulmuş ve ülkedeki üretim ilişkilerinin niteliğı temelden değıştirilmişti. Toprak, onu ekip biçene verilmiş, güçlü ve sağlıklı bir tarım ekonomisi yapısının temeli atılmış ve İspanya'nın gelecekteki sanayileşmesi için elverişli bir durum yaratılmıştı. Bunun tarihsel önemi olan sonuçlar doğuracağından şüphe yoktu.

Tarım reformu, köylülerin Cumhuriyetle olan ilişkilerini sağlamlaştırdı. Köylüler ellerindeki silâhlarla hem faşizme karşı savaşıyorlar, hem de hükümetin kendilerine verdiği toprağı savunuyorlardı. Faşist işgali altındaki bölgede ise durum bambaşkaydı. Cumhuriyetçi toprak reformu kararnamesinin yayınlanmasından birkaç gün önce, 25 eylül 1936'da, faşistlerin aldığı bir karar, savaştan önce Cumhuriyetin gerçekleştirdiğı bir iki reformu bile ortadan kaldırmaya yönelikti. Bu karara göre, köylü ailelerinin yerleştirildiğı bütün topraklar ilk sahiplerine geri verilecek, buralarda yerleşmiş olan köylüler yerlerinden çıkartılacaktı. Kiracılar ve ortakçılar toprakların ilk sahiplerine geçmiş borçlarını ödeyeceklerdi. Bu, bütün faşist işgali altındaki bölgede uygulanan bir karşı-reform eyleminin başlangıcıydı. Franko askerlerinin girdikleri her yerde aristokratlar, topraklarını geri alıyorlar, köylüler yerlerinden atılıyor, hapsediliyor, bazan da kurşuna diziliyorlardı. Cumhuriyetçi bölgede ise köylülere yalnız toprak dağıtılmakla kalınmamış, tarım bakanlığı aracılığı ile, yük hayvanları, tarım araçları, makineler, gübre, teknik

yardım, tohumluk ve kredi, yani aldıkları toprağı en üstün biçimde işlemek için gerekli her şey dağıtılmıştı. Ülkenin kaynakları, öncelikle askerî harcamalara ayrılmakla birlikte, tarım bakanlığı köylülere 200 milyon peseta para yardımında da bulunmuştu.

Köylülerin Cumhuriyetçi yönetimden memnun kaldıkları yalnız cephedeki çarpışmalardan değil, tarımsal üretimi arttırmak konusundaki çabalarından da belli olmaktaydı. Savaşa rağmen Cumhuriyetçi bölgenin tarım alanlarında ekilen toprağın oranı ve alınan ürün miktarı, 1937 yılında bir yıl öncekinden yüksek olmuştu.

İspanya'daki demokratik devrimin başlıca sorunlarından biri, milliyetçilik sorunuydu. Katalonya sorunu, 1932'de bölgede otonom bir yönetim gerçekleştirilerek çözümlenmişti. Ama, milliyetçilik eyleminin başında, Cumhuriyetçi Anayasa'nın laiklik ilkelerine şiddetle muhalefet eden bir katolik partinin bulunduğu Bask ülkesinde durum son derece ciddiydi. Daha ayaklanmanın başında, faşistler Katalan ve Bask halklarının her türlü ulusal haklarını ellerinden alacaklarını açıklamışlar, bunun üzerine milliyetçi Bask partisi Cumhuriyetçilerin safına geçmişti. 1 kasım 1936'da Cumhuriyetçi parlamento Bask'ın yeni yönetim biçimini onayladı ve 7 kısımda ilk Bask Ülkesi Otonom Hükümeti kuruldu. Başında milliyetçi Bask Partisi lideri Jose Antonio de Aquirre olan hükümet Cumhuriyetçi, sosyalist ve komünist partilerden meydana gelmişti. Savaş Katalonya, Bask Ülkesi ve o sıralarda faşistlerin elinde zorba bir baskı altında bulunan Galiçya halklarına, milliyetçi amaçlarının, ancak, İspanya'nın demokratik gelişmesi yolunda sürdürülen mücadele içinde gerçekleşebileceğini, bütün açıklığıyla göstermişti.

(fotoğraf 2 : Casas Vieyas'daki çarpışmalardan sonra sendika binası). en güçlü patlama, ekim 1934'te, Asturia'da oldu: bu bölgede gerçek bir ordu düzenlendi; özerk bir cumhuriyet kuruldu; mülkiyet kollektif duruma getirildi. Madencilerle köylüler de hükümetin silâhlı gücüne karşı geldiler (fotoğraf 1 Asturialı iki savaşçı). Eylem, acımasızca bastırıldı; yüzlerce insan öldü, binlercesi tutuklandı.

demokratik devrim

Ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısı ve savaşın yarattığı koşullar yüzünden savaş sırasında başlatılan demokratik devrim, yalnızca toprak mülkiyetindeki feodal kalıntıları ortadan kaldırmakla yetinemezdi; üretimdeki kapitalist ilişkileri de değiştirmek zorunluluğundaydı. Cumhuriyete karşı silâha sarılanların hizmet ettikleri toplumsal güç, toprak sahibi aristokrasiydi. Ama bunların yanında tekelci sermaye de vardı; her iki grup sermaye ve toprak sâhibi güçler ispanyol oligarşisini oluşturmaktaydılar. Faşist saldırıya karşı çıkan ispanyol halkı, aynı zamanda, İspanya üzerinde mutlak bir egemenlik kurmak isteyen bu oligarşiye karşı da silâhlı bir mücadeleye girmiş oluyordu. Kendilerini her bakımdan faşistlerin yanında gören büyük sanayi ve banka sahipleri işlerini bırakmışlardı. Savaş ihtiyaçlarını karşılamak ve ekonomik yaşamın durmasını önlemek için, bu kuruluşları işletmek gerekiyordu. Birçok yerlerde işçiler, sendikalar aracılığı ile, bu kuruluşların işlemini sağlamaktaydılar. Ama denemeler, bu yöntemin iyi sonuçlar doğurmadığını gösterdi. Bu yolla çalıştırılan işletmeler, yalnızca dar bir çerçevede içinde kalıyor, koordinasyon sağlanamadığından randıman düşüyordu. Ayrıca, bir savaş sanayiinin kurulması gerekiyordu; bu da ancak hükümet eliyle yapılabilirdi. Bu denemeyi gözönüne alan komünist partisi, 18 aralık 1936'da *Zafer İçin Sekiz Koşul* adıyla anılan bir program hazırladı. Bu programa göre temel sanayiler millileştirilecek, sanayi ve ekonomi alanında bir Koordinasyon Komitesi kurulacaktı. Hüküme-

Aliği Sassu'nun bir tablosu: «Asturia'da Kurşuna Diziliş», 1935).

tin sanayi ve ulaşımın kilit noktalarını örgütlemesi ve merkezileştirmesi ve Ordu'nun ivedilikle gerek duyduğu silâh ve malzemeyi sağlayabilmesi için bu çeşit tedbirler zorunluydu. Komünist partisinin ileri sürdüğü politika çeşitli sınıfların birleşmesinden meydana gelen Cumhuriyetçi hükümet içinde büyük bir muhalefetle karşılaştı.

Bütün bunlara rağmen, İspanya komünist partisi ve Halk Cephesi'ni oluşturan öteki güçlerin çabaları ile bu güçlüklerin üstesinden gelin-

di ve hükümet önemli tedbirler alabildi. Cumhuriyetçi yönetimin İspanya Bankası üzerinde işçi sendikalarına, siyasal partilere ve devlete denetim hakkı tanınması bu bankanın ulusallaştırılması anlamına geliyordu. Tekelci sermaye çevrelerinin ileri gelenlerinin hisse senetlerinin büyük bir kısmına devlet el koymuştu. Demiryolları ve öteki ulaşım araçları, askerî ihtiyaçlar olarak millileştirilmiş; 1938 ağustosunda, bütün savaş sanayii devlet denetimi altına alınmıştı.

Eğitim alanında da Cumhu-

Taşra kentlerinde ve kırsal alanlardaki «düzensizlik» yanında, Madrid ve Barselona daha iyi bir durumda değildi: büyük Asturia ayaklanmasının başgösterdiği ekim 1934'te, (fotoğraf 1: Avaklanmacıların yıktığı bir kilisenin çanı), Barselona (fotoğraf: 5) ve Madrid acıklı biçimde son bulan gösterilerle altüst oldu (fotoğraf 2: polis kalabalığa ateş açıyor; fotoğraf 3, 4 kent sokaklarında dolaşan silâhlı muhafızlar).

riyetçi hükümet köklü dönüşümler gerçekleştirdi. İspanya'da ilk kez eğitim, zenginlerin tekelinden çıkarıldı, okulların kapısı halka açıldı. Eğitim alanında 10 bine yakın yeni okul kuruldu; ispanyol toplumunda büyük bir sorun olacak kadar düşük olan öğretmen aylıkları yükseltildi. İşçi ve köylü gençlerin parasız lise eğitimi gördükleri 6 işçi koleji açıldı. Burada okuyan öğrencilerin kitap harcaması olmadığı gibi, ailelerinin sıkıntı çekmemesi için, çalışırken aldıkları ücret de kendilerine veriliyordu. Hükümetin, kışmaları ve siperleri büyük bir okul haline getiren ve 75 000 askere okuma yazma öğreten bir «Kültür Mili-si» kurulması konusunda da büyük çabaları oldu.

Halk Cephesi, ispanyol toplumunun çeşitli sınıf ve tabakalarını (işçiler, köylüler, aydınlar, küçük burjuvazi, orta burjuvazi, memurlar) ve Katalonya ile Bask ülkesi milliyetçilerini kapsıyordu. Bunların hepsi, faşizme karşı ortak mücadelede birleşmiş oldukları halde, aralarında yokedilemeyen ve belirli anlarda yüzeye çıkarak Cumhuriyetin savunulmasına engelleyen ayrılıklar ve çelişkiler de vardı.

no pasaran: "madrid geçilmez!"

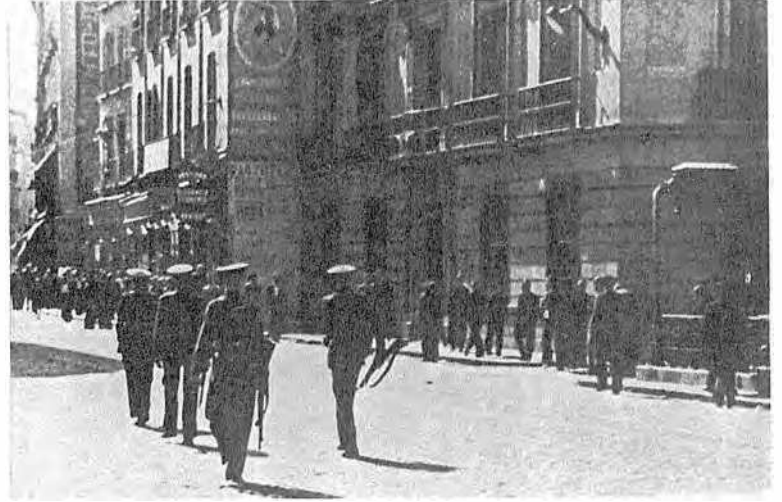
Faşistler, coğrafi durumu, siyasal etkisi ve dış dünyadaki tepkisi nedeniyle İspanya'nın başkenti Madrid'i bir an önce ele geçirmek istiyorlardı. Madrid Savaşı, 1936 temmuzundan, faşistlerin Guadala-jara'da yenildikleri 1937 martına kadar sürdü. Arap birliklerinin, yabancı lejyon-nerlerin, italyan ve alman askerlerinin işbirliği ile faşistler, Cumhuriyetçi başkente dört önemli saldırıda bulundular. Bunlardan en büyüğü

1936 kasımındakiydi. Kuzey batı kesiminde Majadahon-da'dan yürüttükleri ikincisi ise 1937 ocağında başlamıştı. Jarama'dan yaptıkları üçüncü büyük saldırıda başkenti güney-batıdan düşürmek istediler. Martta da dördüncü ve son saldırı başladı. Bu, Halk Orduları'nın, Mussolini'nin faşist lejyonlarına ağır bir darbe indirdiği Guadala-jara Savaşıydı. Ama faşistler gene de Madrid'i ele geçire-meyeceklerdi.

1936 kasımının ilk günle-rinde, bütün gözler İspanya Cumhuriyeti'nin başkenti Madrid'e çevrilmişti. Bütün büyük avrupa gazeteleri Madrid'in «Son saatleri»nden söz ediyorlardı. 4 kasım günü öğleden sonra, Getafe'deki karargâhında toplanan yabancı bir gazeteci grupuna General Varela, «dünyaya Madrid'in bu hafta düşeceğini ilân edebilirsiniz,» diyordu. Madrid'in düşeceğinden şüpheleri olmayan italyan ve alman dışişleri bakanları Ciano ile Von Neurath, daha 21 ekimde, Madrid düşer düşmez Franko'yu tanımaya karar vermişlerdi. *London Times* gazetesi, İngiltere'nin, Franko hükümetini tanımakta çok gecikmeyeceği umudunu dile getirmekteydi. *New Statesman* ise, bir mucize olmazsa, Madrid'in faşistlerin eline düşeceğini bildiriyordu.

Ama bu mucize oldu. Faşist ayaklanmasının ilk günü yükselen «No pasaran!» (geçemeyecekler!) sloganı, kasım ayında bütün ispanyol anti faşistlerinin savaş sloganı olmuştu. İtalyan sosyalist lideri Pietro Nenni, «Madrid direnişinin evrelerine tamk olmamış bir insan, büyük bir inancın esinlediği insanların gücünün neler yapmaya yeteceğini anlayamaz» der.

6 kasım 1936'da, akşama doğru, Madrid Savaşı kesin olarak başladı. Büyük taarruz görevi General Varela komutasındaki Tagus Ordusu'

na verilmişti. 27 eylülde Toledo'yu ele geçiren bu ordu, toparlanmış ve başkente saldırı-maya hazır duruma geçmişti. Başkan Azana, daha haftalar önce, Oriente Sarayı'nı terketmiş ve Barselona'ya yerleşmişti. 6-7 kasım gecesi Madrid'de, bir *Savunma Cuntası* kuruldu. Halk Cephesi delegelerinden meydana gelen bu cuntaya General Miaja başkanlık ediyordu. «Madrid, İspanya'nın Verdun'ü olacaktır!» ve «Geçemeyecekler!» sloganları, bir anda, kentlerini kurtarmak için hayatlarını veren kadın ve erkekli Madrid halkının bayrağı olmuştu.

Madrid halkı, kadını ve erkeğiyle, sonuna kadar direndi. «Kahraman dolu olmak, korkak karısı olmaktan yeğdir» parolası, Madrid'li Cumhuriyetçi kadınların dilinden düşmüyordu o günlerde.

uluslararası tugaylar

8 kasım sabahı, *Uluslararası Tugaylar*, Madrid savaşına katıldı.

22 ekimde kurulan Uluslararası Tugaylar, ispanyol halkının yanında dövüşmek için

1

Cumhuriyet yönetimi içinde yerlerini koruyan eski tutucu güçler, giderek, gruplaşıyor, Jose Antonio Primo de Rivera'nın (fotoğraf: 1, 3) kurduğu falanj örgütü içinde yer alıyorlardı. Mussolini'nin desteğiyle güçlenen faşist eğilimli Falanj, ortak çıkar gruplarını örgütlemeyi başardı. Franko'nun zaferinden sonra İspanya'yı sınıksız kuşatan aygıt, Falanj olacaktı (fotoğraf 4: İtalyan askerlerinin İspanya'daki varlığına karşı bir gösteri; fotoğraf 2: 1941'de, falanjist kadınların geçit töreni).

2

yol almakta olan Mussolini, italyan birliklerine şu mesajı gönderecekti: «Lejyonerlerimizin düşmanının direnişini çökerteceğine mutlak güvenim var. Lejyonerler, kendilerinin zaferle sonuçlanacak saldırılarını saati saatine izlediğimi bilsinler.» Duçe'nin bu tür övünmeleri askeri birliklerinin yenilgisi ile sonuçlandı. Halk Ordusu faşist saldırısını durdurduktan sonra hücumla geçti ve «Littorio», «Kara Alev», «Kara Tüy» ve «Tanrı İradesi» adlı dört italyan tümenini tam bir bozguna uğrattı. Halkın *La Gloriosa* adını verdiği Enri que Lister komutasındaki Cumhuriyet Hava Kuvvetleri, o gün Guadalajara'da faşizme, ağır bir darbe indirmişti. Zafer, gene Cumhuriyetçilerindi.

Madrid'ten geri püskürtülen Franko, bu kere güneyden saldırıp Malaga'ya kuşattı. 6 subat 1937'de Franko'cu birliklerle italyan birlikleri, Cumhuriyetçi kuvvetleri yenilgiye uğrattılar: Malaga kenti düştü: Cumhuriyetçiler ve onlarla işbirliği yapanların tümü öldürüldü.

Faşist birliklerinin Bilbao'ya doğru ilerlediği kuzey kesiminde de askeri durum gittikçe kötüleşmekteydi. Bask ülkesinde faşizme karşı girişilen silâhlı mücadelede komünistlerle katolikler ortak bir eylem örneği veriyorlardı. Bask komünistlerinin önderliğindeki birliklerle Milliyetçi Parti'nin katolik birlikleri omuz omuza çarpışıyorlar; Cumhuriyeti, Bask Ülkesini, canları pahasına savunuyor-

3

çeşitli ülkelerden gelen anti-faşistlerden oluşmuştu. Aralarında ünlü yazarlar, değişik siyasal görüşler taşıyan insanlar, liberaller, katolikler, sosyalistler, komünistler vardı. Madrid'e Cumhuriyet için ölmeğe gelmişlerdi. Uluslararası Tuğavlar'a yazılan gönüllüler şu sözlerin altını imzalıyorlardı: «buraya gönüllü olarak geldim ve gerekirse İspanya'nın ve bütün dünyanın özgürlüğünü sağlamak için kanımı son damlasına kadar akıtacağım.»

Sonunda Madrid, kasım sa-

vaşını kazandı. Franko kente giremedi.

Franko'nun başaramadığı şeyi bu kez Mussolini başarmak isteyecekti. 1937 martında, en yeni silâhlarla donanmış ve italyan generallerinin komutası altındaki 50 bin kişilik bir italyan ordusu, Guadalajara'dan, dördüncü kez Madrid'e hücumla geçti. İnsan ve silâh güçlerine güvenen italyan faşistleri, bir iki gün içinde Madrid'i ele geçirip Cumhuriyeti dize getireceklerine inanıyorlardı. Pola kruvazörü ile Libya'ya doğru

lardı. Başkan Aguirre'nin yönetimindeki Basklar ülkesi (yeni adı Euzkadi) büyük ve yürekli bir savaş vermekteydi. Bütün İspanya'da Cumhuriyet'in yanında yer alan tek ruhban sınıfı, bu yöreninkiler olmuştu.

22 mart 1937'de, Franko, Bask'lara karşı saldırıya geçme kararı verdi. General Mola, kuzeyde savaşı bir an önce bitirmek istemekteydi. Nazi *Kondor Gönüllüler Birliği* bu saldırılarında yeni bir bombardıman biçimi deniyorlardı: «halı dokur gibi bombalama». Sonuçlar Berlin'e bildirildi: nazi liderleri bu yeni yöntemden çok memnun kalmışlardı.

Guernica, Bask vöresinin en kutsal kentidir. Yüzyıllar boyunca İspanya kralları, Guernica'nın ihtiyar meşesinin altında, Baskların özgürlük ve haklarına saygılı olacaklarına and içerlerdi. 26 nisan 1937 pazar akşamı, alman hava kuvvetlerine ait Heinkel III ve Junker 52 uçakları, kenti üç saat süreyle bombaladılar: kent yerle bir edildi. Yedi bin nüfuslu şehirde 1 654 ölü, 889 yaralı vardı. Faşist ayaklanmaya katılmayan Bask halkının uğradığı kıyım, katolik dünyasında derin yaralar yaratacak. 16 Bask'lı papaz kurşuna dizilmiş, 278'i hapse atılmış, 1 300'ü «istenmeyen adam» ilân edilmişti. Buna karşılık İspanya Katolik Kilisesi'nin başı, kardinal Goma y Toma, «barış adına savaşı takdis ettiğini» söylemekteydi.

Sonunda, kendisinden üç kat güçlü düşman önünde

Bask ordusu kesin yenilgiye uğradı. Bu son, ülkede özgürlüklerin de sonu oldu.

Sekiz hafta içinde bütün kuzey, Franko'cu güçlerin eline geçmişti. Yalnızca dağlara çekilen Asturias maden işçileri. 1941'e kadar ellerinden silâhlarını bırakmayacaklardı.

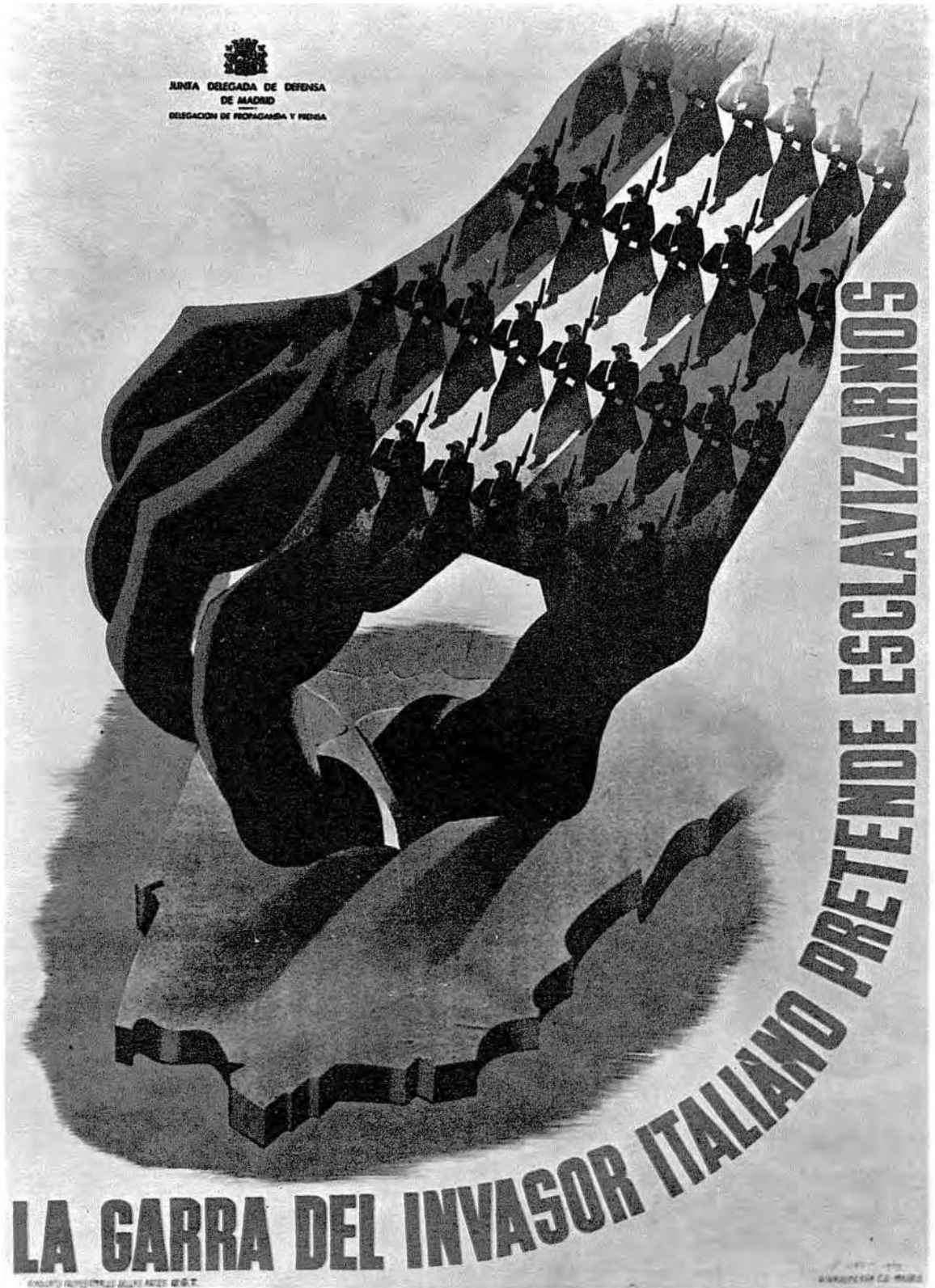
1937 mayısında, Largo Caballero hükümetinin istifası üzerine çıkan bunalım, yeni bir Halk Cephesi hükümetinin kurulması ile çözümlendi. Dr. Juan Negrin adındaki bir sosyalistin kurduğu hükümet,

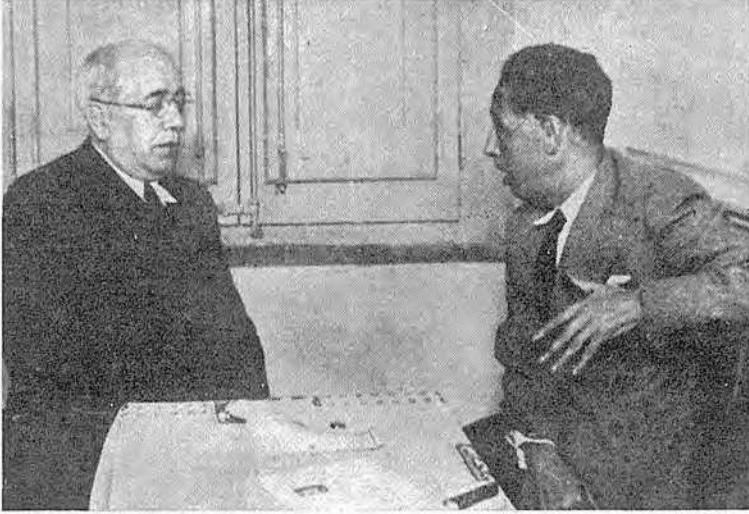
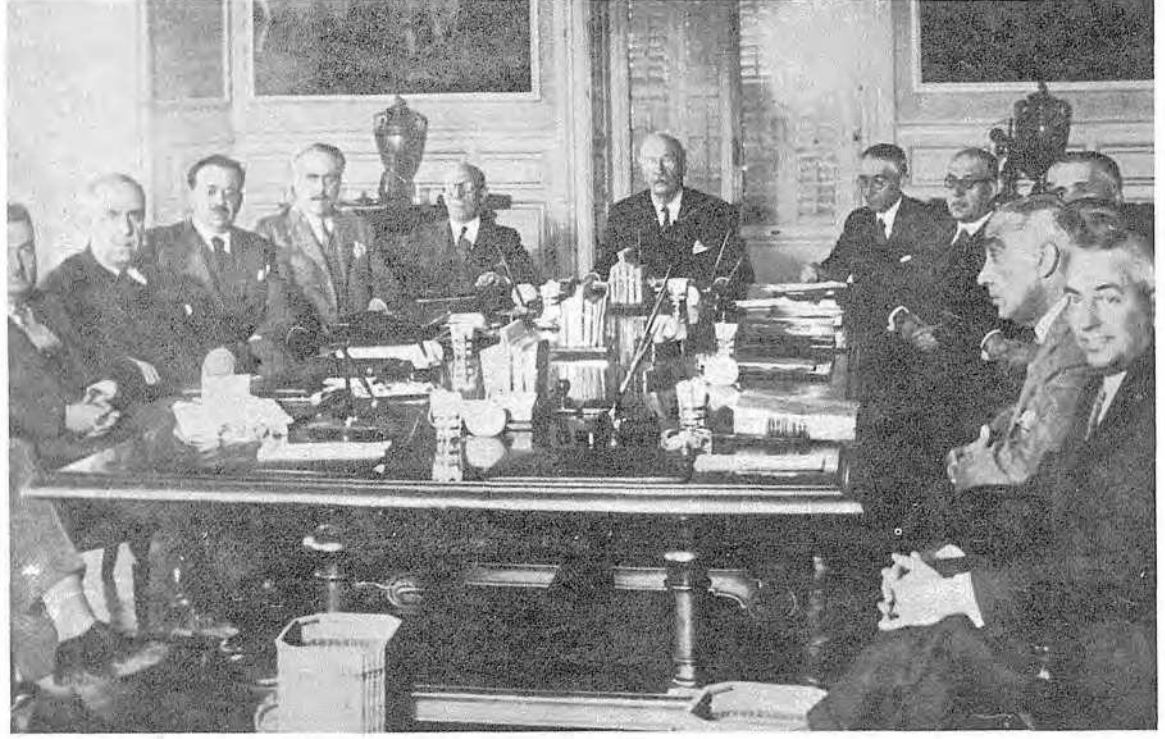
bir öncekinin yapısındaydı; sadece U.G.T ve C.N.T hükümete katılmayı reddetmişlerdi. Buna rağmen Negrin hükümeti, savaş ve devrimin temel sorunlarını çözümlemeye yarayan önemli adımlar attı. Hükümet, Cumhuriyetçi bölgenin bütününde bir *Halk Ordusu* kurulmasını hızlandırarak, birleşik bir komutanlık oluşturdu. Ekonomik alanda ise, dış ticareti devletleştirdi; dövizleri denetimine aldı; sanayiin karmaşık durumunu düzenledi ve bir savaş sanayii kurdu.

Hükümet, tarım bölgelerinde daha önce yapılan pek çok yanlışlıkları da düzeltti. Savaşın ivedi olarak gerektirdiği bazı tedbirleri uygulamakta kararsızlık ve sebatlılık göstermesine rağmen Dr. Negrin'in başında bulunduğu hükümet, Cumhuriyetçi bölgede siyasal durumu düzeltmiş ve demokratik devrimi ayakta tutabilmişti.

halk ordusu

Temmuz 1937'de Franko'cu güçlerin kuzeyden Mad-

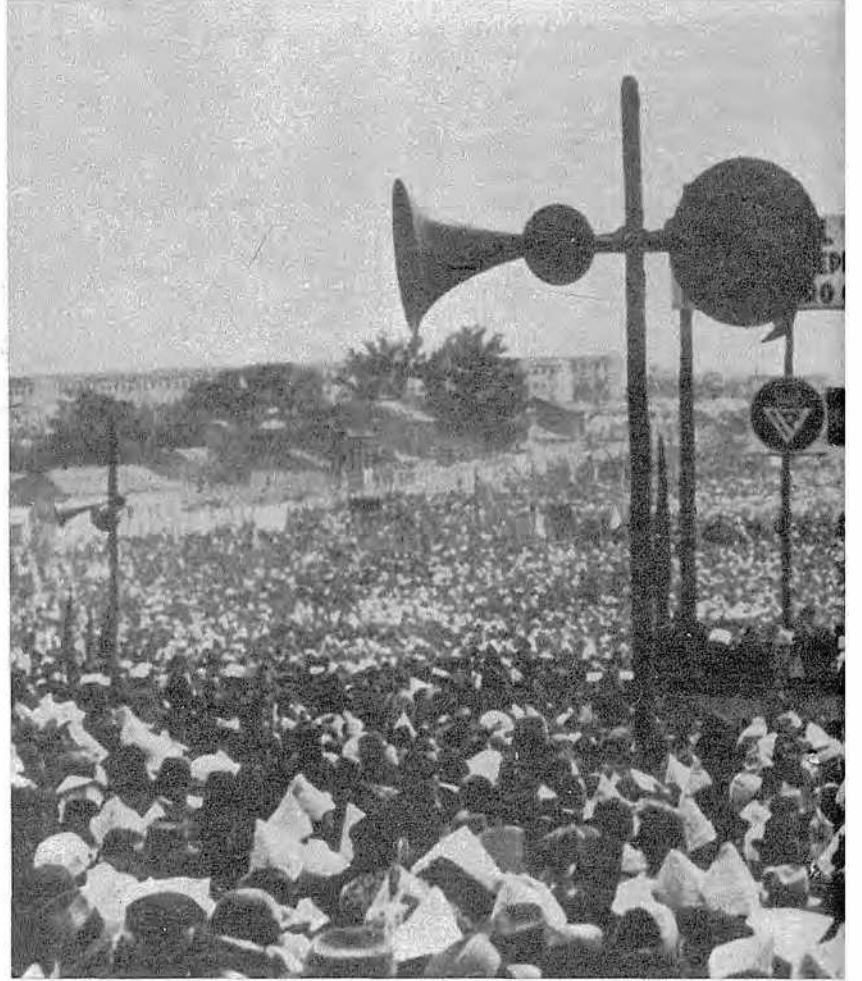
rid'e doğru ilerlemelerini engellemek için, Halk Ordusu ve Uluslararası Tugay, 50 bin kişilik bir orduyla Brunete'ye saldırdı, Cumhuriyetçi birlikler ilk anda belirli kazançlar sağladılar, ama başarıları uzun sürmedi. On iki gün süren bu savaşta 40 000 insan ölmüştü.

Bir ay sonra Cumhuriyetçi güçler, Belchite kasabasına hücum etti. İç savaşın başından beri Belchite ve Zaragoza, Cumhuriyetçilere karşı direnmekteydi. Savaşı Cumhuriyetçiler kazandı.

27 ağustos 1937'de ispanyol sosyalist partisi ile ispanyol komünist partisi arasında ortak bir eylem programı imzalandı. Bunun başlıca maddeleri şunlardı: ordunun güçlendirilmesi; savaş sanayiinin geliştirilmesi; bu savaş sanayiini düzenleyen bir Ulusal İktisat Konseyi'nin kurulması; Katalonya, Bask Ülkesi ve Galiçya'nın bağımsızlıklarının tanınması; Halk Cephesi'nin ve işçilerle köylüler arasındaki bağlantının güçlendirilmesi; sanayi ve ticaret alanlarında küçük burjuvazi ile iyi ilişkiler kurulması; işçi sendikalarının ve gençlik eylemlerinin bütünleştirilmesi.

Halk Ordusu, 1937 yılı boyunca hem siyasal hem de askerî bakımdan güçlendi. O yılın aralık ayında Franko, Madrid'e yeniden saldırmaya hazırlanıyordu. Cumhuriyet için çok ciddi bir tehlike yaratan bu harekâtı karşılamak amacıyla Halk Ordusu, 15 aralıkta, Teruel'i ele geçirmek üzere hücumu geçti. Düşman Orta Kesim'e ayırdığı birlikleri dağıtmaya ve bunları Halk Ordusu tarafından sarılan Teruel'i kurtarmaya göndermek zorunda kalmıştı. Buna rağmen Teruel'de sarılan faşistler, şiddetli bir savaşın sona teslim oldular; şehir 1938'in ilk günlerinde düştü. Salamanca'daki alman elçisi Von Stohrer, Hitler'e

gönderdiği telgrafta, yapılan yabancı yardımda çok ivedi bir artış olmazsa, Franko'nun savaşı sürdüremeyeceğini bildiriyordu. Almanya ve İtalya, savaş malzemesi ve asker sevkîyatını hızlandırdılar. Franko bu yardımı alınca Levante'ye (Akdeniz kıyıları) büyük bir saldırı hazırladı; 22 şubatta Teruel'i ele geçirdi. İki gün süren bu saldırıda Cumhuriyet 15 000 yurttaşını kaybetmişti...

Franko'cu güçler 9 martta, doğu cephesini yarıp Akdeniz'e doğru ilerlemeye başladılar. Cumhuriyetçi birliklerin hemen hemen bütün cepheelerde geri çekildiği görüldü.

15 nisan 1938'de Franko'cu birlikler, Vinaroz'da Akdeniz'e vardılar. İspanya bölünmüştü artık. Bundan böyle, İspanya'nın üçte ikisinde ye-

Ekim 1934'te kurulan yeni hükümet, bütün iyi niyetine rağmen, eski koşulların tutsağı oldu, Katalonya ile Asturia'da patlak veren devrim eylemlerini şiddetle bastırdı (fotoğraf 1: Bakanlar Kurulu'nun Lerroux başkanlığında ilk oturumu; masa başında oturan Lerroux'dur). Tutucu güçlere karşı «toplumsal devrim» gerçekleştirme zorunluğu açıkça ortaya çıkmaktaydı. Sağın önde gelenleri, C.E.D.A lideri Gil Robles (fotoğraf: 4) ile Lerroux (fotoğraf: 6), Solcu Halk Cephesi'ni (Frente Popular) kuran ve seçimlerin yenilenmesini isteyenler ise, Largo Caballero (fotoğraf: 5) ve Azana gibi kişilerdi. (Fotoğraf 2: Azana sağda, Companys ile birlikte Seçimler 16 şubat 1936'da yapılacak ve Halk Cephesi'nin zaferiyle sonuçlanacaktır (fotoğraf 3: Azana'nın düzenlediği bir seçim mitingi).

ni düzen hüküm sürmekteydi. Nasyonal-Sendikalist Devlet'in üç temel direği Ordu, Kilise, Parti ve Polis örgütleri (Seguridad; Gizli Polis ve Falanj polisi) sivil halk üzerinde yoğun bir terör uygulamaya başlamıştı.

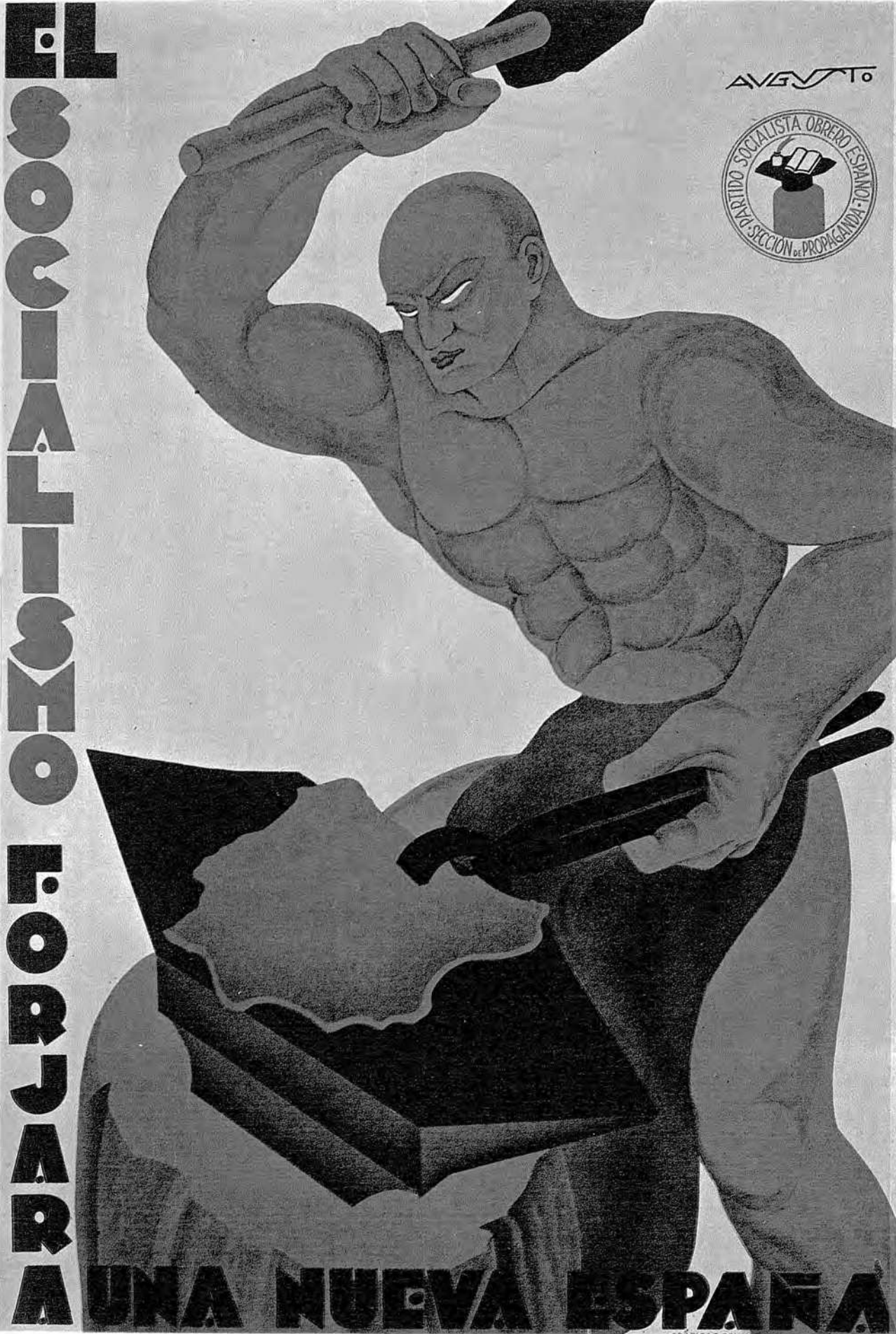
Bu arada Halk Cephesi içinde de moral bozukluğu, bozgunculuk, devrimci güçlere hücum gittikçe artmaktaydı. Yöneticiler arasında, sa-

vaşa kaybedilmiş gözüyle bakanlar vardı. Başbakan Negrin ise «bir savaş ancak, ona kaybedilmiş gözüyle bakarsak kaybedilir. Galipleri, mağluplar ilân eder» diye karşılık veriyordu.

onüç nokta

1938 yılında faşistlerin doğuda genel bir saldırıya hazırlanmaları, Halk Cephesi

birliğinde yeniden çözülmele- rin olmasına yol açtı. Sosyalist lider ve savunma bakanı Prieto, savaşın yitirildiğini, yenilginin birkaç günlük iş olduğunu söylemekteydi. 1938 baharında İspanya Cumhuriyeti'nin durumu gerçekten çok zordu. Franko'cu birlikler Akdeniz'e doğru sarkıp cumhuriyetçi bölgeyi ikiye bölmekle tehdit ederken, uluslararası alandaki güçle-

İspanya Sosyalist İşçi Partisi'nin hazırladığı, yanda görülen afiş, halkın geleceğini kendinin belirleyeceğini anlatıyor.

1

rin ilişkileri de faşizme elverişli bir yönde gelişmekteydi.

Öte yandan Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi ve Birleşik Sosyalist Gençlik ile anlaşılan İspanya Komünist Partisi Siyasi Büro'su halka ve silâhlı güçlere Cumhuriyeti kurtarma konusunda çağrıda bulundu. Komünistler, Sosyalist partiyi, U.G.T'yi ve C.N.T'yi de ikna ederek büyük bir gösteri yürüyüşü düzenlediler. Barselona sokaklarında hükümet konağına kadar yapılan yürüyüşte, direnmenin sürmesi ve savaştan umudunu yitiren bakanların değiştirilmesi istendi. Gösteri henüz devam ederken düşman, Katalan başkentine hava bombardımanlarına başladı. Cephe içindeki bozguncuların bütün çabalarına rağmen, direnmeden vazgeçilemeyeceği belirtildi.

Hükümet 20 nisan 1938'de, yeni tehlikeleri gözönüne alarak hazırladığı programını açıkladı. Bu programda halk mücadelesinin başlıca hedeflerini belirten «On Üç Nokta» şunlardı: 1. İspanya'nın tam bağımsızlığı ve bütünlüğü; 2. İspanya topraklarının yabancı işgalinden ve etkisinden arıtılması; 3. Bir halk cumhuriyeti kurulması; 4. Savaş sona erdiğinde kurulacak hükümet için halk oylaması yapılması; 5. İspanya birliği içinde, ispanyol halklarının ulusal özgürlüklerine saygı; 6. Her ispanyola bütün toplumsal ve temel hakların tanınması; 7. Özel mülkiyetin

Yıl 1936: İspanya, sivil bir hükümet (Halk Cephesi) eliyle yüzyılların özlernlerini gerçekleştirecek gibi görünüyordu. Oysa, iç savaş patlak verecek, ispanyollar barikatlara çağrılacaklardı (yanda: cumhuriyet yanlısı bir propaganda kartı).

2

ve üretim araçlarının korunması; 8. Tam bir tarım reformu; 9. İşçi haklarını güvence altına alan toplumsal yasalar; 10. Ülusun kültür, ahlâk ve bedence geliştirilmesi; 11. Halk savunması aracı olarak siyasal olmayan bir ordu; 12. Ulusal bir politika olarak savaşın reddi ve Milletler Cemiyeti'ne bağlılık; 13. Yeniden kurulma çalışmalarında işbirliği yapmak isteyen bütün ispanyollara af (isyan ordularının askerlerini de kapsayan genel bir af).

1938 mayısında İspanya'nın her yanından, ulusal birlik istekleri yükseliyordu. Faşistlerin egemen olduğu bölgelerde savaş bıkkınlığının arttığı ve siyasal çelişkilerin açık yada kapalı belirmeye başladığı bir sırada bu ulusal birlik politikası, çok verinde bir tavırdı.

Bu hava içinde 25 temmuz 1938 sabahı bazı ajansların, Cumhuriyetçi ordunun saldırıya geçerek Ebro nehrini aştığını ve düşman hatlarını yardığını bildirmeleri, tam bir sürpriz oldu. Cumhuriyetçi birliklerin ancak onda biri kadar olan Ebro Ordusu'na karşı Franko, savaş alanına en iyi birliklerini, topçusunun büyük bir bölümünü, bütün tank ve uçaklarını sürmüş, savaşa ayrıca 1300 alman ve italyan uçağı da katılmıştı. Silâhlarda düşman üstünlüğü; ağır toplarda 12'ye 1; bombardıman uçaklarında 15'e 1, savaş uçaklarında 10'a 1'di. Ama Cumhuriyetçi birlikler Ebro'yu geçmeyi ba-

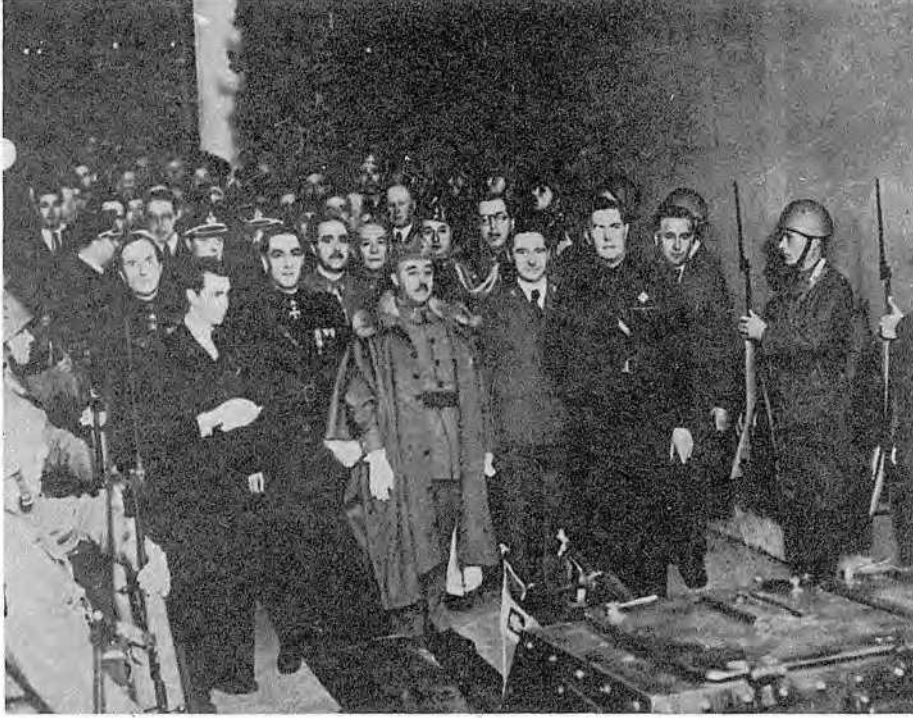
şardı. Ebro bozgunu düşman hatlarında moral çöküntüye ve kimilerinde de paniğe yol açtı. Faşist başkomutanlığında Franko ile bazı generalleri arasında sert çatışmalar oldu. Generallerden çoğunun moralleri bozulmuştu. Savaş bıkkınlığı hem cephe hem de sivil halk arasında, giderek, artmaktaydı.

Başbakan Negrin bu durumdan yararlanıp bir uzlaş-

ma zemini sağlamaya çalışıyordu. Bu yüzden Uluslararası Tugaylar'ı cepheden cektii ve ülkelerine gönderdi. Franko ise Negrin'in bütün uzlaşma önerilerini reddetti. Kesin başarı için Hitler ve Mussolini'den, daha çok askeri yardım istemişti. Franko'nun elinde 600 000 kişilik iyi donatılmış bir ordu vardı. Papalık büyükelçisinin, Noel dolayısıyla ateşkes önerdiği 23

aralık 1938 günü faşistler, elerindeki bütün güçle saldırıya geçtiler. Bu birliklerin ilki, General Gambara komutasındaki bir italyan ordusu idi. Franko'nun Navarre birliklerinden oluşan en iyi tümeni de iki italyan tugayı ile desteklenmekteydi. Faşist general Ambrosio Bariatti, saldırı başladıktan birkaç gün sonra *İl Meditterrane*'ye şunları yazarken pek de haksız değildi:

1

Anavatanındaki merkez birliklerinden değil, sömürge ordusundan gelen bir subay cumhuriyete başkaldıracaktır. Bu ayrım çok önemlidir; çünkü, ispanyol ordusunun büyük bölümü, subaylar da dahil, cumhuriyete bağlı kalacaktır, savaş üç yıl sürecektir. Ekim 1936'da çıkan bir anlaşmazlıktan yararlanarak Franko kendini «İspanya devletinin hükümet başkanı» ilân edecektir (fotoğraf 2: Franko, Burgos'ta, kendisine bağlılık yemini eden yardımcılara karşılık veriyor). Başlangıçta Franko'nun ordusu, çoğunlukla faslı askerlerden oluşmaktaydı ama, gerçek desteği, İtalya ile Almanya'nın ivedilikle göndermeye başladığı silâhlar ve birliklerdi (fotoğraf 1: Franko italyan zırhlı birliklerini denetliyor).

İSPANYA İÇ SAVAŞININ GÜÇ DAĞILIMI

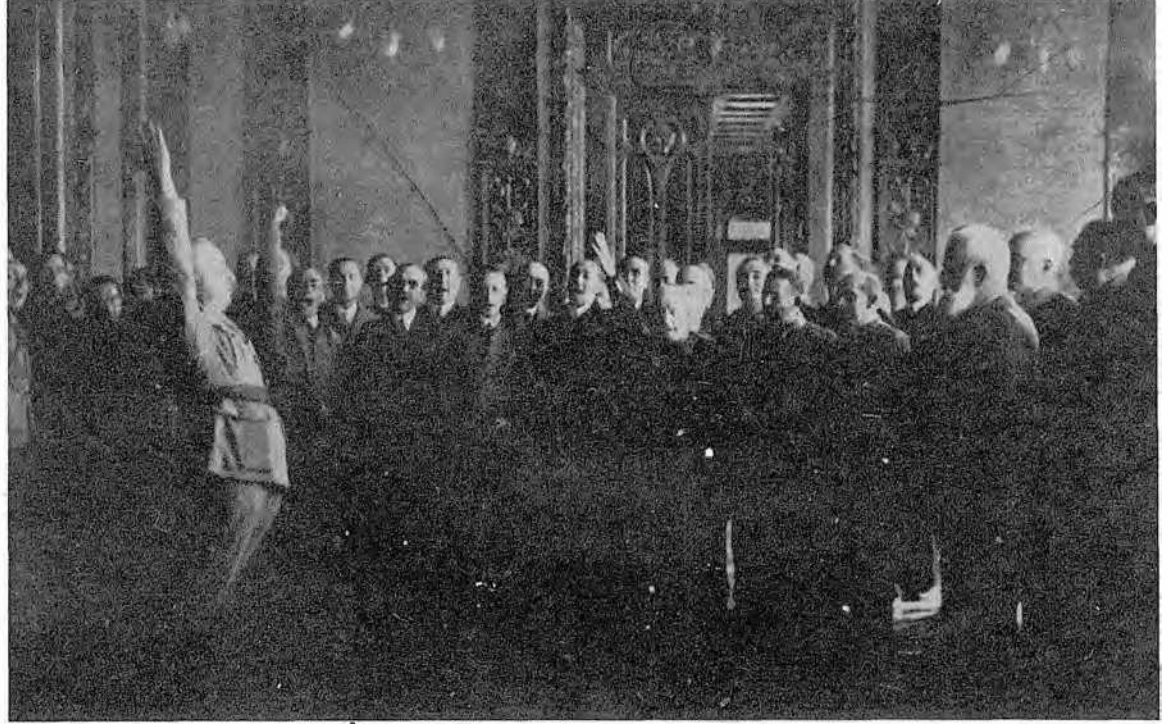
Franko'cular

1. **C.E.D.A** (Confederacion Espanola de Cerechas Autonomas) Özerk Sağcı İspanyol Konfederasyonu. Başkanı: Gil Robles.
 2. **Aksiyon Popüler (Halk Eylemi)**. Katoliklerden oluşan halk partisi.
 3. **Agraryen'ler (Tarımcılar)**. Başkanı: Jose Martinez de Velasco.
 4. **Renovacion espanola**. Başkanı: Calvo Sotelo.
 5. **Falanj Partisi**. Başkanı: Jose Antonio Primo de Rivera.
 6. **Don Carlos'cular ve Gelenekçiler**. Başkanı: Fal Conde.
 7. **Radikal Parti**. Başkanı: Alejandro Lerroux.
 8. **Muhafazakâr Parti**. Başkanı: Miguel Maura.
 9. **Liberal Demokrat Parti**. Başkanı: Melquiades Alvarez.
- Halk Cephesi (Frente Popular)
Burjuva Partileri:

1. **Cumhuriyetçi Sol** (Izquierda Republicana). Başkanı: Manuel Azana.
2. **Cumhuriyetçi Birlik**. Başkanı: Martinez Barrio.
3. **Katalan Sol'u** (Esquerra). Başkanı: Luis Companys.
4. **Bask milliyetçileri**.

İşçi Partileri:

5. **Sosyalist Parti sol kanadı** (başkanı: Largo Caballero); sağ kanadı (başkanı: Indalecio Prieto; J. Besteiro).
6. **Komünist Partisi**. Başkanı: Jose Diaz.
7. **Katalan Birleşik Sosyalist Partisi**.
8. **Troçkist komünistler: Marksist İşçi Birliği Partisi** (Partido Obrero de Unificacion Marxista). Başkanı: Joaquim Maurin.
9. **Anarşistler** (Federacion Anarquista Iberica). Başkanı: Angel Pestana.

«İspanya'daki savaşın, Habeşistan'dakinin devamı olduğunu görmenin zamanı gelmiştir.» Saldırgan kuvvetlerin sayıca üstünlükleri korkunçtu. Tarihçi Ramos Olivera'nın verdiği rakamlara göre, faşistler Katalan cephesine 340 000 kişi toplamışlardı. Katalonya'yı savunan iki Cumhuriyetçi ordu ise, 120 000 kişiydi ve bunların ancak 27 000'inin silâhı vardı. Savaşın üçüncü haftasında Cumhuriyetçi birliklerin kaybı çok ağır olmuştu: tümenler, tugaylar, taburlar şimdi, artık, bir avuç yorgun ve mânen bitkin insandan ibaretti.

gerici cephede durum

Franko, isyanını destekleyen gerici bloku Falanj ve gelenekçilerden oluşan bir «birleşik» partide toplamıştı. Bu tek bir «birleşik» partiyi kurmak için Franko, birtakım eski falanjist liderleri tasfiye etmiş, parti başkanlığını üzerine alarak, örgütlenme işini

kayınbiraderi Serrano Suner'e vermişti. İki grupta toplanmış olan ve her biri kendi adamının taht'tageçirilmesini bekleyen kralcılar, Franko'nun atlatmaları karşısında kıpırdanmaya başlamışlardı. Bunlara ek olarak, alman ve italyanların varlığı hem ordu içinde hem de halk arasında hoşnutsuzluğa yol açmaktaydı. 1938'in haziran ve temmuz aylarında Franko, alman hükümetine şu mesajı gönderiyordu: «Savaşın sona erdirilmesi için sesler yükselmeye başladı... Ordunun yüksek kademelerinde bile savaşın devamı konusunda güçlü tepkiler uyandı. İspanyolların can ve mallarını yitirmesine yol açan bu savaşın sona erdirilmesi için formüller aranıyor...»

Çözülme sırası Franko'ya gelmişti. Cumhuriyetçilerin 25 temmuz 1938'deki Ebro Zaferi, düşman hatlarında kesin bir panik yarattı. Savaş bıkkınlığı Franko'cu güçler arasında yaygınlık kazanmaktaydı. Franko savaşı tek başına kazanamayacağını düşünüyordu. 29 eylül 1938'de, fransız ve ingiliz hükümetle-

rinin Münih'te Hitler ve Mussolini'ye boyun eğmesi, Franko'yu yeniden yüreklendirecekti.

Demokrat devletlerin faşizme ödün vermesinden güç alan Franko, Cumhuriyetçi İspanya'nın yenilgisini hızlandırmaya yöneldi. Bu yenilgiyi gerçekleştirmek için, askerî müdahalenin iki katına çıkarılması gerekiyordu. Hitler ve Mussolini de bunu çok iyi bilmekteydiler. Münih anlaşmasından iki gün sonra alman büyükelçisi, hükümetine gönderdiği mesajda şöyle diyordu: «Almanya ve İtalya, hem insan hem de savaş malzemesi olarak, çok yakın bir gelecekte, İspanya adına veniden büyük fedakârlıklar yüklenebilir, Franko'nun, elindeki silâh kuvvetiyle savaşı kazanması beklenemez.» Bu tahmini onaylamak istemiş gibi, üç hafta sonra Franko, alman ve italyan diktatörlerine, yeni askerî yardım için başvuruyordu. Hitler ve Mussolini, bunu, kendi adlarına yeni taleplerde bulunmak için bir fırsat sayıp yardım etmeve karar verdiler. Ekim ayında nazi hükümeti Franko'ya, is-

tediği malzemeyi ancak Montana Plânı'nda yer alan maden imtiyazları konusundaki tereddütlerinden vazgeçmesi karşılığında verebileceğini bildirdi.

Sekiz gün sonra Franko'nun bakanı Jordana, alman büyükelçisine, Franko'nun bütün koşulları kabul ettiğini, ancak Führer hükümetinin bu koşulları gizli tutmasını istediğini söylüyordu.

Cumhuriyet'e karşı planlanan genel saldırının evlem alanı olarak Katalonva seçilmişti. Faşist birliklerin ezici üstünlüklerini gösterme olanağı ancak bu bölgede vardı.

15 ekim 1938'de, tam dört ay süren aralıksız savaştan sonra, Güney bölgesindeki askerî karargâhlardan en ufak bir yardım bile alamayan Ebro ordusu, geri çekilmek zorunda kaldı. Faşist saldırısını ilk karşılayacak Katalonva ordu birlikleri, sürekli car-pışma vüziünden zavıf düşmüşlerdi. Faşist saldırı, bu birlikleri saflarındaki korkunç boşlukları doldurma olasılığı vermeden bir ölüm kalım mücadelesine zorlamaktaydı.

Cumhuriyetçi Cortez (Parlamento) 1 şubatta, son kez ispanyol toprağında toplandı. Bu tarihsel toplantı, fransız sınırına yakın Figueras şatosunda yapılmıştı. Burada hazırlanan barış önerisi su üç noktayı içermekteydi: 1. Bütün yabancı unsurların İspanya topraklarını boşaltması; 2. İspanyol halkının, herhangi bir dış etki olmadan, kendi siyasal düzenleri konusunda özgürce karar verebilmeleri; 3. Misilleme yapılmaması.

Bu öneri, herşeyden önce ispanyollar arasında bir barış temeli kurmak, bütün dış müdahaleyi kaldırarak iç savaşı sona erdirmek ve misillemeyi önleyerek ortada galip yada mağlup bırakmamak amacını gütmekteydi.

Cumhuriyetçi Cortez'in bu barış ve anlaşma programını ilân etmesinden sekiz gün sonra Franko, «Siyasal Sorumluluk Yasası»nı yayınladı. Bu, diktatörün cezalandırıcı adaletinin en geniş ve en korkunç örneklerinden biriy-

di. Bu yasaya göre, faşist zaferi geciktiren basit bir ihmal bile suç sayılıyor, ayrıca bu yasayla makabline şâmil ceza sorumluluğu getiriliyor ve 1934 yılından sonra demokratik kuruluş ve partilere üye olmak suç kapsamına giriyordu. Bu faşist yasanın ilânı, Cumhuriyetçilerin savaştan sonra barış havası getirmek için bütün çabalarına rağmen, Franko'nun başlatmış olduğu kardeş kavgasını şiddet, intikam ve nefretle devam ettirme konusunda kararlı olduğunu göstermekteydi.

Katalonya'nın düşmesi ile, İspanya Cumhuriyeti'nin durumu ve direnmeyi sürdürme koşulları kötüye doğru gitmeye başladı. Bu yalnızca bir askeri kalenin düşmesi değildi; bu bölge ile birlikte büyük savaş sanayii merkezleri, verimli tarımsal alanlar, işlek sanayi kentleri, Fransa-sınırı ve Barselona limanı da elden çıkmıştı.

Bütün bunlar yetmiyormuş

gibi, bütün komutanları, askerleri ve silâhları ile iki ordu kaybedilmişti. Bunlardan biri şanlı Beşinci Alay'ı ve destanlar yaratan 11'inci tümeni ile, Halk Ordusu'nun en kahraman ve en tecrübeli birliği olan Ebro Ordusu'ydü.

Yenilgiyle birlikte, Halk Cephesi içindeki bozguncu

görüşler hızla arttı. Bozguncular savaşın kaybedildiğini, direnmeye olanak kalmadığını ve savaşa devamın yalnızca halkın çektiği acıları uzatmak olacağını söylüyorlardı. Sosyalistler bu moral bozucu propagandayı karşılamak için büyük çaba harcıyor, bozguncuların umutsuz hay-

katalonya savaşı

Katalonya'da korkunç ve eşit olmaman bir savaş başladı. Cumhuriyetçi birlikler müthiş bir uçak, topçu ve tank ateşi altında kırılıyorlardı. İspanya'nın içinde ve dışında Cumhuriyetçi direnişi yoketmek isteyenler, Katalonya'ya gelebilecek bütün yardım yollarını kesmişlerdi. 12 haziran 1938'de Fransa hükümeti İspanya sınırını kapatmaya karar vererek, Cumhuriyetçilere gönderilen silâhların İspanya'ya girmesini engelledi.

Sınır kapatılmamış olsaydı Katalonya'daki Cumhuriyetçi birliklerin elinde her türlü tehlikeyi karşılayacak askeri malzeme olacaktı. Fransız hükümetinin bu tek taraflı eylemi, ispanyol halkının mücadelesine ağır bir darbe indirmiştir. Bu, batılı ülkelerin o sırada uyguladıkları «müdahale etmeme» (*non-intervention*) politikasının acı sonucu olmuştur.

Yenilgiden sonra halk Katalonya'dan göç etmeye başladı. Göç edenler arasında İspanya'nın büyük şairi Antonio Machado da vardı; Machado, yaralı ve bitkindi, Collioures'e vardığında tam anlamıyla tükenmişti. Koca şair, iki hafta sonra öldü. Bir başka şair, Miguel Hernandez, Portekiz sınırında yakalanıp Franko'ya teslim edildi. Hernandez de, 1942'de Alicante Cezaevi'nde ölecekti...

barselona düşüyor

Faşistler, 26 ocak günü Barselona'yı da işgal ettiler. Katalonya'da 200 000 cumhuriyetçi askeri esir aldılar.

Barselona'nın düşmesi, bütün Katalonya'nın elden çıkmasının başlangıcıydı. Cumhuriyetçi ordu, sivil halkın kenti boşaltmasını sağlamak için ağır ağır çekilmekteydi. Orada burada bazı direnme merkezleri kuruyor, köprüleri atıyor, yada düşmanın ilerlemesini durdurmak için karşı saldırıya geçiyordu. Ama düşmanın ateş gücü üstünlüğü karşısında hep geri, hep geri gidiyordu.

1

Fas'ta başlayan ayaklanma İspanya'ya yayıldı. Ayaklanmaya ilk katılan, Queipo de Llano (fotoğraf: 1) komutasındaki Sevilla garnizonu olacak, öteki birliklerse Cumhuriyete bağlı kalacaklardır (fotoğraf 4: Barselona garnizonuna bağlı hükümet kuvvetleri isyancılarla savaşmak için yola çıkıyorlar). Ama, çatışma ordunun iki karşıt kesimi arasında sürmeyecek, bütün İspanyol halkı bu savaşa katılarak silâh sağlamak için kıışlaları işgal edecektir (fotoğraf 3: Madrid'in Montana kıışlasının girişi; haziran 1936'da, sivil halkla ayaklanan subaylar arasındaki savaştan sonra subayların cesetleri gömleklerinden tanınabiliyor; fotoğraf 2: kolları, ele geçirilen silâhlarla dolu birkaç sivil; fotoğraf 5: Saragozza'da gönüllü halk milisleri).

3

kırırları karlısında, direnmenin hâlâ sürdürülebileceğini ve bunun ispanyollar arasında soylu ve insancıl bir barışa varmanın tek yolu olduğunu savunuyorlardı. Onlara göre Orta - güney bölgede, hâlâ, direnme olanağı vardı.

Orta-güney bölgedeki 54 600 mil karelik, on eyaleti kaplayan yöre Cumhuriyetçi hükümetin elindeydi. Bu topraklarda 9 milyondan fazla insan yaşıyordu. Faşistlerin geçemediği başkent Madrid, Valencia, Alicante, Almeria ve İspanya'nın en önemli deniz üssü olan Cartagena, bu bölgedeydi. Cumhuriyetçilerin bu bölgede 700 000 askeri, üç kruvazörü, 13 destroyeri, 7 denizaltısı, 5 torpido botu ve iki ganbotu vardı. Bütün bu kuvvetlerle Cumhuriyet, daha uzun bir süre savaşa devam edebilirdi.

Ama Halk Cephesi'nde birlik bozulmuştu. İngiliz ve fransız hükümetleri, Cumhuriyetçi hükümetle ilişkilerini kesmiş ve 27 şubat 1939'da, Franko hükümetini tanımışlardı. 28 şubatta Azana, cumhurbaşkanlığı görevinden ayrıldı. Böylece Negrin hükümeti, yasallığını kaybetmiş oluyordu.

Mart ayı içinde yenilgi yanlılarının ihaneti devam etti. 4 martta Cartagena'da bir ayaklanma oldu. Franko'nun bu kentteki gizli destekleyicileri, Cumhuriyetçi kamptaki iç çatışmadan faydalanarak, deniz üssünün büyük bir kısmını ele geçirdiler; Los Dolores radyo istasyonu aracılığı ile de Franko'dan acele

Alman silâhlı kuvvetlerinin işe karışması savaşın iki güç arasında bir an için sağlanan dengeyi bozdu (fotoğraf 2: Kondor lejyonuna bağlı alman pilotlar bir bombardımana hazırlanıyorlar; fotoğraf 3: İspanya'ya hareket eden italyan birlikleri). Gittikçe acımasızlaşan iç savaşın dehşeti karşısında, savunmasız kişiler kaçıktan başka birşey yapamıyorlar. Robert Capa'nın bu olağanüstü fotoğrafı (fotoğraf: 1) bu durumu belgeliyor.

yardım istediler.

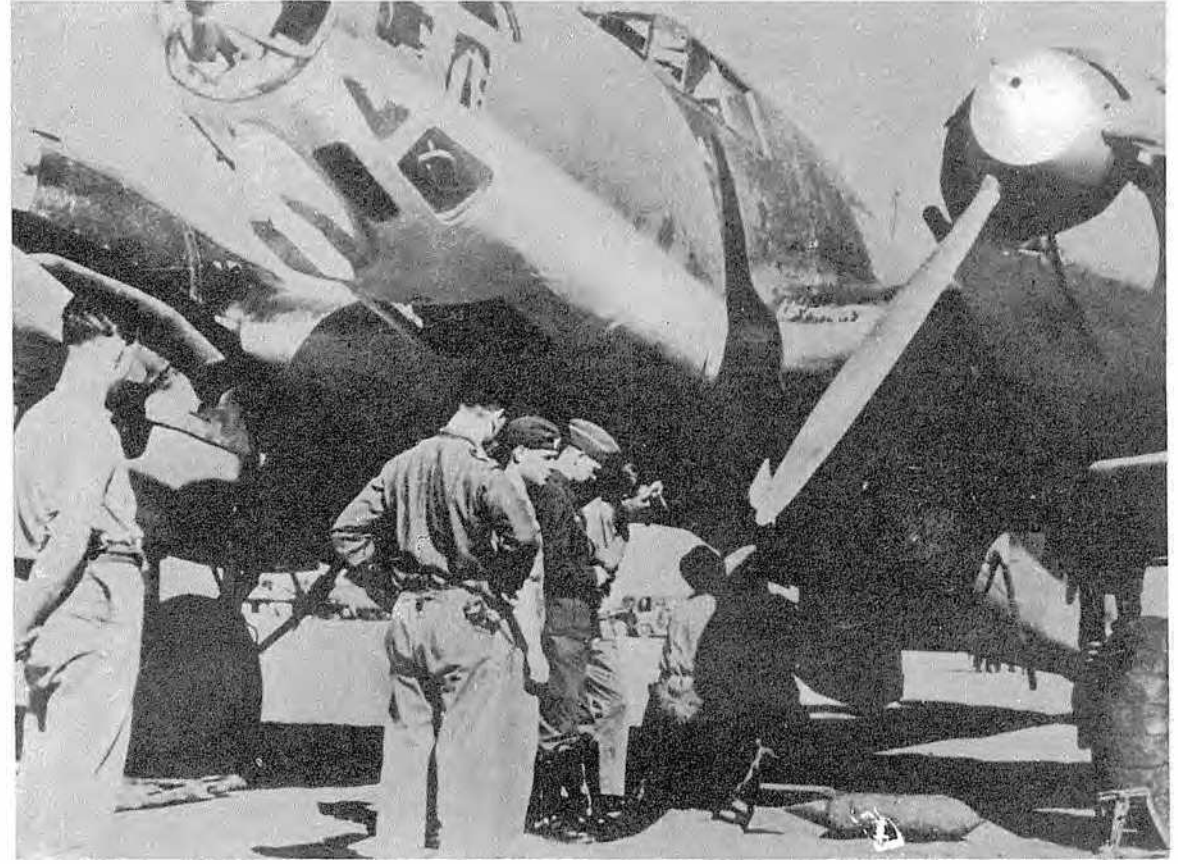
Bir gün sonra Cumhuriyetçi birlikler faşistlerin ve yenilgi taraftarlarının ortak saldırısını püskürttü. Franko'nun gönderdiği Castillo de Olite adlı nakliye gemisi, 2 300 askeri ile batırıldı. Ama bu arada büyük bir hata işlenmiş, Cumhuriyetçi donanma Kuzey Afrika'ya doğru açılmıştı.

Sonunda bir tek Madrid ayakta kaldı. Negrin'le Halk Ordusu'nun militanları direnmede kararlıydılar. Ama Cumhuriyet'in yüksek rütbeli subayları başkaldırmış, Albay Casado başkanlığında bir cunta kurulmuştu. Bu cunta, bir barış sağlamak için Franko'yla ilişkiye geçti. Ama Franko, kayıtsız şartsız teslim olunmasını istiyordu. Generaller Franko'nun bu isteğine boyun eğecekler, Madrid'de de hükümet darbesi yapacaklardı. 5 mart 1939 tarihinde, geceyarısından sonra, radyoda «Milli Savunma Cuntası'nın kurulduğu bildirildi.

Yenilgi taraftarı bu Cunta'nın görünen liderleri Casado ve Besterio idi. Madrid halkı Casado'nun başkaldırışını acı bir sessizlik içinde dinledi.

Cuntanın kurulduğu haberi Franko'nun karargâhında büyük bir sevinçle karşılandı. Kahraman ve yenilmez başkent, duvarları önünde bütün faşist orduların birbir püskürtüldüğü Madrid, tek bir kurşun bile atılmadan düşmana teslim edilecekti.

Halk Cephesi'nin arta kalan en son güçlerinin direnmesi durumu değiştirmede.

28 mart 1939 salı günü, saat 11'de faşist birlikleri Madrid'e girdiler. Öğleden sonra da Toledo Kapısı'ndan İtalyan birlikleri girdi; ama onları ne gümüş borazanlarla, ne de zafer çelenkleri ile karşılayanlar vardı...

İç savaşın başından beri «geçilemeyen» Madrid, Cumhuriyet'in yüksek rütbeli subayları tarafından, Franko'ya teslim edilmişti...

30 martta bütün İspanya işgal edildi.

Savaş bitmişti. İspanya

için bir «darağacı barışı» sabaha karşı kurşuna dizilmeler, engizon işkenceleri, sosyalistlerin ve Cumhuriyetçilerin acımasız yok edilmesi dönemi başlamıştı.

halk cephesi yenildi mi?

Yabancı faşist güçlerin müdahalesi, ispanya savaşının sonunu çizen en belirleyiciyetken olmuştur. İç savaş, sadece ispanyol faşistleri ile demokrasi arasındaki bir çatış-

ma değildi. 18 ağustos 1936'da, ispanyol komünist partisi'nce yayınlanan bildiriye şöyle deniyordu: «Ülkemizin askerî ve gerici güçleri ile demokrat ve ilerici bir İspanya isteyenler arasında bir mücadele olarak başlayan savaş, kısa zamanda bir bağımsızlık savaşına dönüşmüştür. Ülkemizin zorba yabancılardan kanlı çizimleri altında çiğnenmesine son vermek için bütün ulusumuz ayağa kalkmalıdır.»

Hitler'in yenilgisinden son-

1

ra ele geçen Wilhelmstrasse (alman dışişleri bakanlığı) gizli belgelerinde Franko'nun, Hitler ve Mussolini'nin müdahalesi olmadan savaşı kazanamayacağı ve iktidarı ele geçermeyeceği, karşı konulmaz delillerle ortaya konmaktadır: «Alman ve italyan askerî yardımı olmasaydı, Franko bugün var olamazdı.» Hitler, bunu 28 eylül 1940'da italyan dışişleri bakanı Ciano ile yaptığı görüşme sırasında söylemiş, Ciano'da bu sözü *Günlük*'üne geçirmiştir.

Franko'yu destekleyen sadece, İtalya ve Almanya değildi. Amerikalı gazeteci Charles Folz'un yazdığına göre, «Guernica'yı bombalayan alman uçakları ve yollarda süren mültecileri bombalayan İtalyan uçakları, hep Amerika Birleşik Devletleri petrolünü kullanıyorlardı.»

Franko'nun o zamanki dış-

3

4

İspanyol iç savaşı bir halk savaşı, uygar dünyanın sevgi duyduğu bir devrim savaşıdır (fotoğraf 1: Cumhuriyetçi orduya bağlı genç bir asker; Robert Capa'nın çektiği bir fotoğraftan). Bu savaşta büyük halk önderleri doğdu: ispanyol «kızıl taburları»nın komutanı Miaja (fotoğraf: 2); La Pasionaria adıyla ün salan Dolores Ibarruri (fotoğraf 3, 4: La Pasionaria; Oskar Kokoschka'nın bir tablosunda ve 1934 yılında bir mitingde); 1937'de başbakan olan ve 1945'e dek sürgündeki cumhuriyet hükümetine başkanlık eden Juan Negrin (fotoğraf: 5); ve Jose Diaz (fotoğraf: 6) gibi. Bu gerginlik içinde, karşı-devrim alanında da birkaç kişi sayılabilir: Albay Jose Moscardo (fotoğraf: 7) bunlardan biridir. Albay, Toledo'da Alcazar'ı inatla savunan güçlü bir askerdir.

7

işleri bakan yardımcısı Jose Maria Doussiangué, 1945 yılında aynı yazara, «amerikan petrolü, amerikan kredisi ve amerikan kamyonları olmasaydı savaş kazanamazdık» demiştir. Halk Cephesi'nin zaferini kendi çıkarlarına engel olarak gören fransız ve ingiliz kapitalistleri de, «Cumhuriyet'i boğma» konusunda üzerine düşeni yapmışlardır.

Fransa daha iç savaşın başında, 1 ağustos 1936'da, başlıca avrupa devletlerine başvurarak İspanya'daki savaşa ilişkin toplu bir «müdahale etmeme» (non-intervention) politikasının uygulanmasını istedi. Bu politikanın ruhu olan tek yanlı tutumun amacı, Cumhuriyet'e silâh gönderilmesini engellemek ve Almanya ile İtalya'nın faşist isyancılara verdiği büyük uçak, silâh ve askerî yardımlarını dünya kamuoyundan gizle-

mekti. Hitler'in saldırgan planının uygulanmasını kolaylaştıran ve İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan işte bu «Müdahale etmeme» siyasetiydi. Bunun ilk ve başlıca kurbanı, İspanyol halkı oldu.

Amerika, İngiltere ve Fransa, güttükleri bu politika ile faşizmin Fransa ve İspanya'da Halk Cephesi'ni yıkmasına yardım ederlerse, daha sonraki faşist saldırısını Sovyetler Birliği'ne yöneltmenin kolay olacağını düşünüyorlardı. Tabii bunda, acı bir biçimde yanıldılar. Batı Avrupa'daki anti-faşist güçlerin zayıflaması ve egemen çevrelerin bozguncu davranışları Hitler'e, en az direniş göreceğini umduğu yere vurma konusunda cesaret verdi. Paris ve Londra, «müdahale etmeme» siyaseti ile Fransa'nın yenilgisine, fransız cumhurbaş-

1936'DAN 1939'A İSPANYA

1936'da İspanya

1936 genel seçimleri.

İki Cephe kuruluyor: Halk Cephesi, Milliyetçi Cephe.

Solcuların istekleri: Grevci madencilerin affı; «herkese ekmek, barış ve özgürlük».

Sağcıların istekleri: Yeni bir İspanya, bir tek ve büyük İspanya.

Halk Cephesi dört milyon oy alarak seçimlerden galip çıkıyor. Sağcılar üç buçuk milyon oy alıyor.

Halk Cephesi, İspanya Parlamentosu'nda mutlak çoğunluğu sağlıyor.

Köylüler işletilmeyen toprakları ele geçiriyorlar.

Asturias madencileri serbest bırakılıyor.

Bütün ücretler % 15 arttırılıyor.

200 kilise yerle bir olmuş.

300 politikacı öldürülmüş.

130 grev olmuş.

10 gazete saldırıya uğramış.

1939'da İspanya

İki milyon mahkûm.

Beş yüz bin ev yıkılmış.

Yüz seksen üç şehir büyük bir hasara uğramış.

Üç yılda bir milyon ölü.

Beş yüz bin sürgün.

Altı yüz bin kişilik bir ordu.

Tek bir parti: Falanj Partisi.

Tek bir din: Katolik dini.

Tek şef: Franko.

Ücretler 1936'daki seviyeye inmiş.

Büyük toprak sahipleri topraklarına kavuşmuş.

Pietro Nenni

(İspanya'da İç Savaş ve Faşizm'den)

1

kanı General Petain'in 1940'daki utanç verici teslimine, Dunkerk faciasına ve Londra'nın bombalanmasına yol açmış oldular. İspanyol halkının savunmasında alman ve italyan müdahalesine ve «müdahale etmeme» siyasetine ısrarla karşı çıkan tek ülke, Sovyetler Birliği oldu.

İspanya halkının savaşı, tarihin en büyük destanlarından birini doğurmuştur. Bu, Hitler ve Mussolini'nin silâhlı müdahalesine ve ispanyol faşizmine karşı, kısa bir süre içinde ispanyol halkının yoktan var ettiği büyük ordunun 986 günüyüdü.

Faşistler sonraları İkinci Dünya Savaşı'nda öteki uluslara daha büyük ölçülerde kullandıkları silâhları ilk İspanya'da denediler.

Faşizme karşı silâhlı mücadele veren İspanya halkının, hâlâ Franco diktatörlüğü altında olması insanı şaşırtabilir. Ama 1939'da, para ve toprak sahibi oligarşi, nasıl alman ve italyan emperyalistlerinin silâhlı müdahalesi ile, Fransa ve İngiltere'nin siyasal müdahalesi sayesinde İspanya demokrasisini kana boğduysa, bugün gene aynı oligarşi, uluslararası emperyalizmin özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nin malî, askerî ve diplomatik yardımı ile diktatörlüğünü ayakta tutabilmektedir.

İspanya'nın bugünü

İspanya bugün kesin ve açık faşist bir düzen içindedir. Falanj tek partidir. «Cau-

1936 - 1939 yıllarında İspanya'da gelişen olaylar, yalnızca ispanyalıları, hükümetleri yada cepheye gönderilen yabancı birlikleri ilgilendirmiyordu. Bütün Avrupa'nın ve dünyanın bilinci silâhıyla, ruhuyla bu savaşa katılıyordu: André Malraux'dan (fotoğraf: 5) Ernest Hemingway'e dek (fotoğraf: 6) en ünlü aydınlar cumhuriyetçi saflara katılıyorlardı. (Fotoğraf 4: Guernica kentinden bir sokağın, nazi uçakları geçtikten sonraki durumu). Dünyanın her köşesinden gönüllüler, yalnız cumhuriyeti savunmak için değil, aynı zamanda çok daha büyük görünen bir tehlikeye karşı savaşmak için koşup geldiler: faşizmin İspanya'da zafere ulaşmıyordu bu tehlike... (fotoğraf 1: Thaelmann tuburuna bağlı alman askerleri; fotoğraf 2: Lincoln taburunun amerikalı savaşçıları). Cumhuriyetçi İspanya'nın davası, en uzak ülkelerde bile duyuldu (fotoğraf 3: Komünist Çin birlikleri 1937'de Nankin'de yürüyüş yaptılar; taşıdıkları dövizde şunlar yazılı: «İspanya'nın yiğit halklarını selâmlarız»).

dillo» (lider) Franko, bütün yetkilerin sahibidir. Son anayasa değişikliğiyle hükümet ve devlet başkanlıkları birbirinden ayrılmakla birlikte gene de, bütün yetkiler, gerçekte, devlet başkanı olan Franko'nun elindedir. Falanj; aristokrasive, kiliseye, orduya ve kapitalistlere dayanmaktadır. Franko'nun, 27 yıldır İspanya'da yeniden krallık rejimini kuracağı konusundaki sözü, kralcılar faşistlerden yana çekmektedir. Dinsel nitelikler de taşıyan «Caudillo», bütün yasaların üzerindedir. Kuramsal olarak var olan «hukuk devleti», «halk özgürlükleri», «anayasa düzeni» gibi kavramların, aslında hiçbir geçerliği yoktur. 17 Mayıs 1958 tarihli «Ulusal Eylem Kuralları» yasası, ispanyol devletini, «yurt mutluluğunun hizmetindeki totaliter araç» olarak tanımlamaktadır. Halkın katılmadığı faşist darbe, «halk eylemi» olarak nitelendirilmekte, totaliter düzen halk iradesinin ürünü sayılmaktadır. Bu yasanın 4. maddesi de, İspanya'nın bütün eyaletleriyle bölünmez bir bütün olduğunu, bunların ulusal birlik çerçevesinde özgür davranabileceklerini ileri sürmektedir.

Sendikalar, belediyeler ve aileler, toplum «hücreleri» kabul edilmektedir. İspanya düzeninde, bunlar yasama organlarına ve toplumsal hayata katılışın birimleridir de... Özel girişim, bütün ekonomik yaşamın düzenleyicisidir. Başka bir deyişle, kapitalizm ve tekeller bütün ekonomik ve siyasal yaşamın gerçek belir-

leyicileridir. Falanj yasasının 6. maddesi, çok partili siyasal yaşamı yasaklamakta, halkın sendikalar yoluyla siyasal yaşama katılabileceğini belirtmektedir. Aynı yasanın 7. maddesi ise, ülke birliği ve güçleri zararına saydığı kişisel özgürlükleri tanımaz; «İspanyolların Yasası»na göre hakların kullanılışı, moral, ulusal, dinsel ve toplumsal birliğe aykırı olamaz. Özgürlüklerin sınırlandırılmasında bir ölçü yoktur. Hükümet, gereğinde, yasa niteliğinde kararlar çıkartabilir. Ülke yararına, özgürlüklerde kısıtlamalara gidebilir. Bu yararı saptayacak tek yetkili de Caudillo yani «lider»dir. Yasama organları, gerçekte, liderin danışma kurulları durumundadır. Bir kısmı atanma yoluyla gelen meclis üyeleri, lidere bağlı olmak zorundadır. Seçim, aile biçimine dayanan iki dereceli bir sistemle yapılmaktadır.

Anayasal nitelik taşıyan Çalışma Yasası (Fuero de Trabajo) ispanyol düzeninin «marksizme ve liberal kapitalizme» karşı olduğunu açıklar. Kişinin toplumsal haklarını temsil ettiğini öne süren, katolik ahlâkına dayanan sendikalar, italyan «korporasyonları» gibi örgütlenmiştir. Sendika, kamu kuruluşu olup, devlet aygıtı içinde yer almaktadır. «Ulusal Sendika Birliği», işçiler ve patronları aynı örgüt içinde birleştirmektedir. Sendikalar, ulusal ekonominin gerçekleşmesi yönünde bir araçtır. İşçinin sendika kurma, grev, toplu sözleşme yapma gibi hakları

1

yoktur. İspanya'yı kurtardığı kabul edilen Franko, yalnız devlet ve Tanrı önünde sorumludur; Franko «ulusal ruhu» temsil etmektedir. Lider, İspanya'nın tek üstün kişisidir.

Ekonomi alanında uygulanan sistem, devletçiliktir. Ama İspanyol devletçiliği, daha başından, İtalyan faşizminde olduğu gibi, devlet eliyle özel girişimin desteklenmesine dayanır. Son yıllarda bu desteklemenin sadece biçimi değişmiştir.

İspanya'nın ekonomisi, toprak aristokrasisinin ve tekeli sermayeyle işbirliği kuran büyük ailelerin elindedir. İspanya'nın 50 348 000 hektarı bulan topraklarının, ancak 20 738 700 hektarı işlenebilmektedir. Bu işlenebilen toprağın 600 000 hektarı, Medinaceli, Albe, Vistahermosa, Penaranda, Nunez aileleri gibi 99 aileye aittir. 4 milyon İspanyol köylüsünün toprağı yoktur. Bu tarım ailelerini de ekleyecek olursak, aslında 12 milyonluk bir nüfus yani İspanyolların % 40'ı, topraksız köylüdür. 100 000 kişi ise 6 000 000 hektar toprağın sahibidir. Belirli ellerde yoğunlaşan toprak mülkiyeti, siyasal iktidarın da belirli ellerde toplanmasına yol açmaktadır.

Tarımsal eşitsizliği, ulusal gelir bölüşümündeki dengesizlikler de ortaya koymakta. Kişi başına yıllık gelir yakla-

şık olarak 300 dolardır. Ortalama bu olmakla birlikte, gelir, bölgeler arasında değişmektedir. % 73'lük bu insan yığını, ulusal gelirin ancak % 25'ini elde edebilmekte; «yüksek sınıflar» diye adlandırılan nüfusun % 27'si ise, kişi başına yılda 10 000 dolar sağlamaktadır.

Büyük aileler, tarım alanındaki üstünlüklerinin yanında, endüstri alanında da söz sahibidirler. Malî oligarşi, 6 büyük banka tarafından temsil edilir. Bu bankalar, bütün İspanyol bankalarının kapital ve ihtiyat akçelerinin % 58'ine, mevduatın % 65,59'una, ticaret senetlerinin % 70'ine sahiptir. Kredilerin % 58'i bu bankalarca sağlanır. İspanyol ekonomisi, bu bankaların yönetim kurullarınca saptanır ve yönetim kurulları büyük ailelerin tekelindedir.

İspanya'da malî oligarşi ile toprak aristokrasisi ortak bir baskı grubu durumundadır. Bütün endüstri, gerçekte, 1377 ailenin elindedir. Bunların 13'ü aristokraziyle akrabalık bağı kurmuş; aristokrasinin % 15'i de, endüstriye kaymıştır. Bu zümre, siyasal iktidara da sahiptir. Bu tabakanın yakın ilişki kurduğu emperyalist güçler de dolaylı olarak siyasal hayata egemen olmaktadır.

Aristokrasinin ve malî oligarşinin ayrıcalıklı durumuna karşılık, halk kesimleri

Savaş sürmektedir: «unidad» (birlik) ile ilgili propagandaya rağmen (fotoğraf 3: halkı birlik'e çağıran bir falanjist afiş) savaş ıspanyollar için tam bir parçalanmadır. Alman uçakları Guernica üzerine bombalar yağdırırken hangi birlikten söz edilebilirdi? İspanyol halkının şiddete inananlarla usa inananlar arasında korkunç biçimde bölünüşünü, Pablo Picasso ünlü «Guernica» tablosunda (fotoğraf: 1) herhangi bir tarihçi yada deneme yazarından daha iyi anlatır. Bu yapıt, yalnız, kent üzerine düşen bombalar açısından değil, aynı zamanda, halkın içinde bulunduğu moral sarsıntısı bakımından da incelenmeye değer. Bombardıman, bu moral sarsıntısının yalnızca maddesel bir anlatımıdır. Picasso'dan Masson'a, Miro'ya dek en tanınmış ressamlar sanatlarını cumhuriyet davasının emrine veriyorlardı (fotoğraf 2: «İspanya'ya yardım ediniz»; Joan Miro'nun taşbasması).

Olaylar birbirini izlemektedir (yandaki haritalar, ıspanyol iç savaşı sırasında, Franko'cu kuvvetlerin ülkeyi işgalini aşama aşama göstermektedir): Çetin savaşıardan en son düşen kentler Barselona ve Madrid oldu.

mutlak bir yoksulluk içindedir. Bu konuda birkaç örnek vermek gerekirse, bugün bir ıspanyol işçisinin saat başına yaklaşık olarak 6,29 peseta (150 kuruş kadar) aldığını söylemek yeterlidir.

Bütün totaliter yapısına rağmen, ıspanyol yönetimi tükenmeye yüz tutmuş bir yapı içindedir. Frankist düzende bir değişim zorunlu görülmektedir. Faşist yöneticiler bile, İspanya'yı «yeniden canlandırma ve değiştirme» zorunluğundan söz açıyorlar; durgun toplumsal yapıda beklenmedik patlamalar olabiliyor. «Ulusal eylem» diye adlandırılan akım, «sağcı bir yeniden kuruluş»a yönelmektedir. Egemen sınıfların gelecekteki yenileşme tavırlarına karşılık, aydınlar ve yeni kuşaklar, gerçek bir demokrasiye eğilim duyuyorlar. Gittikçe güçlenen işçi eylemi de onları desteklemektedir.

Özellikle 1962 yılında gerçekleşen Asturia madencilerinin büyük greviden bu vana, işçi sınıfının ve köylülüğünün devrimci eylemi geliyor. Nitekim 1926 olayları, İspanya'nın siyasal yapısında, yukarıda belirttiğimiz «görünüşte liberalleşme» akımına yol açmıştır. Bu liberalleşme aldatmacasına rağmen, 1963 yılında Leon bölgesinde de büyük grev eylemleri gerçekleşmiştir. İşçi sınıfı eylemleri, günümüze değin süregelirken, ilk başta sadece Asturia bölgesinde baş gösteren bu eylemler, bütün İspanya'ya yayılmıştır. Örneğin, Madrid bölgesindeki işçiler faşizme karşı direniş eylemi içindedirler ve belki de ilk kez ıspanyol işçi sınıfının anti-faşist eyleminin önderi durumuna gelmişlerdir. 1967 yılının 27 ocagında, grevin yasak olmasına rağmen, 100 000 işçi, Madrid yollarında protesto eylemlerine girişmişler ve fiili grev durumu yaratmışlardır. Bu olayın önderlerinin tutuklanması, birkaç gün sonra 50 000 maden işçisinin protesto grevine girişmeleri ve tutukluların serbest bırakılmalarını istemeleriyle sonuçlanmıştır. İşçi eylemleri, bütün sert karşı-tehditlerle bastırılmasına rağmen, fiilen, «birliklere», «sendikalara» ve

GIL ROBLES VE İSPANYOL FAŞİZMİ

Bütün faşist sistemler gibi, İspanyol faşizmi de, Birinci Dünya Savaşı'nın ürünüydü.

İspanyol falanjizmi, genel olarak, italyan faşizminin çizgilerine bağlıysa da, bir çok yerde ülkenin özelliklerini taşır.

İspanyol faşizminin başlıca özellikleri şunlardır: o henüz burjuva demokratik devrimini başarmış bir ülkede meydana gelmiş olması; o kapitalizmin, sermaye birikiminin cılız oluşu; o kilisenin ve katolikliğin güçlü olduğu bir ülkede ortaya çıkması. İspanya faşizmi (falanjizm) derebeyliğin artıkları olan sınıflarla işbirliği yapmak, aynı zamanda bu sınıfların çıkarlarını korumak, programına dinsel bir görünüm vermek zorundaydı.

Derebeyleri, büyük burjuvazi, rahipler ve generaler gerçekte İspanya halkının çok azlık bir tabakasıdır. Bu sınıfların çıkarını yansıtan faşizm, bu yüzden, kendisine yığınsal bir dayanak ve temel aramaktadır. Böyle bir dayanak ve temel bulmak için de bir teoriye, bir ideolojiye gereklilik vardır. O dönemin İspanya faşizmi herşeyden önce derebey topraklarını, derebeyliğin bütün artıklarını korumayı, gerçek bir demokratik devrimin bütün eylemci güçlerini ezmeyi istiyordu. Bu işte çıkarı olanlar yalnız derebeyi, büyük toprak ağaları, zengin rahipler değildi. Malî sermaye çerçevesinde büyük toprak sahipleriyle elele veren büyük burjuvazinin de o ölçüde çıkarları vardı.

Faşizm, bu amacına ulaşmak için de yığınların desteğine muhtaçtır. Oysa, yığınları avlamak için kendi sınıfsal varlığını örtecek bir ideoloji gerekmektedir. Eskiden, sözgelisi, Karlist'lerle Isabelist'ler arasındaki çatışmada, halk yığınlarını ateşe atmak için dinsel gerekçeler, monarşi gibi sözcükler yeterliydi. Oysa yirminci yüzyılda halk yığınlarını yeniden harekete getirmede yalnız din propagandası yeterli değildi.

İspanya'da katoliklik her zaman güçlüdür; rahiplerin büyük çoğunluğu faşizmin açık birer destekçisi durumundadırlar. Buna karşılık aç ve topraksız köylüleri kuru bir cennet sözüyle eyleme geçirmek, kolay kolay mümkün olmamaktadır. Hatta İspanya'nın en gerici sayılan Andalusia ve Extramador köylüleri bile, böyle vaadlere kulak asmaz olmuşlardır. Bu yüzden İspanya faşizmine de bir kuram bulmak ve bunu ortaya atmak gerekiyordu. İspanya faşizminin kuramını bulup

çıkaran Gil Robles olmuştur.

Gil Robles, eğitimini katolik cizvit okullarında tamamlamış ve ilk siyasal faaliyetine de gene bu katolik gençler örgütüne katılarak başlamış, bu örgütün önderlerinden biri olmuştur. Primo de Rivera'nın askerî faşist diktasının en ateşli savunucularından biri olan Gil Robles katoliklerle bağdaştırdığı koyu bir şovenizmi ön plana geçirmişti: «Her şeyden önce İspanya gelir. Tanrı, İspanya'nın üstündedir. Kendini ne oranda İspanyol hissedersen, o oranda da katoliksindir!» diyordu.

Robles'in bu katolik şovenizmi İspanya'nın kendi özelliklerinden gelmekteydi. Robles, birleşik ve bölünmez bir İspanya'dan yanaydı. Bunun sonucunda, her türlü bağımsızlığın karşısındaydı.

Robles'in dayandığı toplumsal temel; derebeyleri, büyük toprak sahipleri, kilise, köy ağaları, yatırım ve büyük sanayi burjuvazisiydi. Ama Robles, toplumsal temelini köylerde, şehir küçük burjuvazisi ve aydınlar arasında da genişletmek istiyor, katolik gençlik örgütlerini de bu doğrultuda kullanıyordu.

İspanyol faşizmi din sömürsünde üç ayrı amaç gütmekteydi:

1. katolik örgütlerinden bol bol yararlanacaktı; 2. derebeylik kalıntılarını ve tutucu burjuva çevrelerinin çıkarlarını koruyacaktı; 3. İspanya'nın ekonomik hayatında kilisenin, mülk sahibi ve kapitalist olarak büyük bir rol oynaması sağlanacak ve bundan ötürü de, etki gücü altında bulunan yığınlara tutucu bir anlayış aşılanacaktı. Gil Robles demagojisinin, ulusal ve dinsel bir maskeye bürünerek ortaya çıkmasının gerçek nedenleri bunlardı.

Katolik basın da faşizmin hizmetine girmişti. Robles'in kendisi, tutucu çevrelerde çok ünlü olan «El Debate» (tartışma) gazetesinin yöneticisiydi. Geniş yığınlar için bir de «El Trabajo» (iş) adlı işçi gazetesi yayınlıyordu.

Robles, liberalizm düşmanıydı: devlet biçimi olarak, krallığı üstün tutuyordu; ama, halk kitlelerini ilkel çevresinde toplayamayacağını çok iyi bildiğinden, bu düşüncelerini açıklamamayı daha uygun görmüştü. Devlet biçimi konusundaki düşüncelerini şöyle özetliyordu: «Din ve adalet, cumhuriyette olduğu kadar, monarşide de aynı biçimde gelişebilir.»

(Fotoğraf 1: kuşatma sırasında bir ekmek kuyruğu). Falanjist düzen galip gelmiştir; cumhuriyetin yasallığını savunanlar içinse artık idam, hapis ve toplama kampları vardır İspanya Cumhuriyeti bundan böyle, yalnızca sürgündekilerin yüreğinde yaşayacaktır. (Fotoğraf 2: sürgün edilen ispanyollar Fransa'ya geliyorlar; fotoğraf 3: Argeles-sur-Mer kampında mülteci cumhuriyetçi ispanyollar).

işçi sınıfından yana bazı ekonomik tedbirlerin alınmasına yol açmaktadır. Ayrıca, işçi sınıfının bu eylemleri, «politik isteklerle» de tamamlanmakta, «grev hakkı» ve «sendika kurma özgürlüğü» üzerinde durulmaktadır İşçi delegeleri» ve «işçi komisyonları», fiilen, bir otorite sahibi olma durumuna gelmektedirler.

İspanyol aydınları ve gençleri de, hem işçi sınıfıyla güçbirliği yapmakta ve hem de kendi alanlarında benzeri devrimci eylemleri oluşturmaktadırlar. Öğrenciler, demokratik eylemlerini, «Öğrenciler Demokratik Sendikası» adı altında kurmağa çalıştıkları bir örgütün içinde, disiplinli ve planlı bir biçimde Barselona, Bilbao, San Sebastiano yörelerinde yaygınlaştırmaktadırlar. Nitekim 1967 yılındaki öğrenci eylemlerinin gelişiminin doğal sonucu olarak Valencia'da toplanan «Öğrenci Ulusal Kurultayı» yöneticilerinin tutuklanması üzerine, öğrenciler Barselona, Madrid ve Sevilla işçileriyle birlikte gösterilere girişmişler, genel greve gitmişlerdir. Bu eylem, tutuklanan öğrenci liderlerinin serbest bırakılmasıyla sonuçlanmıştır.

İspanyol aydınları da, zaman zaman, anti-faşist kavganın örneklerini vermektedirler. 1962 yılından bu yana aydınlar, Asturia işçilerine karşı girişilen faşist baskıya karşı olduğu kadar, Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam ve benzeri ülkelerdeki eylemlerinin de karşısına çıkmışlar, faşizme karşı demokra-

tik halk eylemleri düzenlemişlerdir. Sadece 1966 yılında, ispanyol polisinin tutukladığı aydın sayısı 4 000'i geçmiştir.

Şair Machado'nun tutuklanması, faşizme karşı geniş eylemlerin nedenleri olmuştur. O yıl, 556 ispanyol aydınının faşizmi lanetleyen bildirisi, etkin ve önemli bir eylemi oluşturmuştur. Aydınlar, öğrenci ve işçilerle de ilişkiler kurarak, İspanya'da varlığını gittikçe artıran emperyalizme ve faşizme, İspanya'yla kapitalist dünya arasında kurulmak istenen askeri bağlara karşı çıkmaktadırlar.

1868 17 18 Eylül. İsabella II'ye karşı ayaklanma.
1873 Birinci Cumhuriyet
1879 Sosyalist Parti'nin kuruluşu.
1898 İspanya - Amerika savaşı.
1909 Barselona'da «Trajik Hafta».
1911 Confederacion Nacional del Trabajo'nun (Ulusal Çalışma Konfederasyonu) kuruluşu.
1923 13 Eylül. Miguel Primo de Rivera'nın hükümet darbesi.
1930 28 Ocak Primo de Rivera'nın istifası. Berenguer hükümeti.
16 Mart. Miguel di Primo de Rivera'nın Fransa'da ölümü.
27 Ağustos. San Sebastian Antlaşması.
1931 14 Şubat. Berenguer'in istifası.
18 Şubat. Aznar hükümeti.
14 Nisan. Cumhuriyetin' ilanı.
Mayıs - Haziran. Layik öğretim, ordu ve tarım konusundaki kararnameler çıkarılması.
28 Haziran. Kurucu Cortez (Parlamento) seçimleri.
14 Temmuz. Cortez'in açılışı.
20 Temmuz. Sevilla'da genel grev.
Ekim. Anayasanın 26. maddesinin tartışılması.
9 Aralık. Anayasanın feshedilmesi.
10 Aralık. Alcala Zamora'nın cumhurbaşkanı oluşu. Azana hükümeti.
1923 10 Mayıs. Tarım yasasının Cortez'e sunulması.
10 Ağustos. General Sanjurjo'nun ayaklanması.
9 Eylül. Tarım yasası ve Katalonya'nın özerklik statüsünün onaylanması.
1933 1 Mart. Renovacion Espanola'nın (İspanyol Dirilişi) kuruluşu.
Mart. Confederacion espanola de derechas autonomas'ın (İspanya Özerk Sağcı Konfederasyonu; C.E.D.A) kuruluşu.
17 Mayıs. Din okulları yasası.
4 - 5 Eylül. Anayasa güvenliği.
9 Ekim. Cortez'in feshi.
29 Ekim. Falange Espanola'nın (İspanyol Falanji) kurulması.
5 Kasım. Bask statüsü için plebisit.
19 Kasım. Genel seçimler. Lerroux hükümeti.
1934 31 Mart. Mussolini ile monarşistlerin anlaşması.
25 Nisan. Samper hükümeti.
16 Mayıs. Martinez Barrio'nun Radikal Parti'den ayrılması.
4 Ekim. C.E.D.A'nın katılmasıyla kurulan Lerroux hükümeti.
6 Ekim. Katalonya Devleti'nin ilân edilişi. Asturia'da ayaklanma.
1935 1 Mart. Gimenez Hernandez'in tarım yasası.
12 Nisan. Azana, Martinez Barrio ve Sanchez Roman anlaşması.
7 Mayıs. Gil Robles'in savaş bakanı; Franko'nun genelkurmay başkanı oluşu.

Eylül. Partido Obrero de unificacion marcista'nın (Mark-sist İşçi Birliği Partisi) kuruluşu.
29 Ekim. Lerroux'un istifası.
1936 7 Ocak. Cortez'in feshi.
15 Ocak. Halk Cephesi'nin (Frente Popular) kuruluşu.
16 Şubat. Genel seçimler.
19 Şubat. Azana hükümeti.
1 - 11 Mayıs. C.N.T Kongresi.
10 Mayıs. Azana'nın cumhurbaşkanı seçilmesi.
12 Mayıs. Casares Quiroga hükümeti.
13 Temmuz. Calvo Sotelo'nun öldürülmesi.
17 Temmuz. Askerî ayaklanmanın başlaması.
20 Temmuz. Giral hükümeti.
1 Ağustos. Ayaklanmacıların Badajoz'u işgal edişi.
1 Ekim. Franko'nun başkomutan ve ulusal devlet başkanı oluşu.
6 Kasım. Madrid'e saldırı. Cumhuriyet hükümetinin Valencia'ya taşınması.
18 Kasım. İtalya ve Almanya'nın Burgos hükümetini tanımaması.
1937 6 - 15 Şubat. Jarama savaşı.
8 - 18 Mart. Guadalajara savaşı.
31 Mart. Kuzey hareketinin başlaması.
19 Nisan. Falange espanola'nın karlistlerle birleşmesine ilişkin kararnamenin yayınlanması.
26 Nisan. Guernica'nın bombardmanı.
3 Mayıs. Barselona çarpışmalarının başlaması.
15 Mayıs. Largo Caballero'nun istifası.
17 Mayıs. Negrin hükümeti.
3 Haziran. General Mola'nın ölümü.
19 Haziran. Franko birliklerinin Bilbao'yu işgal etmesi.
24 Ağustos. Franko'cuların Santander'i işgal etmesi.
Eylül. Nyon Konferansı.
19 Ekim. Franko'cuların Gijon'u işgal etmesi.
1938 9 Mart. Franko'nun Aragona'ya saldırması. Fuero del Trabajo'nun (İş Yasası) yayınlanması.
6 Nisan. Negrin hükümetinin yeniden düzenlenmesi.
1 Mayıs. Negrin hükümetinin «Onüç Nokta»sı.
24 Temmuz. Ebro savaşı'nın başlaması.
Kasım. Ebro savaşının sona ermesi. Uluslararası Tugaylar'ın dağıtılması.
Aralık. Franko ordusunun Katalonya'ya saldırısı.
1939 15 Ocak. Tarragona'nın işgali.
36 Ocak. Barselona'nın düşüşü.
27 Şubat. Fransa ve İngiltere'nin Franko hükümetini tanımaması.
4 Mart. Casado cuntasının oluşumu.
5 Mart. Negrin hükümetinin İspanya'dan ayrılışı.
7 - 11 Mart. Madrid'te komünistlerle cunta bölükleri arasında çarpışmalar.
28 Mart. Franko ordusunun Madrid'e girişi.
1 Nisan. Savaşın sonu.

arjantin peronizmi

arjantin'in ülkesel özellikleri

«İnsanlar maymundan geldilerse, arjantinliler de gemiden geldiler». Arjantinlilerin sürekli söyledikleri bu söz, tarihsel bir gerçeği yansıtır. Bu, Arjantin'i Güney ve Orta Amerika'nın öteki ülkelerinden ayıran bir özelliktir. Ar-

jantin'e Avrupa'dan kitle göçleri olmuş, Avrupa'dan gelen göçmenler ülkenin her yanına yayılmışlardır. Bunlardan bir kısmı çiftçi olarak pam-pa'lara yerleşmişler; bir kısmı da kentlerde yorgancılık, dokumacılık ve benzeri işlerle yada küçük çapta ticaretle uğraşmışlardır. 1930'lara gelinceye kadar işçi sınıfının büyük bir bölümünü oluşturan göçmenlerin, bu yüzyılda gelişen yapımevlerine sahip

oldukları da görülür.

«Dünyanın tahıl ambarı» niteliğini taşıyan bu ülkede tahıl üretimiyle hayvancılığa daha büyük önem verilir: pamuktan ketene, üzümünden şeker, yağlı bitkilerden tütüne, meyveye, sebzeye ve geniş ölçüde tüketilen tahıl ürünlerine kadar uzanan son derece geniş bir üretim yelpazesi içinde, buğday ve et başta gelmektedir. Maden üretiminde ise, kömürle petrol ön sırayı

1875 - 1908 dönemi
Arjantin'in özellikle kıta avrupasından büyük göçlere tanık olduğu bir dönemdir. Bu göç dalgası, bir tür exodus olarak, eski bir toplumun sonunu belirledi. Bu eski toplumun simgesi «gaucho» ydu (fotoğraf: Juan Leon Palliere'nin bu tablosunda «gaucho» yaşamından kırsal bir görüntü).

1

alır Petrol, ülkenin yalnızca iç gereksinmesini karşılar. Bunların dışında balıkçılıktan da söz edilebilir. Üzerinde önemle durulmaya değer bir başka konu da, ülkenin hafif sanayi alanında ilerlemiş olmasıdır. Öte yandan, Arjantin hiçbir zaman tam bağımsız bir ülke olamamıştır. Şurası bir gerçektir ki, yabancı egemenlik belirtileri, kıtanın *monokültürel* (tek ürüne dayalı) cumhuriyetlerindeki kadar katı değildir; ama, Arjantin de onlar gibi ihracata bağımlıdır. Ülkede ağır sanayi kurulamamış, yapım evleri fabrikalara dönüşmemiştir. Arjantin gerçeğini kavramak için bu nokta çok önemli: sanayide yenileşme, İngiltere, Birleşik Amerika gibi ülkelerin isteğine bağlı kalmıştır. İngiltere, geçen yüzyıldan beri Arjantin'in geleceksel et alıcısı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Arjantin'den ithalat yapmağa başlayan Amerika Birleşik Devletleri ise kendisinin denetlediği bir millî kuruluş ile, yani *Uluslararası Para Fonu* aracılığıyla iş görmektedir. Arjantin bu fona büyük ölçüde borçlu ve bağımlıdır. Öte yandan, savaş sonrasında, A.B.D'nin ülkeye yaptığı yatırım giderek artmıştır. 1949'da % 14'ü geçen A.B.D yatırımı 1955 yılında % 42'ye yükselmiştir. 1955'ten sonra bu yatırım oranı daha da artmıştır.

Arjantin'in bir başka özelliği de nüfus dağılımında görülen dengesizliktir. Nüfusun üçte biri, başka bir deyişle, ekonomik, kültürel ve siyasal tekeli elinde tutan bölüm, bir liman yöresinde gelişen metropoliten bir bölgede toplanmıştır. Bir yandan göçmenler, öte yandan da bir ihracat ülkesi olan Arjantin'de kentsel yığılma, bir liman çevresinde yoğunlaşmıştır. Öyle ki Arjantin nüfusunun üçte birini oluşturan Buenos Aires'lilere *portenos* (limanlılar) denir. Arjantin başkentinin *Gran Buenos Aires* (Büyük Buenos Aires) denilen kentsel yayılma alanı, Arjantin'in geri kalan bölümünden bıçakla ayrılmış gibidir. İki ayrı ülke

vardır sanki! Birincisinde aşırı bir nüfus yoğunluğu söz konusudur, öteki ise alabildiğine ıssız... Kuşkusuz, bu yalnızca Arjantin'e özgü olan, kıtanın geri kalan kesimlerinde görülmeyen bir olgu değildir: Venezuela'daki Caracas yada Uruguay'daki Montevideo da bu oransızlığın başka bir örneğidir. Ama asıl ayırıcı çizgiyi, bu kentleşmenin toplumsal bireşimi oluşturur. Kentler, sanayi işçilerinin büyük bölümünü barındırmaktadır.

Bu konuda verilen sayılar gerçekten çok şaşırtıcıdır. Resmî istatistiklere göre, sanayiye bağımlı olan nüfus 1934'te 380 000 birimken, bu sayı 1944'te 1 040 000 birime ulaşmıştır. O yıllarda kentlere, özellikle Buenos Aires'e doluşan yeni işçiler kimlerdi? Avrupalı göçmenler artık söz konusu değildi elbet... Şimdi, ülkedeki yoksul *campesino*'lar (köylüler) ve *peone*'leri (kır işçileri), kırsal alanlardan büyük kente göçüyorlardı. Köylülerle kır işçilerine Kuzey Arjantin'deki küçük sanayiden kopup gelen işsizler de ekleniyordu.

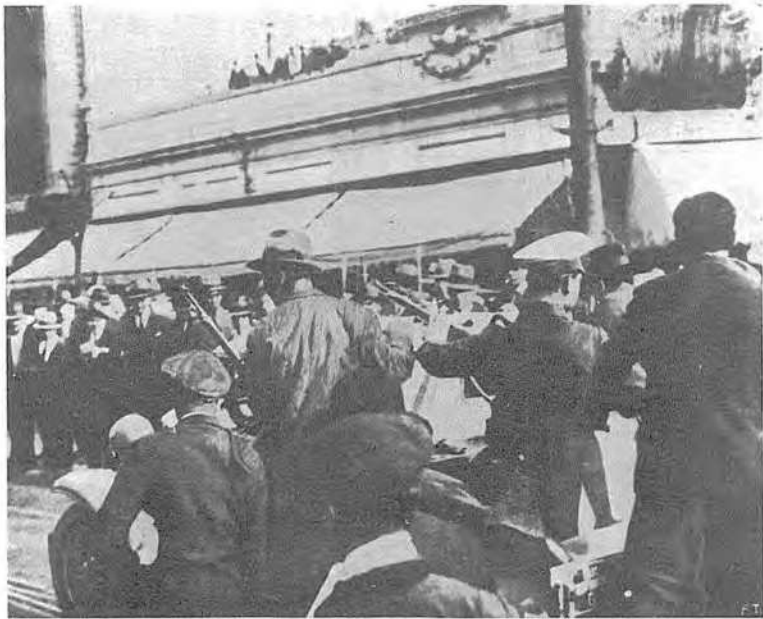
cabesitas negras

1930'larda bütün dünyaya yayılan ekonomik bunalımdan ve ithalatın İkinci Dünya Savaşı nedeniyle durmasından sonra, hafif sanayi sürekli gelişti. Büyük sayıda işçi çalıştırmaya başlandı. *Cabecita negra* (kara saçlı) denilen sanayi proleterleri ortaya çıktı.

Kent modasının kısa saçlı zorunlu kıldığı bir çağda, ülkenin iç kısımlarından gelen, berbere gitme alışkanlığı olmayan bu yeni tür insanlar, kara ve sık saçlarını o çağda çok kullanılan *gomina* denen jelatinli bir madde ile ıslatıyorlardı. Bu nedenle, onlara başları parlak ve kara olan bir Arjantin serçesinden esinlenerek, *cabecitas negras* (kara saçlılar) adı takıldı. Bu in-

XIX. yüzyıl sonlarında, Arjantin toplumunun büyük kesimini oluşturan artık «gaucho»lar değildi (fotoğraf 1, 2: Juan Leon Palliere'nin «gaucho» yaşamında bir başka kesiti görüntüleyen tabloları; fotoğraf 3: 1928'de çekilmiş bir fotoğrafta, artık sayıları azalmaya yüz tutmuş Arjantin «gaucho»ları). Temelde sadece hayvancılığa dayanan arjantin ekonomisi, geçmişte en anlamlı yansımaları gaucho'larda buluyordu. Ama avrupalı göçmenlerin gelişinden önce de hayvancılığın yanı sıra, tahıl ekimine de başlanmıştı. Avrupalıları, özellikle de italyanları Arjantin'e göçmeye çeken de, buğday ekiminden dolayı büyüyen emek talebiydi (fotoğraf 4: Geçen yüzyılda Arjantin'e gelen bir grup italyan; fotoğraf 5: Santa Fe'ye yerleşmiş bir italyan göçmen ailesi).

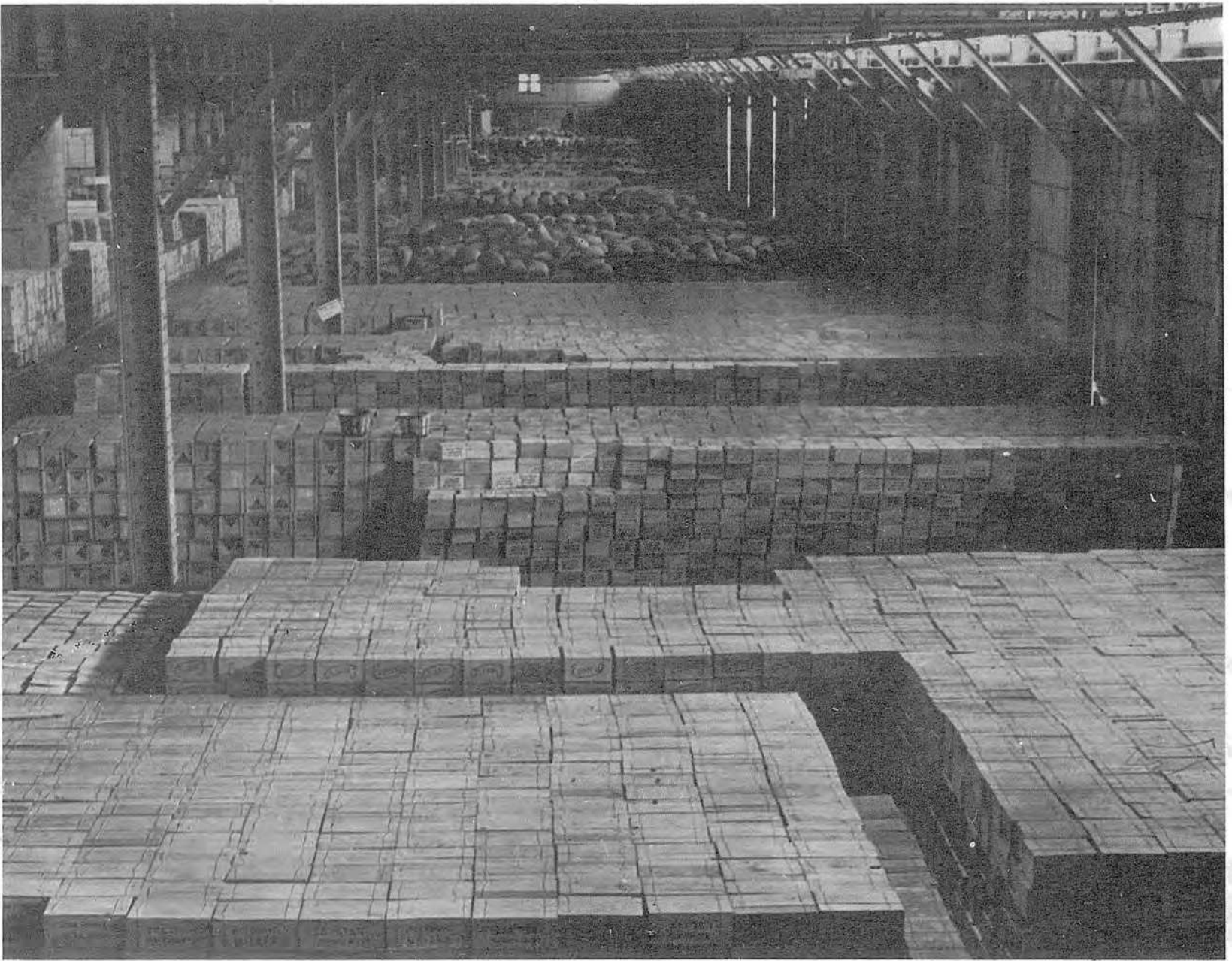

1

2

3

Bununla birlikte arjantin ekonomisinin yeni boyutları temel olarak az sayıda ürüne dayanıyordu: et, yün ve buğday. Ama ihracat, büyük dünya pazarlarında, özellikle Londra'da saptanan fiyatlara bağlıydı. Ekonomik sorunlar, siyasal yaşamda büyük toprak sahiplerinin ve büyük ihracatçıların elindeydi. Bununla birlikte 1930'larda Irigoyen (fotoğraf 2:) hükümeti, eski egemen sınıfın çıkarlarından çok ülkenin genel çıkarlarını gözetti. Bu hükümetin faşist eğilimli bir hükümet darbesiyle yıkılmasından sonra iktidara general Urriburu geçti (fotoğraf 4: general Urriburu; fotoğraf 1: Urriburu'nun yandaşları Kongre binasına doğru ilerliyorlar). Ama Urriburu deneyi de kısa sürüyor ve hayvan yetiştiricilerinin, büyük toprak sahiplerinin, ihracatçıların çıkarlarını yansıtan çevreler iktidara geliyordu. Bu çıkar grubu, İngiltere'yle Roca - Runciman adıyla bilinen bir ticaret anlaşması imzaladı. Bu anlaşmadan yararlanan, sadece İngiltere'ydi; Arjantin'in çıkarı hemen hemen yok gibiydi (fotoğraf 5: Roca - Runciman anlaşmasını imzalayan arjantin heyeti, şubat 1933'te, Londra'da Carlton Otelinde). İhracatta görülen büyük artış, ülke yaşamında karşılaşılan büyük sorunları çözünlemedi. 1932'de Urriburu'nun yerini alan Agustin P. Justo hükümeti ülkede bunalımları, kargaşalıkları ve grevleri önleyemedi (fotoğraf 3: grevler yüzünden ihraç için limanda bekleyen mallar).

sanlar villas miseria (yoksulluk kentleri) denen gecekondu mahallelerini doldurdular. Gecekondu mahalleleri, tahta ve tenekeden yapılmış barınaklardan oluşuyor, çok geniş bir alanı kaplıyorlardı.

Arjantin'in iç kesimi, adeta, Buenos Aires yönünde yola koyulmuştu. Böylece Arjantin işçi sınıfı on yıl içinde tepeden tırnağa değişti. Göçmen işçiler ve onların çocukları, sayıca iç kesimlerden gelenlerin altına düştü. Birinciler hangi düşünce akımlarının etkisi altındaydı diye sorulabilir. Avrupa'da zorunlu olarak aşılandıkları sosyalizm, komünizm ve anarşizm gibi akımları bunlar. Kırlık kesimden gelen işçilerin (Cabeceitas negras) kafa yapıları ise çok daha farklıydı. Bu insanlar doğanın her şeye egemen olduğu köylü ortamından hiçbir toplumsal yasaya saygı duymayan, acımasız bir sömürü düzeninden kaçıp geliyorlardı. Bölgenin toprak sahibi o kadar acımasızdı ki, işçiye ücretini para olarak değil, alışveriş bonusu biçiminde ödüyordu. Bu bonolar ise, yalnızca toprak sahibinin malı olan, hiç değilse onun denetimi altında bulunan dükkânlarda geçerliydi. Pulperia denilen, içki de satılan bu dükkânlarda malların fiyatı, başka yerlerdeki orana dört kat daha fazlaydı. Bu yüzden, campesino'lar ve peone'ler (tarım işçileri) sonunda ödeyemeyecekleri ölçü-

de borçlanıyorlardı.

İş bununla da kalmamaktaydı: Cabeceita negra (kara saçlı), toprakta kalma hakkını savunmak, daha insancıl çalışma koşulları sağlamak için savaşmak zorunda kalıyordu. Cabeceita negra'nın bütün öfkesine rağmen bu mücadeleler yenilgi, zorbalık ve elebaşların öldürülmesiyle son buluyordu.

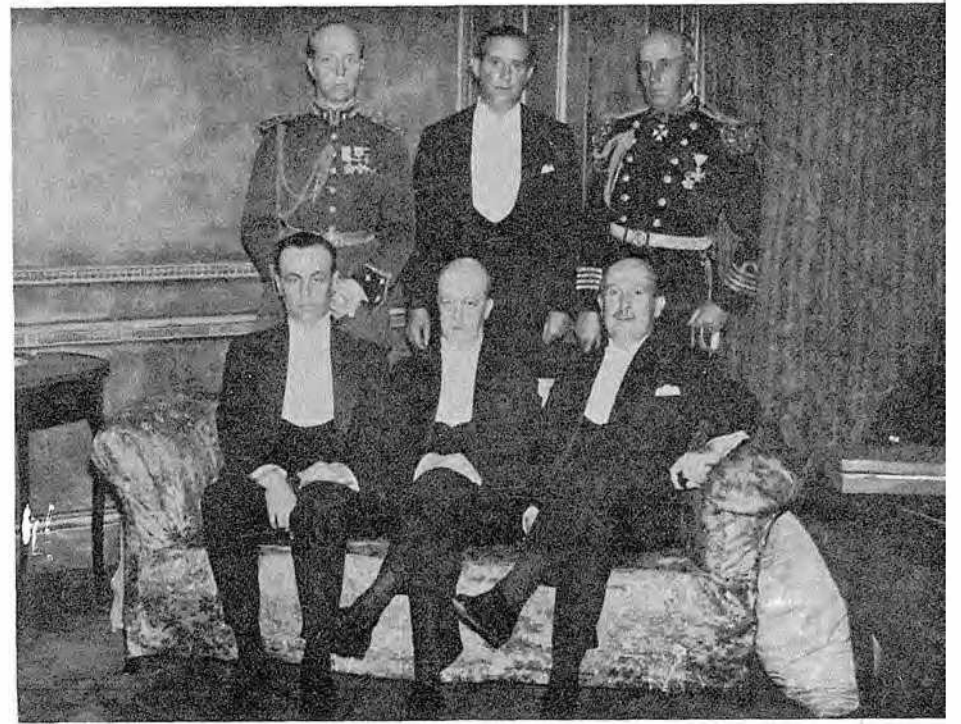
1930 darbesi

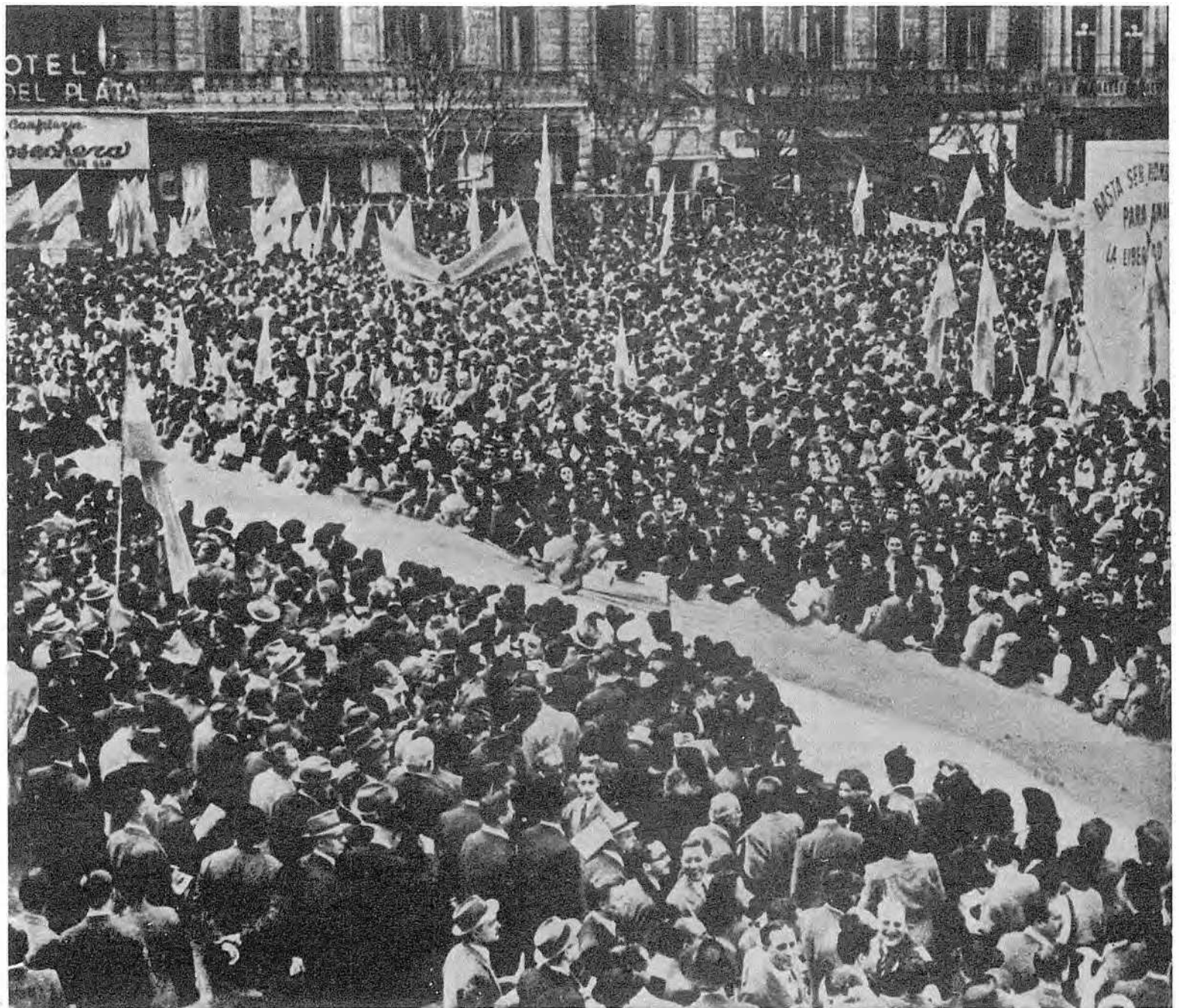
1930'da alışılmışın dışında bir olay meydana geldi; XIX. yüzyılda ulusal birliğin kurulduğu dönemden bu yana yürürlükte kalan anayasal güvenceler askıya alındı.

General Jose Felix Urriburu'nun düzenlediği 6 eylül 1930 darbesinden söz etmek istiyoruz. Düşürülen başkan Hipolito Irigoyen, Radikal Parti'dendi, büyük bir çoğunlukla seçilmişti; orta sınıfın, bir ölçüde de yeni oluşmaya başlayan sanayi burjuvazisinin çıkarlarını yansıtıyordu. Petrolün yabancı şirketlerce sömürülmesine son vermek için millileştirilmesine çalışmış; bu amaçla, büyük devlet kuruluşu, Yacimientos Petroliferos fiscales (Y.P.F), Irigoyen hükümeti döneminde kurulmuştu. Başkan Irigoyen bir yıl önce ilgili yasa tasarısını parlamentoya sunmuş, ama tasarı meclisten senato-

ya gelince geri çevrilmişti.

7 eylül 1930'da Mendoza ve San Juan illerinde yöresel seçimler yapılacaktı. Radikal parti bu illerde ezici bir zafer kazanacağına emindi. Bu zafer, Irigoyen'in millileştirme tasarısını parlamentodan geçirmek için ihtiyaç duyduğu çoğunluğu sağlayacaktı. Üstelik, petrol sağlamada güçlüklerle karşılaşan Irigoyen, Sovyetler Birliği'yle bir ticaret anlaşması imzalamak zorunda kalmıştı. Anlaşmaya göre Arjantin, alacağı petrol karşılığında bakır, buğday ve öteki tarım ürünlerinden vere-

1

2

Agustin P. Justo (fotoğraf 4: Justo bir imza töreninde), doğrudan doğruya arjantin egemen sınıflarının adamıydı, ama İkinci Dünya Savaşı öncesinden başlayan bunalıma bir çözüm yolu getirebilmekten de uzaktı. Bu kargaşalık ortamı içinde, 4 haziran 1943 tarihli hükümet darbesine gelindi. Darbe, açıkça alman nazizminden ve italyan faşizminden esinlenmişti ve Almanya'yla İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan kesinlikle galip çıkacakları kanısına dayanmaktaydı (fotoğraf 2: 1943 haziran darbecileri, Casa Rosada'nın balkonunda). Darbeyi düzenleyenler arasında albay Juan Domingo Peron da (fotoğraf 5) bulunmaktadır. Albay, çalışma ve sosyal koruma sekreterliğine (bakanlığına) atanacaktı. Orta halli bir aileden gelen Peron, yetenekli bir subay olarak tanınmıştı (fotoğraf 3: Peron'un 1939'da basılan bir kitabının kapağı). Peron, 1944'te savaş bakanı, daha sonra cumhurbaşkanı yardımcısı olacaktır. Bununla birlikte bu dönemde alman ve italyan ordularının yıkılışı ile Arjantin'de siyasal bir dönüşüm yer aldı. Müttefiklerin başarısı, arjantinlilerce demokrasi ve özgürlüğün zaferi olarak karşılandı. 19 eylül 1945 günü Buenos Aires'te yapılan büyük bir gösteride, «Anayasa ve Özgürlük Yürüyüşü»nde uçsuz-bucaksız bir kalabalık biraraya geldi (fotoğraf: 1). Kalabalık özgür ve «Peron'suz» bir seçim istedi.

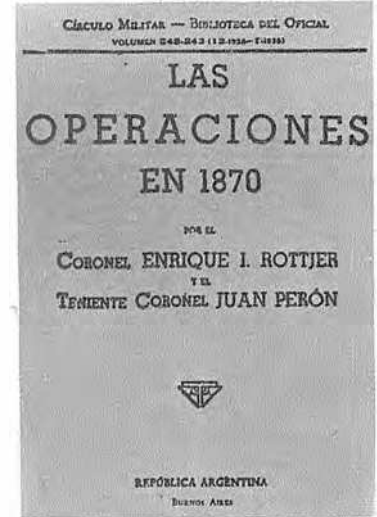
cekti. Ne var ki, iki il merkezinde yapılacak olan seçimlerden bir gün önce, yani 6 eylül 1930'da General Uriburu «golpe!» (darbe) emrini verdi; 7 eylül seçimleri iptâl edildi, parlamento dağıtıldı. Sovyet ticaret heyetiyle imzalanan sözleşme yürürlükten kaldırıldı; ayrıca, heyet kışkırtıcı çalışmalar yapmakla suçlanarak ülkeden çıkarıldı. Dahası, darbecilerin kurduğu hükümetin kilit noktası olan işçileri bakanlığına, Standart Oil'in avukatı Matias Sanchez Sorondo getirildi.

faşizmin ayak sesleri

Bu arada, 1930'larda bir ses kendini duyurdu. Bu sese kulak veren de, geleceğe yönelik kesin programları olmayan, darbeci general Jose Felix Uriburu oldu. Bu ses, okyanusun ötesinden, Benito Mussolini'den kaynaklanıyordu. Arjantin hükümetinin yeni başkanı Uriburu, faşizmi izlediğini açıkça söylemekteydi. Arjantin faşist örgütü, Legion Civica Argentina, general Uriburu döneminde kurulmuştu. Bu örgütün üyeleri Arjantin ordusunda eğitiliyor, yeni rejimin «baskın taburları» olarak görev yapıyorlardı. Gene de, Uriburu'nun faşist denemesi başarısızlıkla sonuçlandı. Arjantin'de Irigoyen'den önce iktidarda bulunanlar, yani, hayvan yetiştirici-

cilerinin ve büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını yansıtan Muhafazakâr Parti'nin adamları işbaşına geldiler. Bunlar et ticareti sayesinde golpe'den (darbe'den) üç yıl sonra isteklerini gerçekleştirmeyi başardılar. Bu alanda en önemli gelişim İngiltere'yle ekonomik yakınlaşmanın kurulması oldu. 10 mayıs 1933'te, Londra'da Roca Runciman anlaşması imzalandı. Bu anlaşma, İngiliz «aslanı»na, eşi görülmedik kolaylıklar ve üstünlükler sağlıyordu. 6 eylül golpe'si, böylece üç yıl sonra, gerçek temellerine oturmuş olmaktaydı. General Agustin P. Justo önderliğindeki İngiliz «muhibbi» bir kılığın 6 eylül darbesinde büyük rol oynadığı açığa çıkmıştı. Nitekim Uriburu'dan sonra iktidara gelen Muhafazakâr Parti hükümetinin başında, işte bu general Justo vardı.

Geçen yüzyılda kendini hissettiren İngiliz ekonomik gücü, Fransız kültür egemenliğiyle birlikte gelişti. Arjantin'in koyun etinin en büyük alıcısı olan İngilizler, giderek, ülkedeki ulaşım, bankacılık, sigortacılık, demiryolları işlerine de el attılar. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, imparatorluk (Commonwealth) dışındaki en büyük İngiliz dominyonu olarak bilinen Arjantin'e, İngilizler Hindistan'da olduğu gibi kendi kolonilerini yerleştirmişlerdi. (1940'larda yarım milyar sterline yaklaşan İngiliz yatırımları, 1960'larda yerini İtalya ve Ba-

1

Faşist darbecilerin nazizm ve faşizmin zaferine bağladıkları umutlar yıkılınca Arjantin cuntası ister istemez demokrasi cephesinde yer almak durumunda kaldı (fotoğraf 1: cumhurbaşkanı Ramirez 1944 yılı ocak ayında Almanya ile diplomatik ilişkilerin kesildiğini açıklıyor). Ama ülke içinde gerçek bir demokrasinin kurulması söz konusu değildi. Birbirini izleyen anti-peroncu gösteriler (fotoğraf 5, 6: ekim 1945'te yürüyüş yapan anti-peroncular) Peron'un siyasal yaşamının sonu anlamına gelebilirdi. Son derece karmaşık bu ortamda Peron tutuklanırken, yeni bir unsur ortaya çıktı: daha sonra birçok arjantinlinin yüreğinde «Evita» adıyla yer eden Eva Duarte... Eski bir sanatçı, Peron'un sevgilisi ve daha sonra da karısı olan Eva, durumu düzeltmeyi bilecekti (fotoğraf 2: Eva Duarte, soldan üçüncü, Independente futbol takımıyla birlikte; fotoğraf 3, 4: küçük bir «yıldız» olduğu dönemde alınan iki fotoğrafı).

2

tı Almanya yatırımlarına bırakmak zorunda kalacaktı. Aslında, Arjantin'de öteden beri A.B.D'ne karşı beslenen antipatinin ardında, Batı Avrupa sermayesinin eski dönemlerinden beri Arjantin'de güçlü olduğu gerçeği yatmaktadır).

6 eylül darbesine, yetenekli

ve genç bir subay da katılmıştı. Bu subay, daha sonra Uriburu hükümetinde Çalışma Sekreteri (çalışma bakanı) olarak görev aldı. Adı, yüzbaşı Juan Domingo Peron'du. 37 yıl sonra, «Che» Guevera'nın ölümü dolayısıyla kaleme aldığı bir yazıda Peron «o dönemde, egemen

oligarşi beni kullandı» diye itirafta bulunacaktı.

ikinci golpe: pe ncü darbe

İrigoyen'inki, başarısızlığa uğrayan bir halk hükümeti;

Uriburu'nunki ise, başarısız bir faşist denemeydi. O dönemde üçüncü bir hükümet, ingiliz yanlısı toprak ağalarının iktidara gelmesi anlamını taşıyordu; bu hükümetin başında ise, general Justo vardı. Durumda bir değişiklik olmadan, iki koalisyon daha birbirini izledi, böylece

1943 yılına gelindi. 1943 yılında hükümette Muhafazakâr Parti bulunuyor, gelecek başkanlık seçimlerine ise aday olarak, Don Robustiano Patron Costas'ı gösteriyordu. İlkelerine bağlı kalan bir demokraside böyle bir adayın başarı şansı olamazdı: Don Robustiano Patron Costas tipik bir büyük toprak sahibiydi; toprakları da en vahşi sömürü biçimlerinin uygulandığı Kuzey Arjantin'de bulunuyordu. Adayın seçimi kazanabilmesi için bir tek yol vardı; Irigoyen'in düşüşünden bu yana Muhafazakâr Parti'nin hiç çekinmeden sürdürdüğü yoldu bu: seçimlere hile karıştırmak! Adam öldürmeden seçim günü seçim sandıklarına saldırmaya kadar varan bir dizi girişimde bulunuluyordu. Herkese anlatılmak isteniyordu ki, eğer resmi adaya oy verilirse yıkım önlenemez, ulusun çıkarları korunmuş olacaktır!.. Ama, zorbalık, ters sonuç verdi: Arjantin halkı, yurttaşlık haklarına yapılan saldırılardan ötürü, giderek yaygınlaşan bir tedirginliğe kapıldı. Oy sandıklarına yaklaşmak, oy kullanmak fiilen yasaklanmıştı. Arjantin halkının yazgısı, olabilecek en kötü temsilcinin, işçileri ve küçük üreticileri sömürenlerin en azgın örneğinin ellerine bırakılmak isteniyordu.

Ordu, işte bu noktada, bu yaygın hoşnutsuzluğun sözcülüğünü yüklenerek ikinci bir hükümet darbesi yapmaya karar verdi. Darbe, 4 haziran 1943'te gerçekleştirildi. 1 mayısta yapılan işçi gösterileri, silâhlı kuvvetlerde bir tedirginliğe yol açmıştı. General Jose E. Sosa Molina o günü şöyle anlatıyor: «*Ellerinde bir sürü kızıl bayrak taşıyan uçsuz bucaksız bir kalabalık, yumruklarını havada sıkarak, Enternasyonal marşını söyleyerek yürüyor, cumhuriyete acılı anlar yaşatacağına ant içiyordu. Silâhlı kuvvetlerin kayıtsız kalması olanaklıydı...*» Aslında 4 haziran darbesi, halkın yukarıda sözü edilen anayasal hakları ile ilgili olarak ortaya çıkan huzursuzluğun ifadesi olmaktan çok, bu huzursuzluğun yaratabileceği «sonuçların» önüne geç-

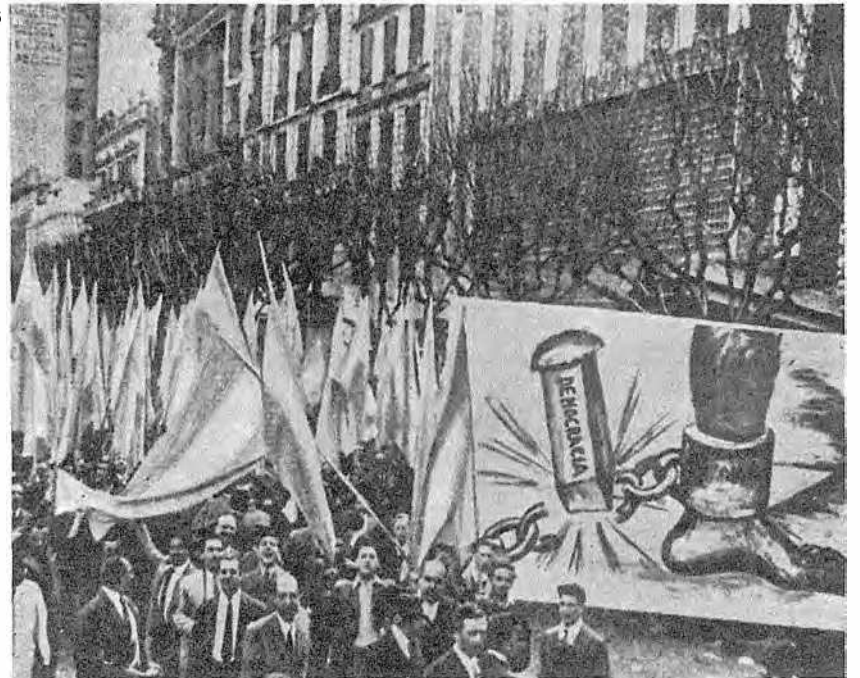
3

meayı amaçlayan bir eylemdi. Arjantin'de Peronculuk, işte bu darbeye ortaya çıktı.

Peronculuğun ilk aşaması 4 haziran *golpe*'siyle (darbe-siyle) sonuçlanmıştı. Don Robustiano Patron Costas'ın adaylığı, özellikle *cabecita negra*'ları (kara saçlıları) avucunda tutabileceği kuruntusuyla birlikte, kaynadı gitti. Don Robustiano, Buenos Aires'e akın ederek kentin varoşlarını dolduran kara saçlıları kolayca yönetebileceği kanısındaydı. Ne var ki, 1 mayıs gösterisi, bunun karşısını ortaya koymuştu. Şu halde, Peroncu çözümün etkili olması için, halk yığınlarına karşı gösterilen geleneksel despotça davranıştan daha farklı bir tavır almak gerekiyordu. 4 haziran 1943 *golpe*'sinin siyasal sonuçları ise, bu çözümün ikinci aşamasını oluşturur. 1930'larda Benito Mussolini'nin sesine kulak veren ordu, 1940'larda Adolf Hitler'in daha etkili ve gösterişli sesini dinledi. Hitler'in orduları, kuşkusuz, 4 haziran 1943'te yenilmezlik ünlerini yitirmişlerdi; dört ay önce Stalingrad bozgunu olmuştu ve Hitlercilerin bir bölümü daha ihtiyatlı olmak gereğini duymaktaydı. Oysa Arjantin ordusunda körükörüne Hitlerci olan bir başka grup vardı. Bunlar, nazizmin en sonunda kesin zafere ulaşacağına inanmaya, inatla devam ediyorlardı. Arjantin ordusu gibi, danışmanlarını ve eğit-

4

İster istemez elinden kaçırdığı güç, şimdi yeniden Peron'un avucundaydı. Peron tutukluydu ama, gene de Evita'ya talimat göndermeyi becerdi, o da bunları yerine getirdi: «descamisados» (çulsuzlar) kalabalığı, 17 ekim 1945'te kent merkezine doluştu, Peron'un geri dönmesini istedi (fotoğraf 1: Peron'un Casa Rosada balkonunda görünmesini bekleyen Peron yanlısı göstericiler). Halkın en azından bir bölümünün baskısı, istenen sonucu sağladı; Peron özgürdü artık! (fotoğraf 2: Peron, kendisini alkışlayan kalabalığa sesleniyor).

1

menlerini prusyalı *yunker*'lerden seçen bir orduda her iki eğilimin açığa çıkması doğaldı. Ama, o dönemin olayları, gittikçe daha açık bir biçimde, ihtiyatlılara hak verdiriyordu. Bununla birlikte, 4 haziran 1943 günü öncülüğü ele alanlar, Arjantin'in bağnaz nazileri oldu. Bunlar, bir yıl önce kurulan bir askerî klik içinde, *Grupo de Oficiales Unidos*'da (Birleşik Subaylar Grubu; G.O.U) örgütlenmişlerdi. G.O.U'ya katılanların dikkatini çeken tek sorun, nazi zâferinden sonra «Arjantin'in geleceğinin ne olacağı» sorunu. Nazizmin jeopolitik anlayışına göre, egemenlik altına alınacak ülkelerin coğrafî bakımdan büyük olmaları gerekirdi. *Yeni Düzen*, (nazizm), bir kez bütün dünyaya benimsetilince, Arjantin'in Orta ve Güney Amerika'nın öncü ülkesi olacağı sonucu, kendiliğinden ortaya çıkıyordu.

Kitleler karşısında alınan geleneksel tavırda görülen iki çatlamadan söz etmiştik; birisi, vukarıda gördüğümüz gibi, yığınlara yöneltilen geleneksel ve zorbaca yaklaşım biçiminin bırakılmasıydı; ötekiyse, Avrupa'daki alman ordularının başarısızlığıyla birlikte nazi ideolojisi karşısında takınılan tavrın değişmesi... Bununla birlikte, söz konusu ideoloji terkedilecek yerde, hazır güç olarak «resmen» korundu. Böylece, 26

ocak 1944'te, «tarafsızlık» siyaseti, Mihver'le ilişkilerin kesilmesi anlamında, kısmen bırakıldı; ama, Almanya'ya ancak 27 mart 1945'te almanların teslim olmalarından az önce savaş ilân edildi.

patlama

Yeni askerî cunta, iktidarı işte bu hoşnutsuzluk adına elinde tutuyordu. Ekonomik durum cuntanın lehine gelişmekteydi. Savaş döneminde ithalâtın durması hafif sanayinin bazı kollarında atılımı hızlandırmış, bunun sonucunda emek talebi artmıştı. *Cabecita negra*'ların (kara saçlıların) Buenos Aires'i bir sel gibi basmalarının temel nedeni de buydu. O halde, bir yanda gelişmekte olan bir sanayi emek talebi, öte yanda hiçbir siyasal partinin desteğine sahip olmayan askerî bir cuntanın halkın desteğini elde etme zorunluluğu vardı. Tek bir çözüm yolu olabilirdi; sanayi burjuvazisi, çalışan sınıflar yararına bir dizi «reform» yaparak, eylemin siyasal fıvâtını ödemeliydi. *Cabecita negra*'lar, çalışan sınıfların temel ve siyasal açından, hâlâ, işlenmemiş unsurunu oluşturmuyorlardı. Sanayi burjuvazisi, ne olursa olsun, bu siyasal fiyatı er yada

geç yüklenecekti, çünkü işçi eylemi hızla yoğunlaşmaktaydı.

Bu tür bir çözümü malî durum da destekliyordu. 1946'da, altın ve döviz rezervlerinin tutarı, bir yandan savaş sırasında ve onu izleyen dönemde yükselen et ve tahıl satışları, öte yandan da ithalâtın durdurulması yüzünden daha önce görülmemiş bir düzeye, 1,7 milyar dolara ulaşmıştı. Bu rakam bütün Orta ve Güney Amerika'nın sahip olduğu toplam rezervin % 62'sine eşitti. Dolayısıyla, bu ekonomik ve malî koşullar, sanayi burjuvazisinin işçi sınıfına bazı ödünler vermesine elverişli bir durum yaratmaktaydı. İşçi sınıfı da bu ödünleri isteyebilecek güce ulaşmıştı. Bu kitlenin sınıfsal bileşimi, son on yılda önemli ölçüde değişmiş, sonunda o da hak isteğinde bulunacak düzeye erişmişti. İster dürtü, isterse bilinçli olsun, şurası bir gerçektir ki, iktidarı ele yeni geçirmiş olan askerî cunta bu hakları vermek zorundaydı; hem de işe daha Peron el atmadan önce...

Gerçekten, 4 haziran 1943 darbesinden sonra, Carlos Gianni adında bir başka albay, askerî hükümetle işçiler arasında ilişkiyi sağlamakla görevlendirilmiş; albay, bu girişimlerinde olumlu sonuçlar elde etmişti. Savaş bakanlığına atanan Peron ise, bazı sanayi işçileriyle çıkan büyük

boyutlu bir anlaşmazlığa «arabulucu» olarak karıştı. İşçilerin, ücretlerin arttırılması ve tutuklu bulunan komünist sendika yöneticisi Jose Peter'in salıverilmesiyle ilgili isteklerini kabul ederek grevi önledi.

İtalya'daki gözlemleri, Peron'u ülkedeki anlaşmazlıkları çözmenin tek yolunun, sendikaların desteğini sağlamak olduğuna inandırmıştı. Peron, on yıl önce, General Uriburu'nun tek çözüm yolu saydığı zorbalıkla bastırma eyleminin ters sonuçlar verdiğini biliyordu. Bir yandan ekonomik ve malî konjonktür, öte yandan işçi sınıfının yapısında görülen değişimler, sendikaların kazanılması doğrultusunda bir denemeyi gerçekleştirme elverişli koşulları yaratmıştı. Ancak, bu denemeyi yapmakta fazla acele etmemek, herşeyden önce halk tabakalarının sevgisine dayanmak gerekiyordu.

4 haziran darbesinden sonra cumhurbaşkanlığına ard arda üç general Rawson, Ramirez ve Edelmiro J. Farrell getirildiler. Durum şimdi birlik düzelmişti. G.O.U'nun darbeyi yapan cunta içindeki otoritesinden ve general Farrell'le olan kişisel dostluğundan yararlanan Peron, albav Carlos Gianni'nin hükümetle işçiler arasındaki ilişki sağlama görevinden alınmasını sağladı; çalışma ve yaşlılık sigortası sekreterliğinin yöneti-

mini üzerine aldı. Bu mevki çok önemliydi; ama Peron bununla yetinmeyerek, en az onun kadar önemli iki görevi, yani savaş bakanlığı ve cumhurbaşkanı yardımcılığı'nı da yüklendi.

evita adında biri

1945 yılında olaylar hızla gelişmeye başladı; eylül ve ekim karar ayları oldu. Muhafif partiler (radikaller, liberaller, sosyalistler, komünistler ve Muhafazakâr Parti'nin bir bölümü) 19 eylülde bir «Anayasa ve Özgürlük Yürüyüşü» düzenlediler. Dürüst ve hilesiz bir seçim yapılmasını istemek için, 200 000 ile 400 000 arasında tahmin edilen çok büyük bir kalabalık Buenos Aires sokaklarından geçerek yürüyüşe katıldı. Muhalefetin açmış olduğu yoğun kampanyanın doruğu olan bu gösteri, hükümetteki askerleri güç duruma düşürmüştü. Birkaç hafta sonra barutu ateşleyen başka bir olay görüldü. Peron'un yanında Mari Eva Duarte adlı eski bir aktris belirmeğe başladı. Peron'un yanında yer alarak onu destekledi. Bu aktris, daha sonraları «Evita» adıyla ün salacaktı.

Bu ateşli Peroncu militan kadının Peron üzerinde yarattığı etki, askerî çevreleri çileden çıkardı: Çünkü o bir kadındı; «devlet işlerine burnunu sokmamalıydı»; ayrıca, Evita alt sınıflardan geliyordu; daha önceleri tuttuğu iş (oyunculuk), de pek «gözde» bir iş değildi.

Evita'nın telkiniyle, Duarte ailesinin büyük dostu Oscar Nicolini posta ve telgraf işlerini yönetmekle görevlendirildi. Oysa bu işi bir yarbay almak istiyordu. En sonunda, 5 ekim gününe gelindi; sokaklarda gösteriler birbirini izlemekteydi. Polis öğrencilerin işgal ettikleri üniversiteyi zorla boşalttı; 1500 öğrenci gözaltına alındı. İşte tam bu sırada, Campo de Mayo garnizonunun komutanı general Eduardo J. Avalos'la, donan-

mayı temsilen Amiral Hector Vernengo Lima önderliğinde bir grup subay, cumhurbaşkanı Farrell'den Peron'un hükümetten uzaklaştırılmasını istedi. Kısa bir duraksamadan sonra Farrell isteğe boyun eğdi ve Peron her üç görevinden de istifa etti. Akıllı davranmış ve istifa etmeden önce Cumhurbaşkanı'ndan, kendini savunmak için bir konuşma yapma izni almıştı.

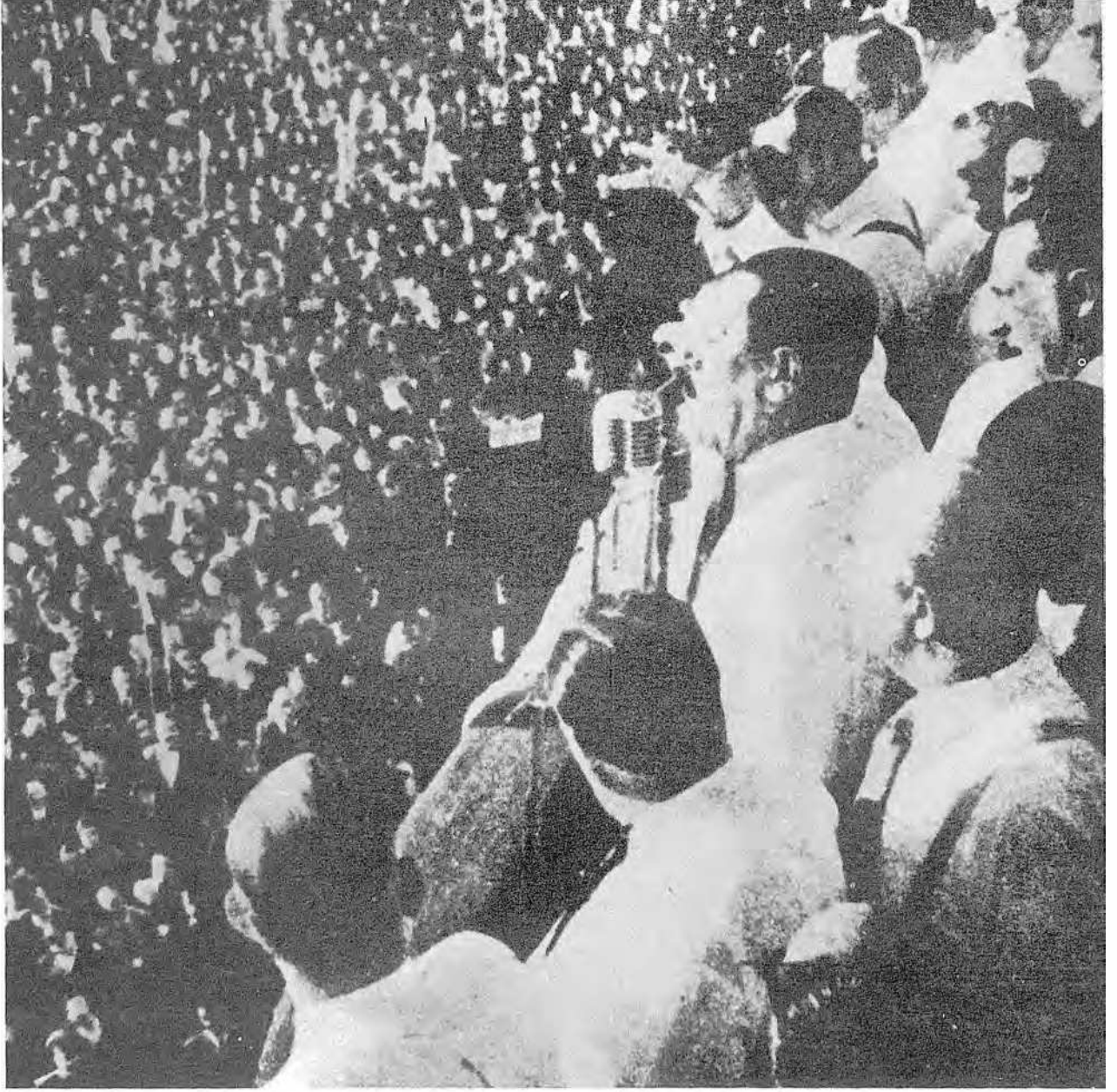
Peron bundan çok iyi yararlandı; aldığı izni, ertesi gün bir kitle eylemine çevirdi. Caddelere yerleştirilen hoparlörlerden, daha sonra radyodan da yayınlanıp, bütün ülkeye duyurulan bir söylev verdi. Kuşkusuz bu, bir veda söylevi değildi, tersine Peron bu sözcüğü kullanmaktan dikkatle kaçındı: «Benim için kutsal olan bir eserin gerçekleşmesi için, bugünden sonra kendimi halkın hizmetine adıyorum. Bütün gücümle halka hizmet etme olanağı bulduğum sürece, halkın ya-

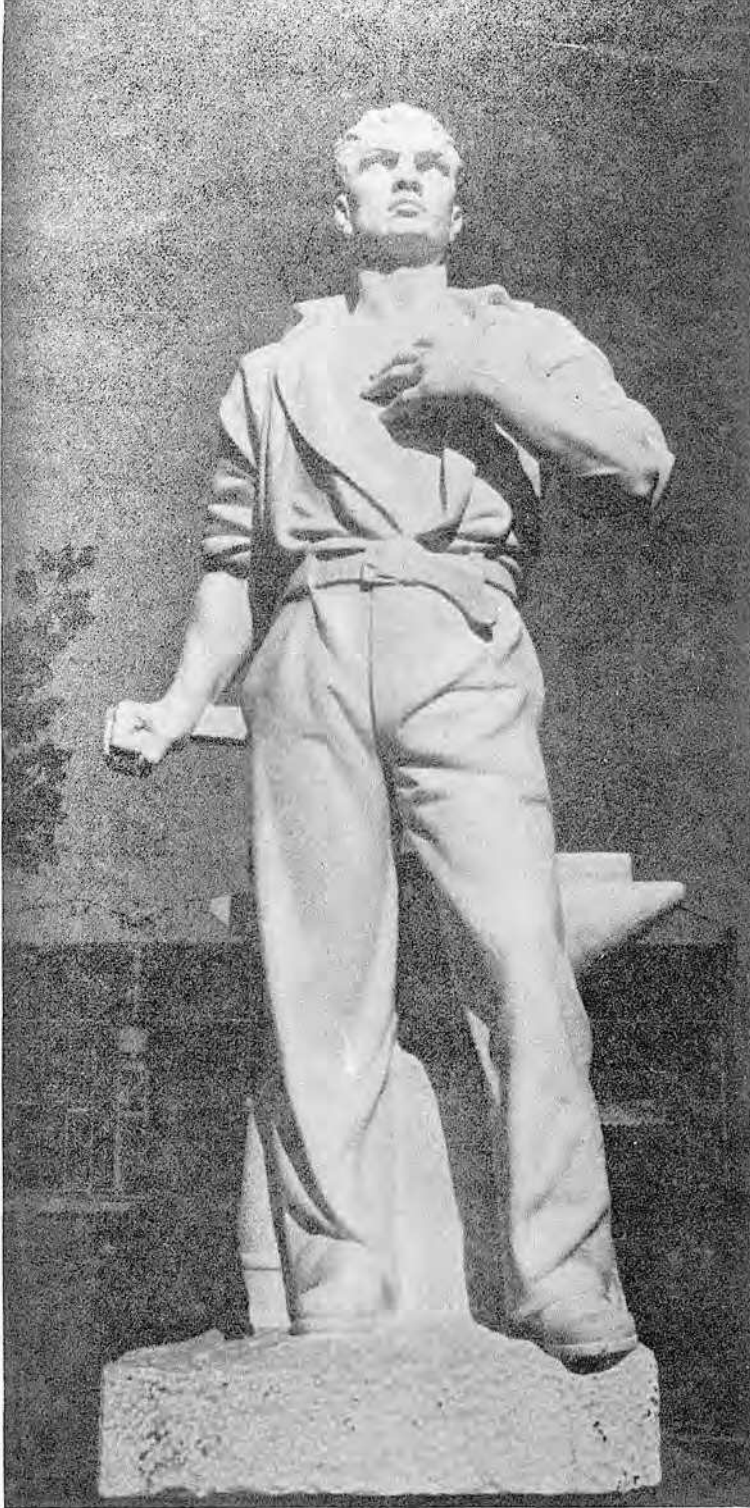
rarına olmayan hiçbir görevde bulunmayacağıma yemin ederim. Halkın güvenini sağlamak için başka yollara başvurmak gerektiğine inanırsam, bir sendikaya yazılacak ve işçilerle yan yana savaşa çağım.» Söylev bu tondaydı; Peron konuşmanın sonuna bir vasiyet eklemeyi de unutmadı; usta işi bir söylevdi bu. Peron, hükümette çalışma sekreteriyken iki kararname hazırladığını ilân etti. Bunlardan birisi, sendikal örgütlenmeyle ilgiliydi. Öteki kararname eşel mobil (yani ücretlerin fiyat artışlarına göre yükseltilmesi) ve asgarî ücret sistemini getiriyor; daha da ileri giderek, işçilerin girişimlere ortak olmasını ve genel bir ücret artırımını öngörüordu. Yıllardır istenen temel hakların gerçekleşmesini güvence altına almak için bu kadarı yeterliydi. (Gerçekte bu girişimler ne asgarî ücretleri, ne eşel mobili, ne de işçilerin girişimlere ortak olmasını

gerçekleştirebildi. Peron döneminde, işçi sınıfının örgütlenmesi konusunda neler yapıldığını daha sonra göreceğiz). Bununla birlikte, Peron'un bildirisi büyük bir gü-rültü kopardı. Geleceğin diktatörünün ustalığı işte burada kendini gösterdi; sendika yöneticileri, söz konusu kararnamelerin, cumhurbaşkanının imzası olmadan geçerlilik kazanamayacağını hemen işçilere bildirdiler: madem ki Peron işçilerden yana olduğu için kovulmuştu, o halde Peron hükümete dönmedikçe, kararnameler imzalanmavacak demektir.

silindir şapkalılar

Peron'un davranışı muhalefeti kızdırdı; muhalefet, bunun, «anayasa ve özgürlük yürüyüşü»ne karşılık vermek

1

isteven askerler arasında oynanan basit bir oyun olduğuna inanıyordu; basoyuncu da Peron'du! Bu arada, sokakları Peron'un hükümete dönmesini isteyen büyük kalabalıklar kaplıyordu; Peron kendi isteğiyle gitmemiştir. Siyasal durum çok karmaşıktı ve ufukta bir çözüm yolu da görünmüyordu.

12 ekim günü silâhlı güçlerin önder ve subayları, orduvinde toplandılar; sabahın erken saatlerinden başlayarak durumu tartışmaya koyuldular.

Subayların bir bölümüne göre, Farrell'in anti-peroncu bir kabinenin kurulmasını benimsemesi zorunluydu. Bu öneri, yeni fikir ayrılıkları

yarattı; söz konusu kabine askerlerden mi, yoksa sivillerden mi oluşacaktı? Orduevinin önündeki San Martin Meydanında (Plaza San Martin) toplanan muhalefet yanlıları, yüksek sesle «sivilleri, yalnız sivilleri istiyoruz!» diye bağırıyorlardı. Sivil muhalefet, sonunda, Yüksek Adalet Mahkemesi'nin hükümet görevini üzerine almasını önerdi. Siviller bu kurumun tarafsızlığına inanmaktaydılar. Oysa, gerçekte Yüksek Adalet Mahkemesi, halkın büyük bölümünün, özellikle işçi sınıfının gözünde «tarafsız» bir kurum olmaktan uzaktı. Halk Yüksek Mahkeme üyelerine *Galerudos*, yani silindir şapkalar adını tak-

Peron'un dönüşünü izleyen seçimler Peron'un başarısını pekiştirdi (fotoğraf 2: Peron bir seçim mitingi sırasında). Doğallıkla Peron özgürlüğünü ve başarısını «descamisados»lara (çulsuzlara) borçlu olduğunu unutmayacaktır (fotoğraf 1: «descamisados» anıtı). Ama, bu anımsama, gerçekte, hep bir demagoji düzeyinde kalacaktır. Peron bu mücadeleden galip çıkmıştır: 24 şubat 1946 seçimleri onu cumhurbaşkanlığına getirecektir (fotoğraf 3: Peron ant içerken).

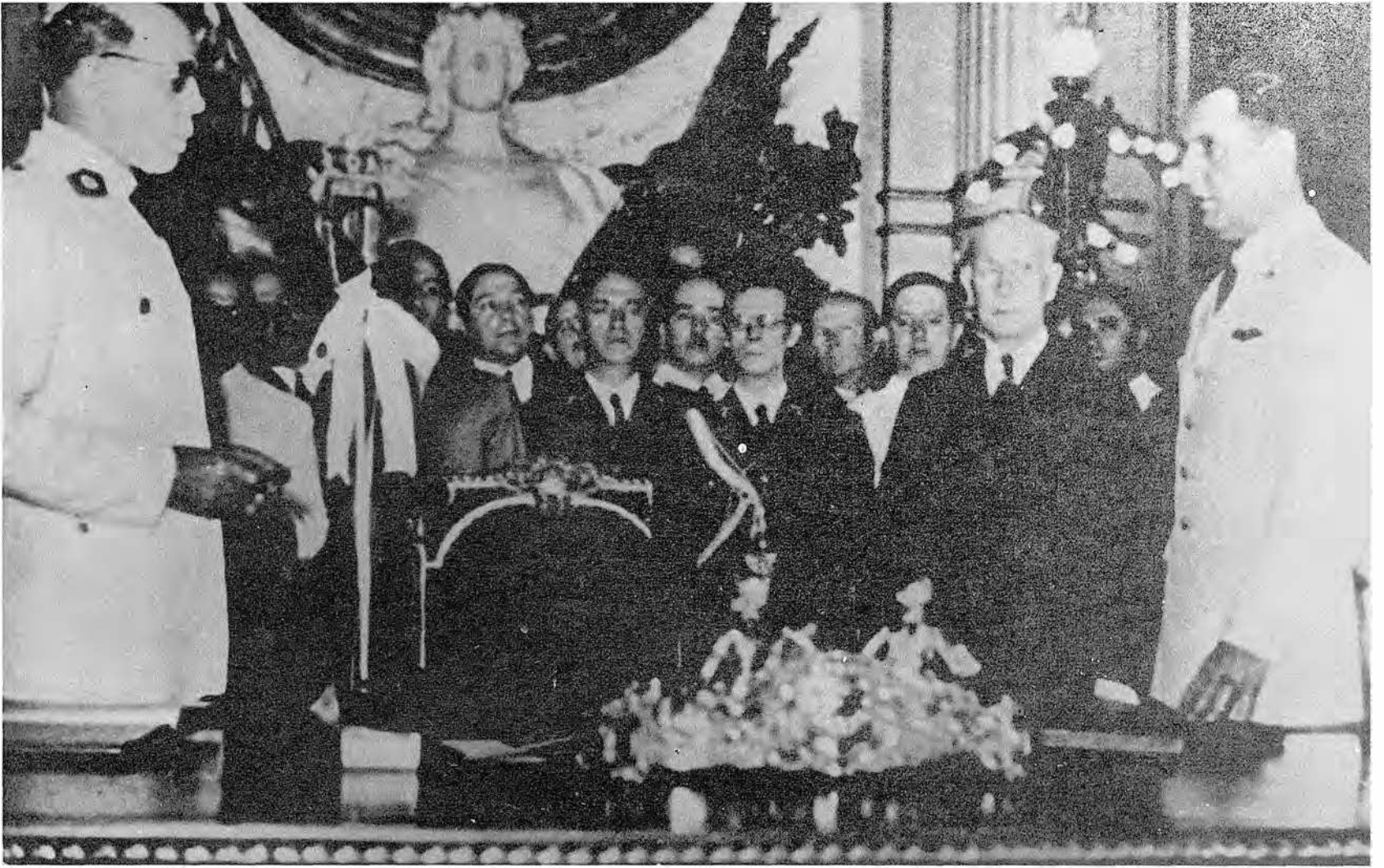
2

mıştı. Bu mahkemeyi oluşturan yargıçlar, daha önceki muhafazakâr hükümetlerce seçilmişlerdi; dolayısıyla, ülkeyi bunların yönetmesi, birçok arjantinli için, haklı olarak eski düzene dönüş anlamına geliyordu. İşçiler içinse, bu, Peron'un söz verdiği ekonomik hakların iptâl edilmesi demekti. Bu durumda, Peron'un hazırladığı kararnamelerin yasalasmasından söz bile edilemezdi...

12 ekim günü, bu seçenekler arasında duraksamalarla geçti. Meydandaki kalabalık, oradan ayrılmak düşüncesinde değildi. Akşama doğru, halktan biri, orduevinin parmaklıklarına, üzerinde «kiralık» sözcüğü yazan bir levha

iliştirdi. Levhayı kaldırmak için dışarı çıkan bir subay yaralandı. Gerginlik büyüyordu. Birden silâhlar patladı, meydana toplanan kalabalıktan yaralananlar oldu, bir doktor öldü. Polis harekete geçti; az önce kanlı çatışmalara sahne olan San Martin meydanı sonunda boşalmıştı. Gün boşuna geçmiş, çıkmazdan kurtulunamamıştı.

Bu arada Peron, olayları gözlemekte, yakınlarıyla izleyeceği taktiği tartışmaktaydı. Askerî hükümet, sonunda, uzlaşma kararı aldı, ama 12 ekim günü muhalefetçe öne sürülen istekleri, otoritesi bakımından zararlı sayarak geri çevirdi; hükümet Peron'un kışkırtıcı çalışmalarına izin

vermeyecekti artık. 13 ekim günü, Peron'un Martin Garcia adasına sürülmesi kararlaştırıldı.

Peron tasarılarından caymadı. Evita'ya ve yarbay Domingo Mercante'ye sürgün edildiği Martin Garcia adasından serbest bırakılmasının sağlanması ve halk gösterileri ile «anayasa ve özgürlük yürüyüşü»ne karşılık verilmesi yolunda haberler gönderdi. 14, 15 ve 16 ekim günleri sendika merkezlerinde hummalı bir çalışma görüldü. C.G.T (Genel İş Konfederasyonu) 19'a karşı 24 oyla, 18 ekim günü 24 saatlik bir genel grev yapılmasına karar verdi; amaç, Peron'u desteklemektir!

Bu arada Evita, Mercante ve Peron'un öteki dostları, çabalarını yoğunlaştırmaktaydılar. Soğutucu endüstrisi işçilerinin lideri Cipriano Reyes'in Peronculara katılması sağlanmış, Reyes inatla Peron'a karşı çıkan kendi sendikasının komünist yöneticisi Jose Peter'e karşı savaş açmıştı. Peroncu «işçi alayları» düzenlemeye başladı. Bunlar Peron'un hükümete dönmesini isteyerek Buenos Aires'in merkezine doğru yola çıktılar; yollarda kendileri-

ni alkışlamayan tek kişi çıkmadı.

Peron'un yayınladığı karar-namelerin askıda kalmış olması, bu bunalımlı günlerde, sanayicilerin büyük bölümünü ortak bir tutumda birleştirmişti; bunlar işçilere karşı kesin bir zafer kazanmış gibi davrandılar: iş koşullarının iyileştirilmesi istekleri karşısında, alaylı bir biçimde «*neden bunları gidip Peron'dan istemiyorsunuz?*» karşılığını verdiler. Gerçek şuydu ki, sanayi burjuvazisi gerekli «siyasal bedelleri» ödemek düşüncesini. hâlâ, benimseyememişti. Bu davranış, Peron'un planlarını bir bakıma, kolaylaştırmaktan başka bir şeye yaramadı.

peron dönüyor

Muhalefete gelince, onlar da 12 ekim günü San Martin meydanında yedikleri darbeyle yatışmamış olduklarını 14, 15 ve 16 ekim günlerinde açıkça gösterdiler. Muhalefet direnmemiş; «Yüksek Adalet Mahkemesi hükümet görevini yüklensin!» sloganı, başa-

rılı olamamıştı; muhalefetin benimsediği bir başka siyasal plan da, bundan daha iyi bir sonuca ulaşamadı. Bu plan, bir sivil kabinenin kurulmasını öngörüyor, üyelerin seçimini ise cumhuriyet başsavcısı Doktor Juan Agustín Alvarez'e bırakıyordu. Kararsızlık o kadar yaygındı ki anti-peroncu eğilim taşıyan generaller bile bocalamaya başladılar. Peron'u uzaklaştıranların başında gelen amiral Hector Vernengo Lima, Peron'un hastalığını öne sürerek Buenos Aires'e dönmesine izin verdi. Dönüş sabahın ilk saatlerinde oldu; bu, yandaşlarının Peron'u coşkunlukla karşılamalarını önlemek amacıyla yapıldı. Askerî hastanenin bir binasına yerleşen Peron, karargâhını orada kendi kurdu. Bu arada sokak gösterileri başlamıştı, bazı Peroncular hastane parmaklıkları önünde toplanmıştı. Peron, göstericileri «orada değil, Plaza de Mayo'da toplanmaya» yöneltti. Bu alan, hükümet merkezinin tam önündeydi.

Gerçekten, 17 ekim günü saatler ilerledikçe, sayıları artan kalabalıklar, Plaza de Mayo'da toplanmak üzere vürdüy; çoğunluğu işçiydi. Alan-

da toplananlar, Peron davasının en etkin, en coşkun ve en ateşli savunucuları olan *cabecita negra*'lardı. Özellikle *Gran Buenos Aires*'te yoğunlaşan işçi sınıfının en genç katını oluşturunlardı. Öteki işçiler seyirci kalmayı yeğlediler ama, her geçen saatin *cabecita negra*'lara üstünlük kazandırdığı açıktı. Öyle ki, 17 ekimden sonra, sanayi kuruluşlarını işgal etmeye başladılar; buna kimse karşı koymadı. Bir yandan da, taşıtlara el konuluyor, köylülükten hâlâ kopmamış olan yeni işçiler Buenos Aires'in merkezine yöneltiliyorlar; Plaza de Mayo'daki kalabalığa katılıyorlardı.

Başka bir etken, kalabalığın hükümet merkezi önünde toplanmasını kolaylaştırdı: polis gösterileri dağıtmıyor; tersine, Peron yandaşlarına sevgiyle bakıyordu. Polis örgütünün başı olan Albay Filomeno Velazca görevden alınmıştı; ama ipler gene onun elindeydi. 17 ekim günü birçok polis memurunun da «yaşasın Peron!» diye bağırıldığı duyuldu. Peronistler «polis bizimle» diye propaganda yapıyorlardı; bu da gerçeğin ta kendisiydi.

Bu duruma, ancak, Pe-

1

2

ron'un uzaklaştırılmasında pavy olan Buenos Aires garnizonu bir çözüm bulabilirdi. Gerçekten de bir grup subay, başkente yürümek için general Eduardo J. Avalos'tan emir beklemekteydi. Ama, Avalos'un emri oraya varmadı; anti-peroncu muhalefe-

tin, askerlere karşı oluşu, öteki taşra garnizonlarının Campo de Mayo garnizonunu desteklemeğe niyetli olmadıklarının anlaşılması, assubayların çoğunun cuntaya karşı çıkması (bunlar da toplumsal köken bakımından *cabecita negra* sayılabilirlerdi), yaygın

kararsızlık ve siyasal eylem düzenlemede görülen gecikmeler, Peron'u görevden alanların moralini bozuyordu.

"descamisados"

17 ekim günü Plaza de Mayo'da toplananlar, dilediklerince davranabildi. Uçsuz bucaksız bir kalabalıktı bu. Kalabalığın sayısından çok, coşkusu etkileyiciydi; Peron, *Casa de Gobierno*'nun (Hükümet Binası) balkonunda görülmeden dağılmamaya kararlıydılar. Askerî hastaneden gelen Peron, balkonda görünür görünmez sürekli alkışla karşılandı. Akşam olmak üzereydi; hava da çok sıcaktı. Birçokları pabuçlarını çıkarıp ayaklarını Plaza de Mayo'daki havuzun sularına soktu. Orada bulunan herkes, gömleksizdi. Bir anda ortalığa yeni bir ad yayıldı; *cabecitas negras* (kara saçlılar) deyimi, yerini *descamisados* (çulsuzlar) deyimine bıraktı. Bu, onların Fransız Devrimi'nin *sans-culotte*'lerini örnek aldıklarını göstermekteydi.

Kendisini birkaç kez kucaklayan cumhurbaşkanından sonra söz alan Peron, konuşmasına «İşçiler» diye başladı, «iki yıl önce, gene bu balkondan onur duyduğum üç şeyden söz etmişim sizlere; asker olmak, yurtsever olmak

ve Arjantin yolunda çalışan bir işçi olmak. Bu akşam, yetkililer ordudaki görevimden istifamı kabul ettiler. Bu istifayla, bir askerın yürekten istediği en büyük onurdan, yani ulusun hizmetinde başında defne tacı bulunan bir general olmaktan kendi isteğimle vazgeçmiş bulunuyorum. Bunu yaptıysam, yalnızca albay Peron olarak kalmaya devam etmek istediğim için, kendimi bütün benliğimle, bütünüyle Arjantin halkının hizmetine vermek içindir (...) İki yıl önce halkın güvenini istedim. Birçok ke-reler gece gündüz emek verdiğim halkın, bana ihanet ettiği söylendi. Bu değersiz so-ytarılar bilsinler ki, halk kendisini satmayanı bırakmaz! İşte bunun için baylar, bu emekçi kitleleriyle kaynaşan basit bir yurttaş olarak, bütün kalabalığı bağrıma basabilmeyi isterdim, tıpkı anamla kucaklaştığım gibi.» Peron konuşmasını alkışlar arasında bitirdi; gün, zaferle sona ermişti. Bir yandan kalabalıklar muhalefet saflarından Peron'un yanına çekilmiş, öte yandan devlet organları, açıkça, Peron yanlısı bir tutum takınmıştı. Yitirilen generallik için hiç de üzülmeye değmezdi; nasılsa, ertesi yıl özel bir yasayla Peron generalliğe yükseltilecekti.

17 ekim 1945 günü, gece yarısı Buenos Aires sokaklarında şu türkü yankılanıyordu:

Los Derechos del Trabajador

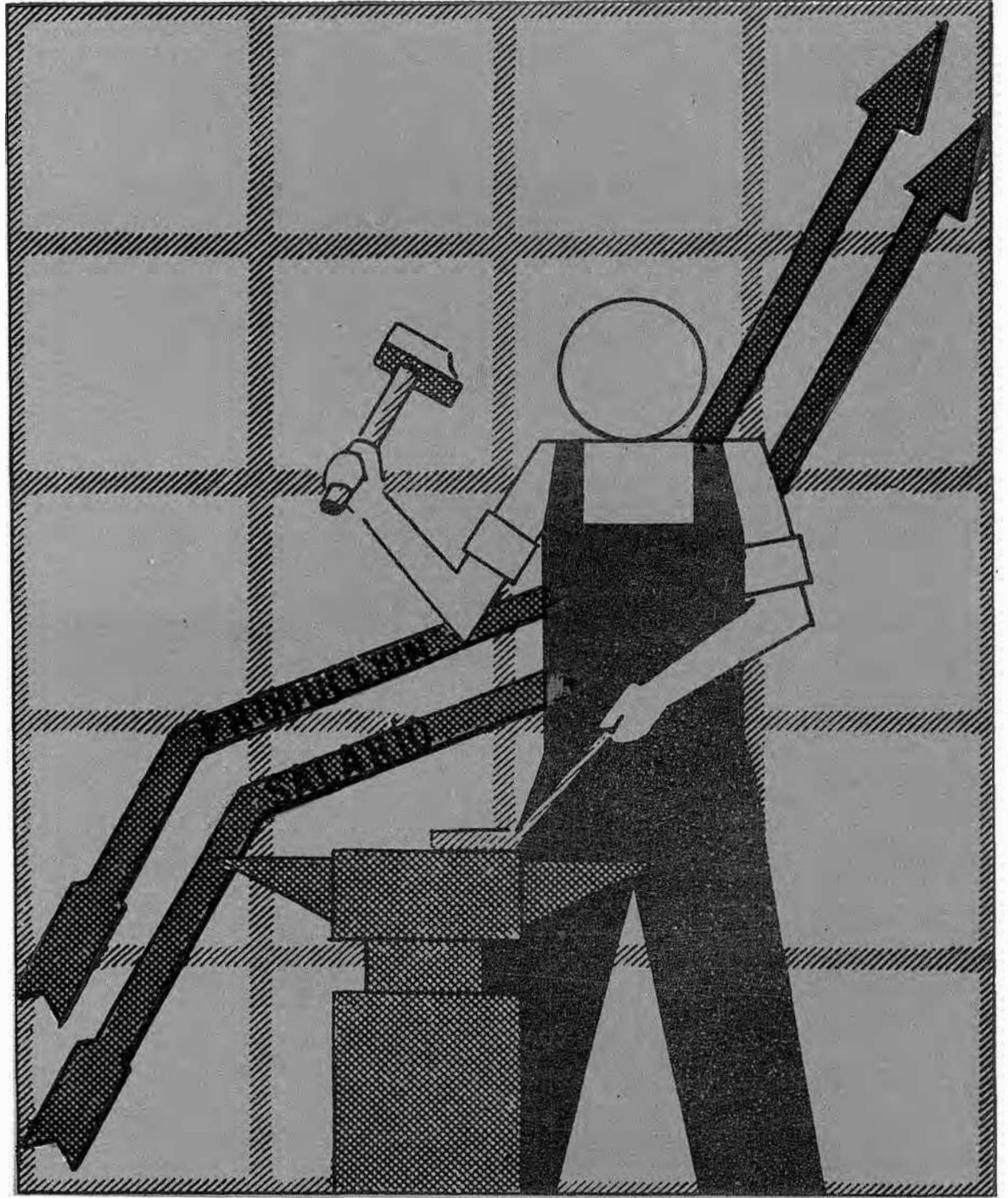
M
VAR.
1056

«Manana es sen Peron/, que trabaje el patron!» (Yarınlar senindir aziz Peron, Kendin çalış ey patron!).

kasırğa

Peron, cafcıflı bir biçimde geri dönmüş, ama oyunu henüz kesinlikle kazanmamıştı; seçim deneyinden geçmesi gerekiyordu. 4 haziran 1943 darbesinden doğan hükümet, dü-rüst ve hilesiz bir seçim için söz vermişti. Kamuoyunun baskısı o kadar büyüktü ki, hükümetin sözünden cayması olanaksızdı. Ama Peron kendini seçim serüveninin «tehlikeleri»ne atmayı henüz düşünmüyordu. 17 ekim 1945 başarısından sonra kesinlikle baş aday olmuştu ama gene de devlet organlarından önemli başka yardımlar almaktan geri kalmadı. Başkanlık seçimlerinin 24 şubat 1946'da yapılacağı duyuruldu. Peron'un adamları hemen kolları sıvadılar. Çalışma sekreterliğinde (Peron, yeniden, bu bakanlığa dönmüştü) kurulan merkezde çalışıyorlardı. Maaş ve ücret artışlarıyla ilgili kararnameyle, sendikaların hukuksal temele dayandırılmalarına ilişkin kararnamenin hazırlanması Peron'un sekreterlikten kendi isteği dışında ayrılırken verdiği sözün, hiç değilse kısmen somutlaşması oldu. Böylece Peroncular «Peron cumple» (Peron sözünü tutuyor!) sloganını ortaya atabildiler. Slogan şu anlama geliyordu: son yıllarda ülkeyi yöneten Muhafazakâr Parti politikacıları halka çeşitli sözler vermişler ama hiçbirini yerine getirmemişlerdi, oysa Peron verdiği sözleri tutuyordu. Radikaller, liberaller, ilerici demokratlar, sosyalistler ve komünistlerden oluşan anti-peroncu muhalefet, *Union Democratica* (Demokratik Birlik) adı altında, ortak cephe kurmuşlardı. Cephe, her ikisi de radikal görüşlü olan Jose P. Tamborini Enrique Mosca ikilisine dayalı, üniter

Peron'un başarısı, kendisine tartışılmaz bir halk desteği sağlayan «descamisados»lar yararına çıkardığı yasalara bağlıdır (fotoğraf 3: Peron'un 24 şubat 1947'de yayınladığı «İşçi Hakları»nın kapağı; fotoğraf 4: bu kitaptan alınan bir resim; fotoğraf 1, 2: Peron'un iktidara gelişinin üçüncü yıldönümünü kutlamak için, 1949'da, Buenos Aires sokaklarında yapılan halk gösterileri).

bir başkanlık formülü öneriyordu. Demokratik birliğin hükümet programı, toplumsal koşullarda yapılacak önemli reformları, ulusal ekonominin bazı kesimlerinin millileştirilmesini, tarım reformu ve toprak dağıtımını öngörmekteydi. Bununla birlikte, Union Democratica'nın seçim propagandasında ağır basan yan, bu program olmadı; ağırlık, daha çok, özgürlük konusuna, faşizmin yenilmesine verildi. Yakın tehlike olarak faşizmin iktidara gel-

mesi yada hükümetin faşist yöntemlere başvurma olasılığı görülmüyordu. Union Democratica haklıydı; ama, anti-faşist mücadelenin her şeyden çok toplumsal atılımlar ve anti-emperyalizm temeli üstüne kurulduğunu unutuyordu. Union Democratica'nın sağ kanadının bu sorunlardan kuşkusuz haberi yoktu...

Peron, partisini böyle bir çıkmazdan çekip çıkarmayı bildi. Peron'un geniş halk yığınlarına da çağrıda bulun-

1

Peron, yığınlardan aldığı desteği sürdürmek için her yolu dener: dindarlıktan, kadınlara oy hakkı verilmesinden, işçi sorunlarını çok iyi bildiğini gösteren davranışlara kadar her yola başvurur. Halk desteğinden yoksun kalmaz, kitleler önünde sürekli olarak şu slogan benimsetilmeye çalışılır: «Peron cumple», yani «Peron sözünü tuttu!» Bu durumda, Peron her türlü muhalefete göğüs gerebilecektir artık (fotoğraf 2, 4: kadınlara oy hakkı verilmesi için yapılan gösteriler; fotoğraf 3: Peron, bir gece yürüyüşünde, Genel - İş Konfederasyonu merkezine giderken; fotoğraf 5: Buenos Aires'te Peron ve Eva'yı öven yazılarla dolu olan bir cadde). Böylece her şey büyük bir fuar görünümüne büründü, her atılım sergilerle şişirilmeye çalışıldı (fotoğraf 1: La Nueva Argentina fotoğraf sergisinin girişi. Sergi, peron hükümetinin ilk beş yılında gerçekleştirilen başarıları yansıtıyordu). Bir şeyler yapılmıştı, ama, bu Peroncu propagandanın inandırmak istediğinden çok daha azdı.

makla görevli seçim örgütü, temel olarak *cabecita negra* lardan oluşuyordu. General Urriburu'nun 1930'larda «Arjantin türü» bir faşizmi ege-men kılmağa çalıştığı dönemde, *cabecita negra* lar iç kesimlerde korkunç bir yoksulluk içinde yaşıyorlardı. Daha sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiş yılları sırasında *cabecita negra* lar kitle halinde *Gran Buenos Aires* 'e akın etmişlerdi. Yoksulluk çemberini aşamamaları bile ülkenin iç kesimlerinde oranla, kuşkusuz, daha iyi bir yaşam sürüyorlardı. Gene de, *cabecita negra* ların bilgisizliğinden yararlanan işverenler neredeyse onları boğaz tokluğuna çalıştırmaktaydılar. İçinde yaşadıkları koşullar, *cabecita negra* ları Avrupa'da olup bitenleri değerlendirme olanağından yoksun bırakıyordu. Buna karşılık Arjantin işçi

sınıfının avrupalı göçmenlerden gelen kesimleri, faşizmin ve nazizmin iktidara gelişini İspanya iç savaşını, İkinci Dünya Savaşı'nı dikkatle izlemişlerdi, bu *cabecita negra* lardan oluşan kesimin, okyanus ötesinde geçen olaylar üstüne hiçbir bilgileri yoktu; ama albay Peron sayesinde avuçlarına yağacağını sandıkları Pesolar onlara çok somut geliyordu! Sınıflarının bağımsızlığının tehlikede olması onlarca önemsizdi. Ülkenin içlerindeki yoksul akrabalarına göndermek için bir yana birkaç peso koyabiliyorlardı ya, yeterdi. Bu, onları ilgilendiren tek şeydi; bunun için, sosyalist ve komünist sendika yöneticilerinin uyarılarına kulak asmamayı yeğlediler. Kırsal bölgelerden büyük kente göç edenlerin köylü özenciliği, kent paternalizmine gösterilen saygıya dönüştü. «Zavallı *descamisado* lar önderlerine, ondan her şeyi, hatta ancak mucizelerle sağlanabilecek şeyleri, en ivedi biçimde bekleyecek kadar körü körüne inanıyorlardı» diyen Evita, çok haklıydı. Arjantin kilisesi sürecin işleyişini, kısmen de olsa, sezdirdi. 4 haziran darbesinden sonra, okullara din dersi konularak kiliseye hoş görünümüne dönüştü. O dönemde Peron, ateşli bir katolik olarak görünürken Union Democratica, liberalleri, sosyalistleri ve komünistleriyle bunun tam karşısı olan bir tutum içindeydi... Bu yüzden kilise, başkanlık seçimlerinden birkaç ay önce, rahiplerin ağızından, Peron'u yeğlediğini belli etti. Arjantin gibi katolik geleneğine çok bağlı bir ülkede takınılan bu tavır, Peron'un elinde kor-

2

3

kunç bir koz oldu.

Olayların gelişimini Peron lehine etkileyen, başka unsurlar da vardı. Bunlardan biri, açıkça Peron'u tutan devlet radyosuydu. Peron, radyoyu kendisinden önce kimsenin başaramadığı ölçüde kullandı. Konuşmalarını ülkenin en ıssız köşelerine kadar yaydı. Bir başka unsur, A.B.D elçisi Braden'in davranışiydı. Peron'a cephe alan elçi, Arjantin'in içişlerine karışmaktan geri kalmadı. Bu davranış, peroncu propagandayı büyük ölçüde etkili kıldı; zira Peron kendini anti-empyrist bir önder olarak sunuyordu. Union Democratica saflarına katılan bazı grupların yada kişilerin Birleşik Amerika elcinden güvence almış görünmeleri, Peron'un işini daha da kolaylaştırmaktaydı. Böylece yeni ve etkili bir slogan doğdu: «ya Braden ya Peron». (Yani ya A.B.D elçisi, ya Peron).

Bütün bunlara rağmen, 24 şubat 1946 seçimlerinde Peron'un kazandığı zafer pek parlak olmadı: Union Democratica'nın 1 207 155 oyuna karşılık Peron 1 527 231 oy aldı ve başkan seçildi. Ama ülke, güç bakımından iki parçaya bölünmüştü.

peroncu hükümet

Peron Arjantin'i 1946'dan 1955'e kadar, dokuz yıl yönetti. Bu süre içinde iki kez ardarda başkan seçildi. Gittikçe yavaşlayan bir tempoyla da olsa, hükümette bulunduğu yıllarda çalışma sekreterliğindeyken başlattığı çabaları sürdürdü; toplu sözleşmeler, işverenle işçi arasındaki

sorunları gidermeyi amaçlayan yasaların çıkarılması, *Es-tatuto del peon rural*'in (1944'te kabul edilen kır işçileri statüsü) uygulamaya konulması, halk konutu yapım programları, işçi turizmi v.b. gibi, kira sözleşmesi süresi içinde kiracının evden çıkarılmasının yasaklanması ve kentlerle kırsal bölgelerdeki kiralardan döndürülmesi ile ilgili yasaları, bu arada sayabiliriz.

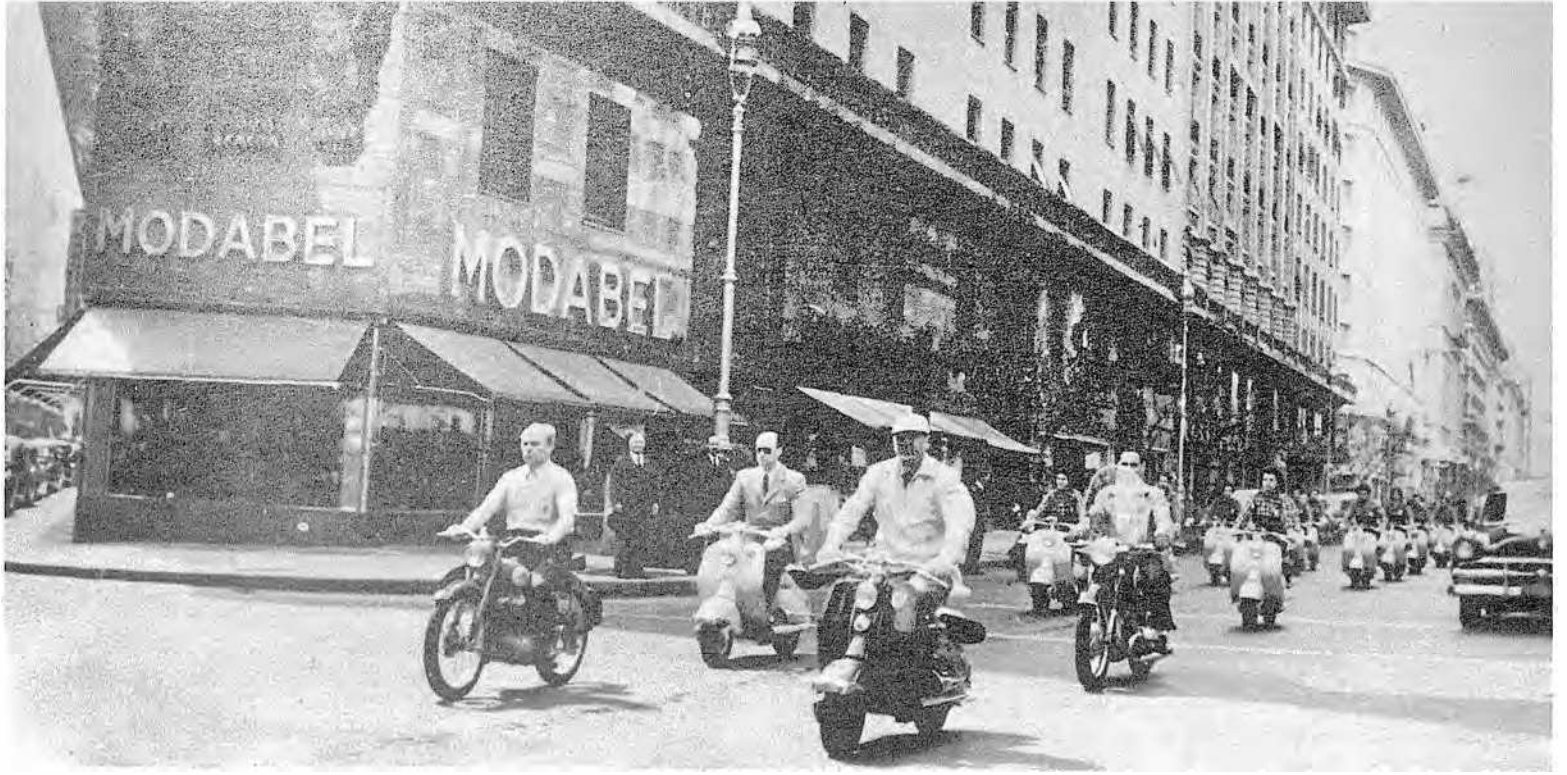
Ama sanayi, ücretlerin iyileştirilmesi adı altında işçilere ödediği her şey, yani biraz önce sözünü ettiğimiz siyasal bedeller, sonunda faiziyle birlikte gene sanayiye aktarılacaktı. Peron 25 ağustos 1944'te, Borsa'da yaptığı bir konuşmada, bunu çok önceleri söylemişti: «Şu anda — dileyelim ki daha uzun yıllar böyle olsun — yüzde bin kâr eden sanayicilerimiz var». Gerçekten hafif sanayi bazı kollarda dev adımlarla gelişti; büyüme oranı tekstilde % 100, kimya dalında % 300'e ulaştı. Plastik maddeler, gıda maddeleri, dericilik için de aynı şey söylenebilirdi. Ama, resmi bildirimlere rağmen, ekonomide bağımlılık durumu sona ermedi; Arjantin hafif sanayii, batı ülkelerine bağımlı kalmaya devam etti.

Demiryolları ve öteki ulaştırma araçlarının, telefon şirketi ve Merkez Bankası'nın millileştirilmesi, tarım ürünlerinin *Instituto Argentino de Promocion del Intercambio* adlı devlet kurumu aracılığıyla dışarı satılması gibi konular için de aynı şey söylenebilir. Bu çabalar olumlu girişimlerdi. Ama bu çabalar, özel koşullar dolayısıyla etkin olamadılar. Bu durum,

4

1

2 özellikle en pahalı millileştirmeye yol açan demiryolları için geçerliydi. Arjantin demir yolları İngiliz şirketlerine aitti. Bunları millileştirmek isteyen Peron, her zaman olduğu gibi, eylemin gerçek etkililiğinden çok, gösterişine baktı. Sonunda demiryolları 612 milyon dolar karşılığında İngilizlerden satın alındı. Bizzat Peron'un «hurda demirler» olarak tanımladığı işletmeye, akılalmaz yükseklikte bir fiyat ödenmişti! İngilizler, en kısa zamanda değiştirilmesi gereken eski bir işletmeyi, yenisinin fiyatına satmış oluyorlardı!..

Ortaya şöyle bir tablo çıkmıştı: bir yandan işçilere «siyasal bedeller» ödemekten kaçan hantal bir sanayileşme ve bununla birleşen «peron türü» birkaç millileştirme; öte yandan, «kendi vatanlarını satan oligarşiciler» diye nitelenmesine rağmen dokunulmadan kalan büyük toprak mülkiyeti... Bu nedenlerle, ülke ekonomisini kurtarmak için Peronculuğun olağanüstü, gerçekleştirilemeyecek çözüm yollarına başvurmadan başka çıkar yolu yoktu. Bunu gerçekleştirmeye kalkışan kişiye Ronald Richter adında bir alman göçmeni oldu. Richter'in yetenekleri tartışmalıydı; ama 1951'de Peron'a çılgınca planlar sundu. Richter, atom enerjisini günlük yaşamda kullanılabilir hâle sokacağını ileri sürüyordu. Peron da, 24 martta yaptığı bir resmî konuşmada şunları söylemekten geri kalmadı: «Artık hiçbir sorun kalmaya-

cak... Enerjiyi bir yada yarım litrelik şişelerde, sanayi ve evlerde kullanılmak üzere satacağız. Bu enerji gerek aydınlatmada, gerekse yemek pişirmede yada ütüyü kızdırmada kullanılacaktır». Bu enerjinin elde edilmesi için, hükümet, Richter'e, ülkenin güneyindeki soğuk bölgede bir laboratuvar kuracaktı!..

Enerji alanında daha sonra başka bir yola başvuruldu. Ama bu yol gülüşmelerle değil, protestolarla karşılandı. Başvurulan çözüm şu oldu: 1955 yılında Arjantin hükümetiyle ünlü amerikan petrol tröstü Standart Oil arasında petrol anlaşmaları imzalandı. Arjantin'de enerji sorununun çözümü için kaçınılmaz olduğu savunulan söz konusu anlaşmalar; 1953'te çıkarılan bir yasaya dayanıyordu. Bu yasa, yabancı sermaye yatırımlarını teşvik ediyor, Arjantin petrolünün Standart Oil eliyle, yerli devlet petrol kuruluşu Y.P.F'nin zararına ticarileştirilmesini öngörüyordu. Bununla kalınmayarak, petrol yataklarının araştırılması ve işletilmesi için ülke çapında ruhsatlar verilecekti. Ülkede daha önce görülmemiş bir uygulamaydı bu: kendini anti-empyralist bir önder olarak tanıtan, seçim propagandasını «Ya Braden, ya Peron» sloganıyla yürüten kişi, (yani, Peron) sonunda, 1930'larda İngiltere ile yapılan Roca Runciman paktının yaratıcısı Augustin P. Justo ile aynı duruma düşmüştü! Peron, partisinin milletvekillerine, parlamentonun onayını bekleyen

3

Peron hükümeti yavaş bir sanayileşme sürecini başlattı, ülke kaynaklarının daha iyi işletilmesi için çalıştı (fotoğraf 1: Peron, Arjantin yapısı lambretta'lardan (motosiklet) oluşan bir yürüyüş kolunun başında). Ama, her şey olağanüstü bir demagoji içinde yürüyordu: bu demagojinin son sınırı Arjantin'i bir atom gücü durumuna getirme isteğine dek varıyordu. Buna karşılık anti-peroncu muhalefet sürüyor, bu yüzden Peron çok sert davranarak, kendisine karşı olan birçok politikacı, aydın ve sanatçıyı cezaevlerine tıktırıyor vada sürgüne gitmek zorunda bırakıyordu. Muhalefet ise suikast silâhına sarılmıştı (fotoğraf 2: Peron ve Evita, 12 ekim 1948 suikastından sonra toplanan halka teşekkür ediyorlar; fotoğraf 5: nisan 1953'te yapılan anti-peroncu bir halk gösterisi. Bu gösteri sırasında bombalar patlayacaktır; fotoğraf 3: Peron bombanın atılmasından az önce söylev verirken). Ama, Peron'un yolunu şimdilik, hiçbir şeyin kesemeyeceği anlaşılmakta; o da, ülke içinde herhangi bir engel bulunmadığına inanmaktadır. Peron'un ünü dışarda da pekişmektedir (fotoğraf 4: Peron ve Evita, Mayıs 1951'de «Time» dergisinin kapağında).

anlaşmaları açıklarken «bu anlaşmalardan çok hoşnutum ve sizler de çok iyi bilirsiniz ki ben kolay hoşnut olanlardan değilim» diyordu. Bazı Peroncu çevreleri bile içine alan büyük protestolar oldu ve anlaşmalar onaylanmadı.

İçerdeki gelişmeler dış politika alanında atılan adımlara uygundu; Peron, Birleşik Devletler'le Sovyetler Birliği arasında bir «üçüncü güç» olmaya karar vermişti. (Bu konuda Peron hükümetinin birçok kez oldukça bağımsız bir tutum takınmış olduğu yadsınamaz). Buna örnek olarak, 1954'te Caracas'ta toplanan X. Panamerikan Konferansı'nda öteki Lâtin Amerika devletleri Birleşik Amerika'nın baskısına boyun eğerek Guatemala'daki anti-emperyalist rejimi mahkûm etmek için oy kullanırlarken, Arjantin'in Meksika'yla birlikte çekimser kalması; 1946'da S.S. C.B ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması ve 1950'de Kore'ye asker gönderilmesi konusunda A.B.D'nce yapılan teklifin Peron tarafından reddedilmesi gösterilebilir. (Kore konusunda takınılan tavır, Perez Yürüyüşü denilen bir işçi gösterisinden doğmuştur). Bununla birlikte dış politikadaki bu bağımsızlık, Peron hükümetinin, aynı yıl, Rio de Janeiro antlaşmasını onaylamasını önleyemedi. Bu antlaşma bir çeşit Orta ve Güney Amerika N.A.T.O'suydu ve antlaşma, herhangi bir savaş durumunda, Arjantin'i Birleşik Amerika'ya bağımlı kılıyordu. (La Hora de los Pueb-

lo adlı kitabında Peron, bu anlaşmayı «yankee etkisi» ve «bizi emperyalizme bağlayan bir araç» olarak tanımlar). Arjantin hükümeti Birleşmiş Milletler'de Kore Savaşı'na ilişkin kararın oylanması sırasında A.B.D'nin yanında yer aldı. Gerçekte Peron, savaş «kartı»nı oynamaya hazır. Rejimin uğradığı başarısızlık karşısında Arjantin'in ekonomik sorunlarının çö-

5

Peroncu sistemin dayandığı temel güç noktalarından biri, hiç kuşkusuz, «Evita»ydı: Arjantin halkının taptığı, eski egemen sınıfının bir bölümünün kendisinden hoşlanmadığı Eva Peron (fotoğraf 2: Evita, bir söylev verirken) İspanya (fotoğraf 3: Eva Peron, general Franco ile Madrid'te), Fransa ve İngiltere gibi birçok ülkeyi dolaştı. Büyüleyici bir etkisi vardı Evita'nın. Arjantinliler onu taparcasına seviyordu. 1952 ağustosunda öldüğü zaman, halkın üzüntüsü büyük olacaktı. Evita'nın ölümünden sonra Peron'un (fotoğraf: 1) şansı dönecek, bir darbeyle devrilecek ve sürgüne gidecekti (fotoğraf 4: eylül 1955'te, Peron devrildikten sonra, yerlerde tekmelenen Peron büstü).

1

zümlemesi için savaşın tek yol olduğuna inanmaktaydı. Bütün umudu, tarım ve hayvancılığa dayanan ülke ekonomisi için, İkinci Dünya Savaşı'ndakine benzer, uygun ortamın yeniden ortaya çıkmasıydı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Arjantin, et ve buğday almak için başvuran ülkelere, dilediği fiyattan satış yapmıştı. Kore dolayısıyla yeni bir dünya savaşı çıkarsa, aynı şeyi yapabileceğini umuyordu. Ama bu umut, boşa çıktı!...

peron'un devrilmesi

Hiçbir Arjantin devlet adamı Peron kadar, yığınların onayını kazanmış değildir. Ama, Peronculuğun temelindeki ikilik, Arjantin toplumunun kökten değişmesine yönelik eylemlere başvurulmasını önledi. Peron'un siyasal yaşamı da 16 eylül 1955 hükümet darbesiyle, uzun bir süre için, son buldu. O anda Peron, bütün siyasal saygınlığını yitirmişti; daha sonraları, sürgündeyken, bu durumu biraz da olsa, düzeltebilecekti. Peron, darbe öncesini şöyle anlatır: «mücadele gücümüz kırılmış; bürokrasinin kokuşması, inançsızlık ve tembellik en iyi unsurlarımızı yıka- cak ölçüde ilerlemişti».

Peronculuk bu duruma nasıl geldi?

İlk olarak, emekçi kitleler Peron'a sırt çevirdiler. 1954 mayısından başlayarak işçi gösterileri Arjantin sokaklarını kapladı. Sendikaları grev ilân eden otuz bin metal işçisi, resmî sendika C.G.T'ye karşı kendi yönetimlerini kurmak için Martin Fierro alanında toplandılar. Bir yıl sonra, petrol işçileri sendikaları da Standard Oil firmasıyla imzalanan sözleşmelere karşı gösteriler düzenlediler. Protestolar büyük bir hızla yayıldı; o sıralar Peronizmle kiliseyi karşı karşıya getiren uyumsuzluk ve polis baskıları yüzünden öteki sınıflara da sıçradı. Komünist avı başladı; polis, komünist doktor Juan Ingalinella'yı öldürdü. Peroncu kadrolar hızla dağılmaktaydı. Peroncular kendilerini zayıf, halk desteğini yitirmiş ve başlangıçta var saydıkları kitle sempatisinden yoksun hissediyorlardı; bu koşullarda Peron'a yol görünmüş gibiydi.

Peron, alışlagelen hükümet darbesiyle safdışı bırakıldı. Olayların gelişmesinde Birleşik Amerika'yla İngiltere arasındaki uyumsuzluğun da rol oynadığı akıldan çıkarılmamalı; çünkü, İngiltere' hükümet değişikliğiyle kaybetmiş olduğu durumu yeniden kazanmakta kararlıydı.

Ekonomik durumun bozuluşu, baskı rejimine doğru yöneliş, özgürlüklerin kısıtlanması, vurgunlar, kişi kayırmalar, sosyal demagoji ve hepsinin de ötesinde kilise ile çatışma, Peron rejiminin sonunu hazırladı. Sosyal yapıdaki güçlü yerini hâlâ koruyan tarımcı oligarşinin, millî gelirin büyük kısmına sahip çıkmasından tedirgin ticaret ve sanayi burjuvazisi de, Peron'un devrilmesinde orduya destek oldu.

Arjantin dışına kaçan Peron, seçimle iktidara gelmiş bir devlet başkanı olmasına rağmen, sürekli olarak, Lâtin Amerika diktatörlerinin konduğu olmuş, Paraguay'da Stroessner'in, Nikaragua'da Somoza'nın, Venezuela'da Perez Jimenez'in «himayesine» sığınmıştır. Lâtin Amerika'da konukladığı en son ülke olan

Dominik'te ise, Karaibler'in en zalim diktatörlerinden biri olan Rafael Trujillo, Peron'u «*General, burada vatanınızda*» diye karşılamıştı. Daha sonra Madrid'e verleşen Peron, geri çağrılacağı tarihe kadar bu kentte (Franko'nun başkentinde) kalmıştır.

peronculuk nedir?

Bazen bir toplumsal sınıfa, bazen de bir başkasına dayanarak, ülkeyi faşist rejimlerin *korporatif* modellerine göre örgütlemek eğiliminde olan Peronculuk, iktidar yapısında gerçek bir değişiklik yapmamış; ama egemen sınıfların öncelik sırasında basit ve geçici bir değişim sağlamıştır. Peronizm başa geçinceye kadar Arjantin'de iktidar, tarım burjuvazisine dayalıydı; Peron döneminde ise sanayi burjuvazisi, tarımsal bir özellik kazanarak egemen oldu; başka bir deyişle sanayi burjuvazisi, hayvan yetiştiricileriyle tarımcıların, ortak çıkarları olduğuna inandırdı. Ama, ekonomik büyüme durunca, geleneksel kesim yani tarım ve hayvancılık yeniden üstünlük kazandı.

1951 yılında baş gösteren büyük bir demiryolcular grevi rejimin gerçek niteliğini ortaya çıkarmıştır. Grev, en şiddetli biçiminde kırılmış, sorumlu sendikalar lağvedilmiş ve 3 000 grevci tutuklanmıştır.

Etkin bir sanayileşme, top- rak mülkiyeti dağılımında köklü bir değişiklik, toplum yapısında temelden bir değişim gerçekleşmedi. Yapılan değişiklikler, herhangi bir rejimin, hattâ gerici bir rejimin bile, zamanla gerçekleştirebileceği değişikliklerdi. Bu politikayı «demagojik» olarak nitelemek abartma sayılmaz. Bu demagojik bir politikaydı; çünkü, sorunlara gerçek bir çözüm yolu arayacak yerde, *descamisados* (çulsuzlar) yığını içinde, bağlılıkları saf- lığa, hattâ gözü karalığa va- ran kitleler yaratmaya yönel- di. Peroncu ideolojinin belir-

sizliği 1960'larda büyük bir açıklıkla ortaya çıktı. O dö- nemde peroncular, kesinlikle karşıt kutuplar içindeki ka- rarlı tutumları destekleyecek- lerdi: «*liberal peronizm*», «*castro - peronizm*», «*sosyo peronizm*»... gibi. Bu peron- culuk türlerini daha da arttı- rabiliriz. Peronizmin ideolo- jik tanımını kimse yapamı- yordu; Peron'un kendisi bile!... Duyguların, tutkuların ve hak isteklerinin bir kav- ram çevresinde değil, bir ad (*Peron*) çevresinde birleşme- si olayı, peronizmin, her ke- simde miras bırakmış olduğu kaypaklığın parlak delilidir.

1955 sonrası arjantin

Peroncu rejim, aslında, 1950'den sonra gittikçe daha az amerikan aleyhtarı tutum takınmasına rağmen ihraca- tın çökmesi, Eva Peron'un ölümü, Kilisenin artan muha- lefeti, ordunun hoşnutsuzlu- ğu, A.B.D'nin gizli ama kesin düşmanlığı sonucunda devril- miştir. Lonardi ve Aramburu gibi generallerin başkanlığın- dan sonra, 1958'de başkan se- çilen halkçı - radikal Frondi- zi, büyük bir ekonomik ve toplumsal bunalımla karşı karşıya kaldı ve A.B.D'ne tes- lim oldu. Ordu, peroncuların hükümete girmesini istemi- yordu. Ordu baskısı sonucun- da, 1959'da, devlet başkanı peroncularla ilişkisini kesti. 1962'de beş haftalık bir genel grev sonunda bazı bakanlar istifa etti. Aynı yıl içinde baş- kan Frondizi Küba'nın Lâtin Amerika'da «tecrit» edilmesi karşısında çekimser kaldı; peroncuların «*Adaletçi Ey- lem*» adı altında, mart ayın- daki seçimlere katılmasına izin verildi. «Adaletçi Ey- lem» oldukça önemli ba- şarılar sağladı. 10 nisan 1962'de Frondizi, askerî bir cunta tarafından devrildi; da- ha çok peroncuların kazandı- ğı başarılar yüzünden, mart seçimleri iptal edildi. Askerî cuntalar arasındaki çekişme, bir yıl kadar sürdü. Temmuz 1963'te başkanlığa radikal

parti adayı Arturo Illia geti- rildi.

Peron yanlısı «Adaletçi Ey- lem», 1965 seçimlerinden en büyük muhalefet partisi ola- rak çıktı. C.G.T'nin yönetimi de peroncuların elindeydi. 1966'daki seçimlerde peron- cuların elde ettiği yeni başa- rılar, bir askerî darbeve da- ha yol açtı.

28 haziran 1966'da başkan Arturo Illia'yı devirip meclisi dağıtan komutanlar cuntası, «Arjantin Devrimi Geçici Ana- yasası»nı ilân etti ve siyasal partileri yasakladı. 29 hazi- randa cunta, general Ongania'yı geçici başkan ilân etti. Ongania, başkanlığa getiril- meden önce, 1965 mayısında, birçok yüksek rütbeli subay gibi, A.B.D'nin Dominik'e as- kerî müdahalesi sırasında, or- dunun, A.B.D'nin yanında ver- alması gerektiğini savunmuş- tu.

12 mart 1968'de kara, de- niz ve hava kuvvetleri komu- tanları cuntasının başkanlığı bir yıl süreyle amiral Gnavi'- ye bırakıldı. 6 mayısta ise, ar- tık, piskoposlar da hüküme- tin ekonomik ve sosyal politi- kasını eleştiriyorlardı. 23 ma- yısta, öğrencilerle hükümet kuvvetleri karşı karşıya geldi- ler ve büyük çatışmalar oldu; Rosario'da sıkıyönetim ilân edildi. 28 mayısta harp kon- seyi anayasası çıkarılarak, si- lâhlı kuvvetlere karşı koyan hertürlü eylemi bastırmak için orduya özel yetkiler ve-

rildi. Cordoba'da büyük di- renmeler oldu ve ordunun müdahalesi ile bastırılan olaylarda 14 kişi öldü.

5 haziranda Ongania, kabi- nesinin istifasını ilân etti. 30 haziranda, işçi liderlerinden sendikacı Augusta Vander öldürüldü. Bütün ülkede sıkı- yönetim ilân edildi. 23 tem- muzda, Ongania'vı destekle- yen cunta «*liberal bir demok- rasi*»ye karşı olduğunu bildir- di.

PERON'UN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Juan Domingo Peron 1895 yılında doğdu, bir es-tanciero'nun (büyük çiftçi) oğluydu. Eskrim şampiyonu ve iyi bir askerdi. Strateji sorunlarına büyük ilgi du-yardı (bu konuda yirmiden fazla yapıtı vardır). Assu-baylarla ilk ilişkiyi askeri okulda kurdu. Onları «yur-dun her yanından gelmiş alçakgönüllü çocuklar» ola-rak tanımlar ve şöyle derdi: «kendileriyle gece-gündüz birarada yaşadım; çok kez onlara bakıcılık ettim». Bu nedenle, ordu içinde büyük saygınlığı vardı. 1940'lar-da Arjantin'in siyasal yaşantısında kesin bir rol oyna-yacak olan G.O.U'nun (Birleşik Subaylar Grubu) kurul-masında bu saygınlığın ona büyük yararı dokunmuştu.

Peron'un yazılarında, ateşli devrimcilik cümleleri yanında, faşist rejimlerin çöküşü konusundaki yakın-malarına da rastlanır. Oligarşiye karşı sövmeleri ya-nında, kapitalizmin ve batı sisteminin inatçı savunma-sı yer almaktadır. Peron bir yandan Birleşik Amerika'ya ağır eleştiriler yöneltirken öte yandan Eisenhower'i över; bir yandan Benito Mussolini'yi övgülerle kutlar-ken, öte yandan italyan anti-faşistlerini göklere çıkarır.

Bu çokdeğercilik tutumu, Peron'a aşırı soldan aşırı sağa kadar, her düzeyde yandaş sağladı. Orestes D. Confalonieri'nin Peron Contra Peron (Peron'a karşı Pe-ron) adlı kitabı, Peron'un hükümet yıllarında nasıl bir-biriyle çelişen sözler söylediğini sergileyen önemli bir derlemedir.

Peron, 17 ekim 1945'ten önce, çalışma sekreterli-ğinde bulunduğu dönemde, kendini bir «komünist» olarak nitelemişti; oysa iktidarda bulunduğu yıllarda, komünistleri amansızca ezecekti. Peron bu davranışını daha sonraları şöyle açıklar: «Ben o sırada, o insanla-ra komünizmin diliyle sesleniyordum. Niçin? Çünkü, onlarla başka bir dille konuşmuş olsaydım, ağzımı açar açmaz beni portakal yağmuruna tutarlardı... Ama, ge-ne söylüyorum: benim istediğim şey, halk yığınlarını komünistlerin elinden çekip alarak onları desteksiz bi-

rakmaktı. Politika oyununun kuralıdır bu: doğaldır ve mantıklıdır.»

1951'de sağ görüşlü general Benjamin Menendez, Peron'a karşı başarısız bir darbeye girişti. O sırada, tutulduğu amansız hastalık, Evita'yı yatağa bağlamıştı. Darbe hazırlıklarını öğrenen Peron, asker bakanların-dan birini, general Jose E. Sosa Molina'yı ve C.G.T'nin üç yüksek yöneticisini çağırarak onları Belçika'dan 5 000 makineli tabancayla 1 500 mitralyöz getirmekle görevlendirdi. Bu silâhlar, hükümete karşı ayaklanma girişimlerinin bastırılmasında kullanılmak üzere C.G.T'-ye teslim edilecekti. Gerçekten de silâhlar satın alındı ve Arjantin'e getirildi. Az sonra Evita öldü ve Peron silâhların Ulusal Jandarma Örgütü'ne verilmesini emretti.

Peron 15 eylül 1955 darbesi ile devrildi. Bu, son derece gerici özellik taşıyan bir darbeydi; çünkü ame-rikan tekelci sermayesine boyun eğmeyi hızlandırmak eğilimindeydi. Ama, kitleler peroncu kalmaya devam etmekle birlikte, gerek hükümetin aldığı yeni tedbirler, gerek peroncu yöneticilerin tutumu yüzünden çaresiz-diler; dolayısıyla bu manevraya karşı koymak olana-ğını ve gücünü bulamadılar. Silâh isteyenler yalnız pe-roncular değildi; darbeye karşı olduklarını ilân eden komünistler de silâh istiyorlardı. Ama Peron bunu ke-sinlikle reddetti. Bu arada sürgüne gitmiş, İspanya'ya yerleşmişti. Ama, cabecita negra'lara Arjantin'e döne-ceği konusunda söz vermeyi ihmal etmedi. Sözü edi-len dönüş tam 17 yıl boyunca, ülkenin bütün sorunla-rının çözümü olarak gösterilecekti.

Peron'un 1964 aralığındaki geri dönüş girişimi ba-şarısızlığa uğradı; ama 1970'lerde egemen sınıflar için artık Peron'suz bir çözüm yolu kalmamıştı.

Peron, 1972 yılında Arjantin'e geri döndü. 1974 temmuzunda öldüğünde, yerini ikinci bir Evita'ya, yani İsabella Peron'a bırakacaktı. «Peron mit'i» yıkılmıştı artık.

8 haziran 1970 günü, üç kuvvet komutanı (Alejandro Lanusse, Carlos Alberto Reyes ve Pedro Gnavi), general Ongania'yı «demokratik reji-mi gerçekleştirmede» gerek-çesiyle devirdiler; yerine Gn. Roberto Marcello Levings-ton'u getirdiler. Levingston, uzun yıllar Washington'da as-keri ataşe olarak görev yap-mış, Arjantin haberalma ser-visinin başında bulunmuş bir kişiydi. Halk ise, Ongania'nın düşürüldüğü haberi yayılır yayılmaz, hem Ongania hem

de kuvvet komutanları aley-hinde gösterilere başladı.

Peroncu eylem içinde git-tikçe daha büyük bir kesimin sola kayması; 29 mayıs 1969'da, Cordoba'da, büyük bir pe-roncu işçi-öğrenci ayaklan-masının başgöstermesi; çatış-ma ve kargaşanın yayılması; sol peroncuların sosyalist ey-lemlerle birleşme tehlikesinin büyümesi sonucunda, «peron-cu çözüm» yeniden gündeme geldi. Bu koşullarda Peron, solcu eylemlerin gelişmesine karşı «set» görevi görebilecek

tek kişi olarak kabul edilmiş-ti: generaller «sosyalizme gö-re peronizm ehveni şerdir» diye düşünmekteydi.

Böylece 1969'da yeniden başlayan «peronizme dönüş», Peron'un 17 kasım 1972'de Ar-jantin'e dönüşü ile sonuçlan-dı. Peron'un Arjantin'e gelişi ile seçimler düzenlenmiş, bur-juvazinin ve ordunun yüksek kademedeki subaylarının ha-zırladığı plan gereğince, 1973 yılında Peron devlet başkanı olmuştur. Böylece, 1969'da uygulanmaya başlayan bir

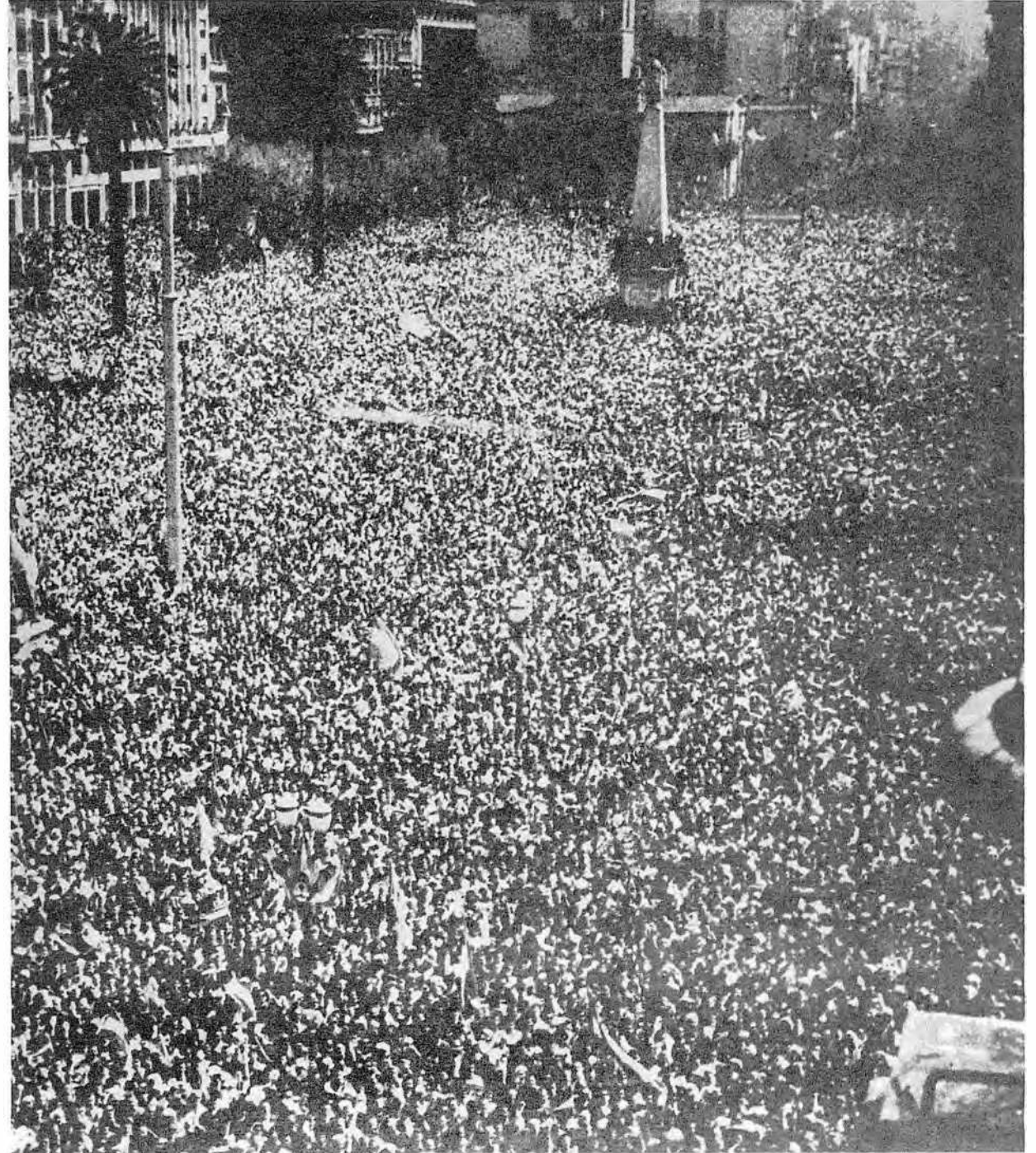
plan bazı aksaklıklarla da ol-sa gerçekleşmiş; Arjantin'de-ki egemen sınıflar, işçi sınıfı-nın sosyalist eylemlerle bütün-leşmesini engellemek için «Peron set»ini çekmişlerdir.

Solcularla Peron'un yaptığı «ittifak», 1 mayısta çok gü-rültülü bir biçimde yıkıldı. «Önder» Peron'un gerçek ni-teliğinin su yüzüne çıkması ile solcu örgütler, Buenos Aires'te Mayo meydanını dol-duran 60 000 militana şimdi-ye kadar umut bağladıkları Peron'a, artık, sırt çevirme

Peron İspanya'ya sığınır.
Sürgün yeri anlamlıdır;
olağanüstü bir efsane
sönmektedir. Ama daha
sonraları mitos yeniden
canlanır. Başlangıçta, Evita
Peron'un anısına
düzenlenen çekingen
gösteriler yayılır. Gücü
artan peroncu eylemi, yeni
yöneticiler her yola
başvurarak bastırmaya
çalışırlar. Yıllarca süren
çatışmalardan sonra, 19
kasım 1972'de Peron
ülkesine döner. Halkın
karşılması çok görkemlidir
(fotoğraf 2: Peron'u
karşılayan arjantinliler;
fotoğraf 1: Arjantin Maden
İşçileri Birliği'nin Peron'un
dönüşü dolayısıyla
bastırdığı «hoşgeldin» afişi).

zamanının geldiğini bildirdi-
ler.

20 haziran 1973'te, peroncu
eylem içindeki sol kanat, sağ-
cıların silâhlı saldırısına uğ-
radı; Ezeiza katliamında yüz-
lerce insan öldü. Solcu peron-
cuların devrimci girişimleri-
ne karşı, General Enrique
Anaya şöyle diyecekti: *Ordu,*
vatansız düşmanların amaç-
larına ulaşmak için kurumla-
rı yıkmasına ve iktidarı ele
geçirmesine müsaade etme-
mek için kendisine düşen gö-
revi yapacaktır. Çünkü bu ku-
rumlar bizim millî ruhumuzu
yaşıtmaktadırlar». Bu söz-
ler Peron tarafından hararet-
le alkışlanacaktı. Bu, Peron,
ordu ve burjuvazi arasında
sıkılaştıran bağları ve Peron'un
üstlendiği işlevin niteliğini
gösteriyordu. 1940'lardan bu
yana peronculuk, sendikal iş-
çi eylemiyle sosyalist eylem
arasında birlik kurulmasına
önemli ölçüde engel olmuştu.
Ancak peronculuğun «sol» ve
«sağ» olarak ikiye bölünmesi,
bu işlevin artık belirli ölçüde
başarısızlığa uğradığını gös-
termekteydi. Böylece tarih
önünde, biraz da gülünç bir
biçimde ikinci kez belirmesiyle,
peronculuğun «devrimci-
lik» efsanesi sona erdi ve
«Adaletçi Eylem» ülke içinde
«solu» ezmek görevini üstlen-
di. Tarihin bu ikinci kez gül-
lünç tekrarında, ikinci bir
Evita'ya da yer vardı. Juan
Domingo Peron, 1 temmuz
1974'te ölürken, yüklendiği iş-
levleri, gene eski bir oyuncu
olan bu ikinci Evita'ya, İsa-
bella'ya bırakacaktı.

Peron ve Yeni «Evita»sı, Isabel (üstteki fotoğraf) Arjantin'in yeni yöneticileriydiler artık. Peron'un ölümünden sonra Isabel, ülkenin cumhurbaşkanı olacaktı.

1930 (6 Eylül). General J. F. Uriburu'nun düzenlediği hükümet darbesi. 1932 - 1943 Agustin P. Justo, Roberto M. Ortiz ve Ramon S. Castillo'nun başkanlık ettiği üç tutucu hükümet dönemi. 1943 (4 Haziran). Askerî cuntaca gerçekleştirilen darbe. (27 Ekim). Albay J.D. Peron, Ulusal Çalışma Da-iresi'nin başına getirildi. 1944 (25 - 26 Ocak). Başkan Ramirez istifa etti, yerine general E.J. Farrel geçti. Peron, savaş bakanı oldu. (7 Haziran). Peron, cumhurbaşkanı yardımcılığına atandı. 1945 (19 Eylül). Muhalefetin düzenlediği «Anayasa ve Özgürlük Yürüyüşü». (9 Ekim). Muhalif güçler San Martin alanında, Orduevi'nin karşısında toplandı. Polis ateş açarak, göstericileri dağıttı. (13 Ekim). Peron tutuklandı ve Martin Garcia adasına sürüldü. (17 Ekim). Peron Buenos Aires'e döndü. (18 Ekim). C.G.T, yirmidört saatlik bir genel grev ilan etti. 1946 (24 Şubat). Juan D. Peron başkanlık seçimlerini kazandı. 1946 Merkez Bankası, telefon, demiryolları ve öteki ulaşım araçları millileştirildi. 1947 Eva Peron'un Avrupa gezisi. Arjantin'in ekonomik bağımsızlığı ilân edildi, kadınlara oy hakkı tanındı. 1948 «Eva Peron Sosyal Yardım Vakfı» kuruldu. 1950 - 1951 Bazı muhalif gazeteler kapatıldı. Demiryolları grevi. General Benjamin Menendez'in düzenlediği hükümet darbesi başarısızlıkla sonuçlandı. Yeni başkan-	lık seçimlerinde Peron yeniden başkan seçildi. 1952 (26 Temmuz). Eva Peron öldü. 1953 Yabancı sermayenin Arjantin'e girmesini sağlayan yasa kabul edildi. 1954 (25 Nisan). Başkan yardımcılığı seçimini, Peroncu aday amiral Alberto Tessaire kazandı. (Mayıs ve Haziran). Maden işçileri grevi. 1955 Hükümet, Standard Oil ile petrol sözleşmesi imzaladı. (16 Haziran). Plaza de Mayo ve Casa de Gobierno (hükümet binası) donanma uçaklarınca bombalandı. Buenos Aires'te çıkan kargaşalıklar sırasında Peroncular bazı kiliseleri ateşe verdi. (16 Eylül). General Eduardo J. Lonardi ve tuğamiral Isaac Rojas'ın önderliğinde bir hükümet darbesi düzenlendi. (19 Eylül). Peron görevden alındı, Paraguay'a sürgüne gitti. 1962 (10 Nisan). Başkan Frondizi devrildi. 1963 (Temmuz). Arturo Illia başkan oldu. 1964 (Aralık). Arjantin'e dönen Peron geri çevrildi. 1966 (28 Haziran). General Ongania önderliğinde gerçekleştirilen askerî darbe. 1969 (29 Mayıs). Cordoba'da büyük Peroncu işçi - öğrenci ayaklanması. 1970 (24 Mart). Paraguay konsolosu kaçırıldı. (8 Haziran). General Ongania devrildi. 1972 (Aralık). Peron'un Arjantin'e dönüşü. 1973 (11 Mart). Peroncu albay Campora başkan seçildi ve daha sonra Peron lehine başkanlıktan çekildi. 1974 (Temmuz). Peron'un ölümü.

endonezya devrimi

tarihsel evrim

Endonezya'da toplumsal ve siyasal gelişme, Batıda XVI. yüzyılla birlikte hızla gelişen sömürgeleşme eylemlerine sıkışıkya bağlıdır.

Batılıların Güney Doğu Asya'ya gelmelerinden önce Endonezya, kendi aralarında ya da Çin, Hint ve Arap devletleriyle ticarî ilişkilerde bulunan, irili ufaklı birçok devletten oluşmaktaydı. Bu devletlerin en büyüğü ve gelişmiş, binlerce adayı egemenliği altında bulunduran Srivijaya'dır.

Güney Doğu Asya'ya ilk gelen yabancılar, portekizliler oldu. 1511 yılında portekizlilerin, yörenin en büyük ticaret merkezi olan Malacca'yı ele geçirmeleri, Srivijaya'nın önemini yitirmesine yol açtı ve portekizliler kısa bir süre içinde, Endonezya'nın bütün baharat ticaretini ele geçirdi. Ancak Portekiz devleti, Güney Doğu Asya'da bir sömürge imparatorluğu kurmayı başaramadı. Portekiz, sadece, baharat ticaretinden büyük kârlar sağlamaya başlamış, ülkenin siyasal, sosyal yaşamına dokunmamıştır.

Ülkede yapısal değişimlere yol açan gerçek anlamda sömürgecilik, XVII. yüzyılda

portekizlilerin, yerlerini hollandalılara bırakmalarıyla başladı.

XVII. yüzyılda Hollanda, Avrupa'nın en güçlü ve en zengin imparatorluklarından. Güney Doğu Asya'nın zenginliklerine göz koyan Hollanda, bu amacını gerçekleştirmek için 1662 yılında Doğu Hint Şirketi'ni kurdu. Güney Doğu Asya'nın ve Endonezya'nın en önemli merkezi Java esas olmak üzere, yörede güçlü bir imparatorluk kurmak isteyen Hollanda, amacına bu şirket aracılığıyla ulaşmıştır.

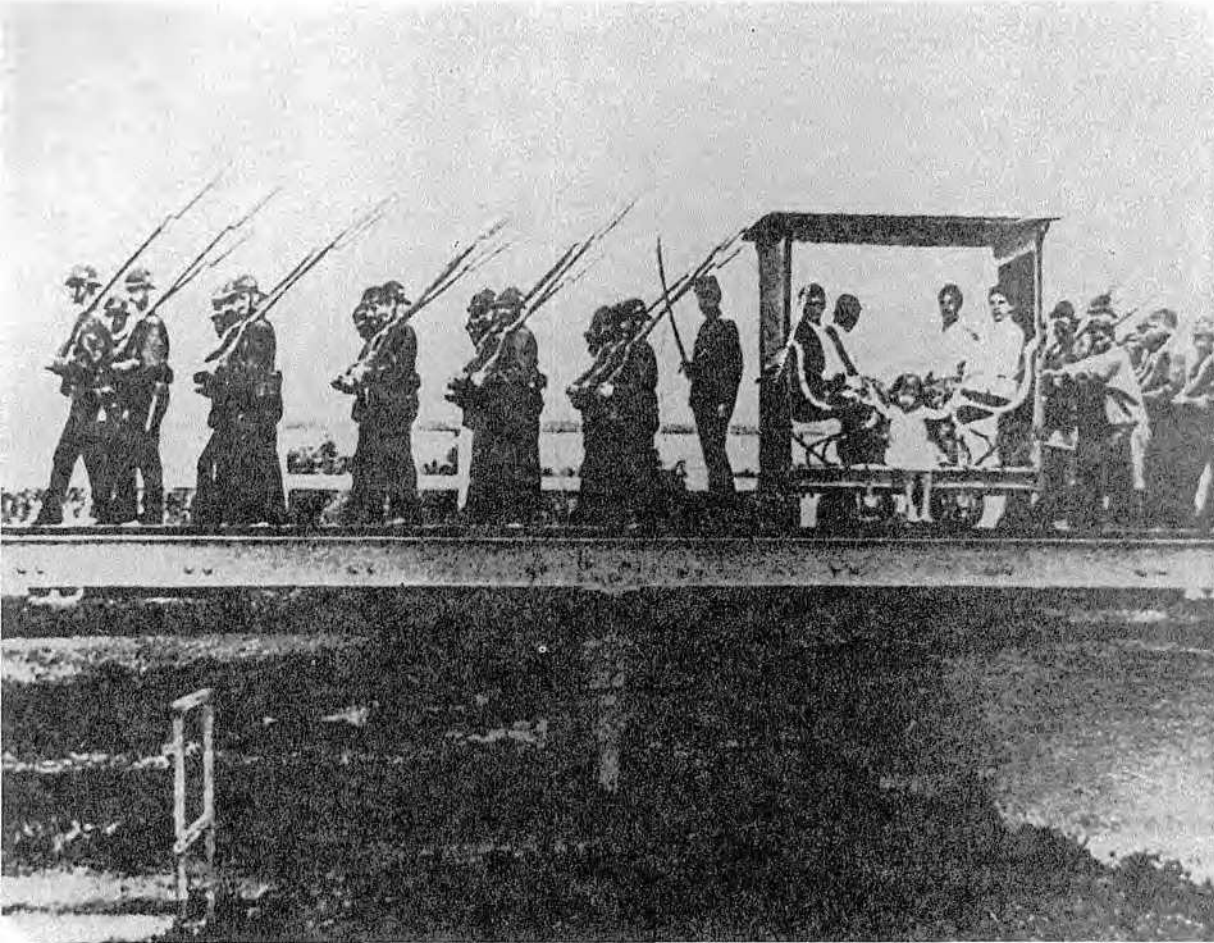
Şirket XVII. yüzyıl boyunca sürdürdüğü mücadeleler sonunda, Java'da siyasal birliği sağlayan Müslüman Ma-

taram devletinin gücünü yokedip bölgeyi denetimi altına almayı başardı. Siyasal birliği bozmayı başaran hollandalılar, merkezî otoriteye karşı mahallî şefleri destekleyip, onların kendi aralarındaki çelişkilerden yararlanarak bölgeyi ele geçirirken, aynı zamanda, ekonomik alanda feodal ilişkilerin yerleşmesine de sebep oldular. Böylece, Java çevresinde yoğunlaşan holland egemenliği, ülkede, XVII. yüzyıl kapitalizmine uygun bir sosyo-ekonomik yapının biçimlenmesine yol açmış oldu.

XVIII. yüzyıl sonlarında ve XIX. yüzyıl başlarında, batılı kapitalist devletler arasında

Uzak Asya, birbirinden uzak adalarda yaşayan ve etnik yapı, dil ve din bakımından, birbirinden çok farklı halklardan oluşmaktadır. Bu harita Uzak Asya halklarını bir birlik içinde tutabilmenin ne ölçüde güç olabileceğini örnekliyor.

hızlanan endüstri ürünleri üreten bölgeleri ve yeni pazarları ele geçirme kavgasının, bütün şiddetiyle Güney Doğu Asya'ya da yansıdığını görmekteyiz.

1795'te Hollanda'nın Fransız egemenliğine girmesinden sonra, Doğu Hint Şirketi'nin bölge üzerindeki egemenliği sona erdi ve bölgede Fransız eğilimli bir yönetim kuruldu. Ancak 1811'de, Avrupa'daki siyasal gelişmelerin sonunda bölge İngilizlerin eline geçti.

Güney Doğu Asya'da en köklü toplumsal değişimler, bölge İngiliz egemenliği altındayken gerçekleşmiştir. Stanford Raffles adındaki İngiliz genel valisi, bölgede, İngiliz çıkarlarına uygun liberal bir sistemin yerleşmesi için büyük çabalar harcadı. Bu bir bakıma, İngiltere'nin temsil ettiği sömürgecilik anlayışıyla, Hollanda'nın dayandığı merkantilist sisteme bağlı sömürgecilik anlayışının çatışmasıydı. İngiliz sömürge ekonomisi için üretim kadar tüketim de önemli bir sorundu. Bu yüzden Raffles, bölgede

feodal ilişkilerin kaldırılmasına, para ekonomisinin gerçekleşmesine çalıştı, bir toprak reformunu gerçekleştirdi.

1815 Viyana Kongresi, Doğu Asya adalarının egemenliğini yeniden Hollanda'ya verdi. Bölgenin yeni yöneticisi Gen Varden Bosch, ekonomik alanda yeni bir politika uygulamaya başladı. Tarımda uygulanan bu yeni sistem, üreticiyi ürününü çok düşük bir fiyatla, yeni «efendisine» satma zorunluluğu getiriyordu. Doğal olarak bu yeni uygulamaya karşı tepkiler oldu. Yeni tarım sistemi, bölgedeki Hollandalı çiftçi ve ihracatçılara büyük kazançlar sağlarken, yerli halk arasında da Hollanda egemenliğine karşı duyulan kinin artmasına yol açtı.

milliyetçiliğin doğuşu

Tarım sisteminin 1870'lerden sonra değişikliğe uğrama-

sına rağmen, öteki batılı devletlerin yeniden Güney Doğu Asya'ya el uzatmasıyla Hollandalıların civar bölgedeki ekonomik egemenliği daha da belirginleşir.

Hollandalıların bölge halkının toplumsal yaşamlarına karışmamalarına rağmen, yerli halk arasında Hollanda egemenliğine karşı tepki giderek arttı, bazı mahallî çatışmalara yol açtı.

Kuzey Sumatra'da, XIX. yüzyılın sonlarında başgösteren Atjek savaşı, bu tür çatışmaların en kanlı olanıdır. 1904 yılında atjeklerin yenilgiye uğramasıyla, endonezya milliyetçiliğinin ilk tohumları da atılmış oldu. Bu ilk milliyetçiliğin önderleri, mahallî siyasal güçler ve aydınlarıydı. Bu aydınlar üç ana unsurdan oluşmaktaydı. Lâğruclan Hollandalılar, yada yerlilere yakınlık duyan Hollanda kökenliler; orta sınıfı oluşturan, iyi eğitim görmüş İndo-Avrupalılar ve çoğu zengin tabakadan gelen ve genellikle Java'lı endonezyalılar. Aslında aydın kesimde gelişen Endonezya

milliyetçiliği, başlangıçta bütününüyle «ithal malı»ydı.

1926'ların sonlarında ve 1927'lerin başlarında milliyetçiler ve komünistlerin, genellikle Batı Java'da başlattıkları ayaklanmalar, kanlı bir biçimde bastırıldı. Önderlerin çoğu hapsedildi yada bölge dışına sürgüne gönderildi. Hollandalı komünist önder Maring, bir daha dönmek üzere ülkeyi terketti; endonezyalı komünist Tan Malaka, İngiliz Malaya'sına gitti; milliyetçi lider Sukarno da ülke dışına sürüldü.

1927'deki bu darbeye rağmen, milliyetçi akım Endonezya'da hızla gelişti. Sukarno'nun arkadaşları, milliyetçileri «tek insan, tek dil, tek vatan» sloganı çevresinde topladı. 1930'da «Genç Endonezya» (Endonezya Muda) adlı bir gençlik eylemi doğdu.

japon istilas

1940'lara kadar ülkede milliyetçi akım büyük boyutlar kazandı. Ancak, hâlâ, ülkelere Hollanda'nın boyunduruğundan kurtulması konusunda milliyetçiler ve sosyalistler arasında net ve kesin

Avrupalıların Uzak Asya'ya sızmaları, daha XVI. yüzyılın ilk yıllarında portekizlilerle başlar. Ama en köklü biçimde yerleşenler, kuşkusuz, hollandalılar oldu. Sömürgecilerin bu bölgeye sızmaları, başlangıçta ticarî nitelikteydi. Askerî işgal, dolayısıyla de tam anlamıyla bir sömürge yönetiminin kurulması, çok ağır gerçekleşti. Çünkü sömürgeciler, özellikle bölgedeki müslüman halkların sert direnmesiyle karşılaştı. Bu direnmenin en keskin ve inatçı olanı, Atjek Sultanlığı topraklarında görülmüştür (fotoğraf 2: Son Atjek sultanı Habib Abdurrahman). Hollandalı askerler, yerli halka bir «parya» gibi davranırlardı (fotoğraf 1: Hollandalı subayların eşlerini taşıyan bir vagon. Vagonu, arkadan yerliler itmektedir).

bir görüş belirmiş değildi. Hattâ kimi milliyetçi ve endonezyalı sosyalistler, ülkelerinde sömürgeciliğin bir yüzyıl kadar daha sürmesi gerekliliğine inanıyorlardı. Sömürge yönetimi ise bu süreci üç yüz yıl olarak hesaplamaktaydı.

Oysa, gerek hollandalıların gerek endonezyalıların bozulmayacağını sandıkları düzen, japonlar tarafından yıkıldı.

Alman nazilerinin 1940 yılında Hollanda'yı işgalinden sonra Endonezya, hollandalı genel vali Tjarda van Starckenborg-Stachouwer tarafından yönetilmeye başlandı. Böylece Endonezya, 1940 yılından sonra, Hollanda'ya pek bağımlı olmayan bir ülke görünümünü aldı. Bu durum Japon İmparatorluğu'nun gözünden kaçmadı.

1941 yılının ortalarında Endonezya'nın en önemli hammaddelerinden petrol, kauçuk ve tenekenin üçte biri Japonya'ya gönderilmekteydi. Ancak Japonya, hammaddelerin tümünü ve özellikle de Çin'de karşılaştığı durumdan dolayı da, endonezya petrolünü istiyordu. Petrolün ve hurda çeliğin Japonya'ya gönderilmesine Amerika Birleşik Devletleri ambargo koydu. Temmuz 1941'de Japonya'nın bütün gelir kaynakları Birleşik Devletleri tarafından dondurulunca, Britanya ve

Hollanda da derhal aynı uygulamaya başvurular. Bu durum, başka bir kaynaktan petrol sağlayamazsa Çin'deki emellerinden vazgeçmesi gerekecek olan Japonya'yı harekete geçirdi. Kararı izleyen savaş ve Endonezya'nın Japonya tarafından ele geçirilmesi, Hint Adaları'ndaki hollanda tarihinde de yeni bir dönemi başlatacaktı.

7 aralık 1941'de savaş başladığı zaman, hollandalılar bütün umutlarını Singapur üzerinde bir hat tutacak olan ingilizlere bağlamışlardı. Singapur'un şubat 1942'de düşmesiyle savaş kaybedildi; ama hollandalılar ve bazı endonezyalılar, japonların esas adalara çıkışları sırasında, ülkelerini korumak için yer yer direndiler. 9 martta Hollanda'nın kesin yenilgiye uğramasıyla, Endonezya, «Japon Doğu Hint Adaları» adını aldı ve takımadaların bütün kesimlerinin yönetimi, japon ordu ve donanması arasında paylaşıldı.

Endonezya'nın savaştan yenik çıkması, bir bakıma ülkedeki milliyetçi eylemlere yeni olanaklar tanıyacaktı. Japonlar, daha adalara ayak basmadan, endonezyalı milliyetçiler arasında, onları hollanda boyunduruğundan kurtaracakları propagandasını yaptılar. Bu yüzden japonların Endo-

nezya'ya gelişi, genel olarak endonezyalıların tarafından memnurlukla karşılandı. Ülkedeki hollandalı yöneticiler, toplama kamplarına gönderildi. Aslında kadın, çocuk bütün Hollanda vatandaşları, hattâ hollandalılarla aynı kaderi paylaşan İndo-Avrupalılar da bu kampları boyladı. Ancak japonlara karşı duyulan bu sevgi ülkede siyasal gösterilerin ve toplantıların yasaklanmasıyla kısa sürede yok oldu. Yasaklara uymayanlara verilen ceza, genellikle, ölümdü. Sukarno ve öteki milliyetçi liderlerin esir kamplarından çıkartılmasına rağmen, milliyetçi eylemler baskı altında tutulmaya devam etti. Öğrencilerin saçlarının traş edilmesi ve okullarda japonca öğretiminin şart koşulması, tepkileri daha da yoğunlaştırdı.

Ancak bütün bunlar, milliyetçi önder Sukarno'nun cesaretini kırmadı. Avrupalı sömürgecilerin bağımsızlık yolunda en büyük engel olduklarını bilen Sukarno, japonlarla anlaşmaya razı oldu. Yardımcılarından, Sumatra doğumlu Muhammed Hatta ve Hollanda'da eğitim görmüş sosyalist Sultan Sjahrir onun bu tutumuna karşı çıktılar. Sukarno japonlardan, Endonezya'nın çıkarlarının korunacağı ve gelecekte ülkeye bağımsızlık tanınması konusunda, zayıf ta olsa, bazı vadeler koparmış bulunuyordu.

“putera” örgütü

Japonlar, Sukarno'nun endonezcede «erkek evlât» anla-

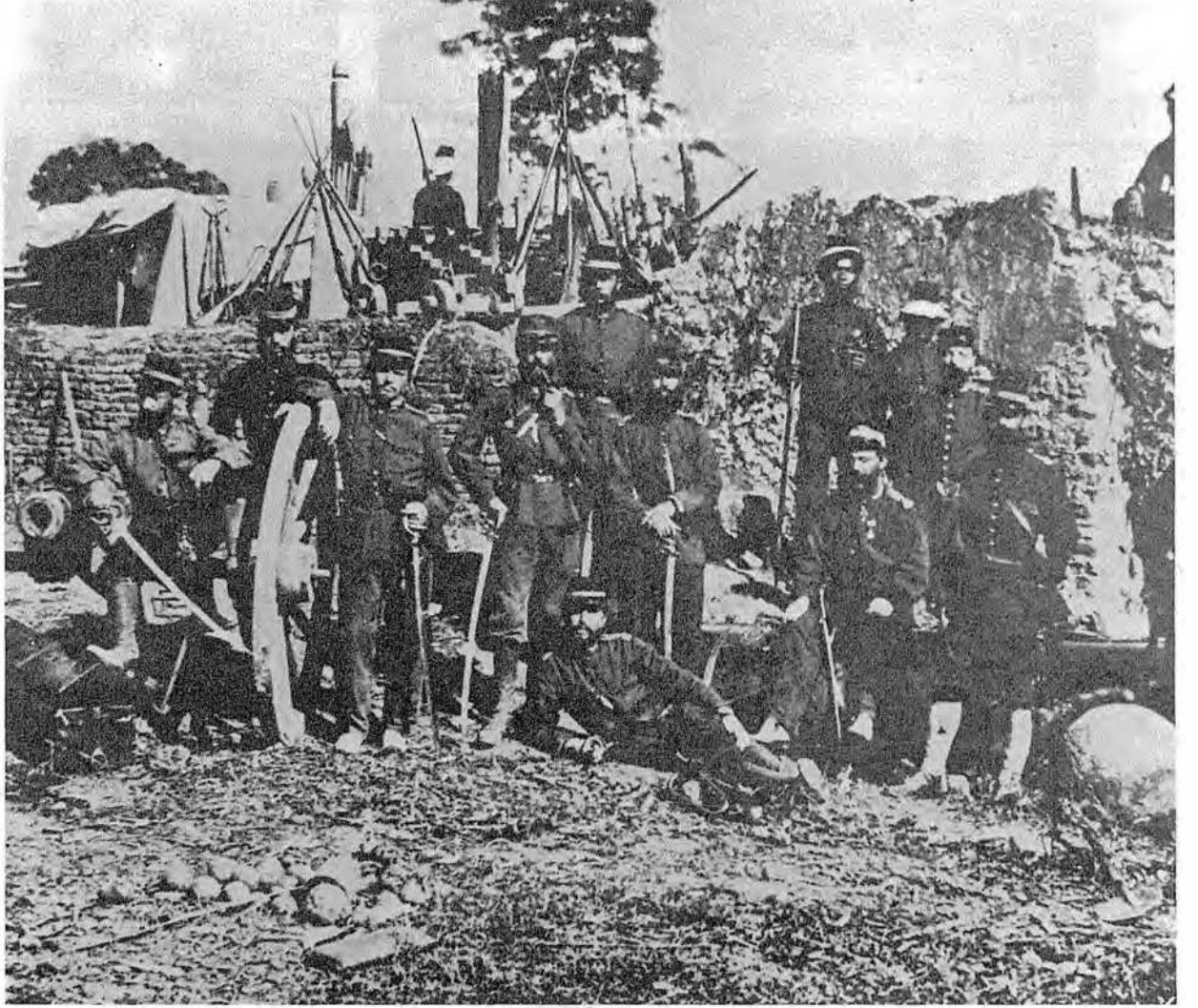
Başlangıçta, hollandalılar bu bölgeyi bir pazar olarak düşünmekteydiler. Bu amaçlarını da, ticaret kumpanyaları (fotoğraf 1: Doğu Hint Adaları Kumpanyası'na ait ticaret kalyonlarının 1648 yılında Batavya'dan dönüşlerini gösteren bir tablo) ve mahallî şeflerin iç mücadelelerinden yararlanarak gerçekleştireceklerdi. Bu bölgenin bütünüyle Hollanda egemenliği altına alınması ise XIX. yüzyılın son çeyreğinde devam etti ve ancak 1904 yılında tamamlandı (fotoğraf 2: J. Hoyneck von Papendrecht'in bu tablosu, hollanda birliklerinin Batee İliq'i fethedişlerini göstermektedir; fotoğraf 3: bir konak yerinde hollanda askerleri; fotoğraf 4: hollanda birlikleri bir mola sırasında).

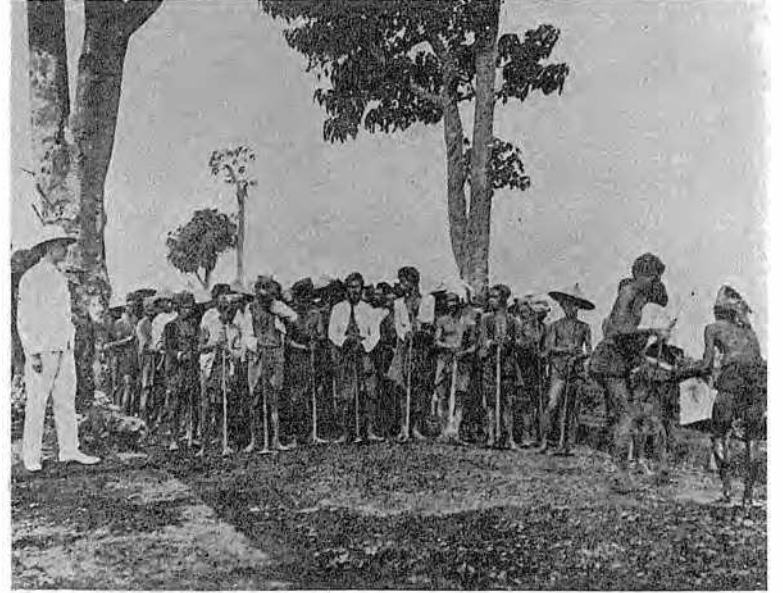
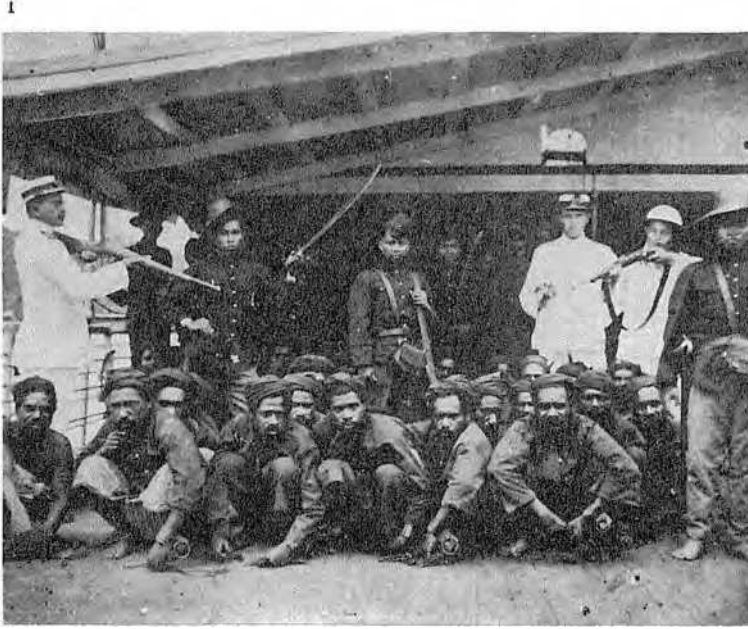
3

mına gelen «Putera» örgütünü kurmasına izin verdiler. Örgüt, böylece, anavatana bir «erkek evlât gibi» hizmet edecekti. Örgüt, halk gücünün çekirdeğini oluşturuyor ve yerli gelenek ve göreneklerin, o güne kadar takımadalarda uygulanan hukuk sisteminin yerini alacak biçimde benimsemesine çalışıyordu. Japonlar bu örgütün tehlikeli bir gücü olduğunu sezinlemelerine rağmen, kitlelerin ayaklanmasını göze almak yerine, Sukarno'ya sınırlı yetki vererek onu yatıştırmanın en iyi yol olduğunun farkındaydılar.

Japonların, Endonezya devrimine yaptığı en büyük katkı dil alanındadır. Sansüre rağmen gazetelerin basılıp ülkede dağıtılmasının, Endonezya milliyetçiliğine büyük yararları olmuştur. Ülke çoğunluğu okuma yazma bilmiyordu, (o dönemdeki okuma, yazma oranının genellikle, % 5 olduğu sanılmaktadır); ama, gene de, basılan broşür ve gazeteler, her köyde en azından okuma bilen birinin çıkması sayesinde, kitlelere ulaşabiliyordu.

Hollanda'nın bu bölgeyi sömürgeleştirmesine karşı direnmeler (fotoğraf 3: demiryoluna yapılan bir sabotaj sonucunda devrilen bir hollanda askeri treni) devam ederken, hollandalılar da emperyalist baskılarını, gitgide, daha da acımasızca uygulamaktaydılar (fotoğraf 2: zorla çalıştırılan Lombok adası yerlileri bir yol yapımında). Bunun nedeni, özellikle Endonezya'nın kauçuk üreten bir ülke olarak, olağanüstü bir ekonomik ve stratejik önem kazanmasıydı (fotoğraf 1: Bir hollanda plantasyonunda çalıştırılan endonezyalı yerli işçiler; fotoğraf 4: bir kauçuk plantasyonundan görünüm. İşçiler arasında çocuklar da farkedilmektedir). Mahalli şefler de, hollandalıların sömürgeci amaçlarında onlarla işbirliği yapmaktaydılar (fotoğraf 5: hollandalı bir yöneticinin başkanlığında toplanan yerli şefler).

1943 yılında savaşın Japonya'dan yana gitmediğini gören japon başbakanı Tojo «Güney Bölgelerdeki» halkların, isterlerse, hükümete katılabilmelerine izin verdi. Endonezya'da yeni umutlar böylece belirdi; oysa tanınan bu ayrıcalığın sebebi açıktı: Japonya, uyruğu olan halkların savaşta gönüllü desteğini sağlamak amacını güdüyordu. 1944'ün başlarında Putera (erkek evlât örgütü), yerini Diawa Hokokai'ye (Java Halk Bağımlılık Eylemi) bıraktı. Bu örgüt endonezyalı milliyetçilere daha önce tanınmış olan nisbi bağımsızlığı ellerinden aldı.

Ekim 1943'te, gönüllü bir Endonezya ordusu kuruldu. Ordunun amacı, gerçekte, Japonya'nın çıkarlarına hizmet etmektir. Oysa genç milliyetçiler bu yolla, savaştan sonra da gerekli olabilecek askeri bir eğitim görecektir. Ayrıca 300 000 kadar endonezyalı Yeni Gine ve Burma'da savaşmaya zorlandı; gidenlerin % 90'ı ise geri dönmedi. Su-

4

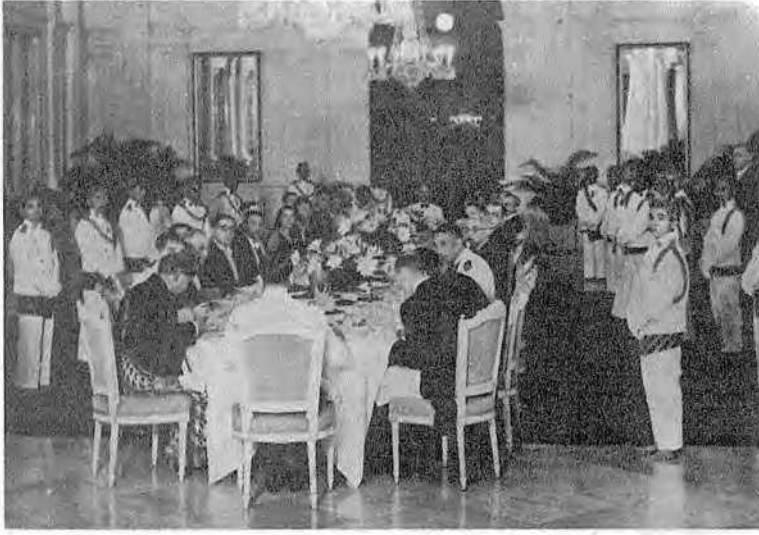
karno, japonlardan emir alan bağımsız milliyetçi lider olarak, askerî rejimin danışmanlığına atandı. Japonlara destek sağlamak amacıyla Java'da bazı girişimlerde bulunmasına rağmen, halkı onu japonların bir kuklası saymıyor, milliyetçi bir lider olarak benimsemeye devam ediyordu.

bağımsızlığa doğru ilk adım

7 eylül 1944'te Japonya Endonezya'nın bağımsızlığını tanıdı. Böylelikle halkın Sukarno ve yardımcılarının işbirlikçi politikalarına karşı duydukları bütün kuşku da giderilmiş oldu. Hollanda ve Japonya'nın yasakladığı Endonezya millî marşı, «*Indonezya Raya*», ve kırmızı, beyaz millî bayrak, artık, yasak değildi. Japonya'nın sözünü

5

Bölgedeki direnmciler için 1917 Ekim Devrimi bir dayanak olmuştu (fotoğraf 2: Asya halkları delegeleri, 1922'de Moskova'da yapılan bir «komintern» toplantısında: soldan üçüncü, ayakta duran, Endonezya temsilcisi Tan Malaka; dördüncü Hindistan delegesi Manabendra Nath Roy; oturan, soldan birinci ise, Ho Şi Minh'dir). Ama Endonezya bağımsızlık savaşının en önemli anı, kuşkusuz, japon müdahâlesidir. 1940'da almanlar tarafından bozguna uğratılıp işgal edilen Hollanda (fotoğraf 1: 15 haziran 1939'da son «Volksraad» toplantısının açılışı; bu «Halk Konseyi», Hollanda'nın Endonezya'daki son yasama organı olmuştur), kauçuk üretimine göz dikmiş olan japonların isteklerine karşı koyacak güçte değildi artık. Aslında japonların bu bölgelere ilgi duyması, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'na katılmasından önceye raslar. Japonların talepleri, o yıllarda Hollanda ile Japonya arasında görüşmelere konu olmuştu (fotoğraf 3: 1941 yılında Batavya'da japonlarla hollandalılar arasında yapılan kauçuk görüşmeleri). Ama Japonya'nın savaşa girmesi ve daha sonra Endonezya'yı silâh yoluyla işgal etmesi, ülkedeki ulusçu güçlerin uyanmasını sağladı: çünkü japonlar, istedikleri askerî üsleri ve üretim merkezlerini elde ettikten sonra, Hollanda'ya karşı yerli işbirlikçiler sağlamak üzere bağımsızlık temaları işlediler (fotoğraf 5: japonlar tarafından başlatılan eylemler çerçevesinde sivil endonezyalıların eğitilmeleri). Ülkelerini kurtarmak için kiminle olsa anlaşmaya hazır olan bu yerli milliyetçiler arasında birinci planda Sukarno geliyordu (fotoğraf 4: Sukarno'nun 1944'te çekilmiş bir fotoğrafı).

tutacağı umudu içinde bütün adalarda bağımsızlık törenlerle kutlandı. Endonezya'da bağımsızlığın gerçekleşmesinin ancak, Japonya'nın savaşı kazanmasına bağlı olduğu gerçeği, bütünüyle gözden ka-

çırıldı.

Başlangıçta, Japonya, ülkede bağımsızlığı gerçekleştirmek için pek çaba harcamadı. Amerika'nın denizlerde ve Filipinler'de üst üste zaferler kazanması, ülkede ve özellikle de Java'da huzursuzluğu yaygınlaştırmıştı. Savaş japonların aleyhine gelişme gösterdikçe, bağımsızlık eylemlerinin her türüne göz yumuluyordu. 1945 yılının baharında savaş sona erer ermez Sukarno bir hükümet kurma yolunda bazı girişimlerde bulundu.

Milliyetçilerin liderinin resmen Sukarno olmasına rağmen, milliyetçi cephe bir bütün olmaktan uzaktı. Birçok ayrı grup, özellikle de müslümanlar, yeni rejimin kuruluşunda görev almayı ümit ediyorlardı. Mayıs sonunda bütün grupların katıldığı bir konferansta, yeni devletin «milliyetçilik, hümanizma, halk egemenliği, sosyal adalet ve Allah'a inanç» kavramlarından oluşan ilkeleri, (pantja sila, yada Beş İlke) bağımsız Endonezya'nın ana ideolojisi olarak saptandı. Konferansın ikinci toplantısı haziran ortalarında yapıldı. Belli bir azınlık, yeni kurulacak devletin sınırlarının eski Hollanda Doğu Hint Adaları'yla

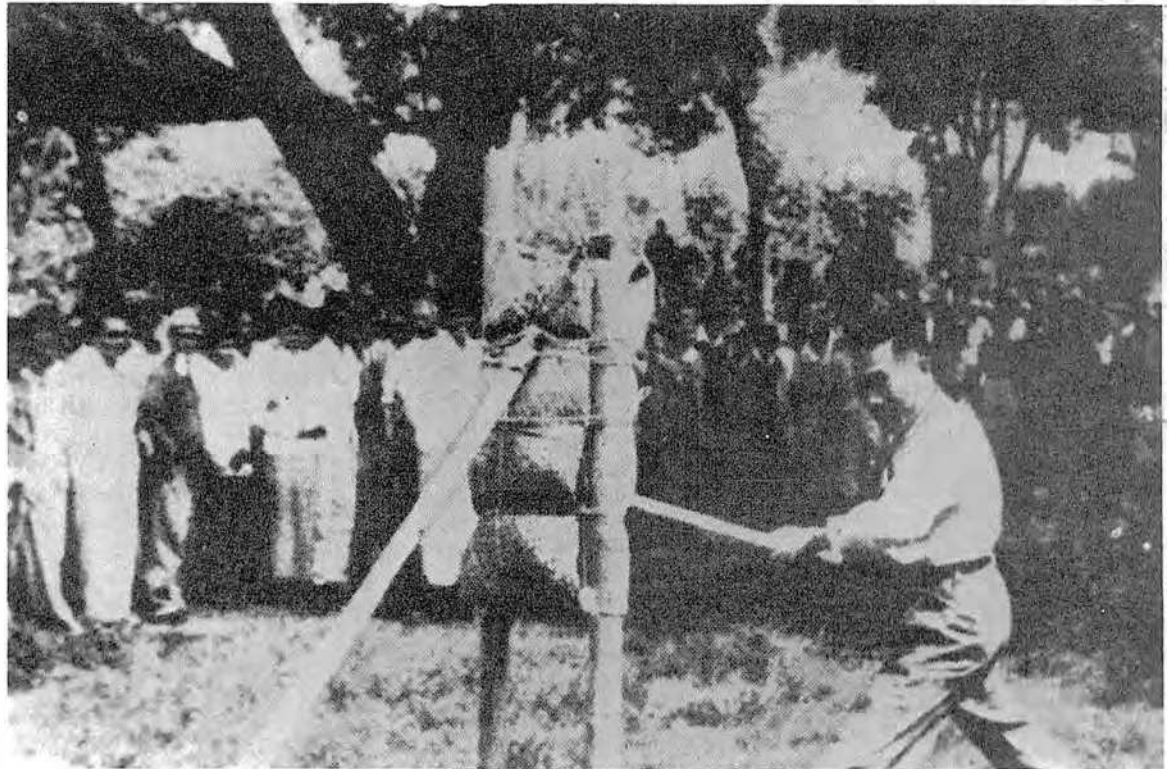
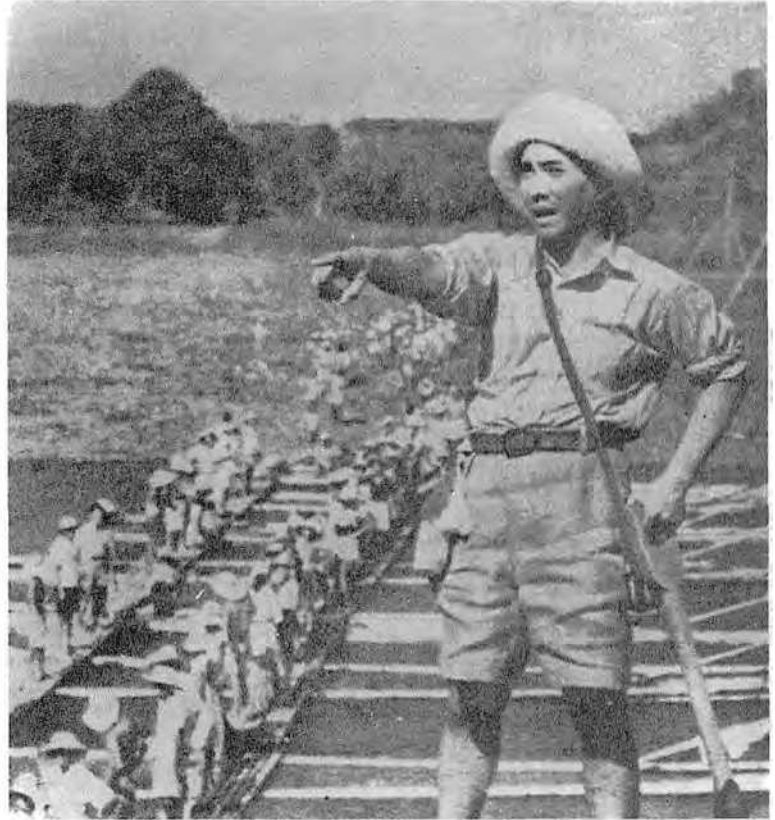
sınırlı kalmasını önerirken, çoğunluk Yeni Gine, Portekiz Timor'u, İngiliz Borneo'su ve İngiliz Malaya'sının da kurulacak yeni devletin sınırları içine alınması görüşünü yeğledi.

Bir anayasa yapılarak doğrudan seçilen bir kongrenin kurulması ve bu kongrenin de beş yıllık bir süre için cumhurbaşkanını ve yardımcısını seçmesi kararlaştırıldı. Bakanların atanma ve işten uzaklaştırılmaları, başkanın yetkisi içindeydi ve başkan, yılda en az bir kez toplanma zorunluğunda olan parlamentodan başka hiç kimseye karşı sorumlu değildi. Böylece bireysel egemenlik ilkesi kendiliğinden anayasaya girmiş oldu. Başkana yüksek düzeyde bir «danışmanlar meclisi» yardımcı olacak, ancak bu meclisin önerilerini başkanın yerine getirme yükümlülüğü bulunmayacaktı. Başkan, Sukarno olacaktı. Ancak, yardımcısı durumundaki Hatta, bu anayasanın başka türden bir baskı yönetimine yol açabileceği uyarısında bulunarak, başkanın yetkilerinin de denetlenmesi görüşünde ısrar etti.

Ağustos başında Sukarno, bağımsızlık konusunda görüşmeler yapmak üzere Saygon'a çağrıldı. Görüşmeler sonunda bağımsızlığın ilân tarihi 24 ağustos olarak saptandı. Aynı zamanda bütün adalardaki mahallî askerî komutanlar, belediye konseyleri kurarak bağımsızlığın ilânından sonra bölgesel yönetimi devralma hazırlığına giriştiler. Japonya, Amerika'ya baş eğmeden önce yeni hükümeti kurmaya karardı. 6 ağustos'ta Hiroşima'ya atılan ilk atom bombası ise yapılacak işlerde ivedi davranılması gerektiğini ortaya koydu. Oysa Endonezya milliyetçi devrimi başlamıştı ve japonların onu durdurmak için yapabilecekleri pek birşey yoktu.

kağıt üzerinde bir cumhuriyet

14 ağustosta endonezyalı liderler sürgünde oldukları Çin Hıندی'nden geri döndüler. Sovyet savaş ilânı ve iki atom bombasının patlatıldığı söylentilerinin yayılmaya başlamasıyla, milliyetçi gençlik arasındaki devrimci coşkunluk da son kerteye ulaştı. Ertesi gün Japonya teslim oldu. Milliyetçiler, müttefiklerin savaş sona erer ermez, hollandılara bölgede yönetimi yeniden ele geçirmeleri için yardım sözü verdiklerini ve bu yüzden devrimi gerçekleştirme konusunda çok acele davranmaları gerektiğini biliyorlardı. Hür hollandalılar kuvvetleri gelene kadar Endonezya'yı elde tutmak için, ingilizlerin her an adayı işgal etmeleri beklenmekteydi. Hatta ve Sukarno, bağımsızlığın hemen ilân edilmesine karar verdiler. 17 ağustosta Endonezya

1

Cumhuriyeti'nin kurulduğu dünyaya duyuruldu. Ancak gerçekte Cumhuriyet kâğıt üzerinde vardı. Japonlar, hâlâ, ada denetimini ellerinde tutuyorlardı. Teslim şartlarına göre de müttefik kuvvetler adaya gelene kadar bu durum devam edecekti.

Bu arada Sukarno, hollandalılara karşı *birleşik bir cephe* kurmak amacıyla, 27 ağustosta, *Djawa Hokokai*'nin (Java Halk Bağımlılık Hareketi) eski taraftarlarını bir araya topladı ve *Endonezya Milliyetçi Partisi*'ni kurdu. Bölgesel güvenlik kuvvetleri acele olarak toplandı ve birkaç hafta sonra, Hollanda Sömürge Ordusu'nun (*Knil*) eski albaylarından biri tarafından yönetilen «Endonezya Cumhuriyet Ordusu» gerçekleştirildi. Üstlendiği savunma görevi dolayısıyla devrimin gerçek maddi gücünü kendinde topladığına inanan ordu, Endonezya'da sivil yönetimin en eski ve en sürekli rakiplerinden biri olmuştur.

İngiliz birliklerinin, ilk olarak, 29 eylülde Java'ya çıkışları sırasında ülkenin büyük bir çoğunluğu, Sukarno'yu destekledi. Hint adalarının yeniden Hollanda egemenliğine girmesini sağlayacaklarına söz veren ingilizler ise, sözlerinden cayıp, iktidarın endonezya hükümetinden zorla alnamayacağını ilân ettiler. Hollandalılarla endonezyalıların bir konferans masasına oturup sorunlarını tartışabilecekleri umundaydı ingilizler. Ekim ayında adalara gelen hollandalılarla endonezyalı gerilla kuvvetleri arasında başlayan sokak savaşlarına, genellikle ingilizler de karışmak zorunda kalıyorlardı. Sukarno Surabaya'da sarılan ingilizlerle geçici bir süre için barış yaptı.

Sukarno başarıya ulaşmıştı. Ancak, ateş-kes'ten birkaç saat sonra ingiliz birliklerine komuta eden general Mallaby vuruldu, bu olaydan da endo-

nezyalılar sorumlu tutuldu. Başbakanlığa yeni getirilmiş olan Sultan Sjahrir, Batıyı tanıyor ve ingiliz-hollanda siyasetinin içeriğini iyi biliyordu. Bu yüzden milliyetçiler tarafından Cakarta olarak adı değiştirilen Batavya'da, durumu hollandalılarla görüşmek istedi.

Hollandalılar ve endonezyalılar arasındaki çatışmalar, 1946 yılına kadar sürdü. İngilizlerin adadan çekilmeye başlamasıyla hollandalılar, konuyu ancak Uluslar Topluluğu çerçevesinde ele alacaklarını; diğer bir deyişle, Endonezya'nın «dominyon» statüsünü koruyabileceğini, ancak endonezyalıların Hollanda Kraliyet Hükümeti uyruğu olmaya devam edeceğini açıkladılar. Sol eğilimli Tan Malaka'nın, tam bağımsızlık sağlanmadığı sürece Endonezya Milliyetçi Partisi'ne muhalefete devam edeceği anlaşıyordu. İlk iş olarak, Malaka'nın bu politikasını destekleyeceği kesin olan Sjahrir istifaya zorlandı. Hükümete el koyan Sukarno, Tan Malaka'yı tutukladı. Bu olay, Malaka taraftarlarının Sultan Sjahrir'i kaçırmalarına sebep oldu; ülkede sıkı yönetim ilân edildi.

Sjahrir bir süre sonra serbest bırakıldı. Savaşın önceki genel vali Starkenborgh'un yardımcısı olan hollandalı yeni Genel Vali J.H. Mook, Sjahrir'le görüştü. 12 kasım 1946'da yeni hükümeti kuran Sjahrir'le hollandalılar işçi partisi lideri ve hollandalılar eski başbakanı profesör Schermenhorn arasında geçici bir anlaşma yapıldı. *Linggadjati Anlaşması* adıyla bilinen bu anlaşmayla cumhuriyet, Java ve Sumatra'da resmen tanındı. Taraflar «Java ve Sumatra», «Borneo» ve «Büyük Doğu» olmak üzere, üçlü bir federe devletten oluşan, *Birleşik Endonezya Devleti*'nin kurulmasında anlaşıldı. Birleşik Endonezya Devleti ise, Hollan-

da Kraliyet Hükümeti'nin egemenliği altında Hollanda Endonezya birliğini oluşturmaktı. Bu birlik, 1 ocak 1949 tarihine kadar geçerli olacak, bu tarihten sonra hollandalar cumhuriyet sınırlarını terk edeceklerdi.

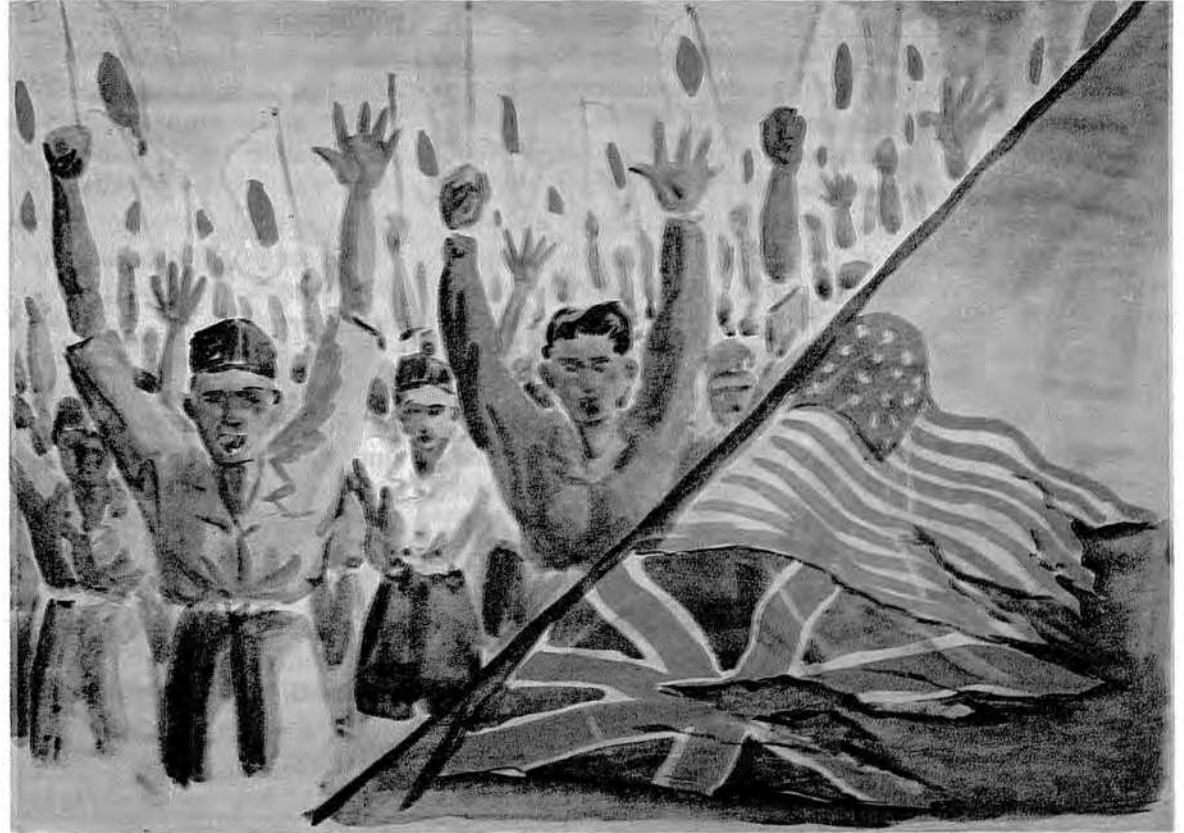
Ancak, Linggadjati anlaşması kimseyi memnun etmedi. Hollandalılar için bu anlaşma, yeterli gücü toparlayıp Cumhuriyeti yıkana kadar uyulacak geçici bir çözüm yoluydu. Endonezyalıların çoğuna göre ise, gerçek bağımsızlığı sağlayamayan yetersiz bir anlaşmaydı. Anlaşma, 1947'nin martına kadar imzalanmadı. Bu arada hollandalılar, Cumhuriyetin denetimi altında olmayan öteki adaları bir araya getirerek, Java ve Sumatra'ya rakip bir devlet oluşturmayı amaçladılar. Mayıs ayında Pontianak'lı II. Sultan Hamid'in yönetimi altında, *Batı Borneo Devleti*'ni kuran hollandalılar Cumhuriyetin sınırları içindeki Bandung ve Java'da bu yeni devletin kuruluşunu ilân ettiler. Bütün bu olaylar, ülke içinde gerginliğin artmasına yol açtı. Cumhuriyet hükümetleri arka arkaya değiştirildi.

21 temmuzda hollandalılar birlikleri, amerikalıların Linggadjati Anlaşması ilkelerini korumak amacıyla verdikleri öğütlere rağmen Cumhuriyet sınırları içine sızmaya başladılar. Birleşmiş Milletler sürekli barış önerisinde bulundu. Ağustos başlarında ateşkes yapıldığında, Java ve Sumatra'nın bütün önemli şehir ve limanlarının yanı sıra, kauçuk plantasyonları hollandalıların eline geçmişti. Cumhuriyetin denetiminde kalan bölgeler, yalnızca, Java'nın üçte biri, Cakarta'nın iç kısımları ve Java'nın en batı yakasındaki Bantam'dı. Cumhuriyet ekonomisi bir darboğaza girme tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Birleşmiş Milletler'in Gü-

Endonezya Cumhuriyeti'nin arması «garuda» adlı mitolojik bir kuştur (fotoğraf: 1). Garuda'nın kanatlarındaki 17 tüy, ülkenin bağımsızlığının ilân edildiği 17 ağustos 1945 gününü simgelemektedir. Ama Endonezya'nın geçmişinde ve bugününde karşı karşıya bulunduğu temel sorunu en iyi belirten «garuda»nın tuttuğu şeritteki «Bhinneka Tunggalika», yani «çeşitlilik içinde birlik» yazısıdır. Endonezya bu birliği sağlamak için çok uğraştı. Japonya'nın yenilmesi ve japon kütalarının çekilmesiyle biten savaştan sonra (fotoğraf 2: Cava'da japonlara ait bir afiş «Casuslara dikkat») hollandalılar dönmeden önce bir ara devre yaşandı: Sukarno durumdan yararlandı ve 17 ağustos 1945'te ülkenin bağımsızlığını ilân etti (fotoğraf 4: bağımsızlığın ilânını gösteren bir tablo; fotoğraf 3: Endonezya'nın bağımsızlığını ilân eden resmî bildiri).

AHMET SUKARNO'NUN YAŞAM ÖYKÜSÜ/İ

1901 yılında Cava'nın Surabaya kentinde doğan Sukarno, mühendislik öğrenimi yaptı. Ülkesinin Hollanda'nın bir sömürgesi olması, onun meslekî çalışmalarından çok, politik sorunlara eğilmesine neden oldu. Gençlik yıllarında, Avrupa'daki düşünce akımlarının gelişmesi, 1917 ekim Devrimi ve Çin'deki demokratik gelişmeler, Endonezya'da ister istemez sömürgecilğe karşı milliyetçi eğilimleri harekete geçiriyordu. Bu gelişmelere paralel olarak ülkede birçok siyasal parti kuruldu. Sukarno da 1927 yılında Endonezya Milliyetçi Partisi'ni kurarak liderliğini üzerine aldı.

Hollandalılar Endonezya'da milliyetçi eğilimlerin artması üzerine siyasal partilerin liderlerini tutukladılar. 1929 - 1932 yıllarını hapisanede geçiren Sukarno, daha sonra Flores'de sürgün hayatı yaşadı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra japonların teslim olması üzerine bağımsızlığına kavuşan Endonezya, 18 ağustos 1945'te de Sukarno'nun başkanlığında Cumhuriyet idaresini kabul etti.

Geniş sömürge yönetiminden vazgeçmeyen Hollanda hükümeti, 1946 mayısında tanıdığı cumhuriyet topraklarını Cava'da sınırlamak ve ülkeyi Hollanda'dan yönetilen bir federasyon içinde tutmak istiyordu. İngilizlerin adayı işgal ettikleri ve japonların işbirliği ile yönetmeye çalıştıkları geçiş döneminden sonra, Hollanda askerlerinin adaya çıkarma yapmaları üzerine, Sukarno, ülkesindeki bağımsızlık mücadelesini çete savaşları ile yürütmeye karar verdi.

1946 yılına kadar süren gerilla savaşları sonunda, 15 kasım 1946'da yapılan Linggadjati anlaşmasıyla Hollandalılar ve endonezyalılar bir Hollanda - Endonezya birliği kurulmasını öngördüler. Bu birlik Hollanda kralığı ile üç devletten oluşan Birleşik Endonezya Devletleri'ni bir araya getirecekti. Hollanda, Cumhuriyet topraklarında ilk kez (temmuz 1947, aralık 1948) polis harekâtına girişti. Bu polis harekâtı sırasında Sukarno tekrar tutuklandıysa da bir süre sonra görevine döndü.

Güvenlik Konseyi'nin zorla kabul ettirdiği ateşkesten (3 ağustos 1949) ve Lahey'deki Yuvarlak Masa Konferansı'ndan (23 ağustos - 2 kasım 1949) sonra Hollanda, hükümdarlık haklarını Endonezya Birleşik Devletleri'ne (14 aralık 1949 geçici anayasasına göre 16 federal eyalet) bıraktı. Birleşik Endonezya Devletleri'ne bağlı adalarda meydana gelen ayrılıkçı hareketler Hollanda ile birliğin bozulmasına yolaçtı. Özellikle, emperyalist ülkelerle işbirliği yapan tutucu müslüman parti üyeleri ve subayların hazırladığı komplolara Sukarno, Hollanda işletmelerini millileştirerek karşılık verdi.

1955 yılı nisan ayında Bandung'da yapılan konfe-

ransta, İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık savaşı veren otuza yakın Asya ve Afrika ülkesi, Endonezya'nın Hollanda'ya karşı izlediği politikayı destekledi. Bandung konferansında evsahibi olan Cumhurbaşkanı Sukarno, «Üçüncü Dünya» ülkelerinin liderliğini ele almak amacıyla arasıra ön plana çıkıyordu. Sukarno, 18 nisandaki açış nutkunda, katılan ülkelerin farklı politik ve sosyal yapılarına rağmen, ortak itici gücün sömürgecilğe karşı bulunmak olduğunu belirtti. Konferansın genel havası şu sözlerle belirlenmişti: «Evet, ortak çok şeyimiz var, ama birbirimiz hakkındaki bilgilerimiz o kadar az ki.» Sukarno'nun inancına göre, bu engel aşılabılırsa, konferans başarıya ulaşabilirdi. Konferans sonunda elde edilen en önemli sonuç, «Üçüncü Dünya ülkeleri»nin varlığının kabul edilmesi idi.

Öte yandan ülke içindeki siyasal çatışmalar da şiddetlenmişti. Başkan Sukarno, «güdümlü bir demokrasi» yani bütün büyük partilerin temsil edileceği bir millet meclisi kurmak isteyince, komünistlerin yönetime katılmalarına karşı olan tutucu müslümanların partisi Mascumi'nin muhalefeti ile karşılaştı. Endonezya Milliyetçi Partisi'nin desteklediği Sukarno, mahalli muhalefetlere de rağmen görüşlerini kabul ettirdi ve siyasetini daha da tarafsızlaştırdı.

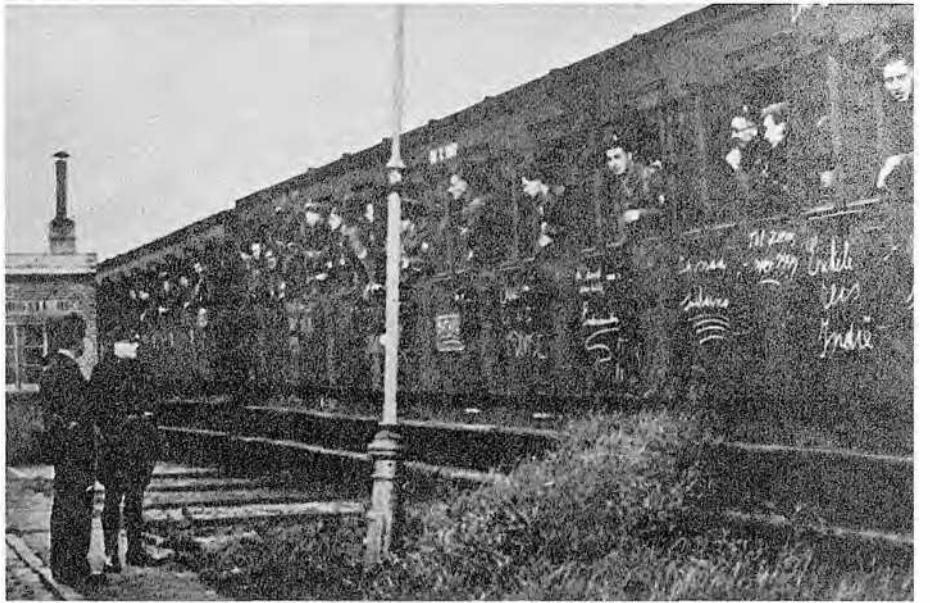
30 kasım 1957'de Sukarno'ya karşı hazırlanan bir suikast Hollanda'ya karşı, özellikle Yeni Gine konusunda yeniden bir düşmanlık dalgasının başlamasına ve yeni millileştirmelere yolaçtı. Bu arada Sumatra'daki şiddetli siyasal ve bölgesel muhalefet Sukarno'nun yerine Hatta'yı geçirmek istiyordu. Ayrılıkçı eğilimlere son vermek isteyen Sukarno, Endonezya'yı başkanlık rejimiyle yönetilen bir cumhuriyet haline getirdi (mart 1959); parlamentoyu dağıtarak bütün yetkileri fiilen üzerine aldı; tek bir parti yönetiminde, eyalet temsilcileri, eski parlamento üyeleri ile cumhurbaşkanı tarafından seçilen kişilerden oluşan bir halk kongresi kurdu. Bir çeşit diktatörlük yönetimi uygulayan Sukarno 1959 yılında yapılması gereken seçimleri de süresiz olarak erteledi.

Bir yandan sivil yönetimin yetersizliği, öte yandan da ordunun idareye el koyabileceği düşüncesi Başkan Sukarno'yu ordunun başına geçerek ülkeyi tek başına yönetmeğe yöneltti. Sukarno aynı zamanda, Cakarta'yı uluslararası anti-emperyalizmin başkenti durumuna getirmek amacıyla, sömürgecilğe karşı mücadele anlayışına dayanan bir dış politika uygulamaya başladı.

Bu amaçla ülkedeki son hollandalıları da sınır dışı ederek, ağustos 1960'ta Hollanda ile siyasal ilişkilerini kesti. Ordunun milliyetçi isteklerini yatıştırmayı

devamı s. 422'de

Endonezya Cumhuriyeti'nin ilân edilmesi (fotoğraf 1: Ahmed Sukarno, Endonezya halkına Cumhuriyetin kurulduğunu ilân ediyor) Hollanda hükümetince sert tepkilerle karşılaşıyor, hollanda birlikleri Endonezya'ya doğru yola çıkıyordu (fotoğraf 2: Endonezya'ya sevkedilen askerî birlikler trende). Ama hollanda halkı, hükümetin bu kararını bütünüyle onaylamamaktadır. Yabancı işgalinin ne anlama geldiğini, nazi yönetimi altında yaşamış olan hollanda halkı çok iyi bilmektedir (fotoğraf 3: Endonezya'ya asker sevki kararını protesto için Amsterdam'da yapılan gösteriler polis tarafından dağıtılırken).

venlik Konseyi'ndeki çabalarının sonuçsuz kalması, endonezyalıların, «İyi Niyet Komitesi»nin amerikalı üyesi Dr. Frank Graham'a bel bağlamalarına sebep oldu. Avustralyalı, amerikalı ve belçikalı üyelerden oluşan «iyi niyet komitesi», taraflar arasında, hollanda denetimindeki bir limanda demirli amerikan denizaltısı Renville'de toplantılar düzenledi. 19 ocak 1948'de imzalanan Renville Anlaşması ise, gene her iki tarafı memnun etmeyecekti.

Anlaşma, en geç 21 ay içinde, Cumhuriyet'in eski sınırlarının kapsadığı bölgede serbest bir plebisite başvurulmasını ve halkın Cumhuriyet içinde mi kalmak yoksa Endonezya Birleşik Devletleri'nden başka bir devletin denetimine mi girmek istediğinin saptanmasını öneriyordu. Sarılmış durumda bulunan Cumhuriyet için, Renville anlaşmasının şartlarını onayla-

maktan başka çıkar yol yoktu...

Savaş sürdürmek isteyen Cumhuriyet hükümetindeki bazı yöneticiler değiştirildi. Endonezya ordusunun albay Abdülharris Nasution ve T.B. Simatupang yönetiminde yeniden örgütlenmesinden sonra, geri çekilme işi gerçekleş tirildi.

“böl-yönet” politikası

1945 ağustosunda, Amerika Birleşik Devletleri'nin Uzak Asya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sürdürdüğü politikasının bir sonucu olarak kazanılan bağımsızlık, Endonezya'nın sosyo-ekonomik yapısında bir değişiklik getirmemiştir. Ülke, yarı-sömürge ve yarı-feodal özelliklerini sürdürmüştür. İktidar, halkın değil, burjuva ve toprak

ağası sınıflarından oluşan bir avuç endonezyalının elinde kalmıştır.

Oysa 1945 ağustos devrimi, bütün ülkeyi emperyalizmin nüfuzundan arındırma, köylüleri yerli ve yabancı toprak ağalarının feodal baskılarından kurtarmak için feodalizmin bütün kalıntılarını yok etme amacını taşıyan bir burjuva demokratik devrimi olma niteliğindeydi.

Devrimci mücadelenin itici gücü, başta işçi sınıfı olmak üzere, köylü sınıfı ve küçük burjuvaziydi. Başlangıçtaki anti-emperyalist niteliği, Devrime endonezya halkının büyük çoğunluğunun katılmasını sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nı büyük zaferle kapatan Amerika Birleşik Devletleri'nin Uzak Asya'da savaştan sonra izlediği siyasetin temel doğrultusu, bu yörelerdeki devrimci uyanışı bastırmak olmuştur. Bu nedenle buralarda ipleri

kendi elinde kukla cumhuriyetler yaratmış, kukla başkanlar türetmiştir. Ama, Endonezya'da bu işin öncüsü, hiç kuşkusuz, hollandalıdır.

Hollandalılar, milliyetçiler tarafından kendileriyle işbirliği yapmakla suçlanan Cumhuriyet hükümetini daha da zor durumda bırakmak amacıyla, ülkede komünizmin yayılması için girişimlerde bulundular. Bu, uzun süredir itibar görmeyen Endonezya Komünist Partisi'nin yeniden doğmasına ve milliyetçi eylemin başına geçmesine olanak tanıdı. Hollandalılar, aslında, komünistleri kendileri için bir tehlike olarak görmüyorlardı. Onların görüşüne göre komünistler aracılığıyla Sukarno'yu milliyetçi taraftarlarının gözünden düşürmeyi başarabilirlerse, eylemi bölebilir ve takımadaların bütünüyle ve yeniden hollandalıların eline geçmesini sağlayabilir-

AHMET SUKARNO'NUN YAŞAM ÖYKÜSÜ/II

da düşünerek, önce Batı Yeni Gine, sonra da Malezya üzerinde hak iddialarına yöneldi. Sukarno'nun siyaseti Batı Yeni Gine konusunda başarıya ulaştı. Hollanda bu adadaki egemenlik haklarını 1962 ağustosunda Birleşmiş Milletler'e devretti; Birleşmiş Milletler de 1 mayıs 1963'te bu hakkı Endonezya'ya bıraktı.

Malezya konusunda girişilen hareket ise başarısızlıkla sonuçlandı. 1963 yazında bir Malezya Milletleri Konfederasyonu kurma tasarısının başarısızlığa uğramasından sonra Endonezya, 16 eylül 1963'te Malezya federasyonunun da kurulmasını önleyemedi. Malezya Federasyonu'nu bir «yeni sömürgecilik» kuruluşu olmakla suçlayan Sukarno, Birleşmiş Milletler örgütünden ayrıldı.

Sukarno, başbakanlık görevini de yüklenerek, halk meclisine kendini «ömürboyu cumhurbaşkanı» ilân ettirdi (mayıs 1963).

1965'te Pekin, Cakarta hattâ Karaçi arasında Üçlü Asya ittifakı kurmak amacıyla yapılan çeşitli temas, yarbay Untung'un harekete geçmesine (30 eylül 1965) yolaçtı. General Suharto'nun kısa sürede bastırdığı bu harekette, Komünist Partisi askerî darbeye baş rolü oynamakla suçlandı. Müslüman ve milliyetçilerin desteklediği ordunun baskısıyla, Sukarno hükümeti yepyeni bir siyaset benimsedi. Endonezya Komünist Partisi kapatıldı ve üyeleri bütün devlet hizmetlerinden kovuldu. General Suharto ile general Nasution'un yönetiminde girişilen sistemli sindirme hareketi, bir imha eylemine dönüştü. Dış politikada günden güne Pekin

aleyhine bir tutum benimsendi. Ordunun baskısı üzerine Sukarno, sol eğilimli dışişleri bakanı Subandrio'nun aynı zamanda yürüttüğü başkomutanlık yardımcılığı görevini general Nasution'a bırakmak zorunda kaldı.

Orduya karşı bir denge unsuru olarak yararlandığı Endonezya Komünist Partisi'nin ortadan kalkması üzerine dengeyi yeniden kurmak için Sukarno, ülkedeki etkin güçleri birbirine düşürmenin yollarını aradıysa da, ordu yavaş yavaş iktidarını kabul ettirdi. 12 mart 1966'da Sukarno bütün yetkilerini başkomutan Suharto'ya devretmek zorunda kaldı; birçok solcu bakan azledildi; 27 martta Sukarno, kendisine danışılmadan kurulan ve aralarında Cogcakarta sultanı ile Suharto ve dışişleri bakanı Malik'in de bulunduğu altı başkan yardımcısından meydana gelen prezidyumun hâkim olduğu bir hükümetin başkanlığını kabule zorlandı. 20 hazi- ran 1966'da toplanan İstişarı Halk Meclisi, Sukarno'dan ömürboyu cumhurbaşkanlığı hakkını aldı. Devlet başkanı ve başbakan sıfatlarını geçici olarak korumasına karar verdi. Ekim 1966'da Sukarno'nun 1965 darbesine karışmakla suçlanması üzerine, bütün yetkileri alındı ve yerine general Suharto getirildi. Suharto, prezidyumu dağıtarak kendisinin yönettiği bir hükümet kurdu. Rejimin tartışmasız hâkimi olan ordu, ülke içinde kurduğu baskı yönetimi yanında, dış politikada da köklü değişiklikler yaptı. Elinden bütün yetkileri alınan Sukarno, bir süre yaşadığı yerde gözaltında tutuldu, 1970 yılında öldü.

Endonezya olaylarında yeni bir güç daha ortaya çıkmıştır: Endonezya Komünist Partisi. Endonezya Komünist Partisi, hollanda komünistlerince de desteklenmektedir (fotoğraf 2: Hollanda Komünist Partisi'nin Endonezya'da girilen askerî harekâta ilişkin bir afişi. Afişte «50 milyon endonezyalının ağızları bağlı» denilmektedir). Ama çarpışmalar devam etmekte, hollandalılar, ülkeyi terketmeye pek gönüllü görünmemektedirler (fotoğraf 1: Malang'da çarpışmalar).

lerdi. Komünist lider Musso ve genç yardımcısı D.N. Aidit, ülkeyi dolaşarak yandaş toplamaya ve Cumhuriyetin yönetimini Endonezya Milliyetçi Partisi'nin elinden almak için bir hükümet darbesi yapmaya ve «komünist devrimi» gerçekleştirmeye kalkıştılar.

Olanların farkına varan Sukarno, Madiun'da ayaklanan komünistlere karşı halkın desteğini istedi. Komünistlerin darbe girişimi, bütünüyle başarısızlığa uğradı. Cumhuriyet birlikleri Madiun'u kuşattılar. Birkaç gün içinde de, «Madiun olayı» kapandı. Cumhuriyetin başkenti Cakarta kentindeki bir başka komünist ayaklanma da bastırıldı; Musso öldürüldü. Öteki komünist liderler ise Sukarno'nun adamları tarafından tutuklandılar. Milliyetçiler Java'dan yeni destekler sağlamışlardı. Böylece hollandalıların plânı suya düştü.

Ancak Cumhuriyetin durumu hâlâ sarsıntıdaydı. Plebisit yapılmadı ve hollandalılar, Cumhuriyet artıklarına karşı ikinci bir askerî harekâta giriştiler. 1948'in 19 aralık gününün ilk saatlerinde Cakarta hollandalı paraşütçüler tarafından sarıldı, ve hükümet teslim olmaya zorlandı. Sukarno, Hatta, Sjahrir ve öteki Cumhuriyetçi liderler, hollandalılar tarafından tutuklandı, hükümet binaları ele geçirildi. Geride kalan gerilla ve komünist kuvvetlerin

karşı koymalarına rağmen, Cumhuriyet görünürde yenilmişti. Sumatra'daki Cumhuriyete ait bütün bölgeler hollandalılar tarafından işgal edildi.

Sukarno olanları önemse-miyordu. Hollanda hükümetinin dünya kamuoyunu kendi aleyhine çevirdiğinin farkında olmadığını çok iyi bilmekteydi: 1926 - 1927 yıllarında olanlar, 1949 yılında tekrarlanamazdı. Hindistan, Pakistan, Seylan ve Burma bağımsızlıklarını kazanmışlar, Birleşmiş Milletler ise kesinlikle Hollanda'ya karşı bir tutum almıştı. Ancak en önemli nokta, Amerika Birleşik Devletleri'nin ülkedeki bu iktidar değişimine karşı çıkmasıydı. Güvenlik Konseyi, düşmanlıkların son bulması, Cumhuriyete, Linggadjati Anlaşması çerçevesinde haklarının geri verilmesi ve egemenliğin en geç 1 temmuz 1950 tarihine kadar Birleşik Endonezya Devleti'ne devredilmesi konularında ısrar ediyordu. Amerikan Senatosu'nun aldığı kararlar ise daha büyük önem taşımaktaydı. Buna göre hollandalılar Endonezya'dan çekilmeyi reddederlerse, Hollanda'ya Marshall Planı'ndan yapılan bütün amerikan yardımlarının kesilmesi söz konusuydu.

Ulusal ekonomileri dar boğaza girmiş ve İkinci Dünya Savaşı sırasında ülkeleri parçalanmış bulunan hollandalı-

50 MILLIOEN INDONESIËRS WORDT DEN MOND GESNOERD

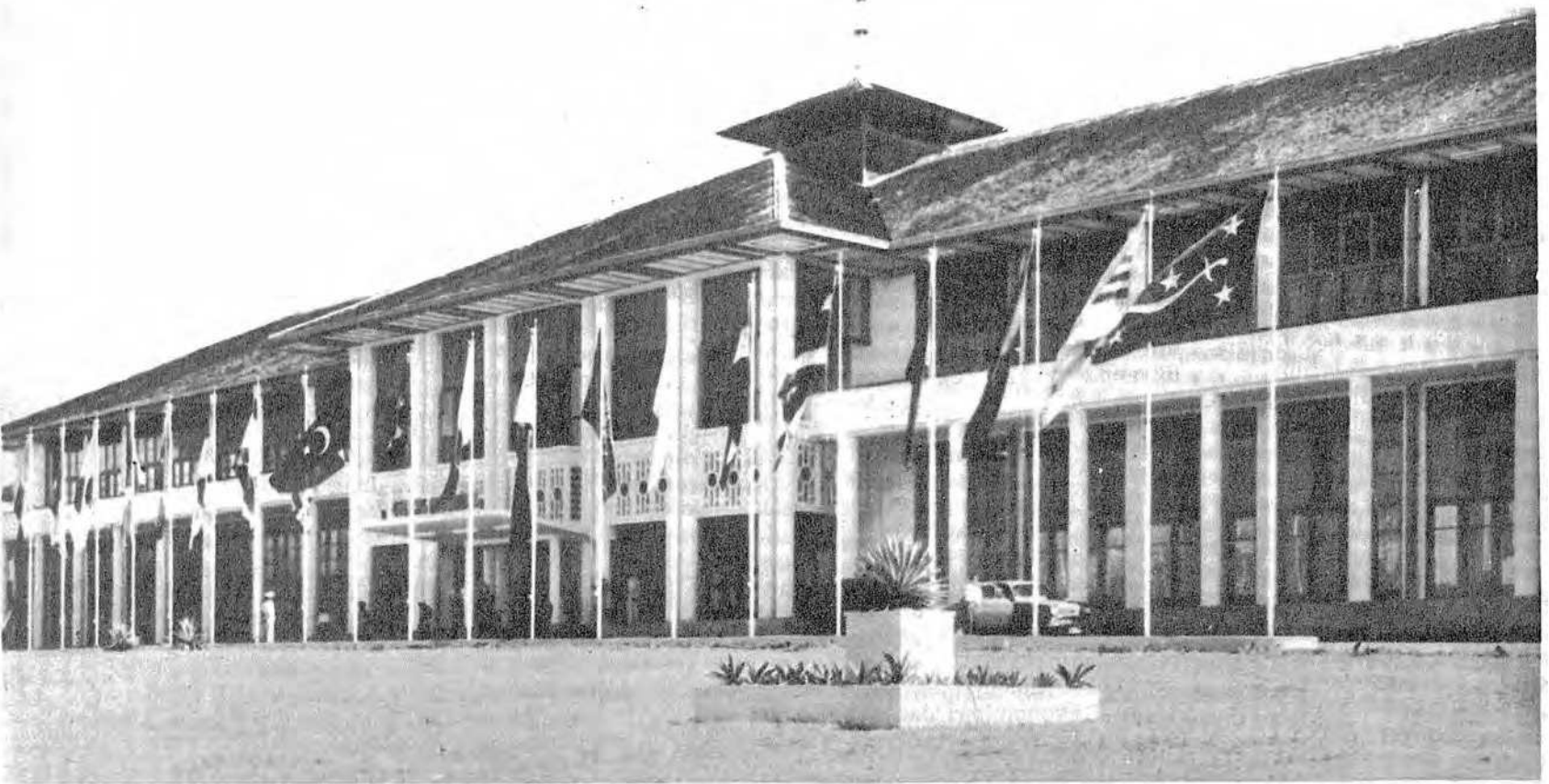
ların, bu durumda yenden görüşmelere başlamaktan başka seçenekleri yoktu. Taraflar arasındaki görüşmeler Lahey'de başladı. Bir yandan ödün vermemesi için sağ kanattan gelen baskılar, öte yandan Endonezya'nın bağımsızlığını destekleyen taraftarları arasında bocalayan hollanda sosyalist hükümeti, bir karara varamadı. Öteki adalarda yeni kurulmuş olan Hollanda'ya bağlı devletler ise geleceklerinin, cezaevinde bulunan Cumhuriyetçi liderlerin elinde bulunduğunu anlamaya başlamışlar, bu yüzden de cesaretlerini vitirmişlerdi. 30 haziran 1949'da son Hollanda birlikleri de Cakarta'yı terkettti; 6 gün sonra, Cumhuriyet başkentin denetimini ele geçirdi.

Uzun zamandır beklenen yuvarlak masa konferansı, 23 ağustosta Hollanda başkenti Lahey'de başladı ve 2 kasım tarihine kadar sürdü. Konferans'ta Hatta Cumhuriyeti, II. Sultan Hamid ise Hollanda denetimi altındaki dış ada topluluklarını temsil ediyorlardı. Amerika'nın, giderek, artan baskısı karşısında hollandalılar koşulları kabul etmek zorunda kaldılar. Hollanda hükümeti, temmuz 1950 tarihine kadar sömürge ordularını dağıtacak ve konferansa katılan Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin onaylarının da alınmasıyla, egemenliği Endonezya devletine devredecekti.

27 aralık 1949 tarihinde hollandalılar, Batı İrian (Batı

Hollanda kıtalarının giriştikleri harekete rağmen, endonezya hükümeti temsilcileri ile hollanda hükümeti arasında yapılan görüşmeler, bir anlaşma ile son bulacaktır: Linggadjati Anlaşması (fotoğraf:1. Linggadjati Anlaşması'nın imza töreni). Öte yandan Endonezya Komünist Partisi (fotoğraf:3. Endonezya Komünist Partisi genel sekreteri Aidit) 1948'lerden başlayarak, ülkenin geniş kapsamlı ve karmaşık sorunlarına, daha köklü çözüm yolları aramaktadır. Partinin girişeceği bazı devrimci eylemler, sert bir biçimde bastırılarak başarısızlığa uğrayacaktır (fotoğraf:4. Komünistler arasındaki gerginlikler, 1955 yılında toplanan Bandung Konferansı'na kadar devam edecek; fotoğraf 2: Bandung Konferansı'nın toplandığı bina; Sukarno bu binaya «Bağımsızlık Sarayı» adını verecektir), Bandung Konferansı'nın anti - emperyalist tavrı, komünistlerce olumlu karşılanacaktır.

Yeni Gine) dışında, eski Hollanda Doğu Hint Adaları'ndan oluşan Endonezya Birleşik Devletleri'ne egemenliği resmen devrettiler. Her devletin tam bağımsız olduğu ve Cumhuriyetin Hollanda tacına gevşek bağlarla bağlı bulunduğu bir Hollanda-Endonezya Birliği kuruldu. Ancak hollandalılar anlaşma kapsamına alınmayan Batı İrian ve Yeni Gine bölgelerini geri vermek istemiyorlardı. Bağımsızlığın ilânından sonraki yıllarda bile hollandalılar, pek önemli olmayan bu bölgeyi Hollanda Endonezya ilişkilerinden sürekli olarak söz edilmesini sağlayan bir araç olarak, 1962 yılına kadar ellerinde tutacaklardı.

Adaların bütünüyle hollanda egemenliğine girişlerinin üzerinden 50 yıl geçmeden ve takımadalardaki 350 yıllık Hollanda üstünlüğünden sonra, gevşek bağlarla biraraya gelen bu adalar ve uluslar topluluğu, bağımsız bir devlet olarak kendini kabul ettirdi ve kısa süre sonra da Birleşmiş Milletler'e 60. üye devlet olarak girdi.

sukarno, komünistler ve S.E.A.T.O

Endonezya'nın bağımsızlık tan sonraki gelişmesi, Sukarno yönetiminin değişik siyasal seçenekler (alternatifler) karşısında, kaypak bir tavır takınmasıyla belirlenir. Bağımsızlıktan önce sömürgeci Hollanda'nın, Sukarno milliyetçilerine karşı kullanmaya çalıştığı komünistler, hatalarını anlamışlar, derlenip toparlanmaya başlamışlardı. Komünist Partisi'nin ülkede daha fazla nüfuz kazanmasını engellemek amacıyla Sukarno, «anti emperyalist geniş cephe» sloganı etrafında NASOKAM adlı bir «Ulusal Cephe» kurdu. General Suharto'yu da endonezya ordusu genelkurmay başkan yardımcılığına getirdi. Öte yandan Sukarno, özellikle komünistlerin etkisiyle, anti-emperyalist bir dış politika izleme yolunu tutmuş; ama ülke içindeki

egemen sınıfların siyasal ve ekonomik güçlerini kırmayı gerçekleştirememişti

Bir süre sonra beliren ekonomik zorluklar, «geniş cephe» koalisyonunu sarsmakta gecikmedi. Ülkede, sömürge yönetiminin doğal mirası olan ekonomik geri-bırakılmışlık sorunları, yeni-sömürgeciliğin oyunları ile bir kat daha arttı. Ülkedeki egemen güçlerle; komprador burjuvazisi büyük toprak sahipleri ve büyük bürokratlarla sıkı ekonomik ve siyasal işbirliği ve ticari ilişkiler içinde bulunan Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere bu durumdan yararlanmakta gecikmeyecekti.

Emperyalist devletler, Kore'de ve Vietnam'da yenilgiye uğradıktan sonra Güney Doğu Asya'daki ulusal kurtuluş eylemlerini baskı altında tutmak ve sömürgeciliğin yeni biçimlerini gerçekleştirmek için, 1954 yılı sonlarında S.E.A.T.O (Güney Doğu Asya Anlaşması Örgütü) adlı bir örgüt kurmuşlardı. Üyeleri Amerika, İngiltere, Fransa, Avustralya, Yeni Zelanda, Pakistan, Tayland ve Filipinler'di.

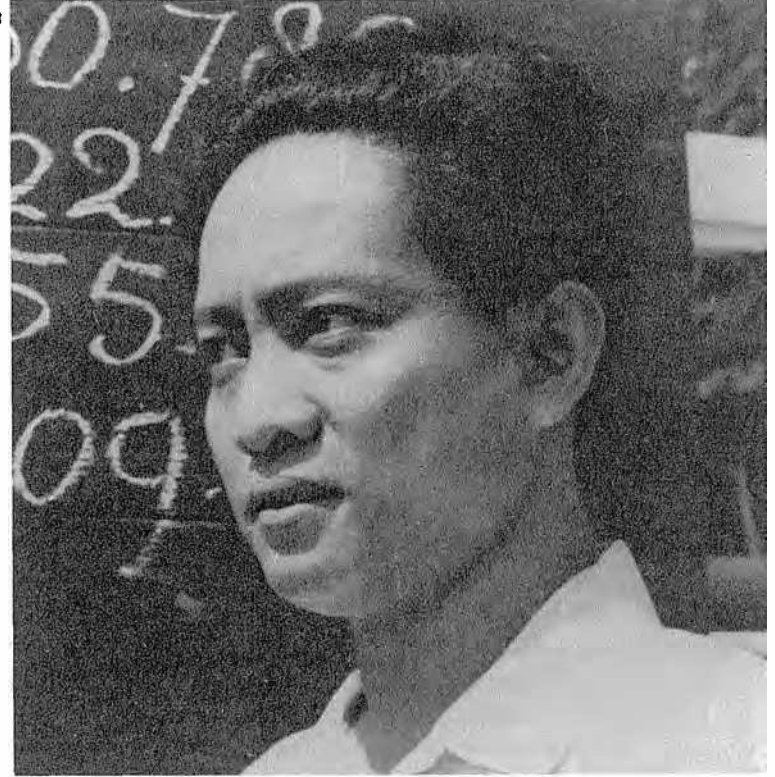
Bu örgüt, emperyalist devletlerin Uzak Asya'daki bağımsız dış politika izleyen ülkelere şiddetli baskılarda bulunmalarına yarayan bir araç olmuştur. Endonezya, S.E.A.T.O'nun kuruluşuna katılmaya şiddetle karşı çıktı. Sukarno, batılı büyük devletleri protesto için Birleşmiş Milletler'den çekilip Kıta Çin'i ile olan ilişkilerini daha da arttırdı.

bandung konferansı

1955 nisanında Endonezya'nın Bandung kentinde, Asya ve Afrika'nın 29 ülkesi Bandung Konferansı'nda bir araya geldi.

Bu konferansın ana amacı, eski sömürge ülkelerin, artık egemen ülkeler olduklarını ve batılı büyük devletlerin bu bölgelerde ve uluslararası sorunlarda tekellerini yitirdiklerini ortaya koymaktı.

Egemenliğine yeni kavuşan

bu ülkeler, «Uçuncü Dünya» adlı bir blok oluşturup, bundan böyle dünyadaki siyasal gelişmelere ağırlıklarını koyacaklarını göstermek istiyorlardı. Bir bakıma bu, eski sömürgecilerin bağımsız varlıklarını dünya kamuoyu önünde ispatlama çabasıydı.

Bandung Konferansı aynı zamanda, sömürgecilikten kurtulmuş ülkelerin bağımsız dış politikalarının biçimlenmesinde de bir aşama oldu. Konferansta açıklanan ilkelerin en önemlileri, «emperyalist güçlere karşı özgürlüğüne yeni kavuşan ülkelerin siyasal işbirliği» ve «tekellere

karşı mücadelede ekonomik işbirliği ve dayanışma»dır.

Konferansın en önde gelen kişilerinden biri de hiç kuşkusuz, Sukarno'ydu. Bandung'da yaptığı konuşmasında sömürgecilik konusundaki görüşlerini şöyle anlatır: «biz sık sık sömürgecilik öldü artık denmiştir. (...) Ben diyorum ki sömürgecilik henüz ölmemiştir. Asya'nın ve Afrika'nın geniş alanları özgürlüğüne kavuşmamışken, sömürgeciliğin öldüğünü nasıl söyleyebiliriz? Sömürgeciliği yalnızca klâsik biçimiyle görmeyelim.. Sömürgecilik usta ve kararlı bir düşmandır, bir

BANDUNG KONFERANSI

Bandung Konferansı'yla ilgili ilk fikir Endonezya'ya aittir. Daha doğrusu, Endonezya başbakanı, doktor Sastroamidjojo'ya.

Niyetleri temizdi; sömürgecilğe karşı büyük bir kongre düzenlemek. Sukarno, 17 ağustos 1953'te, şöyle haykırıyordu: «Sömürgecilik var oldukça, barış olasılığı yoktur.» Bir hafta sonra ise, Sastroamidjojo heyecanla: «Sömürülen uluslar var oldukça, mutlu ulus yoktur» diyordu.

Bununla birlikte, görülmemiş yankılar uyandıracak bir konferansın toplanmasını öngördükleri sırada, bambaşka nitelikte bazı belirgin noktaları da göz önünde bulunduruyorlardı; bu, Endonezya başbakanı için, iç politikada içine düştüğü güç durumdan en uygun biçimde kurtulmanın yoluydu. Çünkü, iktisadi durumun ciüdleşmesi nedeniyle, Endonezya Milliyetçi Partisi, giderek hoşnutsuz bir tutum takınmaktaydı. Ayrıca, müslümanlar ve sosyalistlerle komünistlerin oluşturdıkları muhalefet de gitgide gemi azya alıyordu. Bitmez tükenmez çalkantılarla mücadele eden hükümet başkanı, mecliste her an düşürülme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Üstelik, meclisteki sandalye sayısı, seçmenlerin gerçek sayısını yansıtmamakta, oyların yaklaşık ve tahmini değerlendirilmesine göre saptanıyordu. Bu koşullar içinde, Sastroamidjojo, birliği yeniden kurabilecek ve dengeyi sağlayabilecek bir program araştırıyordu. Bir gençlik iksiri keşfetmeğe çalışan şımyacı gibiydi. Oysa, bu mucize-program bulunmuştu bile; hem Çin'in, hem de Hindistan'ın yer alacağı bir Uluslararası Konferans!... Böylece Pekin'e karşı beliren dostluk havasından memnun olan sol muhalefetin öfkeli taraftarları yatıştırılmış olacaktı. Hükümet kurulacak, Sastroamidjojo, mayıs sonu için öngörülen gelecek seçim kampanyasında büyük başarı sağlayacak, boy boy afişleri asılacaktı. Taktik çok güzeldi. Üstelik, tarihe altın harflerle geçmek te vardı. Oyun neredeyse mükemmel denecek nitelikteydi.

Büyük bir Konferans «fikri», Seylan'ın zengin ve göz kamaştırıcı başkentinde, toplanan ve Endonezya başbakanından başka, Pandit Nehru'nun, Seylan Başbakanı Sir John Kotelawala'nın, Pakistan Başbakanı Muhammed Ali'nin ve Birmanya Başbakanı U Nu'un katıldığı Kolombo Konferansı'nda, 28 nisan 1954'te Sastroamidjojo tarafından ortaya atıldı. Sonradan, bu kişiler «Kolombo Beşleri» adıyla büyük ün yaptılar.

Sastroamidjojo, açış konuşmasında, Asya ve Afrika uluslarının ortak düşüncelerini karşılaştıracakları ve ortak bir politika saptayacakları «daha geniş düzey-

de» konferans toplanması için kibarca bir çağrıda bulundu. Öteki dört başbakan buna karşı çıkamadılar.

Bununla birlikte, söz konusu fikir, konferansın 2 mayıs tarihli son bildirisinde yer almamıştı bile. Çin Hindi savaşı alabildiğince şiddetleniyor ve Beşler, her an bir Asya yada Dünya savaşına dönüşme tehlikesi gösteren bu çatışmayı bastırmayı yada durdurmayı düşünüyorlardı.

Konferans fikri ise, yalnız bir tek belirsiz cümleyle geçirilmişti; «Beş başbakan bir Afrika ve Asya ulusları Konferansı düzenlemenin uygunluğunu incelemişler, böyle bir konferans toplama olasılığını Endonezya başbakanının görüşüne bırakmışlardır.»

Sastroamidjojo hayatından memnundu. Bir kez Güney-Doğu Asya'nın iki milyon militanı ile en güçlü komünist partisi olan endonezya komünist partisi tarafından «korkunç» şekilde desteklenmişti; Partinin bildirisinde başbakana karşı çok sıcak bir ilgi gösterilmekteydi.

Bununla birlikte, Sastroamidjojo düştüğü zor durumlardan henüz kurtulmuş değildi. Seylan'daki hintli azınlık sorunu yüzünden o sıralarda Nehru'yla arası açık olan Sir John Kotelawala'yı, sonra da, eylül ayında, «Kolombo grubu arasındaki dayanışmanın çöktüğünü görünce» S.E.A.T.O paktını imzalayan Muhammed Ali'yi ikna etmek zorunda kaldı. Endonezya başbakanı, Kuzey Afrika'da olayların gelişmekte olduğu bir sırada, «müslüman dayanışması» konusunda Muhammed Ali'nin yanında yer alıyor ve sonunda amacına ulaşıyordu.

1954 aralığı sonunda, Cakarta yakınlarında, kaplıcalarıyla ünlü güzel bir kasaba olan Bogor'da toplanan Kolombo Beşleri, «bağımsız birer hükümeti bulunan» Afrika ve Asya ülkelerini, 1955 nisanında, Endonezya'da, Bandung'ta toplanacak bir konferansa davet etmeyi kararlaştırdılar. Konferansın konusu şunlar olacaktı:

1. Asya ve Afrika ulusları arasındaki iyi niyet ve işbirliğini ilerletmek,
2. Toplumsal, iktisadi ve kültürel sorunlarla, temsil edilen devletler arasındaki ilişkileri incelemek,
3. Asya ve Afrika halklarının özel çıkarının söz konusu olduğu sorunları, yani ulusların egemenliği, ırkçılık ve sömürgecilikle ilgili sorunları ele almak,
4. Asya ve Afrika'nın durumunu, barış ve işbirliği davasına olabilecek katkılarını görüşmek.

İlk kez, 1955 yılının ilk günlerinde, dünya kamuoyu, «Bandung Konferansı»ndan yaygın bir biçimde söz edildiğini işitecekti...

Bandung konferansının toplanması fikri, Endonezya başbakanı Dr. Sastroamidjojo'ya aittir. Konferansın amacı ise, tek kelimiyle özetlenebilir: anti-kolonyalizm. Başbakan Sastroamidjojo (fotoğraf: 1) Bandung'tan iki yıl önce, 1953'lerde, «sömürge yönetimi altında ülkeler bulunduğu sürece, mutlu bir ulus olamaz» demektedir. Bandung Konferansı'na Asya ve Afrika'dan 29 ülke katılmıştı.

çok biçimler altında görülebilir. Yağmasından kolaylıkla vazgeçmez. Nerede, ne zaman ve nasıl görünürse görünsün, sömürgecilik bir belâdır ve dünyadan kökü kazınması gereken bir şeydir.»

Bandung Konferansı'na katılan ülkeler, bütün sömürge halklarının mücadelesini destekleme kararı aldılar. Ceza-yir sorununun barışçı yoldan bir çözüme bağlanmasını; Batı İrian'ın Endonezya'ya geri verilmesini istediler. Güney Afrika'daki ırkçılığı şiddetle yerdiler. Ayrıca Bandung Konferansı bildirisinde dünyanın öteki önemli sorunlarına da yer verilmiş, nükleer silâhlara karşı çıkılmış, silâhsızlanmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Bandung Konferansı'nın, Dünya Barışı'nı ve İşbirliğini Geliştirme Bildirgesi, insanın temel haklarına, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün amaç ve ilkelerine, bütün ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne ve uluslararası sorunların barış yoluyla çözümlenmesine saygı gösterilmesini de önermekteydi.

Konferansın bu tür kararlar alması, emperyalist ülkeler tarafından kuşkuyla karşılandı. Kaldı ki birçok emperyalist devlet, kendi askerî ve ekonomik politikalarına karşı gelişen bu görüşleri dikkatle izlemiş ve Bandung Konferansı'nda anlaşmazlık yaratmak için türlü yollar denemişlerdi. Batı almanyalı siyasetçi Klaus Mähner, Bandung Konferansı'nı bir «Afrika Asya sendikası»

olarak adlandırmış ve «kapitalist dünyanın böyle bir sendikanın doğmasına engel olmak için her yolu denemesini» şart koşmuştur.

Afrika - Asya dayanışması'nın temelinde yatan Bandung'ta biçimlenmiş ilkeler, daha sonraki birçok konferanslarda genişletilmiştir.

Bandung anlayışı, Asya ve Afrika kıtalarında ulusal kurtuluş eylemlerinin hızlanmasına yol açmış; konferansın temel ilkelerinden olan «bağımsız dış politika» özgürlüğe kavuşan ülkelerin dış politikalarının doğrultusunu çizmiştir.

güdümlü demokrasi

Bandung Konferansı'nda, toplantıya katılan otuza yakın Asya ve Afrika ülke temsilcileri, Endonezya'nın Hollanda'ya karşı izlediği politikayı desteklediler. Bu sırada Endonezya'daki politik mücadeleye de gün geçtikçe şiddetlenmeye başlamıştı. Şubat 1957'de başkan Sukarno'nun bütün büyük partilerden oluşan bir millet meclisi kurulması önerisine, tutucu müs-

lumanların partisi *Mascumi* karşı çıktı. Molük adalarındaki çatışma ve Sumatra'da seferberlik ilânı, bölgesel başkaldırıların etkinliğini gösteren önemli eylemlerdi. Endonezya Milliyetçi Partisi lideri Sukarno, komünistlerin yönetime katılmasına karşı çıkan *Mascumi* partisi ile mahallî muhalefete rağmen tarafsız bir politika izlemeyi benimsemiş ve görüşlerini kabul ettirdi.

30 kasım 1957'de Sukarno'ya karşı düzenlenen bir suikast, ortalığı büsbütün karıştırdı. Şubat 1958'de Sumatra, Kalimantan, Molük ve Cebu-

les adalarının katılmasıyla kurulan Hür Endonezya Hükümeti, Sukarno'nun yerine başkan yardımcısı Hatta'yı geçirmek istemiş, bunun üzerine de Sukarno bütün ayrılıkçı eğilimlere son vererek 1957 yılının mart ayında Endonezya'da cumhuriyet idaresini başkanlık sistemine dayanan bir biçime sokmuştu. Bundan sonra Sukarno parlamentoyu dağıtıp bütün yetkileri üzerine aldı. Endonezya'da, tek parti yönetiminde, eski parlamento üyeleri ve cumhurbaşkanınca seçilen kişilerden oluşan bir *halk kongresi* kuruldu. Böylece 1957-1959 yılları arasında «güdümlü demokrasi» adı altında bir çeşit diktatörlük yönetimi uygu-

laşmasına geçildi ve seçimler süresiz olarak ertelendi.

Ordunun yönetimini de eline alan Sukarno, 1960 haziranından itibaren sivil idarenin yetersizliği ve ordunun iktidarı ele geçirmesini önlemek amacıyla ülkeyi tek başına yönetmeye başladı. Dış politika alanında ise Cakarta, uluslararası anti-emperyalizmin başkenti durumuna geldi. Sukarno, devrimci Güney Doğu Asya'nın yönetiminde söz sahibi olmayı amaçlamakta ve sömürgecilğe karşı aktif bir politikaya yönelmekteydi.

17 ağustos 1960'ta Sukarno, Hollanda ile olan siyasal ilişkilerin kesildiğini ilân etti. Bu, Hollanda Yeni Ginesi dolayısıyla, uzun süredir iki ül-

Ama Bandung Konferansı'na gelmeden önceki dönem, Endonezya'nın yoğun siyasal çalkantılar içinde geçirdiği bir dönem olmuştur. Çarpışmalar, diplomatik görüşmeler, tutuklanmalar bu dönemin belirgin özellikleridir (fotoğraf 2: Sukarno, bir ara tutuklanıp serbest bırakıldıktan sonra). Endonezya'nın bundan sonraki ikinci çalkantılı dönemi, 1965'ten sonraya raslar. 1966'da general Suharto (fotoğraf: 1) bir hükümet darbesiyle iktidara el koyunca, komünistlere karşı korkunç bir «temizleme» kampanyasına girişti; yüzbinlerce insan öldürüldü, yada toplama kamplarında ve cezaevlerinde (fotoğraf 3: cezaevinde tutuklu bir komünist) alakundu.

ke arasında varolan gerginliğin sonucuydu. Sukarno, Hollanda Yeni Ginesi'ni (Batı İrian) Endonezya Cumhuriyeti'nin bir parçası sayıyordu ve bu konuda Birleşmiş Milletler'e de başvurmuştu. Hollanda hükümeti ise, başkan Sukarno'nun Hollanda Yeni Ginesi üzerindeki hak taleplerini sürekli olarak reddetmekteydi. Sukarno'nun Hollanda'ya karşı izlediği politika ordunun milliyetçi isteklerini kısmen yatıştırır gibi oldu. Nitekim Hollanda Yeni Ginesi'nden sonra Sukarno Malezya üzerinde de hak iddialarını ortaya attı. Ocak 1962'de Endonezya ve Hollanda kuvvetleri Yeni Gine açıklarında çarpışınca, Birleşmiş Milletler genel sekreteri iki ülke arasında arabuluculuk görevini üzerine aldı. Görüşmeler 15 ağustos 1962'de New York'ta bir anlaşma imzalanmasıyla sonuçlandı. Bu anlaşmaya göre Hollanda, 1 ekimde haklarını uluslararası bir kuruluşa devredecek, bu kuruluş da egemenlik hakkını 1 mayıs 1963'te Endonezya'ya bırakacaktı. Endonezya da, 1969 yılı sonundan önce, Birleşmiş Milletler örgütünün denetimi altında, Hollanda Yeni Ginesi'nin Endonezya'ya ilhak edilip edilmemesi konusunda bir referandum yapmayı kabul ediyordu. Bu suretle başkan Sukarno'nun Batı Yeni Gine'ye ilişkin politikası başarıya ulaşmış olmaktadır.

Buna karşılık, Malezya ile

ilgili politik girişimler ise başarısızlıkla sonuçlandı. 1963 yılında Malezya ve Filipinlerle birlikte bir konfederasyon kurulmasını öneren Endonezya bu tasarıyı gerçekleştirmedi. 16 eylül 1963'te, Saravak ve Sabah adalarının da Malezya Federasyonu'na katılması Sukarno'yu güç duruma düşürdü. Sukarno bu adalar üzerinde hak iddia etmekteydi çünkü... Haziran 1964'te toplanan Tokyo konferansı da bu konuda Endonezya lehine bir çözüm getiremeden dağıldı.

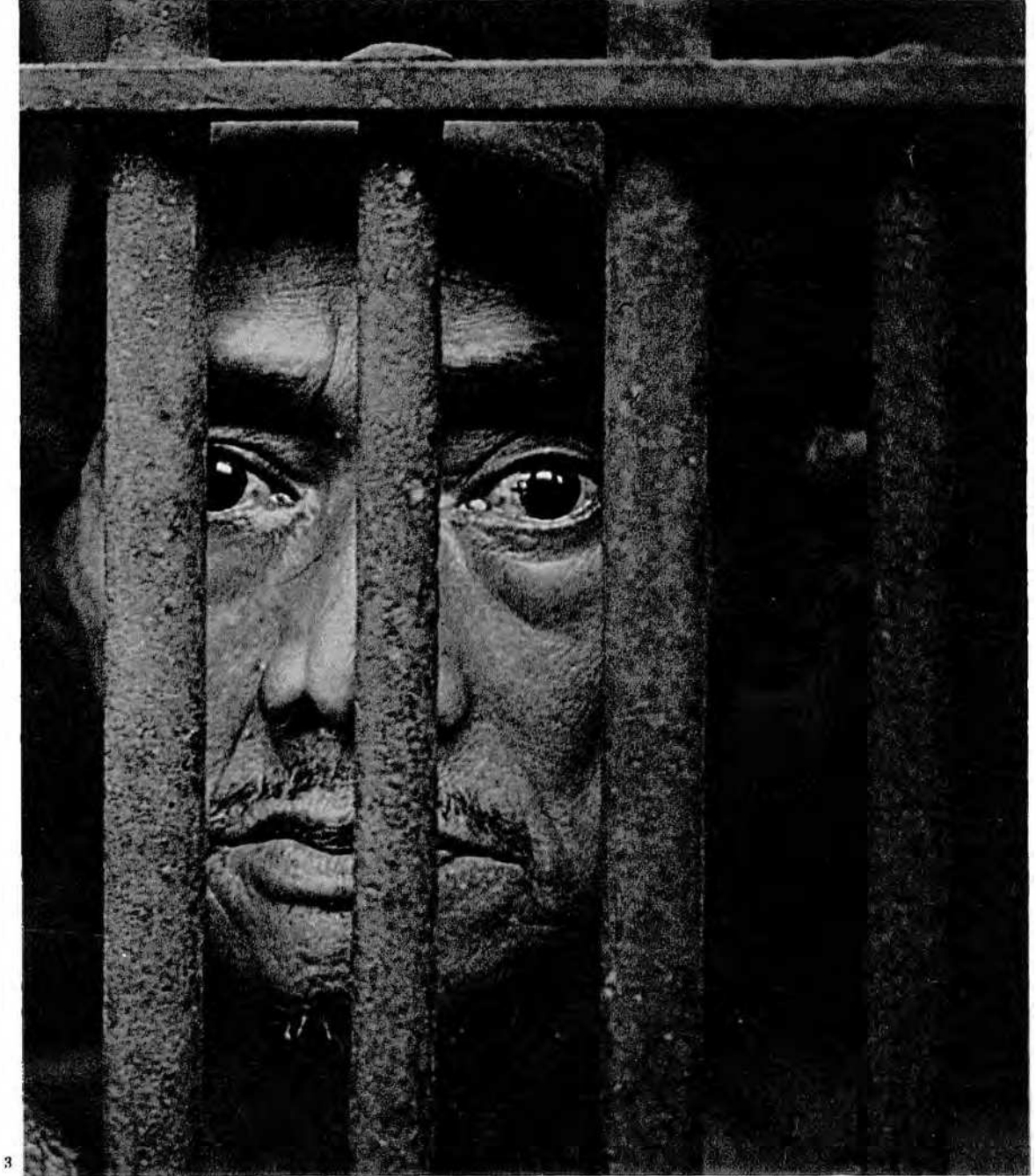
Malezya Federasyonu'nu, bir «yeni-sömürgecilik kuruluşu» olmakla suçlayan Sukarno, politik girişimlerinde bir sonuç elde edemeyince, Kuala Lumpur hükümetine karşı üç yönden harekete geçmeye karar verdi. Askerî yönden Saravak ve Sabah'a saldırıp Malezya'ya asker çıkarmak; iktisadî yönden Singapur'un ticarî ablukaya alınması ve ülkedeki Malezya ve İngiliz mallarına el konması; diplomatik yönden ise, Malezya'nın Birleşmiş Milletler'e alınmasına tepki olarak bu örgütten çekilmek... Endonezya'nın Malezya'ya saldırıya geçmesi üzerine İngiliz kuvvetleri federasyonu korudu. Bütün bu olayların sonucu olarak da, 1967 ağustosunda Malezya, Singapur dışında kalmak üzere, *Commonwealth* (İngiliz Milletler Topluluğu) içinde bağımsızlığını ilân etti.

Sukarno, daha sonra baş-

bakanlık görevini de üzerine aldı. 1963 mayıs ayında yetkilerini yeniden genişleterek, halk meclisince kendini «ömür boyu cumhurbaşkanı» ilân ettirmişti. «Milletin Babası» unvanını alan Sukarno, ülkedeki güçlü durumu karşısında ordunun muhalefetine pek önem vermedi. 1961'de siyasal faaliyette bulunmasına izin verilen sekiz siyasal parti, rejimin ve cumhurbaşkanının siyasal felsefesine uygun davranmak zorundaydı. Sukarno, partiler arasındaki görüş ayrılıklarını ortadan kaldıran bir «millî cephe» oluşturdu. Bu cephede komünistler, milliyetçiler, müslüman Nahdat-ül-Ulema partisi üyeleri ve ordu temsilcileri bulunuyordu.

Bu arada, Aidit'in yönettiği 3 milyon üyeli endonezya komünist partisi, ülkede siyasal etkinliğini gün geçtikçe arttırmaktaydı. Sukarno, ordunun etkisine karşı bir denge kurmak için, endonezya komünist partisinin desteğini sağlamaya çalıştı. Endonezya komünist partisi dış politika da Sukarno'nun Çin Halk Cumhuriyeti'ne yaklaşmasını istiyordu. Endonezya'nın Birleşmiş Milletler'den çekilmesi üzerine komünist partisi, Çin ile «Yükselen Yeni Kuvvetler Örgütü» kurulmasını sağlamak amacıyla her türlü yöresel desteği kullandı. Bu örgüt içinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin yanı sıra Kuzey Vietnam ve Kuzey Kore de yer alacaktı.

endonezya kıyımı

1965'in sonuyla 1966'nın başında Endonezya'da ülkeyi baştan başa kana bulayan, yakın tarihin en büyük toplu kıyımlarından biri daha yaşandı.

Bir milyon insanın hunharca öldürüldüğü, yüzbinlerce insanın zindanlarda akıl almaz koşullar altında süründürüldüğü, halkın birbirine kırdırılması olayı, Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası Uzak Asya'da güttüğü politikanın bir sonucuydu.

Gerek emperyalist devletlerin, gerekse onların yerli işbirlikçilerinin, Sukarno'nun bu anti-emperyalist politikası karşısında tavrı almamaları olanaksızdı. Bir süre sonra ordu içinde, Sukarno'ya karşı sağcı bir darbenin hazırlıklarına girişilmiş, Sukarno'nun özel muhafız alayı komutanı Albay Untung, bu sağcı darbe girişimini önlemek üzere harekete geçmişti. Ancak Albay Untung'un bu müdahalesi başarılı olamıyor, general Sukarto'nun önderliğindeki C.I.A'ya bağlı generaller, 5 ekim 1965'te ülkede duruma el koyuyorlardı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Uzak Asya adına beslediği tek ve en önemli sorun,

yörede sosyalizmin yayılmasını engellemek olmuştur. Bu yüzden de yöredeki devletlerin en gerici unsurlarıyla sıkı bir işbirliğine girmekten, yüz yıllar boyunca koyu bir cehalet içinde bırakılan halkların en fanatik duygularını sömürmekten çekinmemekteydi.

Endonezya komünist partisi, 3 milyon üyesi, onbeş - yirmi milyon sempatizanı ile dünyanın üçüncü büyük komünist partisiydi. 1965 yılında Vietnam'a fiili saldırıya geçen Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük korkusu, bu partinin ülkede girişeceği eylemler olmuştur. Güney Doğu Asya'yı kesinlikle kendi nüfuz alanına geçirmekte kararlı olan Amerika Birleşik Dev-

Bandung Konferansı'nın «Üçüncü Dünya» ülkeleri arasındaki dayanışma ve işbirliğini sağlaması açısından büyük önemi olmuştur (fotoğraf 1, 2 ve 3: Bandung Konferansı'ndan çeşitli görüntüler). «Tarafsızlık», «anti-emperyalizm» ve «anti-kolonyalizm» ilkeleri, 1966 Suharto darbesinden sonra Endonezya için geçerli ilkeler olmaktan çıkacak ve general Suharto iktidarı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam ve Güneydoğu Asya'da 1966-1970 yılları arasında uyguladığı politikanın bir bölgesel uzantısı olacaktır. Özetle söylemek gerekirse Suharto iktidarı ile Endonezya, A.B.D'nin nüfuz alanına girecektir (fotoğraf 4: Endonezyalı komünistlerin, tutuklu bulundukları bir toplama kampı; bu fotoğraf Suharto, darbesinden iki yıl sonra 1968'de çekilmiştir).

İletleri için Endonezya, «Üçüncü Dünya»yı seçtiğinden beri bir çaban başıydı.

Nahdat-ül-Ulema, Endonezya'daki müslüman partilerin en önemlisiydi. Sonuna kadar en fanatik duygularla beslenen müslüman partiler ve üyeleri, 1965-66 imhasında ülkedeki komünistlere ve sempatizanlarına karşı kullanılarak beş ay gibi bir süre içinde insanlık tarihinin en büyük kıyımlarından birine âlet edilecekti.

Ülkedeki ulemâ sınıfı, dinî-bütün müslümanlara, komünistlerin «*kâfir-nabir*» (savaş hainleri) sayılmaları yolunda fetva vermişti. Geleneğe göre kâfirlerin öldürülmeleri vacipti. Ve gene geleneklere göre, bu kâfirleri gömmek bile doğru değildi!

Müslümanların komünistlerle karşı giriştikleri savaş, kısa bir süre içinde ülkede mahallî çıkar grupları arasında da çatışmaların doğmasına yol açtı. Kutsal savaşın en yüksek dehşet düzeyine ulaştığı 1965 kasım ayında, kıyım yeni bir isimle anılmaya başlamıştı: «*Stormking uygulaması*»; bir başka deyişle «*lâmba ışığı cinayeti*!..»

Stormking, ülkeye hollandalıların getirmiş olduğu bir tır gaz lâmbasına verilen addı. Geceleri pirinçliklerde ya da çengelin ağaçsız alanlarında görülen «lâmba ışığı» meşum kıyım olaylarının habercisi sayılıyordu. Kurbanlar bu gaz lâmbasının ışığında bir ağaca bağlanıyor, özel cinayet birlikleri tarafından muz salkımlarını kesmekte kullanılan «*parang*» adlı keskin bıçak darbesiyle öldürülüyorlardı.

Bu özel cinayet birliklerinin adı, «*yarasa*»ydı. Tıpkı yarasalar gibi geceleri ortaya çıkan bu cinayet birlikleri, ülkede yaşanan korkunç kıyımın gerçekleştiricileri olmuş-

lardır.

Hükümet darbesinden sonra bir süre saklanmayı başaran komünist partisi lideri Nusantara Aidit de, 1965 kasımında yakalandı ve kurşuna dizildi. Oysa Aidit daha bir yıl önce Başkan Sukarno'dan Endonezya'nın en büyük nişanı olan «mahaputra» (ülkenin en iyi evladı) nişanını almıştı.

Dünyanın en büyük komünist partilerinden biri olmasına rağmen endonezya komünist partisi, ne 1945'te gerçekleştirilen burjuva devrimi sırasında, ne de daha sonra, ülke içindeki ve uluslararası siyasal gelişmeleri doğru saptayamamasının kefareti bir milyona yakın militanını kaybetmekle ödemiş oluyordu.

Sukarno'nun yükselttiği general Suharto, ülkedeki komünistleri temizledikten sonra, 1967 yılında Sukarno'yu da tasfiye ediyor ve ülkenin mutlak hâkimi oluyordu. 1945'te Hollanda'nın Endonezya'nın bağımsızlığını tanıması sonucu başlayan bağımsızlık savaşına katılmak üzere, bir amerikan kruvazörüyle ülkeye gelen Sukarno, gene aynı devletin, Amerika Birleşik Devletleri'nin yönettiği faşist darbe sonucu, iktidardan uzaklaştırılmış oluyordu.

Bugün Endonezya, anti-emperyalist çizgiden bütünüyle uzaklaşmış, Amerika Birleşik Devletleri'nin Uzak Asya'daki büyük nüfuzu altına girmiştir.

Endonezya'da gerçekleştirilen karşı-devrim, 1960'lardan sonra hızla yayılan «üçüncü blok» ilkelerine bağlı ulusal burjuvazi yönetimindeki kuruluş mücadelelerinin, ülkede yapısal değişiklikleri gerçekleştiremedikleri için, eninde sonunda, emperyalizmin açmazına düşeceklerinin en önemli örneklerinden biridir.

*Cakarta'da bir caddenin
bugünkü durumu:
duvardaki afiş
Endonezya devriminin
tarihini gösteriyor.
Ya yarını?*

- 1901 Hollanda kraliçesi Vilhelmina'nın Endonezya'da uygulanacak politikayı açıklaması.
- 1904 Atjrek savaşının sonu. Hollanda'nın Endonezya'yı tümüyle işgal etmesi.
- 1916 Halklar Konseyi'nin (**Volksraad**) kurulması.
- 1920 Endonezya Komünist Partisi'nin kurulması.
- 1926 Komünist isyanların sömürgeci birliklerce bastırılması.
- 1927 Sukarno'nun yönetiminde Endonezya Milliyetçi Partisi'nin kurulması.
- 1933 Sukarno'nun tutuklanması ve sürgüne gönderilmesi.
- 1940 Hollanda'nın düşmesi. Japonya ile müzakereler başlıyor.
- 1941 **Temmuz**. Japonya ile müzakerelerin sonu.
7 Aralık. Japonya'nın Hollanda sömürgeci olan doğu Hint adalarına, Malaka'ya, Filipinler'e saldırması Pasifik'te savaşın başlangıcı.
- 1942 **15 Şubat**. Singapur'un düşmesi.
9 Mart. Bandung'da Hollanda'nın teslim anlaşmasının imzalanması: Çin Hindi'nde hollanda egemenliğinin çöküşü. Japon işgalinin başlaması.
Mayıs. Sukarno'nun Cava'ya dönüşü.
- 1942 **Kasım**. Sukarno ve Hatta'nın öncülüğünde **Putera**'nın kurulması.
- 1944 **7 Eylül**. Japonya'nın, Endonezya'nın bağımsızlığa kavuşacağını açıklaması.
- 1945 **8 Ağustos**. Sukarno ile Hatta'nın bağımsızlığın verileceği tarihi saptamak üzere Saygon'da japonlarla buluşmaları. Rusya'nın Japonya'ya savaş ilânı.
9 Ağustos. Nagasaki'ye ikinci atom bombasının atılması.
15 Ağustos. Japonya'nın teslim oluşu.
17 Ağustos. Sukarno'nun Endonezya'nın bağımsızlığın ilân etmesi.

Sukarno'nun cumhurbaşkanı, Hatta'nın başkan yardımcısı olması.

5 Ekim. Ulusal Endonezya ordusunun kuruluşu.

1946 Temmuz. Van Mook ile Sjahir arasındaki müzakereler sonucunda, Endonezya Birleşik Devletleri'nin kurulması.

15 Kasım. Linggadjati anlaşması. Hollanda'nın Endonezya cumhuriyetinin Cava ve Sumatra'da egemenliğini kabul etmesi.

1947 21 Temmuz. Hollandalıların, Endonezya'nın kilit noktaları durumunda bulunan limanları ve dış adaların büyük kısmını işgal etmeleri; Cumhuriyet topraklarına saldırıların başlaması.

Aralık. Hollanda ile Cumhuriyet arasındaki müzakerelere amerikan bandralı Renville gemisinde başlanması.

1948 17 Ocak. Renville anlaşması.

7 Eylül - 28 Ekim. Madiun olayı.

19 Aralık. Sukarno, Hatta ve öteki milliyetçi önderlerin tutuklanması.

1949 28 Ocak. Birleşmiş Milletler'in Hollanda'nın Endonezya'dan çekilmesini istemesi.

30 Haziran. Son hollanda birliklerinin Cakarta'yı terketmeleri; cumhuriyetin, Cava'nın merkez kesiminin denetimini yeniden eline alması.

27 Aralık. Batı İrian (Hollanda Yeni Ginesi) dışında, eskiden Hollanda Doğu Hint adaları olan bütün topraklar üstündeki egemenliğin Hollanda'dan Endonezya Cumhuriyeti'ne geçmesi. Endonezya Cumhuriyeti'nin kuruluşu.

1966 General Suharto'nun büyük kıyımı; bir milyon kadar komünistin öldürülmesi.

1967 Sukarno'nun iktidardan uzaklaştırılması.

1970 Sukarno'nun ölümü.

nasır ve arap devrimi

mısır'ın tarihî ve sosyal gelişimi

Firavunlar ülkesi Mısır Akdeniz'in en eski uygarlıklarından birinin geliştiği bereketli topraklar üzerinde kurulmuştur. Mısır'ın tarih sahnesine çıkışı M.Ö 3 400 yılına kadar uzanır. Bu tarihte Firavun Mers, Aşağı ve Yukarı Mısır krallıklarını birleştirmiş, 2 000 yıl sürecek bir impara-

torluk yaratmıştı. M.Ö 525 yılında Mısır prenslerin eline geçti. Bunu sırayla, grekler, romalılar, bizanslılar ve memlükler izledi. En sonunda da Osmanlı Devleti ve İngiltere Mısır'ı egemenlikleri altına aldılar.

Mısır'ın tarihî gelişimi, öteki arap ülkelerinden birçok yönden ayrılıklar gösterir.

Bu ülke hem araplaşmadan önce, hem de araplaşmadan sonra, bir tarım ülkesi olarak kalmıştır. Merkezî devlet, bu-

rada, gerek «doğal» nedenlerden (özellikle Nil vadisinde geniş sulama tesislerinin düzenlenmesi) gerekse Mısır'ı göçebe kabilelerin saldırılarından korumak amacıyla, çok erken ve çok ileri bir biçimde oluşmuştur.

Uzun yıllar değişik devletlerin egemenliğinde bağımlı olarak yaşayan Mısır'ın siyasi tarihi, Napolyon'un ülkeyi işgaliyle başlayan, emperyalist devletlerle ilişkileri içinde gelişir.

napolyon mısır'da

18. yüzyılın ikinci yarısından sonra, özellikle sanayi devrimiyle hızla kalkınan Batı Avrupa devletleri, kendilerine yeni pazarlar ve hammadde kaynakları bulmak amacıyla gözlerini Doğu'ya ve Afrika ülkelerine diktiler.

Emperyalist ülkeler arasındaki bu çıkar kavgasında Mısır, coğrafi konumu bakımın-

17 kasım 1869 günü Süveyş Kanalı'nın açılışı (yanda, bu açılışı gösteren o çağa ait bir estamp) binlerce yıllık bir uykuya dalmış bir ülkenin uyanışını temsil eder gibidir. Ama, bu yalnızca bir görünüştür. Mısır'ın kendi kaderine sahip çıkabilmesi için daha uzun yılların geçmesi gerekecektir.

Çağlar boyunca Mısır sırasıyla, perslerin, greklerin romalıların, bizanslıların, arapların, türklerin... egemenliğinde kalmıştı. XIX. yüzyılın başlarında, Napolyon istilâsı ile Mısır'ın, Avrupa emperyalizminin yörüngesine oturtulması süreci başlayacaktı. Kavalalı Mehmed Ali Paşa (fotoğraf: 2) ve yerine geçen oğlu İsmail (fotoğraf: 3) Mısır'ı Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparmak isterken ingilizlerin kucağına atacaktı. Süveyş Kanalı'nın açılışı, Mısır için yeni ve olumlu bir yaşama yönelme anlamına gelmedi; dolaylı olarak olumsuz bir etki de yarattı: Mısır'ın bu yeni ulaşım yolu ile kazandığı askerî ve coğrafi stratejik önem avrupalı güçlerin iştahını uyandırmaktan geri kalmadı. Bunlar arasında, kendini ilk olarak kabul ettiren ve 1882'de ordusuyla ülkeyi işgal etmeyi başaran İngiltere oldu (fotoğraf: 1: eylül 1882'de yapılan Tel el-Kebir savaşından bir görünüş).

3

dan büyük önem taşımaktaydı. Akdeniz'i Hint Okyanusu'na bağlayan yol üstünde bulunan Mısır'a ilk el atan emperyalist ülke, Fransa oldu.

Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgal etmesi, askerî açıdan pek başarılı olamamışsa da, Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya'daki topraklarının batılı ülkelerce parçalanışının ilk adımı böylece atılmış, ayrıca İslâm Arap dünyasına devrimci, özgürlükçü, tohumlar da bu olayla ekilmiştir. Napolyon'un amacı, Hindistan yolu üzerinde bulunan Mısır'ı alarak, bu yöredeki ingiliz çıkarlarına büyük bir darbe vurmaktır.

kavalalı mehmed ali paşa ve hanedanı

Fransızların 1801'de Mısır'dan çekilmeleri ülkede bir boşluk yarattı. Memlûk egemenliğine son verilirken onun

yerini dolduracak bir sistem getirilmemişti. Osmanlı padişahının fransızları Mısır'dan uzaklaştırmak için gönderdiği orduda bulunan Kavalalı genç bir arnavut subayı, Mehmed Ali, bir süre sonra ülkenin yönetimini ele geçirdi ve 1807'de padişah fermanıyla ve «paşa» rütbesiyle Mısır'a vali atandı. Mehmed Ali, böylece, Mısır'ı 145 yıl süreyle yönetecek bir hanedanı başlatacaktı.

Kavalalı, son derece yetenekli bir sivil ve askerî önder olduğunu kısa zamanda gösterdi. En büyük amacı, güçlü ve bağımsız bir Mısır devleti kurmaktır. Barajlar ve kanallar yaptırmak için fransız mühendisler getirtti, sulama sistemini yeniden işletmeye başladı. Mısır'ın temel zenginliğini meydana getirecek olan büyük pamuk endüstrisini kurdu. Ülkeyi sanayileştirmeye ve halkı her yönden eğitmeye çalıştı. Oğlu İbrahim Paşa'yla birlikte yerlilerden (fellahlardan) kurduğu ordu kısa zamanda, hem Osmanlı İmparatorluğu için bir tehdit unsuru olacak, hem de

Avrupa'nın büyük devletlerini bir hayli kaygılandıracaktı.

Padişahın ricası üzerine, Vehhabilerin başlattığı «İslâmlığı diriltme» girişimini bastırmak için Arabistan'a saldıran Kavalalı, daha sonra güneye yönelip Sudan'ı egemenliği altına aldı. Böylece Kızıl Deniz'in her iki kıyısını da denetleme olanağını bulmuş oluyordu.

Kısa bir süre sonra padişah, İbrahim Paşa'yı bu kez de Yunanistan'da çıkan bir ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdi. Ancak durumdan telaşa kapılan İngiltere ve Rusya işe karıştı ve Osmanlı ordusu yenildi. İbrahim Paşa da padişah'tan yaptığı hizmetlere karşılık Suriye valiliğini istedi. Bu isteği geri çevrilince Suriye'yi işgal etti; bu yetmiyormuş gibi ordularıyla 1833'te İstanbul kapısına kadar dayandı.

1839'da yapılan Londra Konferansı'nda Kavalalı'nın Mısır «Hidivliği»ni kabul eden batılı devletler, Mısır'da gelişmekte olan sanayie de büyük darbe indiriyor; kabul

ettirdikleri kapitülasyon koşullarıyla bundan böyle, batının sanayi ürünlerinin serbestçe Mısır'a girmesine olanak hazırlamış oluyorlardı.

Kavalalı Mehmed Ali Paşa, 1849'da öldü. Ondan sonra, 1849 - 1882 yılları arasında, baba geçenler Mısır'ı kalkındırmak, onu dünya pazarına sokmak ve zenginleştirmek için batı sermayesine başvurdular ve bu nedenle Kavalalı'nın «bağımsız» politikasından vazgeçtiler.

Bu yeni yönetim, sosyal yapıda da bazı değişikliklere yol açtı. Mısır topraklarının mülkiyetini ele geçiren yönetici sınıf, kısa zamanda Mısır'ı Lancashire'in bir «Pamuk plantasyonu» haline getirdi. Özellikle, 1863'ten 1879'a kadar Mısır Hidivi olan «Muhteşem» İsmail döneminde, ingilizlere ülkede büyük ayrıcalıklar tanındı.

1869'da Süveyş kanalı açılınca, Mısır'ın gerek ekonomik gerek askerî önemi bir kat daha arttı. Ancak kanalın açılması, ülkeyi büyük borçların altına sokmuş, ekonomisini doğrudan doğruya «batı-

2

ya bağımlı» duruma getirmişti. Bundan böyle Mısır ekonomisi, dışardan mamul madde alan ve yalnızca işlenmemiş ham pamuk satan bir «koloni ekonomisi» olacaktı. Bu durum, doğal olarak, Kavalalı'nın gerçekleştirdiği siyasal bağımsızlığın da sonu demekti.

19. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar Mısır'a giren yabancı sermayede en büyük ağırlık, fransızlarındı. 1875 yılında İngiltere, Süveyş kanalı hisse senetlerinin % 40'ını ele geçirdi. İngiltere, ülke ekonomisinin temel dayanağını oluşturan Hindistan yolu üzerindeki Mısır'ın, yabancı bir devletin özellikle Fransa'nın egemenliği altına geçmesinden müthiş korkmaktaydı.

Büyük borçlar altına giren İsmail, karşılaştığı güçlükleri yenemeyince, 1876'da İngiltere ile Fransa'nın ortak malî denetimini kabul etmek zorunda kaldı. Ancak bu iki ülkenin istediği ekonomik ve siyasal tedbirlere karşı çıkınca, 1879'da, avrupalı devletlerce iktidardan uzaklaştırıldı.

arap ayaklanması

İsmail'in yerine, ondan daha güçsüz bir devlet adamı

olan Tefvik geçti. Bu sıralarda Mısır'da, yabancı egemenliğine ve hanedanın keyfi yönetimine karşı, dağınık ve zayıf da olsa, yer yer, mahallî arap unsurlar arasında başkaldırmalar başlamıştı. Bu eylemin ideolojik içeriğini, 19. yüzyılın ilerigelen İslâm reformcularından Cemalüddin Afganî'nin izleyicileri olan dinsel-siyasal reformcular oluşturuyordu. Cemalüddin'in, İslâm birliği ve islâmiyetin doğuşu konusunda verdiği vaazlar, 19. yüzyıl sonlarında İslâm dünyasını, (bu arada, Mısır müslümanlarını) derinden etkileyecekti.

Hidiv'in keyfi yönetimine karşı bir ikinci unsur da, ülkenin zengin liberallerince desteklenen Anayasal Parti'ydi. Yönetime karşı olan bir üçüncü grup ise, ordudaki mısırlı (fella) subaylardı. Bunların karşı çıkışlarının en büyük nedeni, en yüksek askerî görevlerin, sürekli olarak, Türk - Çerkes aristokrasisi mensuplarına verilmesiydi.

Eski kültürün mirasçıları olan bu farklı unsurlar, yabancı egemenliğin Arap ve Mısır uygarlığının değerlerini yıkacağını sezdiler. Ayrıca, çok geçmeden, ithâl malların ülke ekonomisini nasıl çıkmaza sürüklediğini de gördüler. Batı egemenliğine karşı çıkan ve Hidiv ile Türk - Çer-

kes aristokrasisinden hoşnut olmayan bu unsurlar, ulus olarak var olma sorunu üzerinde düşünmeye başladılar. 1860'tan sonra, Mısır'da Arap rönesansını (Nahda) doğuran düşünürler bu unsurlar arasından çıktı.

Ancak bu «yeniden doğuş» pek başarılı olmadı. Bir yandan benliklerini koruma, bir yandan da ülkenin geri kalmışlık sorununu çözme çabaları arasındaki çelişkiyi çözemeyen düşünürler, sonunda, kendilerini bir çıkmazda buldular.

ingiliz işgali

Mısırlı subayların önderi olan Ahmed Arabî, ulusçu önerileriyle kısa zamanda büyük ün sağladı. Amacı, «Mısır'ı mısırlılara geri vermek»ti. Bu amacını gerçekleştirmek için çıkardığı ayaklanmalar İngiltere ve Fransa'yı büyük ölçüde kaygılandır-

maktaydı. Hidiv Tefvik ayaklanmaları oyalayarak zaman kazanmak istediye de, sonunda çatışma kaçınılmaz oldu. İngilizler 1882'de Mısır'a bir ordu göndererek Arabî'nin kuvvetlerini Tel-El-Kebir savaşında büyük bir bozguna uğratarak Mısır'ı işgal etti. Fransa o sırada kendi iç sorunlarıyla uğraşmak durumunda kaldığı için, işgale katılmadı.

1882 yenilgisi, «yeniden doğuş» konusundaki umutların da sonu oldu. Ülkedeki gerici muhalefet, yabancı egemenliğini onaylayarak bir kaçış yolu bulmuştu. Batılı devletlerle ve sermaye çevreleriyle girdiği işbirliği sonunda gittikçe zenginleşen yönetici sınıf da, bundan böyle, ülkedeki emperyalist egemenliğinin sürmesi için tam bir dayanak olacaktı. Artık ülkede gerçek yönetim, Kahire'de oturan İngiliz konsoloslarının elindeydi.

Bu konsoloslar şunlardı: 1883 1907 arasında görev yapan Sir Evelyn Baring, 1907 1911 yılları arasında görev yapan Sir Eldon Gorst;

ve 1911 - 1914 yılları arasında görev yapan Lord Kitchener. Hidivliğin başına geçen paşalar ise, birer kukla yöneticiden başka bir şey değildiler.

1898 yılında İngiliz - Mısır ordusu Sudan'a saldırdı. Sudan 1881 - 83 yıllarında, Muhammed Ahmed (Mehdi) ta-

rafından Mısır egemenliğinden kurtarılmıştı. Sonunda Sudan'da İngiliz - Mısır ortak egemenliği kuruldu.

Mısır'daki bu İngiliz yönetiminin ülkeyi İngilizleştirmek gibi bir amacı yoktu. İngilizler, Mısır'da bir oranda düşünce özgürlüğü tanımışlardı.

1

Fransızların getirdiği yenilikler, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğrudan egemenliği döneminde yerleşmiş bulunan eski yapıları sarsmayı başaramadı (fotoğraf 2: 1789'da Kahire'nin alınışı: ön planda Napolyon at üzerinde; fotoğraf 1: bir Mısır paşasını gösteren bir estamp). Mısır'ı Fransızlar değil, ama İngilizler değiştirecekti (fotoğraf 3: 1898 Omdurman Savaşı'ndan sonra İngiliz birlikleri piramitleri ziyaret ediyorlar).

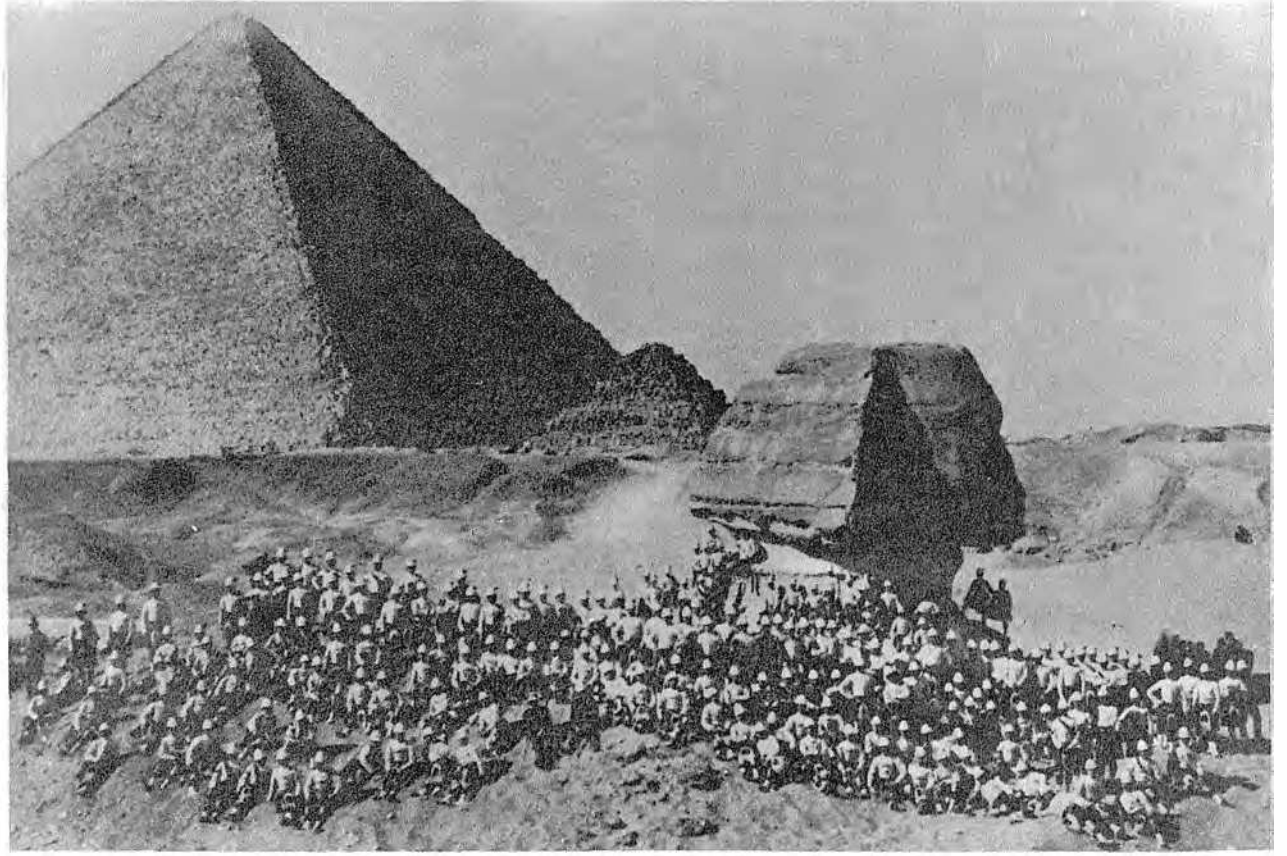
Ancak bu bir süre sonra, Mısır'ın ve giderek bütün arap ülkelerinin bağımsızlığını amaçlayan yeni bir güçlü ulusçu akımın doğmasına yol açtı. Bu akımın en ünlü önderi Mustafa Kâmil adlı genç bir avukattı. Mustafa Kâmil ve Muhammed Fent ilk ulusçu partiyi kurdular (bu partinin ülkedeki etkinliği Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürecek, 1919'dan sonra yerini *Vağd Partisi*'ne bırakacaktır).

Mısır'daki ulusal akım, 1906'daki Denşavai olayından sonra daha da hızlandı. Birkaç İngiliz askeriyle Denşavai köyleri arasında, bir yanlış anlama yüzünden çıkan olaylar sonunda İngilizler köylülere karşı sert tedbirler almıştı. Bu ise, İngilizlere olan nefreti daha da arttırmaktan başka bir işe yaramadı.

birinci dünya savaşı ve mısır

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başgösterdiğinde Osmanlı İmparatorluğu İttifak Devletleri'ne karşı İtilâf Devletleri yanında savaşa katıldı. İttihat ve Terakki ilerigelenleri, müslümanları avrupalılara karşı savaşa çağırdı. İngiltere bu durumdan özellikle tedirgin oldu. Savaş sırasında askerî açıdan büyük önemi olan Mısır'da nüfusun büyük çoğunluğu müslümandı. Ayrıca yönetici durumdaki bey ve paşaların da büyük bir kısmı türktü. Oysa olayların gelişimi, İngilizlerin tedirginliğinin yersiz olduğunu gösterdi. İttihat ve Terakkicilerin çağrısı, Mısır'da hiç bir yankı bulmamıştı!..

Osmanlı İmparatorluğu'yla savaşa girildikten sonra İngiltere, Mısır'da sözde Osmanlı egemenliğine son verildiğini açıkladı. Böylece Mısır İngiltere'nin himayesine girdi ve Hidiv II. Abbas uzaklaştırılıp amcası Hüseyin Kâmil, sul-

tan ilân edildi. Bütün bunlar Mısır'da otuz yıldan beri sürmekte olan İngiliz denetiminin «resmen» açıklanmasından başka birşey değildi.

Savaş süresince Mısır'da siyasal yaşam durdu. Ancak ulusçu akımlar gittikçe yoğunlaşmaktaydı. Mısır, Kanal bölgesinde türklere yaptığı birkaç çatışma dışında, savaşa doğrudan katılmadı.

Müttefikler büyük bir orduyla Mısır'a yerleştiler. Savaş, pamuk fiyatlarını yükselttiğinden ülke ekonomisinde gelişmelere yol açtı. Ancak bu gelişmelerden yararlanan gene bir avuç zengin ve savaş vurguncusuydu. Halk çoğunluğu korkunç kötü koşullar altında yaşamaktaydı.

mısır'ın sözde bağımsızlığı

Savaşın sonunda, Amerika Birleşik Devletleri başkanı

Wilson'un «halkların kendi kendilerini yönetmelerine» dayanan ünlü açıklaması Mısır'da büyük umutlara yol açtı. Savaş biter bitmez ulusçu eylemin lideri Saad Zaglul, bir heyetle birlikte Mısır'ın tam bağımsızlığını istemek üzere İngiliz makamlarına başvurdu. İngiliz hükümeti Zaglul'un bu önerisini soğuk bir biçimde geri çevirdi. Bütün Mısır çalkalanmaya başlamıştı...

Mart 1919'da İngiliz yetkilileri Zaglul'u tutuklayarak Malta'ya sürünce ülkede ayaklanmalar başgösterdi. Bu durumdan kaygılanan İngiltere, Mısır'a Ortadoğu savaşının ünlü generali Allenby'yi gönderdi.

Allenby üstün yetenekli, liberal düşünceli bir askerdir. Mısır'da İngiliz egemenliğinin sürmesi için ulusal eylemlere bazı ödünler verilmesi gerektiğine inanıyordu; bu yüzden de Zaglul'un Malta'daki sürgünlüğüne son vererek, onun ülkeye dönmesine izin verdi.

Allenby İngiliz çıkarlarını tam güvence altına almak için, ülkedeki «himaye» (protektora) sistemine son verip Mısır'a belli koşullara bağlı

bir bağımsızlık tanınmasından yanaydı. Ülkedeki İngiliz çıkarlarının başında, Mısır'da Süveyş Kanalı'nı korumakla görevli asker bulundurmak, Mısır'daki yabancılara tanınmış ayrıcalıkları (kapitülasyonları) ve Sudan'daki düzeni korumak geliyordu. Gerçi Sudan, biçimsel olarak İngiliz-Mısır ortak egemenliği altındaydı ama, başlıca yüksek devlet görevlerini ve siyasal kararlar alma yetkisini İngilizler ellerinde tutmaktaydı. Mısırlı ulusçular ise Sudan'da Mısır etkinliğinin yeniden sağlanmasını istiyorlardı.

Ancak Mısır'ın tam bağımsızlığını isteyen Zaglul, İngilizlere ülkede ayrıcalıklar tanıyan bir bağımsızlık anlaşmasını asla onaylayamazdı. Ülkede huzursuzluk daha da artınca, içine düştüğü açmazdan kurtulma amacıyla Allenby, sonunda, İngiliz hükümetini tek taraflı bir bildiriyle Mısır'a bağımsızlık vermeye zorladı. Ancak bu bildiri bazı sorunların gelecekte karşılıklı anlaşma sonucu çözüme bağlanacağı koşulu da yer almaktaydı.

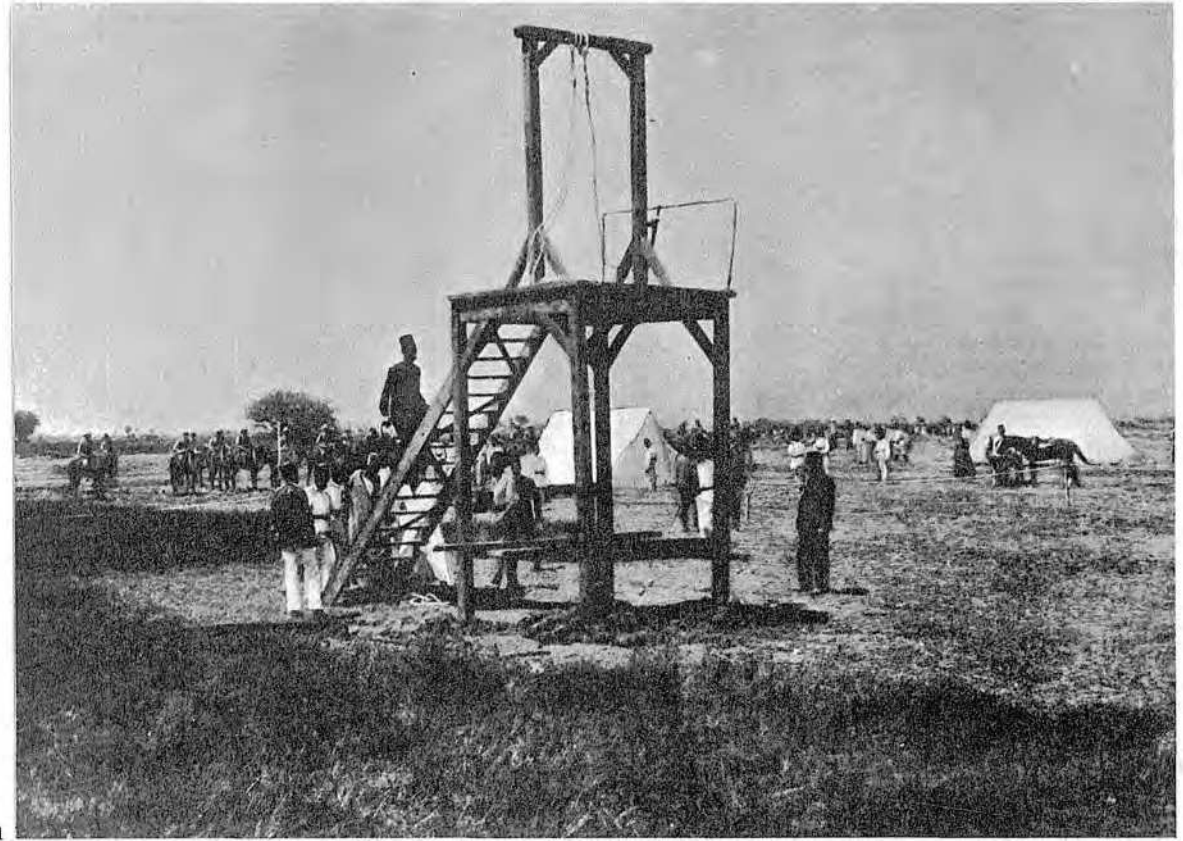
İngiltere ile Mısır arasındaki başlıca sorunlar çözümlen-

memiş, sadece ertelenmişti. Mısır'a tanınan, bir çeşit yarı-bağımsızlıktı. Mısır sultanı Fuad, kral I. Fuad adını alarak ülkenin meşrutî yöneticisi oldu. Belçika modeline göre hazırlanan bir parlamento düzeni ile krala önemli yetkiler tanındı. Mısır'daki İngiliz devlet memurları da sayıca azaltılmıştı. Ama İngiliz askerleri, hâlâ Mısır'daydı ve Mısır ordusunun kilit noktaları İngiliz subaylarının elindeydi. İngiliz konsolos, Mısır'ın işlerinde söz sahibi olmakta devam ediyordu. Bu durumda Mısır'ın politik yaşamını belirleyen üç büyük siyasal güç bulunmaktaydı: Kral, Zâglul'un Vafd Partisi ve İngilizler.

İngiltere tarafından verilen bu tür yarı-bağımsızlığın, Mısır'daki ulusçu unsurlar tarafından benimsenmeyeceği açıktı. 1922-24 yılları arasında grevler, bombalama olayları, batılı siyaset adamlarına yapılan suikastler, birbirini izledi. En önemli sorunlardan biri de, Sudan'dı; Mısır'daki ulusçu akımlar Sudan'a sıçramıştı. 1924'te sudanlılar İngiliz yönetimine karşı ayaklandı; ama sudanlı ulusçular Mısır'ın egemenliği altına da girmek istemiyorlardı.

İngiliz-Mısır ilişkilerindeki ilk bozulma, 1924 yılı kasımında, Sudan genel valisi ve aynı zamanda Mısır ordusu başkomutanı Sir Lee Stack'ın Kahire'de öldürülmesi üzerine ortaya çıktı. Bu olaydan Zâglul'u sorumlu tutan Allenby, ulusçu önderin cezalandırılmasını istedi. Mısır bu olaydan sonra Sudan üzerindeki sınırlı etkinliğini de kaybetti. Allenby'nin 1925'te emekliye ayrılmasından sonra yerine Lord Lloyd geçti. 1925-29 yılları arasında görevde bulunan Lloyd, Mısır'da İngiliz denetiminin ve etkinliğinin sağlanması konusunda büyük çabalar harcadı. 1927'de Zâglul'un ölümünden sonra Vafd Partisi'nin başına Nahas Paşa geçti. Nahas Paşa döneminde de parti, kitleler arasındaki etkinliğini sürdürdü.

1931 yılında kral Fuad, Vafd'ı iktidardan uzaklaştırdı; anayasayı yürürlükten kal-

dırdı. Ülkenin en zenginlerinden, tam bir sağcı ve despot olan Sıtkı Paşa'ya yeni bir seçim yasası hazırlattı. Bu yeni yasaya göre Vafd Partisi'nin seçim kazanma şansı yoktu.

Kral Fuad, ölümünden bir süre önce, kamuoyunun artan baskıları karşısında 1923 anayasasına dönüşmesini kabul ederek tahttan feragat etti; yerine onaltı yaşındaki oğlu Faruk geçti.

Kral Faruk tahtta çıktığında, ülkeyi Nahas Paşa başkanlığındaki Vafd hükümeti yönetmekteydi: 1923 anayasasına göre yapılan seçimlerde çoğunluğu Vafd Partisi kazanmıştı.

Ulusçu Vafd Partisi liberal aydın şehirli bir kitle tarafından desteklenmekle birlikte, temelde kırsal tabana dayanmaktaydı. Partide bir sol kanadın olması, sosyal açıdan tutucu bir politika izlenmesini önleyemedi. Partiye egemen olan sınıf toprak sahipleri idi. Bu nedenle Vafd Partisi hiç bir zaman, ülkenin en ivedi gereksinmesi olan toprak reformu gibi yapısal değişiklikleri gerçekleştirmeye yönelmedi. Vafd üyelerinin tek ortak amacı, Mısır'da İngiliz işgaline son vermektir.

İngiliz - Mısır antlaşması

Kral Faruk yönetiminin en önemli sorunu, İngiliz-Mısır antlaşmasının sonuçlanması oldu.

1922-1936 yılları arasında bu konuyla ilgili, en az altı kez görüşmeler yapıldıysa da bir sonuç alınamamıştı. Her keresinde, 1922 Bağımsızlık Bildirisi'nde öne sürülen koşullar (özellikle Sudan sorunu) bir antlaşmaya varılmasını önlemekteydi.

1936'da gerek ülkenin, gerekse dünyanın içinde bulunduğu koşullar büyük değişikliklere uğramıştı. Beş yıldır muhalefet partisi durumunda olan Vafd Partisi, gittikçe zayıflamaktaydı. Hem İngiltere'ye, hem saraya aynı anda karşı çıkmanın kendisine pek bir yarar sağlamayacağını anlayan Vafd yöneticileri görüşlerini yumuşattılar. Öte yandan İngiltere de ülke içinde halkın sevdiği ve desteklediği siyaset adamlarıyla işbirliği yapmanın gerekliliğini iyice anlamıştı...

İngiltere-Mısır yakınlaşmasını sağlayan en büyük etken Mussolini'nin Afrika ko-

nusunda beslediği saldırgan amaçlardı. Bu durumda Mussolini'ye karşı Mısır'ın savunulması için bir Mısır-İngiliz dayanışmasının gerekliliği apaçık ortadaydı.

1936 İngiliz-Mısır ortak antlaşmasıyla Mısır, tam bağımsızlık konusunda büyük bir aşama kaydetmiş oldu. Antlaşma yirmi yıl süreyle geçerliydi.

Bu antlaşmayla İngiltere'nin Mısır'ı işgali sona eriyor idiyse de, askerleri, hâlâ, ülkede idi. Mısır'ın bütün hava, deniz ve kara yolları İngiliz hükümetince kullanılacaktı.

Öte yandan 1882'den beri Mısır, ilk kez kendi savunma gücünü tek başına denetlemek hakkına sahip oluyordu. Artık Mısır ordusunun başında bir İngiliz değil, bir Mısırlı subay vardı. Askerî haber alma servisi Mısırlılara devredilmiş, İngiltere Mısır'ın

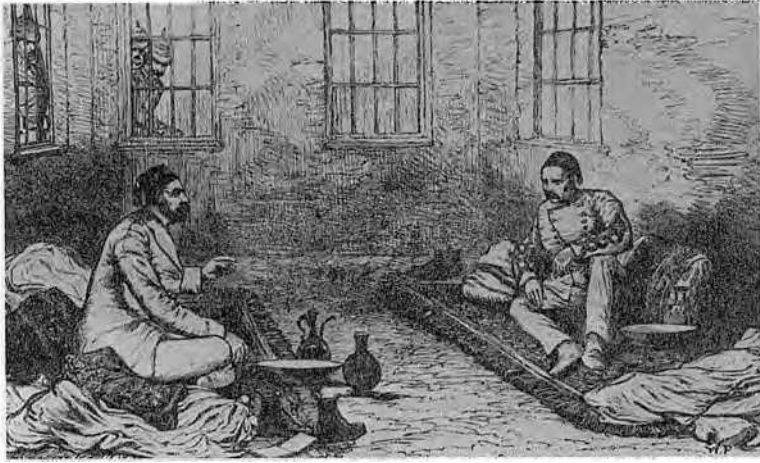
2

İngiltere'nin Mısır'ı işgali 84 yıl sürecektir.

Garip bir işgaldir bu; çünkü yönetim, resmen Mısır'ın elinde görüldüğü halde, gerçek iktidar İngiltere'nin Kahire başkonsolosunun kişiliğinde toplanmıştır (fotoğraf 2: İngiltere kral ailesi, 1911 yılında Port Said'i ziyaret ediyor; sağdan sola vali Lord Kitchener, Kral V George ve Mısır hidivi görülmüyor).

İngiliz egemenliği bütün ağırlığıyla kendini hissettirecek, uzun süre, halk ve az da olsa yönetici düzeyinde kendini gösteren milliyetçi istekler sessizliğe zorlanacaktır (fotoğraf 1: Denşavaî'de bir İngiliz subayın öldürmekle suçlanan milliyetçi bir arap İngilizlerce idam ediliyor). Direnen yöneticiler arasında Tulba Paşa ile birlikte Tel el-Kebir savaşından sonra hapsedilen Arabî Paşa da vardır (fotoğraf 3: Tulba ve Arabî paşaları cezaevinde gösteren temsili bir resim).

Bu durum Mısır'da, özellikle başkent Kahire'de, İngiliz aleyhtarı milliyetçi gösterilere yol açacaktır. Mısır milliyetçiliğinin yeni önderi Said Zaglul'dur (fotoğraf 4: Zaglul'a Kahire sokaklarında sevgi gösterisinde bulunan milliyetçiler).

3

Milletler Cemiyeti'ne üye olmasını sağlamıştı.

Vafd Partisi, İngiltere ile bir antlaşmaya varmak konusunda acele ettiğinden Sudan sorununu ertelemeyi kabul etmişti. 1898'deki ortak egemenlik durumu, olduğu gibi bırakıldı. Her iki ülke de antlaşmanın İngiliz-Mısır ilişkilerinin temeli olacağı inancındaydılar.

Görünüşe bakılırsa anlaşma, Mısır kamuoyunun da onayını kazanmıştı. Nahas Paşa ve İngiliz elçisi Sir Miles Lampson Kahire sokaklarında sevgi gösterileriyle karşılandılar. Ama parlamento dışı birçok gruplar, öğrenciler ve işçiler bu anlaşmayı bir «ihanet belgesi» saymaktaydılar.

Vafd hükümetine karşı olan en önemli eylem, mısırlı öğretmen Hasan el Banna'nın önderliğinde oluşan «Müslüman Kardeşler» eylemiydi. Bir «dinsel uyanış» akımı olarak başlayan bu eylemin görüşleri, giderek, siyasal bir nitelik kazanıyor; «Müslüman

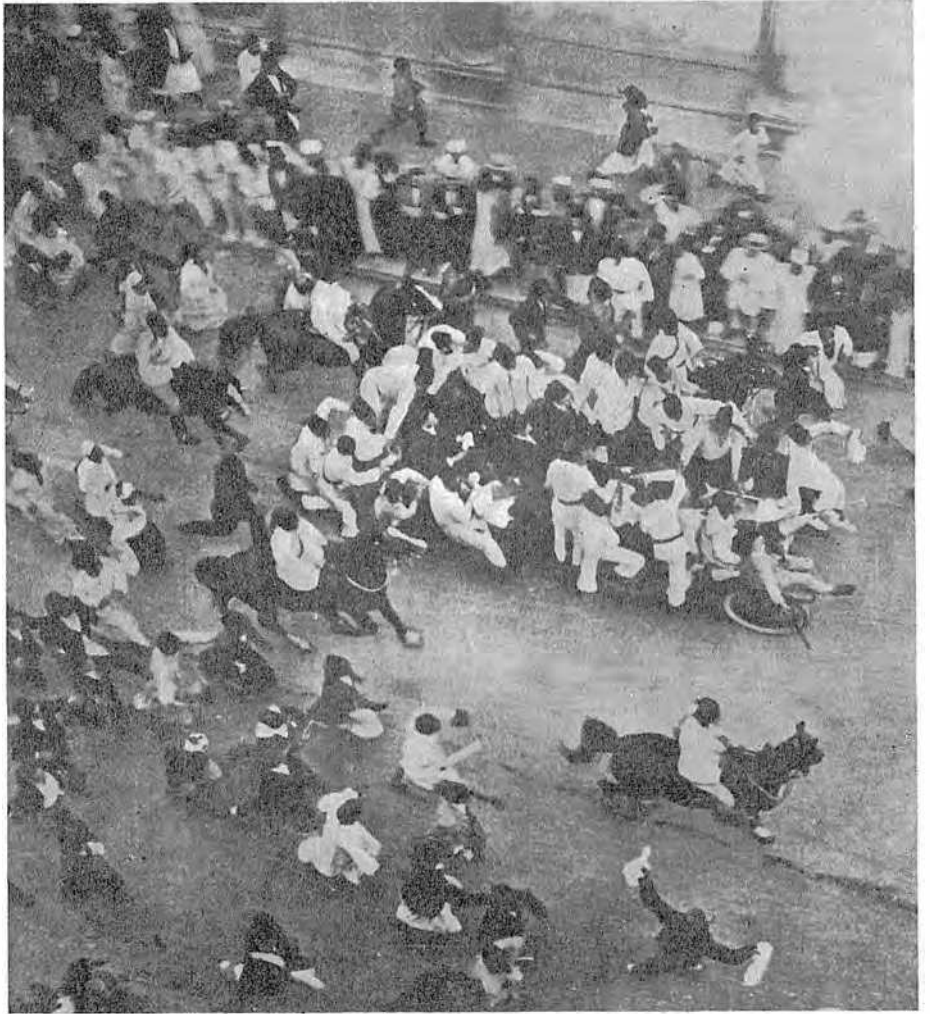
Kardeşler» Mısır'da bütün hukukî, siyasal ve idarî sistemin Kuran ve Şeriat ilkelerine göre biçimlenmesini istiyorlardı. Mısır'da 1930'ların sonunda buna benzer birçok dinî ve faşist örgüt ortaya çıktı; Ahmed Hüseyin'in, faşist partilere özenen Mısır-El-Fitai (Genç Mısır) partisi bunlardan biriydi.

ikinci dünya savaşı ve mısır

1936 İngiliz-Mısır antlaşmasının iki ülke arasındaki ilişkiler için uyumlu bir ortam sağlayacağı konusundaki umutlar kısa zamanda kayboldu.

1939 eylülünde İkinci Dünya Savaşı başgösterdiğinde İngiltere, antlaşmanın 8. maddesi uyarınca Mısır'ın kara ve demir yollarıyla limanla-

4

1

22 TEMMUZ DEVRİMİNİN ÖYKÜSÜ

22 Temmuz Devrimi'nden birkaç gün önce kralla, hükümetin ileri gelenleri her zamanki gibi yazı İskenderiye'de geçirmekteydiler. Bu, Hür Subaylar Örgütü'nün işini daha da kolaylaştırdı.

Nâsır'ın planlarına göre, 13. piyade taburu Kahire'deki genelkurmay karargâhını ele geçirirken, hareketi destekleyen öteki birlikler, başkentteki stratejik kilit noktalarını işgal edecekti. Her şey yolunda gitti.

Gece saat 01.45'de genelkurmay karargâhı ele geçirilmişti. Bütün şehir, tank ve zırhlı araçlarla çevrildi. Sabah saat 7'de ise Enver Sedat, Kahire radyosundan devrimin başarıya ulaştığını dünya kamuoyuna duyuruyordu.

24 temmuz günü öğleden sonra Zekeriya Muhiddin, İskenderiye'yi işgal etti. Hür Subaylar Örgütü'nün diğer önemli iki üyesi, Kemal ve Salâh Salem, Sina garnizonunu ele geçirdiler./

Kral Faruk, hâlâ, yazlık evindeydi. Ve kanal bölgesindeki İngiliz askerî birliklerinin müdahale etme tehlikesi vardı.

Hür Subaylar, önce, Ali Mahir'den hükümet kurmasını istediler. Mahir bir dizi istekle kral Faruk'a baş vurdu. Bu isteklerden en önemlisi, general Necib'in ordu başkomutanlığına atanmasıydı. Aslında Hür Subaylar, kralı tahtta bırakmak niyetinde değillerdi; zaman kazanmak istiyorlardı, sadece.

26 ağustosta ordu, zırhlı araçlarla İskenderiye'deki kraliyet sarayını kuşattı. Hayatından kaygı duyan kral, oğlu adına tahttan feragat ettiğini bildirdi. Hür

Subaylar, halkına ihanet eden kralın kurşuna dizilmesinden yanaydılar. Ama Nâsır, arkadaşlarını kralın sürgüne yollanması konusunda ikna edecekti..

Devrim kansız oldu sayılır, küçük bir iki çatışmada iki asker öldü, yedi asker yaralandı.

Ülkede yönetimi ele geçiren Hür Subaylar'dan oluşan Devrim Konseyi, kısa bir süre sonra siyasal partileri kapattı; ama asıl güçlük, Müslüman Kardeşler Örgütü'yle ve komünistlerle baş etmekte.

12 ağustos günü, İskenderiye'deki Mısır'ın en büyük iplikhanelerinden birinde, işçiler ayaklanarak işletmenin yönetimini ele geçirdiler. Olayın ülke çapında yayılmasından korkan Devrim Konseyi, iplikhanenin yönetimini yeniden almak için bir askerî birlik gönderdi; 200 işçi tutuklandı. Kısa bir yargılamadan sonra, işçilerden ikisi, ayaklanmayı kışkırtmak suçuyla yargılanıp asıldılar. Nâsır, işçilerin asılmasına engel olmak istediye de Necib'e göre olay, komünistlerin tertibiydi ve cezasız kalmamalıydı...

Devrim'in üzerinden bir ay geçmeden Hür Subaylar, ülkedeki solcu güçlerle karşı karşıya gelmişlerdi.

Ocak 1953'te, Devrim Konseyi, bütün partileri kapattığını ve mallarına el konduğunu ilân etti. 23 ocak 1953'te, Mısır'ın yeni siyasal örgütü, Ulusal Kurtuluş Örgütü'nün kurulduğu bildirildi. 10 şubat günü geçici anayasa yürürlüğe girdi. Teorik olarak Mısır, hâlâ, monarşiydi. 10 haziran 1953'te cumhuriyet ilân edildi. Osmanlılardan kalma «bey» ve «paşa» gibi unvanlar da kaldırıldı.

Birinci Dünya Savaşı Mısır'ı son derece güç bir duruma düşürür: İngilizlerce işgal edilen ülke almanların müttefiki olan Osmanlı İmparatorluğu'nun ismen de olsa, bir parçası olarak kalır (fotoğraf 2: avustralyalı askerlerin piramitlerin eteğinde bulunan kampları). Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesiyle biten savaş, milliyetçilik düşüncelerine hız vermiştir. Milliyetçilik eyleminin önderi ve Vafd Partisi Başkanı Said Zaglul'du. Partisi Zaglul'u büyük gösterilerle destekler (fotoğraf 1: Fuad, ingiliz ordusunun generali üniformasıyla; fotoğraf 3: 17 mart 1919 günü öğrencilerin Kahire sokaklarında yürüyüşü). İngiltere buna karşılık Zaglul'u önce hapsedecek ve sonra da Şeyşel adalarına sürgüne gönderecektir. Zaglul, oradan ancak 1923'te dönebilecektir. İngiltere, ayrıca, general Allenby'yi yüksek komiserliğe tam yetkiyle tayin eder.

3

rından, kısacası bütün olanaklarından yararlanmaya başladı. Bu, ülkenin fiilen işgali demekti. Başbakan derhal ülkede sıkıyönetim ilân etti. Mısır savaşa doğrudan katılmadıysa da, ülkedeki bütün alman uyrukluları enterne etti, mallarına el koydu.

İngiliz - Mısır ilişkileri, 1940 mayısında İtalya'nın savaşa katılması ve savaşın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya da sıçraması sonunda, iyice bozuldu.

İngiltere, Mısır'ın tarafsızlığından yanaydı. Ancak İtalya'nın savaşa girmesiyle durum değişti. Gerek kral Faruk'un, gerekse başbakan Ali Mahir'in Mısır'daki italyan şirketlerine ve italyan uyruklularına dokunmaması üzerine İngiltere ile Mısır arasında anlaşmazlık başgösterdi; Mısır yöneticilerinin ingiliz büyükelçisi Sir Miles Lamp-

son'la arası açıldı. İngiliz başbakanı Churchill de, müttefikler aleyhine Mısır'da girişilen yıkıcı kampanyaya izin vermeyeceğini açıkladı. Churchill Mısır hükümetinden, birliklerini Batı çölünden Kahire'ye geri çekmesini ve Mihver devletlerini destekleyen genelkurmay başkanı General Aziz El Mısıri'nin görevden alınmasını istedi.

Gerçekten de aralarında birçok subayın da bulunduğu bir grup, açıkça faşist mihver blokunun savaşı kazanmasını istemekteydi. Ancak bu, onların faşizme yada nazizme yakınlık duymuş olmalarından ileri gelmemekteydi. Bu subaylar bir Mihver zaferinin kendilerini ingilizlerden kurtaracağını düşünüyorlardı.

1942 şubatında «Çöl tilkisi» Rommel komutasındaki alman birlikleri Mısır topraklarına girerek İskenderiye'ye

doğru ilerlemeye başladı. Bu durum İngiltere'yi son derece kaygılandırmıştı. İngiliz hükümeti Kral Faruk'a gönderdiği bir ultimatomla, ya Nahas'ı hükümetin başına geçirmesini yada tahttan çekilmesini bildirdi. İngiltere, bir süreden beri ilişkilerini düzelttiği Vafd Partisi'nin iktidara geçmesini kendi çıkarlarına daha yakın bulmaktaydı. Kralın cevap vermekte gecikmesi üzerine, ingiliz büyükelçisi Sir Miles Lampson, 4 şubat 1942 günü ingiliz birlikleri ve zırhlı araçlarla sarayın kuşatılması emrini verdi.

Kral sonunda boyun eğdi ve Nahas Paşa yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi. Mısır cephesi, böylelikle ingilizler açısından sağlama alınmış olmaktaydı. Kısa vadede ingilizler istediklerini elde etmişlerdi; ama ülkede, kral ve Vafd Partisi bütün itibarını

yitirmiş olmaktaydı.

Ülkedeki bu durum, gerek ordu içinde gerek halk kitleleri arasında yönetime karşı olan akımları daha da hızlandırdı.

Nahas Paşa, ülkede gelişen bu akımların gücünü değerlendiremedi. Oysa, örneğin bir «Müslüman Kardeşler» örgütü, gün geçtikçe gelişmekteydi. Örgüt, siyasal amaçlarına ulaşmak için şiddet eylemlerini de arttırmıştı.

1944 yılında Vafd Partisi yönetimden uzaklaştırıldı. Bu arada İngiltere'de yapılan seçimleri İngiliz İşçi Partisi kazanmıştı. İşçi Partisi başlangıçta, 1936 İngiliz - Mısır antlaşmasının, birkaç değişiklik ile, yürürlükte kalabileceği kanısındaydı. Mısır hükümeti ise, İngiltere'nin Hindistan'a bağımsızlık vermeye yanaşması üzerine, ingilizlerin Mı-

General Allenby'ye göre Mısır'a ilişkin siyasal çözüm yolu, Mısır'ın bağımsızlığını İngiltere'nin tek taraflı olarak tanımasıdır. Bu da 1923'te gerçekleşir. Ama, bu bağımsızlık, sözde bir bağımsızlıktır. Kral Fuad, bir çeşit kukla kral gibidir (fotoğraf 2: Kral Fuad bir okulun açılışında, fotoğraf 1: Said Zaglul). Fuad'ın ölümünden sonra oğlu Faruk'un tahtta geçmesi de durumu değiştirmez. İngilizlerin askerî ve ekonomik varlığı, ülkenin yaşamı üzerindeki ağır etkisini duyurmaktadır (fotoğraf 3: Faruk taç giyme töreninde).

sır'dan da çekilecekleri umuduna kapılmıştı. Oysa İngiliz askerî yetkilileri, Mısır'da bir askerî üs bulundurma'nın zorunlu olduğu inancındaydılar. Savaştan sonra Ortadoğu'da gittikçe artan Sovyet etkinliği karşısında İngilizlerce buna gerek duyulmaktaydı.

Mayıs 1946'da Mısır hükümetinin başına, gençliğinde İngiltere'ye karşı düzenlenen gösterilere katılmış olan yaşlı Sıtkı Paşa getirildi. Sıtkı Paşa'nın ilk işi, İngiliz dışişleri bakanı Ernest Bevin ile bir anlaşma yapmak oldu. Mısır konusundaki tutumu bir hayli yumuşamış olan İngiliz İşçi Partisi ülkedeki askerlerinin tümünü üç yıl içinde çekmeyi kabul etti. Ancak İngilizler gene de, Süveyş bölgesinde bir savunma örgütü kurmak umundundaydılar.

Askerleri çekme kararı İngiliz parlamentosundaki muhafazakâr muhalefet tarafından sert bir biçimde eleştirildi. Sudan sorunu da iki ülke arasındaki ilişkilere tuz-biber ekte.

Sıtkı Paşa, İngiltere'nin Sudan'da Mısır tahtına bağlı bir Mısır - Sudan ortak yönetimini onaylayacağını umuyordu. Oysa İngiltere'nin böyle bir şeye yanaşmaya hiç niyeti yoktu. Tam tersine İngiliz as-

kerî çevreleri, Mısır'dan askerleri çıktikten sonra, Sudan'da daha etkin bir yönetim kurmanın gerekliliğine inanmaktaydılar. Bunun üzerine İngiliz birlikleri Nil kıyısını boşaltıp Süveyş bölgesinde toplandılar. Ancak sayıları 1936 antlaşmasında «öngörülenin» tam yedi katıydı; yani 70 000 kişi...

filistin savaşı

Bu sırada Filistin'de ortaya çıkan durum, bütün dikkatleri üzerine topladı.

Savaş sona erer ermez A. B.D başkanı Truman, İngiliz hükümetine başvurarak 100 000 musevinin Filistin'e yerleştirilmesini istemişti. İngiltere Amerika'nın bu müdahâlesinden pek hoşlanmadı. Konuyla ilgili olarak, bir İngiliz - Amerikan Soruşturma Komisyonu kurulmuş, Komisyon 1946 nisanında verdiği raporunda, Filistin'de «manda» durumunun devam etmesini ve 100 000 musevinin buraya yerleştirilmesinin sağlanmasını önermişti. Raporunda, ayrıca, Filistin bölgesinde yeraltı faaliyetinde bulunan 65 000 silâhlı musevi tedhişçiden söz edilmekteydi.

Başkan Truman 100 000 museviye derhal göç izni verilmesini istemekte, İngiltere ise önce, silâhlı musevi birliklerinin dağıtılmasında direnmekteydi. Filistin'deki «manda» idaresinin, uzun bir süredir ülkedeki kaçak göçmenlerle ve yaygın siyonist terör eylemleriyle başı dertteydi. Siyonist terörcüler, 1946 temmuzunda işi, İngiliz hükümet görevlilerinin ve askerî yetkililerinin çalışma yeri olan King David Oteli'ni bombalayacak kadar ileri götürmüşlerdi.

Mart 1945'te altı bağımsız arap devletinin kurduğu Arap Birliği, Filistin'li araplara ekonomik ve askerî yardım yapma girişimlerinde bulunmaktaydı. Ancak bu devletler hayli güçsüzdü; üstelik aralarında da temelli görüş ayrılıkları vardı.

1947'de İngiltere, Filistin sorununu Birleşmiş Millet

ler'e getirmeye karar verdi. Amerika Birleşik Devletleri, «siyonistler» adına yoğun ekonomik ve siyasal baskıların altında bulunmaktaydı. Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi yaptığı incelemeler sonucunda verdiği raporda, Filistin'in arap ve musevi olmak üzere iki ayrı devlet haline getirilmesini, Kudüs ve çevresinin ise uluslararası bir yönetime bırakılmasını önermekteydi. Filistin'in ikiye bölünmesi kararı, 29 ekim 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 10 çekimser, 13 aleyhte oya karşı 33 oyla kabul edildi. Müslüman Asya ülkeleri bu karara karşı çıkmışlardı.

Araplar, Filistin'in bölünmesine karşı, siyonistler ise bu karardan yanaydılar. Ülke nüfusunun % 30'unu oluşturan musevilere, bu karar gereği ülkenin % 55'i verilmekteydi çünkü...

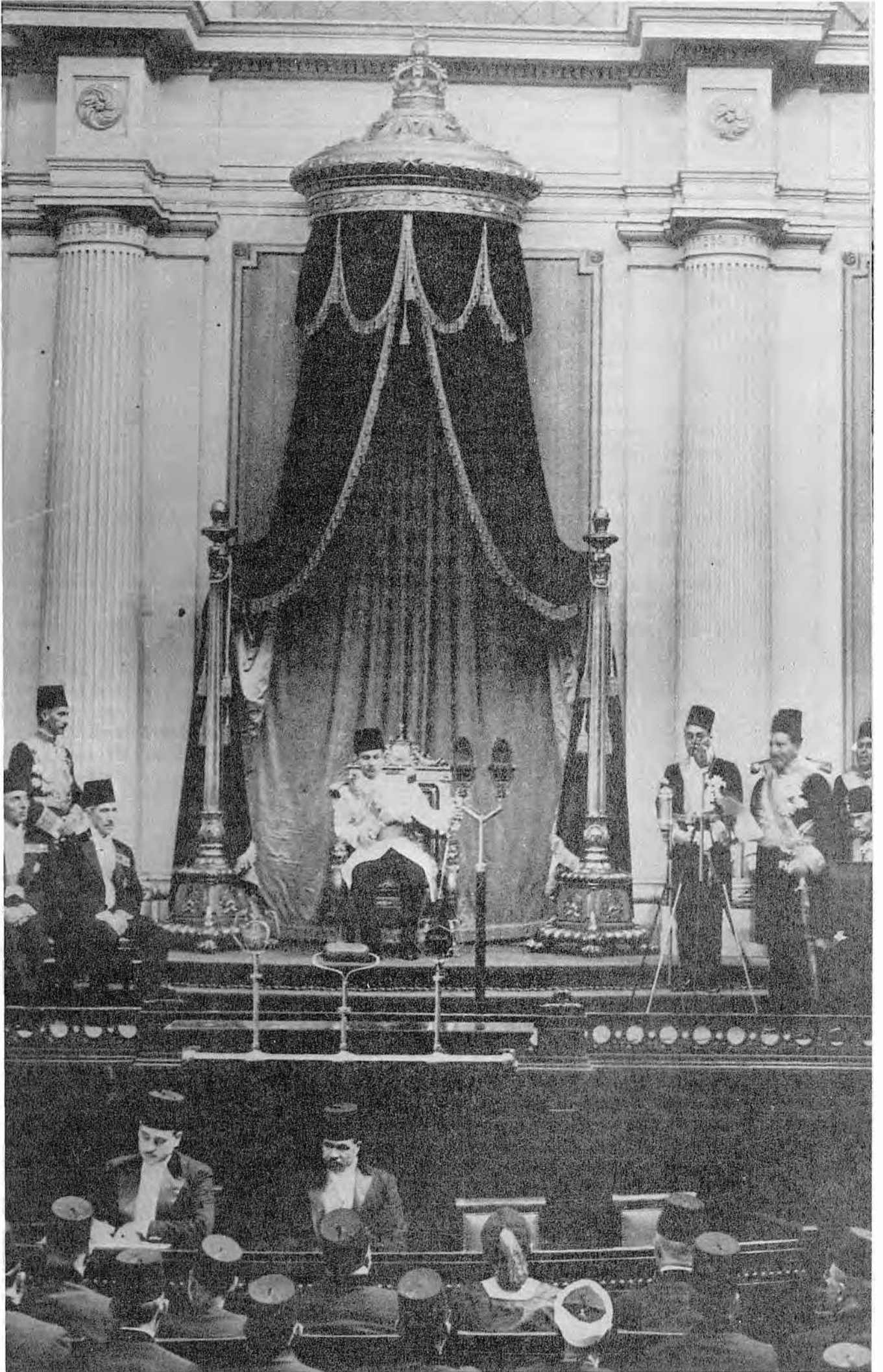
Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi bölünme konusunda İngiltere'yi hakem tayin etmek istedi. Ancak İngiltere bunu kabul etmeyip 15 Mayıs 1948'den itibaren Filistin'deki «manda» idaresine son verdiğini ilân etti.

Birleşmiş Milletler'de alınan bölünme kararı, kısa zamanda araplarla siyonistler arasında çatışmaların doğmasına yol açtı. Askerî açıdan daha güçlü olan siyonistler karşısında araplar bir varlık gösteremediler. 22 Nisan'da Hayfa, 13 Mayıs'ta da Yafa siyonistlerin eline geçti.

14 Mayıs 1948'de son İngiliz birlikleri de Filistin'den ayrıldıktan sonra, siyonistler İsrail devletini kurduklarını ilân ettiler.

15 Mayıs'ta Suriye, Ürdün, Irak ve Mısır ordularına bağlı birlikler, Filistin'deki arapları desteklemek üzere girişimlerde bulundular. Arap birlikleri başlangıçta bazı başarılar elde ettilerse de sonunda yenilgiye uğradılar.

Birleşmiş Milletler'in bütün çabalarına rağmen, çatışmalar 1949 Ocak'ına kadar sürdü, Temmuz ayında da ateşkes antlaşması imzalandı. Buna göre İsrail Filistin'in neredeyse % 80'ini ele geçiriyor, İsrail sınırları içindeki arapların sayısı 750 binden 165 bi-

NÂSIR'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ/I

Arap dünyasının en ünlü liderlerinden Cemal Abdül Nâsır, 15 ocak 1918'de İskenderiye'de doğdu. Babası Abdül Nâsır Hüseyin, küçük bir posta memuruydu.

Nâsır, babasının görevi gereği, ilk ve orta öğrenimini değişik okullarda tamamladı. Köylerde geçen çocukluk günlerinde, yoksul köylülerin içinde bulundukları geçim sıkıntısı ve kötü yaşam koşulları Nâsır'ın ilgisini çekmiş; onlarla kendi ailesi arasında karşılaşmalar yapmıştı.

Nâsır'ın İskenderiye'deki Ras El-Tin Lisesi'ne devam ettiği yıllarda Mısır, İngiliz emperyalizminin yoğun baskısı altındaydı. Bütün ülkede halk huzursuzdu. İngiliz hükümetiyle işbirliği içinde olan saray, Mısır'da bir polis yönetimi kurmuştu. Saray ve İngiltere hükümetine karşı sık sık gösteriler oluyor, özellikle gençlik kesimindeki direnmeler, kimi zaman polisle çatışmaya varacak kadar sertleşiyordu. Gençlik kesiminin, hükümete karşı düzenlediği gösterilere katılanlar arasında, o sıralarda onbeş yaşında bir lise öğrencisi olan Cemal Abdül Nâsır da vardı. Kendisi, ilk kez katıldığı ve tutuklanmasıyla sonuçlanan bu gösteriyi şöyle anlatır: «Yönetime karşı ilk direnişimi hatırlıyorum (...) 1933 yılındaydı bu, ve ben İskenderiye'de, onbeş yaşında bir lise öğrencisiydim. (...) Öğrencilerle işgal kuvvetleri arasında çatışma olduğunu gördüm. Ben de katıldım bu çatışmaya.. Sonra tutuklandım. Tutuklanırken coşkun bir öğrenciydim. Tahliye edildiğimde ise öfkeyle dolu bir genç olmuştum...»

Nâsır için artık siyasal yaşam başlamıştır. Siyasal girişimleri bütün lise yıllarında sürer. Nâsır ve arkadaşları, daha çok, Ahmed Hüseyin'in «sosyalist» partisine eğilim duymakta, «sosyalist» partinin Mısır El Fatat (Genç Mısırlılar) adı verilen gençlik kolunun yeşil gömlekler giyen militanlarının etkisinde kalmaktaydılar. 1935 yılında bir arkadaşına yazdığı mektupta Nâsır'ın siyasal görüşlerinin artık iyice biçimlendiğini görmekteyiz: «Mısırlının kalles olduğu, en ufak bir gürültüden dahi korktuğu söyleniyor. Bize mısırlıyı, ülkesi için savaşmaya yöneltecek bir önder gerekiyor. Ancak böyle bir önder sayesinde, bir mısırlı, kendisini ölüme mahkûm edenleri titretecek gök gürültüleri çıkartabilir.» 1935 yılında lise öğrencileri yürütme kuruluna seçilen Nâsır, 1936 yılındaki bir çatışma sırasında alınından vurulur.

1936 yılında liseyi bitirip başarısızlıkla sonuçlanan bir hukuk denemesinden sonra Hava Harp Okulu'na girdi; 1938'de Harp Okulu'nu bitirip subay oldu ve Yukarı Mısır'daki bir garnizona atandı. Bu arada, iler-

de birlikte 23 Temmuz Devrimi'ni yapacağı Enver Sedat, Zekeriya Muhiddin, Abdülhakim Amr gibi subaylarla arkadaşlıklar kurdu.

Nâsır'la Amr, 1939 yılında gönüllü olarak Sudan'a gittiler. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk iki yılında iki genç subay, Sudan'daydılar.

1942 yılında Mısır'daki siyasal ve ekonomik durum iyice bozulmuştu. Bağımsızlık, İngiltere hükümetinin ve onun işbirlikçilerinin, ülkedeki çıkarlarını koruma amacına yönelmiş bir paravanaydı. İşte bu duruma bir son vermek ve ülkeyi, halkı kurtarmak için üç subay bir araya geldi. Bu subaylar Cemal Abdül Nâsır, Abdülhakim Amr ve Kemalleddin Hüseyin'di. Sonunda «Hür Subaylar» (Dohbat El Ahrar) adlı devrimci gizli bir örgüt kurmaya karar verdiler.

Nâsır, 1946 yılında Harp Akademisi'ne girdi ve 1948'de Akademi'yi bitirdi. O yıl, Mısır hükümetinin 15 Mayıs 1948'de kurulan İsrail devletine karşı açtığı savaşa katıldı; savaşta iki kez yaralandı.

22 Ekim 1948 günü, Güvenlik Konseyi'nin kararı gereğince, iki taraf arasında ateş-kes'in ilân edilmesi gerekiyordu. Ancak, Mısır hükümeti ateş-kes kararına uyduğu halde, İsrail bu karara uymadı. Nâsır, birliğiyle İsraililere karşı Faluce'da döğüşe devam etti. Filistin savaşında gösterdiği yararlıklar, Nâsır'ın subaylar arasında liderliğinin kabul edilmesine yol açtı.

Filistin savaşından sonra Nâsır, İsmailiye'deki askeri birliklerden birine atandı. Bu arada, sürdürdüğü siyasal girişimler sarayın kuşkusunu uyandırmıştı. Başbakan tarafından sorguya çekilen Nâsır, ordu içinde gizli örgüt kurmakla suçlandı. Gerçekten de, Hür Subaylar Örgütü ordu içinde gittikçe gelişip güçlenmekteydi. Ülkedeki ekonomik ve sosyal bunalımlar ise hâd safhaya varmıştı. Saray ve çevresi refah içinde yüzerken, halk çok kötü koşullarda yaşamlarını sürdürmekteydi.

1949 yılında Hür Subaylar Örgütü'nün ilk bildirisi yayınlandı. Bildiride ülkedeki yönetim sert bir dille eleştiriliyordu. Örgüt, bundan sonra, ordu içindeki siyasal etkinliğini daha da arttırdı. Hür Subaylar Örgütü'nün eyleme geçme zamanı gelmekteydi.

Temmuz Devrimi başarıyla sonuçlanınca devrimci subaylar küçük rütbeli olduklarından harekâtın başına yüksek rütbeli bir subay geçirmek istediler. Hür Subaylar Örgütü Yürütme Kurulu, Nâsır'ın önerisini oybirliğiyle kabul edip General Necib'i başkomutanlığa getirdi.

18 Haziran 1953 günü Mısır'da Cumhuriyet ilân edildi. General Necib cumhurbaşkanı, albay Nâsır da

devamı s . 446'da

Yeni Kral Faruk (fotoğraf 1: Faruk, babasının ölümü üzerine İngiltere'den Kahire'ye dönerken), ülkesinin ve halkının karşısındaki sorunlarla ilgili değildi; oysa Mısır halkı, özellikle İngiliz emperyalizmi karşısındaki tavrını açıkça belli etmekteydi. İngiliz aleyhtarı gösteriler birbirini izliyor (fotoğraf 2: polis Kahire'de gösteri yapan milliyetçileri kovalıyor); milliyetçi eylemler sert ve acımasız bir biçimde bastırılıyordu.

1

ne indiriliyordu. Filistin'in geri kalan topraklarından Gazze Çölü Mısır idaresine bırakılıyor; Şeria nehrinin batı yakasında bulunan ve Kudüs'ü de içine alan bölge ise 1950'de bütün arap devletlerinin karşı çıkmalarına rağmen nehrin iki yakasında oturan halkların katıldığı bir seçim sonunda Ürdün'e bırakılıyordu.

Filistin savaşı, bütün arap ülkelerinde, İsrail'e ve onun arkasındaki koruyucuları Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'ye karşı büyük bir tepkinin doğmasına yol açtı.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 11 aralık 1948 tarihinde aldığı bir kararla, ülkelerini bırakıp göç eden filistinli araplara, geri dönme hakkının tanınmasını yada bir tazminat ödenmesini öngördü. Bu öneri İsrail'in engellemeleri yüzünden kabul edilmedi. 1950 kasımında Arap Birliği ateş-kes anlaşmasının bir barış anlaşması olmadığını ileri sürüp İsrail'e karşı savaş sırasında uyguladığı ablukayı sürdürme kararı aldı.

Filistin savaşının sosyal, askerî ve ekonomik etkileri bütün arap ülkelerinde görüldü. Yenilgi, Mısır'da, ordunun gücüne karşı büyük bir kuşku duyulmasına yolaçtı; savaş, ordunun ne kadar güçsüz olduğunu ortaya koymuştu.

«Hür Subaylar Örgütü»nü oluşturan genç subaylar, başta Cemal Abdünnâsir, eylemlerini, ülkedeki yönetimi devirmeye yönelik bir devrim aracı haline getirmeye kararlıydılar.

demokrasinin çöküşü

Savaşın bitiminde, çoğu Müslüman Kardeşler örgütüne düzenlenen şiddet eylemleri ile birlikte gizli polisin giriştiği karşı şiddet eylemleri iyice kızıştı.

Savaş, ülke ekonomisini altak bullak etmişti. Halk çok kötü koşullar altında yaşıyordu ve ülkeyi yönetmek iyice güçleşmişti. Bu durumda kral Faruk, eski düşmanı Vafd Partisi'ne baş vurmaya zorunda kaldı. Seçimleri büyük çoğunlukla kazanan Vafd Partisi, yönetimin başına getirildi.

Mısır'daki bu son siyasal gelişmeler İngiltere'de, İngiliz-Mısır ilişkilerinin düzeleceği umudunu uyandırdı. Ancak Vafd, halkın sevgisini ve güvenini kazanmak için İngiltere'ye karşı tavır almak zorunda kaldı. Mısır hükümeti, Süveyş kanalındaki İngiltere'ye ait üsse yiyecek sevkinin durdurup mısırlı işçileri geri çekti ve gönüllü «Kurtuluş»

2

mangalarının gerilla ve sabotaj eylemlerini desteklemeye başladı.

İngilizler de buna karşılık vermekte gecikmediler. 25 ocakta İngiliz birlikleri İsmailiye'deki bir Mısır polis karakolunu kuşattı; karakolda gerillacıların üslendikleri sanılmaktaydı. Karakoldakiler Mısır İçişleri Bakanlığı'ndan aldıkları emir uyarınca direndiler; çatışma sonunda elli mısırlı polis öldü. Ertesi gün Müslüman Kardeşler ve öteki militan örgütlerin yönetim-

deki bir grup, Kahire'nin merkezini ateşe verdiler; İngilizlere ve yabancı ülkelere ait binalara saldırdılar.

Bu olay Mısır'da krallığın ve parlamenter rejimin sona erme sürecini hızlandırdı. Birbirinden beceriksiz hükümetler, ardarda, iktidara geliyorlardı. Hür Subaylar Örgütü için eyleme geçme zamanı gelip çatmıştı artık. Bu örgütün kuruluşu oldukça eskidi. 1950 yılından beri de Örgütün Yürütme Komitesi'nin başkanlığında, albay Cemal

NÂSIR'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ/II

başbakan oldu. Aynı yılın 18 eylülünde Necib'i görevinden uzaklaştıran Nâsır, bütün yönetimi kendi elinde topladı.

Nâsır, bundan sonra, ülke içinde birçok uygulamalara girişti. Ancak bunlar birer devrim değildi. Ülke içindeki üretim ilişkilerini değiştirmeden yapılmış düzenlemelerdi. Süveyş kanalı civarında duran İngiliz donanması, ülkede devrimci atılımların yapılmasını engellemekteydi. Bu nedenle, önce, Süveyş sorununun çözülmesi gerekiyordu.

1954 yılında İngiltere ile Mısır hükümeti arasında, Süveyş kanalının boşaltılması konusunda görüşmeler başladı; 10 ekim 1954'te de kanalı boşaltma antlaşması imzalandı. 1956 yılında İngilizler, «kayıtsız-şartsız» Mısır'ı terk ettiler, bütün askerlerini çekerek üsleri boşalttılar.

Ocak 1956'da Mısır'da yeni anayasa ilân edildi. Haziran ayında anayasa ve Nâsır'ın cumhurbaşkanlığı, halk oyuna sunuldu ve kabul edildi. Nâsır artık, Mısır cumhurbaşkanıydı.

16 temmuz 1956'da İskenderiye'de yaptığı konuşmada Nâsır, Süveyş kanalının ulusallaştırılacağını ilân etti. Bundan sonra kanaldan elde edilen yıllık 100 milyon dolar, Mısır hükümetinin olacaktı.

Yüzyıllardır el koydukları büyük bir gelir kaynağını kaybeden emperyalist devletler, Mısır hükümetinin bu kararını, elbette tanımak istemeyeceklerdi.

Nâsır, Süveyş kanalı sorununu çözümledikten sonra, arapların birleşmesi konusunda yoğun girişimlerde bulundu. Nâsır'a göre arap devletleri arasındaki sınırlar, emperyalist devletler tarafından harita üzerinde çizilmiş «yapay sınırlar»dı. Arap birliği ilkesi, bir bakıma, Mısır devriminin sloganı olmuştu.

1 şubat 1958 günü Mısır ve Suriye birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurdular. Yeni cumhuriyet, 28 şubat 1958 gününden sonra geçerlik kazanacaktı. Yeni cumhuriyetin başkanlığı halkoyuna sunuldu ve Nâsır, Birleşik Arap Cumhuriyeti başkanlığına seçildi.

Arap ülkelerindeki siyasal gelişimler emperyalist devletler tarafından dikkatle izlenmekteydi. Arap dünyasında, «ulusçu» ve «birlikçi» akımların gelişmesi, gerek emperyalist devletlerin, gerek onların yerli işbirlikçilerinin çıkarlarına aykırıydı. Bu tür akımların gelişerek öteki arap devletlerine de yayılması, emperyalist devletlerin Ortadoğu'daki etkinlik alanlarını tehdit eden bir durum yaratmaktaydı.

Bu yüzden emperyalist devletler, Mısır - Suriye ilerici birleşmesinin karşısına, kendi çıkarları doğrultusunda kurulan Ürdün - Irak federe birliğini çıkardılar.

Ancak bu birlik, Irak'taki kral Faysal'a karşı yapılan 1958 darbesiyle sona erdi.

Nâsır, Irak'ta general Kasım tarafından girişilen bu darbeyi destekledi; emperyalist devletlerin, yeni Irak hükümetine karşı girişeceği bir saldırıda, Mısır hükümetini de karşılarında bulacaklarını söyledi.

1961 yılında gerici ve emperyalizmle işbirliği içinde bulunan askerlerin giriştikleri bir darbe sonucunda Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrıldı. Suriye ayrılınca Mısır'daki siyasal örgüt (Millî Birlik) dağıtıldı. Bütün ülkeyi kapsayan bir «Halk Kuvvetleri Ulusal Kongresi» toplandı. Kongrede, ülkede kurulacak yeni siyasal örgütün ilkeleri saptandı. Nâsır'ın önerisi üzerine, yeni örgüte «Arap Sosyalist Birliği» adı verildi.

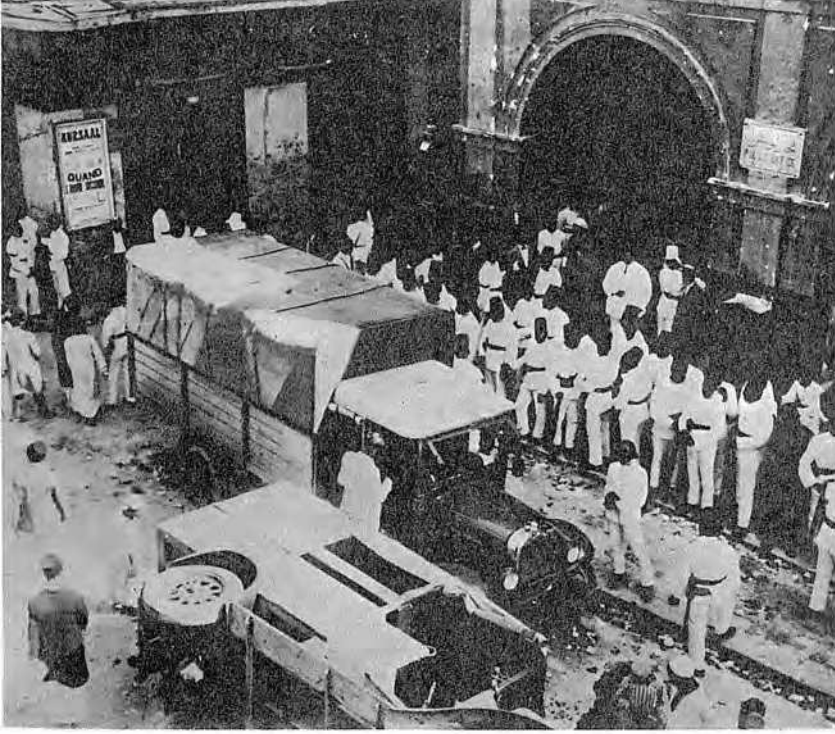
Bir süre sonra Nâsır'ın ülke içinde köklü girişimlerde bulunmaya başlaması, emperyalistlerle işbirliği içinde olan arap devletleri ve örgütleri tarafından tepkiyle karşılandı. Özellikle, başından beri, Nâsır'a karşı olan illegal Müslüman Kardeşler örgütü, 1965 yılında başkana karşı bir suikast düzenlediler. Suudî Arabistan kralı Faysal'ın gizli desteğiyle düzenlenen bu suikast önceden haber alındı, elebaşlarından üçü idam edildi.

Emperyalist devletler, arap ülkelerindeki ilerici gelişmeleri, birtakım siyasal oyunlarla engellemeyi başaramayınca, doğrudan askerî müdahaleyi göze almaktan çekinmediler. Kaldı ki, Filistin sorunu, böyle bir müdahaleye olanak tanıyacak sürekli bir çıban başıydı.

Amerika tarafından desteklenen İsrail saldırısı, 5 haziran 1967 günü başladı. Arap orduların büyük bir bozguna uğradığı «Altı Gün Savaşı» sonunda Nâsır, 9 haziran 1967 günü radyodan halka ünlü konuşmasını yaptı ve bütün görevlerinden istifa ettiğini açıkladı. Nâsır'ın radyo konuşmasından sonra halk sokaklara dökülerek başkanları adına gösterilerde bulundu, istifasının geri alınmasını istedi. Halkın istifa kararına karşı çıkması üzerine Nâsır, ertesi gün yeniden görevinin başına dönüyordu.

İsrail yenilgisinden sonra, Nâsır'ın aslında bozuk olan sağlığı daha da kötüye gitmeye başladı. Ayrıca yenilgi, ülke içinde birtakım siyasal karışıklıkların doğmasına yol açmıştı. 1967 ağustosunda, Nâsır'ın eski sağ kolu Abdülhakim Amr'ı Mısır ordusunun başına getirmek için düzenlenen bir komplo ortaya çıkarıldı. 1968 ve 1969 yıllarında öğrenciler ve işçiler arasında yönetime karşı gösteriler devam etti. Nâsır, İsrail sorunu, hâlâ, devam ettiğinden ülke içindeki huzursuzlukları giderici kesin çözüm yollarına başvuramadı.

devamı s. 448'de

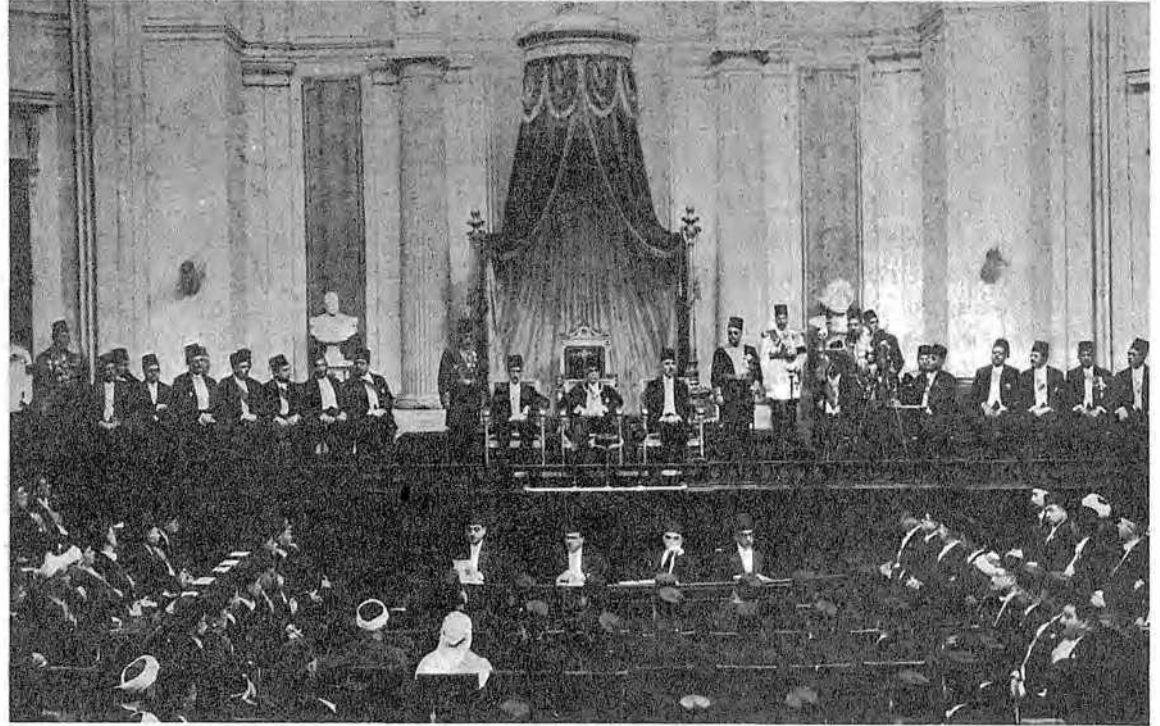
Halkın hoşnutsuzluğu yalnız ingilizlere (fotoğraf 1: 1930 yılında İskenderiye'de yapılan İngiliz aleyhtarı bir gösteri sırasında devrilen İngiliz otomobili) değil, aynı zamanda 1930 - 1935 yılları arasında anayasal güvenceleri yitirirlikten kaldıran yönetici sınıfa karşı da yönelmişti (fotoğraf 2: Anayasanın askıya alındığı dönemden sonra, 23 Mayıs 1936'da Mısır Parlamentosu'nun yeniden açılışı).

1

Abdünnâsır bulunmaktaydı. Nâsır eylemin başında yüksek rütbeli bir subayın olmasından yanaydı. Bu yüzden de örgüt Nâsır'ın önerisine uyup, eylemin başına tuğgeneral Necib'i getirdi.

temmuz devrimi

Filistin savaşının ilk aşaması sona erdikten sonra Cemal Abdünnâsır İsmailiye'deki askerî birliklerden birine atanmıştı. Bu arada, Kahire'de izinli olduğu sırada bizzat başbakan tarafından sorguya çekilmiş, ordu içinde bir gizli örgüt kurmakla suçlanmıştı. Nâsır bu suçlamaları reddetti. Öte yandan Hür Subaylar Örgütü, ordu içinde gittikçe güçleniyor, kral Faruk, tahtının tehlikede olduğunu sezinlemeye başlıyordu. Kral, Hür Subaylar Örgütü'nün gizlice bastırıp dağıttığı bildirilerden de haberdardı. Bu bildiriler devlet yöneticilerine hatta kral Faruk'a bile gönderilmekteydi. Siyasî polisin baskısı yoğunlaşmış; ama bu bildirilerin kimler tarafından hazırlandığı ve nasıl dağıtıl-

dığı bir türlü öğrenilememişti. Hükümet, 22 Ocak 1952'de Kahire'de çıkan bir yangını bahane ederek orduyu duruma hâkim olmaya çağırdı. Hükümetin amacı, orduyu halka karşı kullanmaktı; ama Hür Subaylar Örgütü'nün yayınladığı bir bildiride «ordu nun halkın yanında yer aldığı ve halka ateş açılmayacağı» duyuruluyordu. 15 Temmuz

1952'de kral Faruk, bir kararname yayınlayarak, Hür Subaylar Örgütü'nün kümelen- diğinden kuşkuyla Kahire Orduevi Yönetim Kurulu'nu feshetti. Bunun üzerine Hür Subaylar Örgütü, başta kral Faruk olmak üzere hükümet üyelerine karşı bir dizi suikast yapmayı planladıysa da, Nâsır arkadaşlarını bu plandan caydırdı. Ona göre kralı

ve hükümet üyelerini öldür- menin hiçbir yararı olmava- caktı...

Hür Subaylar Örgütü, sabırsızlanmaktaydı. Cemal Abdünnâsır bunun üzerine bir hükümet darbesi yapmaya, bu darbeyi de 5 Ağustos'ta gerçekleştirmeye karar verdi. Ama 20 Temmuz günü kral Faruk'un kayınbiraderi Albay Şirin'in Milli Savunma Ba-

Mısır'da ingiliz emperyalizmine karşı duyulan düşmanlık duyguları (fotoğraf 1: Iskenderiye'de ingiliz aleyhtarı bir gösteriden sonra tutuklanan milliyetçiler) 1936 yılına kadar, yoğun biçimde artarak devam etti. Kanal bölgesi hariç, ingiliz işgaline resmen son veren 1936 Antlaşması'na da bu atmosfer içinde ulaşıldı (fotoğraf 2: 26 ağustos 1936'da, Londra'da işgale son veren antlaşmanın imzalanışı). Bununla birlikte, Antlaşma ülkenin gerçek sorunlarını çözmekten çok uzaktı ve Mısır'ın bilinçli aydınları, yeni Mısır'ın bu antlaşma metninden doğabileceğine asla inanmamaktaydı.

NÂSIR'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ/III

Nâsır, ölmeden önce Hür Subaylar Örgütü'nden arkadaşı olan Enver Sedat'ı başkan yardımcılığına atayarak kendisinden sonra hükümetin başına geçecek olanı belirtmişti.

28 eylül 1970'de öldüğünde, arap dünyası en büyük siyasal önderini kaybetmiş oldu. Yaşamının son yıllarındaki siyasal ve askeri alandaki başarısızlıklarına rağmen Nâsır, Ortadoğu'yu ve Üçüncü Dünya'yı etkileyen en önemli önderdi.

Ölüm haberi Enver Sedat'ın yaptığı kısa bir radyo konuşmasıyla dünyaya iletildiğinde bu beklenmedik habere inanmak istemeyen mısırlılar, duyduklarının gerçek olup olmadığını anlamak için Nil kıyısındaki Kahire radyoevi önünde toplanmaya başladılar. Onbinlerce mısırlı «aslanımız öldü, aslanımız öldü...» diye ağlaşıyordu. Bir anda on milyon insan, Kahire'de, başkanlarına karşı son görevlerini yapmak üzere biraraya gelmişti.

Nâsır, hem iyi bir asker, hem iyi bir siyaset adamı, hem de güçlü bir kuramcıydı. «Devrimin Felsefesi» adlı yapıtında arap, müslüman ve Afrika çemberini ayrı ayrı tanımlamakta ve Mısır'ın geleceğinin bu çember içinde ve arapçılığın gücüne bağlı olarak gelişeceğini anlatmaktadır. Ama, Nâsır 1969 yılından sonra, giderek, arapçılıktan vazgeçmeye yöneldi. Bu tarihten

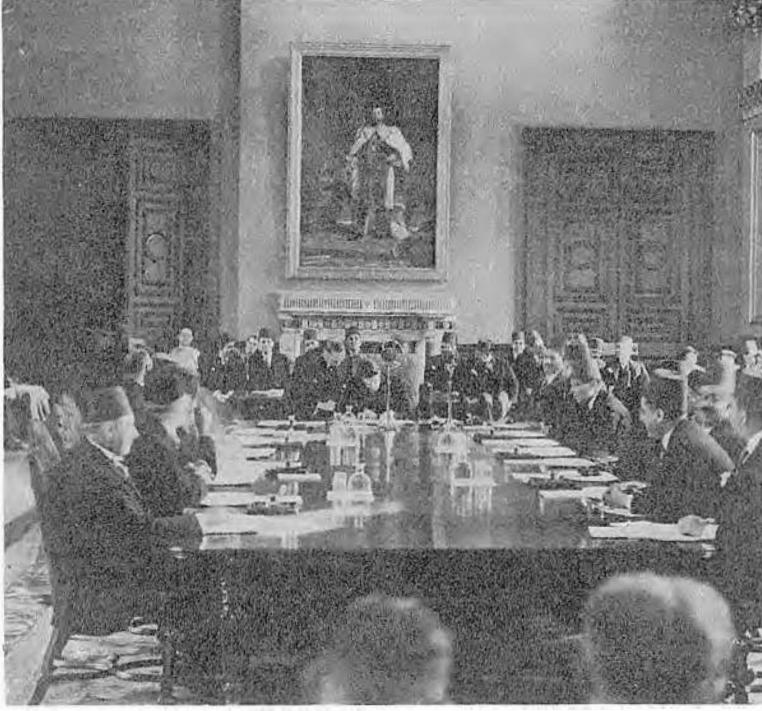
sonra Nâsır'ın görüşlerine egemen olan güç, «araplık» değil, «mısırlılık»tır.

Nâsır, dinine bağlı bir müslümandı. Ancak islâmiyetin siyasal bir değer taşıdığını asla kabul etmemiş, Müslüman Kardeşler tarafından ileri sürülen tezleri benimsememiştir. Nâsır, marksizmi de incelemiş, ancak uygulamada gerçek bir marksist gibi davranmamıştır. 1962 yılında bilimsel sosyalizme bağlı olduğunu açıklayan Nâsır, önderin toplumdaki sosyal sınıflar arasındaki mücadeleyi en aza indirmekte büyük bir rolü olduğuna inanırdı.

Bütün bu özellikleriyle Nâsır, kendine özgü bir sosyalistti. Bu görüşleriyle Mısır toplumu ve öteki birçok arap ülkeleri üzerinde büyük etkiler bıraktığı bir gerçektir.

İngiliz emperyalizmine karşı verilen gerçek bir mücadeleden sonra ülkede yeni toplum düzeni kurmaya yönelik Nâsır, belli bir sınıfa ve siyasal görüşe dayanmadığı için, sağlam bir kuramsal yapıyı oluşturamadan ölmüştür.

André Malraux, ölümünden birkaç ay sonra, Nâsır'ı şu sözlerle niteler: «Her türlü yorumun dışında, zafer yada yenilgi, başarı yada başarısızlık dışında, Nâsır, Mısır'ı somutlaştırarak tarihe geçecektir. Tıpkı, Napolyon denilince akla Fransa'nın gelişi gibi...»

kanlığı'na atanacağı ve Hür Subaylar Örgütü'nün önderleri olduğundan kuşkuylanırları tutuklatacağı söylentileri yayılıncâ Nâsır, darbenin 5 ağustostan önce gerçekleştirilmesini uygun gördü. Bu konudaki planlar Nâsır, Abdül Hakim Amr ve Zekeriya Muhiddin tarafından hazırlandı. 23 temmuz 1952 gecesı saat 0.1'de Hür Subaylar Örgütü, ilk iş olarak genelkurmayı basıyor, krala bağlı yüksek rütbeli subaylar teslim alınıyor, saat 1.30'da da kurmay albay Cemal Abdünnâsır, genelkurmay başkanının koltuğuna oturuyordu. Hür Subaylar Örgütü'nün başkent Kahire'yi ele geçirmesi için sadece 45 dakika yetmişti.

O sabah saat 6.30'da binbaşı Ali Sabri İngiliz büyükelçiliğine giderek, Hür Subaylar Örgütü Devrimci Komuta Konseyi adına bir nota verdi. Bu nota «girişilen eylemin Mısır'ın iç sorunu olduğu ve İngiltere tarafından yapılacak herhangi bir müdahâle girişiminin düşmanca bir davranış kabul edileceği» belirtilmekteydi. 24 temmuz sabahı saat 7'de başkomutan General Necib, Kahire radyosundan devrimin ilk bildirisini okuyordu: Devrimci Komuta Konseyi Kral Faruk'un 48 saat içinde Mısır'ı terk etmesini istiyor, kral da 26

temmuz 1952 günü «*el-Mahruse*» yatı ile İskenderiye'den ayrılıyordu.

devrimin önemi

1952 Devrimi'nin önemi, onun Mısır tarihinde bir dönüm noktası olduğu kadar Arap dünyası ve yeni doğmakta olan Üçüncü Dünya Ülkeleri tarihinde de temelli bir dönüşüm yaratmış olmasındadır. Mısır, iki bin yılı aşkın tarihinde ilk kez, gerçek yerli mısırlıların yönetimine geçmekteydi.

Hür Subaylar Örgütü'ne bağlı devrimciler başlıca şu amaçları öngörmekteydiler: Krallığın devrilmesi; İngilizlerin ülkeden çıkartılması ve Mısır'da büyük toprak sahibi yönetici sınıfların nüfuzuna son verecek yeni bir siyasal ve sosyal sistem kurulması. Ama asıl amaç, kuşkusuz, egemenlik haklarının Mısır halkına verilmesiydi. Nâsır «*Mısır'ın kurtuluşu: Devrimin felsefesi*» adlı kitabında bu amaçları şöyle belirtecekti:

«23 temmuz 1952 Devrimi'nin taşıdığı en büyük özellik, bu devrimi gerçekleştirmek için ordu saflarından eyleme geçen kuvvetlerin devrimin

yaratıcısı değil, onu yerine getiren halkın bir organı olmasıydı. O ölümsüz gecede ordunun içinden eyleme geçen öncü devrimci güçlerin en büyük görevi, ordunun içinde duruma hâkim olmaları ve onun bulunması gereken yeri tespit etmeleriydi. Bu yer de halk mücadelesinin safları arasındaydı ve ordunun buradan başka bir yeri olamazdı.

Aslında devrim, 23 temmuz gecesı patlamadı; ancak o büyük gece, devrime giden yolun açıldığı bir başlangıçtı. Mısır'daki devrim bilinci, koşullarının gerektirdiği büyük sorumluluğu yüklenme gücüne sahip bulunduğunu ispat etti. Bu devrimci bilinç açık ve uzak görüşlülük konusundaki gücünün kaynağını, temiz ulusal duygulardan alıyordu. Bu sayede, Mısır'ın o günlerde yaşamakta olduğu koşullarda devrimci dönüşüm, kendi yolu üzerine çıkması mümkün olan engelleri aşma olanağını buluyordu.

Sınıfsal ilişkiler, entellektüel düzeyde liderlik yapabilecek yetenekte olan birçok unsurları, devrime yönelen ve devrim isteyen halk güçlerinin saflarından uzaklaştırmıştı. 23 temmuz gecesindeki olayları meydana getiren devrimci öncü güçler de, devrimci dönüşümün sorumluluğunu yüklenmeye hazır değildi. Bu güçler, ünlü «altı ilke»nin bayrağı altında devrim için kapıyı açtı».

“altı ilke” ve feodalizmin tasfiyesi

Nâsır'ın sözünü ettiği «*Altı ilke*», Mısır devriminin altı temel ilkesi şunlardı:

- 1) Süveyş Kanalı bölgesinde üslenmiş bulunan İngiliz işgal ordularının ve onunla işbirliği yapan mısırlı hainlerin tasfiyesi;
- 2) Feodalitenin ortadan kaldırılması;
- 3) Ülke ekonomisine egemen olan tekelliliğin ve kapitalizmin ortadan kaldırılması;
- 4) Ülkede sosyal adaletin

gerçekleştirilmesi;

5) Güçlü bir ulusal ordunun kurulması;

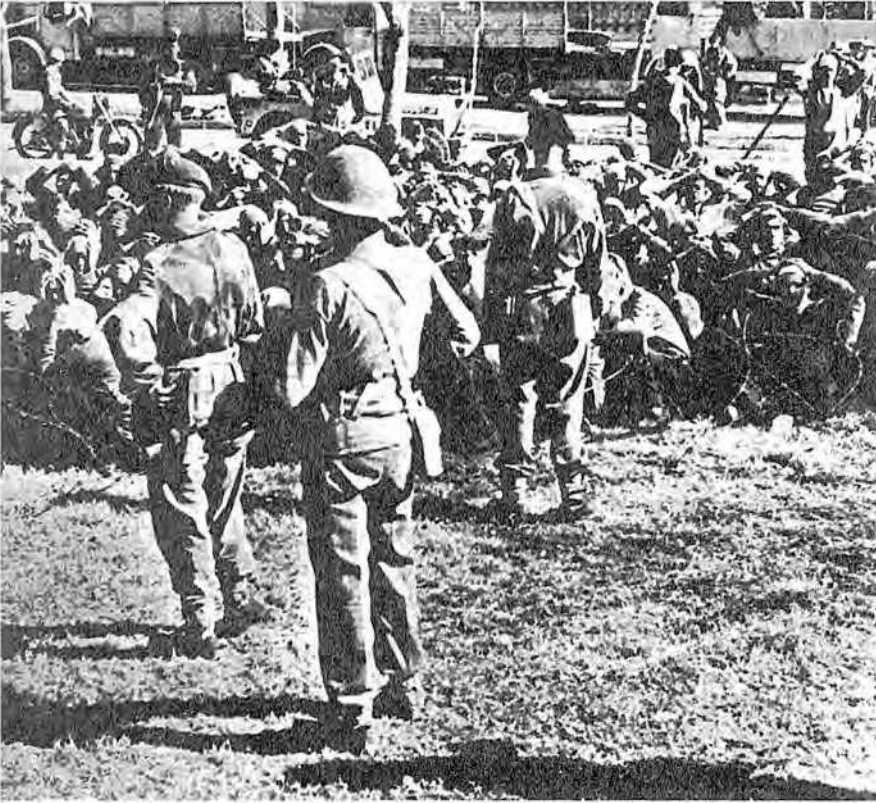
6) Ülkede sağlam bir demokratik düzenin oluşturulması.

Görüldüğü gibi Mısır Devrimi, temelde, sömürgeciliğe ve feodaliteye karşı, demokrasi-den yana bir devrimdi.

1952 temmuz devriminden hemen sonra gerçekleştirilen en önemli politik ve toplumsal yenilik «Altı ilke» doğrultusunda feodalizmin tasfiye edilmesi için yapılan toprak reformu olmuştu. 1952 yılında Mısır halkının yüzde yarımından da azını oluşturan bir sınıf, Mısır'ın tarıma elverişli topraklarının üçte birinden fazlasını elinde tutmaktaydı. Buna karşılık tarım kesiminde çalışan emekçi halkın % 72'si her biri bir *feddan* (bir feddan yaklaşık olarak 4,5 dönüme karşılıktır) olmak üzere ekilebilir toprakların sadece % 13'üne sahipti. Devrimci Komuta Konseyi'nin çıkardığı toprak reformu yasası, toprak mülkiyetini en çok 200 *feddan* olarak sınırlandırıyor; devletçe el konulan topraklar mısır köylüleri olan *fellahlar* arasında kişi başına 2-5 *feddan* düşecek biçimde bölüştürülüyordu. Toprak reformu yasası, ayrıca, toprak sahiplerinin toprağı işleyenlerden almakta olduğu icârı da eskive oranla, çok düşük bir düzeye indirmektedir.

Kuşkusuz, Devrimci Komuta Konseyi'nin gerçekleştirdiği bu reform, devrimci yada marksist bir girişim olmaktan çok, radikal bir reformdu. Bu reformun Mısır'ın bütün tarımsal sorunlarını çözmesi, elbette, söz konusu değildi. Reformun amacı büyük toprak sahiplerinin, geçmiş yüzyıllardan beri toplumsal ve siyasal reformları engellemeyi başaracak kadar güçlü olan nüfuzlarını ortadan kaldırmaktı.

Tarım alanında bireysel mülkiyetin sınırlandırılmasından güdülen amacı Cemal Abdünnâsır şöyle belirtir: «Milyonlarca köylü, hattâ toprak sahipleri bile, onlara egemen olan büyük toprak sahiplerinin feodal kurumları

rudan doğruya, Cemal Abdünnâsır'ın devrimci kişiliği ile ilişkilidir. Cemal Abdünnâsır, temmuz devriminden sonraki 20 yıl boyunca Mısır'ın gerek iç gerek dış politikasını tek başına düzenledi ve yürüttü. Hür Subaylar Örgütü içinde marksizme yada müslüman kardeşlerin ilkesi olan islâm reformculuğuna yakınlık duyanlar, kuşkusuz, vardı. Ama Nâsır, Hür Subaylar Örgütü üyelerinin çoğunluğu gibi, kesin biçimde belirlenmiş bir siyasal ideolojiden yoksundu. Bu yüzden de ileride «arap sosyalizmi» olarak nitelendirilecek olan düşünce ve eylemlerin oluşturduğu sistem, süreç içinde ve pratik yaşam koşullarıyla belirlenerek, zamanla, ortaya çıkacaktı.

1952 devrimiyle işbaşına gelen askerî yönetim, ilk iş olarak belirli ve sağlam bir politik tabana dayanmayan siyasal partileri kapattı. Geriye, iki güçlü siyasal örgüt kalıyordu: Müslüman Kardeşler ve Mısır Komünist Partisi.

Ülke içinde yaygın bir biçimde örgütlenmiş olan Müslüman Kardeşler, yeni rejimin, hükümet yönetiminde kendilerine de bir pay tanıması gerektiği düşüncesindeydiler. Nâsır'ın yakın arkadaşı gazeteci Hasaneyn Heykel, onun gençlik yıllarında komünizme eğilim duyduğu gibi, bir ara inüslüman kardeşlere de yaklaşmayı düşündüğünü; ama onların şiddete, giderek adam öldürmelemlere kadar uzanan tedhişçi yöntemleri dolayısıyla, bu örgütten uzaklaştığını belirtir. 1954 yılı ekiminde Müslüman Kardeşler örgütünün Nâsır'a karşı düzenledikleri bir suikast girişimi, örgütün dağıtılması için yeterli bir gerekçe oldu. İskenderiye'de verdiği bir söylev sırasında Nâsır'a altı el ateş edildi. Gazeteci Heykel bu suikasttan şöyle söz eder: «O kimildamadı bile, kurşunlar çevresinde vızıldarken ayakta dimdik durarak tedhişçiye meydan okudu. Silâhlar patlarken o halkla konuşuyordu: «Sevgili vatandaşlarım, olduğunuz yerde kalın, ben de ölmedim yaşıyorum. Ölssem bile bir şey değişmez; çünkü he-

tarafından eziliyorlar ve toprak ürünlerini muhafaza etmelerini mümkün kılacak kooperatifler içinde örgütlenme olanağını asla bulamıyorlardı. Bunun sonucu olarak da seslerini, başkentteki saraylara duyuramadıkları gibi, mahallî organlara da duyurma gücüne sahip değillerdi. Tarım işçilerine gelince, bunlar çoğu zaman aç kalma çizgisine yaklaşacak kadar düşük ücretlerle, herşeyden çok angaryaya yakın bir ortam içinde çalışarak yaşıyorlardı. Ayrıca gelecek konusunda hiçbir güvenceleri yoktu; bunlar yaşam boyunca yoksulluktan ve onun korkunç kâbusu altında çalışmaktan öte bir umuda sahip değillerdi.»

1952 temmuzunda gerçekleştirilen Mısır devriminin, krallığın ve parlamenter anayasanın vürürlükten kaldırılması ile sınırlı bir askerî darbe düzeyinde kalmaması, doğ-

3

İkinci Dünya Savaşı Mısır'a yeniden ingiliz işgalini getirecek ve ülke İskenderiye'nin birkaç kilometre yakınlıkta kadar yaklaşan askeri eylemlere sahne olacaktır (fotoğraf 1, 4: ağustos 1942'de Marsa Matruh'a doğru ilerleyen italyan zırhlı kuvvetleri; fotoğraf 2: bir alman tankı mürettebatından bir asker El Alemeyn'de ingiliz piyadelerine teslim oluyor). Ülkenin iç yaşantısı, genç kralla ingilizler ve halkla hükümdarı arasındaki gerginliklerle bir kez daha altüst oluyordu. Savaşın sonu, gitgide kümeleşen çatışmalarla bir çözüm yolu, getireceği benziyordu: yeni seçimler yapılmaktaydı (fotoğraf: 3).

piniz birer Cemal Abdünnâsır'sınız. Bu bayrak artık düşmeyecek..» demişti.»

Bu suikast 1952 temmuz devriminin yöneticileri arasındaki anlaşmazlığın da suyun yüzüne çıkmasına yol açtı. Devrimden sonra Devrimci Komuta Konseyi başkanı olarak cumhurbaşkanlığına getirilmiş olan General Necib'in Müslüman Kardeşler Örgütü'yle yakın ilişkileri olduğu anlaşıyor ve 25 şubat 1954'te general Necib bu görevden alınıyordu. Necib, bir süre sonra yeniden cumhurbaşkanlığına getirildiyse de o yılın kasım ayında bu kez kesinlikle yeniden işbaşından uzaklaştırıldı. 1954 yılı sonlarında Nâsır, artık tartışmasız olarak Mısır'ın yönetimini eline geçirmişti.

General Necib'in temmuz devrimcileriyle ilişkisi oldukça gariptir. Hür Subaylar Örgütü'nün üyesi olmadığı halde Necib, devrimden birkaç ay önce, ünlü ve yüksek rütbeli bir subaya gereksinme duyulduğundan Devrimci Komuta Konseyi'nin başına getirilmişti. Tarihçi Peter Mansfield şöyle diyor: «Namuslu ve sevilen bir kişi olmasına rağmen Necib, devrimci önderlere özgü doğal niteliklerden yoksundu. Yapısı tutucu idi ve makamı gereği, Devrimci Komuta Konseyi'nin ateşli genç subayları üzerinde bir otorite uygulamak zorunluğunu duymaktaydı. Ancak politik anlamda fazla becerikli olmadığından, usta bir politika oyuncusu ol-

duğunu ortaya koyan Nâsır tarafından kısa zamanda saf dışı bırakılacaktı. Necib, Nâsır'ın onu devrim öncesi sisteme geri dönüşü savunan bir kişi olarak tanıtmasını, özellikle ordunun asla kabul edemeyeceği bir yere itmesini engelleyemedi.»

arap devrimi ve sosyalizm

Mısır devrimi, aslında, sosyalist bir devrim değildi. Arap devriminde sosyalizmden söz edilmişti; ama devrimciler, sosyalizmi sınıf-sal içeriğinden soyutlayarak ele almışlardı. Devrimcilerin amacı, ülkedeki sınıf mücadelelerini en aza indirmekti. Mısır devrimini ideolojik ölçülere dayanarak nitelemek gerekirse, bu devrim anti-emperyalist, anti-feodal milliyetçi bir burjuva demokratik devrimiydi. Nâsır «Arap ulusunun kendisini bağlamış olan zincirlerden ve geçmişin kalıntılarından kurtarabilmesi için izleyeceği tek yol, devrimdi. Çünkü, kendisini uzun süre ezen ve servetlerini yağmalayan sömürücü güçler, kendi gönül rızalarıyla teslim olmazlar. Tersine, ulusal güçlerin onlarla çarpışması ve kesin zafer kazanması gerekmektedir,» der.

Daha önce belirttiğimiz gibi, 1952 yılında iktidara geldiklerinde Hür Subaylar Örgütü'nün belirli bir ekonomik

4

ve toplumsal görüşü yoktu. Yapılan tarım reformu bile, aslında, siyasal bir girişimdi. Hür Subaylar Örgütü, servetin daha iyi biçimde dağıtılmasını, daha etkin ve yaygın sağlık ve eğitim hizmetlerinin gerçekleştirilmesini ve ülkede yeni sanayilerin kurulmasını istemekteydiler. Ancak, bu amaçlara ulaşmak için benimsemeleri gereken yöntemler konusunda net bir görüşleri yoktu. Bütün umutlarını, yukarı Mısır'da Nil nehri üzerinde kurulacak büyük bir baraja (Assuan barajına) bağlamışlardı. Baraj, sadece Mısır'ın tarıma elverişli, ekilebilir topraklarını % 20 - % 25 oranında arttırmakla kalmayacak; ülkenin sanayileşmesi için gerekli olan büyük elektrik enerjisini de, çok küçük bir maliyetle, sağlayacaktı.

Nâsır devriminin ekonomik politikası, giderek, bir

çeşit evrime uğradı. Mısır'ın içinde bulunduğu dış koşullar, ekonomik alandaki girişimleri önemli ölçüde etkilemekteydi. Önceleri, sıkı bir deflasyon ve «kemerleri sıkma» politikası, devlet bütçesinin ve ödemeler dengesinin ilk kez bir açık vermemesini sağlamıştı; ama, 1954 sonunda hükümet, harcamaları ve yatırımları arttırmak gerektiğini anladı; yoksa, üretim artışı nüfus artışının altına düşecekti! Büyük toprak sahipleri de sermayelerini sanayi kesimine değil, gayri menkulere yatırırmaktaydılar.

1952 - 1954 yılları arasında, Mısır'da, kişi başına düşen gelirde azalma olurken, Nâsır yönetimi, devrim amaçlarını gerçekleştirmek için sağlık, eğitim ve öteki toplum hizmetleriyle ilgili harcamalarını arttırdı. Böylece daha az gelenekçi bir ekonomi politikasına geçildi; bağımsız bir

2

1

Yeni seçimler de somut çözüm yolları getirmedi. Bunun başlıca nedeni, Mısır'la İsrail arasındaki ilk savaşın (fotoğraf 1: israililerin tutsak aldığı mısırlı askerler; fotoğraf 3. bir israil tankı) mısırlılar tarafından kaybedilmiş olmasıydı. Öte yandan 1936 tarihli İngiliz Mısır antlaşmasının feshedilmesi konusunda özellikle milliyetçiler arasında, güçlü bir eğilim belirmişti. Silâhlı gruplar gerilla eylemine geçmişler, İsmailiye'de büyük olaylara sebep olmuşlardı (fotoğraf 2: ingiliz birlikleri arap gerillacılarına karşı giriştikleri bir hareket sırasında).

kalkınma projesi hazırlandı; projeyi finanse etmek için yabancı ülkelerden yardım ve kredi alma yoluna gidildi, halktan ve bankalardan borç para sağlandı. Hükümet, ülke ekonomisi yararına büyük ça-

balara girişmişti, ama özel sektör, hâlâ, üstünlüğünü sürdürmekteydi. Ekonomi alanında asıl büyük ve radikal atılımlar 1956 Süveyş bunalımından sonra gerçekleştirilecekti.

3

süveyş bunalımı

1954 yılının sonunda Nâsır'ın dış politikası, iki temel sorunla karşı karşıyaydı: Sudan Sorunu ve Süveyş Sorunu. 1953 yılında Sudan'a özerklik tanıyan bir İngiliz-Mısır antlaşması imzalanmıştı. Bu özerkliği izleyecek bir bağımsızlık sonunda Mısır, Sudan'ın kendiliğinden Mısır'la birleşmek isteyeceğini düşünmekteydi. İngilizler ise Sudan'da yapılacak seçimlere umut bağlamışlardı ve İngiliz tarafı tutucu *Umma Partisi*'nin iktidara geleceğini düşünüyorlardı. Ama Sudan'da seçimi Mısır yanlısı partiler kazandı. Bu seçim sonuçları İngilizleri ne kadar şaşırttıysa İsmail El Azeri'nin başkanlığında kurulan yeni Sudan hükümetinin tam bağımsızlık kararı alması da Mısırlıları o ölçüde şaşırtmıştı...

Süveyş sorununa gelince, bu bölgedeki üslerle ilgili gö-

rüşmeler 1953 yılında başlamış ve 1954 yılının ilk aylarına kadar devam etmişti. Nâsır İngilizlerin, Süveyş'te 7 bin İngiliz askeri bulundurma konusundaki isteklerini kesinlikle reddetti. Üsler, sadece, bir saldırı durumunda kullanılabilecekti... Sonunda bu konuda İngiltere'yle bir uzlaşmaya varıldı. Bu uzlaşma gereğince İngiltere Süveyş'teki bütün askeri birliklerini çekecek; üsler 7 yıl için İngilizlere kiralanacak ve burada sadece İngiliz şirketlerine bağlı sivil bir ekip bulundurulacaktı.

1955 yılının nisan ayında başkan Nâsır, daha sonra, «bloksuzlar» adını alacak olan tarafsız ülkelerce düzenlenen Bandung Konferansı'na katıldı. Nâsır bu konferansta Nehru ve Sukarno gibi asyalı, Tito gibi avrupalı önderlerle yakın ilişkiler kurdu. Bu konferanstan sonra Mısır'ın «üçüncü dünya» ülkelerinin yanında olmayı seçmesi, ül-

kenin batılı devletlerle olan ilişkilerinde bir kötüleşmeye yol açtı. Bu sırada İngiltere, Irak, Türkiye, İran ve Pakistan arasında imzalanan *Bağdat Paketi* (bu pakt 24 şubat 1955'ten önce Türkiye ve Irak arasında imzalanmış; İngiltere 4 nisan 1955'te, Pakistan ise 23 eylül 1955'te bu pakta katılmıştı. 3 kasım 1955'te de İran bu pakta katıldı), batılılarla Mısır arasındaki gerginliği daha da arttırdı. Nâsır, Bağdat Paketi'ne kesinlikle karşı çıktı. Mısır ve Suriye, özellikle Türkiye ve Irak'a karşı sert bir kampanyaya giriştiler. Bu pakt «*batı emperyalizminin bir vasıtası, israil çıkarlarına hizmet eden bir araç*» olarak gösterildi.

Irak ve Türkiye'nin Bağdat paktına dayalı bir Ortadoğu savunma örgütü kurma girişiminin başta Mısır olmak üzere Arap devletlerinin birçoğu tarafından tepkiyle karşılanması, doğaldı. Çünkü, Süveyş konusunda İngiltere'yle imza-

lanan anlaşmanın parafe edilmesinden sonra Mısır, kendi önderliği altında bir «arap devletleri bloku» kurmak üzere yoğun diplomatik eylemlerde bulunmaktaydı. Mısır milli istikamet bakanı Salih Salim 1955 yılının ağustos ve eylül aylarında Irak başkenti Bağdat da dahil olmak üzere, arap başkentlerine giderek görüşmelerde bulunmuştu. Ancak Nâsır'ın koyu bir batı tarafı olan Irak başbakanı Nuri Said paşayı ikna edemeyeceği de açıktı. 1955 yılının şubat ayında İsrail'in, Gazze'deki Mısır ordusu kampına bir saldırıda bulunarak 38 kişiyi öldürmesiyle Ortadoğu bunalımında yeni bir dönem başladı. İsrail'de Ben Gurion başbakan olmuş ve Gazze harekâtını bizzat o düzenlemişti. Zor durumda kalan Nâsır, Mısır ordusunu donatmak üzere modern silâhlar bulmak, hem de ivedilikle bulmak, zorundaydı. Ben Gurion tehlikesine

karşı ordusunu donatması şarttı.

Gazze olayından birkaç gün sonra başkan Nâsır, Kahire'deki Amerikan büyükelçisiyle görüşerek ona Mısır'ın top, tank ve jet uçaklarına ihtiyacı olduğunu söyledi; büyükelçiden bu mesajın en kısa zamanda Amerikan dışişleri bakanı John Foster Dulles'e iletilmesini istedi. Dulles, Nâsır'ın «bloksuzlar» ile birlikte görünmesini affedemiyor; bunu komünizmle mücadele konusunda bir ihanet sayıyordu. Bunun üzerine Nâsır, silâh satın alınması konusunda Sovyetler Birliği'ne başvurdu. 1955 eylülünde de ilk Sovyet-Mısır ticaret anlaşması imzalandı.

Nâsır'ın Sovyetler Birliği'ne yönelmesi, batıda ona karşı duyulan düşmanlığı daha da arttırdı. Cezayir devrimci eyleminin Mısır tarafından düzenlendiğine inanan Fransa da Mısır'a karşı açıkça cephe alınıyordu. Arap dünyasında görülen batı aleyhtarı bütün eylemlerin arkasında Nâsır'ın bulunduğu sanısı gittikçe yaygınlaşmaya başlamıştı. Ürdün'deki arap lejyonu başkomutanı, İngiliz asıllı general Glubb'un işine, Ürdün hükümetince birdenbire son verilmesinin ardında bile Nâsır'ın parmağı olduğu düşünülüyordu.

Ama batılı ülkeler, Mısır'ı kendi çizgileri içinde tutma umudunu bütünüyle kaybetmiş değillerdi. Elleriindeki silâh, ekonomik baskıydı. Bilindiği gibi Nâsır rejimi Nil nehri üzerinde bir baraj yapmayı planlamaktaydı, ve Assuan barajı projesi, Mısır'ın kalkınma programının temelini oluşturmuyordu. 1956 yılı şubat ayında yapılan bir anlaşmayla, Dünya Bankası Mısır'a 200 milyon dolarlık bir kredi açmayı kabul etmişti. Ama bu kredi, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin para değerlerinde meydana gelebilecek değişiklikleri karşılamak amacıyla, 70 milyon dolar vermeleri şartına bağlıydı. Assuan barajının bir milyar dolara çıkacağı ve bunun 400 milyonunun yabancı döviz olarak ödeneceği hesaplanmaktaydı. Mısır'ın

İsrail karşısındaki askeri bozgun (fotoğraf 3: tutsak arap askerleri Yafa'da), hem Kral Faruk'un, hem de özellikle Nahas Paşa (fotoğraf: 1) gibi nüfuzlu devlet yöneticilerinin saygınlığını büyük ölçüde sarstı. Öte yandan Filistin sorunu, bu savaşla birlikte uluslararası planda bir gerginlik konusu olduğunu ortaya koymuştu. Birleşmiş Milletler'in arabulucu olarak atadığı Kont Bernadotte (fotoğraf 2: Kont Bernadotte, ortada, Kudüs'te), 20 Mayıs 1948'de bu göreve başladıktan bir süre sonra, tedhişçiler tarafından öldürülecektir.

isteği, İngiltere ve Amerika'nın 200 milyon dolar borç vermesiydi. Nâsır ne bir hibe ne de bir yardım; sadece borç istiyordu! Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere bu konuyu görüştüğten sonra, ilk yıl yapılacak çalışma masraflarının karşılanabilmesi için Mısır'a 70 milyon dolar sağlayacaklarını açıkladılar. Nâsır, bu kararı olumsuz karşıladı. Ona göre 10 yıl sürecek baraj projesine, sadece bir yıllık bir parayla başlamak olanaksızdı. Çünkü böyle kısa bir süre içinde herhangi bir politik değişiklik ortaya çıkarsa baraj projesi suya düşebilir ve bir taş yığınının ibaret kalabilirdi...

O yılın Mayıs ayında Nâsır'ın komünist Çin'i resmen tanıması, Dulles yönetimindeki Amerikan dış politikasının Nâsır'a karşı daha da sertleşmesine sebep oldu. Amerika ve İngiltere Mısır üzerindeki baskılarını yoğunlaştırdılar. Assuan barajı finansmanı ile ilgili malî koşullardan başka yeni birtakım koşullar öne sürdüler. Bu koşullardan birincisi, Mısır'ın Sovyetler Birliği'nden artık silâh alamayacağını açıklamasıydı; ikincisi ise Nâsır'ın Ortadoğu'daki liderliğini kullanarak bir Arap-İsrail barışının sağlanmasına çalışmasıydı. Batılılara göre Başkan Nâsır, Assuan barajı hayalini

gerçekleştirmek istiyorsa, ilk iş olarak, bölgedeki gerginlik sebeplerini ortadan kaldırmalıydı. «Kahire Dosyası» adlı kitabında Hasaneyn Heykel, batıların Mısır'ı karşı karşıya bıraktıkları açmazı şöyle anlatır: «Amerikan politikası böylece daha aydınlanmış oluyordu. Barajın yapımı için verilen yardım karşılığı Mısır, silâh satın almanın kendisine ağır bir ekonomik güç yüklediğini bahane ederek Sovyetler Birliği'yle ilişkilerini kısıtlamak zorunda kalacaktı. Baraj için çabalarını yoğunlaştırmak istiyorsa da herşeyden önce İsrail'le barışa varacaktı.»

Nâsır, bu önerileri kabul etmedi. Batılıları şaşkınlığa düşüren bir girişimde bulundu. Batının vermek istemediği yardımı Sovyet Rusya'dan sağlayacağını açıkladı. Batılılar iyice şaşırılmışlardı...

süveyş kanalı millileştiriliyor

Bu açıklamadan bir hafta sonra, 26 Temmuz 1956'da başkan Nâsır, Süveyş kanalı şirketinin millileştirildiğini ve elde edilecek gelirin Assuan barajının yapımında kullanılacağını açıkladı. Bu, gerçekten, umulmadık bir meydan okuma niteliği taşımaktaydı.

Çünkü, İngilizlerle Fransızların Süveyş kanalını Mısır'dan geri almaya, hattâ bu amaçla, gerektiğinde, savaşmaya bile kararlı oldukları bilinmekteydi.

Nâsır'ın bu açıklamayı yaptığı gece İngiliz başbakanı Sir Anthony Eden Londra'da başbakanlık konutunda Irak kralı Faysal onuruna bir yemek vermekteydi. Sofradan kalkmak üzereyken içeri giren bir sekreter Eden'e bir kâğıt uzattı. Başbakan kâğıdı okudu. Yüzü sararmıştı. Konuklarına Nâsır'ın Süveyş kanalını millileştirdiğini söyledikten sonra soğukkanlılığını kaybederek öfkeyle bağırmağa başladı: «Bunu nasıl yapabilir? Nasıl yapar bunu?». Eden, daha sonra konuklar arasında bulunan Irak başbakanı Nuri Said paşaya dönerek ne düşündüğünü sordu. Nuri Said paşa Eden'e şu cevabı verdi: «Vurun, hemen vurun ve sert vurun! Yoksa çok geç kalırsınız!..» Nuri Said, millileştirmenin arap dünyası üzerinde yaratacağı etkileri açık bir dille ortaya koydu. Ona göre, Süveyş kanalının millileştirilmesi arap dünyasında başkan Nâsır'a karşı beslenen sevgiyi daha da arttıracaktı.

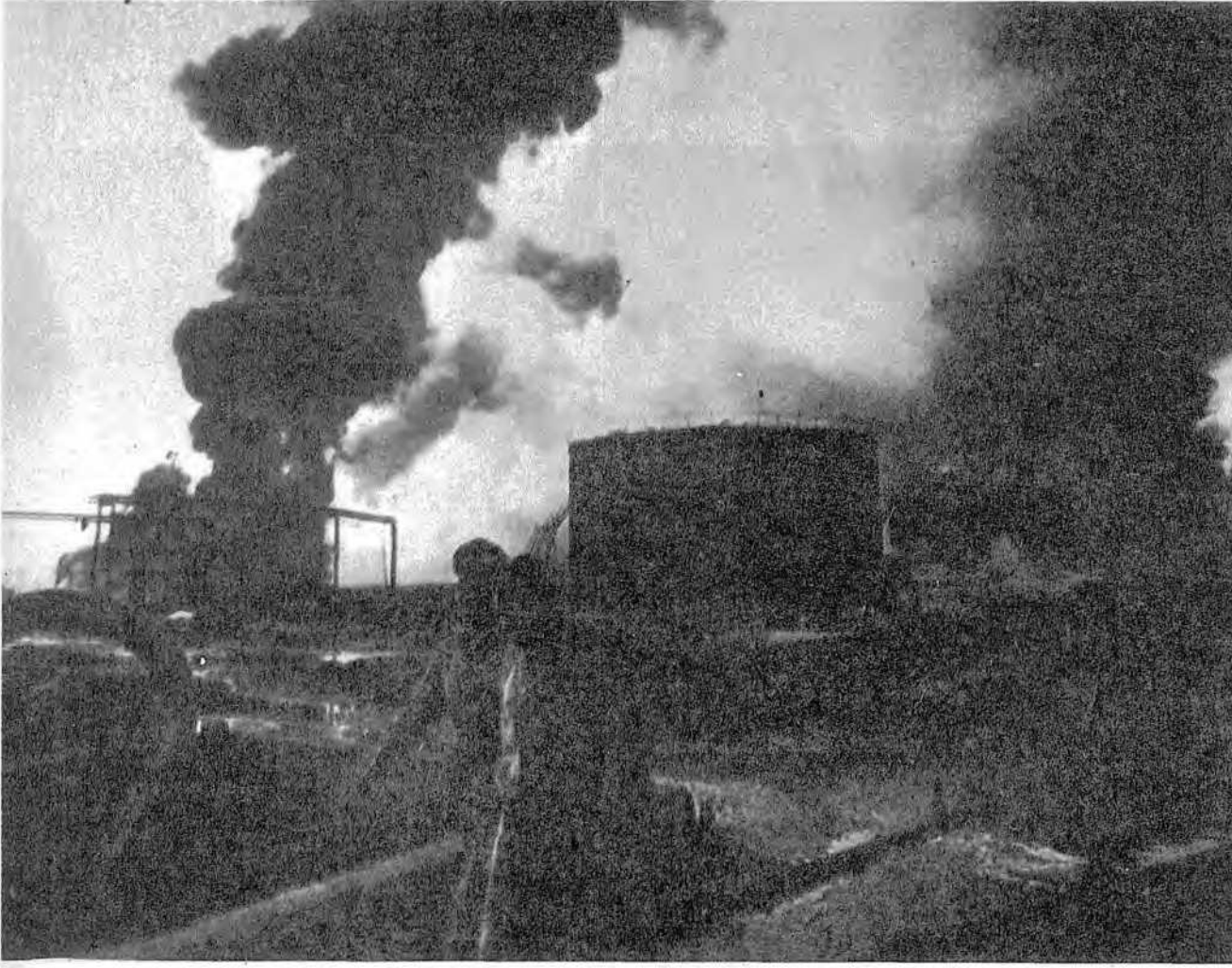
İskenderiye'de kanalın millileştirildiğine ilişkin söylevini verdikten sonra Nâsır, birkaç gün dinlendi. Millileştir-

me konusunda alınan karar, Mısır halkında başkan Nâsır'a karşı büyük bir sevginin doğmasına yol açmıştı. 29 temmuz pazar günü İngiliz başbakanı Eden, Fransız ve Amerikan hükümetlerinin temsilcileriyle görüştü. Amerikan dışişleri bakanı Dulles, Nâsır'ın Süveyş kanalını millileştirme kararını Lima'da plajda iken öğrenmişti, ve hâlâ Güney Amerika'da bulunuyordu. Bu yüzden üçlü toplantıya katılmadı. Bu toplantı üç ülkenin (A.B.D, İngiltere ve Fransa'nın) Süveyş konusunda alacakları tavrı saptamak üzere düzenlenmişti. Nâsır ise sükûnetle, olup bitenleri izlemekteydi. Üçlü toplantı haberinin açıklanmasından sonra bir sinemaya giderek, Cyd Charisse'nin oynadığı «Las Vegas'ta Buluşma» filmini seyretti.

Başbakan Eden'in sinirleriyse, Nâsır'ın tersine, son derece gergindi. Bu arada Peru'dan uçakla dönerken Londra'da iki gün kalan Dulles, Eden'le ve İngiliz başkentinde bulunan Fransız başbakanı Christian Pineau ile görüşmüş ve Nâsır'a karşı harekete geçme konusunda İngiliz başbakanının çok sert ve ısrarcı bir tavır aldığını görmüştü. Dulles, Eden'in sağlık durumundan kaygı duyduğunu açık açık söyledi. Bu üçlü görüşmelerde Süveyş kanalından en çok yararlanan 22 ülkenin Londra'da bir toplantıya çağrılmalarına karar verildi. Bu arada İngiltere ve Fransa, Mısır'a karşı birçok ekonomik tedbir almışlardı. Mısır'ın dış ülkelerdeki fonları dondurulmuş, Süveyş kanalı şirketi fonlarının da Mısır'a transferi yasaklanmıştı.

16 ağustosta Londra'da Lancaster House'da başlayan görüşmeler 3 ay sürdü. Bu görüşmelerden sonra İsrail'in Fransa'nın desteğinde Sina bölgesini işgal etmesi, İngiltere'nin de yardımda bulunması koşuluyla kabul edildi. Bu karar gereğince İsraililer 29 ekim günü Sina'ya bir çıkarma yaptılar; iki gün sonra da İngiliz ve Fransız uçakları Mısır havaalanlarını bombalamaya başladılar. 5 Kasım'da İngiliz ve Fransız birlikleri

İngilizler 1947 yılında deltanın büyük kentlerinden çekilmişlerdi. Bu çekilmeden önce, İngiliz birliklerinin Mısır'daki varlıkları büyük tehdit altındaydı (fotoğraf 2: 1936 tarihli İngiliz - Mısır antlaşmasının iptali için yapılan gösteriler). İngiliz birliklerine karşı, milliyetçilerin gizlice hazırladıkları komplolar ve sabotajlar (fotoğraf 1: bir İngiliz üssündeki petrol depolarına karşı yapılan sabotaj) almış yürümüşü.

¹ ulusunu yıldırma ve parçalamayı öngören entrikaların yaratmış olduğu emperyalist üstün, yani İsrail'den, halkımız üzerine dünyanın en büyük iki devleti girişmişti. Süveyş savaşında emperyalizmin uğradığı acı yenilgi silâhlı emperyalist maceralar çağını sona erdirdi.»

Süveyş'te çarpışmalar birkaç gün sürdü. Bu saldırı arap ülkelerinde derin etkiler yaratmıştı ve bu ülkelerde Amerika ve İngiltere aleyhinde yapılan gösteriler birbirini izliyordu. Akdeniz'e giden petrol boruları havaya uçuruluyor; arap devletlerinden çoğu saldırgan ülkelerle diplomatik ilişkilerini kesiyordu. Sonunda Sovyetler Birliği diplomatik yollardan duruma müdahale etti: Amerika ve İngiltere'ye verilen bir notada Sovyetler, saldırının derhal durdurulmasını ve askerlerin geri çekilmesini; yoksa bir nükleer savaş çıkabileceği tehlikesinin gözönünde bulundurulmasını istedi. Süveyş saldırısı tarafsız ülkelerde de sert bir biçimde kınandı. İngiliz milletler topluluğunun çözülmesi ihtimâli, sterlinin değerinin giderek düşmesi ve Sovyetler'in uyarı notaları, İngiltere'yi Süveyş harekâtından vazgeçirmek zorunda bıraktı. Tarihçi Peter Mansfield şöyle der: «İngiltere ile Fransa ayrıca Mısır konusunda iki yanlış hesap yapmışlardı. Bunlardan birincisi mısırlıların Kanal'ı kendi başlarına yönetemeyecekleri, ikincisi ise çatışma başlar başlamaz, Mısır'da Nâsir aleyhtarı bir ayaklanmanın ortaya çıkacağıydı. Oysa mısırlılar Kanal'ın yönetimini büyük başarıyla sürdürmüşler; Nâsir ise gerek Mısır'da, gerekse Arap dünyasında çok daha sevilir bir kişi haline gelmişti. Karşısına çıkan büyük güçce askerî yönden yenik düşen Mısır, politik yönden önemli zaferler kazanmıştı. Süveyş kanalındaki İngiliz üssü, dolu depolarıyla Mısır'ın eline geçmiş, ayrıca Mısır'da İngiliz ve Fransızlara tanınmış birçok ekonomik ayrıcalık da millileştirilmişti. Böylece Mısır'daki İngiliz ve Fransız denetiminin son kalıntıları da ortadan kaldırılmış oluyordu.»

² Port Said limanına askerî bir çıkarma düzenlediler. Savaş başlamıştı.

Başkan Nâsir Süveyş saldırısını şöyle tahlil eder: «Emperyalizm Süveyş savaşında gerçek yüzünü açığa vurdu, üslerini belli etti, ve işbirlikçilerini de gösterdi. Emperyalizm Mısır halkı üzerine silâhlı saldırıya geçti. Çünkü Mısır halkı bağımsızlığını gerçekleştirmeye ve uzun zaman emperyalizm tarafından sömürülen, bütün geliri ve değeri emperyalizmin tekeline bulunan bir millî gelir kaynağıyla kalkınmaya çalışmıştı. Mısır halkı Süveyş kanalını geri almakla emperyalizmi ve onun tekellerini can damarlarından vurdu, ve silâhlı çatışma da dahil, bu konudaki ısrarının sonuçlarını inatla göze almakla büyük saldırgan güçlerin karşısında durabileceğini ispat etti. Bağımsızlığını korumaya azmetmiş, onu nüfuz bölgelerine sürüklemeye çalışan bütün emperyalist oyunları reddetmiş, ve Bağdat Paketi'ne karşı onu yerle bir edinceye kadar bütün Ortadoğu'da amansız bir direnmeye öncülük etmiş olan halkımız, üçlü silâhlı saldırıya karşı koymakta tereddüt etmedi. Bu saldırıya arap

1950'den itibaren
mısırlı ilerici subaylar
Hür Subaylar
Örgütü adı
altında Mısır
halkının çektiği
bütün acıların tek
nedeni olarak gördükleri
monarşiyi devirmek
üzere birleşirler: 22 - 23 temmuz 1952 gecesini
de eyleme geçerler. Az sonra zafer
onlarındır (fotoğraf: 22 - 23 temmuz devriminden
sonra Kahire sokaklarında göstericiler).

ekonomik bağımsızlık yolunda

1956 Süveyş Savaşı ekonomik alanda da birçok sonuçlar doğurdu. İngiliz ve Fransız mallarına el konuldu. Ocak 1957'de yabancı bankaları ve sigorta şirketlerini millileştiren bir dizi yasa çı-

karıldı. Bu uygulamalar ve Kanal Kumpanyası'nın millileştirilmesi, Mısır ekonomisindeki yabancı girişimlerin büyük bir kısmının tasfiyesi anlamına geliyordu.

1957 - 1960 yılları arasında, bir yandan çok sayıda kamu iktisadi kuruluşları gerçekleştirilirken, bir yandan da, hükümet çıkarlarını korumak ve özel sektörün bıraktığı boşluğu doldurmak için, mev-

cut kuruluşlar da genişletiliyordu.

Bu uygulamalar sonunda devletin ekonomideki payı arttı. 1956 anayasası «planlı kalkınmayı» öngörmekteydi. 1958 yılında, sanayi kesiminde uygulanacak beş yıllık bir plan ortaya atıldı. Planın % 61'ini devlet karşılayacak, özellikle ağır sanayiye yatırım yapacaktı. Nitekim 1957 son-

larına doğru Nâsır, «sosyalist, demokratik ve kooperatiflere dayalı» bir sistemden söz etmeye başlamıştı. Mısır'la Suriye arasında gerçekleştirilen birlik, Mısır'ın planlı ve yarı-devletçi ekonomisiyle Suriye'nin özel teşebbüse dayanan sistemi arasında bir «uvarlama dönemi»ni zorunlu kıldı. Şubat ayında, önemli bir adım atıldı: kamu ve

özel sektör sermayesinin karışık olduğu Mısır Bankası millileştirildi. Bu banka ekonominin büyük kesimlerini denetliyordu. Tedbir çok anlamlıydı; çünkü ilk kez Mısır'da özel teşebbüs alanında bir millileştirmeye gidilmişti. Haziran 1960'ta basın sanayii de millileştirildi. Bu arada Kahire Belediyesi, tramvay işletmeciliğini kendi deneti-

mine aldı. Ama, asıl önemli girişimler haziran ve temmuz 1961'de gerçekleştirildi.

1961 yılında çıkarılan büyük devrimci *Temmuz Yasaları*'nın başlıca iki amacı vardı:

1) Yurttaşlar arasında adaletin gerçekleştirilmesi ve sınıflar arasındaki ayrımları azaltacak ekonomik eşitliğin yaratılması;

2) Kamu sektörünün güçlendirilmesi.

Hükümet, bir dizi kararnameyle, ithalatı ve ülkenin (pamuk dahil) ihracatının büyük kısmını da millileştirdi. Bunu bankaların ve sigorta şirketlerinin de millileştirilmesi izledi. Hükümet bundan başka, 300'den fazla ticaret ve sanayi kuruluşunun yönetimini, bütünüyle yada büyük bir bölümüyle kendi üzerine aldı. Daha sonra, son derece ileri bir vergilendirme sistemi kabul edildi. Millileştirme kararnameleriyle, kâr amacı güden teşebbüslerde bir kişinin hissesi en çok 100 000 mısır lirası olarak sınırlandırıldı. Özellikle, yeni iş olanakları yaratmak amacıyla, sanayide iş günü yedi saate indirildi. Bundan böyle şirket kârlarının dörtte biri işçiler arasında bölüşülecekti.

Temmuz 1960'ta, 1961 - 65 yılları için bir genel «Beş Yıllık Plan» hazırlanmıştı. Bunun, 1970 içinde ulusal geliri iki katına çıkarmayı amaçlayan ve 1966 - 1970 yıllarını kapsayacak ikinci bir plan izledi. Planda öngörülen toplam yatırımın yaklaşık % 80'ini özel sektör sağlayacaktı. Yatırımın % 40'ı sanayiye ve % 25'i tarıma yönelikti.

Nâsır, bu arada Arap birliğine ilişkin çabalarını da yoğunlaştırdı. Mısır cumhurbaşkanı için ülkenin ekonomik bağımsızlığı ne kadar önemliyse Ortadoğu'nun arap egemenliğine dayalı bağımsızlığı da o kadar önemliydi.

mısır ve arap devletleri

Arapların birleşmesi, daha Birinci Dünya Savaşı'ndan

22 Temmuz Devrimi'nin gerçek «güçlü adam»ı albay Cemal Abdünnâsır'dı.

Devrimden sonra devlet başkanlığına atanan general Necib, Hür Subaylar Örgütü üyelerinin küçük rütbeli olmaları dolayısıyla, işbaşına getirilmişti. Necib, devrim harekâtının planlanmasında ve yürütülmesinde herhangi bir görev almamış; hattâ harekâta katılan subayların çoğunun kimliklerini bile öğrenememişti. Askerî eylemin ne zaman başlayacağını bile bilmemekteydi. Devrimin gerçekleşmesi üzerine toplanan Devrimci Komuta Konseyi (fotoğraf 3: General Necib, Devrimci Komuta Konseyi'nin ilk toplantısında; Necib, şapkalı olan subaydır. Generalin sağında da, Cemal Abdünnâsır oturmaktadır.) ülkede duruma el koyuyor, muhteml başkaldırıları önlemek üzere de gerekli tedbirleri alıyordu. 22 temmuz devrimi temelde, milliyetçi bir devrimdi. Amaç yalnızca, ingilizleri ülkeden çıkarmak değil aynı zamanda, ve özellikle, Mısır'ın siyasal yapısını kökünden değiştirmektir (fotoğraf 1: Kahire'nin bir sokağında asılı bir İngiliz askeri mankeni: üzerinde «ingilizler için darağacı» yazısı okunmaktadır). Batılılar, bu devrimi kuşkuyla karşılıyor, temmuz devriminden sonra arap dünyasında başgösteren batı aleyhtarı bütün duygu ve düşüncelerden Nâsır'ı sorumlu tutmaya başlıyorlardı. Ürdün'ün, Arap Lejyonu başkomutanı İngiliz asıllı Glubb Paşa'nın işine son verilmesinin ardında bile Nâsır'ın parmağı var sanılıyordu (fotoğraf 2: Glubb Paşa'nın Arap Lejyonu'na mensup askerler).

beri üzerinde durulan bir konuydu. Savaşın başında İngiltere, arapları Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırmak için onlara, Osmanlı yönetiminden kurtulacaklarını ve tek bir devlet halinde birleşeceklerini vaatmişti. Ancak savaş sona erince arap ülkelerinin hepsi kendilerini İngiltere ve Fransa'nın işgalinde buldular.

Mısır devriminin sloganlarından biri de arapların birleşmesi olmuştur. Özellikle Nâsır bu konu üzerinde çok durmuştu. Ona göre arap ülkelerini birbirinden ayıran sınırlar, emperyalist devletler tarafından çizilmiş yapay sınırlardı.

Arapların birleşmesi sloga-

nı, öteki arap ülkelerinde, öğrenci ve aydın kesim arasında büyük yankı uyandırdı. 1956 yılında Mısır'a yapılan üçlü saldırıdan sonra, bu birleşmenin zorunluluğu daha da belirginleşti.

Suriye'nin o günkü cumhurbaşkanı Şükrü El Kuvvetli de bu birleşmeden yanaydı. Mısır ve Suriye arasında Kahire'de yapılan görüşmeler sonunda 1 şubat 1958'de, iki ülke birleşerek *Birleşik Arap Cumhuriyeti*'ni kurmuşlardı. 28 şubatta da iki ülke fiilen birleşti ve başkanlığa Nâsır getirildi.

Arap ülkeleri arasında birleşme konusunda atılan bu ilk adım, batılı devletleri kaygılandırdı. Birliğe öteki arap ülkelerinin de katılması, emperyalist devletlerin Ortadoğu'daki etkinlik alanlarının azalması demekti.

Batılı devletler, ilk tedbir olarak, kendilerinden yana olan Ürdün'le Irak'ın birleşmesini sağlamaya çalıştılar. Bu dönemde Irak'ın başında, emperyalist devletlerin büyük dostu kral Faysal, Prens Abdülilâh ve başbakan Nuri Said vardı. Ürdün ise, kral Faysal'ın yakın akrabası kral Hüseyin tarafından yönetilmekteydi. Kral Hüseyin de, ingiliz devletinin büyük dostuydu. Emperyalist devletlerin bu birlikten amacı, Nâsır'a karşı arap dünyasında batı yanlısı bir cephe yaratmaktı.

Ancak 1958'de Irak'daki hükümet darbesi nedeniyle Irak - Ürdün birliği ömürlü olamadı. Nâsır, Irak'taki yeni yönetimi büyük bir içtenlikle destekledi. Ama Irak'la Mısır'ın dostluğu uzun sürmedi. Irak devlet başkanı General

Kasım, iki ülkenin derhal birleşmesini savunan albay Arif'i tutuklayıp hapsedirdi. 1959 aralığında Musul'da başgösteren bir ayaklanmadan Nâsır sorumlu tutuldu.

Irak'ta iki ülkenin hemen birleşmesine karşı olanların başında iraklı komünistler geliyordu. Nâsır bunların araplar için ciddi bir tehlike olduğuna inanmaktaydı. Nâsır'ın iraklı komünistleri sürekli olarak eleştirmesi, Sovyetler Birliği'yle arasını açtı; Sovyetler Birliği ülkeye yaptığı askeri ve malî yardımını kesti. Bu ise Nâsır'a, Sovyetler Birliği'ne bağlı olmadığını gösterme olanağını sağladı. Ayrıca, Mısır - Amerikan ilişkilerinin düzelmesine, Amerikan yardımının yeniden başlamasına, Ürdün ve Suudi Arabistan'la arasının düzelmesine de yol açtı.

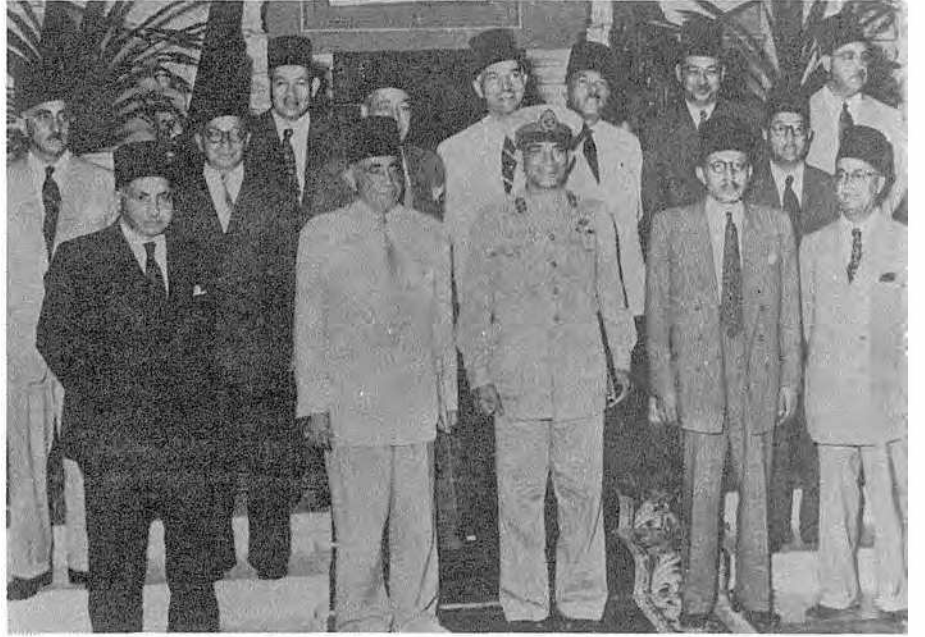
1962'de Suriye'de gerici askeri bir darbe oldu ve Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrıldı. Bu, arap birliği hayallerinin yıkılması demekti.

1963 - 64 yıllarında da arap birliğinin gerçekleşmesi konusunda pek bir gelişme olmadı. Bu arada, israililer, Şeria nehrinin bazı kollarının yönünü kendi topraklarına doğru değiştirmişlerdi. Nâsır bu konuyu görüşmek üzere bütün arap devletlerini 1964 ocağında Kahire'de toplantıya çağırdı. Arap ülkeleri arasındaki sürtüşmelerden dolayı, toplantıdan bir sonuç alınmadı.

siyasal ve toplumsal uygulamalar

Suriye'nin birlikten ayrılması, Nâsır'a, siyasal ve ekonomik görüşlerinin daha da açıklığa kavuşmasını sağladı; düşüncelerini 30 000 kelimelik bir *Ulusal Temel Yasa*'da derledi. Yasa, Mayıs 1962'de Halk İktidarı Ulusal Kongresi'nde görüşüldü ve kabul edildi. Yasa şu temel görüşe dayanıyordu: «*Siyasal demokrasi sosyal demokrasiden ayrılmaz*». Nâsır, ulusal bağımsızlığın, gerçek demokrasinin ve bir ülkenin ekonomik kalkınmasının, sosyalizm olmadan gerçekleştirilemeyeceğine inanmaktaydı. Nâsır, sosyalizmin ekonomik yönünü aşağıdaki noktalarda özetledi: 1) Yolları, limanları, hava alanlarını, enerji kaynaklarını, barajları ve hava, deniz ve kara taşıtlarını içeren ekonomik altyapılar kamu malı olmalıdır; 2) Aynı kural, ağır, orta ve hafif sanayinin büyük bölümü için de geçerlidir. Özel sektör yaşamını ancak kamu denetimi altında kalmak koşuluyla sürdürebilir; 3) İthalâtın tümü, ihracatın en az dörtte üçü devletin elinde bulunmalıdır; 4) Özel toprak mülkiyeti en fazla 100

Darbecilerin son derece hızlı ve kararlı eylemi sonunda (fotoğraf 2: Kraliyet sarayını kuşatan tanklar) kral Faruk tahttan feragat ediyor ve yeni bir hükümet kuruluyordu. Kralın hazineleri haraç mezat satılıyor ve bu hazineler mısırlıların merakını gidermek için sergileniyordu (fotoğraf 3: kral hazinesinden bir parçayı seyreden bir köylü). Devrimden sonra halka hitaben bir konuşma yapan general Necib (fotoğraf 1: Necib bu konuşma sırasında), daha sonra kurulan yeni hükümete başkanlık ediyordu (fotoğraf 4: General Necib, 1952 eylülünde yeni kabine üyeleri arasında). Yeni devrimin güçlü adamlarından biri de, daha sonra, Mısır Orduları başkomutanlığına getirilecek olan Abdülhakim Amr'dı (fotoğraf: 5).

feddan'la sınırlı olmalıdır (bu sınır, bilindiği gibi, 1952 toprak reformunda 200 feddan'dır).

Daha sonra yapılan bir dizi reform, 1963 yılında, ülkenin Nâsır'ın görüşlerine dayanan ekonomik yapısını tamamladı.

Nâsır o dönemde, marksist gelenekle kendi siyasal ve ekonomik düşünceleri arasındaki bazı temel ayrılıkları da ortaya koymuştur. Örneğin, Nâsır sosyalist devlet görüşünü (proleterya diktatörlüğü); ağır endüstrinin tüketim malları üretimi üzerindeki mutlak üstünlüğünü ve tarımsal kolektivizmi kabul etmiyordu; buna karşılık, ücretsiz sağlık yardımı; «her ferdin kendi yetenek, çıkar ve

eğitimine uygun biçimde» çalışması ve eğitilmesi; yaşlı ve hastalara yardım; kadın-erkek eşitliği; aşırı nüfus artışını önlemek için doğumun kontrolü; köylülerin sosyal düzeyinin yükseltilmesi zorunluluğu gibi, temel hakların her yurttaşın tanınması biçiminde tanımlanan «fırsat eşitliği»ne büyük önem ver-mektedir.

Hem sağ, hem sol Nâsır'ın «arap sosyalizmi»ni şiddetle eleştirdiler. Marksist eleştirileri şu noktalarda yoğunlaş-maktaydı: Nâsır'ın sosyalizmi, eşit bir gelir dağılımını gerçekleştiremedi; eski burjuva sınıfının yerine yeni bir teknokrat, memur ve teknisyen burjuvazisi yarattı; özellikle, tarımda kolektivizmi

kabul etmeyerek bireysel mülkiyeti savundu ve mısır köylülerinin sorunlarının çözümünü belirsiz bir tarihe erteledi.

Buna karşılık sağ, arap sosyalizmine şu suçlamaları yöneltti: büyük devlet kuruluşlarının etkisizlikleri; aceleyle getirilen ve gerçekçi olmayan sanayileşme programları; yabancı sermayenin küstürülerek kaçırılması; yabancı azınlıkların yüksek nitelikteki teknik ve ticarî katkısının kaybedilmesi ve özellikle, Mısır'ın yurt dışındaki malî kredisinin düşmesi ve bunun ağırsonucu olarak da özellikle 1960 - 1970 yılları arasındaki dönemde dış yardım ve kredilerin kesilmesi.

Bu eleştirilerde, kuşkusuz,

NÂSIR'IN ÖLÜMÜ/I

Mısır'ın Başkanı ve Arap ulusunun önderi Cemal Abdünnâsır, Kahire'deki mütevazı evinin kapalı pancurlu büyük odasında hasta yatıyordu. O gün, öğleden sonra, ikinci bir kalp krizi geçirmişti. Saat beşe doğru doktorunun şikâyetini eliyle susturarak, başucu masasındaki büyük transistorlu radyoya uzandı, düğmeyi çevirdi.

Kahire radyosu spikerinin alışılmış sesi odaya yayıldı. Özetleri dinlemek için başını yastığa dayadı, radyoyu kapattı ve, «beklediğimi duyamadım,» dedi.

Birkaç dakika sonra ölmüştü. Kimse onun ne beklediğini öğrenemeyecekti. Bütün dünya onu en çok tartışılan devlet adamı olarak nitelemişti. Araplar, kırılmış umutlarının ve hor görülen onurlarının kurtarıcısını onun kişiliğinde bulmuşlardı.

Ölümüne kadar sürüp giden uluslararası olaylar, dünyayı temelinden sarsmış ve birdenbire yayılarak günden güne artan bir tehlike yaratmıştı. Düzinelerce kaçırılan uçaklar, Filistin kuvvetleriyle Kral Hüseyin arasında çatışmaların başlangıcı, Suriye'nin Ürdün'e saldırısı, Birleşik Amerika ve İsrail'in ortaya attıkları müdahâle tehdidiyle birlikte, Ürdün'e karşı bir harekâtın ayrıntılı planları ilk akla gelenlerdi. Bütün bu olaylarda Başkan Nâsır, her zaman barış için çaba göstermişti. O, ne Kral Hüseyin, ne de gerillaların şefi Yaser Arafat gibi düşünüyordu. Ölümünden beş hafta evvel, 18 ağustos 1970'de Hüseyin'i İskenderiye'de gördüğü zaman, kralın Filistin mukavemet kuvvetlerini gereğince değerlendiremediğini, onları birkaç saatte temizleyeceğini sanarak yanıldığını anlamıştı.

Aynı şekilde, mukavemet şefleri de kralı yedi saat içinde susturacaklarını söylediklerinde, onların da yanlış teşhis koyduklarını görmüştü.

İki tarafa da, «Birlikte yaşamalısınız... demişti. Ne biriniz, ne diğeriniz rakibinizden kurtulamazsınız. Bu gerçek, hepinizce bilinmesi gereken bir ölüm-kalım sorunudur.»

Bir yandan krala, «Onları yokedeceğinizi iddia ediyorsunuz. Pekâlâ. Söylediğinize göre, bunu yapabilirsiniz de, ama pahalıya oturacak size. Yirmi yada otuzbin ölü verdiren sivil bir savaştan sonra bir ülkeyi nasıl yönetebilirsiniz?» derken, bir yandan da, mukavemetçilere, «Modern bir orduya karşı gelebileceğinizi sanmayın. Sizi yoketmeyi aklına koymuşsa yapar. Gücünüzü, abartıp da olduğundan fazla değerlendirmeyin. Birlikte yaşamağa çalışmalısınız!» demişti.

Ürdün'e barışı getirme çabaları sonucu, on devlet başkanıyla Arap Kralı toplanarak Kahire'deki Zirve Konferansı başladı.

Bu karşılaşma, savaşın açığa vurduğu Arap aleminin bütün çelişkilerini ortaya döküyordu. Başkan Nâ-

sır, ne pahasına olursa olsun çeşitli grupların polari-zasyon tehlikesini önlemek istediğinden, görüşmelerin sürdüğü sekiz gün boyunca arabulucu ve uzlaştırıcı bir rol oynama zorunda kaldı.

Çoğu kez bu güç bir işti. Yaser Arafat, Kuveyt'ten aldığı bir aba ve egal kefiye ile gizlice Amman'ı terk edip zirve toplantısında bulunmak üzere Kahire'ye gelebilmişti. Krala karşı kinle doluydu. Bunun üzerine kral telefon ederek, Başkan Numeyri'nin hâlâ kan dökürdüğünü iddia eden raporunu yalanlamak için konferansa gelmek istediğini bildirdi. Bazıları onun görüşmelere katılmasına karşı çıkmıştı.

Başkan Nâsır kralın gelmesinde yarar olduğunu, Zirve Konferansı'nın kan dökülmesini durdurmak amacıyla yapıldığını hatırlattı. Bu sözleri duyan Libya Başkanı Gaddafi fena halde öfkelen-di: «Nasıl gelebilir-miş? dedi. O delidir. Azılı bir deli.»

Suudî Arabistan Kralı Faysal bu sözlerle karşı çıktı: «Bir Arap kralı hakkında uluorta nasıl konuşabilirsiniz?» dedi.

Gaddafi devam ediyordu: «Babası nerede şimdi? İstanbul'da akıl hastanesinde değil mi? Delidir o. Elbette deli. Bu bir aile kalıtımıdır. Hepsi deli onların.»

Kral Faysal, Gaddafi'ye Nâsır'ın cevap vermesini rica etti: «Bir meslekdaşımızın, yarın aramıza katılacak olan bir Arap kralına deli demesini nasıl kabul edebiliriz» dedi. Başkan Nâsır gülüyordu. Fakat Gaddafi direndi: «Evet.. Allah bilir ki o delidir. Yarın buraya mutlaka birkaç doktor çağirtmalıyız. Onlar, deli olup olmadığını bize söylesin.»

Başkan Nâsır gülümseyerek sözünü kesti: «Belki hepimiz deliyiz. İsterseniz getireceğimiz doktorlar bizleri muayene etsin de hangimizin deli, hangimizin sağlıklı olduğuna onlar karar versin...» Kral Faysal, «Ben razıyım, Başkan Nâsır, kardeşim» diye cevap verdi. «Fakat doktorlar ilkin beni muayene etsin. Belki deli olduğuma hükmederler de, ben de böyle tartışmalara katılma işkencesinden kurtulurum,» dedi.

Yanında iki subayla Kral Hüseyin Konferansa geldi. Hepsinde tabancalar vardı. Yaser Arafat'ın kemerinde ve Gaddafi'de de silâh bulunuyordu. Arafat, Hüseyin'i parmağıyla göstererek, «Bu caniyi görüyor musunuz?» diye haykırdı. «Önce bizi öldürüyor, sonra da buraya geliyor.» Onu güç halle yatıştırdılar. Kral Faysal bakışlarını çevrede dolaştırarak, «Bu tuhaf insanlar arasında, bir cephanelikte bulunuyoruz, Allahım...» dedi. Üzerinde tabanca taşıyan kimselerin yanında oturmayı reddetmesine rağmen hiç biri silâhından ayrılmak istemedi.

Toplantı, böylesine gergin bir havada sürüp gidiyordu. Fakat tam Arap karakterine uygun olarak! Sa-

devamı s. 464'te

Devrimin ilk ayları büyük bir coşkuyla geçti. Mısır halkı, devrimci subayları sevgi gösterileri ile karşılıyordu (fotoğraf 1: general Necib ve albay Nâsir, Kahire sokaklarında halkı selâmlıyorlar).

Ne var ki ülkenin gerçek sorunları, devrimci coşku yavaş yavaş dindikçe, yeniden suyun yüzüne çıkmaktaydı. Mısır'ın ekonomik kalkınması, devrimcilerin gündemindeki temel sorun olacaktı.

Bir yandan tarım kesiminde feodalizmin tasfiyesi işi, bir toprak reformu ile gerçekleştirilirken, öte yandan sanayi kesiminde de önemli atılımlar yapıyordu. Mısır'da üretim araçları teknolojisi, tarım ve sanayide girişilen bu atılımları başarıyla sonuçlandırabilecek düzeyde değildi (fotoğraf 2: Bir tarım işletmesinde modern gereçlerin yanısıra kullanılan develer).

gerçek payı vardır; ama, Nâsir rejiminin elde ettiği olumlu sonuçları da gözden uzak tutmamak gerekir.

Birkaç başarısızlık, Mısır'a 1950 - 1960 yıllarında, sanayileşme yolunda ilerlemeleri gerçekleştirmekten alıkoyamadı: asıl amaç, Afrika ve Ortadoğu'nun Japonya'sı olmaktı.

kültür kargaşası

Devrimin ilk yıllarında Nâsir, her üç günde iki ilkokul açıldığını gururla belirtiyordu. Mısır'ın eğitim sorunu, «mısırılılaştırma»yı da içeriyordu. Mısırılılaştırma, önceki yönetimin yarattığı kültür kargaşasını yok etme zorunluğu anlamına geliyordu. Ancak okuma-yazma bilmeyenlerin oranı, hükümetin umduğu gibi hızla azalmadı. Bunun bir sebebi de, devrimin

Hür Subayların iktidarı ele geçirmeleri halka sonsuz umutlar vermişti. Gerçekten de toprak reformu ile topraksız köylüye toprak verilmesi, bu alanda ilk olumlu girişimdi (fotoğraf 1: general Necib, temmuz 1952'de topraksız köylülere tapu veriyor; fotoğraf 2: yukarı Mısır'da, Minia'da, tarım reformuyla ilgili bir gece toplantısı). Bu yöndeki halk baskısı çok büyüktü, ama çözümlenecek çok sorun vardı; iyi niyete ve mümkün olan bütün çabalara rağmen, yeni hükümet ülkenin temelden köhnemiş geleneksel yapısına ve halkın geri kalmışlığına karşı mücadele etmek zorunda kalmaktaydı. Sayısız propaganda çabalarına rağmen, halk eski değerlere bağlı kalmakta devam ediyordu (fotoğraf 3: Kahire'de bir caddeden görünüş).

1

NÂSIR'IN ÖLÜMÜ/II

bah birbirini rahatlıkla öldürebilecek gibi görünenler, akşama doğru kucaklaşıp öpüşüyorlardı. Başkan Nâsir, Kral Hüseyin'le Arafat'ın, savaşı durdurmaları hakkındaki görüş birliğini alınca, herkes şaşırılmıştı. Aralarında öyle büyük bir kin, bir anlaşmazlık vardı ki, başarısızlık, önüne geçilmez sonuçlar doğuracaktı. Fakat tecrübeli bir devlet adamı olan Nâsir, bitmez tükenmez sabırla, düşman kardeşleri anlaşmayı imzalamaya ikna etti. Bu Arap milletine yaptığı son yardımdı. Sürekli çabaları, yoğun çalışmaları, her şeyi kendine dert etmesi ona çok pahalıya oturmuştu.

Aslında yorgun ve hastaydı. 1958'den beri şekeri vardı. Bu hastalık giderek, son derece acılar veren bir damar sklerozu da yaratmıştı. Doktorlar sigara içmesini kesinlikle salık vermişlerdi. O, «İşte bu son sigaram, bitiriyorum. Bundan sonra bir daha hiç bir sigara yakmayacağıma söz veriyorum...» demişti. «Şu anda, sevgili bir dosttan ayrılmanın üzüntüsünü duyuyorum. Sigara içmek benim tek lüksümdü. Artık onu da gözden çıkarmalı.»

Sovyet Rusya'da bir süre hidroterapi bir tedavi gördü. Durumu belli şekilde düzelmişti. Fakat doktorların çizdiği katı programı uygulayamadı. Onlar, madde ve ruhsal gerginliklerden uzak kalmasını istiyorlardı. Doktorlara, «Nasıl olabilir bu?» diye sordu. «Benim bütün hayatım o.»

Yanındakiler, kesin dinlenmesini rica ediyorlardı. Fakat o söz dinlemiyordu. 11 eylül 1969'da geçirdiği ilk kalp krizinden, bilmesi gereken yedi kişinin dışında kimse haberi olmadı. Ağır bir gribe tutulduğu ve altı hafta kadar çalışamayacağı açıklandı. Durumundan karısına bile bilgi verilmedi; fakat mühendislerin eve asansör yerleştirdiklerini görünce birşeyler döndüğün-

den kuşkulandı. Yabancı doktorların getirilmesine karar verildi. Moskova'ya yollanan gizli bir mesajdan sonra, sağlık bakanı ve ünlü bir kalp uzmanı olan Dr. Schazoff, Kahire'ye uzmanlardan oluşmuş bir ekip gönderdi. Teşhisleri, Başkan'ın özel doktoru Dr. El Gavi Habib'inkine tıpatıp uyuyordu. Dr. Schazoff, bunun üzerine, en aşağı beş yıl süreyle Rusya'da hidroterapi tedavisi görmesine imkân olmadığını bildirdi. Artık, kalp sıkışmasına ve bacaklarındaki ağrılara dayanmaktan başka çıkar yol olmadığını anlamıştı.

Bir ara görevinden ayrılmayı bile düşündü. Fakat Mısır halkının, görevinden çekilmesini bir yenilgi olarak yorumlamasını istemedi. Çalıştı, hep çalıştı. Bıkıp usanmadan, durup dinlenmeden çalışmasını sürdürdü. Hiç bir zaman, yaşlı bir adam olabileceğini düşünmemişti. Emekli olunca anılarını yazıp yazmayacağını soranlara, «Benim gibi yaşayanların kemikleri çabuk çürür.» derdi.

Son zirve toplantısından yorgun ayrıldı. Yakınlarına, ağrılarını hafifletmek için kocakarı ilâcı gibi, bacaklarını sıcak suya koyacağını söyledi. Ondan sonra, bütün bir gün uyumak ve sonra biraz dinlenmek istiyordu.

Her şeyden önce, zirve toplantısına katılanlara veda etmesi gerekiyordu. Başkan Gaddafi onu rahatsız etmemek için sessizce ayrılmak isteyince, Libya Devlet Başkanı'nı uçağına kadar geçirmek üzere havaalanına kadar birlikte gittiler.

En son Kuveyt Emiri ayrıldı. Başkan Nâsir, zevcesine, çocukları, Hala ile Cemâl adlı torunlarıyla birlikte yemek yemek için çabuk döneceğine söz verdi. Alana giderlerken, safça bir kehanette bulunarak, son vedalarını yapacağını söyledi.

devamı s. 468'de

«pan-arap» politikasının sonucu olarak, en iyi öğretmenlerin öteki arap ülkelerine gitmiş olmalarıdır.

Ulusal Temel Yasa'da belirtilen parasız sağlık yardımı ve bütün yurttaşların sağlık sigortası kapsamına alınması, henüz gerçekleşmekten çok uzaktı. Bununla birlikte, bütün olarak, ülkenin sosyal yapısı oldukça düzelmişti. 1965 yılında Mısır'da, 1952'dekinin iki katı doktor vardı ve birçok modern hastane yapılmış, kırsal alanlarda sağlık merkezleri kurulmuştu. Ulaşılan en önemli sonuçlardan biri de bütün köylere içme suyunun getirilmesiydi. Verimli ve trahomlu sayısı önemli ölçüde azalmıştı.

Nâsır siyasal partiler sisteme ve parlâmenter demokrasiye inanmıyordu; ama bunların yerine koyabilecek bir şey de bulamadı. 1954'ten sonra —özellikle 1956'dan itibaren— artık, Mısır'ı fiilen tek bir kişi yönetiyordu: Nâsır. Nâsır, dış ve iç politikayla ilgili en önemli bütün kararları tek başına almaktaydı. Sadece, silâhlı kuvvetlerin denetimini dostu Abdül Hâkim Amr'a bırakmıştı.

Nâsır'ın otoriter sistemi, güçlü güvenlik kuvvetlerine dayanıyordu ve Mısır birçok yönden «polis devleti» olarak tanımlanabilecek bir devlettir. Kişi ve kamusal özgürlükler sert biçimde denetlenmekteydi. Halk kitleleri onun kararlarını en ufak bir tartışma olmadan kabul etmek durumundaydılar.

Nâsır, daha en başından beri, devrime etkili bir siyasal sistem kazandırmayı amaçlamıştır. İktidarını anayasal bir temele dayandırmak için ilk girişimini ocak 1956'da yapmış; cumhurbaşkanlığı adaylığı konusunda genel plebisiti öngören geçici bir anayasa metni yayınlanmıştır. Bu anayasanın kabulüyle Devrimci Komuta Konseyi kendi varlığına son vermiş ve bir başkanlık kabinesi kurulmuştur. Ulusal Kurtuluş Örgütü'nün yerini de tek bir siyasal örgüt, *Milli Birlik* almıştır.

Milli Birlik, bütün şehir ve köylerde kurulacak «birimler»den oluşacaktı. Bu örgüt

2

mayıs 1957'de kuruldu ve temmuz 1957'de yapılan Millet Meclisi seçimlerinde kesin bir rol oynadı. Bu meclis daha sonra 1958'de feshedildi; çünkü Suriye'yle birleşme, bütün siyasal kuruluşların yeniden örgütlenmesini gerektiriyordu.

Milli Birlik sistemi Suriye'de uygulandı ama, pek önemli sonuçlar vermedi. Bu arada, Mısır'ın siyasal gelişmesi, Nâsır'ın Suriye'yi Kahire'den yönetmek gibi zor bir ödevi üstlenmesi yüzünden yavaşladı.

Nâsır'a göre, üç yıl sonra Suriye'nin birlikten ayrılmasının tek açıklaması «gerici ve karşı-devrimci güçlerin ko-

3

1

laylıkla Millî Birlik içine sızmalarıydı. Bunun üzerine Nâsır, Ulusal Temel Yasası'nda Millî Birlik'in yerini yeni bir örgütün almasını önerdi: *Arap Sosyalist Birliği*. Örgüt, geleneksel piramit biçiminde olacaktı: temelde, seçimle gelen «birimler»; onun üzerinde sırasıyla, yönetim çevresi konseyleri, valiler konseyi, zirvede de *Arap Birliği Ulusal Kongresi* bulunacaktı. Kongre en yüksek yürütme erkini temsilcileri, yani, ülkenin lider politikacılarını seçecekti. Millet Meclisi *Arap Sosyalist Birliği*'nin yasama kolu görevinde kalacaktı; ama üyeleri, geçmişteki parlamenter şemaya uygun biçimde, doğrudan doğruya seçmenlerce seçilecekti.

Nâsır'ın amacı Arap Sosyalist Birliği'ni karşı-devrimci unsurlardan uzak tutmak ve yığınları etkin ve geçerli bir biçimde temsil etmesini sağlamaktı. Millet Meclisi dahil Arap Sosyalist Birliği'nin bü-

tün kuruluşlarında sandalyelerin yarısını «işçilere ve köylülere» ayırmayı amaçlayan bir sistem kuruldu; 25 feddan yada daha az toprağı olan bütün herkes, köylü sayılıyordu!

sosyalizm ve islâmlık

Ama, bazı etkenler yeni örgütün kurulmasını bir kez daha geciktirdiler. «Temel birimler»i ve yeni bir Millet Meclisi'ni seçmek için ancak 1964'te bir seçime gidildi.

1965 - 66 yıllarında Ortadoğu ülkelerinde Bağdat Pak-tı'nın yerini alacak yeni bir uluslararası örgütün kurulması doğrultusunda çalışmalar yapılmaktaydı. Suudî Arabistan, İran ve Tunus gibi batı taraflısı ülkeler eliyle kurulmaya çalışılan bu örgüt, bir çeşit *İslâm Pak-tı* yada *İs-*

lâm İttifakı olma savını taşı-maktaydı. Nâsır bu kuruluşa daha başından karşı çıktı. Mısır cumhurbaşkanı bu paktın, «*dinsel değil, siyasal bir pakt olduğu*» düşüncesindeydi. Nâsır, Ortadoğu'da gericiliğin emperyalizmle iş birliği halinde olduğunu belirtiyor, ve emperyalizmin büyük kârlar sağlayan petrol tekellerinin korunması amacıyla din sömürüsüne başvurduklarını söylüyordu. Nâsır, İslâm pak-tı dolayısıyla, İslâmlık ve Sosyalizm konusundaki düşüncelerini şöyle özetlemekteydi: «Din adına konuşan gericilik, işçileri sömüren ve köle durumuna düşüren gericiliktir. Sosyalizme gelince, o halka hakkını veren ve müslüman kralların halkın mallarını çal-masını engelleyen sistemdir. Sosyalizm hakkaniyettir. Gericilik ise, halkın sömürülmesi ve köleleştirilmesi demek-

tir. Tanrısal yasa, hakkaniyetin ve eşitliğin yasasıdır. Gericiliğin yasası ise her türlü dinsel anlayışa aykırıdır. Hazreti Muhammed'in malı mülkü yoktu. Ömer ve Eubekir de aynı durumdaydılar. Oysa bugünün kralları haksız yere el koydukları büyük mal ve mülke sahiptirler. Bu tip gericiler dönektirler. Sosyalizmin adalet ve özgürlüğü savunduğunu görünce dinsizlikten söz etmeye başladılar. Neden dinsizlik? Kanımca asıl dinsizlik, onların yaptıkları gibi müslümanların zenginliklerini çalmaktan ibarettir. Gericilik, dinin buyruklarını yerine getirdiğini gerçekten ispatlamak istiyorsa yapacağı tek şey vardır: malını mülkünü terk etmek, zenginliğinden vazgeçmek. Bu zenginlik saraylarda, İsviçre ve Avrupa bankalarında yatan servetlerde saklıdır.»

Devrimci Komuta Konseyi, İngiltere'nin Süveyş'teki askeri üssünün kapatılması sorununa büyük önem vermektedir. Bu konudaki görüşmeler 1953 boyunca ve 1954'ün ilk aylarında devam etti. Mısır, İngilizlerin bu üste 7 000 İngiliz görevlisi bulundurma teklifini kesinlikle reddediyor ve sonunda İngiltere'nin buradaki bütün birliklerini çekip üssü yedi yıl için kiralamasına karar veriliyordu (fotoğraf 2: İngiliz birlikleri Süveyş'i terk ederlerken; fotoğraf 3: Mısır subayları bir hareket sırasında). Devrimci yönetim, uluslararası düzeyde, giderek, kendini kabul ettirmekteydi (fotoğraf 1: Mısır'ın Paris büyükelçiliğinin kapısındaki levha değiştiriliyor).

2

reformların bilançosu

Resmî istatistiklerin ve basının verdiği bilgilere göre, Mısır'da üretim araçlarının yüzde 80'den fazlası bugün devletin elindedir. Büyük ve orta sanayi, ulaştırma, bankalar, sigorta şirketleri bütünüyle millileştirilmiştir. Hükümet bütün ithalat ve ihracat şirketlerinin millileştirilmesi sayesinde dış ticareti kontrol etmektedir. İthalat, Devlet örgütleri ve şirketleri aracılığıyla yapılmaktadır. İhracatın yüzde 75'i devletin elindedir (ülkenin en önemli zenginlik kaynağı olan pamukun ihracı, bütünüyle devletin tekelindedir).

Devrimin ilk onbir yılında 1 380 milyonluk yatırım yapılmıştır; bunun 1 035 milyonu 1958-1963 arasındadır. Sana-

3

NÂSIR'IN ÖLÜMÜ/III

Alanda kendisini fena hissetti. Emîr uçuş ken, o da arabasını istetti. Kâtibinden bulmasını rica etti. Bütün ailesi onu yemeğe buldu. Ne kadar yorgun göründüğünü hepsi arıyordu. Odasına çıkmadan önce kısa bir süre onlarla oturdu. Sonra yemek yemeyeceğini söyleyerek ayrıldı.

Dr. El Gavi geldiğinde, her zaman yaptığı gibi, kocasını rahatsız etmemek için Bayan Nâsır odadan çıkmıştı. Doktor, başkanı muayene etti ve yeni kalp krizi geçirdiğini anlayarak, ilk krizinden beri tedavi etmiş olan Dr. Mansur Feyyaz ve Dr. Zekâbi'yi hemen konsültasyona çağırdı.

İlk krizinde gündelik işleri yürütmekle görevlendirilen kimseler de çağırılmıştı. Kalp uzmanları Dr. El Gavi'nin tedaviyi eskisi gibi sürdürmesini söylediler. Eve daha önce alınmış olan özel kalp araçları çalıştırılmaya başlandı. Komite, başkanın evinde toplanıyordu.

Üzerinde mavi bir pijamayla yatakta yatıyordu. Beşten az önce, nabızı sakinleşmeğe, kalp atışları hemen normale dönmeğe yüz tuttu. Doktorlarıyla konuşuyordu. Dr. Feyyaz, durumunun uzun bir dinlenmeyi gerektirdiğini söyledi. Fakat Nâsır, nekâhata giren önce cephedeki «adam»larını görmek istediğini ısrarla söyledi.

Dr. El Rambî ve Dr. Feyyaz odadan ayrıldıktan sonra, kolunu uzatarak radyoyu işletti. Beklediğini duymadığını söyleyince, Dr. El Gavi sakin olmasını tekrar rica etti. «Doktor, Allah şükür şimdi kendimi daha iyi hissediyorum,» dedi.

Son sözleri işte bunlar olmuştu. Gözlerini kapadı, kolu yumuşak bir hareketle yanına düştü. Dr. El Gavi ile çağırdığı meslektaşları hep birden, başkanı kendisine getirtmek için olağanüstü çaba harcadılar.

Durumun vehametini kestiren dışardakiler odaya girdiklerinde, şeflerine yeniden hayat için umutsuz bir savaşa giren doktorlara baktılar. İlk krizden sonra onu, iskemlede oturmuş, sevgili beyaz peyniri yerken bulmuşlardı. Oysa şimdi, yatağında cansız yatıyordu. Vücudu üç kez elektroşok aracının gönderdiği akımla kıpırdar gibi oldu. Elektrik sarsıntısının kalbini yeniden çalıştırabileceğini ummuşlardı. Ne fayda, artık Nâsır'ın kalbini hiç bir güç attıramayacaktı. Kırılmıştı o.

Doktorların umutsuzluğu odada bulunanlara da geçmeğe başlayınca, bütün Arap dünyasını saracak olan derin yas dalgasının ilk belirtileri o anda ülmeğe başladı.

Başkan yardımcısı Hüseyin El Şafey, Mekke'ye doğru dönerek namaza kapandı. Nâsır'ın yerine geçecek olan Enver Sedat, yatağın yanında ayaktaydı. Göz-

lerini kaldırdı ve duaya başladı. İnanamıyordum, doktorlara bakarak, «Tanrım.. bu imkânsız..» diye fısıldıyordu.

Orada bulunanların hepsi de sağlığının bozuk olduğunu biliyordu. Fakat kimsenin aklına ansızın öleceği gelmemişti. Hepsî her an, bir suikasta kurban gidebileceğini düşünmüştü. Nâsır, Ortadoğu fırtınasının tam ortasındaydı. Kuvvetliler arasında birçok düşmanı vardı. Bunlar bir an önce sahneden yokolmasını dilerlerdi. Kişisel güvenliğine aldırmazdı. Başkalarının onun güvenliğiyle uğraşmalarına engel olmakla kalmadığı gibi her zaman kalabalığın içine girer, halka yaklaşıp ve güvenlik tedbirlerini alt üst ederdi. Ona tehlikeden söz açılınca, omuzlarını silker, «Ruhumu Allah'a teslim ettim,» derdi.

Gerçekten de şimdi, ruhu yavaşça, Allah'a teslim olmuştu. Baş ucundakiler hâlâ gözlerine inanamıyorlardı. İçeri giren General Mahmud Fevzi doktorlara çalışmalarını sürdürmelerini söyledi. Ancak Dr. El Gavi başını elleri arasına alarak ağlamağa başlayınca herkes acı gerçeğin farkına varabildi.

Yüzüne örtü çekildikten sonra karısına haber alındı. Odaya giren Bayan Nâsır örtüyü açarak kocasını öpmeye başlayınca, orada bulunanlar yavaş yavaş odayı terk ettiler.

Sosyalist Birliği Yüksek İcra Komitesi ve Bakanlar Konseyi derhal toplantıya çağırıldı. Cepheden savaş uniformalarıyla koşup gelen bakanlar Kubbe Sarayı'nın büyük konferans salonunda buluştular. Varlığı her köşesinde duyulan burada, alınacak kararları konuşmak üzere oturduklarında, onun yeri boş bırakılmıştı. Üç gün sarayın kliniğinde muhafaza edildikten sonra, ulusal bir cenaze töreni yapılması kararlaştırıldı.

Radyoda normal yayınlar kesilerek yalnız Kur'an'dan ayetler okunmağa başlandı. Halk önemli bir durum olduğunu sezinlemekle birlikte, Cemal Abdül Nâsır'ın ölümünü aklından bile geçirmemişti.

Daha sonra başkan yardımcısı, bugünkü başkan Sedat, kısa bir radyo konuşmasıyla haberi bütün dünyaya ilettili. Etkisi âni ve beklenmedik bir şekilde oldu. Gece vakti evlerinden fırlayan insanlar duyduklarının gerçek olup olmadığını anlamak için Nil kıyısındaki radyoevine kendilerini dar attılar. Ne garip bir yazgıdır ki Mısır halkı, en gerilere doğru gidildiği çağlardan beri, heyecanını her zaman Nil kıyılarına koşarak anlatmaya çalışmıştır. O gece, modern haberalma olanaklarına rağmen, gene de yüzyıllardır yapılageldiği gibi, mısırlılar kıyılara akın etmişlerdi.

Önce sokaklarda küçük gruplar toplandı. Sonra bunlar yüzer, biner, onbiner topluluklar halinde yolları doldurdu. Kımıldamanın imkânı kalmamıştı. Radyoevi

devamı s. 470'de

ye ve enerji üretimine açılan krediler, 4,5 milyondan (1952-1953) 92,4 milyona (1962-1963) yükselmiştir.

Sanayide kamu kesimi üstün bir rol oynamaktadır: girişimlerin yüzde 90'ı halen millileştirilmiş durumdadır.

Devrimin ilk on yılında (1952-1963) sınaî üretim, 313 milyondan 953 milyona yükselerek, değer bakımından, üç misli artmıştır. Toplam üretim içinde küçük özel teşebbüslerin payı bugün yüzde 10-11'i geçmemektedir.

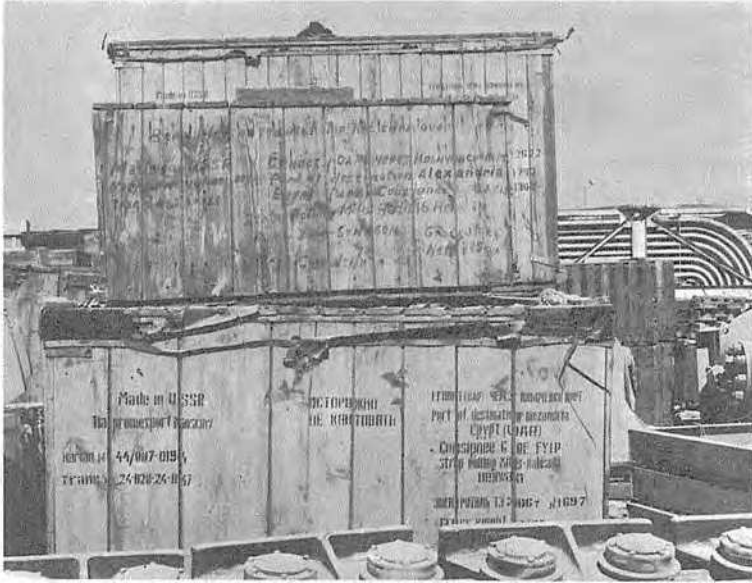
Başlıca sanayî kolları tekstil ve gıda sanayiidir. Bunların toplam üretim içindeki payları, yüzde 35 (tekstil) ve yüzde 23'tür (gıda). Devrimin ilk on yılında demir-çelik sanayiinin üretimi 6 misli, petrol sanayii üretimi 2,5 misli, tekstil sanayii üretimi 3,5 misli ve kimya sanayii üretimi 3,5 misli artmıştır. Maki-

ne ve elektrik malzemesi sanayii büyük bir gelişme göstermiştir; üretimleri 8 misli artmıştır. Bugün Mısır, otomobiller, buzdolapları, transformatörler, traktörler televizyon alıcıları, Diesel motorları, çamaşır makineleri, vagonlar, vb. imal etmektedir. Mısırlılar, Afrika kıtasının en sanayileşmiş ülkesinin Mısır olduğunu gururla söylemektedirler.

Millî gelirin artışı, ekonomik ilerlemenin bellibaşlı göstergelerinden biridir. Resmî istatistiklere göre, Devrimin ilk on yılında (1952/53-1962/63) Mısır'ın millî geliri 306 milyon mısır lirasından 1532 milyon mısır lirasına yükselmiştir. Bu dönemde kişi başına ortalama yıllık üretim 1,47 misli artmıştır (37,5 mısır lirasından 55 mısır lirasına). Millî gelir içinde tarımın payı yüzde 34'ten 27,8'e

Mısır'daki yeni devrimci yönetimin karşı karşıya kaldığı ilk ve önemli sorunlardan biri de, Sudan sorunuydu. Sudan sorunu çözümlenmedikçe, Mısır'daki İngiliz işgali de uzamaktaydı. Sonunda Devrimci Komuta Konseyi, bu iki sorunun birbirinden ayrı olarak ele alınmasına karar verdi. Sudan'a özerklik tanıyan bir Mısır-İngiliz antlaşmasını (fotoğraf 2: General Necib bu antlaşmanın imza töreninde), 12 şubat 1953'te gerçekleştiren bir «kendi kaderini tayin» kararı izledi. Mısır, bağımsızlığa kavuştuktan sonra Sudan'ın Mısır'la birleşmek isteyeceğini ummaktaydı. İngilizlerse, İngiliz taraflısı tutucu «Umma Partisi'nin (fotoğraf 3: Mısır'la birleşmeye karşı çıkan Umma Partisi'nin bir seçim toplantısı) seçimleri kazanarak iktidara geleceğini sanıyordu. Sonuç, Mısır taraflısı partilerin seçimi kazanması oldu. Ama, bu partiler Mısır'la birleşmeye yanaşmayacaklardı. Bu arada Mısır'da Cumhuriyet ilân edilmiş, general Necib, müslümanlarla köptü hristiyanlar arasında gerçek bir birlik kurmayı başta gelen ödevlerinden biri sayıyordu (fotoğraf 1: General Necib, müslümanlarla hristiyanların barış içinde birarada yaşamaları amacıyla girişilen propaganda kampanyasıyla ilgili afişleri incelerken. Afişte, bir camiyle bir kilise yan yana görülmektedir).

Bütün bu çabalara rağmen Mısır'ın durumu çıkmazda gibiydi ve bunun nedeni aşırı ölçüde ılımlı, hattâ tutucu bir kişi olan general Necib'ti. General Necib devrimci subayların özlemlerine ayak uyduramayacak, dolayısıyla de tasfiye edilecekti. Necib'in yerini, albay Nâsır aldı. Nâsır'ın kişiliği kuşkusuz güçlüydü ve kitleleri büyülüyordu. (fotoğraf 1: Helvan metallürji kompleksine gönderilen Sovyet malzemeleri).

NÂSIR'IN ÖLÜMÜ/IV

önünde toplaşan kadınlar hıçkırarak, «Aslanımız öldü, aslanımız öldü...» diye çığırıyorlardı. Bu çığırışmaların yankısı Kahire'nin içine, civarına, giderek köyden köye bütün Mısır'a yayıldı. O gece ve daha sonraki günler dövünerek, çırpınarak bütün Mısır halkı Nâsır için ağlayıp gözyaşı döktü. Mısır'ın her köşesinden kafileler, Kahire'ye doğru yürümeye başlamıştı. Göz açıp kapayınca dek on milyon insan Başkent'te birikmişti. Yetkili makamlar, bu kalabalığı barındıracak yer olmadığından trenleri durdurdu. Yiyecek de yetişmez olmuştu. Gene de atlı, merkepli, yaya, arabalı gelenlerin arkası kesilmek bilmiyordu.

Uçak yada deniz yoluyla başka Arap ülkelerinden binlerce insan geldi. Bu, inanılmaz bir yas göçüydü. Haber dakikası dakikasına bütün dünyaya ulaştığında herkesi şaşkınlık ve üzüntü kaplamıştı. Amman'da çarpışmalar durdu. Kralın tanklarındaki toplarından mermiler çıkarıldı. Filistinliler Nâsır'ın adını çağırarak siperlerinden fırladılar. Yaşarken savaştığı hedefe, ancak öldükten sonra ulaştı.

Beyrut'ta adamlar tüfekleriyle havaya ateş ederek acılarını belirttiler. Trablus'da Gaddafi iki gün odasına kapanarak ağladı. Suriye Savunma bakanı (ki bugün başkandır) ağlayarak şunları söylüyordu: «Biz hatalarımızı nasıl olsa düzelterceğine inanarak, sonuçlarından bizi koruyacağına güvenerek çocuklar gibi hep yaptığımız yanlışlıklarda direndik durduk...»

Tel-Aviv'de bile Bayan Golda Meir, «Bu çirkin bir şaka olacak» dedi. Batı Akdeniz'deki manevraları görmek üzere uçak gemisi Saratoga'ya binmeğe hazırlanan Başkan Nixon manevraları durdurdu. Oysa amerikalılar Altıncı Filo'nun top seslerinin Kahire'den işitilmesini istiyorlardı.

Mısır'da adı bilinmeyen bir bestekâr, «Elveda Cemal, toplulukların sevgilisi, elveda!» nakaratıyla biten

bir ölüm şarkısı yazdı. Bu ezgi bir orman yangını gibi sokaklara yayıldı. Bütün halk bu şarkıyı söylüyordu. Onda Mısır'ın ruhu vardı. Geçmiş çağlarda bu şarkıyı Ramses'in cenaze töreninde de söyleyebilirlerdi. Halkın acısı töreni yönetecek ölçüdeydi. Korteji kontrol etmek için beş tümen seferber edildi. Fakat hâlâ o kadar kalabalıktı ki askerler silinip süpürüldü. Onlar, ancak Hürriyet Meydanı'nda Özgür Subaylar hareketi karargâhının önünde yeşil ipekli bir kumaşla kaplı kürsü üstündeki son dinlenişinde, çiçeklerle örtülmüş tabutunun bulunduğu yeri açabildiler. Yabancı devlet adamları, Başkan'a son saygı selâmını orada verdiler. Birçoğu alana güçhülle ulaşabilmişti. Rus başbakanı Kosigin, elçilikten vapurla gelebilmişti. Bütün bu insanların acısını görünce çok etkilenmişti. Onlara bakıyor ve «Acınızı yenmelisiniz» diyordu. Cenaze töreninde bulunmak isteyen devlet başkanları Hilton Oteli'nden alınacaktı. Fakat bir bölümü buna olanak bulamadı. Halkı hiç bir güç tutamıyordu. Cenazeden üç bayrak zorla alınabildi. Ralway Square'de tabut, top arabasının parçalanmasını önlemek için zırhlı bir araca alındı. Nihayet on kilometrelik karmakarışık bir yürüyüşten sonra, tabut camie varabildi. Nâsır, bu camiyeye, özellikle ilgilenmişti. Anılarla dolu bir alanda yapılmıştı. Hemen yakınında, hükümet darbesini yaptığı zaman oturduğu apartman bulunuyordu. Biraz ilerde, Ordunun Hür Subaylar hareketinin karargâhı vardı. Öbür yanında başkan olarak içinde yaşadığı ve öldüğü ev, sanki ona bakmaktaydı. Şimdi mermer bir mezar da uyuyor. Üzerinde Enver Sedat'ın ölümünü ilân ettiği zaman okuduğu ayet yazılı: «Ey sen.. Sakin ruh.. Tanrına temiz kalbinle dön, seni kabul eder.. Sadıkların arasında yerini almak için evime dön...»

M. Hasaneyn Heykel
(«Kahire Dosyası»ndan)

Nâsır her iki bloka (Sovyetlere ve Amerikalılara) karşı bağımsızlığı korumak istiyor, bunun için de mareşal Tito'nun çizdiği yolu (fotoğraf 3: Nâsır, Tito ile birlikte) izliyordu. Tito, Nâsır için sadık bir dosttan öte, gerçek bir örnek olarak kalacaktır. Ama, Nâsır iki blok arasında kalma isteğinde ne kadar samimi olursa olsun emperyalizmin oyunları, onu, ister istemez, tarafsızlıktan uzaklaştırmaktaydı. Assuan Barajı'nın finansmanı konusunda A.B.D ve İngiltere'nin olumsuz tavrı, başkan Nâsır'ı Sovyetler Birliği ile yakın işbirliğine götürecekti (fotoğraf 2: Necib, aralarında albay Nâsır'ın da bulunduğu Devrimci Komuta Konseyi üyeleriyle birlikte).

2

düşerken, sanayiın payı yüzde 15,7'den yüzde 22,6'ya yükselmiştir.

1952 devriminden önce Mısır'daki yabancı yatırımlar 734 milyon mısır lirasına yükseliyordu. Nâsır yönetiminde yabancı tekeller varlıklarının sıfıra düştüğünü görmüşlerdir. Bu konuda Nâsır şöyle demiştir: «Bizi sömürmeye çalışan yabancı sermayeye güvenimiz yok. Borç almayı tercih ediyoruz; çünkü küçük ve orta teşebbüslere yatırılacak yabancı sermayenin sağlayacağı kârların büyük kısmı dışarıya transfer olacaktır. Beş yılda, on yılda, on iki yılda ve daha uzun sürede ödenecek istikrazlarda bulunmayı tercih ediyoruz.»

Petrol, imtiyazlarında durum başka türdür. 1960'lar da Mısır hükümeti, arama yapacak yabancı şirketlere ülke yüzeyinin hemen hemen yüzde 20'sinde arama yapma imtiyazı verilmesini kabul etmişti. Bu imtiyazları elde edenler italyan devlet şirketi E.N.I ile üç özel amerikan şirketi idi. İmtiyazların süresi 30 yıldır, ama bu süre bitince anlaşmalar 15 yıl daha uzatılabilir. Yabancı şirketler, petrol araması için 80 milyon dolar kadar harcama-

yı yüklenmişlerdir. Henüz petrol bulunmamış olan yerlerde çalışmalar mısırlılarla birlikte yürütülmekte, bütün masraflar yabancı şirketler tarafından yapılmaktadır. Petrol bulunan yerlerde mısırlılar petrol kaynağını yabancı şirketlerle ortaklaşa işletme hakkına sahiptir; çık-

3

rılan petrolün yüzde 50'si Mısır'ın, yüzde 50'si de yabancı şirketin olacaktır; sağlanan kârın yüzde 50'si Mısır hükümetine ödenecektir.

Ne var ki ekonomik reformlar, kendiliğinden halkın yaşama düzeyini iyileştirmezler; bunun için çalışan insanların sosyal haklarını genişletecek ve yaşam düzeyini yükseltecek somut tedbirlerin alınması gerekir. Mısır'da bu konuda hayli şey yapılmıştır. İşte, kitlelerin durumunu düzeltmek için alınan tedbirlerden bazıları:

a) Keyfe bağlı olarak işten çıkarma yasaktır;

b) Girişimlerin net kârlarının yüzde 25'i işçilere ayrılmaktadır;

c) Her girişimde, 9 üyeli yönetim konseyinde, seçilmiş gelen 4 işçi delegesi vardır;

ç) İş günü süresi 7 saattir;

d) Devlet girişimlerinde ya da özel girişimlerde asgarî ücret 25 mısır kuruşudur; iş günleri, aynı şekilde, 7 saat olarak tesbit edilen tarım işçileri için asgarî ücret 18 mısır kuruşudur;

e) Çalışanların sayısını artırmak için birkaç görevin birden yüklenilmesi yasak edilmiştir;

f) Bir emeklilik rejimi kurulmuştur (emeklilik fonları ücretlerden kesilen yüzde 2 kadar bir primle sağlanmaktadır).

Mısır'da öğretimin bütün dereceleri parasızdır. İlkokulların sayısı devrimin ilk on yılında, 5 296'dan 7 700'e yükselmiştir; aynı süre içinde ilkokul öğrencileri sayısı da 1 135 00'dan 3 253 00'e erişmiştir. 1970'te okul çağındaki bütün çocuklar okula gideceklerdir.

özel mülkiyet

Kamu sektörünün genişlemesine ve sağlamlaşmasına rağmen özel sektör bugün hâlâ millî gelirin yüzde 60 kada-

rını sağlamaktadır.

Sanayi alanında özel sektör ancak küçük işletmeler ve atölyeler halinde mevcuttur; ülkenin sınaî gelişmesi içindeki rolü önemsizdir.

Özel girişimcilerin elindeki perakende ticaret, Devlet'in kontrolü altındadır. Özel mülkiyetin gerçek kalesi, köylüdür. Kuşkusuz, 1952 ve 1961 reformları köylerdeki durumu bir dereceye kadar değiştirmiştir. Büyük toprak sahiplerinden bir milyon feddan toprak geri alınmış, 631 300 feddan 267 000 aile (1 milyondan fazla insan) arasında dağıtılmıştır. Köylülere dağıtılan topraklar 2 ilâ 45 feddandır ve bedeli karşılığındadır.

Mısır'da, tarım alanında 17 milyon kişi çalışır; bunların çoğu topraksız yada yeteri kadar toprağı olmayan fellâhlardır. 1952 devriminden önce, nüfusun binde 4'ünü teşkil eden 11 000 büyük toprak sahibi, ekilebilir toprakların yüzde 33'üne sahip bulunuyorlardı. Öte yandan 2 647 000 küçük toprak sahibi, ekilebilir toprakların ancak yüzde 35'ini bölüşüyorlardı. Ortakçılık, kiracılık yaygındı.

Devrimin ilk on yılında tarım reformu ile toprağı kavuşan ailelerin ortalama geliri, yılda 27 mısır lirasından 150 mısır lirasına yükselmiştir. Dağıtılan topraklar için köylülerin toprak sahibine ödemek zorunda oldukları tazminat kaldırılmıştır; köylü, devlete her yıl, feddan başına 1,5 mısır lirası kadar para ödeyecek, ödenen bu tutar, tarım reformu uygulamasının gerektirdiği masrafları karşılamak için kullanılacaktır.

İlk bakışta, bir aile için en çok 100 feddanlık bir sınır tanınması pek küçük görünebilir. Fakat Mısır'da, birçok bölgede, bir yılda iki hasat yapılır. Özellikle pamuk yada pirinç gibi bol kâr sağlayan ekinler yetiştiriliyorsa bir yılda iki hasat oldukça önemli bir gelir sağlıyor demektir. Bunun için büyük toprak sa-

3

4

1956 Nâsır için bir zafer yılı gibi görünür, çünkü Mısır'ın en büyük isteklerinden birini, o yıl gerçekleştirmeyi başarır: 26 temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nın millileştirildiğini açıklar (fotoğraf 2, 4: başkan Nâsır, Süveyş Kanalı'nın millileştirildiğini açıkladıktan sonra, İskenderiye'de ve Kahire'de halkın büyük sevgi gösterileriyle karşılanırken). Ama, kasım 1956'da İsrail'le Mısır arasında çıkan savaş, bu büyük millileştirme başarısına gölge düşürecektir (fotoğraf 3: 1956 sonunda israil birlikleri, Sina bölgesini işgal ettikten sonra başlayan savaştan bir görünüm). 31 ekim 1956'da işe, İngiltere ve Fransa da fiilen karışacak, İngiliz ve Fransız uçakları Mısır havaalanlarını bombalayacaklardır. Arap dünyası karışmıştır. Süveyş bunalımı sırasında arap dünyası, genellikle Nâsır'dan yanayken, kısa bir süre sonra durum değişmeye başlayacak, 1957 yılı nisan ayında Ürdün kralı Hüseyin (fotoğraf 1: kral Hüseyin, başkan Nâsır'la birlikte), Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkilere girişmeye hazırlanan Nâsır tarafı kendi hükümetine karşı bir darbe düzenleyecekti.

Süveyş bunalımı büyük bir savaşa dönüşmekteydi: 5 Kasım 1956'da İngiliz ve Fransız birlikleri, Mısır'ın Port-Said limanına askeri bir çıkartma yapıyorlar (fotoğraf:5. İngiliz paraşütçüleri Port-Said limanını işgal ediyor; fotoğraf 4: Port-Said'de bir İsrail askeri müfrezesi; fotoğraf 2: İsrail birlikleri, Sina bölgesinde bir Mısır köyünü işgal ediyorlar), birçok Mısırlıyı tutsak alıyorlardı (fotoğraf 3: Bir İsraili asker, Arap tutsaklarına nezaret ediyor). Dünya kamuoyu İsrail, İngiliz ve Fransız üçlü saldırısını şiddetle kınamaktaydı. Sonunda Birleşmiş Milletler duruma müdahale ediyor ve İngiltere başbakanı Sir Anthony Eden (fotoğraf: 1) ile Fransa başbakanı Christian Pineau, askerlerini geri çektiklerini açıklıyorlardı. Bu kararda, kuşkusuz, Sovyetler Birliği'nin verdiği uyarı notalarının (bunlara, «ültimat» demek daha doğrudur) büyük payı olmuştu: Sovyetler Birliği, üçlü saldırıya son verilmezse, bir nükleer savaşın çıkabileceğini bildirmişti çünkü...

1

2

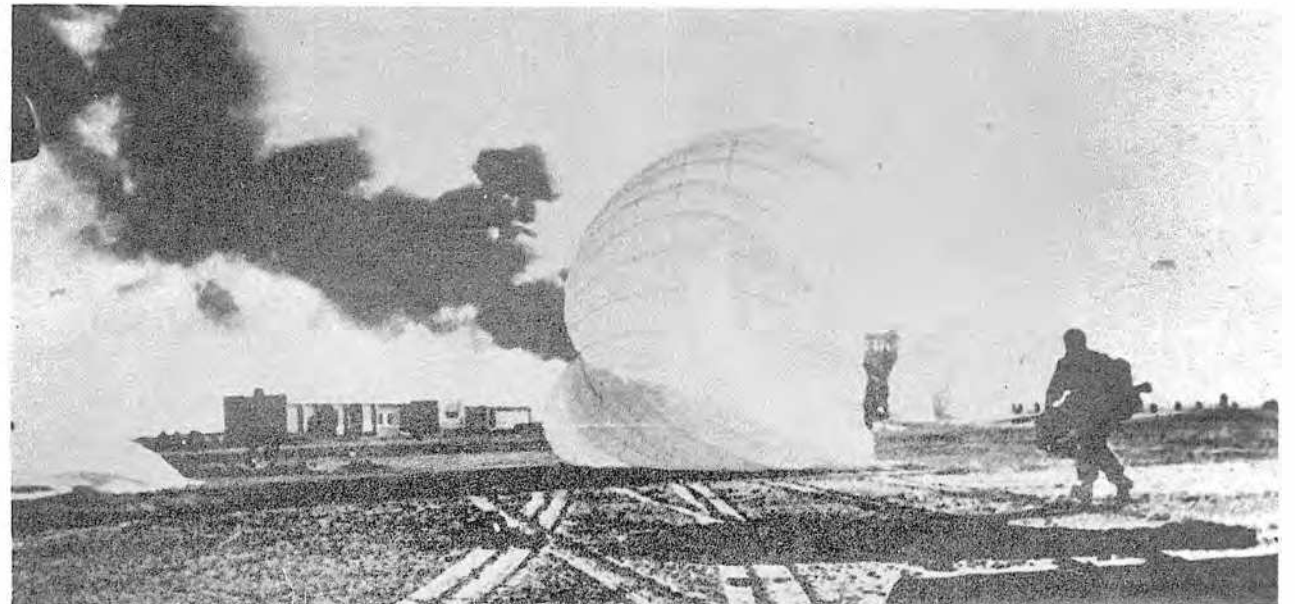
hipleriyle zengin köylülerin, köy ekonomisindeki durumları daha güçlüdür. Satışa sunulan üretim, özellikle pamuk üretimi, onların topraklarından gelmektedir.

Toprak yetersizliği Mısır'ın karşılaştığı en çetin sorunlardan biridir. Bir milyon kilometre karelik bir toprak üzerinde tarıma elverişli olan sadece 40 000 kilometre karedir. Ekilebilir bütün toprakların köylülere dağıtılması, durumu değiştirmeyecektir; çünkü o zaman her fellâhın alabileceği toprak bir feddan'ın dörtte birinden biraz fazla olacaktır.

Bu durum karşısında çölün tarıma açılmasına çalışılmaktadır. Beş yıllık plan 521 000 feddanlık bir alanın ekilebilir hale getirilmesini öngörmektedir. 1970'de 1 740 000 feddan'ı sulamayı, yani ekilebilir toprakların yüzeyini dörtte birden fazla artırma mümkün olabilmiştir. Assuan barajı ile çölden 1 200 000 feddan'lık bir tarım alanı kazanılmış bulunmaktadır.

Devlet, köylerde kooperatif kurulmasını çeşitli yöntemlerle teşvik etmektedir. Köylüye toprak verilmesi, o bölgedeki kooperatife girmesine bağlıdır. Kooperatifler, köylüye, gübre, tohumluk ve kredi sağlarlar; köylünün ürünü satmasına yardım ederler. Bazı ürünleri Devlet belli bir fiyattan satın alır.

Hükümet, randımanı artırmak, entansif tarımı geliştirmek için başka tedbirler de almıştır. Özellikle, sunî güb-

Başkan Nâsır'ı (fotoğraf: 2) düşündüren yalnız uluslararası sorunlar (ilk başta Süveyş bunalımı ve İsrail uyuşmazlığı) değildi. Çetin iç sorunlarla karşı karşıyaydı: ülkenin kalkınması sözkonusuydu. Fabrikalar kuruluyordu (fotoğraf 4: Helvan çimento tesisleri); ama, asıl büyük güçlük, sulama ve enerji üretimi sorunlarını çözmekti. Nil nehri üzerinde, Assuan'da, dünyanın en büyük barajını kurmak zorunluluğu buradan doğuyordu. Ama, bu, Mısır'ın tek başına gerçekleştirebileceği bir girişim değildi. A.B.D Nâsır'ın istediği yardımı vermiyor; bunun üzerine bu dev girişimin gerçekleşmesi için, Sovyetler Birliği işbirliği öneriyordu (fotoğraf 3: baraj yapımı çalışmaları; fotoğraf 1: ocak 1971'de açılan Assuan barajının genel görünüşü).

re üretiminin artırılmasına çalışılmıştır. Ama, kırsal bölgelerde özel mülkiyetin egemen durumda olması önemli sonuçlar alınmasını zorlaştırmaktadır. Köylü, refahının kaynağı ve garantisi olarak gördüğü toprağa tutkuyla bağlıdır. Fellâh, kendini bildi bileli bir gün bir parça toprağa sahip olmak hayaliyle yaşamıştır, ve bu durum, Devlet'in daha köklü tedbirler almasını önlemektedir.

başlıca tehlike

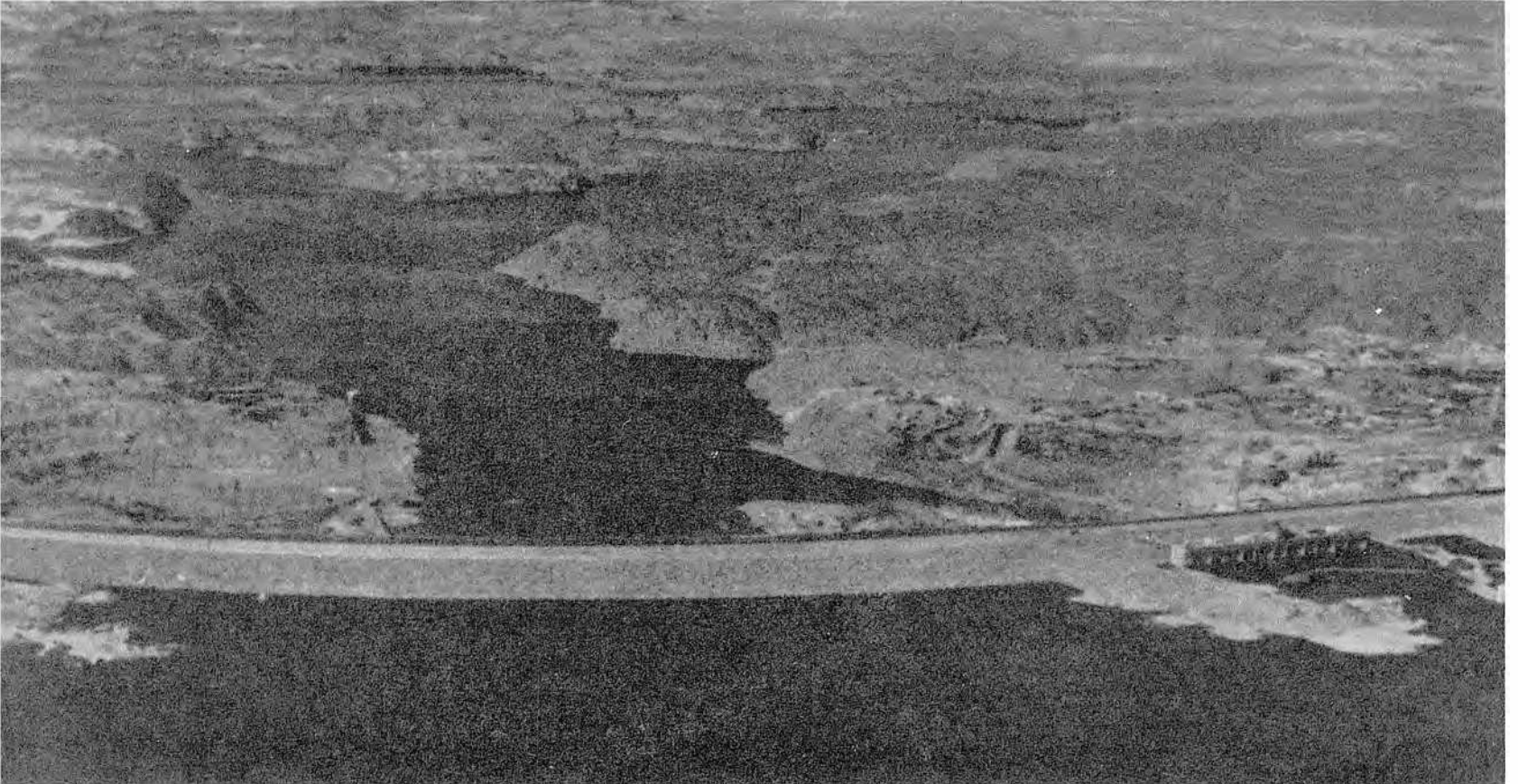
Mısır'ın ekonomik yapısında derin değişikliklerin meydana geldiği açıktır. Büyük ve orta burjuvazi, ekonomik bakımdan, tasfiye edilmiş durumdadır. Yabancı sermayenin etkisi en az'a indirilmiştir. Ne var ki gericiliğin kökü bütünüyle kazanmış değildir. Eskimiş bir bürokratik mekanizma hâlâ yürürlüktedir. Bu mekanizmayı, devrimci düşüncelerle, köklü yeniliklere açmak, yani insanlarla de-

ğiştirmek bir zorunluk olarak kendini duyurmaktadır.

Nitekim Başkan Nâsır, 26 mart 1963'te, Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada, Devlet mekanizmasının yapısının, işleyişinin devrimci değişimlerin ortaya çıkardığı gereksinimleri karşılayamadığını kabul etmiş ve şöyle demişti: «Bütün çabalarımıza rağmen hükümet cihazının topluma hizmet etmek bakımından gerektiği gibi gelişmemiş olduğunu itiraf etmemiz lâzım. Hükümet cihazı, kendini halkın üzerinde görüyor, iktidarını zorbaca kullanıyor ve kitlelerin hizmetçisi olmak zorunda bulunduğunu kabul etmiyor.»

İdare kademelerinde, propaganda ve ideoloji sorunlarıyla uğraşan örgütlerde, Mısır'da yapılan reförlmlara düşman olan kişileri görmek pek az raslanır olaylardan değildir.

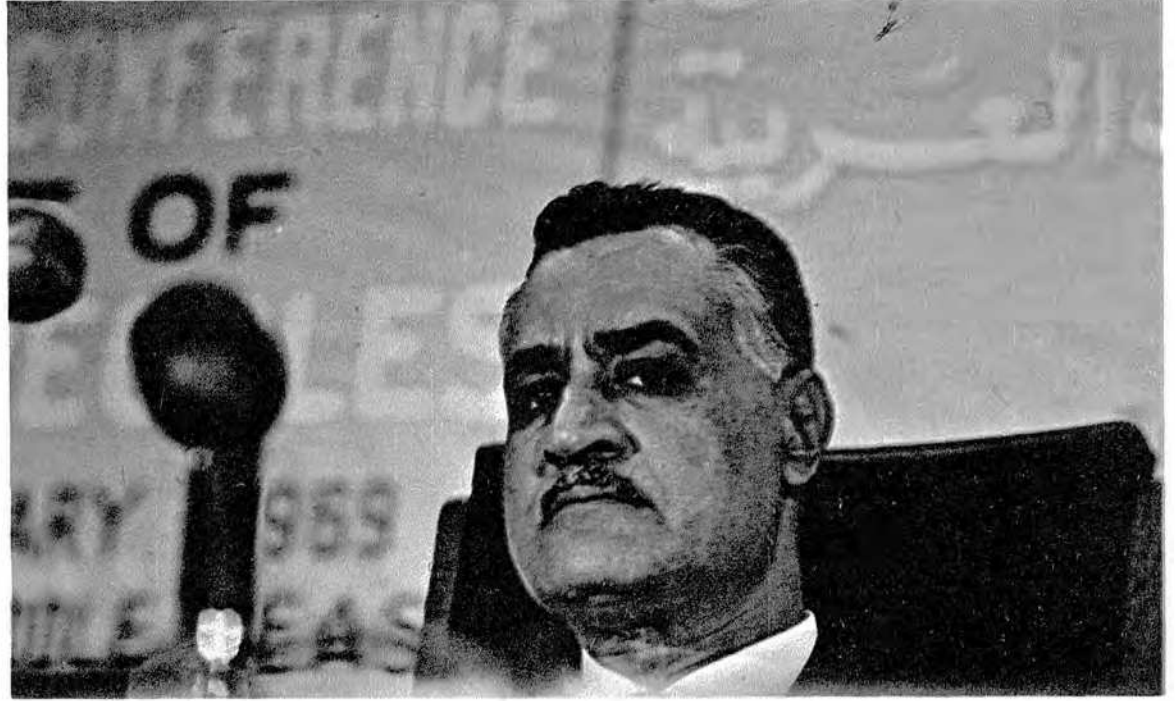
Devrimci değişikliklerin bürokratik mekanizmaya dokunmaması, burada eski anlayışın olduğu gibi sürüp gitmesi, önemsenmeyecek bir tehlike değildir. Bu cihaz baştan başa elden geçirilip düzel-

tilmedikçe, karar verilen ilerici tedbirlerden çoğu kâğıt üzerinde kalabilir, yada başarısızlıkla sonuçlanabilir. Bunun için bugün Mısır'da devrimci kadroların yetiştirilmesi sorunu, en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Yetişmiş eleman azlığından, çoğu kez, eski işletme sahipleri-eskiden işgal ettikleri yönetici görevleri muhafaza etmektedirler. Bunların yeni rejime gayret ve bağlılıkla hizmet edeceklerine inanmak oldukça güçtür.

Mısır'da burjuvazinin halinden fazla şikâyetçi olmadığı da belirtmek gerek. Gerçi artık sermaye sahibi değildirler; ama yasalar, eskiden işletme ve hisse senedi sahibi olanlara tazminat ödenmesini öngörmektedir. Bu ödeme Devlet tahvilleriyle yapılmaktadır ve 1 500 mısır lirasına vadelidir. Ayrıca bütün gayrimenkulleri kendilerine bırakılmıştır: evleri, malikaneleri, v.b.

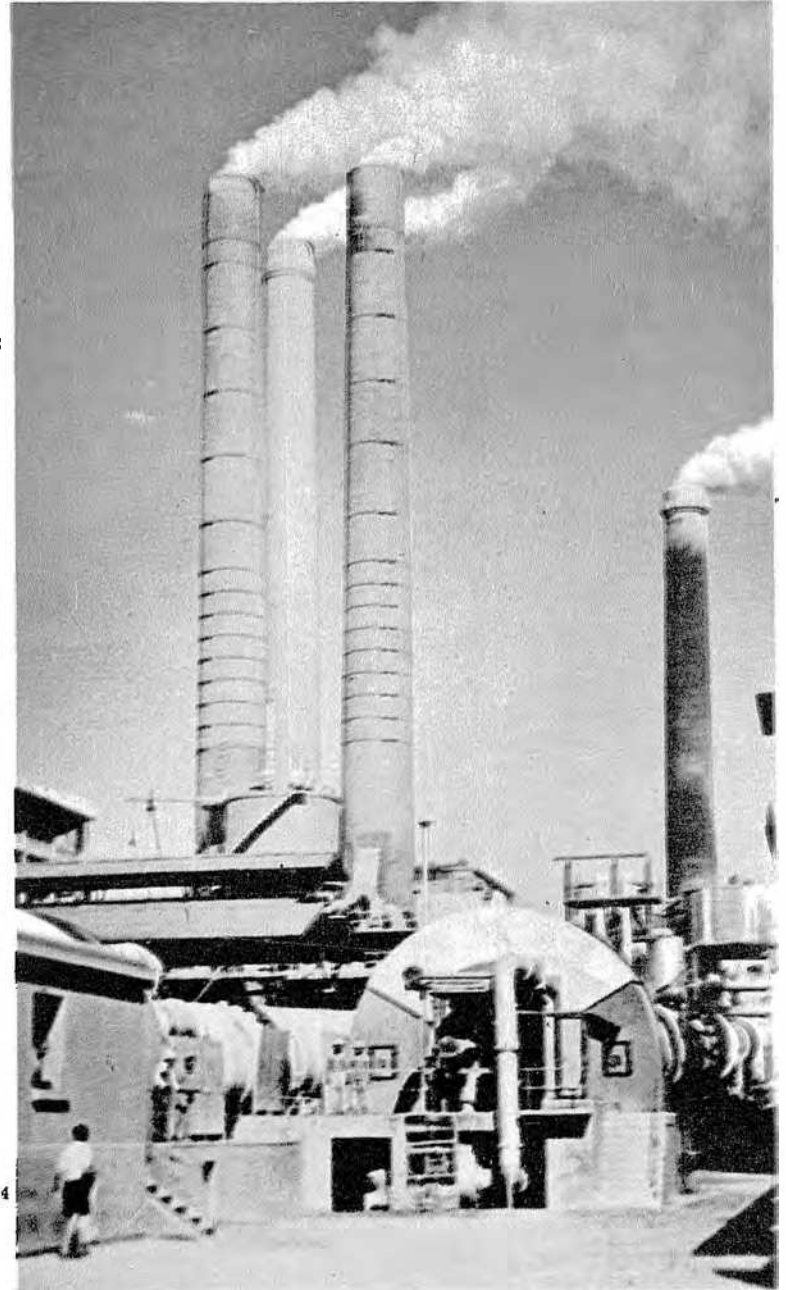
Orduda ve poliste de gerici elemanların sayısı pek yüksektir; bununla birlikte oldukça önemli sayıda yeni elemanlar da vardır.

2

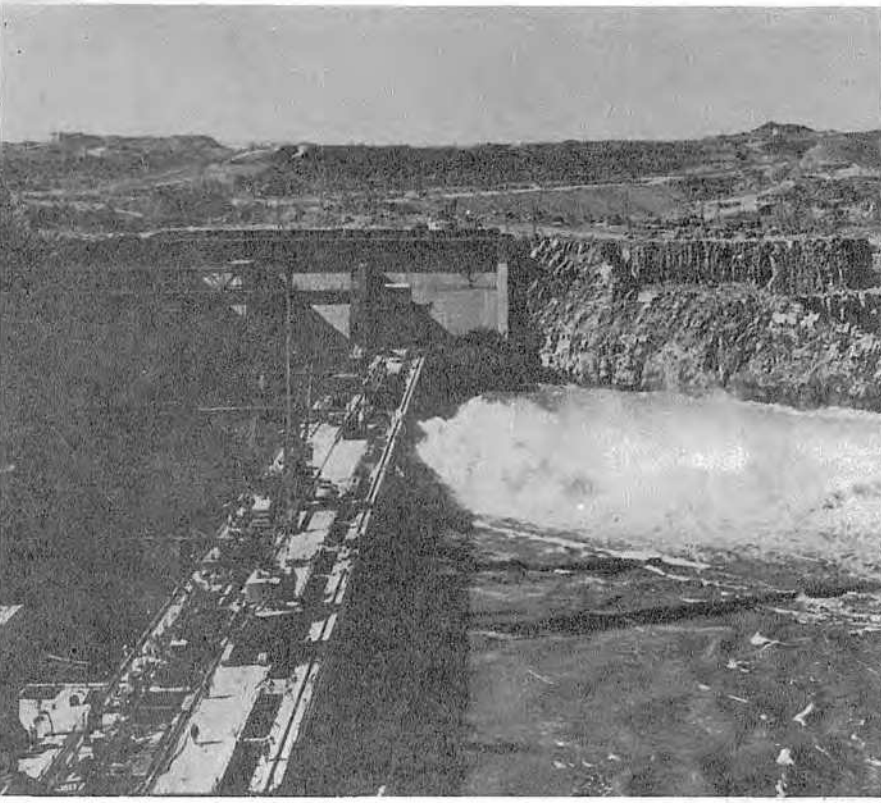
en sağlam teminat

Çalışan kitleler, Başkan Nâsır'ın en sadık desteği, ilerici tedbirlerin uygulanması için en candan müttefikleri, ve bir geriye dönüşe karşı en sağlam teminatı olmuşlardı. Bunun Enver Sedat yönetiminde böyle olmadığı söyle-

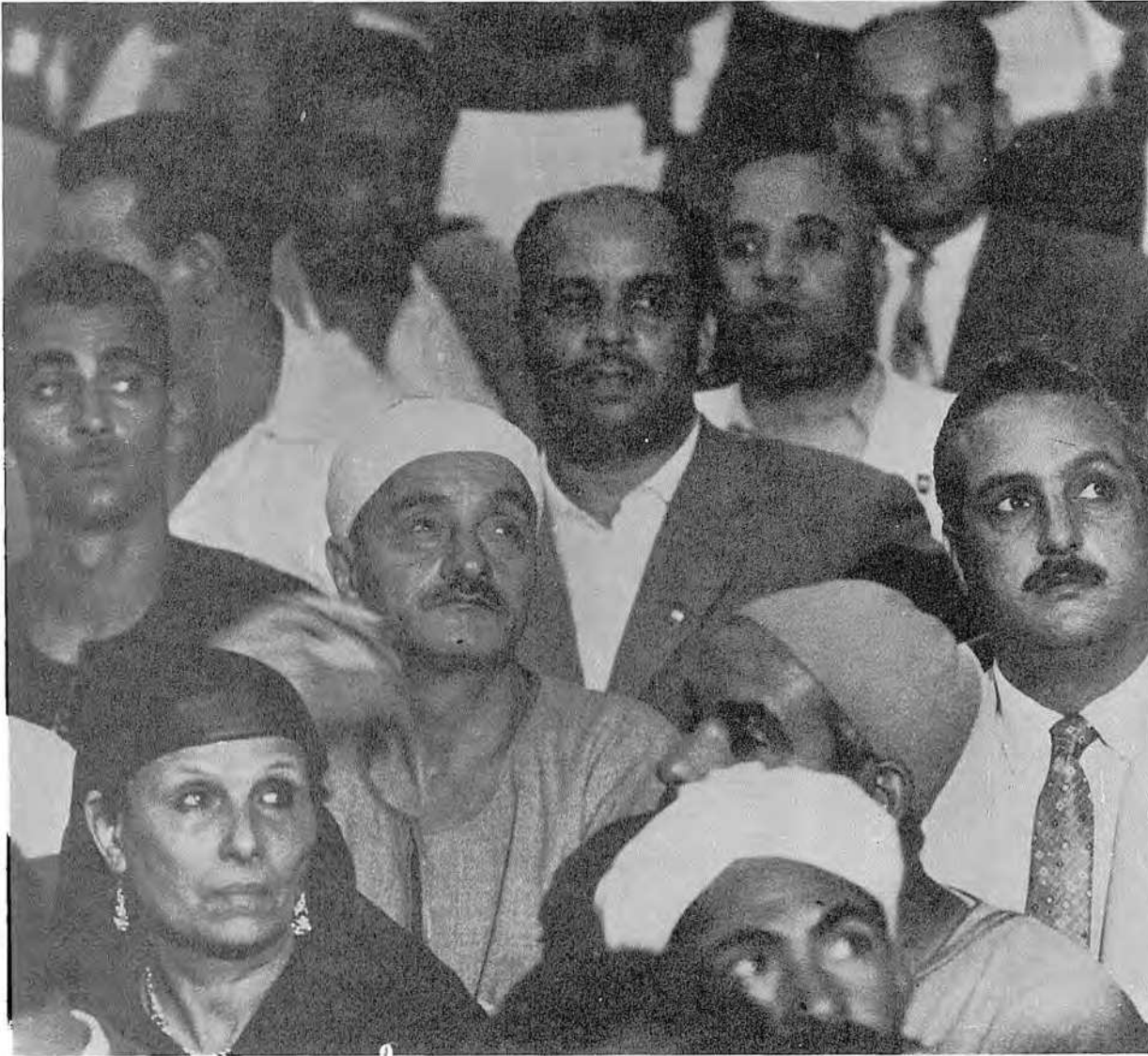

3

4

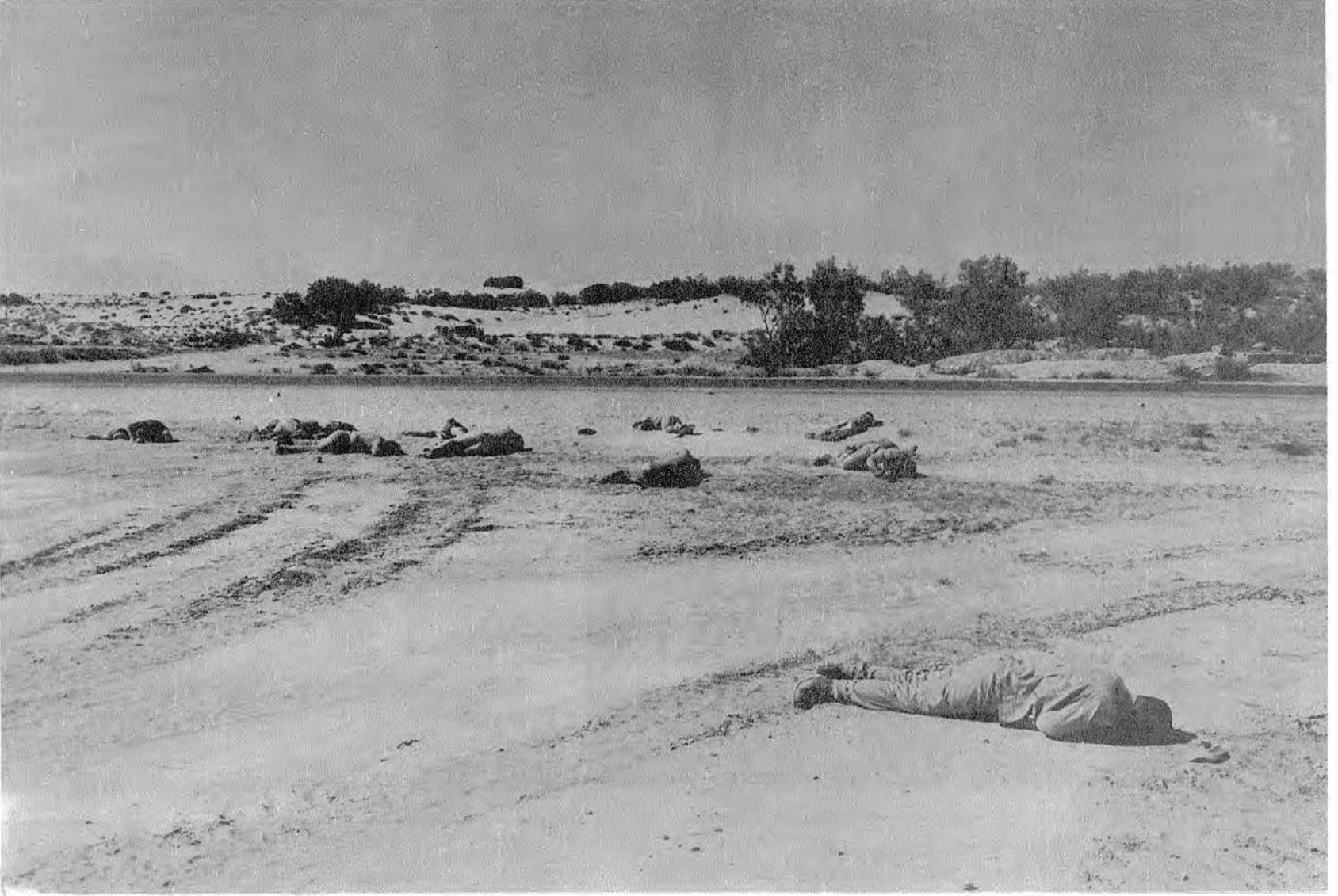
Nâsır, halkı için büyük bir lider olarak kalır ve sözleri mısırlıları kelimenin tam anlamıyla büyüler (fotoğraf 2: başkan Nâsır'ın bir söylevini dinleyen mısırlılar). Ama, üçüncü israil savaşında arap ordusunun uğradığı korkunç yenilgi, halkın öndere olan güvenini sarsacaktır (fotoğraf 3: 1967 savaşı sırasında mısır ordusunun verdiği kayıplar). Büyük bir demagoji ve laf kalabalığı arkasında, gerçek durum halktan gizlenir. Başarısızlığın sebepleri mısır kara kuvvetlerinin Sina çölünde kendilerini savunamaz duruma düşmesine bağlanır. Başkan Nâsır, istifa eder; ama halk, sokaklara dökülmüş, Nâsır'dan istifasını geri almasını istemiştir. Gösteriler ertesi gün de devam eder. Bunun üzerine Nâsır «halkın, kalmamı istediği yerde kalmaya karar verdim» diyerek istifasını geri alır. Nâsır, büyük hayalinin, Assuan Barajı'nın açılışını göremeden (fotoğraf 1: Assuan'ın yukarısından Nil nehrinin görünümü), ölecektir.

nebilir. Deneyler, alınan tedbirlerin, ancak kitlelerin aktif ve özellikle bilinçli katılmalarıyla etkili olabildiğini göstermiştir. Kitleleri eğitmek, devrimci oluşturmaları sağlamak, bu yönde yapılan çalışmalara rağmen, gene de zorlu bir sorun olarak kalmaktadır.

Nâsır döneminde hükümet, idare mekanizması üzerinde kitlelerin denetimini sağlamak için önemli bazı tedbirler almıştır. Her şeyden önce, Milli Yasa gereğince, seçimle kurulan bütün örgütlerde sandalye sayısının en az yüzde 50'si işçilere ve köylülere ayrılmıştır. Bu kural, son Millet Meclisi seçimlerinde de uygulanmıştır: bugün milletvekillerinin yüzde 53'ü işçi ve köylüdür. Ne var ki Mısır'da «İşçi ve Köylü» kavramı oldukça esnek bir biçimde yorumlanmıştır. Örneğin, tarımla uğraşan ve 25 feddan'dan fazla toprağı olmayan herkes «Köylü», bir girişimde çalışan herkes —görevi ne olursa olsun— «işçi» sayılmıştır.

Nâsır döneminde politik yaşamın demokratlaştırılmasına çalışılmıştır. Kısaca Mısır örneği (Nâsır döneminde), sömürge boyunduruğundan kurtulan halkların, insanın insan tarafından sömürülmediği yeni bir toplum kurmak, bunun için kapitalist olma-

yan bir kalkınma yolunu seçmek istediklerini ortaya koymuştur.

altı gün savaşı

Ortadoğu'da son üç yılda gelişen olaylar, bir üçüncü İsrail-Arap savaşının hızla yaklaştığını göstermekteydi.

Araplar savaşı kazanacaklarından son derece emindiler. Nâsır'ın kendisi bile buna inanmaktaydı. Oysa 5 haziran 1967 günü israililer ani bir saldırıyla, daha yerdeyken bütün Mısır hava kuvvetlerini yok ediyorlar. 6 haziranda Süveyş'e ulaşıyorlardı. Ürdün 7 haziranda Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nun ateş-kes çağrısına uydu.

İsrail, Golan tepelerini aşır Suriye'nin Kuneitra kentini ele geçirince, 10 haziranda Suriye de ateş-kes'i kabul etti.

Altı gün savaşında arapların uğradığı yenilgilerin, birçok önemli sonuçları olmuştur. Herşeyden önce yenilgide büyük payı olan Nâsır, halkın gözünde eski önemini ve üstünlüğünü kaybetti. Savaş nedeniyle ülke ekonomisinin sarsılması, 1968-1969 yılları işçi ve öğrenci kesiminde olayların başgöstermesine yol açtı.

Kuşkusuz, 1967 savaşının yarattığı en önemli sonuç, İsrail'e karşı verilen mücadeleden yeni boyutlar kazanması olmuştur. Savaş, arap dünyasındaki devrimci ve radikal gelişmeleri durdurmak amacıyla olan emperyalist dev-

letlerin, dolaylı yoldan da olsa, İsrail aracılığıyla yaptığı askeri bir müdahaleden başka şey değildi: siyonizmin arkasında emperyalizmi görmek olanaksızdı...

Nâsır, 1970'te öldüğünde Arap Sosyalist Birliği'nin, ülkenin değişmez örgütü olabileceği konusunda yeterince kök salıp salmadığı henüz belli değildi. Millet Meclisi'nin bir komisyonunda üzerinde çalışılan yeni ve kalıcı anayasa daha tamamlanmamıştı; bu anayasayı Nâsır'ın yerine geçen Enver Sedat gerçekleştirecekti. Başkan Sedat, gerçi, Nâsır'ın politikasını sürdürmek istediğini belirterek Arap Sosyalist Birliği'ni feshetmek ve yerine yeni bir örgüt koymak yoluna gitmediyse de, onu kendi anlayışına uygun biçimde yeniden kurmak istediğini açıkça göster-

di.

Nâsır devriminin olumlu sonuçları çoktur. Bunlar arasında tarım reformu, büyük Assuan barajının yapımı, sanayileşme yolunda köklü ilerlemeler, eğitim, sağlık ve toplum hizmetlerinin yayılması, yabancı egemenliğine son verilerek ülkenin kültürel ve ekonomik hayatının «mısırlılaştırılması» en önemlileridir. Gene de bu sonuçlar, Nâsır'ın tutkuları yanında yetersiz kalmaktadır. Çünkü Nâsır, Mısır'ın ulusal yaşamını, bütünüyle «yeniden yaratmayı» amaçlamıştı. Özellikle hayatının sonunda uğradığı korkunç başarısızlıklar ve hayal kırıklıkları Nâsır'ın, yüz yıllar boyu bazı batılilarca «düşük ırk» olarak tanımlanan mısırlılara, ulusal soyluluk ve güven duygularını aşılmasına engel olamadı.

Başkan Nâsır'ın ölümü (fotoğraf 1: 1970'te, Nâsır'ın cenaze töreni sırasında yas içindeki mısırlılar) Mısır'da bir dönemin kapanması demektir. Nâsır ölmüş de olsa, Nâsırizm yaşamaktadır. Peru'dan Bolivya'ya ve ulusal bağımsızlıklarını henüz kazanmış Afrika ülkelerine kadar birçok ülkede devrim eylemine girişen subayların Nâsır'dan (fotoğraf: 2) esinlendiklerini söylemeleri raslantı değildir. Denilebilir ki, Nâsır'ın kendi ülkesinde uğradığı başarısızlıklar ne olursa olsun, ulusçuluk, ve sosyalizm alanındaki çabaları, onu Mısır'da olduğu kadar, uluslararası planda da önemli bir önder durumuna getirmiştir.

- 1919 İngiliz işgaline karşı ayaklanma.
- 1922 İngiltere'nin tek taraflı bir kararla «himaye» yönetiminden vazgeçmesi.
- 1924 Yeni parlamenter anayasanın yürürlüğe girmesi.
- 1930 - 1935 Anayasanın askıya alınması. Kararnamelerle yönetimin başlaması.
- 1936 İngiltere - Mısır antlaşmasının imzalanması.
- 1937 Nâsır'ın Kahire Askerî Akademisi'ne girmesi.
- 1942 İngilizler'in kral Faruk'u **Vafd Partisi**'ni iktidara çağdırmaya zorlamaları. Nâsır'ın ordu içinde gizli bir eylemi örgütlemesi.
- 1948 - 1949 İlk Arap - İsrail savaşı.
- 1950 Nâsır'ın Hür Subaylar Örgütü'nün başkanlığına getirilmesi.
- 1952 **Ocak.** Kahire'nin ateşe verilmesi.
Temmuz. Mısır Devrimi. Kral Faruk'un tahttan feragat etmesi.
Eylül - Ekim. İlk tarım reformu. Siyasal partilerin kapatılması. Devrim Konseyi'nin kurulması.
- 1953 **Şubat.** Sudan konusunda İngiltere - Mısır anlaşması.
Haziran. Cumhuriyetin ilanı.
- 1954 **Temmuz.** İngiliz birliklerinin geri çekilmesi konusunda İngiltere - Mısır anlaşması.
Ekim. Müslüman Kardeşler'in Nâsır'a karşı suikast girişimi. General Necib'in istifası.
- 1955 **Ocak.** Bağdat Paketi'nin kurulması.
Nisan. Nâsır'ın Bandung Afrika - Asya Konferan-

sı'na katılması.

Eylül. Mısır'ın doğu blokundan ilk kez silâh alması.

1956 **Ocak.** Yeni anayasanın yürürlüğe girmesi. Nâsır'ın cumhurbaşkanı seçilmesi. Millî Birlik'in kurulması.
Temmuz. Süveyş bunalımı. Mısır'ın İngiliz, Fransız ve İsrail birliklerince işgal edilmesi. İngiliz ve Fransız mallarına el konulması.

1958 **Şubat.** Suriye ve Mısır'ın birleşmesi.

1960 Sosyalizasyon kararnamele. Büyük Assuan barajı yapım çalışmalarına başlanması. İlk beş yıllık planın açıklanması.

1961 **Haziran - Temmuz.** Sosyalizasyon kararnamele.

Eylül. Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılması.

1962 **Mayıs.** Ulusal Temel Yasa'nın yayınlanması. Arap Sosyalist Birliği'nin kurulması.

1964 Millet Meclisi seçimleri. Arap ülkeleriyle zirve görüşmeleri. Bloksuz ülkeler ve Afrika ülkeleriyle zirve görüşmeleri. Büyük barajın ilk bölümünün bitişi. Sovyet başbakanı Kruşçev'in Mısır'ı ziyareti.

1965 Nâsır'ın yedi yıl için yeniden başkan seçilmesi.

1967 İsrail'in «altı gün savaşı»nda arapları bozguna uğratması.

1968 **Şubat.** Öğrenci ve işçi gösterileri. Arap Sosyalist Birliği için yapılan seçimlerin sonuçlanması.

1969 Büyük Assuan barajı inşaatının bitmesi.

1970 **Eylül.** Nâsır'ın ölümü.

